

**MØTER PÅ VEIEN –
kultplass gjennom 1500 år**

Et maktsenter på Ringerike i eldre jernalder

Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo

Lil Gustafson

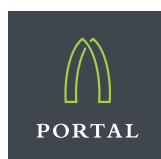
Møter på Veien – kultplass gjennom 1500 år

Et maktsenter på Ringerike i eldre jernalder

Lil Gustafson

Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo

Med bidrag av H.I. Høeg, E.-C. Soltvedt, J. Lienemann, B. Hulthen, A. Lindeberg
og E. Ramstedt, P. Holck, A.K. Hufthammer.

© 2016 Portal forlag og
Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen
ISBN: 978-82-8314-067-5

Grafisk design og omslag: Rune Eilertsen

Sats: Have a Book
Trykk: Dardedze holografija, Latvia
Font: Adobe Caslon Pro 11 pt.
Papir: MultiArt Silk 130 gr/m²

Forsidebildet: Leirkar C5156 fra Oluf Ryghs utgravning i 1870 av Haug 6 på Veien.
Foto: Ann Christine Eek, Kulturhistorisk museum.

Baksidefoto: Et langhus på Veien fra eldre romertid, bygget omkring Kr.f., brant ca. 200 e.Kr.
Et rekonstruksjonsforslag ved Torry Jøssang og Jochen Komber.
Foto: Lil Gustafson, Kulturhistorisk museum.

Alle henvendelser om denne boken kan rettes til:

Portal forlag AS
Agder Allé 4
4631 Kristiansand
www.portalforlag.no
post@portalforlag.no

Kulturhistorisk museum
Fornminneseksjonen
Postboks 6762 St. Olavs plass
N-0130 Oslo
Norway
Tlf.: (+47) 22 85 19 00
Fax: (+47) 22 85 19 38
E-mail: postmottak@khm.uio.no

UiO **Kulturhistorisk museum**

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven eller fotografiloven eller i strid med avtaler inngått av KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

FORORD

*Denne boken er blitt til over lang tid, mange år,
med ujevne og dels lange pauser.*

TAKK:

Mange har lest igjennom utkast i ulike stadier og bidratt med gode råd, som jeg ikke alltid har fulgt (kronologisk):

Bergliot Solberg

Einar Østmo

Heid Gjøstein Resi

Vivian Wangen

Eldrid Straume

Siv Anita Lundø Vikshåland

Marthe Skogmo Hansen

Ellen Anne Pedersen

Unn Pedersen

Lars Erik Gjerpe

Anonym fagfelle

Språkvasker

Annen hjelp:

Figurer:

Ingvild S. Andreassen

Rune Borvik

Kjetil Loftsgarden

Bernt Rundberget

Axel Mjærum

Engelsk oversettelse:

Mark Oldham

Foto:

Eirik Irgens Johnsen

Ann Christine Eek, spesielt mye arbeid med bearbeiding og systematisering

Bibliotek

Magasinet

Fornminneseksjonen og alle forståelsesfulle kolleger

Alle som har vært på utgravning på Veien

Venner og familie som har bidratt med oppmuntrende tilrop og betimelige spørsmål, på to og fire og med vinger.

*Boken er tilegnet to arkeologer som har betydd mye,
men som ikke er blant oss lenger,
Ellen Høigård Hofseth og Wenche Helliksen Lund.*

INNHold

Innledning	8
1. Målsetting, problemstillinger og metoder	9
2. Stedet	11
3. Utgravninger og funn på Veien	14
INNLEDNING	14
3.1. 1800-TALLET – SKATTEJAKT	14
3.2. UTGRAVNINGER I 1870 OG 1875. OLUF RYGH – EN ARKEOLOGISK PIONER	16
3.3. 1900-TALLET–2000. MASKINENE AVDEKKER	21
3.4. OPPSUMMERING AV KILDEMATERIALET	24
4. Gravene	25
INNLEDNING	25
4.1. FLATMARKSGRAVFELT MED URNEGRAVER	26
4.2. GRAVER I HAUG	45
4.2.1. Gravfunnene fra Oluf Ryghs utgravninger	45
4.2.2. Andre graver i haug: Rikdommen eksponeres	69
4.2.3. Sammenfatning om hauggravene	75
4.2.4. Gravskikk	78
4.3. GRAVFELTET	84
5. Langhus og andre bosetningsspor	92
INNLEDNING	92
5.1. LANGHUSENE	92
5.2. KOKEGROPENE	114

6. Grav, hus og samfunn	121
6.1. HISTORIEN BAK URNEGRAVFELTET. FRA BRONSEALDER TIL ELDRE JERNALDER.....	121
6.2. FRA ROMERTID TIL FOLKEVANDRINGSTID. GRAVER I HAUG – ØKONOMISK OG KULTISK SENTRUM.....	124
6.3. GRAVSKIKK OG ARKITEKTUR. VEIEN SOM KULTSTED OG SENTRALPlass.....	129
7. Veien – kultsted og sentralplass på Ringerike – en oppsummering	139
7. Veien – cult site and central place in Ringerike – a summary	145
8. Kataloger, foto, tegninger	153
Litteratur	199
Vedlegg	207
Naturvitenskapelige analyser. Rapporter	256
Høeg, H.I., <i>Pollenanalyse</i>	259
Soltvedt, E-C., <i>Analyse av makrofossiler</i>	275
Lienemann, J., <i>Fosfatanalyse</i>	297
Hulthén, B., <i>Analyse av leire</i>	307
Lindahl, A. og Ramstedt E., <i>Analyse av temperatur i brent sand</i>	316
Holck, P., <i>Analyse av brente bein fra Veien kulturminnepark</i>	320
Holck, P., <i>Bestemmelse av brente bein fra Bråten 48/1, Ringerike kommune, Buskerud</i>	324
Hufthammer, A.K., <i>Rapport Veien kulturminnepark</i>	326

INNLEDNING

Hvorfor skrive en bok om Veien?

Da jeg kom tilbake til Oldsaksamlingen (nå Kulturhistorisk museum) i 1992 etter å ha studert og arbeidet i Bergen og Trondheim, var en av de første oppgavene jeg ble tildelt, å administrere skolebarn i en utgravning i en åker ved det store gravfeltet ved Veien ungdomsskole utenfor Hønefoss. Hønefoss var på mitt mentale kart den gang langt utenfor allfarvei og gravfeltet Veien/Bråten et blekt minne fra grunnfag.

Det var en utfordring, mildt sagt; jeg ante ikke hva jeg gikk til, og hvordan oppgaven skulle gjennomføres – det er det vanskeligste jeg har gjort. Hvordan holde styr på ungdommer, hvordan få dem interessert, hvordan få dem til å forstå hva arkeologene gjorde, og hvorfor? Takket være mine gode samarbeidspartnere, arkeolog i Buskerud fylkeskommune Inger Liv Gøytil Lund, som tok initiativ til prosjektet, og arkeolog og den gang kultursjef i Hemsedal Sissel Carlstrøm, overlevde jeg den første harde prøven. Etter hver forsto vi hvordan opplegget måtte være: Vi hadde kortere økter med færre barn og med de engasjerte lærerne Astrid Lundem og Jon Hals som formidlere til de utallige barnehager og skoleklasser som kom på besøk. Mange var misunnelige på barna som fikk lov til å være arkeologer en uke. Jeg var mest engstelig for å miste informasjon og bekymret over å overlate til barn å undersøke unike historiske dokumenter, men heldigvis var det til å begynne med stort sett ildsteder og kokegropes som det var lett å passe på. Min oppgave var å overvåke den arkeologiske dokumentasjonen, mens de andre klarte å formidle til barna det interessante ved å finne både kull og kokstein. De gjorde en stor innsats, som nok har satt sine spor i mangt et barnesinn i bygda, og som forhåpentlig får ringvirkninger for kulturminner og det forhistoriske kildematerialet. Jeg skal ikke dvele mer ved starten; den varte i flere år, og flere arkeologer deltok som hjelpere på skolegravningene. Min bekymring økte da vi oppdaget flatmarksgraver, og desto mer da vi avdekket flere tydelige stolpehull. Det ble da klart for meg at kildematerialet i denne åkeren var for viktig til at vi kunne eksperimentere mer med skoleelever, så dette arbeidet ble trappet ned, og det ble arrangert to «stolpehullseminarer» med entusiastiske arkeologer som deltagere. Stolpehullene ble et langhus. «Hus 1» ble lengre og lengre, til det på kveldstid nådde 45 m. Den store medieinteressen lokalt og regionalt endte

med planer om å bygge opp huset, slik det kunne ha sett ut. Et større areal omkring det ble avdekket, og flere hus kom til syne. Det ble overveldende. Og det måtte bremses på. Nå ligger resten av åkeren og gjemmer mange hemmeligheter. Et langhus har reist seg, og et museum er bygget.

År etter år sto jeg på sandryggen foran gravfeltet og skuet mot Tyrifjorden. Sola skinte alltid. Men mest lå jeg på kne eller sto ved såldebordet; det var hardt arbeid. Veien ble en hobby ved siden av det daglige arbeidet ved Oldsaksamlingen, som var krevende nok. Siden stedets rike historie ble tydeligere og tydeligere, kom ønsket om å formidle noen av gravingsresultatene. Jeg valgte deltema som det var overkommelig å presentere på seminarer og få trykt i artikkelform. Men her var mer å oppdage. Jeg begynte en ny «utgravning», i magasinet og blant dokumenter i arkivet. Gravene som Oluf Rygh grov ut på 1870-tallet, lå som små fragmenter i kjelleren på Oldsaksamlingen, og funnene var sirlig innskrevet i protokoller. Et nytt puslespill, mange puslespill. Jeg forsøkte å se alle kilder i sammenheng, graver og hus, landskap og navn, og det utviklet seg et behov for å gå dypere i materialet.

Som tradisjonell materialist har jeg ingen filosofiske forbilder, men plukker inspirasjon der jeg finner den, og det er mange steder. De senere 10–20 års arkeologi flommer over av ideer etter 70-tallets nøkternhet, da jeg trådte mine barnesko innenfor faget. Mine tolkninger bygger på premisser som er hentet fra ulike hold. Jeg vil nevne noen av de etablerte arkeologene fra det hjemlige miljø som har gjort inntrykk: Arne B. Johansen, som tidlig fremholdt at vi måtte søke ideer i andre samfunn enn vårt eget; Lotte Hedeagers fremstilling av Danmarks historie, en kombinasjon av materialisme og rituell kommunikasjon som uttrykk for ideologi og legitimering av makt; Oddmunn Farbregd, hvis iderikdom åpnet mine øyne for kokegropenes mysterium og gravskikkens mangfold, og hans tolkning av branngravskikken som symbol for transformasjon knyttet til tidlig metallurgi; og Ellen Høigård Hofseth, også en iderik arkeolog som tidlig så det symbolske innhold i gjenstandene og evnet å trekke inn mange kildekategorier i sine tolkninger.

Mest ønsker jeg å presentere et kildemateriale som andre – ikke bare fagfolk – kan ha glede og nytte av. Det kan skrives mange historier. Mitt håp er at andre vil skrive sine historier om Veien.

1. MÅLSETTING, PROBLEMSTILLINGER OG METODER

Målet med denne boken er som nevnt i innledningen å presentere min kunnskap om Veien. Jeg vil gi en oversikt over og gjennomgang av kildematerialet som er fremkommet ved utgravninger på 1800- og 1900-tallet. Det består av 90 utgravde gravhauger, 23 flatmarksgraver, minst 4 langhus, minst 22 kokegroper og litt mer. Jeg vil også presentere noen av mine tolkninger av historien bak funnene.

Funnene viser at gravplassen ble etablert i yngre bronsealder, ca. 1000 f.Kr., at stedet hadde en sentral betydning i eldre jernalder, og at gravlegging og andre aktiviteter hovedsakelig synes å ha tatt slutt før yngre jernalder, en bemerkverdig lang kontinuitet. Samtidig kan det påvises endringer i materialet i løpet av dette lange tidsrom. Problemstillingene uttrykkes ved følgende spørsmål: Hvorfor ble dette stedet valgt, hva slags funksjon har stedet hatt over tid, hvorfor skjedde endringene, og hvorfor mistet stedet sin betydning?

Det vi kan observere ved fortidens begravelser, er de materielle spor etter rituelle handlinger.

Selv om graver er religiøse ytringer, er mitt premiss at de også reflekterer samfunnsstrukturen. Jeg tolker ritualene omkring en begravelse som et offentlig anliggende, like mye myntet på det levende samfunn som på den avdøde (jf. Farbreugd 1993a). Ritualer uttrykker en ideologi; ritualer og ideologi er samfunnets lim og har som funksjon å vedlikeholde en maktstruktur.

Markante endringer i ritualer ser jeg som tegn på maktpolitiske endringer. Med denne materialistiske holdning til kildematerialet knytter jeg meg til de premissene som uttrykkes i Lotte Hedeagers behandling av Danmarks jernalder, som bygger på strukturmarxistisk teori. Ideologien har som funksjon først og fremst å legitimere de dominerende gruppers politiske makt. Makten må stadig gjenskapes; den institusjonaliseres og legitimeres gjennom ritualer (Hedeager 1992:39 ff., 97). Det er derfor ikke individet som er interessant for meg i dette arbeidet, heller ikke fortidsmenneskenes kosmologi eller religion.

Jeg vil legge vekt på religion og ritualer som maktmiddel. Gravritualer oppfattes imidlertid ikke som en direkte gjenspeiling av samfunnsstrukturen. De kan ha som funksjon å maskere motsetninger (Olsen 1997:189 ff.). «Fattige graver» tolkes ikke som et fattig samfunn. Mangel på statusgjenstander kan være uttrykk for en egalitær ideologi, men tolkes ikke nødvendigvis som tegn på et egalitært samfunn; de kan

være tegn på stabile politiske forhold hvor makten er konsolidert. «Rike graver» som inneholder gjenstander som må ha vært sjeldne og kommet langveisfra, import og edelmetaller, gjenspeiler rikdom. En slik «rituell sløsing» kan tolkes som tegn på sosial uro og konkurranse, som nødvendiggjør en demonstrasjon fra eliten ved eksponering av prestisjegjenstander i begravelsesseremonien.

Selv om jeg har en materialistisk tilnærming til materialet, tror jeg at gravenes utforming og de utvalgte gjenstandene som er lagt i dem, har en mening utover det rent materielle, et symbolsk innhold. Jeg vil derfor undersøke om gravene kan grupperes etter kjønns- og aldersbestemmelse etter hva slags utforming de har, og hva slags gjenstander som er lagt i dem. Et premiss for analysen er at det ikke er tilfeldig hvordan en grav er utformet, og hva den inneholder; det er et resultat av bevisste valg. Fremkommer det tydelige mønstre, kan det gi grunnlag for å tolke samfunnsforhold: ideologi, status og roller. Jeg vil også se Veien i en større kulturell og geografisk sammenheng ved å undersøke hvordan gjenstander kan vise kontaktretninger.

Jeg vil se grav og hus i sammenheng. Når skjer endringer i gravskikk og arkitektur, hvordan gir de seg uttrykk, og hvordan kan dette tolkes? Det kronologiske grunnlaget er derfor viktig.

Boken er ordnet kronologisk og tematisk. Stedet presenteres, i mikro- og makroperspektiv og sees i forhold til ferdselsveier, som er noe av bakgrunnen for stedets maktposisjon. Det arkeologiske kildematerialet gis en kortfattet historie fra gravhaugundersøkelser på 1800-tallet til maskinell flateavdekking av hus og graver ved 1900-tallets slutt. Oluf Rygh, som grov ut 87 graver på 1800-tallet, dokumenterte med ord, ikke tegninger. Hans detaljerte beskrivelser gjorde det mulig å tegne gravene i plan og profil, noe som har gitt en illustrasjon av hvordan gravskikken var, og hvor mange graver det var i hver haug, og at det var flatmarksgraver under noen av haugene. Dette har utvidet flatmarksgravfeltet som ble avdekket på 1990-tallet. Jeg har gjennomgått alle funnene som ble gjort i gravene, og presenterer katalogene i tabellform med referanser til litteratur hvor gjenstandene er behandlet. Denne gjennomgangen har dannet grunnlaget for datering og kronologi, som har gjort at jeg har kunnet se graver og bygninger i sammenheng. I tillegg til grav og hus benyttes stedsnavnene og til

en viss grad også gårdsgrenser for å tolke stedets funksjon. I kapittel 7 gir jeg en sammenfatning av

bokens innhold og min tolkning av det mangfoldige kildematerialet.

Tabell 1.1. Kronologi

Bronsealder	eldre		1700–1100 f.Kr.
	ynge		1100–500 f.Kr.
Eldre jernalder	Førromersk jernalder (keltertid)		500 f.Kr.–Kr.f.
	Eldre romertid	B1–B2	Kr.f.–200 e.Kr.
	Yngre romertid	C1–C2–C3	200–400 e.Kr.
	Folkevandringstid	D1–D2	400–575 / 600 e.Kr.
Yngre jernalder	Merovingertid		600–800 e.Kr.
	Vikingtid		800–1030 e.Kr.

(forenklet etter Solberg 2000)

2. STEDET

I hjertet av Ringerike troner et av Østlandets største gravfelt på en sandfylt høyde med furuskog. Her er vid utsikt sørover, mot åkerland og skogkledde åser, og i det fjerne blinker Tyrifjorden. I dette landskapsrommet er det tydelig at gravene henvender seg mot sol og vann (jf. Gansum, Jerpåsen og Keller 1997). Stedet er valgt som felles gravplass og helligsted over et par tusen år, gjennom 60 generasjoner. Her er bygget store og merkelige hus, her har vært storslåtte fester og ritualer – og maktkamp markert ved eksponering av prestisjefylte gjenstander.

Hvorfor er dette stedet valgt, og hva kan være grunnene til den lange kontinuiteten? Kapitlet skal antyde noe av bakgrunnen for valget og gi et kort riss av naturforholdene og den geografiske beliggenhet i forhold til ferdsel og muligheter for åkerbruk.

Gravfeltet ligger sentralt i Heradsbygda (tidligere Ydins herad, NG V:60), en jordbruksbygda som er naturlig topografisk avgrenset i vest av elva Sokna, som kommer fra Hallingdal og i øst av Storelva, en fortsettelse av den store elva Begna fra Valdres. Storelva meandrerer ut i Tyrifjordens vestre arm. Mot sør og nord avgrenses bygda av utmark. Topografien og bygdenavnet sammensatt med herad, kan tyde på at denne bygda har vært en organisasjonsmessig enhet (Helleland 1997:132 f.). I dag er Heradsbygda en del av Norderhov sogn, og Norderhov er også herredets navn. Når det gjelder navnet «Ydings herad», foreslår Rygh at førsteleddet muligens er et gårdsnavn dannet av «et til svensk *yde* n. 'tæt smaaskog' svarende ord (vel beslegtet med *viðr* 'skog')» (NG V:60). Et slikt naturbetegnende navn kan tenkes å være navn på et fellesterritorium som omfattet hele Heradsbygda. Ingen av de øvrige gårdene i bygda har gravhauger, med unntak av Follum. På denne gården skal det ha ligget en stor haug, hvor det ved graving ble funnet en krukke med aske og en kobberkjel (Wiel 1743/1970:157, § 48). Disse funn foreligger ikke, men ut fra beskrivelsen kan det være en branngrav fra yngre romertid.

Gravfeltet ligger på gårdene Øvre og Nedre Veien og på Bråten. I litteraturen er det omtalt som gravfeltet på Veien/Bråten, og funnene relateres ofte bare til Bråten siden de aller fleste haugene ligger på Bråtens grunn. Oluf Rygh, som grov ut 87 gravhauger i 1870 og 1875, nevner i sin innberetning at Bråten

er en «først i temmelig sen Tid fraskilt Part af Veien» (1871:96). Dette fremgår klart av gårdsnavnene og gårdsgrensene (jf. Gustafson 2000 og kap. 6). I alle sammenhenger refererer jeg derfor til Veien. Navnet er en sammensetning av veig, som er usikkert tolket, og vin («eng», «beite»). Et stedsnavn sammensatt med vin er antatt å være et sekundærnavn; det mest nærliggende er at Veien relateres til nabogården Ve. Dette er et usammensatt navn med høy alder, og som betyr «hellig sted». Omkring disse to sentrale gårdene ligger gårder med navn som kan skrive seg fra jernalderen eller før (NG Indl., NG V). Stedsnavnene er viktige for min tolkning av stedet, og jeg trekker også inn gårdsgrenser. Dette vil bli diskutert i et senere kapittel (6.3).

Veien ligger ca. 135 moh. Tyrifjorden ligger 63 moh. og var en gang i eldre steinalder knyttet til havet (jf. Reitan 2005:80 f.). Under siste istid dannet det seg store sand- og grusavsetninger i deltaer umiddelbart utenfor brefronten, for eksempel Hens-, Kil- og Eggemoen (Moen 1988:6 ff.). Sandryggen med Veien-gravfeltet er en slik elveavsetning (fluvial avsetning), som er omgitt av marine avsetninger av silt og leire hvor det ble dannet ravinedaler. Området har typisk innlandsklima med stabilt kjølige vintre og varme somre. Ringerike ligger i en overgangssone mellom barskogområder og løvskog; de lavere deler av Ringerike har et rikt jordsmonn med edelløvskog (Moen 1988:11).

Marianne Moen har foretatt tre pollenanalyser i nærliggende områder (1988). Nærmeste prøvested er ved Støa, vel 4 km nord for Veien, så detaljer om lokale forhold ved Veien vil ikke være synlige i diagrammet. Diagrammene har få C14-dateringer, og tolkningen bygger på analyse av de tre diagrammene og sammenlikning med andre analyser på Østlandet. Moen antyder en tidligneolitisk rydnings- og beitefase. Den egentlige etableringen av jordbruket med beite og korndyrking antas å ha skjedd i senneolitikum / overgangen til bronsealder og ha blitt etterfulgt av varierende dyrkingsaktiviteter (Moen 1988:60 ff.). Tolkningen faller godt inn i den generelle oppfatning av jordbruksetableringen (Prescott 1996:84 f.; Myhre og Øye 2002:70; Reitan 2005:81 f.; 2009:45 f.). Gaute Reitan har analysert funn fra neolitikum i Buskerud (2005). Funnene fra den siste fasen av yngre steinalder, senneolitikum, viser en sterk

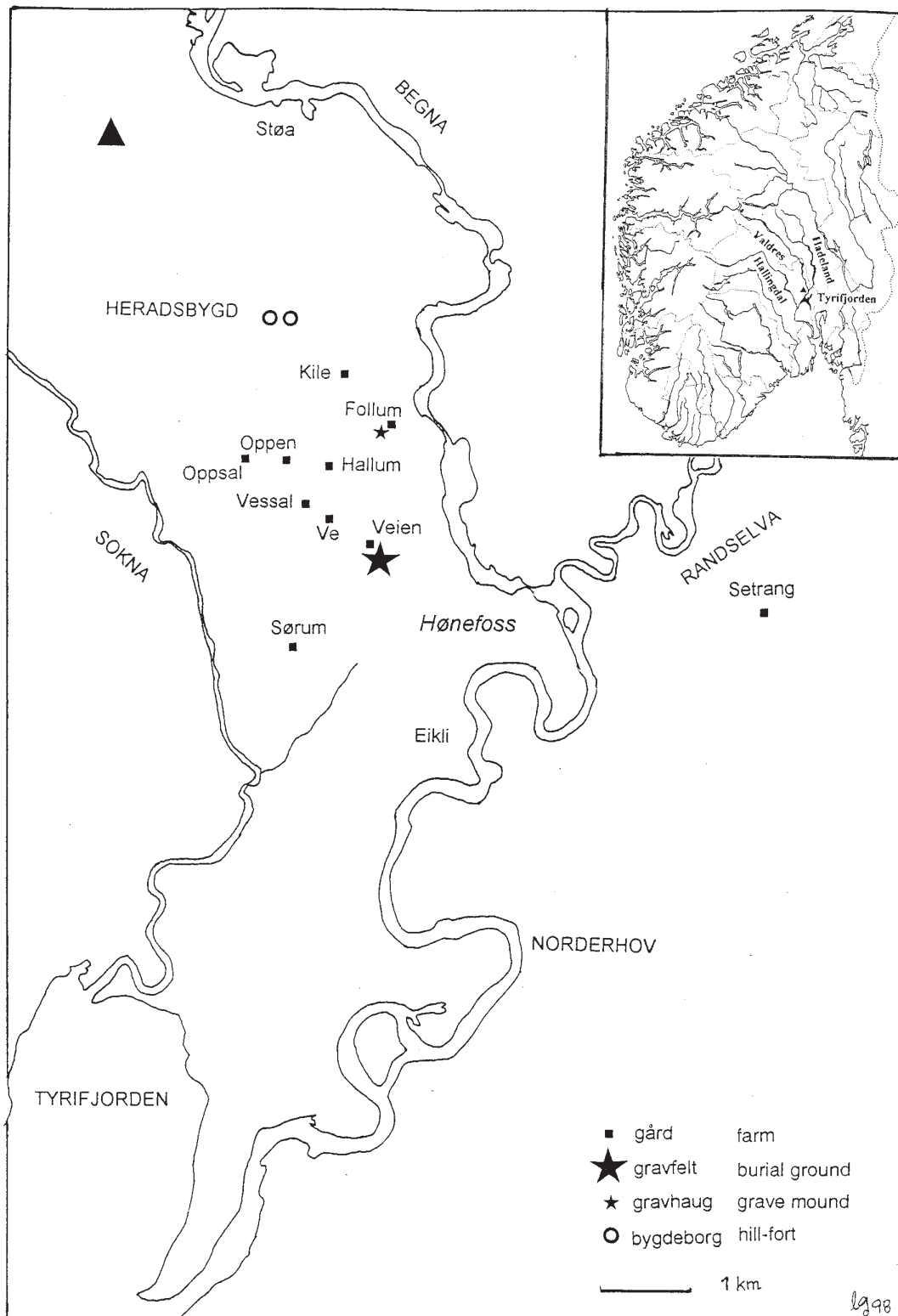

Fig. 2.1. Kart over Heradsbygda med gårdsnavn som ut fra navneklasse antas å skrive seg fra jernalder eller tidligere. Her er også påført to navn som har sammenheng med ferdsel på elvene: Eikli sør for Hønefossene og Støa nord for. Dette var omlastingssteder for varer fra Drammen i sør eller Valdres i nord. Denne funksjonen kan de ha hatt i jernalderen også. Den gamle ferdselsvegen forbi fossene gikk forbi Follum og Veien. Gravfeltet på Veien er markert med en stor stjerne, den ene haugen på Follum markert med en liten stjerne. Nord i skogen ligger to bygdeborger

Fig. 2.1. Map of Heradsbygda with farm names supposed to derive from the Iron Age or before. Here are also two place names related to traffic on the rivers: Eikli south of the waterfalls by Hønefoss and Støa north of the waterfalls. These were places for reloading goods from Drammen in the south or Valdres in the north. This could be their function in the past as well. The old road passing the waterfalls passed the farms Follum and Veien. The burial ground on Veien is marked by a star; the solitary mound at Follum marked with a little star. North in the forest are two hill-forts.

konsentrasjon til sandjorden rundt Tyrifjorden og mot Drammensfjorden (Reitan 2005:102, kart fig. 10.5 og 10.6). Flintsigder må kunne tolkes som et direkte tegn på korndyrking. Ca. 20 sigder er funnet i Buskerud, over halvparten på den fruktbare sandjorden i Ringerike/Hole (Reitan 2005). På Veien er det to funn fra denne perioden, en flintdolke (Reitan 2005 appendiks IV: C 18004) og en skjeformet skraper av flint (Reitan 2005 appendiks VII, C 506); begge kan teoretisk være fra en grav eller et offer. Den skjeformede skraperen er funnet i en gravhaug (opplysning i «tilveksten»); trolig er den sekundært havnet i fyllmassen til en av de mange haugene på Veien.

Den største endringen av landskapet etter menneskenes rydding for jordbruk er graninnvandringen som skjedde sporadisk fra Kr.f. i de sørøstlige deler av landet, med etablering av lokale bestander i yngre romertid på Jevnaker og Ringerike (Moen 1988:84). På grunnlag av treslagsbestemmelser av kullprøver fra strukturer på Veien er det sannsynlig at det har vært en furumo i området med gravfeltet i hele forhistorisk tid.

En viktig forutsetning for senterdanning i jernalderen var muligheten for kornproduksjon. En maktelite hadde behov for overskudd av mat til å fø tjenerskap og gjester. Korn kunne byttes mot varer fra dalbygdene, for eksempel jern, og var nødvendig for brygging av øl. Øl eller mjød var en nødvendig ingrediens i gjestebud og i rituelle sammenkomster. Forholdene for et forhistorisk jordbruk er gunstige på Ringerike, med solrike somre og den lette, sandige jorden, som er enkel å bearbeide med ard. Ved siden av jordbruk har naturligvis andre ressurser vært viktige for bosetningen; i vassdragene var det fisk, og i de store skoger som kranset bygda, levde fugl, småvilt og storvilt, rådyr og elg, gaupe og bjørn.

Veikrysset

Stedet ligger i et «veikryss», hvor store elvedaler med langstrakte vann møtes. Dalene fører fra utmark rik på jaktvilt og jern (Valdres og Hallingdal med kontakt mot Hardangervidda) og mot andre rike bosetningsområder, som Hadeland. Mot vest går veien langs Sokna til Krøderen og opp Hallingdal, mot nord langs Begna

til Sperillen og Valdres og østover langs Randselva til Jevnaker, Randsfjorden og Hadeland. Elvene er til dels farbare, men fosser markerer kritiske steder hvor ferdsel må gå over land. Vinterstid har både elver og vann vært farbare over lange strekninger.

Begna møter Randselva og danner Hønefossene øst for Veien og meandrerer videre som Storelva inn i den nordvestlige armen av Tyrifjorden. Fra den sørvestlige armen renner Drammenselva rolig sørover, med fosser ved Geithus, Åmot og Hokksund. Videre ut til Drammensfjorden og Oslofjorden har det vært en rolig elv i jernalderen og tidligere (jf. Liestøl 1959). Det var flere veier til Oslofjorden, langs Lier-dalføret til Drammen eller fra Hokksund via Eikeren til Sande (jf. Gustafson 2004b).

Ferdselen i forhistorisk tid har trolig fulgt disse elvedalene. Veien og Heradsbygdas strategiske beliggenhet i forhold til ferdsel langs dalførene fra fjellområdene i Hallingdal og særlig Valdres må ha vært viktig i forbindelse med varebytte i jernalderen. Ferdsel langs de store elvene var avhengig av omlasting ved fossefall. De nærmeste omlastingsstedene kjent i historisk tid kan illustreres ved gårdsnavn *Støa* nord for Hønefossene og *Eikli* i sør. Betydningen av *Støa* sier seg selv, en båtstø, mens *Eikli* har sammenheng med *eikja*, en elvebåt. Fra nyere tid er det kjent at båtene som fraktet varer fra Drammen, la til her og ble kjørt landeveien til Valdresstøa og Stavlundstøa ved Ådalselva for å bli rodd over Sperillen til Ådalen og Valdres (NG V:81). Den gamle ferdselsveien over land mellom disse omlastingsstedene passerte Veien og Follum (Bang 1979). Dette har sannsynligvis vært situasjonen også i jernalderen. Her var det gode muligheter til å ha kontroll over varer som ble fraktet begge veier, og et naturlig sted for varebytte. Utmarksressursene, for eksempel pelsverk, skinn, gevir og jern, er ofte omtalt som bakgrunn for den eksotiske rikdom som tilflyter Norden. Spesielt tydelig blir dette når rikdommen fins i graver ved ferdselsknutepunkter, noe som vi ser eksempler på i eldre jernalder i landskapet omkring Tyrifjorden (jf. Gustafson 2004b med ref.), og som kan observeres ved utløpet av mange store elvedaler i Sør-Norge (Myhre 1992).

3. UTGRAVNINGER OG FUNN PÅ VEIEN

INNLEDNING

Mange spadetak er tatt på Veien, av skattejegere og av vitenskapsfolk, med ulike formål, men nysgjerrigheten hadde de felles. Et historisk kildemateriale er samlet inn over et par hundre år, og selv om mye kan være tapt, er det mye å undres over. Det var først og fremst de mange gravhaugene som tiltrakk folks nysgjerrighet, både leg og lærd. Fortellinger ble skapt.

Store gravfelt er ofte forklart som spor etter slag. Storgårdene Tandberg og Veien, som ligger med en halv mils avstand, har begge store gravfelt med store hauger. Herfra er et sagn om et slag mellom kong Tane fra Tandberg og kong Veine, som holdt til på Veien. Kong Veine angrep først kong Tane, men mislyktes og ble forfulgt tilbake til Veien, hvor imidlertid kong Tane ble drept. Denne ble gravlagt i en av de store haugene på sin gård. Kong Veine ble senere gravlagt i «Kongshaugen». Gravfeltene på disse gårdene forklares som spor etter disse slagene (Wiel 1743: § 42, 44; Keyser 1837; Faye 1948:95 f.). Slike vandresagn er vanlige i forbindelse med store gravfelt som nærmest oppfattes som krigskirkegårder. Kanskje sagnet reflekterer en konkurranse mellom storgårdene Veien og Tandberg. O. Rygh refererer sagnet i innberetningen fra utgravningen i 1870. Han bemerker at gravene ikke kan være spor etter falne krigere; tvert imot har de et fredelig utseende, svært få av gravene inneholder våpen, og flere av oldsakene må ha tilhørt kvinner: «Vi har aapenbart ... en fælles Begravelsesplads for Omegnens Beboere i den ældre Jernalder, i Lighed med den kristne Tids Kirkegaarde» (1871:131).

På 1800-tallet var det graver som var i fokus, og et stort funnmateriale ble samlet inn fra hele landet (Hagen 1997). På Veien ble noen få større gravhauger undersøkt av lokale amatører, mens 87 hauger ble profesjonelt utgravd av Oluf Rygh, professor ved Universitetet i Christiania. Litt mer enn 100 år senere ble det over flere år utført undersøkelser i åkerområder nord og sør for gravfeltet. Ved hjelp av gravmaskiner ble åkerjorden rensert bort, og det ble oppdaget flatmarksgraver, spor etter hus og kokegropser og andre aktivitetsspor. Noen undersøkelser ble gjort i forbindelse med planlegging av mindre inngrep, som grøfter og liknende.

Her følger en kronologisk gjennomgang av undersøkelser på Veien, med en kort presentasjon av funnene, som vil bli nærmere beskrevet i kapittel 4 og 5.

3.1. 1800-TALLET – SKATTEJAKT

1800-tallet var preget av skattejakt. Funnene var grunneiers eiendom inntil fornminneloven ble vedtatt i 1905 (Trøim 1999). Mange av de store gravhaugene ble regelrett røvet. Noen hauger ble gravd av amatører, som leverte funn og beskrivelse til myndighetene. Andre funn dukket opp tilfeldig og ble solgt til private eller til museer. Mye forsvant. Riktignok berettes det om ulykker som rammet dem som brøt seg inn i gravhauger. I «Beskrivelse over Ringeriges og Hallingdals fogderi» fra 1743 fortelles det at en mann som bodde på Veien, hadde gravd i en av de store haugene på gården, og at tre av hans sauer samme dag ble revet i hjel av udyr. Kona på gården forbannet seg på at mannen ikke måtte grave mer, for det var årsaken til ulykken (Wiel 1743/1970:156, § 46). I samme verk fortelles om gården Tandberg, øst for Storelva, hvor det fortsatt ligger rester av et stort gravfelt. Her ble en stor haug gravd ut «for 50 år siden» (dvs. på slutten av 1600-tallet) av en gårdsgutt, og det ble funnet et sverd – noen mente også gull og penger. Men den oppkastede jord falt ned på ham og brakk beina hans, og han var lenge syk. Ingen klarte å få ut av ham hva han hadde funnet, han hadde sverget til sin husbond at han ikke skulle fortelle det til noen. Denne hendelsen satte skrekk i folk, så ingen torde befatte seg med slikt arbeid (op.cit:152, §41). Slike ulykker forhindret allikevel ikke røverier andre steder. Flere eksempler lenger frem i tid er nevnt i en artikkel av Atle Omland (2002:32–48).

De tre første haugene som ble gravd ut på Veien hvor vi har opplysninger om funnomstendigheter, og hvor funn er levert museet, frembrakte svært spesielle gjenstander. De ble riktignok gravd ut av amatører, så opplysningene er sparsomme. De blir kort presentert nedenfor, men funnene blir mer utførlig omtalt i kapittel 4.2.2.

Kongshaugen

Det først fremkomne funn fra gravfeltet på Veien som vi kjenner til, er fra «Kongshaugen».

Funnene ble gjort i 1824 og er beskrevet av R. Keyser, som gir en kort redegjørelse om utgravningen (1837; kopi av brev i vedlegg a til kapitlet). Dette var en av de største gravhaugene på feltet, så forventningene

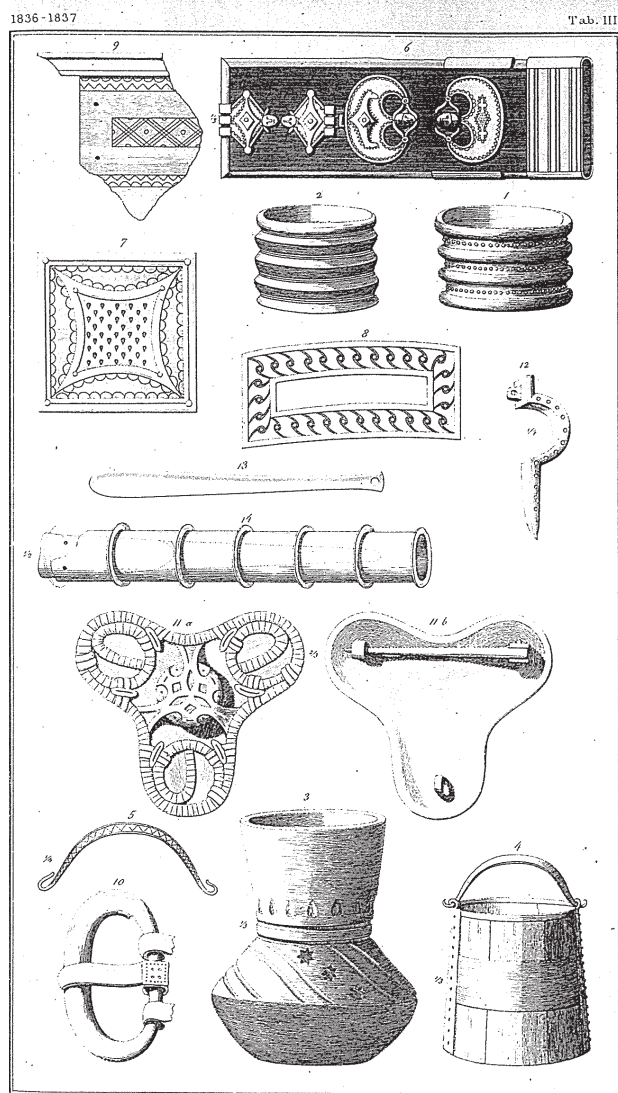

Fig. 3.1. Funn fra «Kongshaugen» fra *Annaler for nordisk Oldkyndighed 1836-1837, Tab. III*

Fig. 3.1. Objects from the rich grave in «The Kings Mound»

var sikkert store, og de ble til fulle oppfylt. Her ble det funnet gullringer, sverd med sølvbeslag på sliren, spyd, skjold, drikkehorn, skålvekt, mosaikkperle med mer. Foruten at dette er det rikeste funnet fra gravfeltet, er det mest bemerkelsesverdige at det er en ubrent grav, i motsetning til samtlige øvrige graver, fra yngre bronsealder til folkevandringstid, som er branngraver. Selv om det er litt uenighet om datering av funnet, samler forskerne seg om overgangen mellom yngre romertid og folkevandringstid, altså omkring 400 e.Kr. (C325–348).

Haugen med skålvekt

I 1825 foretok eierne av Bråten en utgravning av en haug i hagen. Haugen målte ca. 25 m i diameter og var altså en av de større på gravfeltet. Herfra stammer

den berømte skålvekten med ti vektlodd, i tillegg til sølvbeslag til kniv, drikkehorn og leirkar av høy kvalitet. Dette funnet er behandlet av Egil Bakka, som var spesielt interessert i vektloddene og vektsystemet. Han daterte funnet til ca. 400 e.Kr., basert på leirkarene (C525–535) (Bakka 1981).

Østlandskjel med gullringer

I august 1862 kom et brev til «Hr. Universitetsstipendiat, Cand. mag. O. Rygh», hvor det berettes at det på gården Veiens grunn i en sandhaug «hvor der tages Vejfyld», var funnet «en gammel, næsten aldeles for-tæret Kobberkjedel, hvori var en Deel Aske blandet med smaa Beenstumper og Kul, samt og to Guldringe» (kopi av brev i vedlegg b til kapitlet). Kjelen sto i et kammer av fire heller med en helle på toppen som lokk. Finneren var Hans Eriksen, husmann under gården Nærstad. Han befant seg i meget små kår og henvendte seg derfor gjennom stud.jur. Aubert på gården Nærstad for å få vite om universitetet ville gi ham en passende godtgjørelse for funnet, «saafremt dette skulde være ... af nogen interesse». Ryghs påskrift på brevet var følgende: «Besvaret 12. Aug. med Tilkjendegivelse at Universitetet gjerne kjøber Sagerne». Hva husmannen fikk, har jeg ikke funnet ut. Bronsekaret er en «østlandskjel», gullringene omtales som ormehoderinger. Karet har omfattende reparasjoner, som tyder på en viss alder. Det er rimelig å anta at kjelen og ringene er lagt i graven i yngre romertid (200–400 e.Kr.) (C2877–2879).

Andre gullfunn

Det er funnet to *betalingsringer* av gull som trolig må tolkes som offer eller skattefunn.

Den største (C325, 175,18 g) er funnet i «Kongshaugen» (Brøgger 1921:26, 29, fig. 13; Bøe 1922:19 f.). Den er sannsynligvis nedlagt sekundært. Slike ringer forekommer sjelden som gravgaver og dateres til 500-tallet (Bøe 1922:54), vel 100 år yngre enn funnene fra graven i haugen.

En annen *betalingsring* av gull er noe mindre, men hel (C10604, 164,79 g). Den er en spiral med 4½ omdreining og stempeldekor (Brøgger 1921:27). Den ble funnet i 1880 ved harving i en åker på Veien, temmelig langt fra gravfeltet (Ab1881:142). Funnet er på grunnlag av dekoren datert til ca. 500 e.Kr. (Bøe 1922:52). Også dette kan være et skattefunn eller offerfunn.

En *gullsolidus* (C22668) med avbildning av keiser Konstantin den store (306–337) ble funnet i 1893 ved veiskillet sør for «Kongshaugen», i nordøstre ytterkant

av hauggravfeltet ifølge en kartskisse i topografisk arkiv i Kulturhistorisk museum. Om funnet er fra en grav, eller om det er et offer eller en skatt, er uvisst, nærmere om denne i kapittel 4.2.2 (kart i vedlegg c til dette kapittel).

3.2. UTGRAVNINGER I 1870 OG 1875.

OLUF RYGH – EN ARKEOLOGISK PIONER

Det var med Oluf Rygh vitenskapen gjorde sitt inntog på Veien. Han ble født i 1833, ble ansatt ved Oldsaksamlingen i 1860 og ble bestyrer der i 1862. I 1866 ble han utnevnt til professor i historie ved Universitetet i Christiania. Hans store interesse for arkeologi førte til at stillingen ble omgjort til et professorat i arkeologi i 1875, det første i Norge. Da han foretok sine første utgravninger på Veien, i 1870, var han 37 år. Etter en arbeidsom innsats for arkeologien døde han i 1899, 66 år gammel. Oscar Montelius, Nordens den gang ubestridte ener innenfor arkeologi, uttrykte det slik i nekrologen: «Norge och Norden [har] i Rygh förlorat en af sina ädlaste, rikast begåfvade söner, en man som genom sitt outröttliga arbete bidragit till vetenskapens befrämjande och till att i vida kretsar göra sitt fosterlands forntid känd» (Montelius 1900).

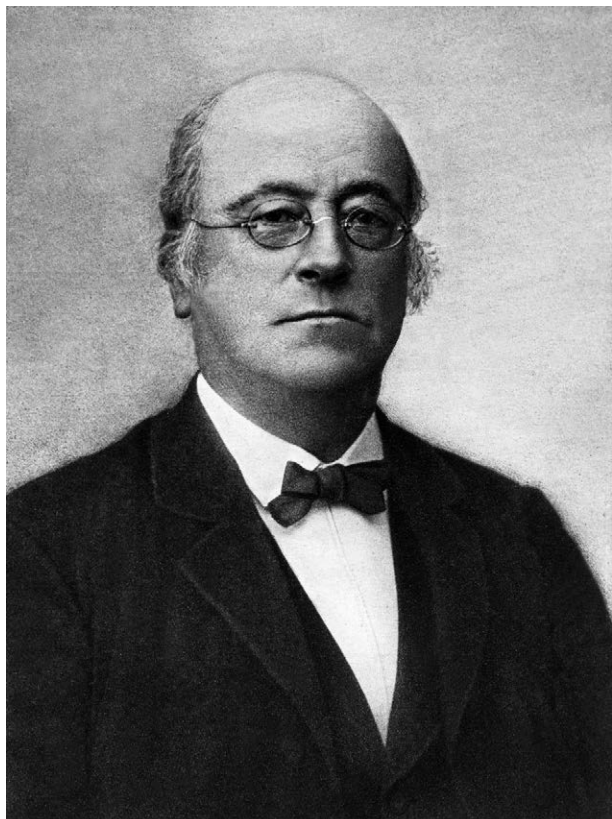

Fig. 3.2. Oluf Rygh (Fotografisk portrett tatt av Olsen & Thomsen, Christiania, ca. 1875–70)

Fig. 3.2. Oluf Rygh

Som den første professor i arkeologi i Norge er han ansett som landets grunnlegger av faget. Han var arkeologenes ubestridte «konge» og en av tidens mest lærde menn i Norge (Hagen 1997:16). Men Anders Hagen har også kritiske bemerkninger i sin forskningshistoriske oversikt og beskriver Rygh som en nøktern forsker uten plass til fantasi og nytenkning. Han var først og fremst historiker, med en lidenskapsløs holdning til oldsakene; de var historiske dokumenter nærmest på linje med det skrevne ord. Først når kildematerialet var rikt nok, kunne landets forhistorie skrives (Hagen 1997:74 ff.). Flere som omtaler Rygh, beskriver ham som en empiriker, en rendyrket positivist, som mente at gjenstandsstudiet var det sentrale. Det lå i tiden. Oscar Montelius hadde utviklet den typologiske metode innen arkeologi på bakgrunn av naturvitenskapelige metoder. Det var viktig å få orden på kildematerialet og plassere oldsakene i et kronologisk system. Det var ikke tiden for spekulasjoner og teorier om religiøse forestillinger (Marstrander 1984:13).

Men var det nå slik? Som det vil fremgå nedenfor, har jeg undret meg over Ryghs fascinasjon over kull. Er det noen arkeolog som har beskrevet det indre i en gravhaug, og ikke minst kullforekomstene, så detaljert som Rygh? Han spekulerer i forsiktige ordelag, gjerne i en beskjeden note. Han antar at kullet må ha hatt en særlig viktig symbolsk betydning (1871:123).

Han ble vurdert på forskjellig vis av sin samtid og ettertid, slik det refereres i en artikkel av Larsen og Stylegar (2002), jf. også Stenvik (2000) og Gustafson (2000). Den strenge og kildekritiske vitenskapsmann kunne nok oppfattes som en stivbent tvangstrøye for sine samtidige. Men artikkelforfatterne fremhever de positive sidene ved Rygh, særlig at hans undersøkelser var klart problemrettet, og at observasjoner og funn fra utgravningene ble grundig dokumentert (jf. kap. 4.2.1).

Rygh var kjent som den flittigste og lærdeste professor ved universitetet (Hagen 1997:74) og har etterlatt seg verk som bærer preg av systematisk og tålmodig arbeid. Han innførte publiseringen av den årlige tilvekst av oldsaker i museene, som ble trykt i Fortidsminnesmerkesforeningens årsberetning, en uvurderlig skattkiste for ettertiden. Blant arkeologer er han mest kjent for verket *Norske Oldsager*, en kronologisk ordnet eksempelsamling av gjenstander fra forhistorisk tid, som kom ut i 1885. Kronologi er en nødvendig forutsetning for å skrive historie, og dette er fortsatt et viktig referanseverk som benyttes ved katalogisering og i vitenskapelige arbeider. Mange av funnene fra Veien er benyttet som illustrasjoner i verket (til sammen 14 gjenstander, se liste i vedlegg a til kapittel 4.2.1). I 1999, 100 år etter hans død, ble verket

gjenoptrykt i forbindelse med Oluf Rygh-seminaret på Stiklestad (B. Sandnes, J. Sandnes, O. Stemschaug og L. Stenvik, red. 2000).

Hans andre store fortjeneste er mangebindsverket om norske gårdsnavn. *Norske Gaardnavne*, som er utgitt med ett bind for hvert fylke, ble påbegynt av Rygh i 1884, men andre måtte avslutte det. I utgangspunktet var det et forarbeid for revisjon av matrikkelen (det offisielle register over fast eiendom). Her er det redegjort for historiske kilder og tolkning av navnene, noe som gjør det til et uunnværlig oppslagsverk som fortsatt er i bruk og nyter stor respekt blant navneforskere, jf. flere artikler i publikasjonen fra Oluf Rygh-seminaret i 1999 nevnt ovenfor.

Disse arbeidene bærer nødvendigvis preg av orden og system, ellers hadde de ikke fortsatt vært verdifulle oppslagsverk innenfor forskningen. Den grundige kunnskap om de arkeologiske kildene gjorde ham i stand til å forfatte to artikler (1869, 1877) om den eldre og yngre jernalder, som viser en imponerende oversikt over funnmaterialet fra hele landet, og som ga grunnlag for analytiske sammenlikninger mellom landsdeler og landskaper (jf. Larsen og Stylegar 2002 med referanser). I oversiktsartiklene gir han uttrykk for strenge vitenskapelige krav til kildematerialet, for at det skal kunne benyttes i historieskrivingen. Han mente at altfor mye materiale er preget av mangel på dokumentasjon – konteksten er vesentlig for at man skal kunne etablere en kronologi (Rygh 1869:150). Det er behov for flere utgravninger, og det savnes «flere og omhyggeligere Iagttagelser ... for at komme til en klar og sikker Erkjendelse af Tilstandene i den ældre Jernalders Tidsrom» (1869:181). Dette fikk han nå anledning til å gjøre, da Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring i 1870 ga ham støtte til å foreta utgravninger på Veien. Det var spesielt eldre jernalders gravskikk som opptok ham. De rike funnene som tidligere var innlevert fra Veien, var alle fra eldre jernalder, og Rygh mente det var all grunn til å tro at samtlige gravhauger tilhørte dette tidsrom.

Oluf Rygh var ingen skattejeger, han hadde et klart formål med utgravningen. Vel ville han samle inn oldsaker for å bygge opp samlingen, men hensikten var særlig å skaffe opplysninger om «den eldre jernalders ennu kun ufullstendig og usikkert kjente gravskikk» (Rygh 1871:98 f.). Denne problemstilling var allerede uttrykt av Wilhelm Frimann Koren Christie, embetsmann og politiker, som grunnla museet i Bergen (Hagen 1997:52 f.). Siden gravene var det viktigste kildematerialet til forhistorien på den tiden, var dette noe som lå i luften. Vivian Wangen påpeker i sin avhandling at de rituelle og symbolske aspekter ved grav og gravskikk var et tema som opptok de tidlige

arkeologene, men senere ble overskygget av andre spørsmål, men har fått sin renessanse i de senere år (Wangen 2009:44).

Dette var tiden for «gravhauggravinger», og Ryghs utgravning var en av de første undersøkelser av store gravfelt. Oluf Rygh tilhørte sammen med Nicolay Nicolaysen og Anders Lorange de ivrige menn som med hakke og spade flittig samlet inn oldsaker. Som en reaksjon mot det spekulative og i troen på at bare det konkrete ga sikker kunnskap, gikk de i gang med å registrere, grave og samle. Frem til slutten av 1800-tallet ble det drevet en form for arkeologisk høstingsbruk, der målet var å fylle museene med oldsaker (Hagen 1997:72).

I denne virksomhet ble både Lorange og Rygh distansert av Fortidsminneforeningens dominerende leder, den flittige Nicolaysen (Hagen 1997:72). Men disse pionerene reddet et stort kildemateriale, både ved sin graving og ved oppkjøp. De etablerte det empiriske kildematerialet som er grunnlaget for tolkingen av forhistorien. Mange av haugene ville blitt dyrket bort eller røvet av ukyndige; haugbrott var fritt frem inntil fornminneloven ble vedtatt i 1905.

Metode

Rygh bemerker at de store haugene er sterkt skadet av tidligere graving. De hauger som var urørte, var alle små, så selv om man ikke kunne forvente så «merkelige funn» som dem som var innkommet tidligere, måtte det iallfall være «rig Andledning til Iagttagelser med hensyn til Begravelsesmaaden» (Rygh 1871:99). «Grundeierene Proprietær Andreas Oppen og Gaardbruger Lars Veien» ga sin tillatelse til utgravningen. Undersøkelsen i 1870 ble foretatt i tiden 6.–16. august med en arbeidsstyrke på 8 mann. 66 hauger ble gravd. Utgravningen fortsatte i 1875, da 21 hauger ble gravd ut; tidsforbruk og mannskap er ikke opplyst.

I artikkelen om eldre jernalder fremholder Rygh at man om man vil være sikker på at en haug er fullstendig undersøkt, alltid må gjennomgrave den i hele dens utstrekning (1869:169). Denne holdningen fulgte han stort sett på Veien. Rygh valgte de minste og minst skadede haugene. Gravningen gikk lett og hurtig, da alle haugene besto av løs sand. Metoden var å grave en grøft på tvers igjennom haugen ned til bunnen. Grøften var 8–14 fot bred (2,5 m–4,4 m) etter haugens størrelse. Der det var funn eller antydning til kull, aske eller steiner og liknende, ble grøften utvidet. Atskillige hauger ble fullstendig utgravd. I innberetningen fra 1875 opplyses det at alle unntatt nr. 18 ble totalgravd. De undersøkte haugene ble gjenkastet så

vidt mulig i sin opprinnelige form. Noen få ble fjernet etter grunneiers ønske (nr. 1–4/1870).

Selv om haugene var små, var dette en hektisk gravevirksomhet – 66 hauger på 80 dagsverk. At det gikk i hurtigste laget, illustrerer et par lakoniske kommentarer (mine uthevninger): Om haug nr. 39/1870 (1871:113): «Omtrent i sentrum fantes en lerurne med bunden iværet, fylt med kull, og ved siden av den en hop brente bein. *Urnen blev knust af Spaden*, den har havt en buget Form med Hank og Stregezirater og har været af betydelig Størrelse (over 5 tommers høyde)» (C5204). Om haug nr. 50 (:116): «N for centrum stod under Kullaget a) en Lerurne, som *uheldigvis blev sønderlaaet af Spaden* ... temmelig liden; prydet på Halsen med horizontale og vertikale Streger samt derimellom med indtrykte Halvmaaner med et punkt under» (C5213). Begge karene er nå delvis sammenlimt.

Det var gravhaugene som var undersøkelsesobjektene, så det ble ikke gravd mellom haugene. Selv om hovedredskapet synes å ha vært spade, er de svært detaljerte beskrivelsene av gravenes innhold og funnenes beliggenhet i forhold til hverandre i plan og i nivå tegn på observante gravere og god overvåking av Rygh, slik at jeg antar at lite er gått tapt av gjenstander.

Dokumentasjon

Fra Ryghs gravinger foreligger en håndskrevet dagbok, en håndskrevet tilvekst (hovedkatalogen, heretter kalt museums-katalogen) og innberetninger (tilvekst) trykt i Aarsberetninger til Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Alle dokumenter har gitt nyttig informasjon; de håndskrevne har tilleggsinformasjon som har vært svært oppklarende, særlig fordi Rygh har to nummereringer av haugene og en ny nummerrekke for hvert gravingsår, jf. kapittel 4.2.1. Når jeg refererer til haugnummer, føyer jeg derfor til årstallet 1870 eller 1875.

I 1870 er målene på haugene oppgitt i omkrets og høyde. I 1875 oppgir han diameter og høyde. Begge år er målene oppgitt i fot. Jeg har regnet om omkretsen til diameter, og alle mål er regnet om til meter i tabellene (vedlegg til kap. 4.2.4). Jeg har anvendt følgende mål: 1 tomme = 2,6 cm, 1 fot = 31,3 cm.

Som Rygh på forhånd antok, var alle gravene fra eldre jernalder, romertid og folkevandringstid med ett unntak, et merovingertidsfunn. Det fremkom ingen spektakulære gjenstander; gravene hadde et enkelt innhold, noen hauger ingenting (jf. kap. 4.2.3, fig. 4.21) og tegninger i vedlegg b til kapitlet). Men det var stor variasjon i begravellesmåte, som var hans hovedinteresse. Det er ikke funnet tegninger

fra Ryghs gravinger. Han er imidlertid meget nøyaktig i sine beskrivelser; ikke minst er han detaljert når det gjelder kullforekomster og brente bein. De fleste observasjoner som er nevnt i innberetningen, er beskrevet i plan og nivå ved at det er angitt antall fot fra sentrum i forhold til en himmelretning, eller fra en ytterkant, og om funn/observasjoner er i bunnen av haugen, i en nedgraving under bunnen eller i haugfyllen. Beskrivelsene har gjort det mulig å tegne plan og profil av alle haugene. Tegningene må betraktes som *prinsippkisser* av mine tolkninger av Ryghs opplysninger (se rekonstruksjonstegninger i kap. 8).

En interessant observasjon er at han påviste rester av *tetningskitt fra organiske kar* som han samlet inn. Oluf Rygh var den første som erkjente dette materialet (1875:183 f.). I forbindelse med utgravningen på Veien i 1875 fremkommer det i en fotnote at hans lokale gravningsfolk kjente til bruk av «nævertjære» for reparasjoner av stentøy (1876:193 ff.). Noen av funnene fra Veien er analysert av A.K. Holtkjølen (2001), som viser at det var bjørketjære som ble benyttet (Gustafson 2002).

Rygh bygget opp igjen alle gravhaugene han grov ut. Takket være denne restaureringen kan vi i dag oppleve gravfeltet omtrent slik det var for 150 år siden, og slik det var i jernalderen (jf. kap. 4.3). Det tyder på at han viste forståelse for landskapet; det var ikke bare oldsakene som hadde betydning, men også monumentene og deres sammenheng med omgivelsene. Han sparte noen hauger på grunn av «de smukke træer» (1871:100).

Kartet fra 1847

I 1847 fikk Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring utarbeidet et kart over gravfeltet i målestokk 1:2000, ved «nuværende generalmajor Grams velvillige bistand» (Rygh 1871:97). Kartet befinner seg i topografisk arkiv på Kulturhistorisk museum. En kopi med noen endringer er trykt i mindre målestokk, 1:4000, som pl. VI i *Aarsberetning 1870*, hvor innberetningen om Oluf Ryghs første utgravning på Veien er trykt (Rygh 1871).

Antall hauger på kartet er 144; i tillegg oppdaget Rygh 7 hauger sørvest for gravfeltet på en rygg ut mot åkeren, ved området merket A (Rygh 1876:13). Altså var det kjent til sammen 151 hauger i 1875, men da Rygh ankom, var flere av de kartlagte haugene forsvunnet. Han bemerket at det var vanskelig å identifisere haugene i terrenget, men utarbeidet ikke selv noe kart, men gir noen referanser i innberetningene. Kartet er nærmere kommentert i kapittel 4.3.

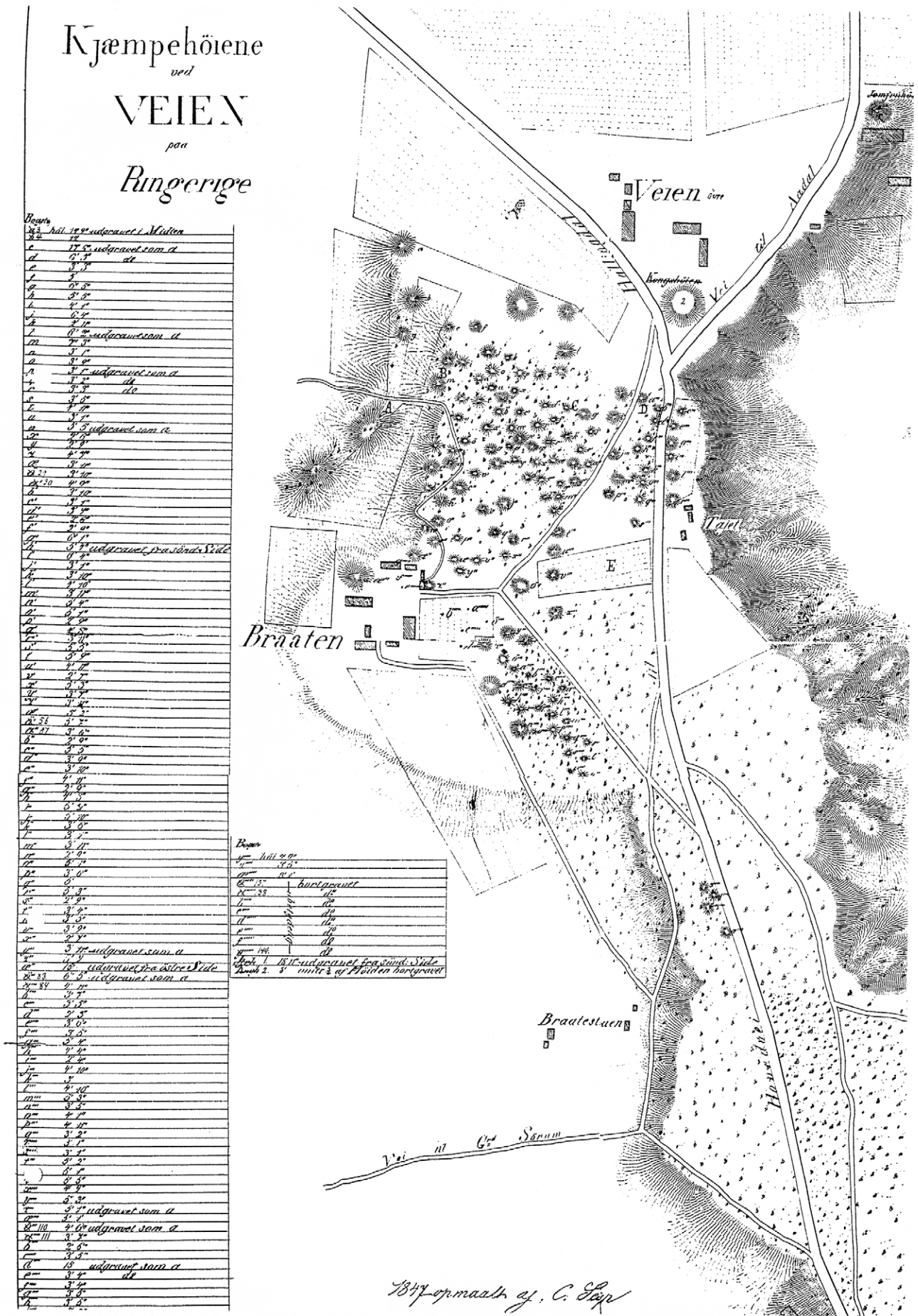

Fig. 3.3. Kart over gravfeltet på Veien, 1847 (KHM topografisk arkiv)
 Fig. 3.3. Map of the burial ground on Veien, 1847

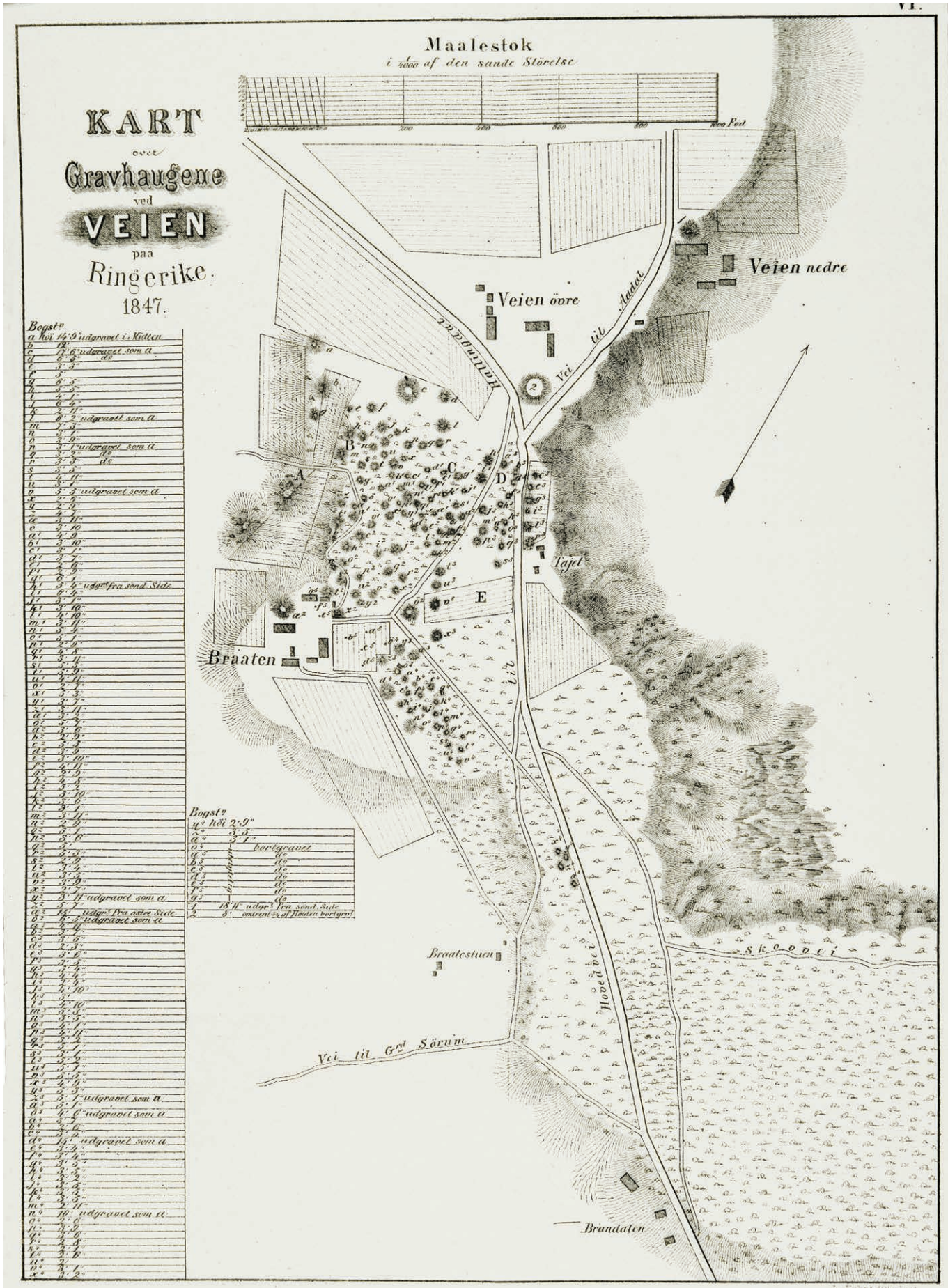

Fig. 3.4. Kart over gravfeltet på Veien, 1847 (Aarsberetning 1870) (foto KHM)
 Fig. 3.4. Map of the burial ground on Veien, 1847

Kartet illustrerer landskapet slik det var på 1800-tallet, og slik gravfeltet ligger på en langstrakt rygg orientert NNV–SSØ. Allerede da kunne det observeres overpløyde gravhauger. Her er noen små åkerlapper; i den vestligste, like ved Bråtens tun, er det markert fire overpløyde gravhauger, som også kan sees i dag ved at kornet vokser høyere i fotgrøftene. Én haug ligger i den midtre åkeren, som er markert E. Her ble det påvist en del av en mulig fotgrøft i forbindelse med undersøkelse av området for parkeringsplass. Undersøkelser for trasé for E68 i en åker nord for gravfeltet påviste også mulige fotgrøfter, noe som tyder på at gravfeltet kan ha strukket seg lenger i den retning (jf. kap. 3.3).

På originalkartet er det påført at oppmålingen er utført av C. Seip. Kartet har tittelen «Kart over Kjæmpehöiene ved Veien paa Ringerige» og viser 144 hauger markert med bokstaver. Bokstavmarkeringen består av seks alfabeter (unntatt w og å), fra nord til sør. Hver gruppe unntatt den første har i tillegg til bokstav fra en til fem streker. Den siste gruppen a–g med fem streker (+ ø med fire streker) består av åtte bortgravde hauger ved Bråten-plassen, blant annet i åkeren øst for husene.

Til venstre på kartet er en liste over haugene med angivelse av høyde og om de er skadet. På dette kartet står navnene «Kongshøien» og «Jomfruhøien» påført de to store haugene lengst nord, nær tunene på de to Veien-gårdene. Navnene er overstrøket og tallene 1 og 2 påført for hånd. Her er også gårdsnavnene rettet fra Veien og Veien nordre, til Veien øvre og Veien nedre. På kartet er det påført store bokstaver A, B, C, D og E uten forklaring; de skal trolig representere grupper av hauger.

Kartet i innberetningen (Rygh 1871) har overskriften «Kart over Gravhaugene ved Veien paa Ringerike. 1847». Her er navnene på de to store gravhaugene Kongshøien og Jomfruhøien fjernet, og de har bare nummer 1 og 2. Gårdsnavnene er rettet til Veien øvre og Veien nedre. På gruppene av hauger er strekene erstattet av tall, altså a–ø uten tall, a–ø 1, a–ø 2, a–ø 3 og a–ø 4 samt a–g 5. Listen over hauger har samme opplysninger som på originalkartet.

3.3. 1900-TALLET–2000.

MASKINENE AVDEKKER

I tillegg til amatørutgravningene og Ryghs utgravninger fremkom det oldsaker i forbindelse med bondens arbeid. I siste halvdel av 1800-tallet og første halvdel av 1900-tallet ble det pløyd opp fem funn, alle fra vikingtid. Fire av funnene stammer trolig fra graver: sverd og spyd, sverd, øks og en skålformet spenne.

Men de fleste funn ble gjort senere og ved hjelp av større maskiner.

Vel hundre år etter Oluf Ryghs utgravninger av gravhauger på Veien ble det gjort nye oppdagelser. Kulturhistorisk museums utgravninger på slutten av 1900-tallet ble foretatt i utkanten av og utenfor gravfeltet. De fleste av disse utgravningene foregikk i dyrket mark ved at gravemaskiner fjernet åkerjorden og avdekket ulike typer gropene i undergrunnen. De vanligste gropene var ildsteder og kokegropene med dateringer stort sett innenfor eldre jernalder.

Boligfelt – gravhauger 1982

I forbindelse med et planlagt boligfelt på Veienmoen, Veien øvre 49/4, ble en gravhaug undersøkt av Harald Jacobsen i 1982. Gravhaugen ligger alene, ca. 800 m SØ for sørenden av gravfeltet på Veien, på kanten av en ravinedal med utsikt mot Storelva. Her ble det funnet en grav fra eldre jernalder (romertid) med en kam og annet (C35647). Under haugen var et eldre boplasslag med blant annet flathuggede pilspisser. Det ble også funnet slaggklumper under og utenfor gravhaugen (Jacobsen 1984:141). Ved nyere gjennomgang av materialet i magasinet er disse tolket som smieslagg (Jan Henning Larsen, pers. med.); det har altså vært smie her i romertid. Bortsett fra en haug på Follum er denne gravhaugen den eneste i området utenfor gravfeltet. Kanskje representerer disse to haugene markering av ferdselsveier forbi fossene? Jacobsen undersøkte også en av de overpløyde gravhaugene som var synlige på flyfoto, i åkerlappen midt i gravfeltet, hvor det var rester av en enkel branngrav fra romertid (Jacobsen 1984:206 f., se også Jacobsen 1990).

Grøfter – 1983

Det ble foretatt undersøkelser i forbindelse med flere gravinger av grøfter, oftest i svært omrodede områder. Grøften med de mest interessante funnene var en vannledningstrasé i skogsområdet øst for dagens gravfelt mot gården Branddalen. Her ble det avdekket tre flatmarksgraver fra førromersk jernalder (rapport ved E. Schaller og S. Coulson 1983), jf. kapittel 4.1. Her var også slagg (fra smie) og andre udaterte aktivitetsspor.

E68 – 1987

Den største undersøkelsen foregikk i «Persåker», nord for gravfeltet i forbindelse med utbygging av E68 (rapport ved L.M. Rui 1987). En forundersøkelse ved Harald Jacobsen med blant annet flyfotografering ga indikasjoner på strukturer under åkerjorden

i åkerområder nord for dagens gravfelt, «Persåker» og «Jomfrujordet». Disse ble tolket som bosetningsspor (Jacobsen 1990). Utgravningen ble foretatt som maskinell flateavdekking i «Persåker» vest for tunet på Veien Øvre. Et formål med feltarbeidet var å finne en jernaldergård, noe som ikke gikk i oppfyllelse. Det ble avdekket ulike aktivitetsspor, som kokegroper og ildsteder. Dessuten ble det funnet en mulig flatmarksgrav og mulige fotgrøfter fra bortpløyde gravhauger, som indikerer at gravfeltet kan ha hatt en større utbredelse i nord. C14-dateringene fra undersøkelsen lå hovedsakelig innenfor eldre jernalder.

Gangvei – 1997

I forbindelse med planlagt gangvei langs Ringveien, rett øst for dagens gravfelt, ble det foretatt flateavdekking. Området var svært omrotet, og det var usikkert hva som kunne være spor fra forhistorisk tid. Det ble dokumentert en del av en mulig fotgrøft til en utpløyd gravhaug og noen mulige kokegroper og ildsteder. Tre av disse er datert til romertid (rapport ved O. Hoftun 1997).

Kullgrop – 2000

Inne på gravfeltet var det registrert en kullgrop, som ble undersøkt sammen med skoleelever (rapport ved S. Carlstrøm 2000). Den er datert til middelalder (1185–1285 e.Kr., T-15126). Det kan bemerkes at dateringer av to stolper i en firestolperskonstruksjon i åkeren sør for gravfeltet har omtrent samme datering (1050–1250 e.Kr. og 1170–1285 e.Kr.; Gustafson 2005c). Skogen med gravhaugene må på dette tidspunkt ha vært betraktet som «utmark», hvor det ble foretatt kullbrenning. Denne virksomheten har skapt et skogløst område velegnet til beite eller slått. Kanskje firestolperskonstruksjonen var en form for lagerbygning for husdyrfôr? Eller et stabbur?

Skolegraving og forskningsgraving – 1992–2000

Fra 1992 til 1998 ble det gjennomført to ukers utgravninger med skoleelever hvert år ved maskinell flateavdekking i åkeren sør for gravfeltet og ved den planlagte parkeringsplassen øst for gravfeltet. Initiativet kom fra Buskerud fylkeskommune ved kulturleder Inger Liv Gøytil Lund. Dette var del av skjøtselsplanen for Veien kulturminnepark, hvor gravfeltet nå nærmest var gjengrodd, skjult av busk og kratt. Harald Jacobsen hadde tidligere foretatt flyfotografering av området (Jacobsen 1984, 1990), som viste tydelige vekstspor i åkerarealene omkring

gravfeltet. Disse var antatt å være bosetningsspor, blant annet kokegroper og hus. Formålet med utgravningene var dels å avklare hva som kunne befinne seg under åkerjorden, om dette var forhistoriske spor, og om de ble berørt av dagens dyrkingsaktiviteter. Dette var også et formidlingsprosjekt i samarbeid med Veienmarka ungdomsskole. Skoleelevene skulle få delta på en arkeologisk utgravning, få innsikt i hvordan arkeologer arbeider, bruke ulike redskaper og få erfaring med undersøkelsesmetoder og dokumentasjon i tillegg til informasjon om områdets historie. Besøkende skoleklasser fikk også omvisning.

Siden utgravningen først og fremst var et formidlingsprosjekt var finansieringen et spleiselag mellom Buskerud fylkeskommune, Ringerike kommune og Universitetets Oldsaksamling (nå Kulturhistorisk museum). Dette var i utgangspunktet ingen forskningsgraving, og det ble avdekket små arealer hvert år. Det var meget begrenset hva som kunne graves og dokumenteres med skoleelever. Lærerne som organiserte formidlingen, var en stor avlastning, slik at vi kunne konsentrere oss om utgravningen. Til å begynne med var det stort sett kokegroper og ildsteder og andre mer uforklarlige groper som ble avdekket. Noen flatmarksgraver var det mest spektakulære. Dateringene samlet seg hovedsakelig i eldre jernalder.

I 1994 ble det påvist tre stolpehull, hvorav ett ble snittet og datert til eldre romertid. Da det var klart at det her lå bygningsrester, noe som var for komplisert å undersøke med skoleelever, ble de videre undersøkelsene omdefinert til forskningsgravinger. I 1995 og 1996 ble det organisert «stolpehullseminar» med frivillige arkeologer som deltok en helg, og det første langhuset, Hus I, ble avdekket. Skolegravingene fortsatte parallelt frem til 1998 og undersøkte hovedsakelig rester av kokegroper og ildsteder utenfor husene. Mange arkeologer har deltatt i skolegravingene og «stolpehullseminarene» (liste over deltagere i vedlegg a til dette kapittel).

Skolen sørget for at elevene fylte ut et spørreskjema etter utgravningene.

Alle elevene bortsett fra to husket noe om jernalderen. Det var noen få som syntes arbeidet var slitsomt. Morsomst var det å grave med skje, og bruke metalldetektor ... nestmorsomt å nivellere, men å spade/krafse var bare passe. Det var ikke så morsomt å såle, siden vannkrig ble forbudt.

Noen hadde forventninger om gull og grønne skoger, de fleste var nøkterne. De lærte noe om arkeologenes arbeid: ... at man trenger enorm konsentrasjon, at man må ha fingerferdighet og tålmodighet, å bruke øynene litt mer enn vanlig ... og være svært fleksibel angående været.

a)

b)

c)

d)

e)

Fig. 3.5. a–e. Utgravning med skoleelever (foto KHM). a) Arkeologer som ledet utgravningene med skoleelever: Sissel Carlstrøm, Inger Liv Gøytil Lund, Lil Gustafson. b) Kjetil Skare og Sissel Carlstrøm c) Skoleelever graver, omvisning på gravhaugen i bakgrunnen. d) skoleelever venter på at en flatmarksgrav skal undersøkes, den mørke flekk i forgrunnen. e) skoleelever graver ut en kokegrop. (Foto KHM)

Fig. 3.5. a–e. Excavation with pupils. a) Archaeologists directing the excavation with pupils: Sissel Carlstrøm, Inger Liv Gøytil Lund, Lil Gustafson. b) Kjetil Skare and Sissel Carlstrøm. c) Pupils excavating. Pupils guided on the grave mound in the background. d) Pupils waiting for the excavation of a flat grave, the dark spot in the foreground. e) Pupils excavating a cooking pit.

Undersøkelsene viste at vekstsporene som kunne sees på flyfotografiene til Harald Jacobsen (1990), representerte bosetningsspor, både kokegroper og langhus, samt flatmarksgraver. Det var også klart at kultursporene ble berørt av dagens åkerdrift; det var tydelige pløyespor fra nyere tid i undergrunnen. Det er derfor lagt restriksjoner på dyrkingsmetoden her.

Det ble foretatt gradiometerkartlegging av et større åkerområde utenfor utgravningsfeltet (rapport ved Richard Binns 2005). Her fremkom det også tegn på nedgravinger i undergrunnen, som kan representere bygningsrester og kokegroper med mer.

Resultatene av undersøkelsene var over all forventning. Mye ny kunnskap fremkom; vi vet også at det fortsatt ligger et stort og komplisert kildemateriale i åkeren, som nå får ligge i fred. Det er ikke om å gjøre å grave mest mulig, det er om å gjøre å bevare mest mulig. Det dreier seg om respekt for kildematerialet. Mye går allikevel tapt.

Langhus og museum

Det var en enorm lokal interesse for utgravningene, og da langhuset Hus I var avdekket, ble det fra kommunen og fylkeskommunen uttrykt ønske om å bygge opp et hus på samme sted. Da dette ble akseptert av Kulturhistorisk museum, medførte det en totalgraving av husrestene og en avdekking av et større areal omkring. Til sammen ble det undersøkt omtrent 3500 m² åkerareal. Det ble avdekket fire langhus som avløste hverandre: fra førromersk jernalder, eldre romertid, yngre romertid og begynnelsen av folkevandringstid. Dessuten ble det undersøkt 20 flatmarksgraver, groper med rådeire, 22 kokegroper og et utall andre groper og ildsteder, foruten at en del løsfunn ble samlet inn (rapporter ved Gustafson 1998, C52050–52075; V.V. Martens 2000, C52351–C52360).

Et rekonstruksjonsforslag for langhuset Hus I ble utarbeidet av ingeniør/arkeolog Jochen Komber og

arkitekt Torry Jøssang (1998). Et langhus ble oppført nøyaktig på det sted der Hus I hadde stått 2000 år tidligere. Etter noen år ble et museum bygget sørøst for gravfeltet. Det ble åpnet i 2009.

3.4. OPPSUMMERING AV KILDEMATERIALET

Foregående kapitler har gitt en enkel oversikt over det arkeologiske kildematerialet fra Veien som er grunnlaget for å tolke stedet og samfunnet. Kildene dekker et tidsrom fra ca. 1000 f.Kr. til 1000 e.Kr. og er fremkommet ved utgravninger på 1800- og 1900-tallet (frem til 2000), dels av amatører, dels av arkeologer. Noen funn er oppdaget ved pløying.

Til sammen er det nå blitt påvist 23 flatmarksgraver fra yngre bronsealder og førromersk jernalder gjennom arkeologiske utgravninger. Gjennomgangen av Ryghs dokumentasjon vil vise at det fins ytterligere åtte eller ni flatmarksgraver. Nitti gravhauger ble undersøkt på 1800-tallet. Funnene herfra er hovedsakelig fra romertid, noen få fra folkevandringstid og ett fra merovingertid. Dessuten er det pløyd opp fem funn fra vikingtid, hvorav fire trolig er fra graver.

I tillegg til gravene er det funnet en dobbeltsolidus av gull fra yngre romertid og to betalingsringer av gull fra folkevandringstid.

Videre består kildene av rester av fire etterfølgende langhus: fra førromersk jernalder, eldre romertid, yngre romertid og overgangen til folkevandringstid, 22 kokegroper og diverse andre groper.

I tillegg til det arkeologiske materialet er kartet fra 1847 og gårdsnavnene interessante kilder; særlig sistnevnte er viktige for tolkningen av stedet.

I de følgende kapitlene vil de arkeologiske kildene bli grundigere presentert, først gravene og deretter husene og kokegropene. I sluttkapitlene vil jeg se kildene i sammenheng og i et større perspektiv.

4. GRAVENE

Det regnes for en heder for kvinnene å sørge og for mennene å minnes.

Tacitus *Germania* 27

INNLEDNING

Vanligvis oppfatter vi en grav som et minne over en avdød. Ikke alle fikk et synlig minnesmerke; de fleste døde har ikke etterlatt spor som vi kan observere. I alle kulturer er overgangen fra liv til død omgitt av et mangfold av forestillinger. De religiøse spesialister har tenkt ut intrikate historier og visst å utnytte redselen for det ukjente. Mye er skrevet om menneskenes grubling over dødens mysterier. Omfattende ritualer er knyttet til denne overgangsfasen; det kan ta måneder fra kremasjonen til levningene er plassert i graven (jf. van Gennep 1999:103 ff.). Det vi finner ved utgravninger, er sporene etter det siste ritualer. Eller kanskje ble det også utført ritualer i etterkant av de sporene vi finner. Vi kan iallfall regne med at arkeologens funn bare reflekterer en brøkdel av de fortidige handlinger.

Hva forventer vi å finne? Hva tolker vi som grav? I en grav forventer vi først og fremst å finne rester av den døde, og vi forventer gjenstander som har fulgt med den døde i graven, for eksempel deler av drakten og/eller andre gjenstander som gjerne omtales som gravgaver. Dessuten forventes en form for gravgjemme, det vil si noe som omgir den avdøde, samt oftest en markering av graven.

Men slik er det jo ikke alltid. En ubrent begravelse vil sjelden ha bevarte rester av den avdøde. Hvilke gjenstander som ble lagt i graven, har sammenheng med den mening som ble tilskrevet dem. Ofte er det få eller ingen gjenstander i gravene. Mange graver er uten synlig gravgjemme og uten synlige spor etter avdøde. Er de da graver?

I noen sammenhenger vil jeg referere til Tacitus' beskrivelse av germanernes samfunn fra det 1. århundre e.Kr., en ofte benyttet og omdiskutert kilde. Det manes til forsiktighet; ta ham ikke for bokstavelig. Samtidig blir han hyllet som en av verdenshistoriens største historikere i sin tid, både når det gjelder beskrivelser og kunnskap, og når det gjelder språklig utforming, jf. forordet til T. Width i oversettelsen av *Germania* (1997). Som enhver historiker er Tacitus ikke nøytral, han er preget av sin tid, og verket har politiske og

ideologiske undertoner. Det moralpolitiske formål skinner igjennom når han sammenlikner germanernes dyder med forfallet i det romerske borgerskap (jf. Hedeager og Tvarnø 2001:38 ff.). I det arkeologiske materialet er det forhold man kan kjenne igjen, men han har også feilaktige oppfatninger. *Germanere* var en fellesbetegnelse for folkegrupper som holdt til øst for Rhinen og Limes (grensen). Dem imellom var det selvfølgelig stor variasjon, og de fleste opplysninger hadde han trolig om de gruppene som bodde nærmest grensen, i det nåværende Tyskland. Samtidig har han sikkert innhentet kunnskap fra krigsfanger så vel som leiesoldater, som kan ha kommet fra Norden. Om man ikke kan overføre beskrivelsen av germanerne til Ringerike, tror jeg at Tacitus kan være en bedre kilde enn mange andre for inspirasjon til tolkning av det arkeologiske materiale, med mange forbehold (jf. Gundersen 2010).

I de følgende kapitler vil jeg presentere gravene og deres innhold. Jeg går kronologisk til verks og behandler først flatmarksgravene og deretter hauggravene.

Den detaljerte presentasjonen av funnmaterialet fra gravene på Veien har som mål å vise grunnlaget for datering av funnene. Kronologien er viktig for å kunne se graver og hus i sammenheng. Dessuten viser gjennomgangen at gravene kan grupperes ut fra sammensetningen av oldsaker og andre trekk ved gravskikken, noe som kan bidra til tolkning av samfunnsforhold. Det kan fremstå mønstre som kan tolkes i forhold til status og roller, kjønn og alder. Særlig vil jeg undersøke forholdet mellom det maskuline og feminine. Dette er tradisjonelle tema innenfor forskning med gravmateriale som utgangspunkt. I de senere år har det vært en fornyet interesse for studiet av gravskikk, hvor grav og gravfunn betraktes som rituelle levninger med et symbolsk innhold (Wangen 2009:43 ff.).

I kapittel 8 er alle funnene presentert i kataloger i tabellform. Her gis en kort beskrivelse og referanser til litteratur hvor gjenstandene er behandlet og datert. Her er også foto av alle gravfunnene og rekonstruksjon av en del gravhauger som bygger på Ryghs beskrivelser.

4.1. FLATMARKSGRAVFELT MED URNEGRAVER

*Likbålet slukket de først med funklende vin som de helte
ut hvor flammen var nådd, og asken falt sammen i dynger.
Gråtende sanket de så de blekede ben av den milde
trofaste venn i en gullskål, og da den var dekket med fettlag,
satte de den i hans telt, innhyllet i fineste linduk.*

Illiaden, 23. sang, 250–254

Likbål har flammet ved Tyrifjorden i mer enn 1500 år. Flere enn 60 generasjoner har samlet opp de hvite beina fra bålrestene. Neppe ble bålet slukket med vin, og heller ikke ble beina lagt i en gullskål. Mens *Illiadens* krigere felte mektige eiker med skarpslepne kobberøkser, ble bålene ved Tyrifjorden bygget av furu. Gråt gjorde de vel, som de greske helter da den slagne Patroklos ble lagt på bålet etter kampene ved Troja, omtrent da de første likbålene lyste i den nordiske natten. Men over Patroklos' bein ble det reist haug: «Kretsrund risset de gravhaugens tomt ... og dynget opp jorden om graven.»

Ved overgangen til yngre bronsealder slo branngravskikken igjennom i Norden. Det var slutt på å bygge haug eller røys; de døde ble brent og knoklene lagt i en grop i bakken.

Ofte ligger gropene samlet i større felt. Fordi de vanligvis ikke har en (for oss) synlig markering, er disse gravene i faglitteraturen omtalt som «flatmarksgraver». Som det vil fremgå nedenfor, er det ikke uvanlig med en helle eller stein over gropen (se Nybruget 1978:128 f.). Gravene med en slik markering har trolig vært synlige, iallfall en tid. Beholdere for de brente beina kan for eksempel være et leirkar eller et tre- eller barkekar og blir gjerne omtalt som «urnegrav». Fordi det er få eller ingen gjenstander i gravene, er gravskikken ofte beskrevet som uanselig, puritansk og nøktern med en kollektiv karakter (for eksempel Hagen 1983:275 f.).

Som det fremgår nedenfor, er det mange eksempler på at store gravhaugfelt har en forhistorie i form av flatmarksgraver, som trekker etableringen av gravplassen tilbake til førromersk jernalder, og i flere tilfeller også til yngre bronsealder. Mye tyder på at graver i grop samlet i store felt er bakgrunnen for mange av de store hauggravfeltene på steder som er valgt ut fra sin strategiske beliggenhet i forhold til ferdseil, og som er gunstige for jordbruk. En slik sammenheng er tydelig på Veien. Andre eksempler er store gravhaugfelt i Østfold og Vestfold som blir presentert senere i kapitlet.

Under og utenfor hauggravfeltet på Veien ligger et eldre flatmarksgravfelt. På grunnlag av beskrivelsene i Oluf Ryghs innberetninger (1871, 1876) har jeg

tolket innholdet i gravhaugene. Flere hauger synes å inneholde flere graver, og jeg har tolket åtte (muligens ni) anlegg som flatmarksgraver *eldre* enn haugene. Ved utgravningene i 1983–2000 utenfor gravhaugfeltet ble det avdekket 23 flatmarksgraver. Til sammen er det kjent 31 flatmarksgraver i området.

Jeg vil først beskrive flatmarksgravene fra Veien og undersøke hva som karakteriserer gravene og om det kan påvises mønstre, for eksempel markering av kjønn eller alder. Deretter vil jeg sammenlikne dem med andre flatmarksgraver på Østlandet og i Sverige. Dette er ingen totalgjennomgang, men et utvalg av publiserte graver, som muligens vil kunne synliggjøre mønstre og kontaktretninger.

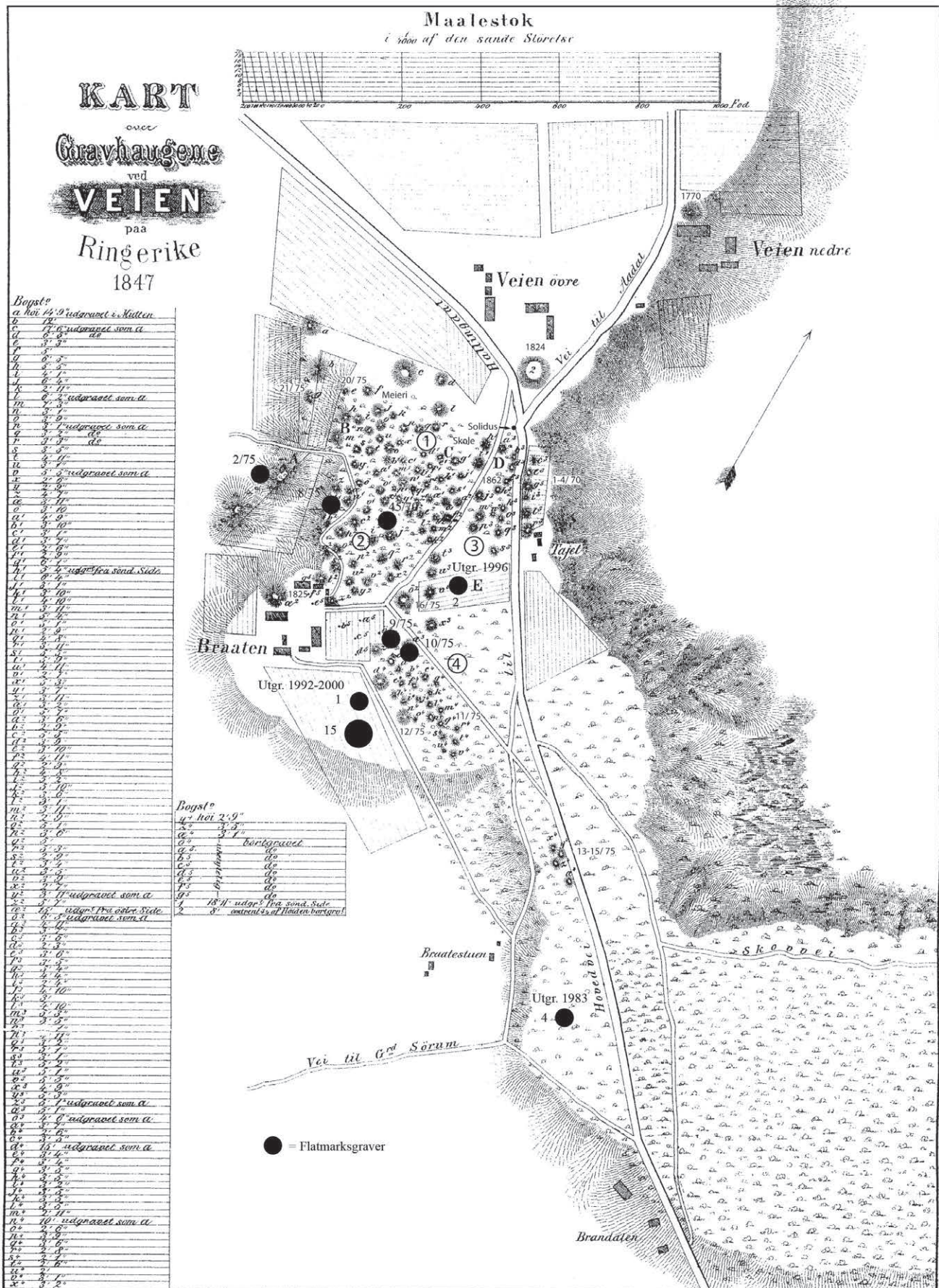
Flatmarksgraver fra Oluf Ryghs utgravninger

Fra utgravningen i 1870 ble de brente beina i haugene bare beskrevet (beliggenhet i haugen og mengde, dvs. liten/stor hop osv.) og ikke samlet inn. Et unntak er et brent fragment fra haug 60 (bestemt som «kanskje menneske»). I 1875 samlet han inn bein fra en del av haugene.

Beinmaterialet er analysert av Pirjo Lahtiperä ved Bergen museum, unntatt én av samlingene, som er bestemt av Per Holck ved Universitetet i Oslo. At beinsamlingene og analysen hadde de opprinnelige haugnummer, mens haugene har fått nye nummer i den trykte katalogen (jf. kap. 3.2 og 4.2.1), gjorde det nødvendig med granskning av den håndskrevne museums katalogen. Denne gjennomgangen avklarte de fleste beinas kontekst, jf. tabellene over analysen av brente bein (vedlegg a til kapitlet).

Rygh beskriver «hull» med brente bein, eventuelt også med kull, av og til med knust leirkar, flere ganger med tetningskitt til trekar, ofte *dekket av en kampestein*, gjerne med flat underside. Én gang oppgir han mål på en kampestein, som da er omkring 1 m (haug 17/1875). Disse gravene må ha vært synlige før haugen over ble bygget.

Jeg vurderer en tolkning som «flatmarksgrav» som sikker der graven er beskrevet som et *hull*. Når det

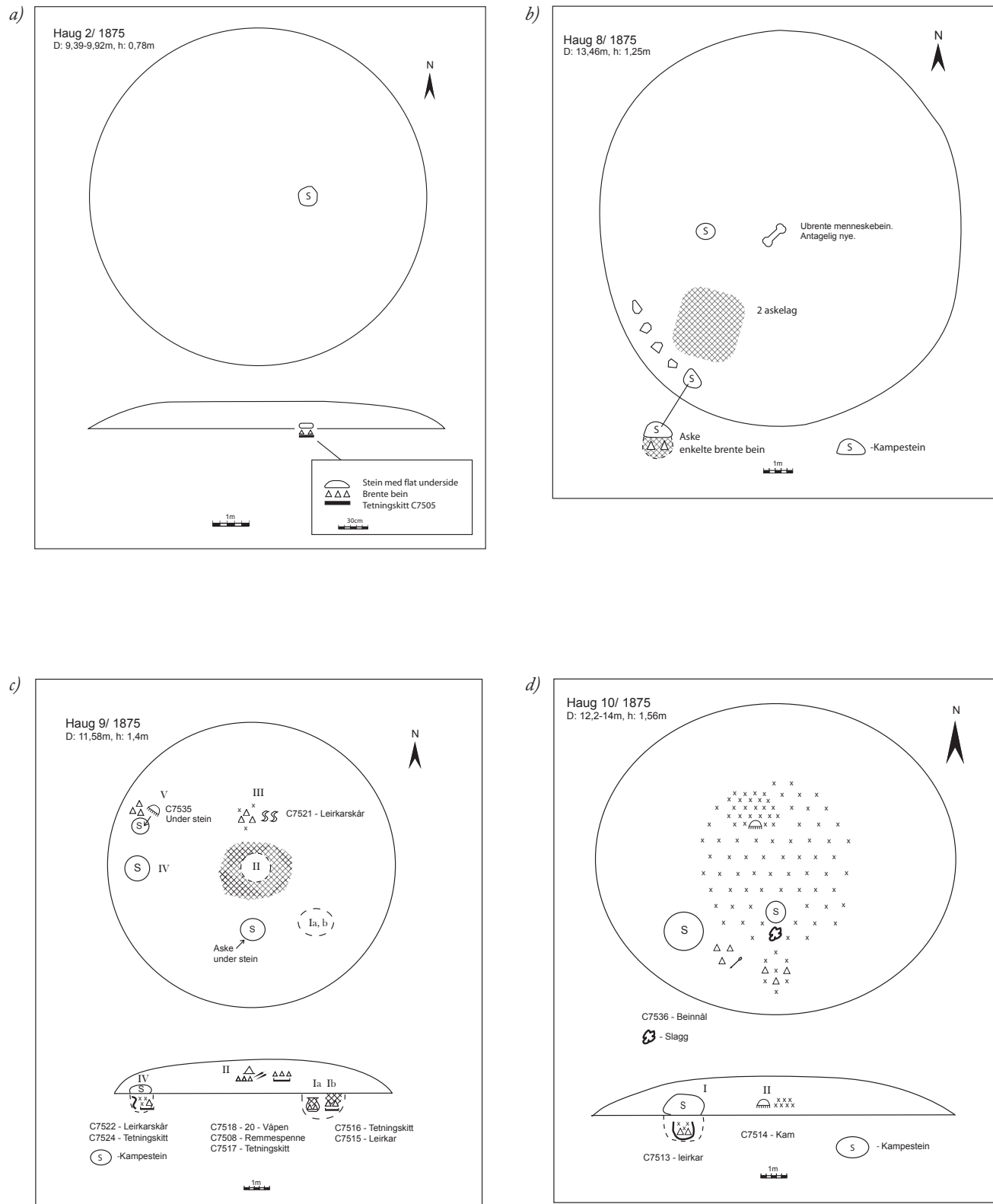
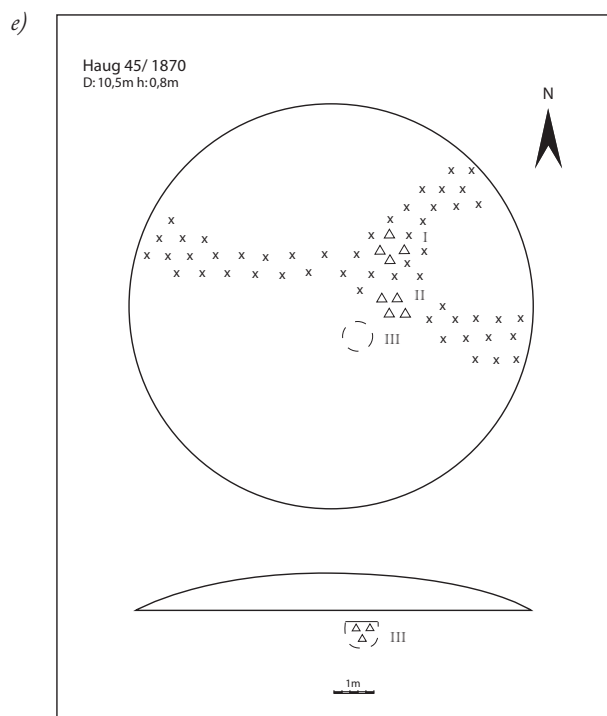

Fig. 4.2. a–e. Tegning av gravhauger utgravd av Oluf Rygh med flatmarksgraver under: a) haug nr. 2, b) haug nr. 8, c) haug nr. 9, d) haug nr.10, alle fra 1875, e) haug nr. 45 fra 1870. Tegningene er min tolkning av hans beskrivelser.

Fig. 4.2. a–e. Drawings of grave mounds excavated by Oluf Rygh which show flat graves under the mound. The drawings are my interpretation based on the descriptions by Oluf Rygh.

beskrives at en større *kampestein* ligger på bunnen og dekker *trekarkitt* og en stor samling brente bein eller skår av et *leirkar* fylt med brente bein (haug 2/1875, haug 10/1875), må disse nødvendigvis være gravd ned under steinen. Noe usikker er beskrivelsen av grav V i haug 9/1875, hvor en middelsstor kampestein dekker en betydelig samling brente bein (935 g) og del av en kam. Her er ikke nevnt nedgraving og ingen beskrivelse av kar, verken leirkar eller trekar, så dette *kan* være en grav på bunnen av haugen som tilhører denne.

Nedenfor følger Ryghs beskrivelse av de haugene hvor jeg har tolket noen av anleggene som flatmarksgraver eldre enn haugene de er dekket av. Flere av haugene inneholder også andre graver som ikke beskrives i denne sammenhengen. I parentes er angitt analysen av beinsamlingene, der de er samlet inn. Beskrivelsen er Ryghs, men språket er delvis normalisert. Beskrivelsen som er grunnlaget for tolkning som flatmarksgrav, er understreket.

1870

Haug 45

- ... en trejde meget stor beinhop i et hull 1 fot under bunnen, 2 fot SØ for sentrum (bein ikke samlet inn).

1875

Haug 2

- 4 fot Ø for midten på bunnen, en stor samling brente bein, hvoriblant noen rester av trekarkitt like under en stein som var flat på undersiden. Steinen har største mål omkring 0,3 m, 0,15 cm tykk. Beinsamlingens vekt: 552 g (kvinne, voksen, 25–30 år). Tetningskitt: C7505.

Haug 8

- i sørvestre del av haugen, langt ute, lå på bunnen en rekke større stein i en bue, bruddstein av måtelig størrelse, enkelte kampesteiner. Under en av de største var et hull fylt med aske hvori enkelte brente beinstumper. Beinas vekt: 6 g (voksen, 20–40 år). Ikke C-nr.

Haug 9

- **Ia, Ib** (2 flatmarksgraver): 10 fot SØ for midten et stort hull i bunnen fylt med umåtelige mengder kull, hvoriblant fantes brente bein og stykker av en tykk og grov leirurne. Dessuten tetningskitt til trekar. Urne og trekar må være satt ned i hullet ved siden av hverandre, begge fylt med brente bein. Beinsamlingens vekt til sammen: 752 g (2 voksne, 20–30 år, en mulig mann). 1a, leirkarskår: C7515, 1b, tetningskitt: C7516.
- **Grav IV** (2 flatmarksgraver): I utkanten mot V på bunnen en stor kampestein, to fot under den en mektig hop kull med biter av leirkar (grovt), tett ved denne kullhop en stor hop brente bein med stykker av kitt til trekar. Beinsamlingens vekt til sammen: 1259 g (2 voksne, 20–30 år, en kvinne). Leirkarskår: C7522, tetningskitt: C7524.
- **Grav V.3** fot N for denne hop en middelsstor kampestein som dekket nok en betydelig samling brente bein med del av kam (*gravnen er usikker flatmarksgrav og kan tilhøre gravhaugen*). Beinsamlingens vekt: 935 g (2 voksne, 20–30 år, mulig 2 menn). Kam: C7535.

Haug 10

- 14 fot VSV for midten på bunnen en større kampestein med flat underside og under denne stykker av grov leirurne fylt med brente bein. Beinas vekt: 184 g (voksen, 30–35, år, bjørn, phalanx). Leirkarskår: C7513.

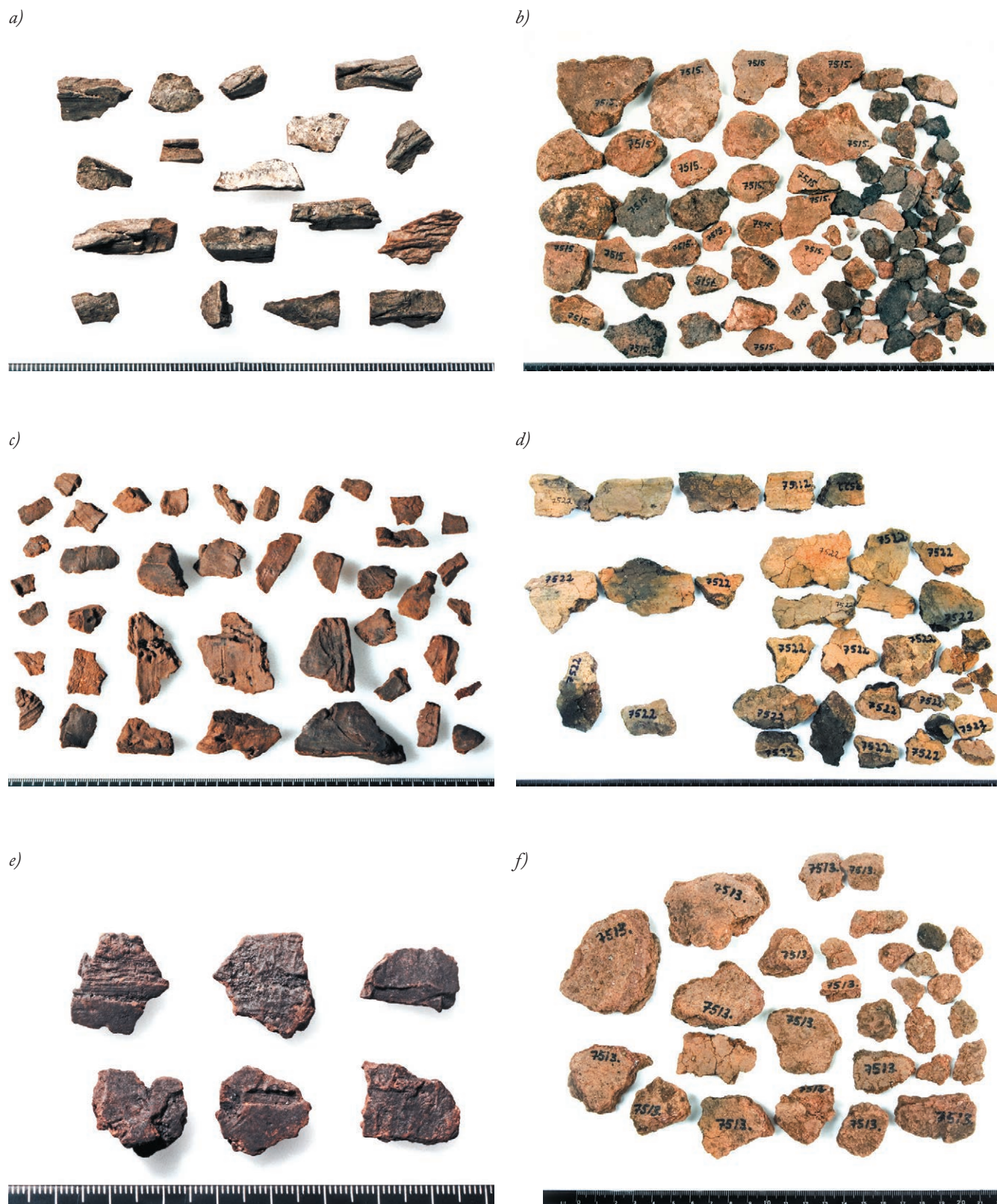

Fig. 4.3. a-f. Funn fra flatmarksgraver fra Oluf Ryghs utgravninger i 1875. a) Tetningskitt, C7505, haug 2/1875. b) Leirkarskår, C7515, haug 9/1875, grav Ia. c) Tetningskitt, C7516, haug 9/1875, grav 1b. d) Leirkarskår, C7522, haug 9/1875, grav IV. e) Tetningskitt C7524, haug 9/1875, grav IV. f) Leirkarskår, C7513, Haug 10/1875, grav I. Alle funn fra utgravningen 1875. (Foto KHM)

Fig. 4.3. a-f. Finds from flat graves excavated by Oluf Rygh in 1875. a) Pieces of birch tar, b) potsherds, c) pieces of birch tar, d) potsherds, e) pieces of birch tar, f) potsherds

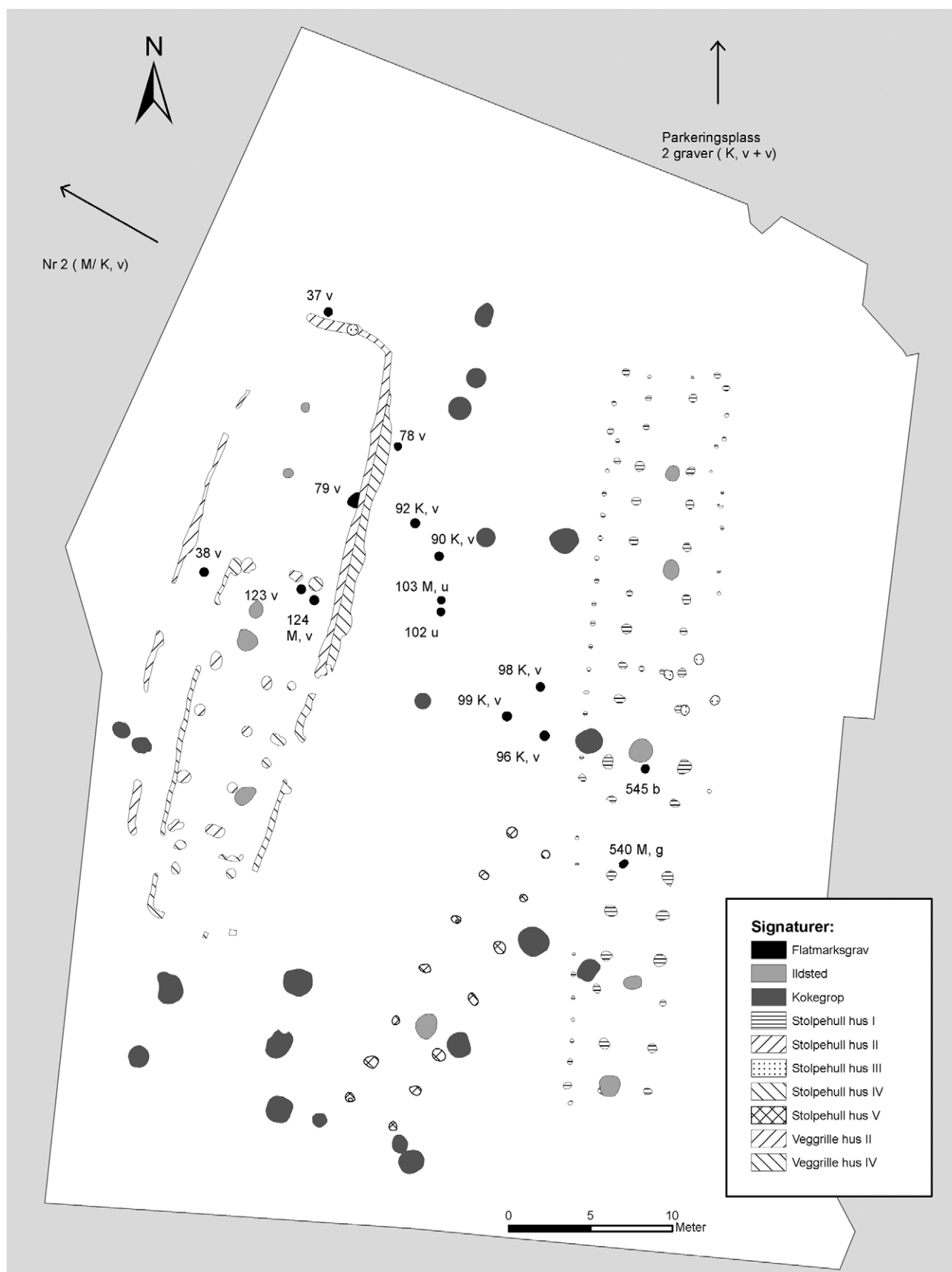

Fig. 4.4. Plan over utgravningsfeltet med langhusene. Langhus, kokegroper og flatmarksgraver er markert. I tillegg til gravene på plantegningen var det en grav i vest og to graver på parkeringsplassen i nord.

Flatmarksgravene har nr. og bestemmelse av bein (K = kvinne, M = mann, v = voksen, u = ungdom, b = barn, g = gammel)

Fig. 4.4. Plan of the excavation site. Longhouses, cooking pits and flat graves are marked. The flat graves have numbers and osteological analysis (M = male, K = female, v = grown up, u = youth, b = child, g = old)

Et interessant forhold er at det i to av haugene, haug 2/1875 og haug 8/1875, ikke var spor av andre graver enn flatmarksgraven. Spesielt når det gjelder haug 2/1875, kan man sette spørsmålsteget ved sammenhengen mellom grav i grop og haug. Her var det en grop på bunnen hvor det var satt ned et tre- eller barkekar, med mer enn ½ kg brente bein, dekket av en stein av beskjedne dimensjoner, nærmest en mindre helle. Selve graven har de trekk som karakteriserer en flatmarksgrav, men den er dekket av en haug, hvor det ikke er spor etter andre graver. Kanskje er dette et eksempel på en gravskikk som representerer *en overgangsform mellom flatmarksgrav og hauggrav*. En datering av tetningskitt i graven i haug 2/1875 ville ha vært interessant, selv om resultatet ikke nødvendigvis ville gi et sikkert svar. I haug 8/1875 var det en grop med noen få brente bein under en stein som lå i en steinrekke i utkanten av haugen. Sammenhengen mellom haug og grav i grop er her usikker.

Utgravning 1983 (C36223)

I 1983 ble det foretatt en utgravning i forbindelse med nedlegging av en kommunal vannledning fra fv. 170 gjennom et skogholt mot sørvest og mot gården Brandalen hvor den svinger mot vest og går gjennom dyrket mark (rapport ved Eva Schaller og Sheila Coulson 1983). Skogholtet ligger på samme sandrygg som det store gravfeltet, grøften går lengst øst på ryggen og passerer to enkeltliggende gravhauger. Disse er ikke avmerket på kartet fra 1847, men på dagens innmålte kart. Nord for de to gravhaugene ble det avdekket flere groper. Tre av disse tolker jeg ut fra beskrivelsene som flatmarksgraver: **grav 1** ca. 10 m sørvest for veien inneholdt ca. 675 g rensede brente bein, **grop 8** ca. 900 g urensede brente bein og **grop 9** ca. 100 g urensede brente bein. I alle gropene var det leirkarskår av grovt uornert gods. Beina er analysert, og C14-dateringene viser førromersk jernalder. Disse flatmarksgravene og de to gravhaugene tolker jeg som tilhørende hovedfeltet lenger vest. Det ligger tre små hauger i mellomområdet. Det er mulig at gravhauger er fjernet i forbindelse med den omfattende utbygging av boliger og skole på denne ryggen.

Utgravning 1992–2000

I forbindelse med formidlingsgraving med skoleelever, og senere forskningsgraving, i perioden 1992–2000 ble det ved maskinell flateavdekking av åkerjord påvist og undersøkt 20 flatmarksgraver. Atten av disse lå sør for den østre del av hauggravfeltet, og to lå nord for midtre del (på parkeringsplassen). De er tidligere

presentert i en artikkel (Gustafson 2002); se også tabeller og figur i dette kapittel. Som det fremgår, var det både rensede og urensede bein i gropene; i flere var det rester av tetningskitt, som viser at beina har ligget i et organisk kar, og i mange var det skår av leirkar i øvre del av graven.

Leirkarskår fra to av gravene (nr. 78 fra tidlig førromersk jernalder og nr. 545 fra sen del av perioden) er analysert. Leiren som var benyttet, hadde ulik kvalitet, men ikke mer enn at den kan skrive seg fra samme leirtekt, men på ulikt dyp. Begge er magret med knust glimmerkvartsitt, og begge er brent i åpen ild ved ca. 700 grader, noe som tyder på identiske håndverkstradisjoner (Hulthén 1999).

Hva karakteriserer flatmarksgravene på Veien?

Det er altså påvist 8 eller 9 flatmarksgraver fra Ryghs graving, 3 fra 1983 og 20 fra perioden 1992–2000, til sammen 31 sikre flatmarksgraver. Tjuesju av disse er C14-datert. Tre dateringer ligger innenfor yngre bronsealder, de øvrige i førromersk jernalder. De tre yngste krysser Kr.f. De aller fleste dateringer er på furu, noen få på løvtrær, og tre er datert på brente bein. Noen dateringer er foretatt på tetningskitt (bjørketjære), som kan gi litt for gamle dateringer, 100–200 år. Problemet er diskutert i Gustafson 2002. Foreløpig er det ingen sikker forklaring på dette forholdet.

Beskrivelsen av flatmarksgravene har en vesentlig feilkilde, at de fleste, 20 stykker, er funnet under åkerjord og altså er delvis ødelagt av pløying over mange hundre år. Intakte flatmarksgraver er de som er funnet under gravhauger ved O. Ryghs utgravning, og antagelig de som ble funnet i skogen ved grøftegraving i 1983.

Felles for flatmarksgravene med unntak av én er fravær av oldsaker. I grav 540 lå en *La Tène-spenne*. Som tidligere nevnt er et mulig unntak den usikre flatmarksgraven V fra haug 9, hvor brente bein og en del av en kam lå under en kampestein, uten at det antydes grop eller kar. Dette kan derfor være en grav på bunnen av haugen og tilhøre denne. En «flatmarksgrav» må ikke nødvendigvis være nedgravd, men det synes å være den vanligste gravtypen på Østlandet (Nybruget 1978, jf. også eksemplene nedenfor). Det er atypisk at en grav i en haug er dekket av en stein hvis det ikke er for å dekke en grop, men det er også atypisk at en flatmarksgrav inneholder en kam datert til eldre romertid. Flere av C14-dateringene fra de yngre undersøkelsene ligger riktignok omkring Kr.f., slik at flatmarksgravskikken kan ha fortsatt inn i romertid, noe det er flere eksempler på i området rundt Oslofjorden.

VEIEN. FLATMARKSGRAVER. C14-DATERINGER

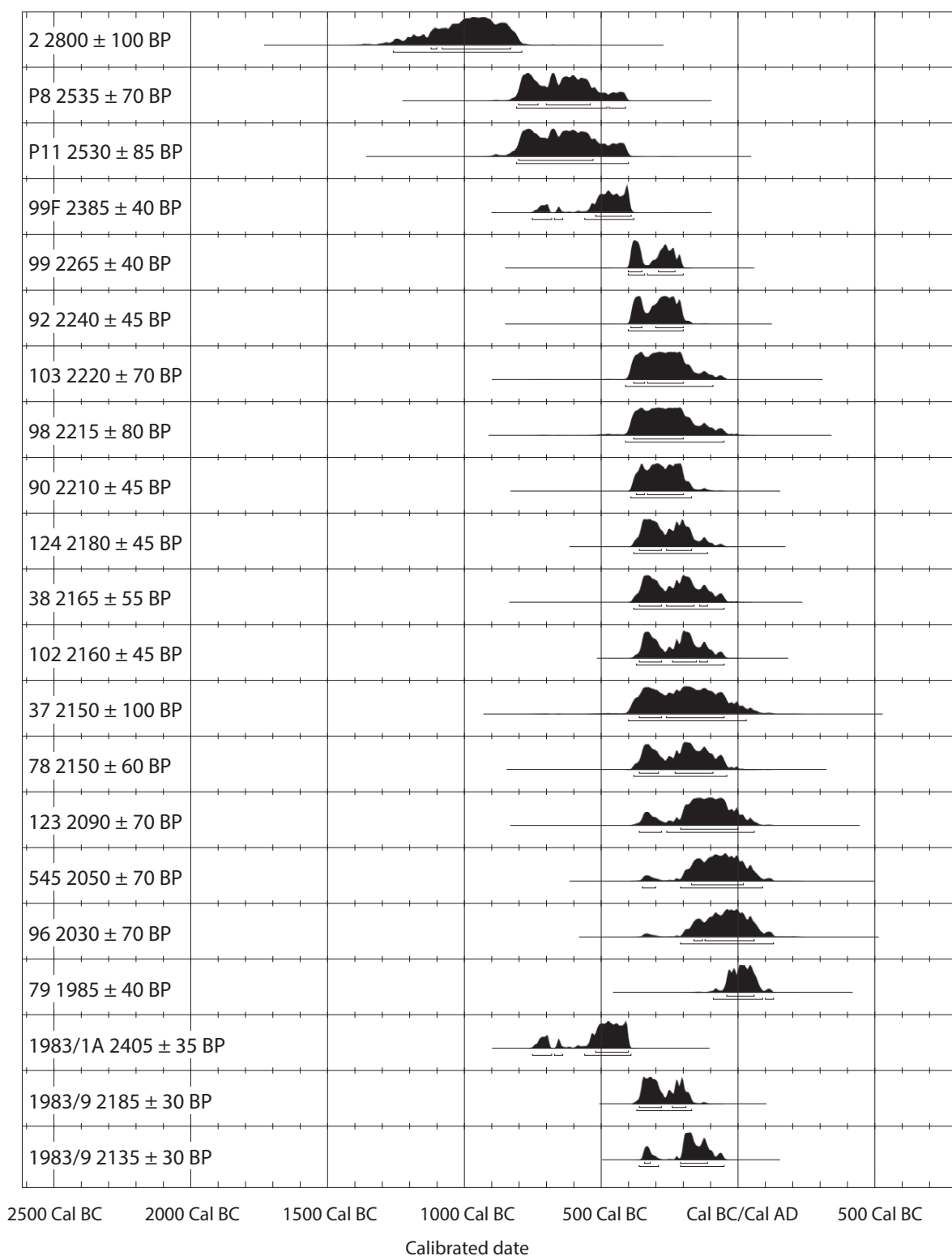

Fig. 4.5. Diagram over C14-dateringer av flatmarksgraver. De tre nederste er fra utgravning av grøft i 1983 (Schaller og Coulson), de øvrige fra utgravningene i 1992–2000, P = fra parkeringsplassen nord for gravfeltet, de øvrige fra åkerundersøkelsen sør for feltet.
Fig. 4.5. Diagram with carbon-14 dates from flat graves.

I flere av gravene var det varierende mengde *leirkarskår*. I gravene fra undersøkelsene i 1992–2000 lå disse alltid i øvre del av graven og representerte derfor ikke et leirkar som gravgjemme. Jeg tolker dem som rester av kar som er knust i forbindelse med begravelsesritualene, hvor noen skår ble lagt i graven med en symbolsk betydning (*pars pro toto*; jf. Wangen 2009:134 f.). De kan oppfattes som en form for «gravgave». Også gravene fra 1983 inneholdt leirkarskår, men det fremgår klart at det ikke dreier seg om hele kar (de er gjennomgått i magasinet av forf.). De aller fleste skårene er av grovmagret gods og svært fragmenterte.

Leirkarskårene fra Ryghs utgraving fra gropene jeg har tolket som flatmarksgraver, er oftest av ham antatt å være satt ned som hele kar. Disse er grovt magret og så fragmenterte at det ikke er mulig å sette dem sammen, og Ryghs tolkning er derfor usikker. I grav 1a i haug 9/1875 er det funnet mer enn 1 kg skår; muligens har dette vært et helt kar. I grav IV, haug 9/1875, var det bare 30 skår, 207 g, men det var nok til at Erik Hinsch kunne rekonstruere profilen og plassere karet i førromersk jernalder (1953, fig. 11, nr. 13). Et helt kar har det neppe vært. Haug 10/1875, grav I, inneholdt ca. 20 skår, 218 g; det er sannsynlig at heller ikke dette har utgjort et helt kar. Det er derfor trolig at leirkarskårene er fra kar som

er knust i forbindelse med begravelsesritualet, hvor deler av karet eller karene er lagt i graven, slik det er påvist i flatmarksgravene som ble gravd ut i perioden 1983–2000. Det er altså ingen sikre belegg for at leirkar er benyttet som gravurne i førromersk jernalder her, en praksis som er velkjent fra andre områder, og som det er eksempler på i de yngre gravene fra romertid og folkevandringstid i gravhaugene på Veien.

Felles for en del av gravene er funn av *tetningskitt*, som viser at beina i flere tilfeller har ligget i et kar av organisk materiale. Der det har vært mulig å måle karetets diameter, har den vært 16 cm og 22 cm. Dette er altså *den eneste sikre form for gravurne* fra flatmarksgraver i området.

Under haug 9/1875 er det to «dobbelgrav», grav 1a og 1b i ett hull og grav IV med to graver i et annet hull. Begge «dobbelgrav» synes å bestå av én grav med tetningskitt og én med leirkarskår. Ved utgravningen ble ikke beinsamlingene skilt, men den osteologiske analysen viser at det er to individer i hver «dobbelgrav». Beina er alle av voksne individer. I grav 1a/1b var det muligens en mann, i grav IV var det en kvinne, men det er ikke mulig å vite fra hvilken av gravene. Det er usikkert om disse gravene, som tilsynelatende lå i samme hull, skal oppfattes som «dobbelgrav» eller uavhengige graver.

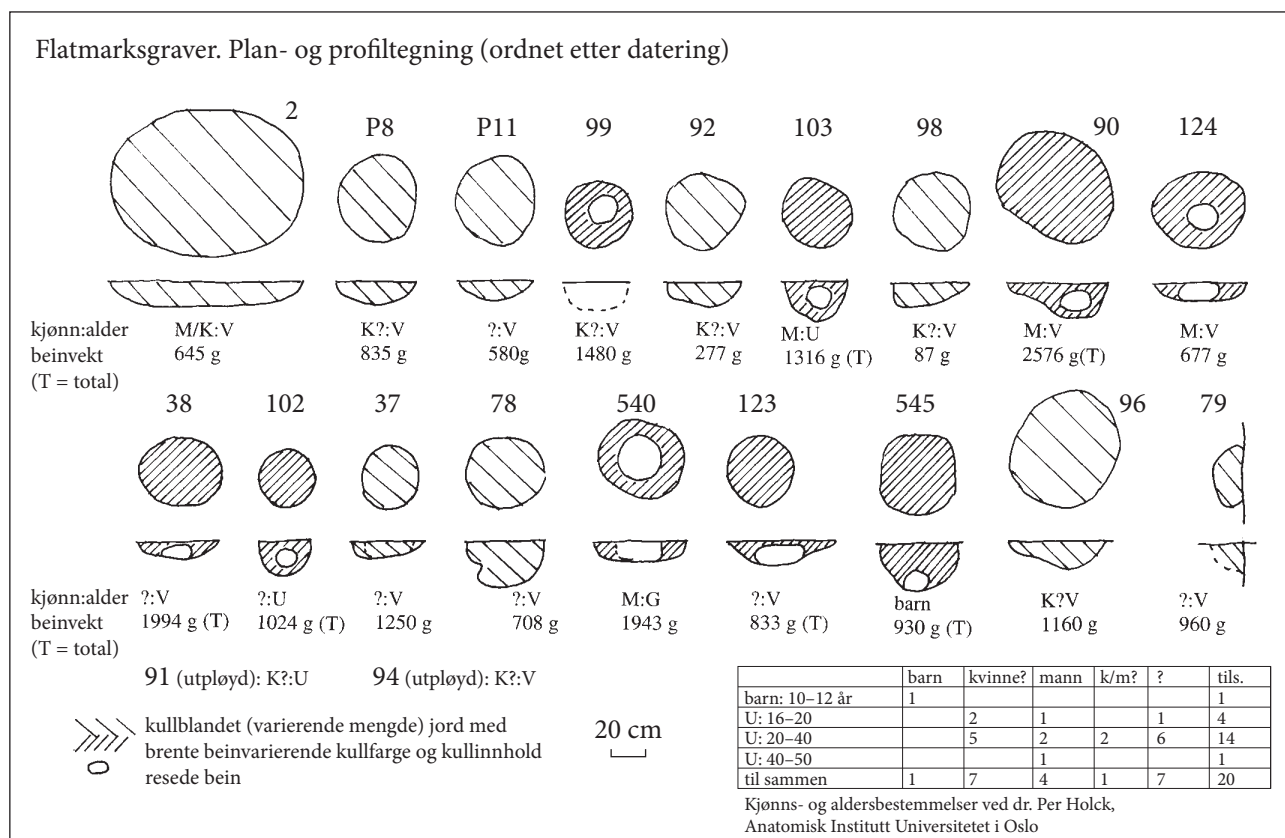

Fig. 4.6. Plan og profiltegning av flatmarksgraver utenfor gravfeltet undersøkt i perioden 1992–2000.

Fig. 4.6. Plan and profile drawings of flat graves examined in the period 1992–2000.

Ved sin utgravning i 1870 observerte Rygh at de fleste bein lå i «en hop», og at de må ha blitt omhyggelig samlet og *renset* før de ble lagt ned (1871:125). Sjelden lå beina strødd utover. Av og til er det nevnt *kull* blant de brente beina. De fleste gravene har tilsynelatende *rensede* bein, men det er usikkert om det gjelder *alle* beinsamlingene.

Ved de nyere utgravningene (1983 og 1992–2000) var det klart at noen av gravene hadde *rensede bein*: kritthvite, knuste bein i en tett klump, sannsynligvis vasket før de ble knust. De må ha vært innpakket i stoff eller skinn før de ble lagt i graven. Andre beinsamlinger hadde mer eller mindre *kull innblandet*.

Karakteristisk for de omtalte gravene fra Ryghs utgravning er som tidligere nevnt at gropene var dekket av en stein, ofte en *kampestein*. Slike var ikke observert ved utgravningen i 1983, og disse gravene

lå ikke under åkerjord og burde være intakte. Steiner kan allikevel være fjernet herfra. Naturlig nok var det ingen steiner ved undersøkelsen av gravene avdekket under åkerjord i 1992–2000. Eventuelle steiner kan ha blitt fjernet ved århundrers dyrking og benyttet som bygningsstein siden det ikke fins steiner naturlig på denne sandryggen.

Gravene har et enhetlig preg og er enkle, slik flatmarksgraver ofte beskrives. Det er allikevel en del variasjon som er illustrert i tabellen nedenfor over gravene fra undersøkelsene 1983–2000. De helt utpløyde gravene er utelatt. Nederst i tabellen er gravene funnet ved grøftegravning i 1983. Det er interessant at dateringene av disse dekker hele den førromerske jernalder og viser at begravelserne i utkanten av feltet har foregått samtidig med de i det sentrale området.

Tabell 4.1.1. Flatmarksgravene utgravd 1992–2000 sortert etter kjønn og alder. Gravene fra 1983 nederst i tabellen.

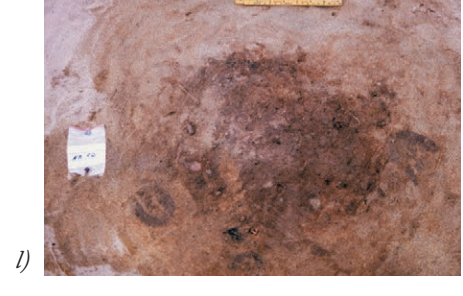
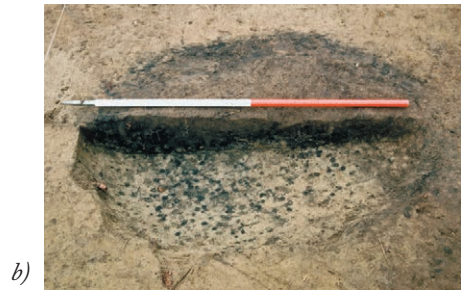
Nr.	Kjønn	Alder	Gram	Rensede bein	Urens. bein	Tetn.-kitt	Leir- kar-skår	Andre funn	Datering C14 cal. 1 sigma
92	K?	Voksen	277		x		x		380–200 f.Kr.
96	K?	Voksen	1160		x		x		100 f.Kr.-65 e.Kr.
98	K?	Voksen	87		x	x?			385–165 f.Kr.
99	K?	Voksen	1480	x					385–210 f.Kr.
P8	K?	Voksen	835		x				800–525 f.Kr.
103	M	Ung	1360	x		x			380–180 f.Kr.
90	M	Voksen	2576	x		x	x		370–190 f.Kr.
124	M	Voksen	677	x			x		355–170 f.Kr.
540	M	Gammel	1943	x		x	x	fibula	475–375 f.Kr.*
2	M/K	Voksen	645		x				1090–840 f.Kr.
545	?	Barn	930	x			x		155 f.Kr.-55 e.Kr.
102	?	Ung	1024	x		x			340 f.Kr.-155 e.Kr.
78	?	Voksen	708		x	x	x		345–75 f.Kr.
37	?	Voksen	1250		x				365–40 f.Kr.
38	?	Voksen	1994	x		x	x		355–110 f.Kr.
79	?	Voksen	960	x			x		30 f.Kr.-75 e.Kr.
P11	?	Voksen	580		x				800–515 f.Kr.
123	?	Voksen	833	x		x			190–5 f.Kr.
1983/1A	K	Voksen	675	x			x		515–400 f.Kr.
1983/8	K?	Voksen	900		x		x		190–105 f.Kr.
1983/9	(M?)	Voksen	100		x		x		350–185 f.Kr.

* C14-datering på tetningskitt kan være omkring 200 år for gammel. Flere kontrolldateringer tyder på en feilkilde ved datering av tetningskitt, selv om analysen viser at det er bjørketjære. Dette forhold er diskutert i en artikkel, Gustafson 2002.

Analysen av beina viser at det er påfallende få barn og ungdom, henholdsvis en og to graver. De fleste er voksne, det vil si over 20 år, og det er en eldre mann på 40–50 år (Per Holck 2000 og 2009, rapport, vedlagt). Graver med *rensede bein* fins i både manns- og kvinnegraver og i graver med ungdom og barn. De fleste graver med *urensede bein* er bestemt som kvinner.

Graver med voksne individer har både *rensede* og *urensede* bein.

De tre *eldste* gravene, fra bronsealder, inneholder alle voksne individer, hvorav to er kvinner. De har *urensede* bein; her er ingen spor av urne/trekar og heller ingen leirkarskår. De tre *yngste* gravene, fra omkring Kr.f., inneholder to voksne, hvorav en er en kvinne, og et

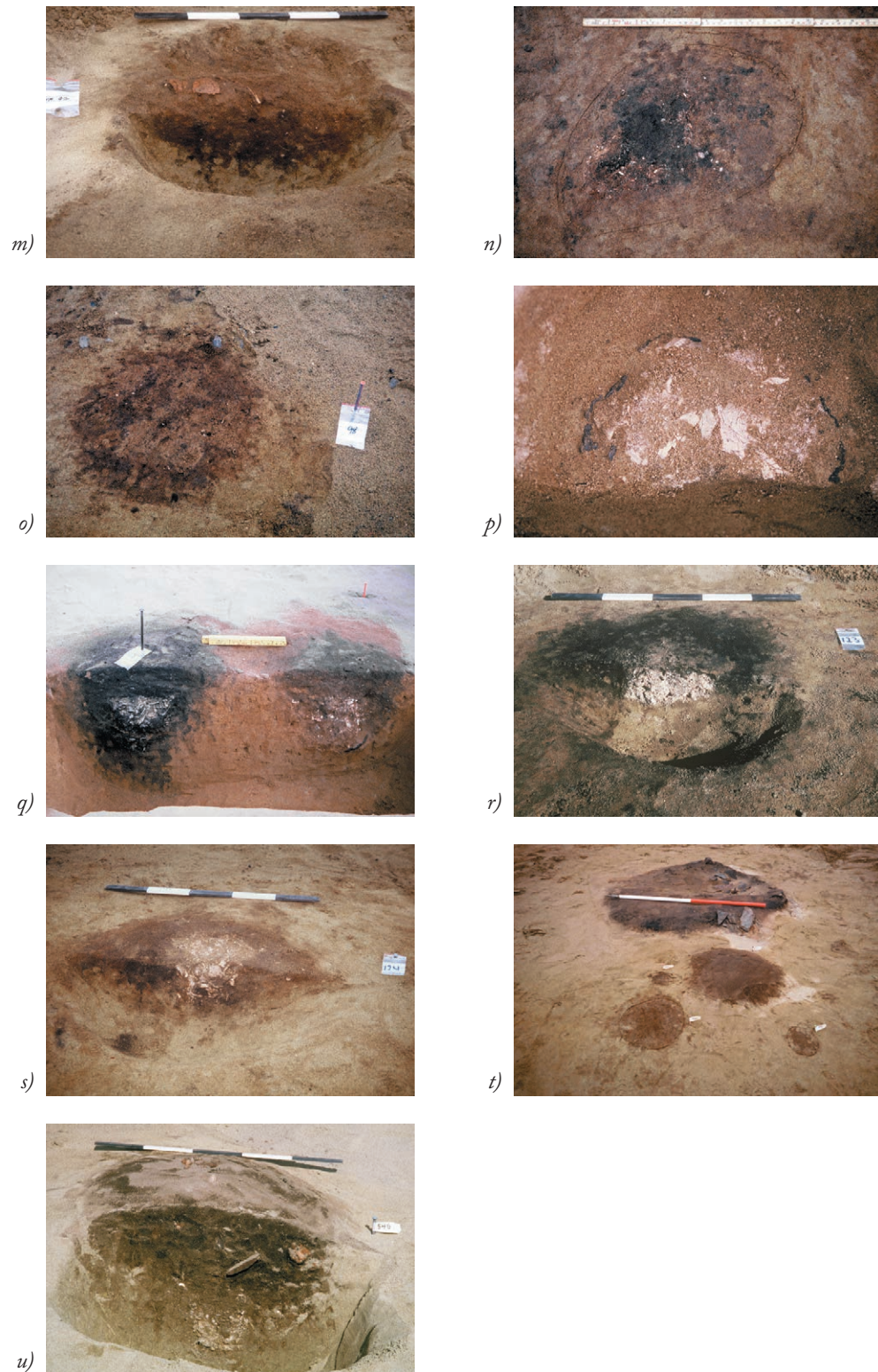

Fig. 4.7. a–u. Et utvalg av plan- og profilmfoto av flatmarksgraver utenfor gravfeltet: a) Grav 2 avdekket utenfor gravhaug. b) Grav 2, halvdelen gravet ut. c) Grav 37, plan. d) Grav 37, profil. e) Grav 38, profil. f) Grav 78, plan. g) Grav 78 profil. h) Grav 79, plan, gjennomskjeres av vegggrøft til Hus II. i) Grav 79, leirkarskår avdekket i toppen, vegggrøften snittes. j) Grav 90, plan. k) Grav 90, profil. l) Grav 92, plan. m) Grav 92, profil. n) Grav 96, plan. o) Grav 98, plan. p) Grav 102, plan. q) Grav 103 og 102, profil. r) Grav 123, profil. s) Grav 124, profil. t) Grav 545 i midten, ildsted 83 i Hus I bak. u) Grav 545, profil. (Foto: KHM)

Fig. 4.7. a–u. A selection of plan and profile photos of flat graves outside the burial ground

Fig. 4.8. a–k. To flatmarksgraver, grav 99 og grav 540 tas inn fra felt i gipspreparat for å graves ut i laboratorium
 a) Grav 99, plan. b) Grav 99, klar for gipspreparat. c) Grav 99 i gipspreparat. d) Vivian Wangen med grav 99 i gipspreparat på laboratoriet. e) Grav 99 under utgravning. f) Grav 540, plan. g) Grav 540, tetningskitt avdekket. h) Grav 540, tetningskitt. i) Lil Gustafson børster fram fibula i grav 540. j) Grav 540 i gipspreparat, under utgravning på laboratoriet. k) La Tène-fibula i grav 540. (Foto: KHM)

Fig. 4.8. a–k. Two flat graves, grave 99 and grave 540 taken from the field in plaster preparation to be dug out in the laboratory

Fig. 4.9. Den lange La Tène-fibulaen fra grav 540 på Veien, konserverert. C 52069a (Foto KHM, ACE)

Fig. 4.9. The long La Tène fibula from grave 540 on Veien, conserved

barn. De har både rensede og urensede bein; bare én har rester av et organisk kar; alle tre har leirkarskår.

Mengde bein viser en viss variasjon. En tendens er at gravene med rensede bein inneholder mest, mellom 1 og 2 kg bein, og opptil 2,5 kg. Dette har trolig sammenheng med at der klumpen med rensede bein lå godt under pløyelaget, har vi den totale mengde som ble deponert i graven, mens noe kan være pløyd vekk i graver med urensede bein som lå spredt i gropen.

Variasjonen i mengde bein er typisk for flatmarksgraver og har vært omdiskutert. Den totale mengde etter en kremasjon antas å være ca. 3100 g for menn og ca. 2100 g for kvinner (Holck 1986). Ingen av gravene fra Veien kan derved inneholde den totale mengden etter kremasjonen, muligens med unntak av grav 90. Dette er et vanlig fenomen. Årsaken må ha sammenheng med for oss ukjente ritualer, i tillegg til at beina med stor sannsynlighet er knust, noe som vil forårsake et visst svinn (se for eksempel Wangen 2009:68 ff. med henvisninger).

Kar av organisk materiale sprer seg jevnt i graver med rensede og urensede bein, men det er mulig at flere av dem med rensede bein kan ha hatt organisk kar siden det i de fleste av dem er funnet tetningskitt. Små biter av tetningskitt kan det være vanskelig å oppdage, da de likner kullbiter.

Leirkarskår er funnet i både kvinne- og mannsgrover, i barnegraven og i graver med trekar. Tilstedeværelse av leirkarskår er et usikkerhetsmoment siden øvre del av gravene var pløyd i stykker.

(Tabell b over C14-dateringene og tabell c detaljbeskrivelse i vedlegg til kapitlet).

Mangelen på sammenhenger mellom variablene i tabellen viser at kronologi har liten relevans for variasjonene i gravskikk. Den kan videre tyde på at det var andre aspekter ved individet enn kjønn eller

alder som var viktig å markere. Det er et utall roller man kan tenke seg, for eksempel gift eller ugift, med barn eller barnløs, enke eller enkemann samt viktige roller som medisinmann/-kvinne, jeger, håndverker, forteller og religiøs leder.

Den lange La Tène-fibula (Kostrzewski 1919, type A)

Den eneste gjenstanden som er funnet i flatmarksgravene på Veien bortsett fra leirkarskår, er den lange La Tène-fibula, fra grav 540. Jeg vil derfor se litt nærmere på denne funnkategori.

Funnene fra førromersk jernalder i Norge består av draktutstyr (nåler, fibler, belter), redskaper, leirkar, noen få metallkar og enda færre våpen. Det er funnet forbausende mange La Tène-fibler i Norge, 23 til sammen (Nybruget og Martens 1997). «Den lange» er relativt sjelden i Norge, definisjonen er at den skal være lengre enn 8 cm (op.cit.; se tabell nedenfor). De fem av jern er typiske (dog består en bare av et spiralfragment og er usikker), mens typeeksemplaret R228 er av bronse.

Det er bemerkelsesverdig at denne fibulatyten er enda sjeldnere i nabolandene. Ifølge Moberg er det bare funnet en, på Tågerød i Tanum i Bohuslän (1952:2, fig. 1, ca. 16 cm lang). I en annen publikasjon er det en avmerking på Öland (1941:108, på kartet Abb. 34, jf. 124, Stora Dalby). Nybruget nevner i tillegg til de norske funnene den fra Bohuslän som den eneste i Sør-Skandinavia (1978:57 f., 161f.). Han viser også til et funn fra Ekehögen i Halland som en variant (Cullberg 1973:165). Denne er av jern og svært forrustet og fragmentarisk, nå bare 2,5 cm, men omtales som «långsträkt fibula» (op.cit. 101). På kontinentet er typen tallrik, særlig i Polen og østre del av Tyskland, noe som kan indikere direkte kontakt med Østersjø-området i yngre del av førromersk jernalder (Nybruget 1978:161 f.).

Fig. 4.10. Kart over funnsteder for den lange La Tène-fibulaen i Sør-Norge
Fig. 4.10. Places where the long La Tène fibulae are found in South Norway

Tabell 4.1.2. Den lange La Tène-fibula – utbredelse i Norge

Fylke	Kommune	Gård/lok.		C-nr.	Lengde	Gravtype	Kjønn/ald.
Østfold	Tune	Store Tune/ Grålum	Under haug 3	32757000	9,4 cm	Branngrøp under gravhaug	K? Mat.
"	"	"		32757hhh	Spiralfrag.	Løsfunn i haug 3	
Buskerud	Ringerike	Lundstad		20167a	15,1 cm	Urnegrav (tetn.kitt), dekket av steinhelle	?, voksne
"	"	Veien	Grav 540	52069a	14,5 cm	Rensede bein, urnegrav (tetn.kitt)	M, mat.
Vestfold	Sande	Ås		21697c	15,2	Rensede bein i kjele under gravhaug	
Vestfold	Sandefjord	Nordre Fevang		7032 (R228)	3 1/6" = ca. 8,2 cm, <i>bronse</i>	Urnegrav, leirkar, under gravhaug	
Telemark	Skien (Solum)	Finndal		BM1115	(Noe større enn R228)	Urnegrav, leirkar (dekkhelle?)	

Nybruget 1978:57 f., pl. 4.; Munch 1965:22, 27 f.; Gustafson 2002; Holck 1986.

Fiblene er funnet i urner i flatmarksgraver med brente bein, den fra Grålum uten urne, og den fra Sande skiller seg ut ved å være funnet i en bronsekjele med jernbånd (Brøgger 1916; Nybruget og Martens 1997:86.) Det er bare funnet to slike kjeler i Norge; i tillegg til den fra Ås er en funnet i Sola i Rogaland (S4740a). Ås-kjelen (diam. 32 cm, dybde 20 cm) var fylt med brente, hvite bein (rensede) og på disse lå en La Tène-fibula.

Brøgger nevner at det er funnet tilsvarende kjeler på Öland, Bornholm, Fyn og Nord-Tyskland (Hannover), samt at de fins i selve La Tène-funnet i Sveits. Han betrakter den som en La Tène-type av vestlig karakter, som viser den keltiske kulturs betydning i de siste århundrer f.Kr. (Brøgger 1916). I tillegg til disse kan det nevnes en av flatmarksgravene (grav 8) på Kyrkbacken i Västergötland, hvor det i en kjele av samme type ble funnet et våpensett (Sahlström og Gejvall 1948a:10 ff., 108). Der henvises til liknende funn på Öland, i Danmark og i Nord-Tyskland. Nær utløpet av Elben er det undersøkt flere større flatmarksgravfelt, og på ett av dem var det åtte graver med slike kjeler som gravgjemme (Wegewitz 1937:78). Med henvisning til funnene i La Tène ansees kjelene for å være tilvirket i keltiske verksteder.

De norske funnene er gjort i en tid da man sjelden samlet inn de brente beina, og bare fra tre graver med den lange fibula er beina analysert; alle stammer fra voksne individer, en mann på Veien og en kvinne på Grålum, mens beina fra Lundstad ikke kunne kjønnsbestemmes (se tabell 4.1.2). I den grad man kan bygge på kjønnsbestemmelse av brente bein, tyder dette på at spennen ikke er knyttet til biologisk kjønn, mens det basert på det lille materialet er grunn til å anta at spennen er brukt av et voksent, kanskje for den tid gammelt, menneske. Den store jernsikkerhetsnålen

må ha vært en del av drakten, og jeg vil ut fra dens sjeldenhet anta at den er knyttet til et prestisjeplagg. I førindustrielle samfunn markerer alderdom inngangen til en ny og viktig livsfase. Gamle kvinner blir enten identifisert med menn og deltar i deres seremonier, politiske gjøremål o.a., eller oppnår en spesiell posisjon i sin egen kjønnsgruppe, særlig som seremoniledere. De gamle mennene på sin side får den største sosiale betydning (van Gennep 1999:102).

Det er verdt å merke seg lokaliseringen av denne fibeltypen. Funnene er gjort i gode jordbruksstrøk omkring Oslofjorden, på steder som er strategiske i forhold til ferdsel, og hvor det senere etableres store gravhaugfelt med rike funn. Et unntak er Lundstad på Ringerike, hvor det ikke er kjent gravhauger. Stedet synes allikevel å ligge strategisk til med tanke på ferdsel til Hadeland, et forhold som senere markeres ved de nærliggende rike graver: Sætrang-graven (yngre romertid) og Gjermundbu-graven (vikingtid) på den andre siden av Randselva.

Flatmarksgravfeltet og funnene av «den lange fibula» understreker Veiens og Ringerikes tiknytning til Oslofjord-området og kontakt med keltisk kultur.

Andre flatmarksgravfelt på Østlandet

Karakteristiske trekk ved gravskikken på Veien er at det er både rensede og urensede bein, at det er vanlig med urnegrav i kar av organisk materiale, men ikke i leirkar, at det er vanlig med leirkarskår over de brente beina, og at det forekommer at graven er dekket av en stein. Ved en kort gjennomgang av et utvalg publiserte flatmarksgraver på Østlandet vil jeg ikke gå i detalj, men vurdere likhetstrekk med Veien og om det er mulig å peke på tendenser og kontaktretninger.

Per Oscar Nybruget har gjennomgått *funn* fra førromersk jernalder innenfor Oldsaksamlingens distrikt, det vil si Østlandet og Sørlandet (1978). Senere har han i samarbeid med Jes Martens gitt en oversikt over alle gjenstandsfunn fra perioden i Sør-Norge (1997). Funnene fra Østlandet og Sørlandet skriver seg hovedsakelig fra graver (Nybruget 1978:10, 117), og de fleste er fra landskapene *omkring Oslofjorden*: Østfold og Vestfold, noen få fra innlandet, hvorav to er fra Buskerud (op.cit. kart fig. 7 og 8). Han bemerker at de fleste flatmarksgravene er påvist *under hauger* fra senere deler av jernalderen (1978:122). Tradisjonelt har man delt gravene inn etter om de har rensede eller urensede bein, om de har gravurne, etter mengde kull og ofte etter om de er dekket av en stor stein eller helle. Nybrugets tabell figur 4 og 6 viser variasjonene han kan påvise: urnegrav, branngrøp, urnebranngrøp, under flat stein og under gravhaug. Om variasjonene har kronologisk eller geografisk signifikans, er imidlertid usikkert. De fleste gravene *dekket av helle eller rund stein* fins i Østfold, hvor det er åtte eksemplarer; i tillegg er det tre i Vestfold og en i Buskerud (op.cit. 128). Graven i Buskerud er i Lundstad, hvor det var brente bein og funn av trekarkitt, altså et kar av organisk materiale, og en lang La Tène-fibula av samme type som i grav 540 på Veien, som også lå i et organisk kar.

Nybruget avgrenser sitt materiale til graver med gjenstander, og siden mangel på gjenstander er typisk for førromerske flatmarksgraver, er ikke hans materiale representativt for gravskikken. Materialet hans viser allikevel at den på det tidspunkt vanlige oppfatning uttrykt i Haakon Schetelig's artikkel om førromersk jernalder (1913), at branngrøp er vanligst på Østlandet og rensede bein en vestlandsskikk, ikke stemmer (Nybruget 1978:162 ff., tabellene fig. 4 og 6). Nybruget finner de samme variasjonene omkring Oslofjorden og i Sør-Skandinavia og konkluderer med at det må være en fellesgermansk gravskikk (op.cit.:164 f.). Som nevnt ovenfor forekommer det både rensede og urensede bein i graver på Veien; de fleste av gravene som er påvist under yngre hauger, er dekket av en stein.

Østfold

Erling Johansen beskriver et stort antall flatmarksgraver i Østfold (1955). Mange av disse er fremkommet ved tilfeldig jordarbeid, og funnopplysningene er sparsomme. Det er en variasjon av grøper med og uten urne, leirkar eller organisk kar (tetningskitt) og kull, stort sett uten gravgaver, og dekkstein er nevnt. Hovedsaken for Johansen er at det er påvist et stort antall, mer enn 1000 graver, og at funn av leirkar viser at gravskikken fortsetter inn i romertid og folkevandringstid, og hans teori er at

de yngre gravene representerer en underklasse. Senere undersøkelser og omfattende bruk av C14-metoden tyder imidlertid på at de fleste flatmarksgraver er fra førromersk jernalder, og at gravskikken begynner i yngre bronsealder. Han påpeker at man trolig vil finne flatmarksgraver på de fleste hauggravfelt om man leter, slik det er påvist på Veien.

Trond Løken presenterer to samlinger flatmarksgraver på to hauggravfelt i *Tune (nå Sarpsborg k.)*: på Opstad (1978) og Grålum (1980). På *Opstad* ble det funnet tolv flatmarksgraver under fire hauger. Fem av dem var dekket av større eller mindre *heller*. Løken skiller ut tre hovedvarianter: grav med leirkar dekket av helle, grav med bålmørje og leirkarskår uten dekkhelle og grav markert med bautastein. Alle tre variantene er C14-datert til førromersk jernalder. Fem dateringer faller innenfor yngre bronsealder og trekker feltet tilbake til perioden, som på Veien. Imidlertid er det to dateringer innenfor eldre bronsealder, en periode hvor branngravskikken er uvanlig. Dette er de eneste dateringene foretatt på furu, og en feilkilde på noen hundre år er derfor mulig. Det forekommer imidlertid noen få eksempler på brannbegravelser fra eldre bronsealder også i Danmark (op.cit). Spørsmål om feildatering må stå åpent; de er uansett unntak (jf. Melheim 2006, tabell i kap. 6.1).

På *Grålum* ble det ved undersøkelsen av et hauggravfelt påvist 25 flatmarksgraver, de fleste under haugene (Løken 1980). Alle betegnes som branngrøper, bortsett fra to som inneholdt hele kar, og som benevnes urnebranngrøp. Ni graver lå tett og var dekket av et brannflak med tre *flate heller*, en variant av *dekkheller*. Det ble funnet *leirkarskår i toppen*; bare fem graver hadde andre gjenstander som gravgaver. Vi merker oss at en av gravene inneholdt den *lange La Tène-fibula*. Bein fra graven er bestemt som *kvinne* (op.cit. fig. 1). Dateringer av oldsaker og C14-dateringer på kull viser hovedsakelig førromersk jernalder, med noen få funn fra eldre romertid.

Løkens konklusjon er at de fleste flatmarksgravene sannsynligvis er fra førromersk jernalder, iallfall de som er påvist på hauggravfelt. Det ser ikke ut til at flatmarksgravskikken fortsetter parallelt med hauggraver i særlig grad. Det samme gjelder flatmarksgravene på Veien. Som for mange kulturytringer har C14-metoden hatt stor betydning for å plassere de enkle flatmarksgravene i en kulturhistorisk sammenheng, til tross for problemet med det store standardavviket i perioden (J. Martens 1997).

Gravfeltet på *Gunnarstorp i Skjeberg (nå Sarpsborg kommune)*, analysert av Vivian Wangen (2009), er referert til i flere sammenhenger. Det har brukstid hovedsakelig i førromersk jernalder. Gravfeltet skiller

seg fra de fleste flatmarksgravfelt ved at gravene er markert med en stor variasjon av steinsetninger med mange former. Karakteristisk er også den store variasjon som kan observeres ved begravelsene. Allikevel kan ikke kjønn og alder knyttes til bestemte trekk ved gravenes utforming eller deponering av gjenstander i gravene (2009:56 ff., 124, 136), slik det også er observert i gravene fra Veien.

Utgravningen av gravfeltet på *Ula i Glemmen (nå Fredrikstad kommune)* foregikk over flere år, fra 1955–1959, og ble ledet av Karl Vibe-Müller (1987). Det var stor variasjon av gravminner: hauger, firkantgraver og flatmarksgraver. Det er flatmarksgravene som er spesielt interessante i denne sammenheng. Det meste av funnmaterialet er fra førromersk jernalder, og noen få funn er fra eldre romertid. Flere leirkar har stor likhet med funn fra Jylland, som dateres til tiden både før og etter Kr.f. (1987:68).

Ca. 60 graver er betegnet som flatmarksgraver, som til dels ligger under og i kontakt med andre gravformer, som «firkantgraver», det vil si graver omgitt av en firkantet steinlegning, og noen røyser. De fleste flatmarksgravene er dekket av en stein, oftest omtalt som *dekkhelle*. Hellene har ofte et største mål omkring 0,5 m, men kan være opptil 1 m. Flere av flatmarksgravene er funnet i tilknytning til andre graver; for eksempel kan dekkhellen være en del av en steinring.

De aller fleste gravene er *urnegraver*, omtrent like mange med leirkar som med kar av organisk materiale. Tetningskitt er påvist, og der dimensjonen kan måles, måler de fleste kar omkring 20 cm i diameter – det minste 15 cm, det største 30 cm. Det fremgår ikke alltid helt klart om leirkarene er hele; i noen få graver forekommer det leirkarskår som neppe har tilhørt hele kar. Tretten (fjorten?) av gravene har *rensede bein*, de øvrige er sannsynligvis *urensede*, uten at det er uttrykt eksplisitt. Det er relativt få graver med gravgaver. Leirkarene er til dels av høy kvalitet og fungerer oftest som beingjemme. For øvrig er det draktutstyr av bronse (noen få fibler, en perle og fragmenter av bronse) og belteutstyr, små jernringer og småredskaper av jern (ni sigder – i sju graver – og en krumkniv). I tre graver ble det funnet bjørneklør.

Telemark

I *Solum (Skien k.)* ble det på 1800-tallets slutt påvist flatmarksgraver på tre lokaliteter mellom Frierfjorden og Norsjø sør for Skien, i Solumskogen, Finndal og Vindalen. De er publisert av Jens Storm Munch (1965). Mellom fjorden og vannet har det gått gamle ferdselsveier (Groset 2001:60).

Til tross for mangelfulle funnopplysninger er det klart at det dreier seg om til dels store flatmarksgravfelt

med *urnegraver*, oftest i form av leirkar, men også trekar (tettningsskitt) og med dekkstein. I Solumskogen har det vært et felt med 25 sikre flatmarksgraver samt atskillige usikre, mens de øvrige felt muligens er mindre, alt i alt minst 50 graver (Munch 1965:17 ff.; 27 f.). Munch har gjennomgått funnene som befinner seg i Brekke museum i Skien. Som normalt er det få gjenstander i gravene og ikke mange som kan dateres sikkert. Når Munch er forsiktig med datering til førromersk jernalder, er han tydelig påvirket av Erling Johansens oppfatning, som er at mange av flatmarksgravene er fra yngre deler av jernalderen. Etter de senere års C14-dateringer er denne oppfatningen justert, og flatmarksgravfeltene her har et umiskjennelig preg av førromersk jernalder.

Svenske flatmarksgravfelt.

Kyrkbacken i Västergötland

I et belte på tvers av Sverige fra vestkysten over Västergötland og Östergötland til Østersjøen ligger rekke på rekke av flatmarksgravfelt på grusåser som hever seg over leirslettene (Sahlström og Gejvall 1948a). Gravene er mest urnebranngroper og branngroper; urnene er dels leirkar, dels trekar. De viser en påfallende uniformitet, og Sahlström betegner det som et kulturområde (op.cit.:1). Funnene dateres til yngre del av førromersk periode (yngre La Tène-tid) og viser kontaktretning mot sørøst og sørvest på kontinentet.

Et karakteristisk og trolig representativt funnområde er fra Kyrkbacken i Horns sogn i Västergötland (op.cit., jf. også Bankälla och Stora Ro, Sahlström og Gejvall 1948b). Mer enn 200 graver ble undersøkt, og de fleste ble definert som urnebranngroper. Leirkar og trekar var omtrent like vanlige. Der tetningskittet kunne beskrive karetts størrelse, målte de aller fleste kar 15–20 cm i diameter; noen få var mindre, og noen få var større, omkring 30 cm (1948a:109 f.). Typisk gravgods var småredskaper og draktutstyr som fibler og belter, og det var noen få halsringer og våpengraver og ett bronsekar med jernkant (som i Ås i Sande i Vestfold, jf. nedenfor).

En tredjedel av gravene var *dekket av en stein*, fra et par desimeter til nærmere en meter. Mange var flate, men av figurene fremgår det at mange var ganske runde, av «kampesten-type» (op.cit.:fig.121–126). Steinene må være hentet fra et annet område.

Som denne korte gjennomgangen viser, har gravene stor likhet med de norske gravene; både gravformen med leirkar eller kar av organisk materiale, er ofte dekket av en stein og har de samme kategoriene gravgaver, skjønt disse har litt større variasjon. Det er liten tvil om at det har vært nær kontakt.

I 20

K. E. Sahlström

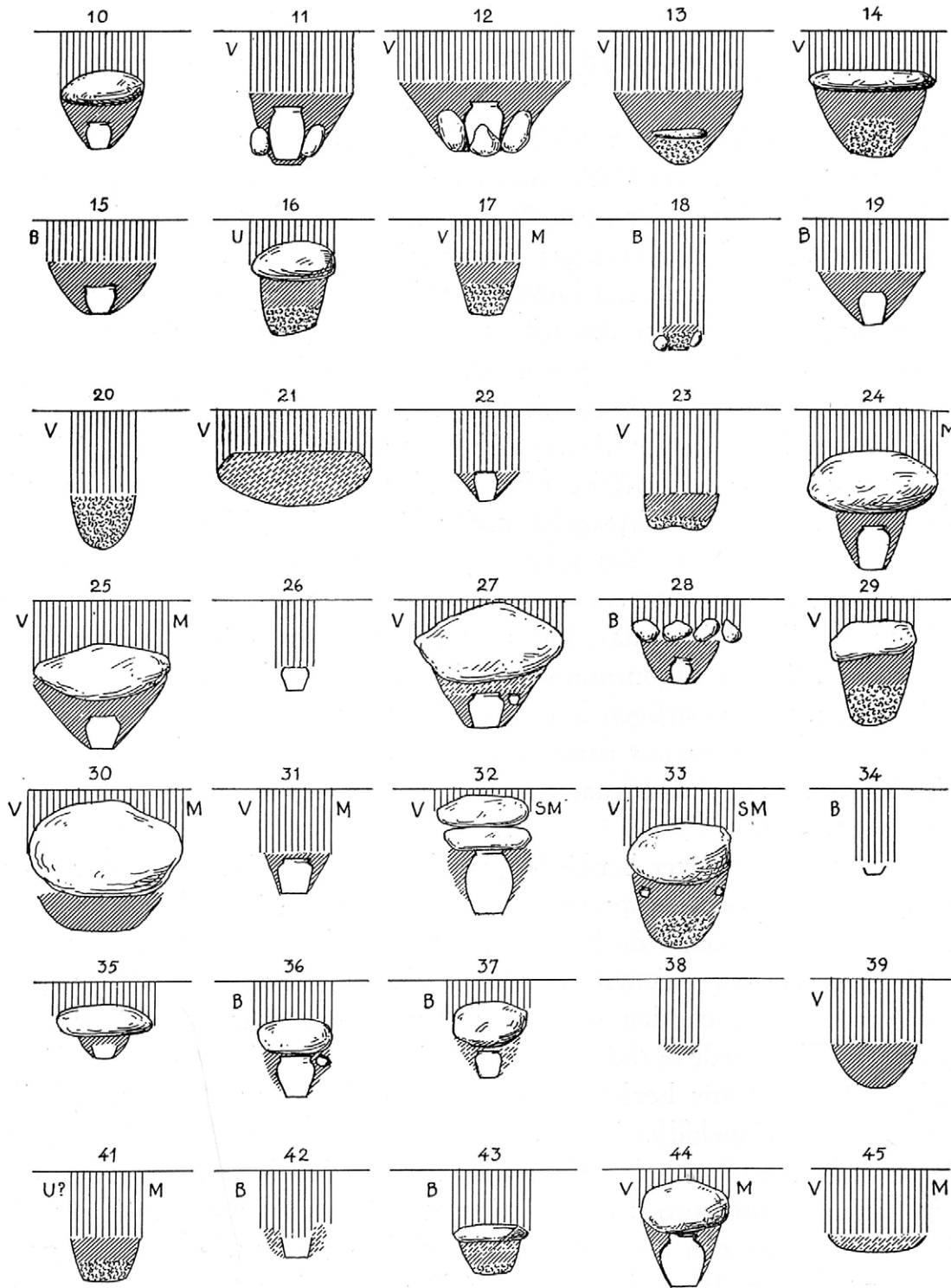

Fig. 121. Gravprofiler.

Fig. 4.11. Profiltegninger av flatmarksgraver fra Kyrckbacken i Horns sockn, Västergötland, Sverige (Sahlström og Gejvall 1948 a)
 Fig. 4.11. Profile drawings of flat graves from Kyrckbacken in Horn sockn, Västergötland, Sweden

Sammenfatning om gravskikk

Inntrykket etter gjennomgangen av et utvalg flatmarksgravfelt er at det er mange likhetstrekk over store områder, men at det samtidig er variasjon. Flatmarksgraver som ofte fremstilles som enhetlige, pregløse med liten informasjon, har tvert om mange elementer som varierer. Fellestrekk er at de er branngraver, og at de brente beina er plassert i en grop uten et kar eller i et trekar, leirkar eller metallkar. Karakteristisk for gravene er mangel på synlig markering, derav navnet. Men ofte er gropen «lukket», det vil si dekket av en stein eller helle, som må ha vært synlig, iallfall en viss tid. Beina er knust; de kan være rene og hvite («renset», kanskje vasket) eller blandet med kull. Ikke sjelden er det rester av knuste leirkar. Mangelen på gjenstander er et typisk trekk, men om slike fins, dreier det seg om draktutstyr og småredskaper, sjeldnere våpen. Flere analyser har i den senere tid påpekt den variasjon av ritualer som gravskikkene reflekterer (Gustafson 2002; Rødsrud 2003; Wangen 2009).

Gravene på Veien faller inn i denne tradisjonen, med de samme karakteristiske trekk som nevnt ovenfor. Gravfeltet her kan altså knyttes til kulturtradisjonen rundt Oslofjorden og øst til Sverige, og videre til kontinentet. Den eneste gjenstanden som er funnet i gravene her, bortsett fra leirkarskår, er den lange La Tène-fiblen, som er et ytterligere tegn på kontakt med keltisk kultur.

4.2. GRAVER I HAUG

Innledning

Som det fremgår av forrige kapittel, etableres et flatmarksgravfelt på Veien ca. 1000 f.Kr., som er i bruk til omkring Kr.f.

Det skjer en markant endring omkring Kr.f. ved at det bygges *hauger* over gravene, relativt beskjedne hauger, men dog synlige minnesmerker. Fortsatt blir de døde kremert, men i motsetning til hva som har vært mange generasjoners tradisjon, blir de brente beina ikke lagt i en grop, men på bunnen av gravhaugen, noen ganger i en beholder. Trolig er disse beina også knust, muligens vasket. Nytt er det at det legges gjenstander i noen av gravene. Som Rygh bemerker, er innholdet i haugene han grov ut, ikke spektakulært, og som det vil fremgå nedenfor, var det mange hauger uten funn.

I det følgende vil jeg først ta for meg gravene som Rygh undersøkte (kap. 4.2.1), mens de tre «rike» gravfunnene som ble gravd ut før Ryghs undersøkelser, og som skiller seg markant fra disse, behandles i et eget kapittel (4.2.2).

Her kan man stille spørsmål om materialets *representativitet*. Av 151 hauger som var kjent i 1847, ble 87 hauger gravd ut av O. Rygh og 3 hauger gravd tidligere, altså i overkant av halvparten av haugene kjent på 1800-tallet, men flere hauger er fjernet. Når det gjelder de små haugene, regner jeg med at Ryghs undersøkelse gir et representativt bilde. Selv om ikke alle haugene er undersøkt, grov Rygh i alle deler av feltet (jf. kap. 4.3). Når det gjelder de store haugene, er forholdet mer usikkert; mange er fjernet uten at vi vet noe om funn, som det vil fremgå i kapittel 4.3 om gravfeltet. Det er mulig at disse skriver seg fra yngre romertid/folkevandringstid siden de store haugene som vi har opplysninger om, er fra denne tiden, og siden de store haugene har samme plassering, i utkanten av feltet, som vist på kartet fra 1847.

4.2.1. Gravfunnene fra Oluf Ryghs utgravninger

Innledning

Rygh antok at gravfeltet var fra eldre jernalder, og konkluderte etter utgravningen i 1870 at både gravskikk og oldsakenes former bekreftet dette, og at gravplassen opphørte en god stund før eldre jernalders slutt (som han setter ved år 700); de yngste graver daterer han til ca. 500 e.Kr (1871:132 f.). Dateringen av oldsaker har ikke endret seg vesentlig på de 145 år som er gått siden Ryghs utgravning. Det er bare ett funn fra hans utgravning som er yngre enn 500 e.Kr., en grav fra merovingertid (C5168).

Til tross for sin store interesse for kullet i gravene samlet Rygh ikke inn kullprøver, og bare fra gravingen i 1875 samlet han inn brente bein fra flere graver, men ikke fra alle. I sin artikkel om den yngre jernalder i Norge (1877) skrevet etter utgravningene på Veien gir han uttrykk for at brente bein må samles omhyggelig inn til senere undersøkelse, både fordi det blant beina kan finnes beingjenstander (som kamfragmenter på Veien), og fordi man på det tidspunkt hadde oppdaget mange dyreslag i beinsamlingene i Sverige (op.cit.:171).

Rygh anvender ny nummerserie for hvert år – det er en haug nr. 1 i 1870, og en haug nr. 1 i 1875 – derfor angir jeg alltid årstallet når haugnummer refereres. Noe forvirrende er det at Rygh dessuten opererer med to nummereringer. For 1870 er det en nummerering i dagboken, hvor numrene er overstrøket og nye påført. I museums katalogen har haugene de nye numrene, og disse er også anvendt i den trykte innberetningen. For 1875 er nummereringen i museums katalogen påført nye nummer i parentes, som er de som benyttes i den trykte innberetning. Dette har skapt forvirring fordi gjenstandene i magasinet av og til er påført de opprinnelige haugnummer, som noen ganger har medført

referanse til feil haug i litteraturen. C-nr. er imidlertid en entydig referanse. Dobbelnummereringen har skapt forvirring i forbindelse med den osteologiske analysen, noe som vil bli kommentert nedenfor. Jeg benytter alltid numrene i de trykte innberetningene. Den systematiske Rygh har altså vært noe uryddig. Men dokumentasjonen vitner om gjennomtenkte observasjoner (jf. kap. 3.2).

I det følgende vil jeg gjennomgå gravenes innhold av oldsaker, som beskrives, dateres og kommenteres. Oldsakene vil bli presentert i kategoriene *våpen, redskap, kammer, smykker, leirkar, slag og hestetenner*. I

Våpen

Å la skjoldet i stikken ansees for den aller største skam, og den som gjør det blir regnet for æreløs og nektet rett til både å ta del i ofringer og å opptre på tingen.

Tacitus *Germania* 6

En kategori graver kjennetegnes av våpen. Det er til sammen sju våpengraver, seks fra romertid og én fra folkevandringstid. Gravene dekker ca. 550 år, omtrent 1 grav per 80 år. Riktignok er det tre graver fra eldre romertid, altså noe tettere enn i etterfølgende perioder. Disse er best utstyrt, med ett eller to spyd. Bare i én grav på Veien er det funnet sverd, i den rike graven fra «Kongshaugen» fra overgangen til folkevandringstid (se kap. 4.2.2).

Våpensettet i gravene på Veien består av spyd, lanse og skjold. Men ikke alle gravene har fullt sett, to av dem har bare skjold. For øvrig er det få andre funn i disse gravene: et leirkarskår, to kniver, en hestetann og en korsformet spenne.

Sigurd Grieg (1926) har systematisert våpenfunn fra eldre jernalder i grupper, som fortsatt har gyldighet. Han skiller ikke mellom spyd (med mothaker) og lanse (uten mothaker), men omtaler stikkvåpnene som spyd

tillegg til å gi en beskrivelse av funnene og dateringsgrunnlaget prøver jeg å finne ut hva de kan symbolisere, og om de kan knyttes til kjønn, eller, for å benytte et mer nøytralt uttrykk, den feminine eller maskuline sfære. Dessuten vil jeg undersøke om gjenstandene kan vise kontaktretninger.

Gjennomgangen av gravfunnene viser at de danner grupper ved at gjenstandstyper kombineres og gjensidig utelukker hverandre, slik det er vist i avhandlingen om Hunn-gravfeltet ved H. Gjøstein Resi (1986, pl. 104–105). Kategorisering i grupper vises i skjemaet i kapittel 4.2.3, fig. 4.22.

med eller uten mothaker, korte eller lange. J. Ilkjær skiller mellom spyd og lanse (1990); det samme gjør Bemmann og Hahne (1994). Grieg omtaler haug 48/1870 som et av de eldste funn som inneholder spydspiss med mothake sammen med en spydspiss uten, en funnkombinasjon som er meget alminnelig i romersk-germanske våpengraver. Spydet er av den eldste formen, med bare *en mothake* (op.cit. 47). De øvrige våpensettene består av enten spyd eller lanse. Alle gravene har spor etter skjoldet, representert ved skjoldbulen, flere har også håndtak, men bare to, fra yngre romertid, har rester av skjoldbeslag, som synes å vise at skjoldet ikke var buet/rundt, men hadde rette kanter. Kanskje var det rektangulært, som det i våpengraven fra Hunn (Resi 1986, pl. 8).

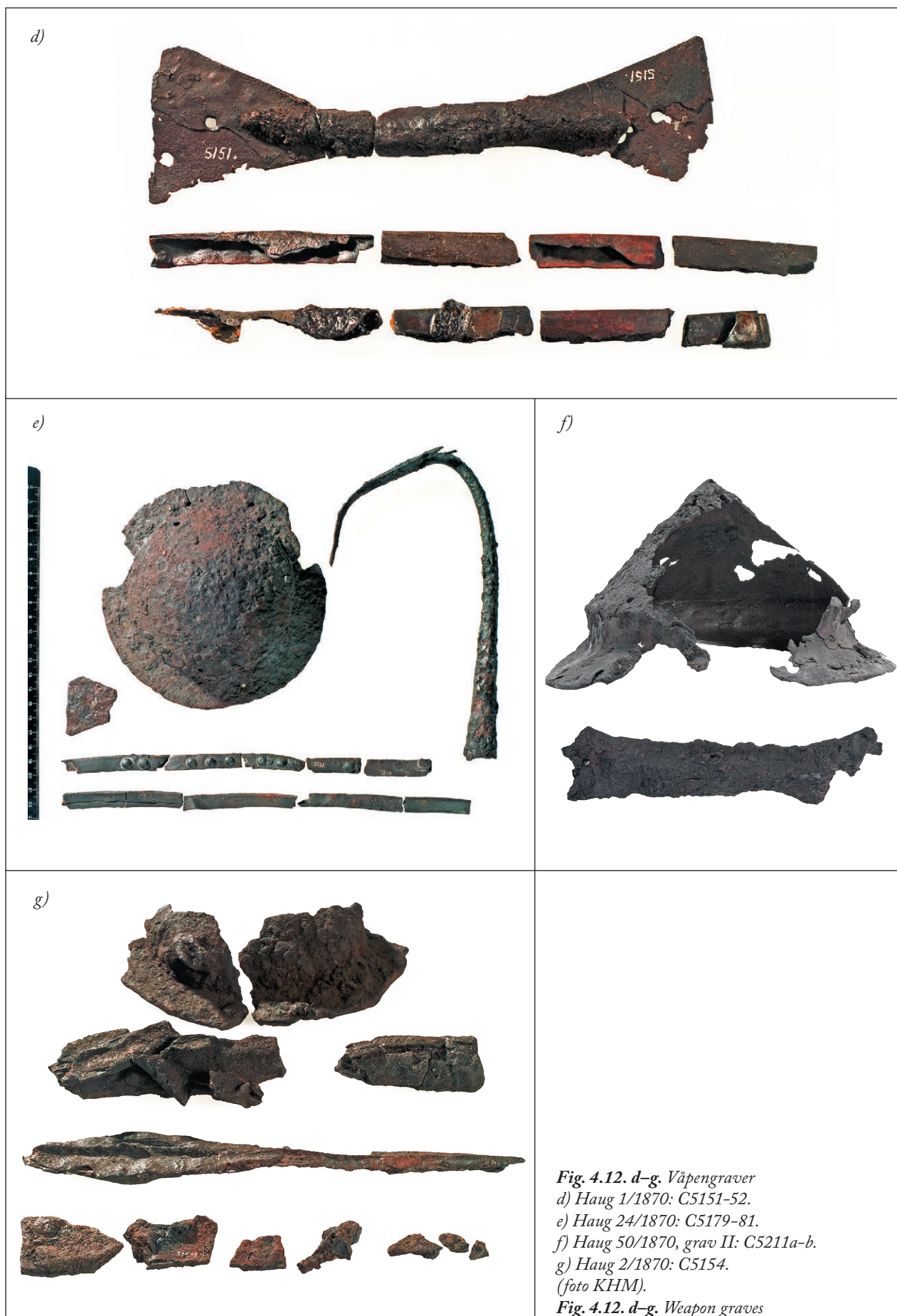
Våpengravene gir det samme nøkterne inntrykk som de øvrige gravene fra Ryghs undersøkelser. Ingen sløsing med eksotiske gjenstander, ingen

Tabell 4.2.1.1. Graver med våpen fra Veien (Ryghs utgravninger)

C-nr.	Haugnr./år Gravnr.	Dat.	Spyd	Lanse	Skjold-bule	Skjold-håndt.	Skjold-beslag	Belte-utstyr	Annet
5208–10	48/1870	B1–2	1	1	x	x			
7518–20, 08	9/1875/II	B1–2		2	x			x	
5175–76	19/1870	B2		1	x	x		x	
5151–52	1/1870	C1			x	x	x		Leirkar- skår
5179–81	24/1870/I	C1–2	1		x	x	x		
5211–12	50/1870/II	C2–3			x	x			2 kniver, hestetann
5153–54	2/1870	D		2	x				Korsformet spenne

Spyd = med mothake(r), lanse = uten mothaker. Dateringer er hentet fra Ilkjær 1990:346, supplert med annen litteratur.

Tabell 4.2.1.2. Graver med våpen fra eldre jernalder fra Ringerike og Hole

C-nr.	Gård	Sverd	Spyd, lanse	Skjold	Annet	Dat.
5225	Frøyshov		Spyd			B1
14023–24	Frøyshov		Spyd	x	Kranium, knokler	B1
5799–5808	Frøyshov		2 spyd	x (2)	Spore R224, fibula, leirkarskår*	B2
5228	Frøyshov		Spyd			B2
808–17	By	2	2 spyd, 2 lanser	x	Bronsekjel (Østl.kjele) kniv	C3
22366	Hurum	x	Spyd, lanse		Kniv, pinsett, knokler, leirkarskår	C3
26194	Hole pr. gård	x				C
27330	Hverven	x			Kniv, knokler	D

(Grieg 1926:46 ff., 187 ff.). * Leirkarskår på Frøyshov (C5808) er av jysk type (Resi 1986:35, datert til eldre romertid). To gårdsnavn i Hole er sammensatt med gudenavnene Frøya og Frøy: Frøyhov og Frøyshov. Gravfunnene er sannsynligvis fra gravfeltet på Frøyshov (feil i tilvekst?). Gravanleggene er beskrevet som brolagte kretser (C5225, C5799–5808), gravkammer av heller i haug med steinring om foten (C14023–24). På gravfeltet er det både branngraver og skjelettgraver.

maktdemonstrasjon med praktsverd eller gullringer. Den korsformede spennen i graven fra folkevandringsdringstid bryter med dette bildet.

To av våpenfunnene har belteutstyr, begge fra eldre romertid. De består av en enkel beltespenne, en spinke, rektangulær fra haug 19/1870 og en kvadratisk fra haug 9/1875, grav II. Disse spennene må være beltespennene og ikke spenner til bandolæret. Ingen av dem er helt like noen av formene fra Illerup-funnet; se Abb. 6 i Die Gürtel (Ilkjær 1993:128). Funnet fra Haug 19 er omtalt (1993:344), men funnet fra haug 9 er ikke omtalt i denne sammenheng.

Belter hører ikke nødvendigvis til soldatutstyr, men kan like gjerne høre til kvinnedrakter.

Våpen er ikke dominerende i gravmaterialet på Veien. Men sammen med andre våpengraver på Ringerike/Hole føyer de seg inn i en tradisjon. Våpengraver fins i et belte gjennom landskapene Ringerike-Hadeland-Toten-Hedmark (Hagen 1983:308, kart s. 307).

De fleste av disse våpengravene er fra romertid, slik forholdet også er på Hadeland og Toten. Trolig er det skjelettgraver på Hurum og By og iallfall en av gravene på Frøyshov. Graven fra By som synes å være en dobbeltgrav, er den eneste med kjele, og herfra er det et sverd med hjulstempel, som må være importert.

Fra eldre jernalder foreligger det fra Ringerike to andre våpengraver, som skiller seg ut ved at de er eksepsjonelt rike og er skjelettgraver: den før omtalte graven fra *Kongsbaugen på Veien* (ca. 400, C3/D1, jf. kap. 4.2.2) og graven fra *Sætrang* (C3), betegnet som en «offiser» av høyeste rang (Slomann 1959; Solberg 2009:151 f.).

Den kjente våpengraven fra *Jevnaker* fra yngre romertid (200-tall) inneholdt få gjenstander, men tilstrekkelig til å plassere den avdøde blant «høytstående offiserer» (Ilkjær 1990:296 f., datert til C1b; Solberg

2000:105, 107). De reduserte rester av graven besto av doppsko av bronse med emaljededekor og skjoldbule av bronse med sølvbelagt knapp. Dette kan ha vært en skjelettgrav siden det skal være rester av to trekar av barlind fra graven. På den annen side skal funnene være gjort i et hellekammer som besto av fire store steiner med en stein over til lokk (Grieg 1926:42 f., 60 f.); her er det ikke plass til et menneske, og det er derfor usikkert om dette var en skjelettgrav.

Våpengrav med bronsekjele er en gravkategori som er særlig tallrik på Hadeland og Toten.

Fra *Hadeland* foreligger 30 graver med våpen; av disse er bare noen få fra eldre romertid. Sju av gravene fra yngre romertid er «kjelegraver», det vil si våpen i bronsekjel med brente bein (Grieg 1926:15, tabell). Alle er branngraver; herfra kjennes ingen skjelettgraver fra romertid (op.cit.:46). Fra *Toten* er det fire våpengraver fra eldre romertid og tolv fra yngre romertid, hvorav fem er «kjelegraver». Vanligvis er disse satt ned i små hellekister. Også her er det flest branngraver, men skjelettgraver forekommer allerede i eldre romertid. De blir flere i yngre romertid og er gjennomgående rikt utstyrt (Herteig 1955:74 f., 77, 105).

I Tacitus' beskrivelse av germanerne fra det 1. århundre e.Kr. får den unge gutten tildelt våpen som ledd i et overgangsritual, når han blir regnet for å være et voksent medlem av samfunnet og trolig har gjennomgått en form for «manndomsprøve»:

«...det er ikke skikk og bruk at noen anlegger våpen før samfunnet har kjent ham dugelig til det. Da blir den unge mann prydet med skjold og spyd på sekve tinget... Hos dem er dette det samme som mannstogaen er for våre unge menn, og altså den første utmerkelse som blir tildelt ynglingen; fra nu av blir han betraktet som medlem av et statsamfunn, mens han tidligere bare var medlem av en familie» (Tacitus: *Germania* 13).

(Han mener selvsagt ikke en stat; germanernes samfunnsform omtales oftest som stammesamfunn, med høvdinge.) Tacitus tilføyer følgende: «Dersom de er av særlig fornem byrd eller deres fedre har innlagt seg store fortjenester, mottar også rene unggutter denne utmerkelse av en høvding.» Unggutter kan altså arve status og få tildelt våpen før de egentlig har gjort seg fortjent til dem. Det kan være en forklaring på graver hvor barn/unge har fått med våpen.

De få våpengravene på Veien representerer neppe de eneste våpen som var i bruk i samfunnet. Det må ha vært flere våpen, men bare noen ble lagt i graver. Var våpnene i gravene en mer personlig eiendel enn andre våpen? Kunne de ikke brukes av andre? Våpnene til dem som døde i kamp, ble sannsynligvis overtatt av andre. Men noen få fikk dem med seg i graven. Hadde de gjort seg spesielt fortjent i kamp? Var det våpen som hadde en spesiell historie? Eller tilhørte de lederen for de våpenføre menn?

Redskap

*Germanerne bruker også dyreskinn å kle seg i ...
de som lever lengre inn i landet er mer nøye på det ... de velger ut skinnene av ville dyr ...*

Tacitus *Germania* 17

En annen kategori graver kjennetegnes av småredskap; på Veien vil det si krumkniv, sigd og synål. Disse redskapene fins enkeltvis og i kombinasjon (jf. funnkombinasjonsskjema i kap. 4.2.3, fig. 4.22). Kniv med rett egg forekommer, men slike fins også i andre kombinasjoner. Her presenteres redskapene hver for seg, før jeg kommenterer fenomenet «redskapsgraver».

Krumkniv

Krumkniver er funnet i fire graver på Veien. Det fins flere varianter av kniver med krum egg (R 142). Terminologien er ikke konsekvent; de kan benevnes krumkniver, s-formede kniver, rakekniver og skinnkniver. De blir av og til sammenblandet med små sigder. Krumkniven har eggen på utsiden av krumningen, mens sigden har eggen på innsiden.

I sitt verk om Skedemosse (1967) har U.E. Hagberg behandlet krumkniver fra ølandske graver. Han deler knivene i tre hovedgrupper: halvrunde kniver uten skaft, halvrunde kniver med skaftet mer eller mindre symmetrisk vinkelrett på bladet og de s-formede (som R 142). Det er sistnevnte type, oftest omtalt som krumkniv, som er vanligst i Norge, og som er funnet på Veien. De andre typene forekommer, for eksempel på Store-Dal (nr. 105, Petersen 1916).

Flere graver inneholdt bare skjoldbulen. Det virker lite imponerende; hvor var våpnene, spydene? Tacitus skriver at skjoldet var det viktigste utstyret for soldaten – mistet han skjoldet i kamp, var det den største skam. Så stor vanære var det at en soldat som kom fra kampen med livet i behold, allikevel hengte seg om han ikke fikk med seg skjoldet. Skjoldet representerte noe mer enn beskyttelse. Om germanernes utrustning forteller Tacitus dette: «De praler ikke med praktfulle rustninger, bare skjoldene blir smykket med de mest utsøkte farger» (*Germania* 6). Fra våpenofferfunnene i Illerup Ådal vet vi at skjoldene kunne være fint dekorert (Ilkjær 2000:100). Skjolddekoren hadde trolig en identitetsskapende betydning. Farger og mønstre viste kanskje hvilken stamme eieren tilhørte. Skjoldet kan derfor ha hatt en stor symbolsk verdi som tegn på gruppetilhørighet i tillegg til den praktiske som beskyttelse. Når det fint dekorerte skjoldet ble lagt på likbålet, var ingen i tvil om hvem det representerte, og at det representerte langt mer enn individet.

Den s-formede kniven, krumkniven, har formmessig likhet med bronsealderens rakekniver, men det er usikkert om det er en tidsmessig kontinuitet (Nybruget 1978:17), og om de har hatt samme funksjon. Krumknivenes variasjon ligger i skaftet, som kan ha opprullet ende eller dyrehodeliknende avslutning, men også mindre detaljer.

Knivene fra Veien har omtrent samme størrelse, med opprullet skaftende, men er individuelt utformet. To har skaft tilsynelatende uten dekor (C5206, C7507, skaftenden brukket), men med litt forskjellig form, en tredje har vridd skaft (C7511), og en fjerde har grupper av tverrlinjer på skaftet (C5191). Et tilfeldig utvalg publiserte krumkniver fra Østlandet skal kort omtales. Fra By i Løten har en kniv vridd skaft med to vulster nær knivbladet, mens to har dyrehodeliknende avslutning (Hagen 1951; I. Martens 1969). Fra Ula i Glemmen fins en krumkniv med opprullet skaftende (Vibe-Müller 1987) og fra Møystad i Vang i Hedmark en kniv med dyrehodeavslutning og skrånstilte linjer langs ryggen (Nybruget 1978). Knivene har fellestrekk: Håndtaket har to hovedvarianter, spiraloppullet ende eller dyrehodeavslutning, men ingen synes å være identiske, de har sine individuelle særpreget. Felles er også størrelsen; dette er spinkle redskaper som passer i en spinkel hånd.

Det synes ikke å være typologiske trekk som kan dateres sikkert, men de fleste norske kniver i daterte kontekster er fra romertid (Resi 1986:36; Nybruget 1978; Hagen 1951). De fleste østnorske krumkniver er funnet i graver med småredskap, den rike grav 6 fra Store-Dal er et unntak (Nybruget 1978; Resi 1986 pl. 104).

Det er funnet varianter av s-formede kniver med krum egg i graver fra eldre romertid på Fyn (Albrechtsen 1956:174). I Sverige synes de andre typene å være vanligst, men alle typene fins. Særlig på de store urnegravfeltene i Götaland fra førromersk jernalder / tidlig romertid, er graver med småredskap en vanlig kategori, noe eldre enn de norske (Gustafson 1981 med henv.).

Synål

Det er funnet én synål, i grav 30/1870. Den er 12,5 cm lang, med spissovalt øye (C5196) og er funnet sammen med en sigd og en kniv og dessuten en kam.

Slike nåler kan ikke dateres i seg selv, men fins ofte i kombinasjon med småredskap (Hagen 1951; I. Martens 1969; Resi 1986:35).

Sigd

På Veien er det funnet sigder i tre graver. Én sigd er tapt; de to som fins i magasinet, er relativt spinkle, med en kordelengde på 10,3 og 14 cm (C5205 og C5294). Slike redskaper kan ikke dateres i seg selv, men er funnet i kombinasjon med andre funn fra eldre romertid, ofte i «redskapsgraver» (Hagen 1951; I. Martens 1969; Resi 1986:35).

I boken om Sveriges jordbrukshistorie blir de små høstingsredskapene omtalt. Løvkni, sigd eller urtekniv fins i mange varianter i graver fra eldre jernalder, særlig i senere del av førromersk jernalder og i eldre romertid, spesielt i Mellom-Sverige (Pedersen og Widgren 1998:352 ff., kart s. 262).

J.-J. Penack har behandlet vel 400 høstingsredskaper fra Sverige, Danmark og kontinentet, men dessverre ikke de norske (1993). Han skiller ut 41 typer. Redskapene har keltiske forbilder, muligens overført fra romerne, mens noen typer antas å være hjemmelagde.

Allerede i de første århundrene f.Kr. er det lokale formvariasjoner, men alle sigder fra før 200 e.Kr. har samme grunnform: Bladets nedre del er en rett fortsettelse av skaftet. Løvkniene skiller seg ut ved at de har en skarpt nedbøyd spiss, og egner seg bare til løvtukt. Sigdene har forskjellig størrelse, noe som kan ha sammenheng med både hva som skulle skjæres, og hvem som skulle utføre arbeidet. De kan ha vært kombinasjonsredskaper, beregnet både til å skjære korn og til urteinnsamling. Praktiske forsøk har vist at små sigder ikke egner seg for mannshender, de er trolig blitt

benyttet av kvinner og barn. Etter 200 e.Kr. blir det andre og færre former med romerske forbilder. Disse sigdene fins i mannsgraver, mens de fra eldre romertid med noen få unntak er funnet i kvinnegraver (Penack 1993:215, kart 7; Pedersen og Widgren 1998:357 f.).

Penack gjennomførte eksperimenter for å finne ut mer om høstingsredskapenes funksjon. Han deler dem i mange typer: 3 typer langljær, 4 typer kortljær, 10 typer sigder, 7 typer løvkniver og 16 typer kombinasjonsredskaper (sigd/urtesamler eller sigd/løvkni/urtesamler).

Form 17 og 18 synes ut fra kartene å være de vanligste i de midtsvenske gravene (:226, kart 18, :227, kart 19). Dette er kombinasjonsredskaper – 17 = sigd, løvkni og urtekniv, 18 = sigd, løvkni og i mindre utgaver også urtekniv (Penack 1993:185, liste).

Jeg har sett nærmere på sigder fra By i Løten og Ula i Glemmen, jf. tabell nedenfor. Det er ikke helt lett å plassere sigdene innenfor Penacks former. De fra Veien og By har den typisk eldre formen, hvor bladets nedre del er en rett fortsettelse av skaftet. De kan minne om form 27, et av de mange kombinasjonsredskaper sigd/løvkni. Så spinkle redskaper kan også ha vært brukt til urteinnsamling. Karakteristisk for denne formen er den lange tangen og en avsats mellom tange og blad, som på to av sigdene fra By. Den ene sigden fra Veien, C5205, har en antydning til avsats, men ikke den andre. Form 27 er bare funnet i Midt-Sverige (i sju eksemplarer), og Penack antar det er en lokal type (1993:38). Herfra kan den være havnet i Norge.

Ingen av sigdene fra Veien eller By har den karakteristiske krumningen som spesialiserte løvkniver har. Sigden i grav 98 (C28858) fra Ula i Glemmen skiller seg ut – den har form 34, som er karakteristisk for løvkniver. Bare fire av denne typen er funnet i Sverige, i østre del av Midt-Sverige. Penack antar at formen er oppstått i Östergötland eller på Öland (op.cit:44).

«Redskapsgravene»

Krumkniv, syl og nål er et redskapssett som fins i tallrike graver i Sverige (Pedersen og Widgren 1998:261, kart s. 262). Selv om ikke hele settet er representert i Veien-gravene og bare den s-formede krumkniven er funnet her, oppfatter jeg disse redskapsgravene som tilhørende samme tradisjon. Sigd fins også ofte sammen med redskapssettet. En vanlig retteget kniv forekommer, men den er et redskap som fins i mange sammenhenger til mange tider, og kan ikke tillegges den samme symbolverdi som «redskapssettet».

Som nevnt over inneholdt mange av flatmarksgravene fra Ula i Glemmen i Østfold redskaper, jf. tabellen nedenfor. Gravene med sigder er omtalt som kvinnegraver i Vibe-Müllers publikasjon (1987:66).

Fig. 4.13. a–e. Redskap: krumkniver, sigder, nål (foto KHM)

a) Krumkniv, C5191, Haug 27/1870. b) Krumkniv, C7511, Haug 7/1875. c) Krumkniv, C7507, Haug 5/1875, grav I.
d) Krumkniv, C5206, sigd, C5205, Haug 44/1870. e) Nål, C5196, sigd, C5194, Haug 30/1870.

Fig. 4.13. a–e. Small tools: curved knives, sickles, needles

Beinmaterialet er analysert av to osteologer, N -G. Gejvall og P. Holck, og kjønnsbestemmelsene stemmer ikke alltid overens. I den trykte tilveksten (U.O. Årbok 1958–1959) har gravene fått andre nummer enn i publiseringen av undersøkelsen. Det byr derfor på problemer å sammenlikne beinanalysene til Gejvall i Vibe-Müllers publikasjon (1987), som refererer til gravnummer, og Holcks katalog i doktoravhandlingen (1986), som refererer til C-nummer. Det har skjedd en sammenblanding og feilnummerering av beinfunnene, som er diskutert av Ylva Svenfelt (2009), men dette forhold har allikevel ingen betydning for hovedmønsteret.

Av de sju gravene med sigder har Gejvall bestemt tre som «mann» eller «mann?» og fire som «kvinne» eller «usikker kvinne». I Holcks analyse er alle bestemt som «kvinne» unntatt grav 100, hvor Holck ser to individer, en mann og en kvinne; her var det en spiss av en mulig sigd. Begge gravene med krumkniv er bestemt som «kvinne» av Gejvall. Den ene er også av Holck bestemt som «kvinne», mens den andre ikke kunne bestemmes. For grav 98 (C29858), som inneholder blant annet to sigder, krumkniv og bjørneklør, samstemmer Gejvalls og Holcks analyser helt: «voksen eldre kvinne». Gejvall kommenterer at bjørneklør vanligvis ikke fins i kvinnegraver, men aksepterer allikevel at knoklene tyder på en kvinne, men føyer til et spørsmålstejn. De fleste bestemmelsene viser voksne individer.

Holcks bestemmelser, og til dels også Gejvalls, faller dermed allikevel inn i det hovedmønster som tegner seg i Sør-Norge og Vest-Sverige, at sigder og krumkniver (småredskaper) i eldre jernalder ligger i kvinnegraver.

Det kvinnelige aspekt ved de små sigdene vises altså både ved funnkontekst og ved utforming. De fins i osteologisk bestemte kvinnegraver, og eksperimentelt arbeid viser at størrelsen er tilpasset mindre hender. Sigurd Grieg oppfatter også disse knivene som kvinneveredskaper (1926:94). Den eldste redskapsgraven i Norge er fra sen førromersk jernalder, fra Hals i Øvre Eiker. I graven lå en krumkniv, en sigd, en syl og en fibula samt belteutstyr som hørte til kvinnedrakten (Becker 1993:21).

Redskapene må ha representert viktige symboler innenfor den kvinnelige sfæren i eldre romertid. Erika Räf (2001) har behandlet redskapssettet, det vil si den halvmåneformede krumkniv, syl og nål, i et kjønnsperspektiv, hvor hun diskuterer redskapenes funksjon og symbolske betydning. Hun tar også for seg den s-formede kniven og sigden, som ikke sjelden fins sammen med redskapssettet (op.cit.:31). Materialet fra Öland avgrensner skikken med å legge redskapssett i graver til tidsrommet førromersk jernalder og eldre romertid. Osteologiske analyser viser

at det dreier seg om kvinnegraver. I yngre romertid forsvinner redskapssettet, det er smykker som fibler og perler som legges i kvinnegraver. Selv om det i andre områder forekommer krumkniver i mannegraver, er det et tydelig mønster også i Fastlands-Sverige at de er knyttet til kvinner i eldre romertid (Gustafson 1981 med ref.; se også Pedersen og Widgren 1998:355, 357).

Räf er enig i Hagbergs tolkning, at redskapssettet har vært benyttet til skinnarbeid, på grunnlag av paralleller med redskaper fra nyere tid og eksperimentering. De s-formede krumknivene fungerte godt som «flåkniver», men eksperimentet ble foretatt av menn, og knivene måtte derfor forstørres for at de skulle passe i deres hender (Räf 2001:25)! Räf spør derfor om det nettopp var knivens litenhet som var poenget. Hun tenker at den også kunne ha vært benyttet som «tilskjærerredskap» og kanskje som «sömnadskniv» (2001:25 ff.). Mennene som eksperimenterte, ville ikke prøve de ulike krumknivtypene som rakekniver, da de var «olämpliga för dette ändamål» (2001:46)! Det kan også tenkes at de små krumknivene var beregnet på å flå små dyr som ekorn, røyskatt og liknende, som har spesielt attraktivt skinn.

I førromersk jernalder og eldre romertid ble store klesplagg som kapper fortsatt tilvirket av skinn (jf. Tacitus *Germania* 17), mens det ser ut til at vevde plagg ble viktigere ved overgangen til yngre romertid og skinn og pelsverk da mer ble nyttet som pynt (Pedersen og Widgren 1998:409 f.). I en langt yngre kilde gis en detaljert beskrives av klesdrakten til volven, seersken, hvis hodeplagg besto av skinn av lam og katt (Frøyas dyr; Steinsland 2005:314 f.).

Den individuelle utformingen av krumknivene tolkes av Räf som uttrykk for at gjenstandene var strengt personlige (2001:27). Hun ser gjenstandene og produktene (pels og skinn) som symboler – å flå et dyr kan sees som en transformasjon (op.cit.:35). Kvinner som ble begravd med slike redskaper, har vært tolket som prestinner i en fruktbarhetskult hvor krumkniven var symbol for den animale fruktbarheten og sigden for den vegetative kraften (op.cit.:24). En mulig tolkning er at kvinnene var spesielt utvalgte, sjamaner eller «formødre», kvinner med kontroll over fruktbarhet og kontroll over dyr. Redskapene kan ha vært en kvinnelig motsvarighet til mennenes våpen, knyttet til overgangsritualer (op.cit.:40 f.).

Konklusjon

Selv om Räfs tolkninger etter min mer nøkterne oppfatning er trukket litt langt, er det enkelte slutninger jeg vil støtte: Dette er kvinnegraver, redskapene må ha hatt en spesiell symbolsk betydning, det er ikke urimelig at det er en kultisk sammenheng, og det er nærliggende å knytte dem til en fruktbarhetskult. Sigdene har ved

Tabell 4.2.1.3. Graver med sigd og krumkniv (Veien, By og Løten)

C-nr.	Haug/gravn.	Sigd, cor- de-lengde cm	Krum- kniv	Kjønn	Alder	Kjønn	Alder	Andre funn i graven
Veien				Gejv.		Holck		
5194 (5193–96)	1870/30	14						Synål, kniv, kam
5205–06 (–07)	1870/44	10,3	x					(Nål?)
(Ingen nr.)	1870/41	?						
5190–91	1870/27		x					Fibula A76
7507, 09, 10	1875/5		x					Kam, fibula A120
7511–12	1875/7		x					Beslag
By, Løten								
9475–78	2	13,1	x					Syl, synål
9481, 84, 9734	4							Syl, fib. A28, perle
9499–9503	17	Fragment						Syl, synål, perle, br.tråd
9507–11	24	Fragment						Synål, br.nål, jernring
9628–30	41	15,1						Syl, synål
9632–34	41	14,7	x					Syl
9635	41	11,6						
9681–83	80							Synål, kam
9687–90	84	11 + fragm.	x					Fibula A79–80
Ula, Glemmen								
29470	66	L. 16,4 2 nagler		M?	O.ma.	K?	Voks.	
29474	70	15,2 nagler		M	U.ma	K	Ad.	(C14:52 ± 110)
29833	74	13,9		K	U.ma	K	Ad.	
29847	87	8,2 2 nagler		-	-	K	Juv.	
29857	97	11,7 + Fragment		K?	Over 50	?	Ad.	Leirkar
29858	98	18,4 nagle + fragm. L. 16,4	x	K?	Over 50	K	Mat.	Jernnål, beinnål (2?), leirkar («jysk type»), 7 bjørneklør + 6 mellom- fotsbein
29860	100	? Spiss, 3,8		M	O.ma.	M + K	Mat., juv.	Jernring, 3 miniatyrkar, 2 flint, rullestein av kvartsitt, 6 bjørneklør + 1 mellomfotsb.
29135	39 under firkantgr. 3		x	K?/?	Voks.	?	?	Fibula, bronse (A80)

I tabellen har jeg i tillegg til funnene fra Veien tatt med gravfunn fra By i Løten (I. Martens 1969) og Ula i Glemmen (Vibe-Müller 1987) som typiske eksempler på redskapsgraver som er publisert. Jeg har tatt utgangspunkt i sigder og krumkniver; dessuten fins det og av og til nål og syl, og i tillegg kan det være små fibler og kam. Alle er branngraver, men bare de brente beina fra Ula er osteologisk analysert. Det er foretatt analyser av Gejvall og Holck, som ikke alltid samstemmer. Ylva Svenfelt har analysert funnene og kommet frem til at flere funn er sammenblandet og feilnummerert (2009). Imidlertid endrer det ikke hovedmønsteret når det gjelder redskapsgravens kjønnstilhørighet.

Ula, Glemmen: osteologiske bestemmelser v. N.-G. Gejvall: Voks. = voksen, u.ma. = under middelalder, o.ma. = over middelalder. L. = hel lengde for fragmenterte gjenstander. Kommentarer fra publikasjonen: Flere individer over 60 år, middellivslengden høyere enn vanlig fra perioden. Kraftige, storvoksne, robuste mennesker.

høsting av grøden en direkte tilknytning til fruktbarhet. Hvis sigdene også benyttes til innsamling av urter, kan det tenkes at de har sammenheng med legekunnskap, at den gravlagte var legekvinne. Når krumkniv, syl og nål knyttes til produksjon av lær- og skinnvarer, kan det tolkes som at dette var kvinners arbeid, men også at kvinnene hadde kontroll over produksjonen. Det fins mange eksempler på pelsverks betydning som markør av status og makt (op.cit.:34). Redskapenes konkrete funksjon som produksjonsmiddel kan innebære at kvinnene som eide dem eller kontrollerte arbeidet, hadde en viktig økonomisk rolle i samfunnet, og dermed høy status. Rollen disse gravene uttrykker, kan altså knyttes til en rituell så vel som en økonomisk posisjon.

Redskapsgravene fra Veien er med stor sannsynlighet begrenset til eldre romertid, en tradisjon med røtter i førromersk jernalder. Dette er tydelig i Sverige, men det er også noen sikkert daterte funn i Norge til denne perioden (Hagen 1951:56; I. Martens 1969:42; Nybruget og Martens 1997:85). I yngre romertid finner vi andre gjenstander, som draktutstyr, smykker og hårnåler, i kvinnegraver på Öland, et trekk som vi også finner på Veien.

Produksjon og bearbeiding av skinn må ha foregått til alle tider, ikke minst i de nordiske land; huder og pelsverk er ofte omtalt som viktige varer i bytterelasjoner med eliten i sørlige strøk. Når redskaper knyttet til denne produksjonen er lagt i enkelte kvinners graver i en avgrenset periode, må redskapene, og kvinnene, ha hatt en spesiell betydning. Hvis redskapene kan tolkes som fruktbarhetssymboler og de ikke lenger blir lagt i graver i yngre romertid, kan det tyde på en endring i kulten, en endring i kvinnes posisjon og samfunnsendringer for øvrig (Räf 2001:44 f.).

Det kan være fristende å antyde en ideologisk endring, som muligens reflekteres i myten om krigen mellom vaner og æser, vanene som fruktbarhetsguder og æsene knyttet til krigerideologi. Myten er tolket som en muligens reell konflikt mellom ulike religioner eller ideologier som *kan* ha skjedd i løpet av yngre romertid / folkevandringstid, da Odin-kulten blir synlig. Det er imidlertid stor uenighet om tolkningen blant forskere (Davidson 1967:129 ff.; Hedeager 1997:123 ff.; Solli 2002; Steinsland 2005:147 f.). Som også påvist i Sverige tyder funnene fra Veien på en ideologisk endring i løpet av yngre romertid, noe jeg vil komme tilbake til i kapittel 6 (se også Pedersen og Widgren 1998:357).

Kammer

Av de ti kammene som er funnet på Veien, er ni fra Oluf Ryghs utgravninger i 1870 og 1875, mens én er funnet ved en senere utgravning (Jacobsen 1984). Alle kammer

er fra branngraver, de er brent og mer eller mindre fragmenterte, og de fleste tenner er brukket. Ni kammer kan typebestemmes som ettlagskammer (usammensatte) med halvbueformet grep, mens to fragmenter som kan settes sammen, må tilhøre en trelagskam.

Materialet er trolig gevir, sannsynligvis reinsgevir. Den harde brenningen gjør det imidlertid meget vanskelig å gi en sikker materialbestemmelse (pers. meddel., osteolog Rolf Lie, 1993). Femtifire kammer fra Øst- og Sør-Norge, hvorav trettini er fra eldre jernalder, er vurdert av to osteologer, Rolf Lie og Anne Karin Hufthammer. Til tross for en del usikkerhet og ikke alltid overensstemmelse er hovedinntrykket at de fleste er laget av reinsgevir; svært sjelden er det forslått et annet råstoff, for eksempel elg eller husdyrbein. Flere av kammene fra Veien er bestemt som reinsgevir, mens andre har en usikker bestemmelse (Weber 1995); se tabell nedenfor.

Dekorelementene består hovedsakelig av buer og punktsirkler, ofte forbundet med linjer. Dekoren er riss, relieff eller gjennombrutt relieff. Dette er grunnlag for Ilkjærs underinndeling av usammensatte ettlagskammer (gruppe 1). Denne er benyttet i tabellen nedenfor (Ilkjær 1993:271 ff.). Ilkjær bygger på Thomas (1960), men foretar en annen typeinndeling.

Ilkjærs typeinndeling av ettlagskammer, av ett stykke

1a	ettlagskam med gjennombrutt dekor	(Thomas type C)
1a/b	ettlagskam med gjennombrutt dekor og relieff	
1b	ettlagskam med relieffdekor	(Thomas type D)
1c	ettlagskam uten dekor eller med enkel innrisset dekor	(Thomas type A)

Kammene fra Veien kan plasseres i Ilkjærs gruppe 1a/b (ettlagskam med gjennombrutt dekor og relieff), 1b (ettlagskam med relieff) og 1c (ettlagskam med enkel innrisset dekor). Heid Gjøstein Resis gjennomgang av gravfunn med ettlagskammer med relieffdekor, de fleste fra Østlandet, viser at der disse er kombinert med fibler, tilhører de eldre romertid, B1 og B2 (1986:34, kart pl. 89). Dateringen støttes av Ilkjærs gjennomgang av de skandinaviske kammene med relieffdekor (1993:284 ff.), mens de med innrisset dekor, type 1c, fortsetter i yngre romertid (C1). Ifølge Ilkjær er trelagskammer i Norge vanskelige å datere (1993:310), men i Sverige og Danmark er slike datert til yngre romertid (op.cit.).

Sigrud Thomas har behandlet kammene fra germansk område, dog ikke de norske. Hun omtaler de nordiske kammene som «exact hergestellt» i motsetning til de

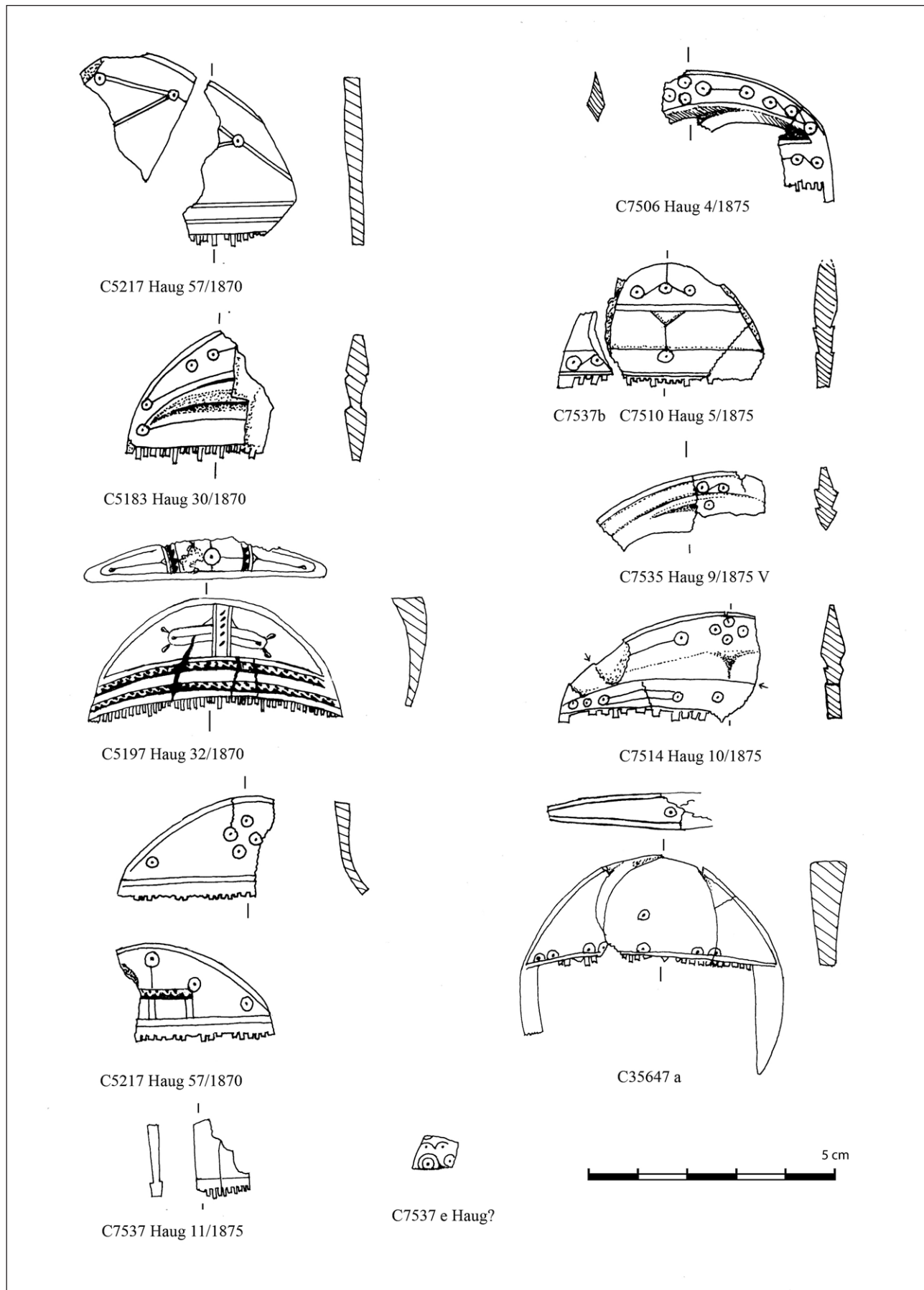

Fig. 4.14. Tegning av kammer (Lil Gustafson)
 Fig. 4.14. Drawings of combs

mer primitivt utførte elbgermanske (1960:71). Dette er også mitt subjektive inntrykk, altså at de norske kammene er velformede og med dekor utført med sikker hånd. Kammene på Østlandet har store likhetstrekk i form og dekor, for eksempel de fra Store-Dal (Petersen 1916), By i Løten (I. Martens 1969) og Hunn i Borge (Resi 1986:34, jf. funnliste s. 87), og de samme dekorelementer kjennes igjen i det skandinaviske materialet. Det er allikevel forskjeller, og selv om mange er svært fragmenterte, synes ingen kammer å være eksakt like (jf. Resi 1986:43). Dette forhold understreker den personlige tilknytning og antyder lokal produksjon, samtidig som likhetstrekkene viser den nære kontakt mellom Østlandet og Sør-Skandinavia.

I Danmark er reliefførnerte ettlagskammer funnet i både manns- og kvinnegraver, og spesielt for Danmark er at de er funnet i svært rike graver med importfunn (Ilkjær 1993:286). Til det kan bemerkes at slike kammer i Øst-Norge ikke er funnet i kombinasjon med våpen, derimot med små fibler og småredskaper som forbindes med kvinnegraver (Resi 1986, pl. 104). Som det fremgår av tabellen nedenfor, er det få andre gjenstander funnet sammen med kammene i gravene fra Veien, slik at grav med kam utgjør en

egen «kategori». To graver har funn som plasserer dem i kategorien «redskapsgrav»: C7510 med krumkniv og fibula og C5193 med sigd og synål.

I tillegg til at kammene sannsynligvis har vært benyttet til å kjemme håret, viser funn at de også kan ha vært en del av kvinners frisyre, sammen med beinnåler (Hoftun 1993:46 ff.). Oddgeir Hoftun har behandlet kammer funnet på Vestlandet og diskuterer den symbolske betydningen til kam og til hår og nevner mange eksempler hvor kam kan ha inngått i et religiøst ritual (bl.a. «gudinnen» som blir «kjemmet» på et av feltene på Gundestrupkjelen fra Danmark, op.cit. 73). Han knytter kammene til en fruktbarhetsgudinne og kvinnelig ledelse av kultutøvelsen (op.cit. 86 f.). Jeg mener han trekker for store vekslers på symbolbruk fra fjerne steder og tider, og følger ham ikke i alle tolkningene, men støtter ham i den oppfatning at kammer i graver representerer mer enn redskaper for å pleie håret (eller fjerne lus), at de har en symbolsk betydning og signaliserer at den avdøde hadde en spesiell rolle. Selv om kammer er funnet i mannsgraver andre steder, synes kammene å tilhøre den feminine sfære på Veien-gravfeltet, og de aller fleste er fra eldre romertid (B1–B2).

Tabell 4.2.1.4. Kammer i graver fra Veien

C-nr.	Haugnr. /år, gravnr.	Lengde (rekonstruert)	Tanntett. pr. cm	Ilkjær-type	Ilkjær-nr. ref.	Dat.	Andre funn	Råstoff
5189	26/1870	6–8 cm	7	1c	3	B/C1		Rein/u
5193	30/1870	Mer enn 6 cm	7	1b	H30/1870	B1–B2	Sigd kniv, synål	Rein/s.rein
5197	32/1870	5,1 cm (hel)	9	1b	5	B1–B2	Torn	Rein/rein
5217	57/1870	Ca. 5,5 cm	7	1c		B/C1	Beinstk.	Rein/rein
7506	4/1875	Ca. 6,5–7 cm	Ca. 8	1a/b	H.5	B1–B2		S.rein/u
7510	5/1875	Mer enn 6 cm	8	1b	H.6	B2	Fibula Krumkniv	S.rein/u
7514	10/1875	Ca. 7,4 cm	5	1b	6	B1–B2	Leirkarskår, beinnål, slagg	S.rein/u
7535	9/1875, V	Dimensjon som C7514 ?	-	1b	8	B1–B2		S.gevir/u
7537	11/1875	? (2 fragmenter, trelag-skam)	7?	3		C?	Leirkarskår	S.rein/u
7537b	5?/1875	Fragm. Kan tilh. C7510						
7537e	?/1875	Fragm., usikker tilhørighet						
35647a		5,5 cm (hel)	9	1c	Veien ø	B/C1		S.rein/u

Alle kammer unntatt C7537 er halvbueformede, usammensatte ettlagskammer.

Råstoff: bestemmelser av henholdsvis Lie og Hufthammer (Weber 1995). Rein = reinsgevir, u = usikker, s.rein = sannsynligvis reinsgevir.

Ilkjærs nummerreferanse (Ilkjær 1993/3 Textband:390) er haugnummer dels fra Ryghs skrevne innberetning, dels fra den trykte, som ikke er de samme. Uoverensstemmelsen i haugnummer har skapt noe forvirring fordi magasinmaterialet ikke har enhetlig haugnummer. I Ilkjærs lister mangler C5217.

Smykker

Gravene som Rygh grov ut, har ingen praktsmykker. De omfatter to enkle fibler av jern og bronse, en spenne med spadeformet fot av bronse, en korsformet fibula av bronse, et par drakt- eller hårnåler av jern, en beinnål, et par lenkenåler av jern og en hektespenne av sølv.

Nedenfor gis en kort gjennomgang av disse.

Fibula

To fibler er enkle varianter innenfor sine grupper (Almgren 1897):

«Kraftig profilert fibula», av jern, Almgren gruppe IV, fig. 76 (typeeksemplaret), er funnet i haug 27/1870 (C5190) sammen med en krumkniv.

«Båndformet fibula», av bronse, Almgren gruppe V, fig. 120 (R230 er typeeksemplaret) er funnet i haug 5/1875 (C7509) sammen med en krumkniv og et kamfragment.

Gravfeltet på By i Løten har graver med innhold av samme karakter som på Veien: fibler, kammer og småredskaper. Her er flere eksemplarer av typen «kraftig profilert fibula», dog andre Almgren-typer enn på Veien. Fiblene på By er funnet sammen med kam og småredskaper: i haug 16 med en kam med relieffdekor/gjennombrutt, i haug 3 med et kamfragment med relieffdekor og i haug 84 med blant annet en krumkniv og en sigd (I. Martens 1969:21 f.).

Begge fibeltypene er datert til B2 (Resi 1986:32 f.; Straume 1998:439). De tilhører de mest tallrike gruppene, IV og V; i sistnevnte gruppe fins de vanligste i Norge (Straume 1998:439 ff.). Almgren hevder at de derfor kan være lokalt produsert. Straume foreslår ut fra spredningskartet at det kan ha vært to verksteder, ett i øst og ett i vest (op.cit.:439).

Lenkenål

Lenkenåler, det vil si to nåler (lengde 6,4 cm) forbundet med en lenke, er funnet i haug 6/1870. I haugen var det trolig fire graver. I grav III var det et leirkar som foruten brente bein inneholdt *to sett* lenkenåler av jern, til dels fragmenterte og sammenrustede (C5156, C5158), sammen med en beinnål og et knivblad, et beslag og en ring av jern. Utenfor karet ble det dessuten funnet en jernnål av samme type som nålene med lenke, men uten lenke (C5162a); resten kan være rustet bort. Leirkaret er av Bøe omtalt som en særform, datert til tidlig 300-tall (1931:79).

Tilsvarende lenkenåler er funnet i en grav fra Tveide i Birkenes i Aust-Agder (C14889–94), avbildet i Reichstein 1975, tafel 131, omtalt på side 99, sammen med blant annet en likearmet fibula og et beltebeslag datert til C3. Datering passer bra med Bøes datering av leirkaret.

Det er flere varianter av jern- eller bronselenker/-kjeder som er festet til nåler eller spenner, som kan være enkle fibler eller små, korsformede spenner (Kristoffersen 2006). Det er eksempler på slike smykker fra Kvasheim-gravfeltet (grav 21A, 26,56A, 105), alle datert til yngre romertid (Schetelig 1912:19; Lillehammer 1996). Fra Jylland er det et eksempel på en enkel variant, et kjede mellom to nåler av jern, i en kvinnegrav fra yngre romertid (Albrethsen 1973). Men hun hadde i tillegg smykker av sølv og gull.

Kjeder med perler eller metallenke som henger mellom to spenner (i motsetning til kjede rundt halsen) er ikke uvanlig i danske kvinnegraver og er også kjent på kontinentet, i langt mer eksklusive utgaver enn det enkle jernsmykket fra Veien (Hinz 1978). Som del av kvinnedrakten er dette spesielle smykket fra Veien interessant ved at det viser kontakt sørover til Danmark og kontinentet.

Nål av bein

Beinnålen (C5156) ble funnet sammen med lenkenålene. Den er svært ødelagt og består av mange biter, sprukket på langs og på tvers. Den har enkel dekor, to parallelle riller øverst. Slike nåler fins i Danmark allerede fra eldre romertid; Albrechtsen nevner flere eksempler og oppfatter dem som hårnåler (Albrechtsen 1956:156 f.).

Drakt- eller hårnål

To jernnåler er funnet i haug 25/1870. Her er det trolig fire graver. Siden de to nålene lå på forskjellig sted i haugen, kan de høre til forskjellige graver. I grav III lå den best bevarte nålen (C5186), som er 16,2 cm lang og har 5 vulster i øvre del, sammen med brente bein, spinnehjul av metall (?) og et leirkar med hank, av Straume (1987) datert til C2–C3 (gruppe 3a, ser. 2). I en annen del av haugen, grav IV, lå en liknende nål, men brukket og mer forrustet (C5185). Typen er som R 274, men noe mindre og spinklere enn typeeksemplaret fra Nedre Hov på Gran (C4455).

Slike nåler er vanlige i yngre romertid og tidlig folkevandringstid. De kan ha vært brukt som draktnål, på et hodeplagg eller i håret. Man regner med at nålene i Skandinavia kan ha lukket et sjal eller et kast, og derved erstattet en spenne (Kristoffersen 2006:23). Den lange varianten av nåletypen (15–30 cm), som den fra Veien, er på kontinentet ofte funnet på høyre side av hodet og kan ha tjent til feste av hårnett, hette eller tørkle (2006); det samme er observert i Danmark (Albrechtsen 1956:156).

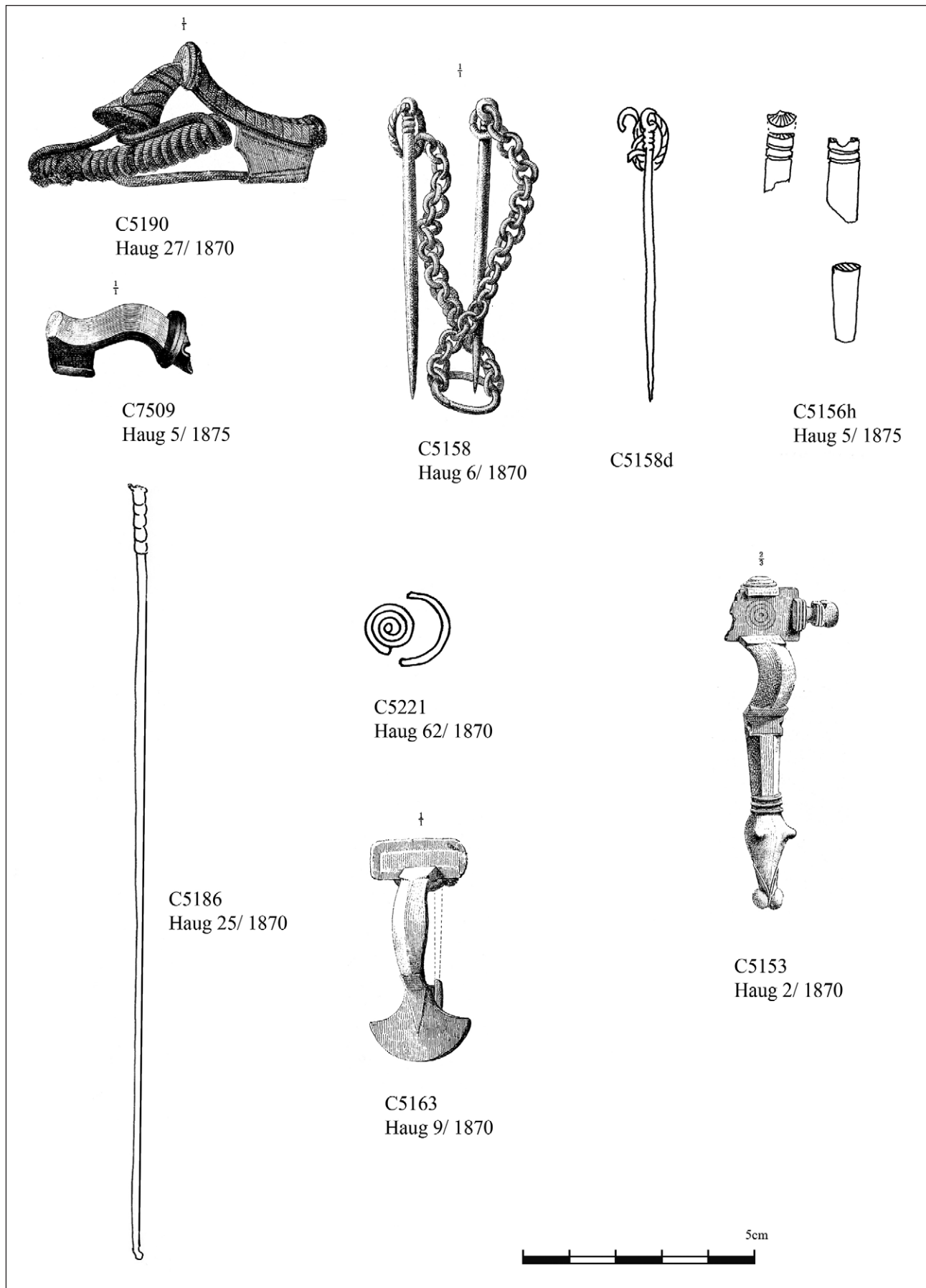

Fig. 4.15. Tegning av smykker. Den korsformede spennen C5153 er 2/3 størrelse. (Fra Undset 1880 med tilføyelser ved Lil Gustafson)
 Fig. 4.15. Drawings of jewels

Fibula med spadeformet fot

En fibula av bronse med rektangulær hodeplate og spadeformet fot uten stempeldekor (C5163) er funnet i Haug 9/1870 sammen med et spinnehjul. Her var det dessuten en pilspiss, som Rygh mener er sekundær, muligens skutt inn i haugen. Spennen er avbildet i Schetelig 1911, fig. 29; han antar at typerekken er oppstått ved slutten av det 5. århundret og fortsetter gjennom det meste av det 6. (op.cit.:61). Senest er typen datert til Bakkas Stufe III/IV (fra slutten av det 5. århundre til første tre fjerdedeler av det 6.; Bitner-Wroblewska 2001:70 ff.), noe som passer bra med Scheteligs vurdering. Det synes altså å være enighet om at typen kan dateres til slutten av 400-tallet og begynnelsen av 500-tallet.

Hovedformen til denne spennetypen, som har mange varianter, er oppstått i Baltikum. Den har spredt seg i Skandinavia og viser kontakt mellom disse landområder. Kanskje skal man se det i sammenheng med det ettertraktede ravet på den baltiske kyst, illustrert ved ravperler i graver med spennetypen (Bitner-Wroblewska 2001:76). Distribusjonskartet i Bitner-Wroblewska 2001 (fig. 14) viser utbredelsen av den varianten som er funnet på Veien (type Horr-Kvassheim). Hovedmengden er funnet i Rogaland med spredning til Hordaland, og noen få videre mot nord til Sognefjorden og Lofoten, noen få mot øst samt to på Jylland og en i Bohuslän. Spredningsmønstrer viser at denne typen er en spesiell norsk form. En variant med et sterkere baltisk preg er grunnlag for en forsiktig tolkning som dreier seg om ekteskapsallianser (2001:76).

Korsformet fibula

Det er funnet to korsformede fibler på Veien; den ene er fra «Kongshaugen» og omtales senere, den andre er i en av gravene Rygh grov, haug 2/1870. Haugen var tidligere gravd fra toppen, og et gravkammer av flate heller med en overligger ble avdekket. Kammeret inneholdt brente bein og en korsformet spenne av bronse (C5153) foruten sterkt forrustede våpen: to spyd, en skjoldbule, et håndtaksbeslag og et kantbeslag. Spennen var funnet før Ryghs utgravning, men han synes ikke å tvile på sammenhengen. Den er støpt i ett, har kort nåleholder (3 cm), og hodeplaten er bredere enn den er høy og dekorert med tre konsentriske sirkler. Reichstein har ikke tatt stilling til datering og plasserer spennen i gruppen «Einzelform» (1975:116 nr. 46, taf. 139,1).

I sin avhandling om Krosshaug-funnet (1975) diskuterer Bente Magnus stiler i folkevandringstid og kronologiske problemer og gjennomgår forskningshistorien, hvor hun tar opp til diskusjon Scheteligs

dateringer (1906). Om de korsformede spennene hevder hun at typen kommer i bruk i Norge omkring 400, og går av bruk i løpet av det 5. århundre, altså at de blir brukt i en hundreårsperiode. Det synes å være få spenner fra det 6. århundre (Magnus 1975:132). Hun foreslår altså et kortere tidsforløp enn Schetelig og senere Reichstein hevder.

Våpnene som er funnet sammen med spennen i haug 2, er datert til forskjellig tid av ulike forskere; de er som nevnt svært ødelagte. Fett plasserer dem i det 6. århundre. (1940, part II, s. 6, nr. 47), Herteig i yngre romertid (1955:181). Ifølge Bemmann kan de ikke typebestemmes sikkert, men han antar folkevandringstid med spørsmålstejn, trolig på grunn av spennen (1994:516).

Her er det ikke et godt grunnlag for finkronologi. Selv synes jeg den korsformede spennen har likhet med et funn fra Eine på Vang i Hedmark, Reichstein taf. 8 (type Eine), som er plassert i D2. Mitt subjektive inntrykk av Reichsteins katalog er at de eldste typene fra D1 er smalere og mer elegante, mens de yngre fra D3 er preget av grovere former og «utvekster». Veien-spenner er blant de smale og «elegante». Reichstein plasserer de eldste spennene i overgangen mellom yngre romertid og folkevandringstid, C3 og D1, det vil si mellom andre halvdel av det 4. århundre og første halvdel av det 5., mens de yngste formene i D3 dateres til andre halvdel av det 5. århundre / tidlig i det 6. Både begynnelsen og slutten av bruken av de korsformede spennene er omdiskutert, men her er ikke grunnlag for noen finere kronologi enn at graven er fra folkevandringstid.

Hektespenne

To fragmenter av en hektespenne av sølv (C6221) er funnet i haug 62/1870 sammen med skår av et spanformet kar, av Bøe datert til C3 (1931:177), av Rynning (2007) til D1–D2a.

Hektespenner består av sølvtråd med tre omdreininger og er brukket, slik at bare spiralen er bevart; den måler ca. 0,7 cm i diameter, men siden ikke hele hektespenner er bevart, er diameteren usikker. Et løst stykke buet sølvtråd av samme tykkelse hører trolig til. Denne danner en halvbue som måler 1,5 cm i ytre diameter. Rygh viser til Engelhardts *Nydammosefund* pl. V (Engelhardt 1970). Denne spennen består av to spiraler i s-form, sannsynligvis for å lukke et halskjede. Det er mer sannsynlig at spennen fra Veien er en hektespenne, som R 271, Hines-klasse A, fig. 6 (1993), som består av to spiraler forbundet med en hekte (Veien-spenner er ikke med i Hines' katalog). Variasjonen i denne spennetypen utgjøres av antall omdreininger (1–5) og diameteren på spiralen

(0,4–2,75 cm). Disse trekkene antas å ha kronologisk signifikans; økende diameter og flere omdreininger er et ungt trekk (Hines 1993:4 ff.). De som måler under 1 cm i diameter, er hovedsakelig datert til romertid, de større fra folkevandringstid. Spiralen fra Veien *kan* ha målt 1,5 cm i diameter hvis den løse sølvtråden hører til. Dette betyr at den er blant de største, og også yngste ifølge tabellen til Hines (1993:5), og den skulle dermed tilhøre folkevandringstidsperiode III, men et så lite fragment kan ikke findateres. Skårene fra det spennformede karet er gitt en noe eldre datering, til begynnelsen av folkevandringstid.

Hektespenner kan ha vært benyttet på ulike deler av drakten. Klasse A-spenner synes å være eksklusivt knyttet til kvinnedrakten (for to mulige unntak, se 1993:76). I England synes hektespenner bare å være brukt av kvinner, og bare ved håndleddet (1993:81).

Disse spennene er hovedsakelig funnet i Sør-Skandinavia og i England og viser nær kontakt mellom disse områdene. Alle tre typene, A, B og C, har sin opprinnelse i Sør-Skandinavia i yngre romertid og er trolig oppstått i området Øland-Skåne-Danmark. I løpet av overgangen romertid–folkevandringstid har skikken spredt seg til Oslofjord-området, Vestfold og Østfold, mens spredningen fortsetter ved overgangen fra periode II til III i folkevandringstid (1993:87 f.). Spredningskartet viser en konsentrasjon av klasse A-spenner i Rogaland i periode II og III av folkevandringstiden (1993:9, fig. 10), spredning til Øst-England i periode III, siste fjerdedel av det 5. århundre (475–500). Hines tolker kontakten som tegn på migrasjon snarere enn handel. Hektespenner representerer en del av en spesiell drakt, som han omtaler som «folke-drakten» i East Anglia.

Flere hektespenner er presentert i Siv Kristoffersens bok om kvinnedrakten i Rogaland (2006). Et kjent funn fra Østlandet er den rike kvinnegraven fra Ommundrød i Larvik kommune i Vestfold (Straume 2002:103 f.).

Kommentar til smykkene

Gravene fra eldre romertid har få smykker, bare de to små fiblene. Gravene fra denne perioden karakteriseres av kammer og småredskap. De få, men varierte øvrige smykkene opptrer i yngre romertid og tidlig folkevandringstid.

Smykkene som her er omtalt, er en del av drakten; det eneste unntaket er den lange nålen, som kan være en hårnål, men som også kan være en del av draktutstyret. Drakt og smykker kan gi signaler om for eksempel gruppetilhørighet, rolle eller status. Smykker kan bæres av både kvinner og menn. Smykkene på Veien er i flere tilfeller sikkert knyttet til kvinnedrakten.

Unntaket er den korsformede spennen, som skal være funnet sammen med et våpensett. Det samme gjelder den andre korsformede spennen fra gravfeltet funnet i «Kongshaugen». Fibulaen med spadeformet fot har en usikker kjønnsstilknytning.

Smykkene viser også kontaktretninger. Skikken med bruk av lenkenåler peker vestover til Rogaland og sørover til Danmark og kontinentet. Den lange nålen kan være en del av en håroppsett også kjent sørover, mens fibelen med spadeformet fot viser en kontakt til Rogaland. Når en smykketype som sistnevnte opptrer i en konsentrasjon i et avgrenset geografisk område, med noen få enkeltexemplarer spredt i ulike retninger, kan det antydes at denne kontakten har sammenheng med ekteskapsallianser.

Ekteskapsallianser er et hyppig diskutert tema, ofte knyttet til kvinneutstyr. Eldrid Straume presenterer for eksempel i en artikkel en rikt utstyrt grav fra Rør i Rygge i Østfold fra yngre romertid (1988). På grunnlag av draktutstyret – de spesielle smykkene, som er sjeldne i Norge, men vanlige på Sjælland – ser hun graven som spor etter en dansk kvinne, et ekteskap som kunne fungere som en form for «gavebytte».

Nøkler, beslag og belteutstyr

I to hauger er det funnet *nøkler* og *beslag*: i haug 22/1870 en nøkkel og to beslag (C5177–79), i haug 35/1870 to nøkler og to beslag (C5199–5201). Nøklerne er kroknøkler, bare én har ring, og alle er av jern.

Nøkkelens i haug 22 er som R 162. Her var to beslag, som hver besto av to rektangulære plater forbundet med to nagler i ytterendene. Avstanden mellom nagle og plate er 1,8 cm. Dette kan være beslag til et skrin.

I graven i haug 35 var det en nøkkel som R 162 (typeeksemplaret) og en nøkkel med ring, som R 161. Sammen med disse to nøklene var det to beslag, som begge er tapte. De er beskrevet som en firkantet plate med hull i midten, én med to nagler og én med fire. En plate er avbildet i innberetningen (1871, pl. II, fig. 10). Dette kan være et låsbeslag fra to skrin.

I disse to gravene var det ingen andre funn.

Nøkler fra eldre jernalder er behandlet av Siv Kristoffersen (2000:112 ff.). Selv om hennes undersøkelsesområde primært er Sørvest-Norge, trekker hun inn andre funn. Noen av hennes generelle betraktninger refereres her. Nøkler forekommer i graver fra romertid, men er vanligst i folkevandringstid. Nærmest uten unntak er de funnet i graver som defineres som kvinnegraver (2000:116 f.). Funnopplysninger viser at nøkler med ring ofte er funnet ved beltestedet, mens enklere kroknøkler kan være funnet sammen med et skrin. Om nøklene er båret i et belte, eller

om nøkkelringen er festet til stoff, er usikkert, jf. Fett nedenfor (1938 b).

Flere *beslag* er funnet i haug 6/1870. I haugen er det sannsynligvis flere graver. Her er det funnet tre ringer hver med to påsittende trekantede beslag, som har en viss likhet med dem i fig. 69 og 71 i «Die Gürtel» (Ilkjær 1993:214, 216) funnet i grav II og grav IV. Beslagene er svært forrustet; et av dem har bevart en nagle, de andre kan ha hatt det, men de er ikke bevart. I grav IV var også to enkle rektangulære remendebeslag. Ringer med beslag er omtalt som sannsynlig belteutstyr, for eksempel flere i grav 76 i Kvasheim-feltet i Rogaland, datert til yngre romertid-folkevandringstid, det 4.–5. århundre (Lillehammer 1996:171, 210), og i en grav fra Gjerla i Stokke i Vestfold, datert til C3–D (Straume 1987:84, taf. 27, 2–4). De omtalte beslagene er av bronse, mens beslagene fra Veien er av jern.

I grav III i haug 6/1870 ble det funnet en ring med torn, som kan høre til et belte. Denne graven inneholdt et leirkar med to lenkenåler og en kniv. Belteringer kan ha varierende form og utsmykning og kan ha påhengt beslag og nøkler. På Vestlandet har de vært i bruk fra yngre romertid og hele folkevandringstiden, overveiende i kvinnegraver (Kristoffersen 2006:10, 28 f., med ref. til plansjer). Belteringer er ofte laget av bronse, mens funnet fra Veien er av jern.

Per Fett har behandlet belter i to artikler (Fett 1938a og b). De er praktbelter fra mannsgraver i folkevandringstid med beltestein, beslag og ringer, hvor det kan ha hengt ildjern, pinsett og kam. Det eneste beltet som er funnet i en kvinnegrav, er fra Store-Dal i Skjeberg i Østfold, som dessuten er det eldste, fra ca. 200 e.Kr (1938b:10 f.). Fett mener at det normalt ikke hørte belte til kvinnedrakten, men at de såkalte belteringene hvor det kunne henge nøkler, som er funnet i kvinnegraver, var festet til tøyet og ikke til et belte (op.cit:18 f.).

Belteutstyr fra mannsgraver forekommer i to av våpengravene på Veien, en rektangulær spenne fra haug 19/1870 (C5176) og en kvadratisk spenne fra grav II i haug 9/1875 (C7508); disse er omtalt under kapitlet om våpen. En såkalt «skjoldtornspenne» fra merovingertid (C 5168) er fra den yngste graven Rygh grov ut. Den ble funnet sammen med en kniv, og spennen regnes som et mannsattributt (Gudesen 1980:68, 83, 106).

De fleste gravene som er omtalt her, er ut fra tradisjonelle tolkninger kvinnegraver. At nøkler er et kvinnesymbol, er allment akseptert, og vanligvis blir de knyttet til husfruerollen. De kan ha spilt en symbolsk rolle ved overgangsritualer i forbindelse med giftermål (jf. Aannestad 2004:77 ff.). Aannestad

behandler nøkler fra yngre jernalder, men hun trekker også inn funn fra eldre jernalder siden tradisjonen med å legge nøkler i grav går tilbake til folkevandringstid. Nøkler lagt i grav må ha hatt en symbolsk kraft, trolig som formidler av en sosial identitet, og kan ha hatt det samme meningsinnholdet, selv om det skjedde store samfunnsendringer fra eldre til yngre jernalder (se også Kristoffersen 2000:130 f.).

Leirkar

Hovedverket når det gjelder behandling av leirkar, er fortsatt Johs. Bøes *Jernalderens keramikk i Norge* fra 1931. Meget nyttig for kategorisering og datering av karene er Eldrid Straumes kronologikapittel i hennes avhandling om glass i graver (1987), som er en sammenfatning av Bøes behandling av kar fra yngre romertid og folkevandringstid.

Funnene fra Veien kan deles i to hovedkategorier: den grove uornerte, som er vanskelig å datere, og de dekorerte karene – finere bordkar og kokepotter – som kan knyttes til Bøes gjennomgang av jernalderens leirkar (1931). Hit regnes også de spannformede kar, som i liten grad er representert i materialet og kun som skår.

I tillegg er det to funn av kleberskår, meget fragmenterte og trolig forbrente (C5183/Haug 1870/25/I og C5218b/Haug 1870/60).

Få kar er hele, mange er knust og mer eller mindre fragmenterte. Av disse kan noen rekonstrueres og plasseres i en kategori. I flere hauger er det bare noen få skår, i to bare en hank. En del av funnene kan derfor ikke knyttes til en sikker type, jf. alle funn i kategorien «skår» nedenfor. Noen av skårene har negleinstrykk, og man mistenker dem for å stamme fra «det lille kokekar», men dette er for usikkert til at de er plassert i denne kategorien.

De grove uornerte karene er svært fragmenterte og består av fra mer enn 1 kg skår til noen få eller bare ett. De gir liten informasjon om form og størrelse. Deler av et kar som delvis kan settes sammen, er av E. Hinsch datert til yngre førromersk jernalder basert på profileringen av randen (1953:68 ff.). Karet (C7522) var knust og funnet sammen med tetningskitt, brente bein og kull i en grop dekket av en kampestein i haug 9/1875. Dette er trolig to graver i en grop (analyse av beina viser to individer), sannsynligvis flatmarksgraver som senere er dekket av en gravhaug, jf. kapittel 4.1 (Gustafson 2002). C14-datering av tetningskittet bekrefter at graven er fra førromersk jernalder. Funnet innebærer at flere andre graver med skår av grove leirkar teoretisk kan være fra førromersk jernalder, for eksempel C7515 funnet i en grop under samme

Tabell 4.2.1.5. Leirkar og leirkarskår i graver fra Veien

Grov uornert	Kar m. hank nede på siden	Bolleform	Lille kokekar	Løs hank	Skår	Skår av spannf. kar
5218a/60	5155/3(tapt)	5173/17	5182/24/II	5171/14	5152/1	5167a/12
7515/9/Ia*	5156/6/III		5183/25/I ?	5173/17	5167b/12	5215/51
7521/9/IIIa	5184/25/II		5202/37		5170e/13	5220a/62
7522/9/IV*	5185/25/III				5173/17	
7513/10*	5203/37				5182/24/III	
7537c/11	5204/39/II				5192/28	
7523/17	5213/50/I				5216/54	
	5222a/65				5220/62	
	5222b/65				5222a/65	

Terminologien er hentet fra Bøe 1931. Første tall er C-nummer, deretter haugnummer og gravnummer innen haugen (ulike kar/skår kan ha samme C-nummer, ulike C-nummer kan være fra samme grav eller fra ulike graver i samme haug).

C-nummer innenfor C5000 er fra utgravningen i 1870. C-nummer innenfor C7000 er fra utgravningen 1875.

* Følgende C-nummer med grove uornerte skår er tolket som flatmarksgraver: 7515/9/Ia, 7522/9/IV, 7513/10/I.

haug; C7513 er funnet i grop under en kampestein dekket av haug 10. Det er flere eksempler på mulige flatmarksgraver innenfor hauggravfeltet, som diskuteres i kapittel 4.1. Slike leirkarskår er også funnet i flatmarksgravene avdekket utenfor gravfeltet, som alle er datert til førromersk jernalder. Mye tyder på at slike kar er knyttet til gravritualene i førromersk jernalder, men som isolerte funn kan slike skår allikevel ikke dateres nærmere enn til eldre jernalder.

De «finere bordkar», hvorav flertallet er «vaser med hank nede på siden», er av høy kvalitet. Denne subjektive vurdering baserer seg på inntrykket av at de er velformede, forseggjorte kar, med omhyggelig utformet dekor, i motsetning til kar som for eksempel av Bøe beskrives som «slurvete». Riktignok omtaler han karet C5203 som «tarvelig», noe jeg ikke kan si meg enig i, et eksempel på hvor subjektive slike vurderinger kan være.

Karene faller alle innenfor Bøes kategorier, og flere er referert til av ham. Referansene er påført funnkatalogen. Dekoren kan være streker i ulike mønstre, som linjer og vinkler, noen har pinneinntrykk, og noen har negleintrykk (på størrelse med min pekefingernegl). Sistnevnte dekor er vanlig på «kokepotter». Av de kar som er plassert i denne kategorien, har bare ett den karakteristiske soffarge utenpå og inni og dessuten matskorper innvendig. Dette har negleintrykk over hele buken. De to øvrige har ikke sot eller matskorpe, ett har negleintrykk som dekor, mens det andre har pinneinntrykk og streker.

To kar skal fremheves på grunn av sine særlige kvaliteter: C5156 i haug 6/1870 og C5222 b i haug 65/1870. C5156 var en gravurne i en av flere graver i haugen. Den inneholdt foruten brente bein to sett

lenkenåler, en beinnål, en jernkniv og beslag. Den er av Bøe beskrevet som en enestående særform (1931:79). Den har hank nedenfor randen, men uten den karakteristiske profilen med hals, skulder og buk, og nærmere bolleformen. Dekoren er også spesiell: skråriflete horisontale bånd avgrenset av parallelle linjer med rosetter som avslutning, med hengebuer under, og skraverte trekantene på hanken og nedover buken. For å videreføre det subjektive inntrykk: Det er et kar med mye sjarme og individualitet.

Det andre karet, C5222b, er ikke kommentert av Bøe. Det er trolig et kar med hank nedenfor randen. Det har et særdeles tynt gods, finmagret og mørk grått. Det er knust, omtrent halvdelen er bevart, men sammenlimingen gjør det mulig å få inntrykk av en elegant svungen profil og en særpreget dekor. På halsen er bånd med parallelle linjer, på skulder dobbelte sikkaklinjer med groper i hjørnene og på skulderknekken en horisontal groprekke begrenset av parallelle linjer. Min oppfatning er at dette er et kar med en enkel eleganse og et individuelt preg. En erfaren keramiker uttrykte sin beundring for den elegante formen og det tynne godset, teknisk sett meget utfordrende.

Det er noen få graver med skår av spannformede leirkar, men lite kan sies om form og dekor, bortsett fra at karene trolig hører til de sylindrerformede. Noe dekor kan sees i form av hulkiler og skrålinjer med pinneinntrykk samt plastiske knotter og små innstemplede sirkler. Spannformede kar på Østlandet er nylig analysert i en avhandling (Rynning 2007).

Rynnings dateringsforslag av skårene fra Veien er som følger:

C-nr./haug	Datering
5167a/12	C3
5215/51	D1
5220a/62	D1/D2a

Den varierte produksjon av spannformede kar i yngre romertid/folkevandringstid har altså ikke nedfelt seg på Veien. Et eneste helt kar herfra er omtalt i forbindelse med graven med skålvekt. Karet er datert av Egil Bakka til ca. 400 e.Kr (1981; se kap. 4.2.3).

Leirkarene faller inn i en velkjent leirkartradisjon, samtidig som det er særtrekk og noen kar fremhever seg. Den store variasjonen innenfor et felles mønster viser at tradisjonen har vært sterk, men at individet satte sitt preg. Jeg antar derfor at leirkarene på Veien er lokalt produsert. Bøe kommenterer at hankevaser viser stor variasjon på Østlandet, og antyder at det kan ha vært lokale produksjonssentra rundt Oslofjorden (Bøe 1931:89 f.).

Straumes organisering av Bøes typer, med karakteristikk og dateringer (1987), har vært et godt hjelpemiddel. I funntabellen er karene prøvd plassert i hennes grupper, samtidig som Bøes dateringer blir referert til der disse er nevnt eksplisitt for karene fra Veien.

I gravene fra eldre romertid er det ingen funn av hele leirkar, de opptrer først i yngre romertid. Dette ser jeg som et resultat av gravskikken. Noen kar er tydeligvis plassert hele i gravene, som en «gave», mens andre bare er representert ved noen skår. I flere av flatmarksgravene fra førromersk jernalder var det skår av ett eller to kar, noe jeg tolker som en

symbolsk representasjon av det eller de kar som var del av ritualene og som ble knust, og et par skår ble så plassert i graven. Denne tradisjonen er også synlig i gravhaugtradisjonen. Den er sjelden i eldre romertid (i daterbare graver), og den fortsetter i yngre romertid, men nå blir også hele kar satt ned, hvorav noen er benyttet som gravurner.

Av tabellen fremgår det at de kar hvor formen kan bestemmes (ikke alle er komplette!) og dateres, er fra yngre romertid og faller inn i den generelle oppfatningen om blomstring av leirkarproduksjon i perioden. Bøe omtaler «den keramiske periode» i forordet til sitt verk om jernalderens keramikk i Norge, som han avgrenser til den seneste del av romertid og folkevandringstid, fra ca. 300/350 til 550/600. «I denne tiden må det ha vært opparbeidet en imponerende mengde lertøi i Norge» (1931). Wenche Slomann uttrykker det slik: «Den store norske keramikkproduksjonen ... begynte en gang i C:2 (3. årh. e.Kr.)» (1972:7).

I de fleste gravene er det ingen andre gjenstander. Det er to graver med smykker (hårnål, lenkenåler), en med draktutstyr (hektespenne) og to med redskaper (kniv og et – mulig – spinnehjul). Av uvanlige funn er en grav med slagghklump og en med hestetann. De fleste gjenstandene har unektelig et feminint preg, men derfra kan man ikke slutte at graver med leirkar hører til den feminine sfære.

Det kan bemerkes hva som *ikke* er i leirkargravene av gjenstander som ellers er funnet på Veien: våpen, småredskaper, kammer. Kan det tyde på at det er en egen kategori som er begravd med hele leirkar? Kan det være kvinnene som produserte dem?

Tabell 4.2.1.6. Graver med daterbare kar (på grunnlag av Straume 1987)

C-nr.	År/haugnr./gravnr.	Dat.	Kartype	Andre funn: smykker	Andre funn
5173	1870/17	C1	Bolleform		Hank
5204	1870/39/II	C1–2	Hankekar		
5184	1870/25/II	C2	Hankekar		
5202	1870/37	C2–D	Lille kokekar		
5203	””	C2	Hankekar		
5222	1870/65	C2	Flere hankekar		
5185–88	1870/25/III	C2–3	Hankekar	Hårnål	Spinnehjul? Kniv
5213	1870/50/I	C2–3	Hankekar		Hank
5156–59,62	1870/6/III	C3	Hankekar, særform	2 lenkenåler Beinnål	Kniv, beslag, jernklump
5167	1870/12	C3	Skår, spannf.		Hestetann
5182	1870/24/II	C2–D	Lille kokekar		
5220–21	1870/62	C3–D	Skår, spannf.	Hektespenne	
5215	1870/51	D1	Skår, spannf.		Slagg

«Hankekar» = «vaser med hank nede på siden». Terminologi fra Bøe 1931.

Fig. 4.16. a–b. Leirkar: et utvalg av hele kar

a) C5156, Haug 6, grav III. b) C5184, Haug 25, grav II. c) C5185, Haug 25, grav III. d) C5203, Haug 37. e) C5213, Haug 50, grav I. f) C5222b, Haug 65. g) C5204, Haug 39, grav II. h) C5202, Haug 37.

C5156 er et hankekar med «særform», C5202 er «det lille kokekar», de øvrige er «kar med bank nede på siden» (Foto KHM)

Fig. 4.16. Pottery: a choice of complete vessels

Slagg

I sin detaljerte beskrivelse av gravenes innhold omtaler Oluf Rygh funn av «myrmalm» av en knyttneves størrelse. Det er svært sannsynlig at dette dreier seg om slaggklumper. Han antar at de er samtidige med gravene, at de er lagt i haugene med hensikt, og bemerker at disse funnene viser at det har foregått jernutvinning i området i eldre jernalder:

Mærkelig er det også at der i ikke mindre enn 6 hauger ... fandtes Myrmalm, altid i mindre Stykker, høyst av en knyttet Næves Størrelse. Saavidt jeg ved, kan Myrmalm ikke forekomme naturlig i Sandjord, hvoraf baaede Haugerne og hele den Strækning, hvorpaa de ligge, bestaar. Den maa altsaa være bragt hid andenstedsfra. Den dybde, hvori Malmklumperne fandtes i Haugerne, tilsteder heller ikke at antage, at de kunde være komne der i senere Tid ... rimelig formodning at Myrmalmen har været brugt til at blæse Jern ... allerede i den ældre Jernalder. Om den forresten er nedlagt i Haugerne i en bestemt Mening, eller har fulgt med det Materiale, hvoraf de ble byggede, er vel vanskeligt at afgjøre; det første synes ikke urimelig.

(Rygh 1871:130)

Det er funnet slagg i følgende gravhauger: 8/1870, 9/1870 (D3), 38/1870, 50/1870 (grav II C2/C3), 51/870 (D1), 60/1870, 10/1875 (B1/B2). Bare fire har daterende funn, og de sprer seg i eldre romertid, yngre romertid og folkevandringstid.

I den trykte innberetningen beskriver Rygh hvor slagget ble funnet:

- 8/1870, s. 103: .noe kull i *NV-kant*, samme sted en hestetann og et par stykker myrmalm *på bunnen*, et tredje *dypt nede i midten* av haugen.

- 9/1870, s. 104: I SV tett ved *kanten på bunnen* et stykke myrmalm
- 38/1870, s. 113: *I midten på bunnen* et temmelig uregelmessig begrenset lag av kull og aske, som gikk lengre ut mot N enn mot S. Noe *over dette laget* fantes en klump myrmalm.
- 50/1870: s. 117: .endelig fantes mot sydøstre *utkant* et stykke myrmalm.
- 51/1870: s. 117...Ellers fantes også her et stykke myrmalm og kullspor hist og her *på bunnen*.
- 60/1870: s. 118...Endelig et stykke myrmalm
- 10/1875: s. 198...litt lengre inne i samme retning (S for midten) *på bunnen et stykke myrmalm*

Når han beskriver «myrmalmen» som knyttnevestor, er det sannsynlig at det dreier seg om slagg. At dette skulle være sintret materiale (sand) i forbindelse med likbålet, er lite sannsynlig siden det dreier seg om 9 funn fra de 87 haugene han grov ut, hvorav de aller fleste hadde mer eller mindre kull, åpenbart rester av kremasjonsbålet. Beskrivelsene viser at flere av slaggklumpene ligger på bunnen av haugen, at de med andre ord må være samtidige med haugen. Når slaggets beliggenhet er tett ved kanten, kan det være en viss tvil om sammenhengen (8/1870 og 9/1870). Graver fra fire av haugene er datert til eldre og yngre romertid og folkevandringstid. De få funnene og spredningen i tid støtter antagelsen om at det ikke er tilfeldig, men at slagget er lagt ned med hensikt. Hvis slagget var kommet med ved en tilfeldighet, måtte det være fordi det var en slagghforekomst i nærheten, av produksjonsslagg eller smieslagg. Da ville man forvente en langt større mengde, mens det her er snakk om fra en til tre klumper. Siden slaggklumpene ikke er tatt vare på, er det ikke mulig å vurdere om dette er produksjonsslagg eller smieslagg.

Tabell 4.2.1.7. Funn i gravhauger med slagg fra Veien

Haugnr.	Datering	Funn	Slagg	Kommentar
8/1870	?	Hestetann	3	
9/1870	D3	Fibula med spadeformet fot Spinnehjul	1	2 graver?
38/1870	?		1	
50/1870	C2–C3	Leirkar, våpen, remspenne, tetningskitt, hestetann	1	5 graver?
51/1870	D1	Leirkarskår (spannformet kar)	1	
60/1870	?	Leirkarskår	1	
10/1875	B1–2	Leirkarskår, kam	1	

I to av haugene er det trolig flere graver, og det er usikkert hvilken grav slagget eventuelt tilhører. Det er for få funn til at jeg kan se noen tydelige mønstre som grunnlag for tolkning. I en av haugene er det våpen, i en annen kvinnesmykke og spinnehjul, for øvrig kam og leirkarskår, et innhold som er typisk for de enkle gravene på Veien.

Slagg under åkerjord

Ved flateavdekking av åkerjord sør for gravfeltet i 1992 ble det avdekket et lag med slagglumper, 1,6 x 0,4 m, ca. 5 cm tykt (nr. 13, C52073, h). Området ligger ca. 30 m N for Hus II, i utkanten av undersøkelsesområdet, nær gravfeltet. De fleste slagglumpene er relativt små og lette, 2–4 cm, noen med rust og avtrykk av tre/kull, til sammen ca. 675 g. Flere har sett på slagget, Sigmund Jacobsen i 1992, Jan Henning Larsen og Bernt Rundberget i 2009, og alle er enige om at dette er smieslagg og ikke produksjonsslagg. I slagglaget var det litt kull, bestemt som furu og bjørk. Trekull av bjørk er akseleratordatert til 75–225 e.Kr. (1865 ± 60, Tua-527). Rett ved var et lite stolpehull som målte 0,20 m i diameter, var 0,15 m dypt og hadde en spiss form, og som inneholdt kull av furu og bjørk. Trekull av bjørk er akseleratordatert til 0–115 e.Kr. (1945 ± 55, Tua-528). Kullprøvene har ikke spesielt god kontekst; i et område med så mye aktivitet i romertid vil det være kull fra perioden overalt. Stolpehullet er en enslig svale og utgjør ingen konstruksjon, selv om det var antatt å ha sammenheng med slagglaget. Det er usikkert om bjørk er byggemateriale, så hva er egentlig datert? Men det er altså mulig at det har vært en smie her i romertid. Sikkerhet vil man kunne få ved å datere kull fra en slagglump.

Harald Jacobsen undersøkte en gravhaug i 1982 et stykke fra gravfeltet. Her ble det i tillegg til en beinkam fra romertid, brente bein og annet funnet noen slagglumper på gammel overflate under haugen og utenfor, til sammen ca. 455 g (C35647, i; Jacobsen 1984:141). Dette dreier seg også om smieslagg, forevist J.H. Larsen og B. Rundberget i 2009. Funnene viser at det var smievirksomhet i området i romertid.

Om tolkningen av disse funnene er riktig, har det vært smeder i virksomhet ved gravfeltet og i nærheten i eldre jernalder, og det er sannsynlig at det var smieslagg Rygh fant i haugene han grov.

Ved maskinell sålding av en del av åkerlaget som var fjernet ved avdekking av Hus I, ble det funnet en del slagglumper samt brente leire med forslagget innside. Alt er vurdert som smieslagg. Slike slagglumper er det vanlig å finne i åkerlag, påført sammen med annet avfall, og kan ikke knyttes til noen bestemt tidsperiode.

Tolkning av slagglumper i grav

Som nevnt ovenfor slutter Rygh ut fra slagglumpene at det ble produsert jern i Norge i eldre jernalder. Bjørn Hougen tolker slagglumpene videre og hevder at «de gir all grunn til å tro at ... jernsaker i fundene er knyttet til den hjemlige jernvinne» (1929:124). Anathon Bjørn vil trekke den hjemlige jernproduksjonen tilbake til førromersk jernalder ved at han viser til et gravfunn fra denne perioden fra Ragnhildrød i Stokke i Vestfold (C6440). Utgraveren Nicolaysen fant her et stykke brent leire med påsittende jernslagglumper, som Bjørn mener må skrive seg fra en jernfremstillingsovn (Bjørn 1926:38 f.). Dateringen av denne graven med noen leirkarskår er imidlertid svært usikker (Nybruget, pers. meddel.). Disse forskerne legger stor vekt på funn av slagglumper i graver som grunnlag for datering av produksjon av jern i Norge, men bare Rygh stiller i en bisetning spørsmål om hvilken mening slagget kan ha hatt. Brøgger synes ikke å tillegge slike funn vekt; for ham er det mengden jern i gravene som viser jernvinnas omfang og betydning, selv om han nevner funn av «sinderklumper» i graver, riktignok først fra det 5. og 6. århundre. Han regner med at det først i det 4.–5. århundre var noen alminnelig jernproduksjon i Norge (Brøgger 1925:146). Denne grunnleggende uenighet er først avklart ved C14-metodens introduksjon i arkeologisk forskning.

Funn av slagglumper i graver er lite diskutert. Mads Burström tar opp temaet i en artikkel om vikingtidsgraver i Gästrikland (1990). Her hadde 32 prosent av 116 graver funn av slagglumper; i 25 var det slagglumper blant gravgavene, og 14 hadde slagglumper i haugfyllen. Funn av slagglumper i graver var tidligere benyttet som grunnlag for datering av jernfremstilling, slik allerede Rygh gjorde. Videre er funnene antatt å speile jernproduksjonens store økonomiske betydning, foruten at slagglumper kunne være et praktisk materiale til å bygge en haug. Burström hevder at de praktisk-funksjonelle tolkningene har overskygget gravritualenes betydning, selv om et religiøs-magisk motiv tidlig ble påpekt (1990:262).

Som Rygh viser også Burström at slagget i mange tilfeller må være plassert intensjonelt i graven (1990:262), spesielt der det bare ligger få slagglumper blant gravgavene og det ikke er slagglumper i haugfyllen. Slagglumpene må derfor være tilskrevet en spesiell mening i gravritualet. Analysen bygger på den antagelse at slagglumper og grav har strukturelle likheter i vikingtidens forestillingsverden. Burström sammenlikner jernproduksjonsprosessen med døden. Når slagget tappes ut av ovnen, skjer en endring av varm bevegelig masse til kald og stiv, en transformasjon fra ett stadium til et annet, som fra liv til død. Begge prosesser involverer

sterk varme, i jernvinneovnen og kremasjonsbålet. Han argumenterer også med likheten mellom en slagghaug og en gravhaug, begge synlige monumenter i landskapet, noe som må ha vært observert også av vikingtidens mennesker og ha hatt betydning.

Lars-Erik Englund kommer med en kraftig kritikk av Burströms tolkning (1994), særlig hans forståelse av jernfremstillingsprosessen, i tillegg til at han påpeker feilkilder når det gjelder slagghaugenes samtidighet med gravene. Etter hans mening er de fleste av Burströms argumenter misforståelser. Selv hevder han å ha en «følelsesmessig og uvitenskapelig» mytologisk-religiøs tolkning; ifølge denne skal funnene i gravene brukes i «livet» etter døden (1994:295 f.). Men hva skal noen slagghauger brukes til? Siden disse neppe kan ha noen praktisk funksjon, mener han at det er mest sannsynlig at slagghaugene er havnet i graven ved en tilfeldighet (1994:296).

Oddmunn Farbregd har satt oppkomsten og spredningen av branngravskikken ved overgangen mellom eldre og yngre bronsealder i sammenheng med tidlig metallurgi og ideen om transformasjon fra ett stadium til et annet. Metallfremstilling kan liknes med overgang fra død kropp til ånd; kremasjonsilden får spesiell kraft og symbolinnhold (1993b). Farbregd har altså noe av den samme tankegangen som Burström (1990), men hans tema er oppkomsten og den omfattende spredningen av branngravskikken.

Slagg i grav er også diskutert i hovedfagsavhandlingen til Bernt H. Rundberget, hvor han blant annet refererer til Farbregd og Burström samt etnoarkeologisk forskning (2002:50 ff., 56 ff.). Han påpeker det fruktbare ved å tolke jernfremstilling utover det tradisjonelle teknologiske aspekt, og transformasjon er også for ham et vesentlig moment. I tillegg til slagg og jern peker han på at malm og brensel er viktig i prosessen. Om man leter, kan man finne strukturelle likheter i alle stadier i fremstillingen, som kan være et bilde på livet fra fødsel til død (2002:63). Dette forholdet kommer tydelig til syne i jernfremstillingen i afrikanske samfunn, hvor ovnen oppfattes som en kvinne og jernet er fosteret (2002:50 ff., m. ref.).

Ut fra Ryghs beskrivelser er det sannsynlig at slagghaugene i gravhaugene på Veien har sammenheng med gravene, og jeg antar som han at det ikke er tilfeldig at de er plassert der. Som nevnt innledningsvis er mitt premiss for tolkning av gravgaver at det som er lagt i gravene, først og fremst har en symbolsk betydning. Ut fra hva jeg kan observere av jernalderens gravskikk, var ritualene mange og kompliserte og fulle av symbolsk innhold. Jeg tror menneskenes tanker og ideer var langt mer sofistikerte enn at de trodde at de skulle bruke potteskåret og

slagghaugen i et liv etter dette. Ideen om at det er en sammenheng mellom branngravskikk og metallurgi synes rimelig, og at slagghaugene kan symbolisere transformasjonen fra liv til død, eller fra døden til det som kommer etter. Slagghaugene kan også ha hatt en mer materialistisk mening, ved den økonomiske verdien som var knyttet til jernproduksjonen og smedens arbeid. Et maktsentrum trengte en smed (Hjärthner-Holdar et al. 2002).

Slagg i graver i andre områder

I en diskusjon om betydningen av slagg i graver er det nødvendig å avklare om slagget har en sikker sammenheng med graven. Ved et søk i Oldsaksamlingens tilvekstfortegnelse på «%slagghaug%» og «%grav%» fikk jeg i underkant av 200 tilslag. Det var ikke noe samsvar mellom antall funn og jernvinneområder. For eksempel har jernvinnefylkene Telemark og Buskerud henholdsvis 17 og 7 funn, mot Østfold 28, Vestfold 31 og Akershus 29, hvor det ikke har vært jernutvinning av betydning. Antall funn vil ha sammenheng med hvor mange graver som er undersøkt i det enkelte fylke, og om slagghauger er samlet inn, noe det ikke har vært tradisjon for før i de senere år. Det er dessuten ingen nødvendig sammenheng mellom jernfremstilling og slagg i grav; kanskje var det i mottaksområder og distribusjonssentra slagg fikk en spesiell betydning. Det kan også tenkes at slagghaugene fra graver er *smieslagg*. Den symbolske betydningen er ikke av den grunn mindre.

Slagghaugene fra Ryghs utgravning på Veien er ikke samlet inn og figurerer derfor ikke i tilveksten. Eldre gravingsrapporter hvor slagg ble observert, men ikke samlet inn, kan gi interessante opplysninger, som eksemplet fra Veien viser. Å dokumentere med rimelig sikkerhet at slagget har sammenheng med graven, krever nøye lesing av rapporter samt gjennomgang av funnene i magasinet der disse fins. En rask gjennomgang av tilvekstteksten for noen av funnene viste tydelig at slagget ikke kan ha sammenheng med gravene; det er ofte funnet i haugfyll og i fotgrøfter.

Hestetenner

Interessant er O. Ryghs observasjon av *hestetenner* i fire hauger. Han bemerker at de neppe tilfeldig er kommet med i haugen, og at det merkelig nok bare var én tann i hver haug.

Alle er fra Ryghs utgravning i 1870. Han nevner ikke om de er brente eller ubrente, men bare i ett tilfelle er tannen tatt med til museet, fra *grav 50/1870*, og den er ubrent.

Funnomstendighetene er beskrevet som følger:

- 8/1870: .. noe kull i NV, samme sted en hestetann og et par stykker myrmalm på bunnen...
- 12/1870: ...ellers intet uten en hestetann, som først fantes blant gruset ved gjenkastingen av haugen. Begravelsen i denne haugen var tydelig forstyrret ved tidligere gravning (dypt hull i toppen etter tidligere gravning)
- 50/1870: ...litt nærmere sentrum fantes en hestetann
- 56/1870: ... oppe i haugen en hestetann.

Beskrivelsen av funnomstendighetene for to av haugene tyder på at det er en sikker sammenheng med haugen. I haug 8 er en tann funnet ved en slagglump på bunnen, i haug 50 midt i haugen, trolig nær bunnen. Mer usikker er konteksten for haug 12 og 56. To av haugene er datert til yngre romertid (haug 12/70 til C3, haug 50/70 til C2–C3).

Hestetenner i eldre jernalder er neppe «avfall». At tennene er lagt ned med en spesiell hensikt, er sannsynlig, jf. diskusjonen omkring hestetenner (og andre ubrente tenner) i forbindelse med kokegrop, tolket som offer. Jf. også kapittel 5.2. Disse funnene er datert tilbake til førromersk jernalder (Gustafson 2005a, 2005b; Oma 2005). I fem av kokegropene på Veien ble det funnet *tenner av dyr*. Det er påfallende at tennene ikke er brent i motsetning til de øvrige funn av bein i gropene. I en av gropene fra bronsealder var det en tann, som ikke er artsbestemt. I to kokegrop fra førromersk jernalder ble det funnet hestetenner. C14-datering av en hestetann fra hver av

gropene bekrefter en sammenheng. Også i to groper fra romertid og folkevandringstid ble det funnet ubrente tenner som kan være fra storfe, muligens fra hest. Det råder altså en viss usikkerhet når det gjelder artsbestemmelse av tenner.

Funnene er tydelige tegn på at hest ble konsumert på Veien, som må ha vært måltider med en spesiell betydning i en rituell sammenheng – et kollektivt offermåltid. Ifølge Tacitus ble hesten oppfattet som et hellig dyr i germanske stammer (*Germania* 45), Hestens kultiske rolle, sterke symbolinnhold og høye status gjennom forhistorisk tid er uomtvistelig (for eksempel Østmo 1998). Hest som offer har en lang tradisjon; hest er funnet i graver og offermyrer/sjø i jernalder (Oma 2005:244 f.). Kristin Oma har utredet hestens mangfoldige betydningsinnhold, dens symbolske betydning som grenseoverskrider. Hesten beveger seg mellom sfærer som normalt ikke kommuniserer, mellom natt og dag, æsenes rike og jotnenes rike, mellom liv og død (Oma 2005:245). Den sterke tilknytningen hestemåltidet hadde til den hedenske religion, illustreres i sagaene; et eksempel er Håkon den godes motvilje mot å spise hestekjøtt ved de hedenske rituelle gjestebud på Lade og Mære (Dillmann 1997). Gulatingsloven viser den strenge straffen man ble utsatt for ved å spise hestekjøtt på spesielle dager, nemlig utvisning fra landet og tap av eiendom (Oma 2005:246 m. henv.).

Hestens status ser vi også på sølvbeslagene på sverdsliren fra den rike graven i «Kongshaugen» (se kap. 4.2.2).

4.2.2. Andre graver i haug: Rikdommen eksponeres

Conspicuous consumption.

Veblen, Th. 1899

Før Oluf Rygh kom til Veien-gravfeltet, var det gravd ut tre hauger av amatører. Gravene er fra yngre romertid og overgangen til folkevandringstid og presenteres her i kronologisk rekkefølge på grunnlag av datering av funnene. De mange og spesielle gjenstandene har et stort potensial for å belyse mange problemstillinger; jeg velger å se på de aspekter som kan belyse kjønnsstilhørighet og maktforhold i samfunnet.

Østlandskjel med ormehoderinger – 1862

I 1862 ble et bronsekjøl med to fingerringe av gull oppdaget i forbindelse med uttak av sand til veiarbeid. I brevet som informerte om funnet, beskrives funnstedet som en «Sandhoug hvor der tages Vejfyld». Det kan tyde på at det ikke var en liten haug, selv om det i museums katalogen står *liten* haug. Hvor opplysningen i museums katalogen

kommer fra, er uklart. Bronsekaret var satt i en kiste av fire heller med en helle som lokk; i karet var det brente bein, aske, kull og to gullringer, den ene i to biter.

Gravformen med brente bein i en liten hellekiste ble også observert i flere hauger ved Ryghs utgravning i 1870 fra yngre romertid og folkevandringstid (haug 1,2,25/II), jf. kapittel 4.2.4 om gravskikk. Haugstørrelsen til disse gravene er av de mellomstore av Ryghs utgravde hauger, og to inneholdt våpen. Hellekisten er en ny gravform, som her opptrer fra yngre romertid. Slike små kister som inneholdt urne med brente bein, er kjent ellers i Norge, for eksempel i de nærliggende landskap Hadeland og Toten, hvor «kjelegraver» ofte inneholdt våpen. Vi merker oss også at den kjente våpengraven fra Jevnaker hadde et lite steinkammer (jf. kap. 4.2.1).

Fig. 4.17 a–b. Grav med østlandskjæl og ormehodering (husmann Eriksens funn) 1862. a) Østlandskjæl C2877, b) Ormehodering, gull C2878

Fig. 4.17 a–b. Gråve with Roman bronze vessel (Østland cauldron) and gold snake-head finger rings. Early Roman Period

Gullringene har en spiraloppulling og hører til en kategori som vanligvis har betegnelsen «ormehoderinger» eller «dyrehoderinger», også omtalt som «ravnehode». De er alltid av gull og er bare funnet i graver med voksne individer. Ringer med spiraloppulling er inndelt i flere typer; de fra Veien har en stilisert avslutning uten likhet med noe dyrehode, de tilhører type 40 (den hele veier 7,21 g og måler 2 cm i diameter, den oppstykkede mangler noe og veier 4,79 g, C2877–79; Bøe 1927:15 f., 73).

Kent Andersson har behandlet gullsmedarbeider i Norden (1993a og 1993b). Spiralringer fins som armringer og fingerringe. Ormehoderinger er hovedsakelig utbredt i Norden og antas derfor å være en nordisk smykketype (dog kan formen være inspirert av romerske forbilder; gullarmringer med dyrehoder ble gitt som gave til romerske soldater og germanske forbundsfeller). Type 40 dateres til C1 og C2 i yngre romertid (Andersson 1993b:86; katalog 1993a:141). Også de øvrige ormehoderinger som er funnet i daterbar kontekst, dateres innenfor tidsrommet C1 og C2, ca. 150–ca. 300 e.Kr., noen varianter innenfor en kortere del av tidsrommet (op.cit.).

Ringer av denne type har en middelvekt på 7,64 g og måler 1,5–2,1 cm i diameter (Andersson 1993b:81). Veien-ringene har altså omtrent middelvekt og den største diameter. Andersson antar at denne type ringer er knyttet til et vektsystem, at den kan ha hatt en funksjon som vektlodd (op.cit.:85, 90). Det kan kanskje forklare hvorfor den ene Veien-ringene er hugget opp?

Utbredelseskartene for ormehoderinger viser at type 40 er spredt enkeltvis i Norge, Sverige og Danmark, men muligens er produsert i Øst-Sverige på grunnlag av funnutbredelsen (Ethelberg 2000:71, 73). De fire variantene av type 39 som har tydeligere «dyrehoder»,

har en markert konsentrasjon på Sjælland og er sannsynligvis derfor produsert her; enkeltfunn er spredt i Sverige og Norge (Andersson 1993a, pl. 19 og 18).

Ormehoderinger av alle varianter er funnet i både manns- og kvinnegraver; allikevel er enkelte varianter tolket som rangsymboler i det militære hierarki (Andersson 1993b; Ethelberg 2000). Når slike fingerringe også er funnet i kvinnegraver, er en mulig tolkning at de gjenspeiler ekteskapsallianser, og at ringen var knyttet til ætten (Magnus 2000; Ethelberg 2000:150).

Gullringer av forskjellige typer er tolket som tegn på en hierarkisk inndeling av sentra. Ulla Lund Hansen foreslår tre nivåer, hvor ormehoderingen representerer et sentrum av 3. rang, som var knyttet til sentra av 1. rang, i et økonomisk og politisk avhengighetsforhold (1995:375 f.).

Bronsekjelen er en «østlandskjele» (type E41, C2877), som er vanligst på Østlandet og i Sverige og forekommer både i eldre og yngre romertid (Resi 1986:37), men de aller fleste dateres til yngre romertid (C1–C3) og omtales som en ny importtype fra C1b i Danmark av Hansen (1987:69). Graven på Veien daterer hun til senere del av yngre romertid, C3 (Hansen 1987:48, 69, 460), uvisst på hvilket grunnlag. Siden østlandskjelen forekommer gjennom hele yngre romertid og ormehoderinger av den stiliserte type 40 er funnet i daterbare graver fra C1–C2, vil Andersson plassere graven i dette tidsrom (Andersson 1993b:86). Kjelen fra Veien har omfattende reparasjoner som tyder på en viss alder, og det er ikke urimelig å anta at denne kjelen er lagt i graven i sen yngre romertid.

I. Holand har behandlet importerte kar i Norge fra jernalderen, deriblant østlandskjeler. Her fremgår at det er en stor overvekt av slike kar i yngre romertid; bare 5 av 48 kar kan sikkert dateres til eldre romertid (B), og de

fleste av dem er fra Østfold (2001:146 ff.). De fleste av gravene som kan kjønnsbestemmes, er mannsgraver; bare to antas å være kvinnegraver eller mulig kvinnegrav, og begge er fra eldre romertid (op.cit.:79, 146 ff.). Holand antar at graven fra Veien er en mannsgrav. Det kan ha sammenheng med ormehoderingene siden slike ofte er funnet i mannsgraver, men som nevnt ovenfor er de også funnet i kvinnegraver (Andersson 1993b:85). Siden de brente beina ikke ble samlet inn, er det ingen uavhengige kilder som kan avklare kjønnet til den avdøde, men statistisk sett er det sannsynlig at dette er en mannsgrav (22 mannsgraver mot 2 kvinnegraver med østlandskjeler; Holand 2001:79).

Terje Østigård har foreslått at graver med brente bein i «importerte» kar kan være graver for soldater som ble drept i utlendighet, hvis brente bein ble sendt hjem i en bronsekjele. Seierherren var forpliktet til å sørge for at høytstående krigere ble kremert og sendt hjem til en forskriftsmessig begravelse (Oestigaard 1999:356 ff.). Med tanke på de mange våpengravene i østlandskjeler på Toten og Hadeland er ideen interessant. Som nevnt er mange av disse satt ned i et hellekammer, som på Veien.

Kongshaugen – 1824

Dette var en av de største haugene på feltet – den kan ha vært vel sju m høy – og den ble gravd ut i løpet av fem dager sommeren 1824. Det ble et eventyrlig funn; her var gullringer, sverd med sølvbeslag på sliren, spyd, skjold, drikkehorn, en skålvekt, en mosaikkperle, spenner, leirkar av høy kvalitet, et trespann med bronse beslag, rester av klede og skinn med mer (C325–348). Funnene er beskrevet av R. Keyser i *Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1836–1837* (Keyser 1837) med detaljer og observasjoner fra utgravningen på grunnlag av en beretning innsendt av et «øievidne». Det ble gravd to sjakter vel 3 m brede fra nord og fra øst. Det første som ble oppdaget, var litt kull og brente bein. I midten traff de på store trestykker, som ble antatt å være rester av et sammenstyrtet tømret gravkammer. Innimellom trestykkene ble de rike funnene gjort. På et av trestykkene var det et tydelig avtrykk av sverdslirebeslagene, som var grunnlaget for rekonstruksjonen av sliren ved Greta Arwidsson 160 år etter utgravningen (1984).

Foruten at dette er den mest rikholdige grav fra Veien, er det mest bemerkelsesverdige at den er en *ubrent grav*, i motsetning til samtlige øvrige graver, fra yngre bronsealder til folkevandringstid, som alle er branngraver, muligens med unntak av graven med skålvekt (se nedenfor). De påviste trestykker gjør at graven omtales som en «kammergrav». Dessuten var det ubrente knokler og som nevnt rester av stoff og skinn. De første funnene av kull og bein kan kanskje tilhøre en sekundærgrav.

Som det fremgår nedenfor, har de ulike kilder forskjellige opplysninger, som ikke alltid overensstemmer. Jeg har ikke vurdert disse opplysningene i detalj; det viktigste forhold er de utvilsomme maktsymboler i en ubrent grav og dateringen av graven. I den håndskrevne museums katalogen er det anmerkninger i forbindelse med funnet som viser at ikke alle gjenstandene hører til graven. En av dem er meddelt av «generalmajor Gram», som var til stede ved gravingen. C340, en *skålvekt*, skal være funnet i en annen haug på samme gård, hvor «saavidt erindres» intet annet ble funnet. Det lyder usannsynlig at en haug med skålvekt ikke skulle inneholde noe annet. Det er imidlertid oppdaget en rest av stangen til en skålvekt blant funnene i Kongshaugen, så graven inneholdt uansett en vekt, og kanskje to (Jacobsen 1984:176).

På samme sted er det en anmerkning signert O.R. (Oluf Rygh) hvor det står at han i 1875 ble fortalt av flere menn, hvorav iallfall én var voksen da funnet ble gjort, at den største gullring skulle være funnet i haugmassene da et gruslass ble kjørt vekk. C325 er den største ringen (175,18 g), en stor, snodd gullring, en såkalt *betalingsring* (Brøgger 1921:26, 29, fig. 13; Bøe 1922:19 f.). Som Bøe påpeker, er det sannsynlig at denne er sekundært nedlagt i haugen. Slike ringer tolkes som offer, depot eller skatter og dateres til 500-tall (Bøe 1922:54), og ringen er altså vel 100 år yngre enn funnene fra graven. Det er derfor grunn til å tro at informasjonen er riktig, selv om det ikke stemmer med beskrivelsen i tilveksten, hvor alle gullringene skulle være funnet samtidig (se fig. 4.20 b).

Ved et tredje funn, en *trefliket spenne* av bronse (C342), er det en anmerkning hvor det står at den uten tvil er funnet i en annen haug. Merknaden har sikkert sammenheng med at dette er et smykke fra vikingtid og ikke kan være samtidig med de øvrige funn, som er klart eldre enn vikingtid. I artikkelen om den eldre jernalder i Norge nevner Rygh dette funnet (1869:176) og er overbevist om at det er skjedd en sammenblanding ved avlevering av gjenstandene til museet. Imidlertid er det mulig at smykket representerer en *sekundærgrav* fra vikingtid, et fenomen som også påpekes av Rygh ved noen eksempler i samme artikkel (op.cit.:177). Et nærliggende eksempel er en rik kvinnegrav fra eldre romertid fra Hundstad i Hole (fig. 6.2), hvor det i samme haug ble funnet en mannsgrav fra vikingtid med blant annet våpen og stiggøyle.

Enkeltfunn fra graven er behandlet av forskere i ulike sammenhenger. Spesielt skal nevnes rekonstruksjon av sverdsliren med sølvbeslagene (Arwidsson 1984), den korsformede spennen (Schetelig 1906; Reichstein 1975) og påvisning av purpurfarge (kochenille) på

Fig. 4.18. a–b. «Kongsbaugen».

1824. Et utvalg av funnene

a) Sverdslirebeslag, C337

b) Sverdslire, rekonstruert

c) Drikkehorn, rekonstruert C334

d) Gullringer + perle, C 326, C327, C339

e) Korsformet spenne C335 (Tegning fra Schetelig 1906, lengde 10,5 cm)

f) Sølvbeslag til belte C338 og øvre del av sverdslire, C337

g) Div. belteutstyr, bronse C336

h) Leirkar, C329

Fig. 4.18. «The King's Mound».

A choice of the finds. Ca. AD 400

stoffrester (Jørgensen 1986:247 ff.; Walton 1988). Selv om det er litt uenighet om datering, samler de seg om overgangen mellom yngre romertid og folkevandringstid, altså omkring 400 e.Kr. W. Slomann (1977:64) plasserer graven ved overgangen C3–D1, basert på den korsformede spennens tidlige form og dekorstilen på sverdslirebeslagene (Sösdalastil). E. Straume omtaler funnet som ledefunn for periode D1 (1987:15).

Sverdslirebeslagene er av høy kvalitet, og dekoren er unik, selv om det fins likhetstrekk med andre smykker og beslag, blant annet peltaformen på de to store beslagene og dekoren med en kombinasjon av masker, hestehoder og fuglehoder og små hoder med spisse ører. Arwidsson antar på grunnlag av likhetstrekk hun finner i norsk smykkemateriale, at beslagene er produsert i et norsk verksted (1984). Nyere undersøkelser av våpenofferfunnet i Nydam mose på 1990-tallet har frembrakt en unik sverdslire som har peltaformede sølvbeslag med gapende dyrehoder (fugler?) som på Veien-beslagene, innstemplet ornamentikk i Sösdalastil med innlagt svart niello (Nydam 1d: 375–475 e.Kr.; Jørgensen og Vang Petersen 2003:272 f.). Disse to praktslirene har stilistiske likhetstrekk, men de har også en særpreget individuell dekor.

De to gullringene som er av type 11 og 12, dateres av Andersson innenfor C3 (1993b:55 ff.) med referanse til Beckmann og den korsformede spennen av tidlig type. Ringer av type 11 fins i manns- og kvinnegraver, men med overvekt i sistnevnte. Type 12 er derimot bare funnet i mannsgraver, der kjønnsbestemmelser var mulig, ofte sammen med våpen (op.cit.).

Takket være at dette er en ubrent grav, er det bevart stoffrester, som er analysert av Lise Bender Jørgensen (1986:64 ff.; katalog: 247 f.). Det er rester av flere plagg, de fleste ZZ-spunnet «kypert», som er vanligst i perioden, av finere og grovere kvalitet, og det er rest av brikkevevet bånd. Det mest oppsiktsvekkende var spor etter rødfarging av «polsk kochenille» (Walton 1988:156). Kochenille er et insekt som holder til på en plante som vokser i sandområder i Sentral- og Øst-Europa mot Ukraina og Kaukasus. Fremstilling av fargestoffet i forhistorisk tid er kjent i blant annet Litauen, Polen, Tyskland og Ukraina. Fargestoffet kan være importert fra baltisk område, eller kanskje var en purpurfarget kappe – eller kjortel – en gave fra østlige kontakter. Bare én annen grav i Norge har spor etter slikt rødt fargestoff fra insekt, fra Ebebø/Eide i Gloppen, også en rikholdig grav, datert til folkevandringstid, litt yngre enn Veien-graven (Magnus og Raknes-Pedersen 1983; Walton 1988).

Dette er den eneste graven på Veien med sverd, og det er til gjengjeld et praktsverd. Herskersymboler i

t tillegg til sverdet er gullringer, drikkehorn og purpurfarget stoff. Skålvekten indikerer en økonomisk/juridisk rolle. Det er ingen tvil om at det er en mannsgrav, og at den gravlagte hadde høy status og stor makt.

G. Arwidsson antyder at den kan ha vært en dobbeltgrav, blant annet på grunn av den treflikede spennen, som er et kvinnesmykke (1984:26). Som nevnt over er denne fra vikingtid, altså langt yngre enn det øvrige gravinventar, og må være sekundær. Deler av et belte med bronsebeslag lå skrått over det høyre bekkenbeinet til en mann. I en fotnote i Arwidssons artikkel refereres den osteologiske bestemmelsen som er utført av Nils-Gustaf Gejvall, som hevder at bekkenet er lite til å være fra en mann (1984:29). Det er derfor mulig at den døde var en ung mann og det rike gravgodset et tegn på arvelig status, jf. kapittel 6 om Hus II og IV.

Graven med skålvekten – 1825

I 1825 foretok eierne av Bråten en utgravning av en haug i hagen som målte 40 alen, ca. 25 m, i diameter, altså en av de større på gravfeltet. Utgravningen og funnene er beskrevet i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed 1832 (:398 f.). Herfra stammer den berømte *skålvekten med ti vektlodd* (ca. 0,9 g–79 g), i tillegg til sølvbeslag til kniv, bronsebeslag til drikkehorn, pinsett av bronse og leirkar av høy kvalitet samt noen forrustede våpen, som ikke er bevart (C525–535).

Det ble gravd en ca. 12,6 m lang og 3,7–6 m bred sjakt midt gjennom haugen. I det indre av haugen fantes en steinlegning, hvorfra 1000 lass stein ble bortkjørt. Dette er et uvanlig trekk på Veien, der de øvrige gravene bare besto av sand, en sjelden gang tilført en og annen stein.

En viktig opplysning antyder at det er to graver i haugen: drikkehornbeslag, leirkarene og noen små brente beinbiter ble funnet nær hverandre, mens en sølvring (knivbeslag), en pinsett og vekten med loddene ved noe forråtnet tre og never ble funnet noe senere. Det antydes at trestykkene kan ha vært en eske som vekten ble oppbevart i. I Bergen museums tilvekst (B276; Lorange 1876) er det beskrevet et funn som består av en sammenfiltret masse av tekstil, hår, never og tre, og som er omtalt som et usikkert funn fra 1825, fra en gravhaug på Braaten i Norderhovs Pgd. i Buskeruds Amt. Dette funnet er beskrevet i *Norske Fornlevninger*, og her fremgår det at det skriver seg fra graven med skålvekten (Nicolaysen 1862–1866:143 f.). Funnet av tre og tekstiler tyder på at skålvekten tilhører en ubrent grav, mens funn av brente beinbiter kan tyde på at det i tillegg har vært en branngrav her. Om haugen inneholdt to graver, er det trolig ikke stor tidsforskjell.

Fig. 4.19. a, b. Gravhaug med vekt. 1825. a) Vekt, C 525; b) Spannformet leirkar, C 529
 Fig. 4.19. a, b. Grave with scales and ten weights, ranging from 0.95 g to 79,3 g. Ca. AD 400

Gravfunnet er behandlet av Egil Bakka, som var spesielt interessert i vektloddene og vektsystemet, som han antar er en overføring fra det romerske. Han oppfatter tydeligvis ikke funnene som spor etter to graver. Dateringen til ca. 400 e.Kr. baserer han på leirkarene, særlig et spannformet kar med jernbeslag rundt munningen. For øvrig var det skår av to leirkar av høy kvalitet, med tynt, svart, glittet gods (Bakka 1981). Også i denne gravhaugen er lederrolle og økonomisk/juridisk rolle markert ved drikkehorn og vekt.

Gullsolidus – en gave fra keiseren – 1893

En gullsolidus med avbildning av Konstantin den store (306–337; C22668, 11,7 g) ble funnet i 1893 ved veiskillet sør for «Kongshaugen», i nordøstre ytterkant av hauggravfeltet ifølge en kartskisse i topografisk arkiv (vedlegg til kap. 3.1, c). Den ble innlevert først i 1921. Om funnet er fra en grav, et offer eller en skatt, er uvisst. Den er ofte omtalt som et gravfunn fordi den ble funnet innenfor gravfeltet (Skaare 1976:34 f., 136).

Gullmynten har dobbeltsidig preg med keiserens portrett på den ene siden; på den andre er det en allegorisk fremstilling av Roma som en kvinne som holder en kule med en Victoria-figur og et septer, med et skjold ved foten. Mynten har høyere verdi enn mynt med tilsvarende vekt og omtales som medaljong. Den er påsatt en hempe og er altså benyttet

som hengesmykke. Det er også alle de seks som er funnet i Norden, fire danske og to norske; den fra Veien er den eldste (Mackeprang 1952:21 f., 106 f.; Andersson 1995:43).

De romerske medaljongene og etterlikningene som er fra en sikker funnkontekst, er alle datert til C3, muligens overgangen til D1 (Andersson 1995:46 f.). Veien-mynten er slitt og må ha vært brukt en tid før den havnet i jorden.

Dobbelsolidusen fra Veien er preget i Nikomedia i Lilleasia, som en kort tid var hovedstad før Konstantinopel ble grunnlagt av Konstantin den store og innviet i 330. Brøgger hevder allikevel at alle gullmyntene må stamme fra Gallia og ha sammenheng med betaling til germanerne i forbindelse med kampene ved Rhin-grensen (1921:47). Mackeprang slutter seg ikke til Brøggers oppfatning og påpeker at tre av fem originale medaljonger er preget på østlige steder, Nikomedia og Antiokia (1952:22). Flere med ham hevder at myntene må ha kommet en østlig vei, også på grunn av randutsmykningens likhet med ungarske funn.

Slike mynter var først og fremst anvendt som gaver, utdelt av keiseren til menn som nøt keiserens gunst, også til germanske høvdinger, blant annet som minne om fremgangsrike felttog. Det eneste sikre skandinaviske gravfunnet er imidlertid en kvinnegrav;

a)

b)

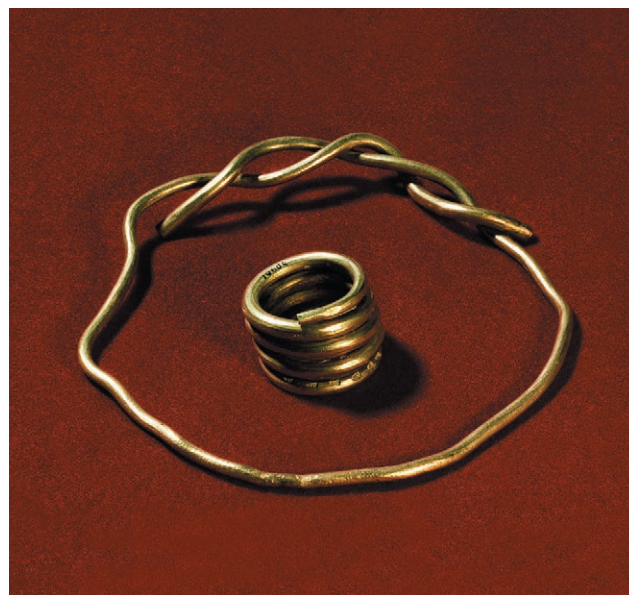

Fig. 4.20. a, b. a) Dobbeltsolidus av gull med portrett av keiser Konstantin den store. Funnet 1893, usikker funnkontekst. C22668 b) Gullringer (betalingsringer), skatt eller offer? C325 (den store, sekundærfunn fra «Kongshaugen»), C10604 (den lille funnet ved pløying). (foto KHM)

Fig. 4.20. a) Solidus of gold with the portrait of Emperor Constantine the Great. Late Roman Period, b) goldrings («currency-rings») from ca. AD 500

det antydes derfor at medaljongene i Norden kan ha mistet sin opprinnelige symbolverdi (Andersson 1995:43 f.). Imidlertid hevder Andersson at kopier av romerske medaljonger, som også har påsatt henge, kan ha representert en idéoverføring – keiserbildet kan ha representert den lokale hersker. Disse er funnet i to kvinnegraver og to mannsgraver. Utvilsomt har en slik gullmedaljone hatt et sterkt symbolinnhold og signalisert makt. Men i en annen kulturell kontekst enn den opprinnelige kan betydningen ha skiftet innhold.

Aleksander Bursche har samlet opplysninger om 100 keiserlige gullmedaljonger, som alle er funnet øst for Limes, et område omtalt som *Germania Libera* (det frie Germania), altså utenfor romersk territorium, fra Donau til Skandinavia, med Veien-funnet som det nordligste (Bursche 2001, kart s. 84). Omtrent alle har henger plassert over keiserportrettet, noe som viser at dette må ha spilt en spesiell symbolsk rolle, kanskje har medaljongen fungert som en legitimering av makt (:95). Hvordan medaljongen er havnet på Veien, og hvilken betydning som er tillagt den her, er åpne spørsmål.

Sammenfatning om rikdommen

Det er ingen overdrivelse å hevde at Veien er et gullrikt sted. Tre særdeles rike graver med sjeldne gjenstander datert til yngre romertid og begynnelsen av folkevandringstid viser en tid da maktsymbolene

florerer og synliggjør Veien som sentralsted (jf. kap. 6). Høvdingestatus er illustrert ved gullringer, drikkehorn, smykker, et rødt klede og sølvbeslag på belter og sverdslire. Skålvecter kan vise til en juridisk rolle. Disse gravene er en markant kontrast til de 87 haugene Oluf Rygh grov ut, som hadde et beskjedent innhold av gjenstander, om i det hele tatt noe. I tillegg er det funnet en gullmedaljone med portrett av keiser Konstantin den store og to «betalingsringer» av gull, til sammen nærmere 340 g gull.

4.2.3. Sammenfatning om hauggravene

Oluf Rygh grov ut 87 hauger, noe i overkant av halvparten av haugfeltet. Selv om utgravningene etter våre begreper gikk noe raskt for seg, gjør han gode observasjoner og gir grundige beskrivelser. Stolpediagrammet nedenfor illustrerer haugenes innhold. Bare 39 hauger inneholdt gjenstander; av disse hadde 7 hauger bare leirkarskår. Alle disse haugene bortsett fra tre inneholdt brente bein, i alle unntatt tre var det kull, og én haug inneholdt verken brente bein eller kull. I de resterende hauger (uten gjenstander) hadde 19 bare brente bein og kull, 6 bare brente bein og 13 bare kull, og 9 hauger var tomme (i stolpediagrammet er det til sammen 86 hauger fordi en av haugene Rygh grov, var ødelagt).

Det viser at 25 hauger hadde samme innhold som flatmarksgravene: bare kull og brente bein, eventuelt

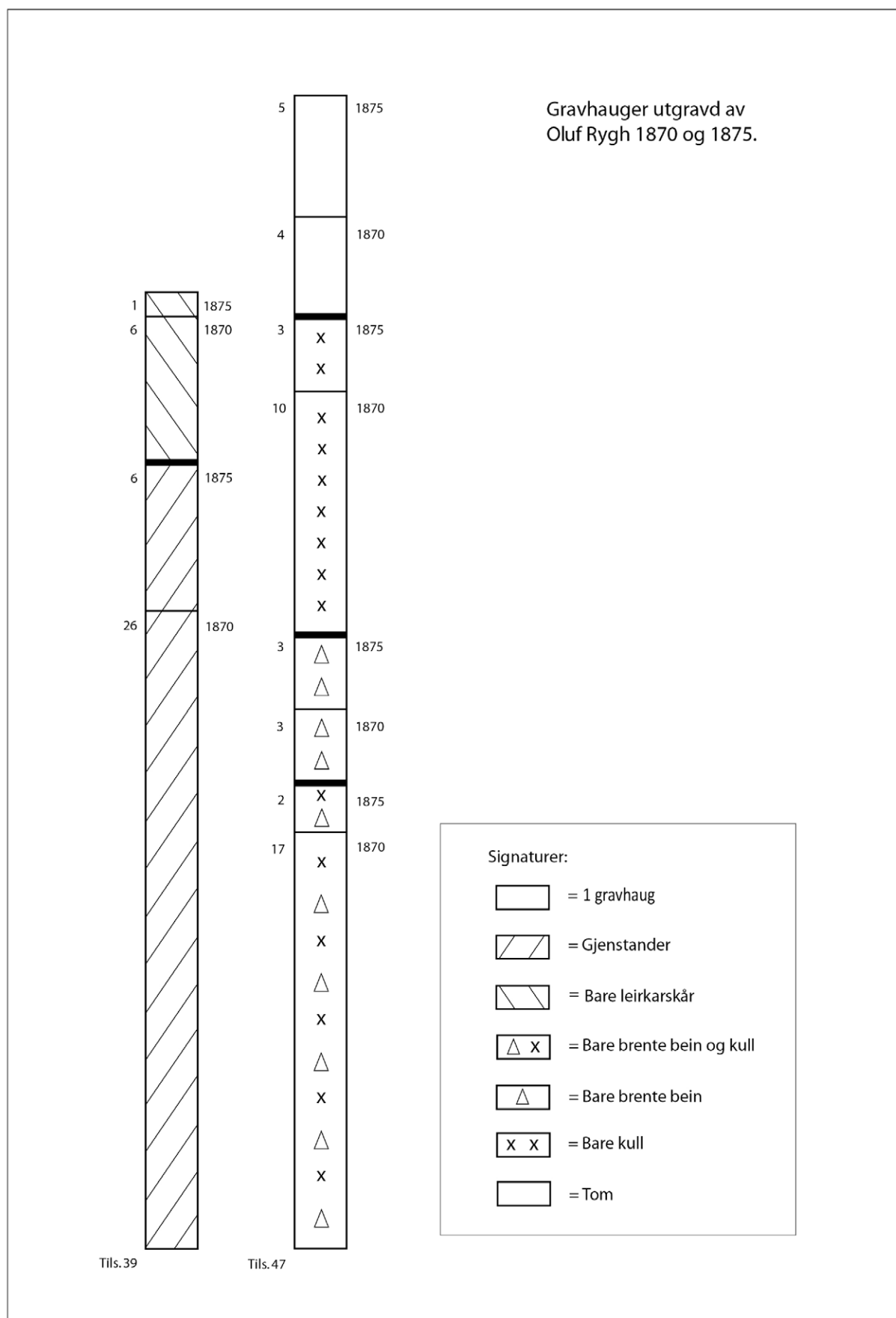

Fig. 4.21. Stolpediagram som viser innholdet i gravhaugene utgravd av Oluf Rygh i 1870 og 1875
Fig. 4.21. Bar chart showing the contents of grave mounds excavated by Oluf Rygh

bare brente bein, noen også med leirkarskår. Tjueto hauger var uten synlige spor etter den avdøde; de var tomme eller inneholdt bare kull og ville uten haug ikke blitt oppfattet som graver. Haugen gjør at de tolkes som graver, og slik oppfatter også Oluf Rygh dem. Men er de egentlig det? Kanskje er de ledd i de mange ritualer som skulle avsluttes med endelig plassering av avdøde, men slik ble det ikke. Kanskje ble haugen bygget før selve gravleggingen av avdøde. Kanskje ble det brent bål og bygget haug før den døde, eller restene, ble plassert der. Kanskje viser haugenes varierende innhold ulike stadier i ritualene knyttet til døden. «Tomme graver» er et velkjent fenomen og er gitt ulike tolkninger. Det kan være flere grunner til at det ikke er spor etter avdøde i haugen (se f.eks. Skre 1998:209 f.). Jeg tar ikke stilling til mulige tolkninger, men oppfatter gravhaugen som en grav. Et eksempel er gravfeltet Gunnarstorp i Østfold, som skriver seg hovedsakelig fra førromersk jernalder (Wangen 2009). Her er undersøkt 141 anlegg med stor variasjon i konstruksjonselementer – ikke hauger, men steinlegninger. Mer enn 50 prosent av anleggene er uten synlig begravelse og omtales som «anlegg uten grav» (op.cit.:99 f.). Wangen behandler anlegg med og uten grav som deler av en helhet, et monument på et hellig sted hvor ritualer er utført for opprettholdelse av den sosiale orden (op.cit.:124, 137).

Kategorisering av gravfunnene fra Ryghs utgravninger

Ved gjennomgangen av gravfunnene fra Oluf Ryghs undersøkelser ble det mulig å gruppere gravene ut fra innholdet av gjenstander, som illustrert i skjemaet, figur 4.22. Tydeligst er velkjente kategorier som *våpengraver* og graver med *småredskaper* (krumkniv, syl, nål); sistnevnte gruppe kan også inneholde et smykke og/eller en kam. Graver med bare *kam* utgjør en egen gruppe; det samme gjør graver med ett *smykke*. En gruppe inneholdt bare *leirkar*. Et premiss for mine tolkninger er at gravens utforming og innhold ikke er tilfeldig, at gjenstandene som er lagt i graven, er valgt med omhu og representerer noe mer enn individet (jf. kap. 1). Når gravfunnene kan grupperes, antar jeg at de nettopp representerer en «gruppe», at det er den avdødes rolle i samfunnet som markeres ved gjenstander med et symbolsk innhold. De største gruppene er ikke med i skjemaet; de består av 7 graver med bare leirkarskår, hvorav tre ikke inneholdt brente bein, 25 hauger som inneholdt bare brente bein (de fleste også kull), og 22 hauger uten synlige spor av avdøde.

Ved analyser av graver er det ofte status og roller i relasjon til kjønn som ønskes belyst som grunnlag for tolkning av samfunnsforhold. Som nevnt antar jeg

at kategoriene i dette materialet gjenspeiler roller, og som det fremgår av gjennomgangen i kapittel 4.2.1, kan flere kategorier knyttes til kjønn. Ulike roller kan ha hatt ulik status; rollene kan ha sammenheng med posisjon, og derved makt. Høy status tolkes oftest ved tilstedeværelse av sjeldne og eksotiske, eventuelt importerte, gjenstander, men slike er knapt funnet ved Ryghs utgravning av de små haugene; det er ingen tydelige «maktsymboler» i disse gravene, slik vi ser i de tre rike gravene.

Overgangen fra ett stadium i livet til et annet markeres ved ritualer; overgangsriter er et krysskulturelt fenomen: når et barn blir opptatt i samfunnet, når individet blir innlemmet i de voksnes gruppe, når det blir gift, får barn, blir enke eller enkemann, og når det blir gammel. Ved overgangsriten kan menneskene få nye roller (van Gennep 1999).

Kvinner som menn kan derfor ha hatt ulike roller knyttet til ulike stadier i livet. Rollene har kanskje vært viktigere å markere enn biologisk kjønn. Det kan for eksempel tenkes at eldre kvinner og eldre menn kan ha innehatt roller med likt innhold, som har vært viktigere å markere enn deres biologiske kjønn. Omvendt kan eldre kvinner over fruktbarhetsalderen tillegges en rolle med lav status i motsetning til eldre menn, slik graver er tolket på et felt i Sverige (Räf 2001:11 med ref.). Men volven var alltid en eldre kvinne, den førkristne religions profetiske medium som Odin måtte oppsøke for å få kunnskap om fremtiden (Steinsland 2005:313). I sin avhandling om overgangsriter fremholder van Gennep at det ikke synes å være riter knyttet til overgangsalderen eller gråningen av håret, til tross for at begge disse begivenheter markerer inngangen til en ny livsfase som er meget viktig blant halvsiviliserte folk, som han uttrykker det. Gamle kvinner blir enten identifisert med menn og deltar i deres seremonier og deres politiske gjøremål, eller så oppnår de en spesiell posisjon i sin egen kjønnsgruppe, særlig som seremoniledere. De gamle mennene på sin side får «den største sosiale betydning» (1999:102).

Graver med «kvinneutstyr» og graver med «mannsutstyr» betyr altså ikke nødvendigvis at den begravde er biologisk kvinne eller mann. Men i svært mange tilfeller, der det kan kontrolleres ved osteologisk analyse, er det faktisk slik. Spesielt interessante er de tilfellene der det ikke er overensstemmelse (jf. Räf 2001:12 f.). De kan tolkes slik at det er en «maskulin» og en «feminin» rolle, eller snarere flere, innen hver kategori, og at kjønnene har endret rolle gjennom sin livssyklus. Sosialt kjønn er blitt et begrep (se f.eks. Räf 2001; Skogstrand og Fuglestad 2006). En person som biologisk sett er kvinne, kan ha hatt en maskulin rolle i ett stadium av sitt liv, og omvendt kan en mann

ha blitt tildelt en feminin rolle, foruten at det kan ha eksistert roller som ikke kan knyttes til det biologiske kjønn, som er grenseoverskridende, jf. diskusjonen om sjamanene og den «skeive» Odin (Solli 2002).

Selv om det er en stor diskusjon omkring forholdet mellom biologisk og sosialt kjønn, tar jeg ikke konsekvensene av den i kategoriseringen av graver på annen måte enn at jeg knytter gravene til den feminine og den maskuline «sfære». Jeg bruker biologisk kjønn der osteologiske analyser foreligger, som argument for at en gjenstand kan knyttes til en kvinne eller en mann.

I kapittel 6 vil jeg se nærmere på kategoriene i en samfunnsmessig sammenheng.

Oppsummering

Alle funnene er lagt inn i en kronologisk tabell (se vedlegg til dette kapittel). Den er delt i to. Den første delen er gravene gravd ut av Oluf Rygh og en senere utgravning. Den andre delen består av de tre spesielt rike gravene som var gravd ut før Ryghs utgravninger, og i tillegg oppløyde funn som kan skrive seg fra grav eller offer/depot (se anmerkningsfeltet).

Romertid dominerer med 35 graver. De fordeler seg relativt likt innenfor eldre og yngre: ca. 16 graver fra eldre romertid og ca. 19 fra yngre romertid. Noen av gravene kan bare dateres innenfor romertid. Fra folkevandringstid er det bare fem gravfunn, men blant disse er det tre med spesielle og rike funn. Fra yngre jernalder er det en grav fra merovingertid, og fire gjenstander funnet ved pløying som trolig skriver seg fra vikingtidsgraver. En spenne funnet i Kongshaugen kan være en sekundærgrav. Den ellers så funnrrike vikingtid markerer seg ikke på Veien.

Tre gullfunn kan være offer eller depotfunn: en gullsolidus funnet på gravfeltet, en betalingsring fra Kongshaugen og en spiralring funnet ved pløying. Disse gullfunnene fra yngre romertid og folkevandringstid understreker rikdommen fra disse periodene slik den kommer til syne i de tre gravene med spesielle funn.

Jeg vil senere se funnene i sammenheng med bosetningssporene for å tolke samfunnsforhold (kap. 6).

4.2.4. Gravskikk

Jeg vil nå se nærmere på variasjonene i begravelsesmåte. Jeg refererer først Oluf Ryghs observasjoner siden han har detaljerte beskrivelser. Deretter vil jeg foreta en analyse av ulike variabler når det gjelder gravskikk. Når det gjelder de «rike» gravene, er det begrenset hva som fins av opplysninger omkring gravskikk. Jeg vil videre knytte haugenes form og størrelse til funn og dateringer.

Oluf Ryghs observasjoner

Alle gravene er branngraver, likene er brent, oldsakene viser spor etter brann, og han observerer at jerngjenstander har glødeskall. Når han sier at beinkammer og bronsespenner ikke har vært i ilden, er det feil, iallfall for beinkammernes del – de var alle brent.

For hver gravhaug er det nøyaktige beskrivelser av observasjoner og funn, men ingen tegninger (se kap. 8 med mine tegninger av rekonstruerte gravhauger). Forekomster av kull og brente bein er beskrevet, men ingen nøyaktige mål, og svært lite av dette er samlet inn, dog noe fra utgravningen i 1875. Dette kan vi i ettertid beklage siden kull kan C14-bestemmes og brente bein i heldige tilfeller kan alders- og kjønnsbestemmes, slik våre etterkommere helt sikkert vil beklage at vi forsømte oss. Det vil oppstå nye analysemetoder. I den tids ånd var det gjenstandene – oldsakene – som var kildematerialet. Men i artikkelen om yngre jernalder to år senere har han en klar oppfordring om å samle inn brente bein, blant annet fordi det kan være oldsaker blant dem, slik tilfellet var på Veien (deler av en kam), foruten at det i Sverige var påvist bein av forskjellige dyreslag (1877).

En viktig observasjon er at Rygh er oppmerksom på *tetningskitt*, som er spor etter organiske kar, som han samler inn (1875). Ofte fins dette i forbindelse med groper som jeg har tolket som flatmarksgraver (jf. kap. 4.1 og Gustafson 2002).

En interessant observasjon er pilspissen i haug 9/1870 (C5163–65), som han mener må dateres til yngre jernalder. Den lå atskilt fra de andre sakene høyere oppe i haugen på skrå med odden ned, og han tenker at «den er tilfeldig bortskutt i den senere tid og boret seg inn i haugen». Pilen R535 har fal og er trolig fra 600-tall (jf. Hougen 1932, s. 62 og fig. 6, jaktfunn fra Størkestad med liknende pilspisser og en skjoldtornspenne). Graven inneholdt en fibula med spadeformet fot fra 400/450–tidlig 500-tall og er altså litt eldre. Rygh kan ha rett i sin tolkning, men kanskje det ikke var et tilfeldig skudd? Er det spor etter et ritual?

Det er gravskikken som opptar ham, og spesielt kullforekomster. Observasjonene nedenfor er hentet fra utgravningen i 1870; haugnumrene er altså fra denne utgravningen om ikke annet er nevnt. Han har få kommentarer til utgravningen i 1875; han bemerker at utbyttet ikke var stort, og at den har størst interesse ved at den bekrefter slutningene fra utgravningen i 1870 (1876:201).

Om kull

Han observerer kull i alle hauger bortsett fra nr. 53, 55, 64 og 66, men i 53 var det dog brente bein:

GRAVER utgravd av Oluf Rygh på Veien, Ringrike. Funnkombinasjoner

Kategorisering av gravene med grunnlag i gravgods. Bare graver med daterbare gjenstander, noen med litt usikkerhet? Gruppene markert med skygge.

Cnr.	Haug nr. Grav nr.	Dat.	våpen		belte utst.	redskap	kramkniv	sigd	synål	spinnehjul	kam	smykke	nøkkel	leirkar	beslag	annet
			spyd lanse	skjold												
5208-10	1870/48	B1-2	2	x												
7518-20, 08	1875/9 /II	B1-2	2	x	x											
5174-76	1870/19	B2	1	x	x											
5151-52	1870/1	C1		x										skår		
5179-81	1870/24/I	C1-2	1	x												
5211-12	1870/50/II	C2-3		x		2										hestet.
5153-54	1870/2	D (2)	2	x								korsf. f				
5168-70	1870/13	Mero			x	x								skår		
5193-96	1870/30	B1-2				x	x	x	x							
7507,9,10	1875/5	B2					x			x		fibula				
5190-91	1870/27	B2					x					fibula				
-	1870/41	B?						x								
5205-6	1870/44	B?					x	x								nål
7511-12	1875/7	B?					x								x	
7506	1875/4	B1-2								x						?
7535	1875/9/V	B1-2								x						
7513,14,36	1875/10	B1-2								x				skår		slagg
5197-98	1870/32	B-C1								x						torn
5217	1870/57	B-C1								x						?
5189	1875/26	B-C1								x						
7537	1875/11	C?								x				skår		
5185-88	1870/25/III	C2-3				x			x?			hårnål		hankekar		
5185	1870/25/IV	C2-3										hårnål				
5156-59,62	1870/6/III	C3				x						2lenkenål beinnål		hankekar	x	jern klump
5220-21	1870/62	C3-D										hektesp.		skår,spannf.		
5163-64	1870/9	D1							x			spadef.fib				
5177-79	1870/22	e.ja.											x		x	
5199-01	1870/35	e.ja.											2		2	
5173	1870/17	C1												bolleform		hank
5204	1870/39/II	C1-2												hankekar		
5222	1870/65	C2												flere h. kar		
5182	1870/24/II	C2-D												l. kokekar		
5183	1870/25/I	C2-D												l. kokekar		kleber
5184	1870/25/II	C2												hankekar		
5202-3	1870/37	C2-D												l. kokekar		
		C2												hankekar		
5213	1870/50/I	C2-3												hankekar		hank
5167	1870/12	C3												skår,spannf		hestet.
5215	1870/51	D1												skår,spannf		slagg

Kategorier: våpen – redskap – kam – smykke - leirkar

Fig. 4.22. Skjema som viser kategorisering av gravfunnene

Fig. 4.22. Diagram showing categorization of grave findings (artefacts)

«Nedlegningen af Kul og Aske viser sig altså at have været noget meget væsentlig ved Haugbygningen; denne Bestanddel af Monumentet maa man følgelig ogsaa have tillagt en ganske særegen betydning. De forskjellige Maader, hvorpaa Kul og Aske fandtes nedlagte, fortjener derfor en nøiere Betragtning». (1871:121)

Han dokumenterer og beskriver kullforekomstene i alle haugene. Oftest lå kullaget på bunnen av haugen, på den naturlige overflate, ofte en kretsrund form, i noen hauger over hele haugens bunn (nr. 1, 2, 3, 6 og 50).

I én haug var det to kullag i forskjellige høyder, ett på bunnen, ett to fot høyere. Vanligvis var kullagets omfang mindre enn haugens. Noen hadde kullag av annen form, f.eks. langstrakte (nr. 15, 45, 49 og 60). Ofte var det flere samlinger kull i samme haug. Lagenes tykkelser var meget forskjellige, fra mindre enn en tomme til en fot, men kullet kunne også forekomme i hoper/dynger på bunnen av haugen (nr. 7, 8, 20, 22, 23, 25, 27–30 og 57). Kull kunne være nedlagt i «traktformete» eller «pungformete» hull i bunnen (nr. 10, 11, 15, 26, 36, 47, 57, 60 og 63; dette tolkes av meg som flatmarksgraver, kokegropser eller ildsteder, jf. kap. 4.1).

Rygh konkluderer med at *haugene ikke er bygget på likbålets tomt*. Da burde det vært mer kull, svarende til den mengde ved som trengtes for å brenne et lik. I noen var det ubetydelig med kull (nr. 33, 56 og 59), dessuten hadde kullforekomstene for liten utstrekning. Rygh antar derfor at det for en slik stor begravellesplass brukt over lang tid må ha vært en egen bål plass, og at alle likene ble brent på samme sted.

Om han ikke samlet inn kull, har han ikke oversett betydningen av dette. Han tenker seg *ritualer i tilknytning til kullet*: Etter at bålet var utbrent, samlet man opp ikke bare rester av beina og hva ilden hadde levnet av eiendeler som var lagt med liket på bålet, men også en del kull og aske, som ble brakt til begravellesstedet, hvor det ble strødd ut i et horisontalt lag, dynget opp i en haug eller fylt i hull. «Det lader ogsaa til, at man har knust de større Kul ... for at faa Massen mer ensartet, thi overalt var Kullene fint smuldrede ... neppe nogensteds et helt stykke Kul af en Valnøds Størrelse» (1871:122 f.). Den umake og omhu som var anvendt ved kullets nedlegning, bestyrker den slutning at det har vært lagt *særdeles vekt på denne bestanddel av gravhaugen*. «Det lader sig gjette, at man har givet den en religiøs-symbolisk betydning, en viende, beskyttende eller rensende kraft.» (1871:123).

Han mener at de forskjellige former som kull- og askesamlingene hadde, må ha hatt sin mening og hensikt, og at det heller ikke var tilfeldig at det i samme haug kunne være flere kullsamlinger, selv om det ikke var tegn til flere begravelser. I en fotnote foreslår han

at man kan tenke seg at flere av den avdødes frender har båret hver sin del av kull og aske til haugen og lagt dem ned på forskjellige steder i denne (1871:123). Han har omfattende kommentarer til kullets betydning i sin artikkel om yngre jernalder, som er skrevet etter utgravningen på Veien. Der er han tydelig inspirert av resultatene fra denne undersøkelsen (1877:164 ff.).

Rygh uttrykker håp om at man med tiden vil kunne se klarere i denne for gravskikken og dens betydning viktige sak, når det ved fremtidige undersøkelser blir lagt nøye merke til hvordan kull og aske forekommer. Man kan spørre seg om så er skjedd.

Om brente bein og gravgjemmer

Brente bein forekommer ikke fullt så ofte som kull og aske; i 18 av 66 hauger var det ingen spor av bein, men han tviler ikke på at disse også er gravminner, som de andre haugene. De har samme form og oppbygning og består av samme masse, derfor kan ikke beina være fortært. Han våger en gjetning: at liket er så grundig brent at det kun er støv tilbake. Mengden brente bein er påfallende liten og dessuten meget forskjellig i de ulike hauger. Han beklager at han forsømt å måle de største samlinger; ofte var det kun en håndfull eller to, i atskillige bare enkelte beinsplinter (for eksempel nr. 6 II, 11, 13 og 15). I en fotnote bemerker han at det umulig kan være utvalgte bein som er nedlagt, og resten kastet, da gravskikken viser umiskjennelig pietet mot den avdøde.

Vanligvis lå beina i en samlet «hop», uten noe fremmed stoff blandet mellom dem. «De maa være blevne omhyggelig samlede og rensede, før de nedlagdes. Kull og aske fandtes ofte omkring, over eller under dem, men ikke egentlig blandede med dem» (1871:125). Det ser derfor ut til at det er rensede bein i gravhaugene, men det er usikkert om dette gjelder alle, også for gravene jeg har tolket som flatmarksgraver, mens det i flatmarksgravene utenfor gravhaugene forekom både rensede og urensede bein, jf. kapittel 4.1.

I noen hauger lå beina i et gravkammer av steinheller (nr. 1, 2 og 25/II), i et leirkar hvelvet over (3/I) eller i et stående leirkar (6/III, 24/II og III). Skjoldbule hvelvet over beina forekommer i fire graver (nr. 19, 24/I, 48 og 50/I). Et steinlag over beina forekommer i tre graver (37, 41 og 44) og et kretsformet lag av stein over beina i to graver (50 og 51). Dessuten nevner han en større stein (22) og at beina lå under en flat stein med en eggformet stein over (35).

Familiegravsteder?

Særlig oppmerksomhet vier han hauger hvor det tydelig er flere begravelser, som kanskje kan tolkes som familiebegavelser. Av 66 hauger har 7 flere begravelser – fra

utgravningen i 1870 er det 2 begravelser i nr. 3 og 39, 3 begravelser i nr. 24 og 45, 4 begravelser i nr. 6 og 25 og 5 begravelser i nr. 50. Dessuten er det flere begravelser i haug 9 og 10/1875, som han ikke kommenterer. Han refererer til eksempler på at yngre jernalders folk har lagt sine døde i eldre jernalders hauger (Rygh 1869:176; han nevner «Kongshaugen», hvor det ble funnet en spenne fra vikingtid, som han riktignok mener er en tilfeldig sammenblanding av funn).

Stratigrafiske observasjoner viser at noen graver må være samtidige; i haug 39 lå begge begravelser på bunnen med 2 fots avstand, og i haug 50 var det 4 begravelser på bunnen med 2–4 fots avstand (og en grav høyt oppe, som altså må være yngre). Hans forklaring er et de kanskje døde samtidig av sott eller i krig (1871:126 f.).

Skjorbrente stein

Ildskjørnede stein oppfattes som spor etter likbrannen (nr. 10, 14, 15 ofl.). Når det står at disse lå i en grop med kull, tolker jeg observasjonene som kokegropser som er dekket av gravhaugene og er eldre enn disse.

Oldsakene

«Udbyttet av Oldsager i disse Hauger var hverken meget rigt eller særdeles mærkeligt», kommenterer Rygh (1871:127). Kun noe over halvdel, 37 hauger, inneholdt oldsaker, jf. kapittel 4.2.3. I regelen lå oldsakene sammen med beina; alle «benhoper» måtte derfor omhyggelig gjennomføres.

Leirkar er de vanligste funn; i mange av haugene var det bare skår, hvor det var helt klart at det *ikke var nedlagt et helt kar* – det var «aabenbart at Urneskaarene vare indlagte samtidig med begravelsen og i en bestemt Hensigt. Men i hvilken Hensigt?» (op.cit.:128). Hele kar var benyttet som gravurner, men like ofte kunne de stå ved siden av beina (25 II, III og 50 I); i nr. 37 sto et kar på hodet ved siden av beinsamlingen.

Han ramser videre opp ulike gjenstandskategorier, som våpen og smykker (til disse regner han også kammer), foruten redskaper, beslag og annet uten særlige kommentarer. Det er interessant at han bemerker funn som hestetenner og «myrmalm» (trolig slag), som han antar ikke er en tilfeldig innblanding, men er lagt i graven med hensikt .

Gravenes variasjon, analyse

Kontinuitet fra førromersk jernalder er synlig først og fremst ved branngravskikken; kullet er ikke i lagt i grop, men kan betegnes som brannflak av forskjellig størrelse. Beina er knust og «renset», kanskje vasket. Brente bein og kull ble fraktet til gravstedet. Som nevnt i kapittel 4.2.3 hadde 19 hauger samme innhold som

flatmarksgravene, *kull og brente bein*, og 6 bare *brente bein*. Av 39 hauger med gjenstander hadde 6 bare *leirkarskår*, også karakteristisk for flatmarksgravene.

Som Rygh skriver, er det stor variasjon i gravenes innhold, særlig når det gjelder kull og bein, mengde og beliggenhet. Variasjon i gravgjemmene er vist i tabellen nedenfor. Bare i 15 graver har restene av den døde, de brente bein, en form for gravgjemme; for øvrig ligger de i en «hop» eller «samling» av varierende størrelse, og noen ganger er det bare smuler. I tabellen er det også tatt med seks graver hvor beina (og ev. gjenstander) er dekket av stein, ikke egentlig «gravgjemme», men en markering. Som det fremgår i kapittel 4.1, er flere av gravene jeg har tolket som flatmarksgraver under haugene, en grop dekket av en stein. Disse er ikke omtalt her.

De små kistegravene hadde hauger av middels størrelse. Haug 1/1870 målte 10,2 m i diameter og inneholdt våpen (skjoldbule) som er datert til C1. Haug 2/1870 målte 9,3 m i diameter og inneholdt våpen (skjoldbule og to lanser) og en korsformet spenne som er datert til D2. Haug 25 målte 10,4 m i diameter, var 1,1 m høy og inneholdt flere graver; grav II var en hellekiste fylt med brente bein, og et leirkar fylt med sand sto utenfor ved en sidehelle. Leirkaret er datert til C2–3. Slike små kister som inneholdt en urne med brente bein, er kjent ellers i Norge, for eksempel i det nærliggende landskapet Hadeland. Her var mange kjelegraver med våpen, hvor bronsekjelene var satt ned i et lite kammer av steinheller, ofte med en helle som lokk (Grieg 1926:32 f.). Også på Toten er en slik gravform kjent (Herteig 1955:77). Vi merker oss også at den kjente våpengraven fra Jevnaker hadde et lite steinkammer. Funnstedet er ukjent og funnene redusert, men nok til å vise en høystatuskriger fra 200-tallet, jf. kapittel 4.2.1 om våpengravene. Det synes å være en tendens at hellekister er mannsgraver.

Et eksempel på en liknende gravform i romersk område er en soldatbegravelse ved Rhin-grensen (Mainz), hvor et leirkar med brente bein var plassert i en «kiste» konstruert av taktegl (Rasmussen 2003:161). Derfra å slutte at våpengraver i hellekister skulle romme soldater som hadde tilknytning til den romerske armé, krever en egen analyse, jf. graven med bronsekar, brente bein og ormehoderinger i hellekiste (kap. 4.2.2 og Oestigaard 1999).

Flere graver i én haug

Noen hauger bygges over eldre flatmarksgraver, som må ha vært synlige ved at de var dekket av en stein. Som nevnt i kapittel 4.1 er det mulig at et par graver tolket som flatmarksgraver under en haug har *sammenheng* med haugen. Der det er flere samlinger bein på

Tabell 4.2.4.1. Gravgjemmer

Form	Datering	Gjenstand	Kjønn (antatt)	Haugnr. og gravnr.	Andre opplysninger
Hellekiste	C1	Våpen	M	1/1870	
”	D1	”	M	2/1870	
”	C2	Leirkar		25/1870 II	
Skjoldbule	B2	Våpen	M	19/1870	
”	C1–2	”	M	24/1870 I	
”	B1–2	”	M	48/1870	
”	C2–3	”	M	50/1870 II	
”	B1–2	”	M	9/1875 iid	
Leirkar	C3	Smykker (lenkenål)	K	6/1870 III	
”	C2–D			24/1870 II	
”	E.ja.			24/1870 III	
Leirkar på hodet	C2–3			3/1870 I	
Trekar	?			50/1870 III	
”	B		K (bein)	9/1875 II c	
Dekket av stein	?			50/1870 V	Lag m. små stein
”	D1	Leirkarskår		51/1870	Lag m. små stein
”	E.ja	Nøkkel, beslag	K	22/1870	Store kampestein
”	C2–D	2 leirkar m. sand		37/1870	3 lag stein
”	E.ja	Nøkkel, beslag	K	35/1870	Bruddstein med eggformet stein over
”	B	Sigd	K	41/1870	Bruddstein og kampestein
Liten åpning mellom steinene	B	Sigd, krumkniv, nål	K	44/1870	Bruddstein og kampestein

Gravgjemmene består av små hellekister, leirkar og trekar (tetningskitt); dessuten kan skjoldbule tjene som gravgjemme for de brente bein unntatt der våpnene er lagt ned i en hellekiste.

bunnen av en haug, er det usikkert om det dreier seg om flere graver, slik Rygh har tolket det. Men noen hauger har tydelig stratigrafi, med graver i grop, graver på bunn og graver i haugfyllen. Et eksempel er haug 9/1875 (se kap. 4.1, fig. 4.2). Her var det to groper som hver hadde to graver. Begge groper hadde én grav med organisk kar og én med leirkarskår. På bunnen av haugen var det brente bein og en kam under en stein og en samling bein med leirkarskår, og i haugfyllen var det to graver, en med våpen og et organisk kar med brente bein. Muligens er det i denne haugen åtte graver. Her er både menn og kvinner begravd ifølge den osteologiske analysen (Lahtiperä 1980; se vedlegg a til kap. 4.1). C14-datering av trekarkitt fra en flatmarksgrav (førromersk jernalder) og fra karet i den sekundære grav i haugfyllen (eldre romertid) viser at det er liten tidsforskjell. Haugbyggerne har

sannsynligvis vært klar over at det var eldre graver der de bygget haug (Gustafson 2002). Dette er et av flere eksempler på flere graver i en haug, som Rygh foreslår som familiegraver.

Tabellen nedenfor viser at de fleste hauger som inneholdt flere graver, har funn fra yngre romertid, men det er flere graver som ikke har daterbare funn. Både gjenstander og beinanalyser tyder på at menn og kvinner kan være gravlagt i samme haug. Det er nærliggende å anta at det var en personlig forbindelse mellom den som haugen ble bygget for, og den som siden ble lagt i den, særlig når det er nærhet i tid. Kanskje kan DNA-analyser i fremtiden påvise slektskapsforhold. Det er mange mulige tolkninger (for eksempel Skre 1998:212 f.), men dette tema ligger utenfor rammen av denne avhandlingen.

Tabell 4.2.4.2. Hauger med flere graver

Haugnr.	Antall graver	Stratigrafi	Antall flatmarksgraver	Gjenstander (daterbare)	Datering
3/1870	2			Leirkar	C2/3
6/1870	4			Leirkar, smykker	C3
24/1870	3			Våpen Leirkar	C1/2 C2
25/1870	4	x		Leirkar, hårnål	C2/3
39/1870	2			Hårnål	C1/2
45/1870			1		
50/1870	5	x	1	Leirkar Våpen	C2/3 C2/3
9/1875	8	x	4	Våpen (sekundær grav) Trekarkitt (sekundær grav) Trekarkitt (i grop, flatm.grav) Her er flere flatmarksgraver	B1/2 AD40–205 BC360–125
10/1875	2	x	1	Kam	B1/2

Tabellen viser det *antall* graver Rygh har tolket. Det er markert med x hvor det er *stratigrafiske* forhold med graver i ulike nivåer, og hvor jeg har tolket grop under bunn som *flatmarksgrav*. Av *gjenstander* er bare nevnt de som er daterbare, og datering av disse.

Gravfunnene og haugenes form og størrelse

Langhaugene

De fleste haugene er runde, det er bare seks langhauger. Disse synes å ligge to og to sammen, men i forskjellige deler av gravfeltet. De har forskjellig lengde, fra 18 m til 11 m. Det som karakteriserer disse haugene, er mangelen på gravgaver. Bare én av haugene inneholdt gjenstander, en kam og litt smeltet bronse. Brente bein fra denne haugen er bestemt som tilhørende en voksen person. To hauger inneholdt brente bein, og alle haugene unntatt én inneholdt kull.

Langhauger inneholder ofte kvinnegraver (Løken 1987; Gustafson 1993; Tzigaridas 1998). Det er indikasjoner på at kammer ligger i kvinnegraver på Veien,

jf. kapittel 4.2 og funnkombinasjonsskjemaet. Det er derfor en mulig bekreftelse på at langhauger på Veien er kvinnebegravelser.

Størrelse

Blant gravene som Rygh grov ut, er det liten variasjon når det gjelder gravenes høyde, mens diameteren har en litt større variasjon.

Tabellen i vedlegg b til dette kapitlet viser gravhaugene utgravd av Rygh sortert etter *diameter* og hvordan funn og dateringer fordeler seg på størrelse. De seks største rundhaugene, som måler ca. 14–18 m i diameter, hadde lite innhold, bare én gjenstand, en kam (B1–2). Våpengravene måler ca. 9–13 m i diameter. Redskapsgravene har omtrent samme variasjon, 9,4–12 m. Nøkler ble funnet i hauger med svært ulik dimensjon, 12 m og 6,4 m, likeså kammer, i hauger på 6,5–14 m. Det ser derfor ikke ut til å være noen sammenheng mellom gjenstandskategori og haugdiameter. Også tomme hauger og hauger med bare kull sprer seg over hele størrelsesregisteret.

Tabell 4.2.4.3. Langhauger

Haugnr.	Lengde, m	Bredde	Høyde, m	Gjenstander, datering	Brente bein	Kull	Annet
21/1875	18,2	12	1,6	-	-	x	
47/1870	16	5	0,8	-	-	x	3 groper m. kull under haugen
46/1870	13	6,9	0,8	-	-	x	
3/1875	12,8	6,9	0,78	-	x		Kokegrop og grop m. kull under haug
4/1875	11,6	7,5	1,4	Kam, B1–2, smeltet bronse	x	x	Voksen, 25–30 år
20/1875	11	6,6	1,0	-	-	x	

Tabellen i vedlegg c til kapitlet viser haugene sortert etter *høyde*. Det er ikke helt sammenfall mellom høyde og diameter, men tendensen er den samme, funnkategoriene og innholdet for øvrig sprer seg.

De «rike» gravene

De tre gravhaugene som ble undersøkt av amatører før Ryghs utgravninger, har ikke detaljerte beskrivelser av innholdet. De er datert til yngre romertid og overgangen til folkevandringstid (kap. 4.2.2).

Den eldste, fra yngre romertid, var en kistegrav med bronsekar, men uten våpen. Her lå to gullringer over de brente beina. Graven med skålvekten fra ca. 400 kan være en branngrav, men her er det også indikasjoner på en ubrent grav. Den rikeste graven fra omtrent samme tid stammer fra den største gravhaugen, «Kongshaugen», og skilte seg fra alle de øvrige gravene ved at den var ubrent. Her var rester av treverk, noe som kan antyde at dette var en kammergrav, som den rike graven fra Sætrang, også en skjelettgrav, men

litt eldre (Slomann 1959). Tendensen når det gjelder de «rike» gravene, er klar, de stammer fra store hauger (se kap. 4.3 om gravfeltet). Den rikeste graven skiller seg fra de øvrige ved at den er en ubrent grav.

Avslutning

Gravskikken viser stor variasjon, men ingen klare mønstre, slik jeg mener å kunne påvise når det gjelder gjenstandene i gravene (se kategoriskjemaet, kap. 4.2.3). Gravskikkvariasjoner er fremstilt i tabell i vedlegg d til dette kapittel.

Det synes ikke å være noen sammenheng mellom haugenes dimensjoner og innhold når det gjelder gravene Rygh grov ut. Derimot er det en klar sammenheng mellom spesielt store hauger og rikt gravgods.

Det er en tendens til at langhauger er knyttet til kvinner, og at graver med små hellekister er mannsbegravelser.

Det er et slående tradisjonsbrudd når den rikest utstyrte graven i den største gravhaugen er ubrent (Kongshaugen) etter nær 1500 år med branngravskikk.

4.3. GRAVFELTET

Man finder saaledes ogsaa her den Erfaring bekræftet, at vore hedenske Forfædre gjerne lagde sine Græve paa iøinefaldende Punkter, hvor der var god Udsigt, og hvor Gravene selv kunde sees langt fra.

Rygh 1870:96

Kartet fra 1847 viser 144 hauger, Rygh oppdaget 7 hauger, så til sammen var 151 hauger kjent, jf. kapittel 3.2. Mye var endret fra kartet ble tegnet, til Rygh ankom til området i 1870. Han bemerker at det var oppført et meieri omtrent ved B på kartet og et skolehus ved C, og at veivesenet hadde anlagt et grustak ved D (jf. husmann Eriksen, som i 1862 fant en bronsekjele med ormehoderinger, kap. 4.2.2). Området merket E på kartet har vært benyttet som ekserserplass, så her kan hauger være fjernet. Dessuten kan noen hauger være dyrket vekk (1871).

I innberetningen fra 1870 (1871:97 f.) bemerker Rygh at det på få unntagelser nær ikke var mulig å identifisere haugene ut fra kartet fra 1847. Det ble ikke tegnet noe nytt kart, men Rygh kommer med enkelte bemerkninger om kartet. I 1875 gir han flere holdepunkter.

Jeg gjør her et forsøk på å identifisere haugene, delvis for å få informasjon om den horisontale stratigrafi ved daterende funn og å påvise eventuelle mønstre ved å identifisere haugene med de rike funnene, de store haugene, langhaugene og haugene med gjenstander. Hensikten er også å finne ut hvor det har ligget «flatmarksgraver» og «kokegroper», som bygger på mine tolkninger av Ryghs opplysninger (jf. kap. 4.1).

Som forklart i kapittel 3.2 er haugene på en kartvariant fra 1847 merket med bokstaver, men på grunn av haugenes antall er det benyttet flere alfabeter, som har et tall i tillegg. På kartet på figur 4.23 har jeg skrevet tall i sirkel for å vise hvor de ulike hauggruppene ligger: Lengst mot N ligger hauger med alfabet uten tall, ved sirkel 1 ligger hauger med alfabet og 1-tall, ved sirkel 2 alfabet med 2-tall, ved sirkel 3 alfabet med 3-tall og ved sirkel 4 alfabet med 4-tall. Alfabet med 5-tall utgjør fem overpløyde hauger i åker og to utgravde ved og på Bråten-tunet.

På kartet har jeg påført Ryghs gravhaugnummer som det har vært mulig å identifisere, med årstall bak. Av plasshensyn har haugene fra 1870 bare /70 og fra 1875 bare /75.

Gravhaugene som ble gravd ut forut for Ryghs undersøkelser, er påført med årstall: «Jomfruhaugen» ca. 1770, «Kongshaugen» 1824, haugen med skålvekten 1825, bronsekjel med gullringer 1862. Funn av gullsolidusen kan påføres ganske nøyaktig ved veikrysset sør for Kongshaugen på grunnlag av en kartskisse i museumsarkivet. Dessuten er åkerområder som ble fflateavdekket i 1992–2000 sør for gravfeltet og i 1996 øst for gravfeltet, påført årstall.

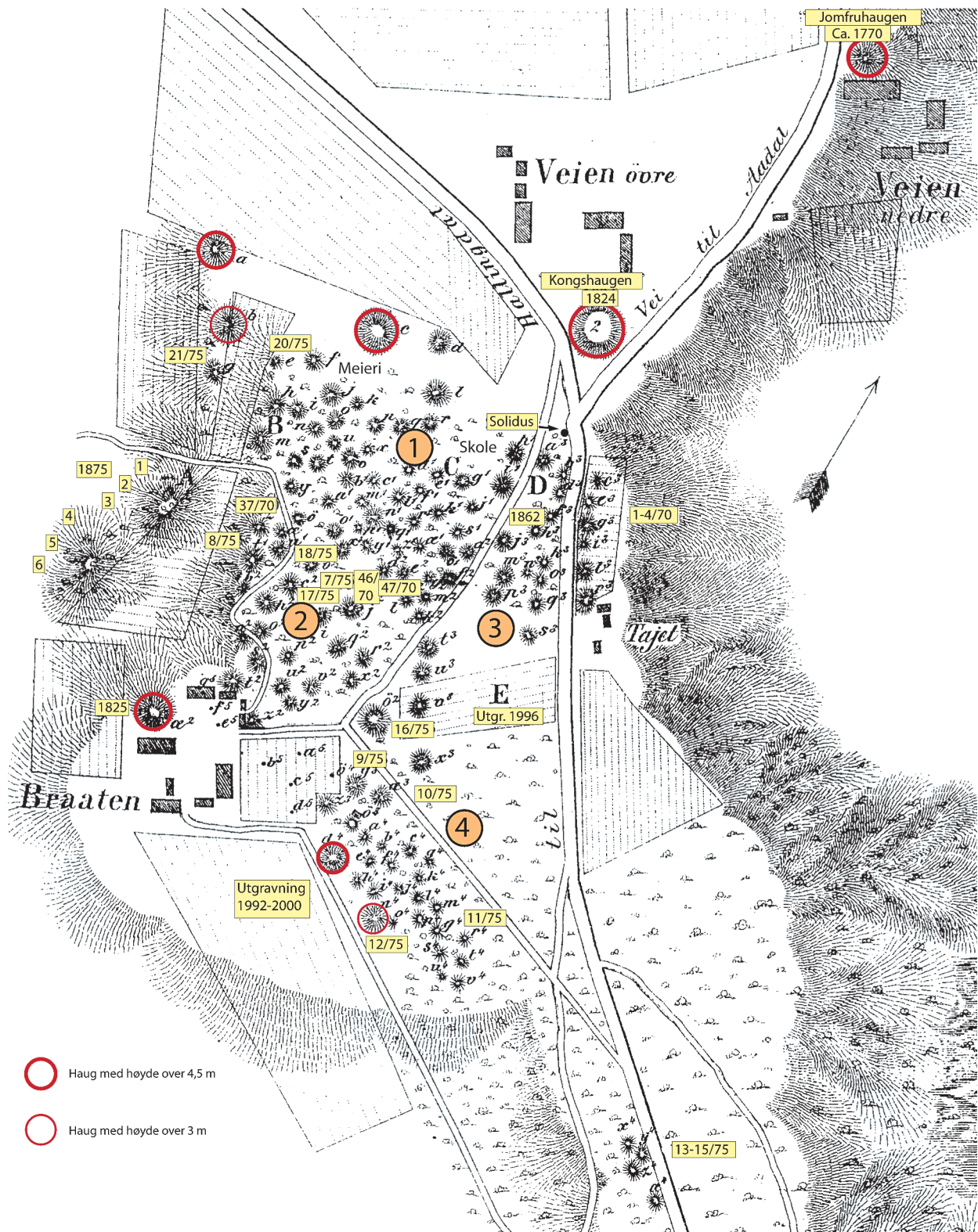

Fig. 4.23. Utsnitt av kartet fra 1847 påført gravhaugnummer fra Ryghs utgravninger og markering av store hauger

Fig. 4.23. Section of the map of 1847 with grave mound numbers from the excavations by Oluf Rygh, and marking of large mounds

Store hauger og «rike» funn

«Kongshaugen» (2) og «Jomfruhaugen» (1) var blant de største haugene og er avmerket på kartet fra 1847, men var ved Ryghs besøk jevnet med jorden (Rygh 1871:99). Nær tunet på Veien nedre lå «Jomfruhaugen» med en høyde angitt til 18 fot (5,6 m), mens «Kongshaugen» ved tunet på Veien øvre hadde en høyde på 8 fot (2,5 m), med den bemerkning at $\frac{3}{4}$ av høyden var bortgravd (den ble gravd ut i 1824). Det kan bety at haugen antas å ha vært omkring 7,5 m høy. I tillegg til disse to er det seks hauger med en høyde på over 4,5 m og to med en høyde på over 3 m. Disse åtte haugene som merker seg ut som spesielt store, fra 3 til 7,5 m høye, kan vi ut fra listen identifisere på kartet.

Som Rygh bemerker, ligger de store haugene i utkanten av feltet og kranser dette fra N til S; ingen ligger i «bak-kant», i øst. Han tenker seg at dette var «æresplasser». De er utvilsomt maktsymboler, men beliggenheten kan også ha kronologiske årsaker. På det tidspunkt haugene ble bygget, var det en stor flate med småhauger tett i tett, og de store haugene fra yngre romertid/folkevandringstid ble plassert utenfor.

«Jomfruhaugen» skal være gravd ut på slutten av 1700-tallet; det er sagn om rike funn, men det er ukjent hva som ble funnet (Rygh 1871:99). De rike funnene fra «Kongshaugen» ble gravd ut i 1824 og er fra tidlig folkevandringstid (D1). Funnet med skålvekten og annet fra 1825, datert til ca. 400 e.Kr. (D1), stammer fra en haug merket æ2 på kartet. I sin innberetning (1871:98) skriver Rygh at dette funnet stammer fra den store haug like ved husene på Bråten merket a2 på kartet. Han må ha ment æ2, som er en stor haug ved husene (høyde 15 fot = 4,7 m), mens a2 ligger øst på feltet langt fra husene og er ca. 1 m høy. Funnet er altså gjort i en stor haug i gravfeltets sørvestre ytterkant. Det tredje rike funnet, med østlandskjele og ormehoderinger av gull fra yngre romertid (C), ble gjort av husmann Eriksen i 1862 ved grustekt, trolig i feltet markert D på kartet, i østre ytterkant av feltet. Dette funnet har med andre ord ikke en spesielt markert beliggenhet. Ved utgravningen i 1992 i åkeren øst for Bråten-tunet ble det funnet en pilspiss av jern av typen R540, som dateres til folkevandringstid. Funnet ble gjort nær gravhaugen merket d4, som er en av de store haugene, med en høyde på 15 fot (= 4,7 m); det er bemerket på kartet at den var utgravd i midten. Haugen hadde et stort krater. Det er mulig at pilen stammer fra haugen, og derved daterer den til folkevandringstid.

De rikeste funnene kan altså identifiseres på kartet; disse er også blant de yngste, fra yngre romertid / tidlig folkevandringstid. To av dem er fra store hauger. De ligger i utkanten av gravfeltet. Det samme gjelder de øvrige større hauger, med en høyde på over 3 m. Det

er grunn til å anta at de store haugene er fra samme tidsrom. Når de ligger i utkanten av feltet, kan det ha sammenheng med at selve flaten var opptatt. Dessuten er de her godt synlige maktsymboler.

Rygh 1870

Som nevnt i kapittel 3.2 består dokumentasjonen fra Ryghs utgravninger av en dagbok, en håndskrevet museums katalog og en trykt innberetning (tilvekst). De har alle litt forskjellige opplysninger og supplerer hverandre. Noe forvirrende er det at han opererer med *forskjellig haugnummer* i disse kildene. Haugnumrene i dagboken er overstrøket, og haugene er gitt nye nummer, som er de som benyttes i museums katalogen og i den trykte tilveksten (jf. tabell 4.3.1 nedenfor).

I tilveksten er det få holdepunkter for haugenes beliggenhet. Sikkert identifiserte er haug 1–4, som er fire av de seks markert lengst øst på kartet øst for «hovedveien» og nord for plassen Tajet. Haug 1 er den sørligste. De tilhører gruppe 3 på det trykte kartet, markert c, e, g, i, l og r. To av haugene var fjernet før Rygh kom. Etter utgravningen ble haugene fjernet etter grunneiers ønske.

I dagboken er det flere opplysninger enn i innberetningen. Ingen av haugene er identifisert ved kartnummer, men det fins opplysninger om beliggenhet, som riktignok er svært upresise.

I den trykte innberetningen opplyser han at han på enkelte unntagelser nær ikke kan identifisere haugene på kartet og derfor gir haugene nummer «etter den orden hvori haugene blev undersøgte, idetheletaget fra Nord mot Syd i gravfeltet» (1871:100). Dette kan ikke stemme siden det i dagboken fremgår at haugene han grov første arbeidsdag, lørdag 6. august, nr. 1–8, er rettet til nr. 26–31, 25 og 24 i den trykte innberetning. Mandag 8. august grov han nr. 9–16, rettet til nr. 32 og 17–23, tirsdag 9. august nr. 17 (rettet til nr. 16) og så videre; deretter er det ikke oppgitt dato. Den trykte innberetningens haug nr. 1–4 ved Tajet har opprinnelig nr. 44–47 i dagboken og kan dermed ikke være de første han grov. Alle haugene til og med nr. 47 har endret nummer.

Fra haug nr. 25 i tillegg til nr. 15 og nr. 17 er det beskrivelser av beliggenhet. Men disse er det ikke lett å tyde. Holdepunkter er Ysteriet, det vil si Meieriet, som er ved B i nordre ytterkant, skolehuset, som er nær C i nordre ytterkant, sandtaket SØ for skolehuset, som er ved D, også i ytterkanten av gravfeltet, og haugene ved husmannsplassen Tajet, som er identifisert. Disse angivelser er i den nordre del av gravfeltet. Derimot er det uklart hvor «veien til Ysteriet» ligger, om den er tegnet på kartet eller er en nybygget vei, hvor «hjørnet av veiene til Ysteriet og

Tabell 4.3.1. Gravhauger gravd i 1870 med O. Ryghs informasjon om beliggenhet

I tabellen er Ryghs to nummersystemer oppført. Her er Ryghs beliggenhetsangivelse samt datering og andre opplysninger som ansees som interessante, om det var en langhaug, om det var flatmarksgrav eller kokegrop under haugen, eventuelle funn. Usikker tolkning av håndskriften er angitt ved?. De haugene som er identifisert og påført kartet fra 1847, er markert med X.

1870 Nr. i trykt innberetning og museumskatalog	1870 Nr. i dagbok	Beliggenhet: informasjon fra dagbok (nummer i parentes er haugnr. fra trykt innberetning)	Div. opplysninger: datering, langhaug, flatmarksgrav, kokegrop o.a.
21	15	Like ved ysteriet	
16	17	N for nr. 14	
10	23	Like ved Privetet (?)	Kokegrop
8	25	Tett foran skolehuset	
7	26	SØ for skolehuset	
6	27	SØ for skolehuset	C3
5	28	Sandtak SØ for skolehuset	
33	29	Skogkant like ved veien fra skolehuset	
34	30	Ø for 29 (33)	
35	31	Nedenfor 30 (34) ved veien til Ysteriet	E.ja.
36	32	Nærmere Bråten ved samme vei	
37 X	33	På venstre siden av veien til Ysteriet	C2–D1
38	34	På samme side av veien nærmere Ysteriet	
39	35	Nær 34 (38)	C1–2
40	36	Nærmere Bråten	
41	37	På østre side av veien til Ysteriet	E.ja.
43	39	Nær ved «potetesageren» til Bråten	
44	40	På hjørnet av veiene til Tajet og Ysteriet	B
45	40	Bak 39 (43)	Flatmarksgrav
1 X	44	Den sydligste haug på Tajet	C1, våpen
2 X	45	Haug nr. 2 fra S på Tajet	D2, våpen
3 X	46	Haug nr. 3 på Tajet	
4 X	47	Haug nr. 4 på Tajet	
46	42	Innenfor 40 (44)	Langhaug
47	43	N for 31	Langhaug
48 (videre	48	Eneste haug østenfor skogsveien Ø for Veien	B2, våpen
49 samme nr.)	49	V for skogsveien, en av de nordvestligste	
50	50	Tett ved 49	C2–3, våpen
51	51	Ø for 40?	D
52	52	S for 51	
53	53	Ved siden av 52	
54	54	Ved siden av 53	
55	55	S for 54	
56	56	Litt lengre Ø	
57	57	Mellom 55 og 56	
58	58	Tett ved 56	Kokegrop
59	59	S for 58	
60	60	N for 59	
61	61	Ø for 60	
62	62	Like ved 61	
63	63	Ø for 62	
64	64	S for 63	
65	65	Lengre N ?	
66	66	Langt S på østre side av veien	

Tabell 4.3.2. Gravhauger gravd i 1875 med O. Ryghs informasjon om beliggenhet

Alle haugene fra undersøkelsen i 1875 unntatt nr. 19 (som ligger ved D på kartet) er identifisert og omtrentlig markert på kartet.

1875 Nr. i trykt innberetning	1875 Nr. i museums-katalog	Beliggenhet opplyst i trykt innberetning	Div. opplysninger: datering, langhaug, flatmarksgrav, kokegrop o.a.
1		Rygg vest i gravfeltet, lengst N	
2	3	”	Flatmarksgrav
3		”	Langhaug
4	5	”	Langhaug, B1–2
5	6	”	B2
6		”	Kokegrop
7	8	Inne i gravflokken noe N for husene på Bråten, tett ved nr. 46/1870	
8		Et stykke NV for husene på Bråten i gravfeltets utkant, S for 37/1870	Flatmarksgrav
9	11	I kanten av dyrket mark, Ø for Bråtens hus, formentlig y3 på kartet	B1–2, våpen. Flatmarksgraver
10	10	Rett Ø for 9, æ3 på kartet	B1–2. Flatmarksgrav
11	12	Et stykke Ø for nr. 9 og 10, inne i skogen, antagelig q4	C
12		Vest for nr. 11, o4	
13		x4	
14		z4	
15		æ4	
16		Inne på dyrket mark på Broten, uten tvil ø2	Kalkovn
17	20	Vest for nr. 7 i gravfeltets nordlige del	
18		Lenger mot NV i den nordlige del av gravflokken, øst for 37/1870, på den andre siden av «Skovveien»	
19		Ved skolehusets uthus, D på kartet	
20		På Veiens grunn, i gravfeltets nordøstligste del, uten tvil e på kartet (egentlig i NV)	Langhaug
21		Like ved nr. 20, g på kartet	Langhaug

Tajet» er, og hvor «skogsveien Ø for Veien» er. De siste gravene han grov, fra nr. 51, er beskrevet i forhold til hverandre, men jeg har ikke kunnet identifisere noe «fastpunkt». Disse ligger sannsynligvis i den søndre del av gravfeltet. Den siste haugen han grov, nr. 66, var en enkeltliggende haug utenfor kartets ramme, mot øst, like ved hovedveien.

Når den systematiske Oluf Rygh er så upresis og nærmest rotete, må det ha sammenheng med at dokumentasjon av haugenes beliggenhet ikke ble ansett som viktig. Hans interesse var knyttet til gravskikk, og hans beskrivelse av innholdet i gravene er ganske detaljert.

Rygh 1875

De undersøkte haugene fra 1875 har en egen nummerering. Også her har han to sett nummer; i museums-katalogen er nye haugnummer skrevet i parentes, som er de nummer som er benyttet i den trykte innberetningen. I den trykte innberetningen er det flere opplysninger som kan identifisere haugene

på kartet. De første seks haugene er de omtalte nyregistrerte på ryggen vest for gravfeltet som ikke var kartfestet i 1847. Dette er haug 1–6, fra N mot S. Den sjuende haugen lå i åkeren og var overpløyd; den ble ikke undersøkt og har ikke fått nummer.

Konklusjon

Svært få (5) av gravene undersøkt i 1870 er identifisert, mens jeg har kunnet markere omtrent alle (20) fra 1875 på kartet.

Noen av *våpengravene* kan identifiseres. To av gravene fra eldre romertid kan plasseres: Haug 9/1875 (y3) ligger Ø for Bråtentunet, midt i feltet, og haug 48/1870 er den eneste Ø for skogsveien Ø for Veien. Funn fra yngre romertid er fra haug 50/1870, som ligger tett ved nr. 49, en av de nordvestligste haugene, og haug 1/1870, som ligger ved husmannsplassen Tajet i østre ytterkant. Fra folkevandringstid er det et funn også i østre ytterkant, haug 2/1870 ved Tajet. To av våpengravene, en fra eldre romertid (19/1870) og en fra yngre romertid

(24/1870), har ingen geografiske holdepunkter. Ut fra numrene kan disse ha ligget nær skolehuset, altså i N. Det kunne tenkes at våpengravene lå samlet, men det gjør de ikke, de *sprer seg* i både tid og rom.

Langhaugene (6) kan identifiseres; de ligger spredt, tilsynelatende to og to, delvis i utkanten i V og N, mens to ligger inne i feltet.

Kokegropene under haugene (ifølge min tolkning), ligger mot åkeren i V (3 og 6/1875), i N (10 og 11/1875) og i S (58/1870).

Det mest interessante resultatet av et noe omstendelig detektivarbeid er indikasjonen på omfanget av *flatmarksgravfeltet som har ligget i området før hauggravfeltet etableres*. Flatmarksgraver som ifølge min tolkning er påvist under gravhauger, sprer seg og utfyller kartet fra undersøkelsene i 1992–2000, hvor det ble påvist flatmarksgraver både sør og nord for gravfeltet, slik at det kan se ut til at store deler av gravhaugområdet har vært ett stort flatmarksgravfelt, jf. kapittel 4.1. og kartet her.

De *daterte gravene* i haugene som Rygh grov ut, og som noenlunde kan plasseres, sprer seg over hele feltet – det ser ut til at *hele området er tatt i bruk som gravfelt på samme tid*. Kanskje betyr det at de enkelte slekter etablerte seg på hver sin del av flaten i det hellige området?

Om det har vært en plan for plasseringen av flatmarksgravene og av hauggravene, er umulig å si. En viss «horisontal stratigrafi» er det allikevel ved at de *store* haugene ligger i *ytterkant*, og hvor det foreligger funn, er de av de *yngste* i gravfeltet og har de rikeste funnene. Som nevnt er det derfor mulig at de øvrige store haugene er fra samme tidsrom, fra slutten av romertid / begynnelsen av folkevandringstid. Beliggenheten kan ha sammenheng med at selve flaten på dette tidspunkt var opptatt, og samtidig er haugene ved sin plassering godt synlige maktsymboler. De få funnene fra vikingtid, som trolig stammer fra graver, er gjort ved pløying. Dette viser at disse må ha ligget i ytterkant eller utenfor hauggravfeltet, og underbygger den antydede horisontale stratigrafi.

Gravfeltet slik det er synlig i dag, er altså fra romertid og folkevandringstid. Rygh grov i alle deler av feltet, og bare ett funn fremkom fra yngre jernalder, graven fra merovingertid. Jeg tar det forbehold at de store haugene i ytterkant ikke er undersøkt; dessuten var mange av haugene uten daterende funn.

Gravhaugene i 1847 og i 2000

Til dette kapitlet er det utarbeidet lister og diagrammer over gravhaugene i vedlegg a–g.

Rygh skriver at de undersøkte haugene ble gjenkastet så vidt mulig til sin opprinnelige form. Bare nr. 1–4/1870 ble fjernet etter grunneiers ønske.

Jeg vil sammenlikne haugenes dimensjoner i 1847, i 1870/75 og i dag for å finne ut i hvilken grad gravfeltet er endret. På dagens gravfelt er det kartlagt vel 110 hauger. De fleste er små hauger for en stor del restaurert av Rygh, mens de gjenværende store er slik de var på 1800-tallet, selv om de fleste er berørt av inngrep. Som allerede nevnt ovenfor er det vanskelig å finne ut hvilke hauger Rygh grov ut med utgangspunkt i 1847-kartet. Det gjelder også dagens kart. Noen få av haugene Rygh grov ut, kan muligens identifiseres i marken, men jeg har ikke gjort store anstrengelser for å avklare dette. En ettergraving ut fra klare problemstillinger kunne være interessant. Det ville for eksempel være mulig å finne beinmateriale og kull, med det informasjonspotensial vi nå er kjent med.

På kartet fra 1847 er bare høydemål angitt. For utgravningen i 1870 angir Oluf Rygh bare omkretsen i den trykte innberetningen, mens høyden for de fleste haugene er angitt i dagboken og i museumskatalogen. Fra utgravningen i 1875 er diameter og høyde angitt i den trykte innberetningen.

For å kunne sammenlikne gravfeltet på 1800-tallet med dagens gravfelt må vi sammenlikne høyden på haugene på kartet fra 1847 med haugene på dagens kart. Det kan antas at det er en sammenheng mellom høyde og diameter. Diagrammet over gravhaugene fra 1847-kartet sortert etter høyde viser at de fleste haugene er under 1,5 m høye, jevnt synkende til litt under 1 m. Ti hauger er over 2 m høye, og to hauger over 3 m. Spesielt store er seks hauger som er over 4,5 m høye, i tillegg til de to store haugene ved tunene på de to Veien-gårdene, Kongshaugen og Jomfruhaugen. Disse åtte haugene med en høyde på over 4,5 m ligger som nevnt alle i ytterkant av gravfeltet.

Diagrammet over dagens hauger viser at de aller fleste haugene er under 1 m høye, jevnt synkende til 0,5 m. Bare tre hauger er over 2 m høye; den høyeste er 4,5 m. Det viser at fem hauger som er over 4,5 m høye, i tillegg til de to store haugene ved Veien-gårdenes tun er fjernet, uten at vi har noen informasjon om funn.

Diagrammet over haugene gravd av Rygh viser at de har en høyde jevnt fordelt mellom 1,6 m og 0,6 m. De fleste er under 1 m, og han valgte som nevnt å grave de minste haugene. I diagrammet over dagens hauger «mangler» haugene med en høyde på mellom 1 og 2 m fra 1847.

Tendensen er altså en viss «innsynkning», men det kan også ha sammenheng med unøyaktig måling.

Hovedmønsteret er allikevel det samme, mange relativt små hauger med jevn høyde, tett i tett, og noen få som skiller seg ut ved sin størrelse, som ligger i utkanten av feltet. Gravfeltet i dag gir altså det samme visuelle bilde som for 150 år siden.

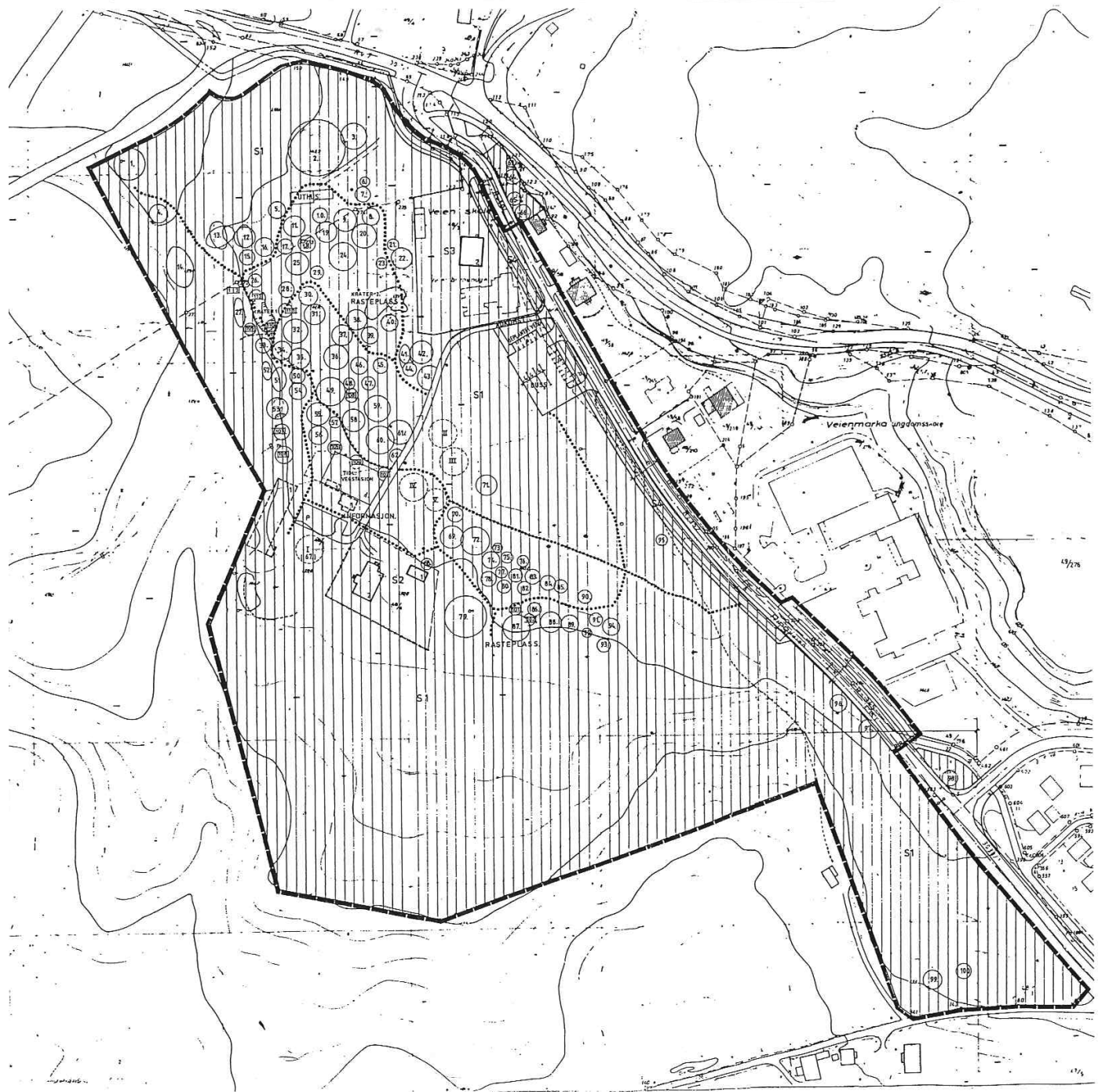

Fig. 4.24. Dagens kart over gravhauger med nummer
Fig. 4.24. Map of grave mounds of today

a) Overpløyd gravhaug i åker øst for Bråten. Fotgrøften vises tydelig

b) De aller fleste gravhaugene er lave hauger som ligger tett i tett

c) og d) De store haugene ligger i utkanten av gravfeltet

Fig. 4.25. a–d. Foto av gravhauger

a) Overpløyd gravhaug i åker øst for Bråten, fotgrøften vises tydelig i kornåkeren

b) De aller fleste gravhaugene er lave hauger som ligger tett i tett

c) d) De store haugene ligger i utkanten av gravfeltet

(Foto KHM)

Fig. 4.25. Photos of grave mounds

5. LANGHUS OG ANDRE BOSETNINGSSPOR

INNLEDNING

Fra 1992 til 2000 ble det foretatt maskinell flateavdekking i åkeren rett utenfor gravfeltet i sør. Matjorden ble fjernet med gravemaskin, og i undergrunnen, som besto av fin, gul sand, markerte alle nedgravinger seg tydelig. De fleste årene ble ganske små arealer undersøkt som en del av et formidlingsprosjekt i samarbeid med Veienmarka ungdomsskole, jf. kapittel 3.3. Til å begynne med var det stort sett ildsteder, kokegroper og andre groper som ble avdekket; som var enkle å undersøke og dokumentere. Dette var ingen totalundersøkelse – bare en mindre del av åkeren ble avdekket, og flyfoto viser at det er flere groper skjult under pløyselaget.

I forbindelse med utgraving med skoleelever i 1994 dukket de tre første stolpehullene opp. Det ene ble snittet og datert til romertid. Stolpehullet var fylt med brent leire, og i ytterkant av stolpeavtrykket var rett oppstående biter forkullet tre etter selve stolpen. De to andre markerte seg på overflaten ved rødbrunt leire. Dette var starten på forskningsgravningene. Flere hus ble avdekket. Husene har tallbetegnelse avhengig av når de ble erkjent.

Nedenfor følger en kort redegjørelse for undersøkelsen av langhusene før de beskrives og tolkes. De blir omtalt i kronologisk rekkefølge, det vil si det eldste huset, Hus V, først, og deretter Hus I, Hus II og Hus IV. Hus III, en firestolperskonstruksjon fra middelalder, blir ikke videre omtalt, jf. kapittel 3.3. (om utgraving av en kullgrop).

Deretter blir kokegroperne behandlet siden de antas å ha en spesiell betydning, mens de øvrige, mer diffuse groper og kullflekker ikke presenteres, siden jeg ikke kan sette dem i noen meningsfylt sammenheng.

5.1. LANGHUSENE

Det første huset som ble avdekket, ble kalt Hus I. Mange arkeologer deltok i undersøkelsen av dette langhuset. Jeg vil nevne to som har hatt spesiell betydning, Wenche Helliksen og Espen Uleberg, ved at de på eget initiativ og i en travel arbeidstid med andre oppgaver introduserte «Pen Map», og sørget for elektronisk innmåling av huset. Dette ble fulgt opp ved de videre undersøkelsene. Hittil hadde vi benyttet målebånd og Pytagoras for å få rette vinkler. Den tid

var forbi. Et besøk av Trond Løken, som hadde erfaring fra atskillige jernalderlanghus fra undersøkelsene på Forsandmoen i Rogaland, var også betydningsfullt. Han gjorde oss oppmerksom på at langhuset hadde en særegen konstruksjon, som også var påvist på Forsandmoen. Et stolpepar ved sentralildstedet var trukket ut mot ytterveggen, og stolpen som var rektangulær, var plassert i husets lengderetning, mens de øvrige rektangulære stolpene var plassert på tvers. Enda mer spesielt var det at det her var *to* stolpepar som var trukket ut ved *to* ildsteder og derved skapte *to* større stolpefrie rom omkring ildstedene.

Ønsket om – og tillatelsen til – å bygge opp et hus slik det *kunne* ha sett ut i romertid (Komber og Jøssang 1998), medførte at et areal omkring ble avdekket, hvor det ble påvist ytterligere tre, kanskje fire hus. I tilknytning til husene ble det avdekket ca. 2400 m², 8–10 m Ø for, 10–12 m N for, 8–9 m S for og 30 m V for Hus I (rapport ved V.V. Martens 2000). Totalt er det gravd ca. 3500 m² i området omkring gravfeltet. Hus I ligger lengst øst på flaten hvor utgravingen ble foretatt; de øvrige husene ligger lenger vest. Dateringene viser klart at husene avløser hverandre, som redegjort for nedenfor. Det er klart at det ikke ligger «ekstrahus» i tilknytning til Hus I–IV, slik det er vanlig på jernaldergårdsanlegg (jf. Løken 2006:312).

Alle strukturer måtte totalgraves, og avsluttende undersøkelse ble foretatt i 2000 (V.V. Martens 2000). Siden undersøkelsene ble foretatt over mange år, måtte deler av området, spesielt der det var rester av hus, dekkes til over vinteren. Det bød på mange vanskeligheter. Selv om presenninger ble boltet fast og holdt nede med tunge steiner, var vinden fra sør sterkere og rev opp dekket. Stadig nye opprensninger medførte slitasje på strukturene. Det ga dessuten en illustrerende påminning om vindretningens betydning i dette landskapet.

Husene og spesielt dateringsproblemene er tidligere diskutert i en artikkel (Gustafson 2005c), så her refereres bare konklusjonene. C14-dateringene presenteres i tabeller i vedlegg d til dette kapittel. Husene blir beskrevet i kronologisk rekkefølge, før hendelsene vil bli forsøkt rekonstruert og husene tolket. I kapittel 6 vil husarkitektur og gravskikk bli sett i sammenheng, som utgangspunkt for tolkning av samfunnsendringer.

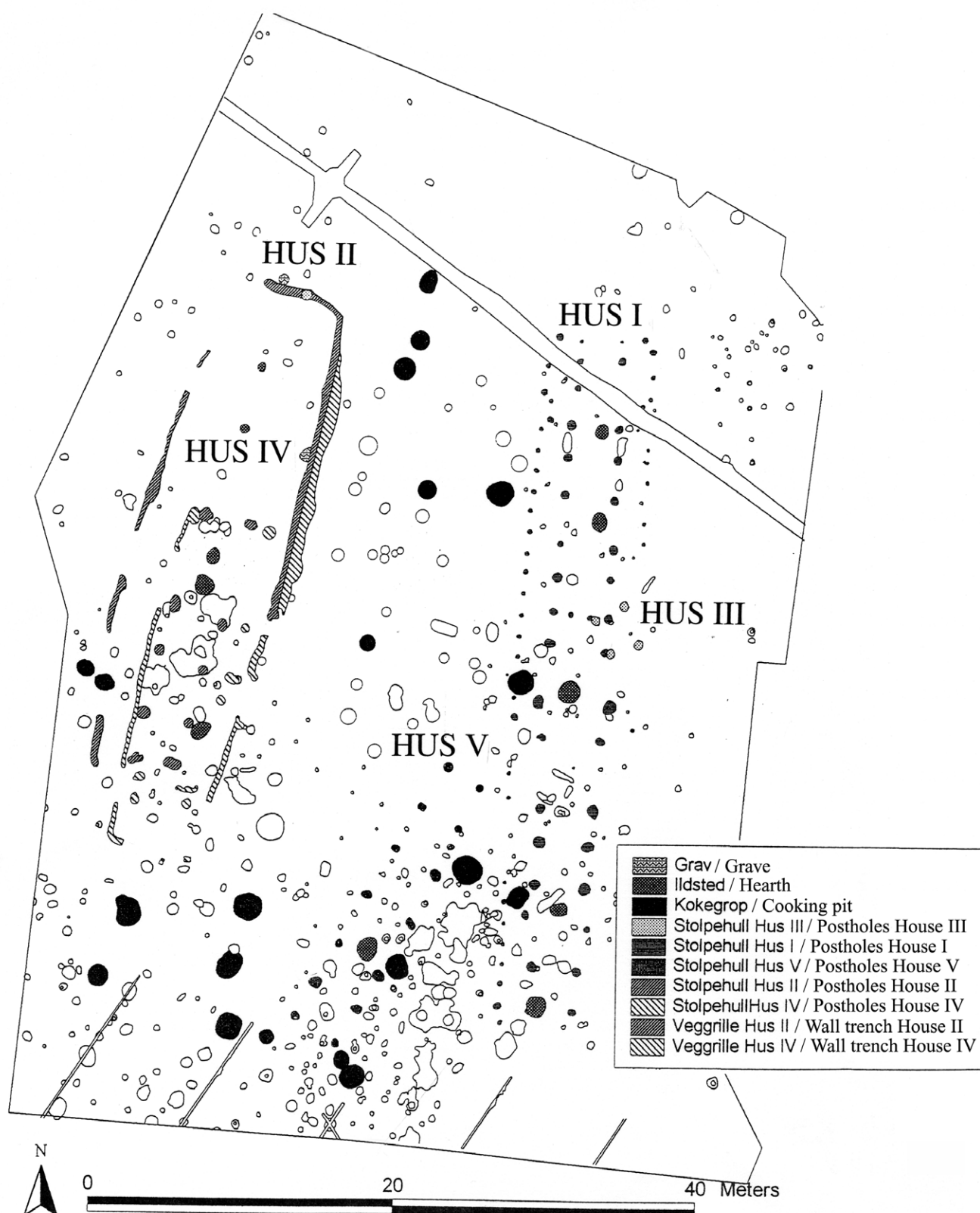

Fig. 5.1. Oversiktsplan over feltet med langhusene I, II, IV og V. Hus III er en firestolperskonstruksjon fra middelalder. Veggrøfter, stolpehull, ildsteder og kokegrop er markert.

Fig. 5.1. The excavation area with the four longhouses, I, II, IV and V. House III is a small house with four posts from the Mediaeval period. Walls, postholes, fireplaces and cooking pits are marked.

Tabell 5.1.1. Husenes form, dimensjon og kronologi

Målene er tatt fra stolpehullets midtpunkt

Husnr.	Orientering	Form	Lengde, m	Bredde, største (minste)	Midt-skipets st.br.	Antall stolpepar = grinder	Antall ildsteder	Veggmarkering	Funn	Dat.
V	NØ-SV	Konveks	21–23	C. 6–7,5	3,5	7–8	1	Stolper?	Hestetenner i ildsted og stolpehull	Førrom. ja
I	N-S	Konveks	45–47	8 (7)	4,7	17	3 (4)	Stolper	Ravklump og leirkarskår i stolpehull. Hestetenner?	Eldre romer-tid
II	N-S	Konveks	33–35?	10 (7–8)	3,5	5	2	Grøft		Yngre romer-tid
IV	N-S	Konveks	35?	8 (5)	4?	5?	?	Grøft		Yngre rt./fvt

Utgravningene – metode – beskrivelse

Alle strukturer ble nummerert og målt inn. Det ble tatt kullprøver fra alle, de fleste ble treslagsbestemt og et utvalg datert. De viktigste naturvitenskapelige metodene som ble benyttet, var C14-metoden for datering og makrofossilanalyse for funksjonstolkning og for å finne dateringsmateriale (korn).

Fra alle strukturer som var antatt å tilhøre hus, ble det tatt prøver for *makrofossilanalyse*. For Hus I, som var brent ned, var det mulig å skille mellom prøver fra stolpeavtrykk og stolpehull, men dette var sjelden mulig for de øvrige husene.

Fosfatanalyse ble bare foretatt i et område som dekket Hus I; her var det få forstyrrelser i nordre del, mer i den søndre del. Det øvrige areal hadde en vrimmel av strukturer, og dateringene viste aktiviteter i området fra bronsealder og eldre jernalder, et tidsrom som dekker vel 1500 år, noe som ville gjøre tolkning av fosfatanalyse umulig. Forsøk ble gjort med *pollenanalyse* i ulike kulturlag, med varierende resultat. Disse blir presentert nedenfor.

Datering er viktig for å se husene i forhold til hverandre og i sammenheng med gravene. De mange feilkilder forbundet med bruk av materiale fra stolpehull for datering av hus er diskutert i en artikkel (Gustafson 2005c) og vil ikke bli diskutert i detalj her. Det er klart at funn fra stolpehull ikke nødvendigvis hører til huset, men kan være langt eldre. Problemet er særlig stort i et område hvor det er påvist aktiviteter fra et langt tidsrom, som her på Veien. Det ble tydelig demonstrert i Hus II og IV, som stratigrafisk må være fra eldre jernalder, mens korn og kull fra stolpehull ble datert til bronsealder. Hvis ikke husene er brent, hvor kommer kullet fra? Ikke fra huset. Hvis huset er bygget av furustolper, er egenalder en feilkilde, noe

som er illustrert ved datering av midtpartiet av en av de særlig store uttrukne stolpene i Hus I, som trolig var av et 300 år gammelt furutre. Et godt grunnlag for å datere hus er strukturer med entydig dateringsmateriale, som kokegroper og ildsteder, som sikkert kan knyttes til huset, eller som er stratigrafisk eldre eller yngre enn huskonstruksjonen.

Alle husene er treskipede, med litt forskjellige dimensjoner og varierende arkitektur. Alle er også svakt konvekse. Veggkonstruksjonen skiller dem ved at Hus I og antagelig Hus V har små stolper i vegglinjen, mens Hus II og IV har vegggrøfter. Bare Hus I har den spesielle konstruksjonsdetaljen med uttrukne stolper ved ildsteder. Den gjennomgående parstilling av to rekker takbærende stolper er grunnlaget for å anta at husene var *grindbygde* (Løken 1990).

HUS V

Huset var orientert SV-NØ og lå sørvest for Hus I. Det tangerte dette husets vestvegg, og husene kan derfor ikke ha vært samtidige. Dateringene gjør det klart at Hus V er eldre enn Hus I. Det ble funnet brent leire i mange av stolpehullene, men ikke mye og langt fra så markant som i Hus I. Det var lite kull. Det er derfor usikkert om huset har brent. Uansett ble det revet for at Hus I skulle kunne bygges.

Form og dimensjon

Dette er det minste av de avdekkede husene. Hvis det har vært symmetrisk, var lengden trolig 23 m. Det er svakt konvekst; avstanden mellom stolpene (grindbredde) i det nordligste stolpepar er 2,5 m, i det midterste 3,5 m, hvor avstanden mellom grindene er 4 m, større enn mellom de øvrige. I dette «midtrommet» er det et stort ildsted. Skal huset smalne tilsvarende

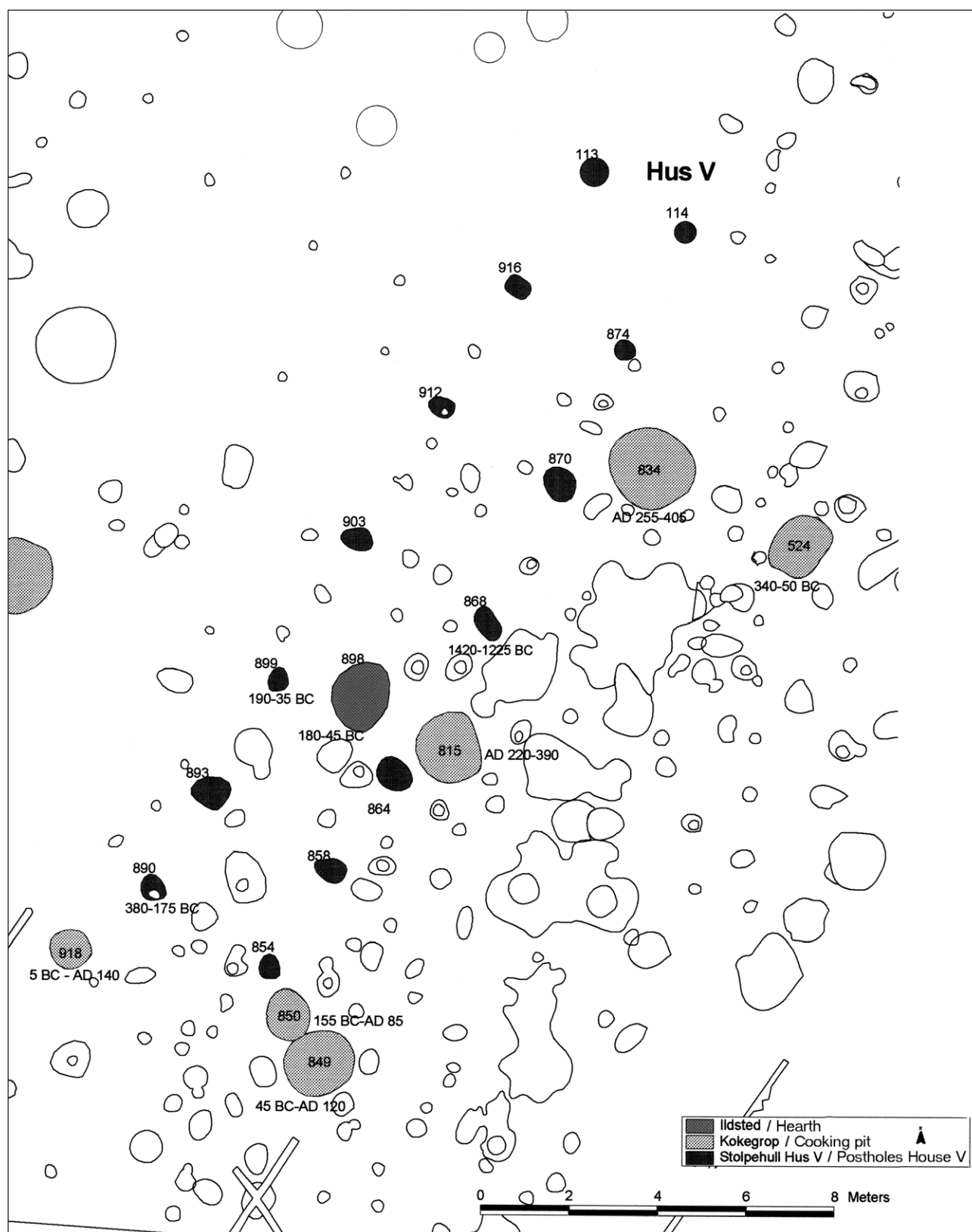

Fig. 5.2. Plan over Hus V med strukturnummer og C14-dateringer. Grå felt er kokegropper.

Fig. 5.2. House V with structure-numbers and carbon-14 dates. Grey hatchings are cooking-pits.

Tabell 5.1.2. HUS V. Dimensjoner

Tabellen viser avstanden mellom de takbærende stolpene (m. nr.), som står parvis, kalt grind. Kolonnen til høyre viser avstanden mellom grin-dene. Målene illustrerer husets konvekse form og det større midtrommet med ildsted. Målene er tatt fra stolpebulletets midtpunkt, eventuelt avtrykkets om det er synlig.

Grind nr. (fra N)	Takbærer, stolpenr.	Avstand, m (grindbredde)	Takbærer, stolpenr.	Avstand i m mellom grinder
1	113	2,5	114	
2	916	3	874	3
3	912	3,25	870	3,25
4	903	3,5	868	3,5
		898 ildsted		
5	899	3,5	864	4
6	893	3,25	858	2,5
7	890	3,25	854	2,5
8? (nr. ikke på fig.)	878		?	

mot S med like mange grinder, mangler et stolpepar, det vil si én stolpe, nr. 878, fins, men den mangler en god makker. Huset blir da 23 m langt, med en eventuell gavl i tillegg. Dette er noe i overkant av normal lengden på langhus fra eldre jernalder på Østlandet, som synes å være mellom 10 og 20 m (Helliksen 1997:144 f.). Etter Helliksens undersøkelser er det imidlertid fremkommet et stort kildemateriale, som jeg ikke har hatt mulighet til å gjennomgå.

Bredden er usikker siden det er et virvar av små stolpehull som ikke gir noe sikkert mønster, men sannsynligvis har det vært veggstolper. Har de stått ca. 1 m fra de takbærende stolper, blir huset ca. 6 m på det bredeste. Fire stolper som er tolket som del av østveggen, ligger på rekke 2 m utenfor takbærerne. I tilfelle dette er riktig tolkning, kan huset ha vært 7,5 m på det bredeste. To små stolper mellom det nordligste stolpeparet i «midtrommet» (grind 4, nr. 903 og 868) kan representere en skillevegg, som deler huset i to.

Ildsted med hestetenner

Ildstedet i «midtrommet» ligger i midtaksen og er tolket å tilhøre huset på grunn av beliggenheten. Konstrueres et diagonalkryss over ildstedet, møter det to grinder, nr. 4 og 6, med tilnærmet samme grindbredde, 3,5 m og 3,25 m; mellom disse står en grind også med bredde 3,5 m.

I ildstedet var det noen skjørbrante steiner, men det hadde ikke samme karakter som «kokegropene», som har et kullag i bunnen og et lag brente stein over. I ildstedet ble det funnet ubrente tenner. En hestetann er C14-datert og viser at tennene er samtidige med ildstedet. Ubrente tenner i ildsteder eller kokegropen er et fenomen man er blitt oppmerksom på i de senere år, og det er tolket som et «offer», et tegn på ritualer i forbindelse med spesielle måltider, hvor man har spist hestekjøtt. Tennene er lagt ned i ildstedet/kokegropen etter at gropen har vært benyttet til matlaging (Gustafson 2005a:233–241; Oma 2005:243–249). Dette forhold gir huset et «rituelt» preg, mens det for øvrig ikke har uvanlige trekk.

Fig. 5.3. Ildsted i Hus V, fra førromersk jernalder.

Fig. 5.3. Fireplace from House V, pre-Roman Iron Age

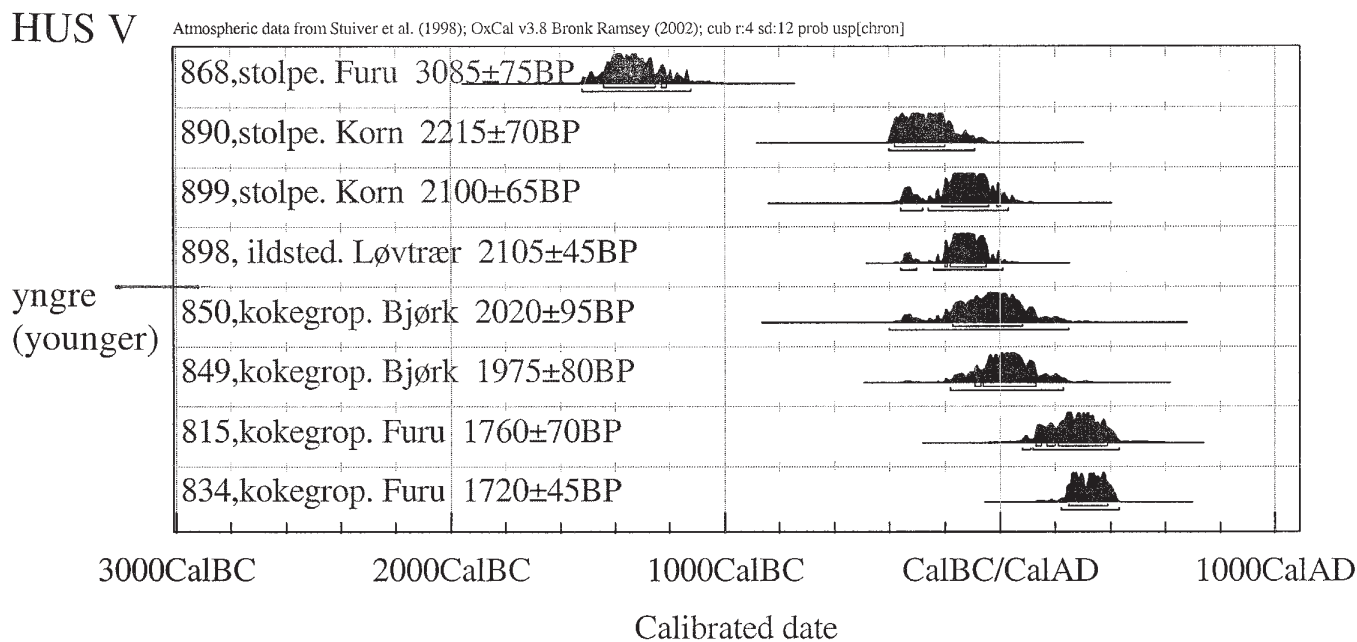

Fig. 5.4. Diagram over C14-dateringer fra Hus V
Fig. 5.4. House V. Diagram with carbon-14 dates

I stolpehull 866 ble det også funnet en ubrent hestetann. Jeg antar at den er intensjonelt lagt ned, som et husoffer i forbindelse med byggingen av huset. Den er forsøkt C14-datert for å avklare samtidighet med huset. Det ble oversendt deler av tannen som normalt burde være tilstrekkelig for datering, men den inneholdt forbausende lite kollagen, for lite til datering. Det er vanskelig å forklare siden tannen i ildstedet lot seg datere. Steinar Gulliksen ved C14-laboratoriet ved NTNU anbefalte å ikke sende mer materiale. Fordi tannen inneholder så lite kollagen, ville prøven være mer utsatt for forurensning og resultatet usikkert.

Datering

Kull fra ildstedet som sannsynlig er fra siste bruk, er det beste grunnlag for å datere huset (180–45 f.Kr.). Kull og korn fra stolpehullene er datert, med noe usikkert resultat. Muligens er kornene som er datert til førromersk jernalder, litt eldre enn ildstedet, samtidige med huset. Stratigrafiske forhold gir et sikrere grunnlag for datering, for eksempel kokegrop som ligger slik at de ikke kan være samtidige med huset. To er datert til folkevandringstid og må være yngre enn huset, og to er fra førromersk jernalder / eldre romertid, litt yngre enn ildstedsdateringen, og er også trolig yngre enn huset. Det er mulig at huset har to faser, og at et par mindre ildsteder som ligger inne i huset, hører til dette; disse er imidlertid ikke datert (notat ved Z. Tsigaridas (2001)).

HUS I

Hus I var det første som ble gravd ut i sin helhet. Undersøkelsen hadde «Gene-prosjektet» som mal, med de observasjoner og analyser (makrofossilanalyse, fosfatanalyse) som var benyttet for å tolke huset, både konstruksjon og funksjon (Ramquist 1983). Det var viktig å skille ut de strukturer som hørte til huset; her var de erfarne husgraverne Trond Løken og Lars Pilø til stor hjelp. Disse strukturerne (stolpehull og ildsteder) fikk en egen nummerrekke, mens de strukturer som lå i samme område og var eldre eller yngre enn huset, fikk en annen nummerrekke (500-nummer). De øvrige strukturerne fikk en nummerrekke som begynte med 600. Alt ble snittet og totalgravd, og det meste av massene ble vannsåldet, noe tørrsåldet.

Det som karakteriserte strukturerne som hørte til dette huset, var brannmassen: brent leire og kull. Ikke alle stolpene var like tydelige, men sammenhengende med de øvrige strukturerne bestemte tolkningen. I søndre del av huset var det særlig mange forstyrrelser. Her skrånet terrenget lett, og gavlpertiet i denne del er ødelagt. Det gjelder også søndre deler av ytterveggene, som besto av små stolper. Mengde brannmasse varierte, noe som viser at huset har brent ujevnt; flere stolper i sør var lite preget av brannen, og stolpeavtrykket kunne knapt skimtes.

a)

b)

c)

Fig. 5.5. a–g. Noen av arkeologene som har deltatt i utgravning av Hus I på Veien:

a) Arkeologer på «stolpehullseminar» 1995: Hilde Amundsen, Knut Paasche, Ragnbild Sjurseike, Sissel Carlstrøm, Isa Trøym, Inger Liv Gøytil Lund, Espen Uleberg, Lil Gustafson, Liv Appel, Ronny Henriksen. b) Hus I avdekkes av ivrige arkeologer c) Hus I, forsøk med å markere stolpehull med barberskum blåste vekk! d) Hus I, stolpehullene markert med papptallerkener e) Arkeologene Trond Løken og Wenche Helliksen med innmålingsutstyr f) Wenche Helliksen måler inn g) Arkeologer i arbeid: Lars Pilø og Trond Løken i hvert sitt stolpehull. Kjetil Skare måler inn i bakgrunnen. Foto KHM

Fig. 5.5. Some of the archaeologists who participated in the excavation of House I on Veien

Form og dimensjon

Det særpregede ved dette husets arkitektur er som nevnt at de takbærende stolpene ved de to hovedildstedene er trukket ut mot ytterveggen og derved skaper et større rom. Huset er orientert N–S med 17 par takbærende stolper. Lengden er litt usikker siden gavlpartiet lengst sør var ødelagt, og lengden refereres som både 45 m og 47 m. De takbærende stolpene er sikre og gir midtskipet en lengde på ca. 42,5 m. Avstanden fra siste takbærer til de ytterste gavlstolpene i N er ca. 1,5 m; hvis det var tilsvarende gavl i sør, blir total lengde vel 45 m. Med et ekstra par takbærende stolper i sør vil huset bli noen m lengre. Midtskipet er svakt konvekst, grindbredden øker jevnt fra ca. 2,75/3 m i ytterpartiene til 3,6 m på det bredeste, mens bredden ved de uttrukne stolpene ved ildstedene er 4,7 m (grind 10) og 4,2 m (grind 15). Husets største bredde er 8 m (mellom ytterveggene).

Formen er videre synlig ved veggstolpenes jevne bue. Vestre vegg er best bevart; den viser også at huset ikke kan være påbygd. Huset er delt i to ved en skillevegg; nordre del er ca. 16,5 m lang, søndre ca. 26 m (gavlpartiet ikke medregnet). Søndre del er videre delt i to, hver på 13 m, med hvert sitt ildsted, som ligger i husets midtlinje, og med hvert sitt stolpepar trukket ut mot veggen. Her er ikke påvist skillevegg. I nordre del av huset var det to motstående innganger, mens inngangen i sør ikke kunne erkjennes.

Huset har en tydelig symmetri som gir et hierarkisk og rituelt uttrykk. Den viktigste del av huset er den søndre del, med ildsteder og uttrukne stolper som skaper to større rom. Det kan se ut til at man først kom inn i det sørligste ildstedsrommet, for herfra å gå mot midtrommet, som markerer seg som det rituelle sentrum. Dette er det største stolpefrie rom med det største ildstedet.

Tabell 5.1.3. HUS I. Dimensjoner

Tabellen viser avstanden mellom de takbærende stolpene (med nummer), som står parvis i tabellen, kalt grinder. Kolonnen til høyre viser avstanden mellom grindene. NB: De uttrukne stolpene har trolig ingen grind (jf. Komber og Jøssang 1998).

Grindnr. (fra N)	Takbærer, stolpenr.	Avstand mellom stolpene (grindbredde), m	Takbærer, stolpenr.	Avstand mellom grinder, m
NORD-del				
1	1	2,75	2	
2	3	?	Fjernet	1,7
				Inngang
3	5	3,2	6	2,5
4	7	3,2	8	2,1
5	9	3,3	10	2,5
				Kokegrop 85
6	11	3,5	12	3,2
7	13	3,5	14	2,2
8	15	3,5	16	2,3 skillevegg
SØR-del				
9	17	3,6	18	2,0
				Midtildsted 83
10	19	4,7	20	3,9 uttrukne stolper
11	21	3,6	22	2,2
12	23	3,5	24	4,7 mulig skillevegg
13	25	3,2	26	2,3
14	27	3,3	28	2,6
				Ildsted 84
15	29	4,2	30	2,1 uttrukne stolper
16	31	3,0	32	3,5
17	33	3,0	34	2,7

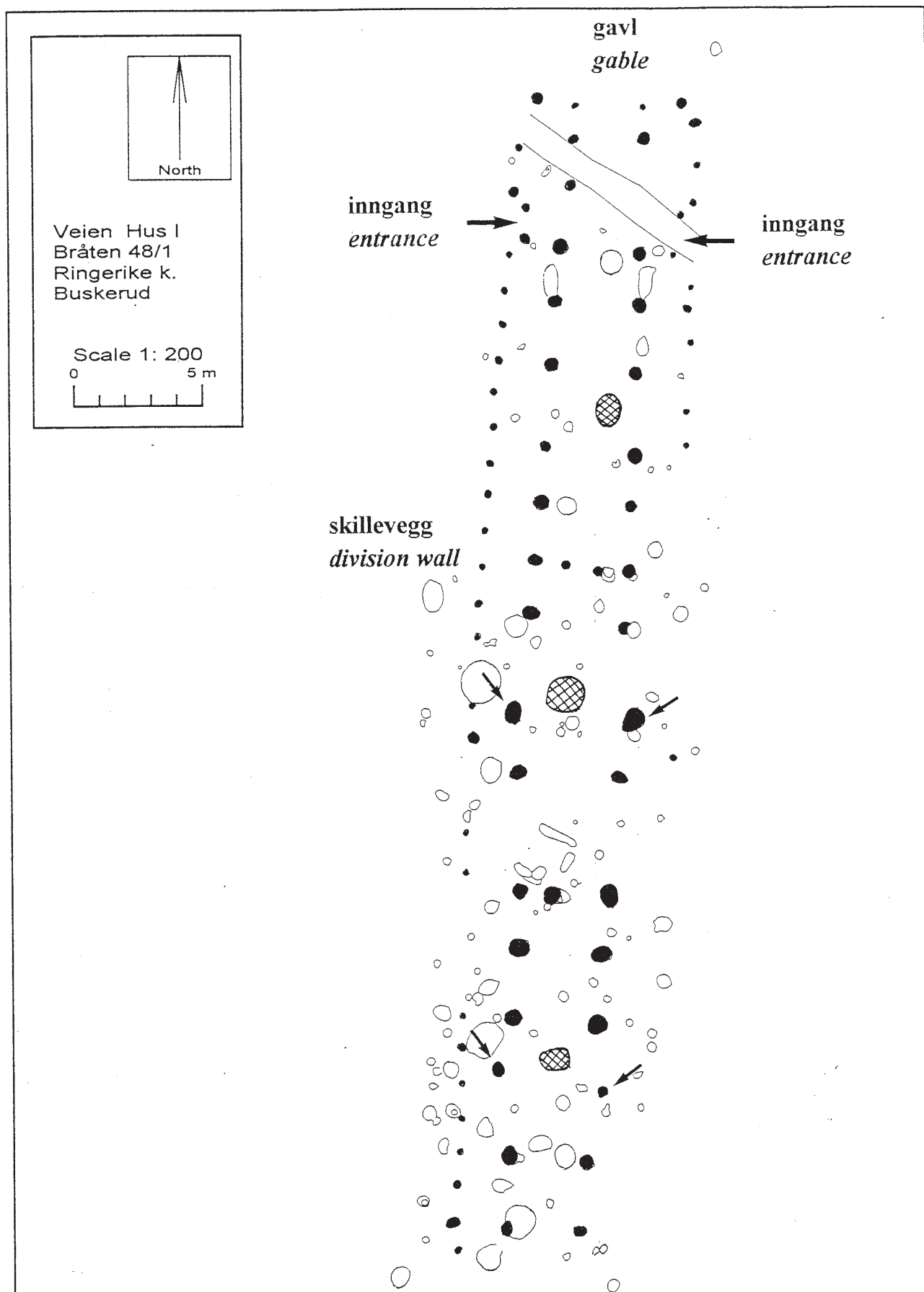

Fig. 5.6. Plan over Hus I, de uttrukne stolpene ved midtildstedene markert med skråpil
 Fig. 5.6. House I; the two trestles by the two central hearths are marked by arrows

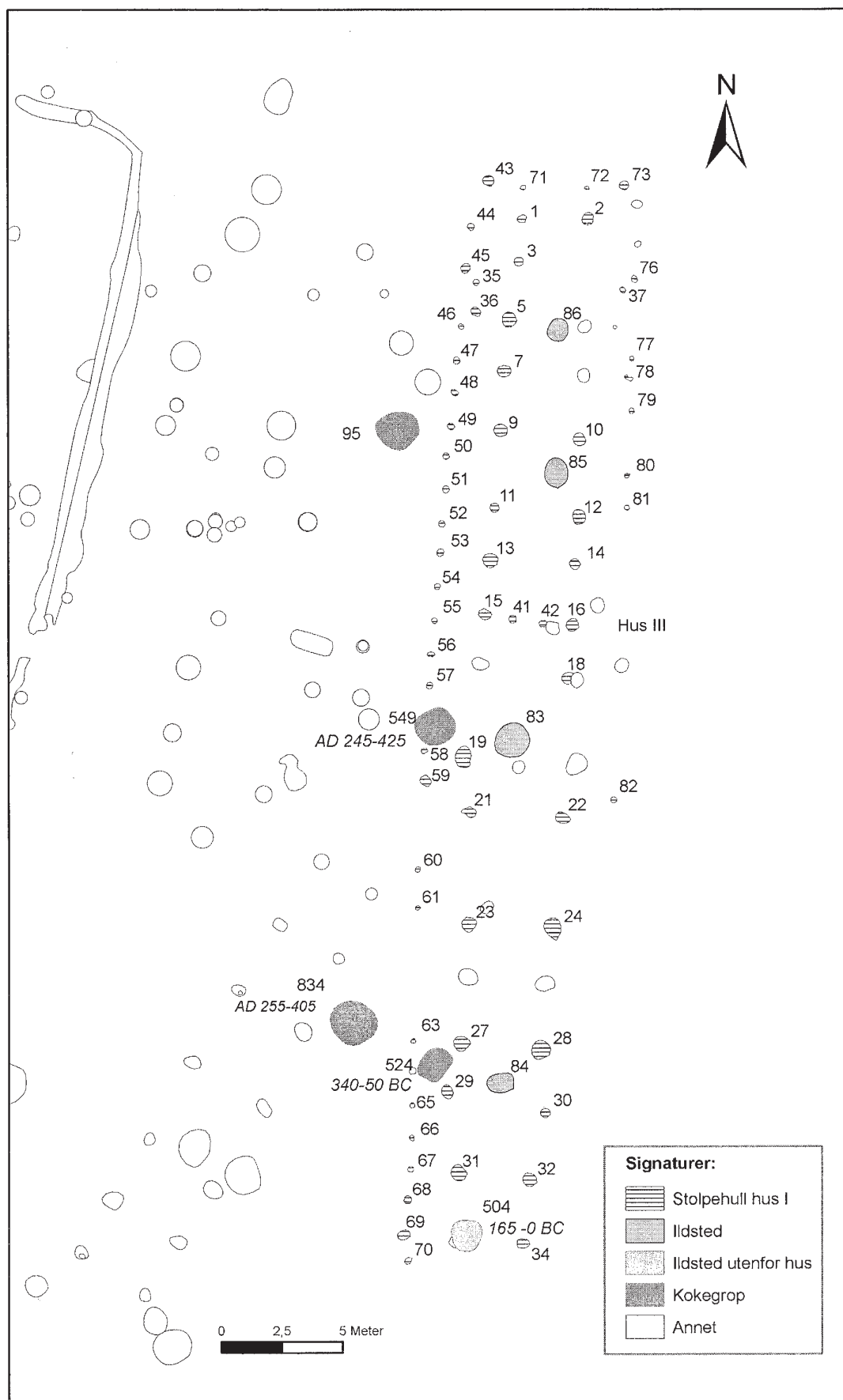

Fig. 5.7. Plan over Hus I og Hus III (4-stolpers-hus som overlapper Hus I). Hus I påført strukturnummer. C14-dateringer på kokegropene som ikke tilhører huset.

Fig. 5.7. House I with structure-numbers. Carbon-14 dates of structures which are older or younger than the house are inserted.

Grindbredden er målt fra omtrent midtpunkt i stolpeavtrykk der det var synlig, ellers midtpunkt i stolpehullet. Avstanden mellom grindene er målt i vestre rekke; østre rekke har litt andre mål på grunn av skjevheter, men det spiller mindre rolle for helhetsbildet. Målene illustrerer den konvekse formen og de store rommene omkring midtildstedene. Avstanden fra nordligste grind til ytterste gavlstolper er ca. 1,5 m; med tilsvarende i sør vil husets lengde bli vel 45 m.

Stolpene

Der brannen har vært kraftigst, kunne det skilles mellom stolpeavtrykk og hullet stolpen var satt ned i. Det var ingen tydelige tegn til utskifting av stolper. Stolpene var både runde og rektangulære uten at det kunne observeres noen systematisk fordeling av formene; dog var det en tendens til rektangulære stolper i midtre del av huset ved sentralildstedet. De rektangulære var plassert på *tværs* av husets lengderetning. De uttrukne stolpene var rektangulære og plassert på *langs* av husets lengderetning og var særlig kraftige, noe som har konsekvenser for tolkning av husets takkonstruksjon, jf. de opphøyede partiene i taket til «rekonstruksjonen» (Komber og Jøssang 1998). Det ble observert at stolpene ofte sto i søndre ytterkant av hullet. Dette viser en del av byggeprosessen, at grindene ble reist fra nord mot sør (tegnninger i vedlegg a til kapitlet).

Alle de takbærende stolpene var av *furu*. I noen av stolpehullene hvor avtrykkene var tydelige, kunne det observeres brente trebiter som sto på høykant og markerte den brente stolpen. Treslagsbestemmelsene og dateringene tilhører utvilsomt stolpene. Disse observasjonene viser også at stolpene ikke kan være trukket opp etter at huset brant. Avtrykkene av stolpene var ikke like tydelige i hele huset, noe som har sammenheng med brannens forløp, og det ble klart at stolpene ikke hadde svidd ytterside, noe som er en kjent konserveringsmetode.

Brent leire ble funnet i stolpeavtrykkene i alle deler av huset, noe som viser at leire var en del av konstruksjonen, men om det har vært leirklint innertak, eller om det har vært gnistfang over ildsteder, er ikke mulig å slutte. At veggstolpene var markert med brent leire, tyder på at leire var en del av veggkonstruksjonen. Det fantes biter med stråavtrykk, men ikke kraftige kvister som for eksempel i Gene (Ramqvist 1997). Det var mest brent leire i den nordlige del av huset og omkring midtrommet. Her var det mest forslagget leire, noe det også var en del av ved det søndre ildstedet (vedlegg b og c til dette kapittel).

Utenfor huset ble det avdekket en grop med *råleire* (nr. 506, fig. 5.8. i). Det er foretatt analyse av denne og

av tolv prøver av brent og sintret leire fra stolpehull og det nordlige ildsted, nr. 85 (dessuten biter av leirkar fra to flatmarksgraver) ved Keramiska forskningslaboratoriet i Lund (Hulthén 1999, vedlagt). Formålet var å avklare om råleiren hadde samme kvaliteter som leiren fra huset (og leirkarskårene), hva temperaturen var ved brannen, og dessuten om det kunne spores magring og bemaling. De fleste prøvene har svært like egenskaper, og leiren kan skrive seg fra samme kilde. Gropen med råleire er derfor sannsynligvis et lager beregnet på reparasjoner i huset. Det var en viss variasjon, noe som kan bety at det ble benyttet ulike leirtyper for ulike formål – for eksempel var det to ulike leirtyper i ildsted 85. I leirprøvene fra huset var det ingen spor etter magring; organisk materiale, for eksempel gjødsel, ville vært oppdaget. Den naturlige forekomst av silt/sand var tilstrekkelig magring. Det kunne ikke påvises spor av bemaling.

Ildstedene

Omtrent midt i huset, og i midtaksen, lå det største ildstedet (83), med rund form, 1,2 x 1,3 m. Det var flatbunnet med en dybde på ca. 0,15 m; i bunnen var en del flate brente steiner. Her er husets største bredde; dessuten var de nærmeste takbærende stolpene trukket ut mot veggen, og det var større avstand mellom grindene nord og sør for ildstedet, ca. 4 m og 4,5 m, mens den normale avstand var vel 2–2,5 m. Det samme gjelder ildstedet i den søndre del av huset (84), hvor det også var uttrukne stolper og større avstand mellom grindene nord og sør for ildsteder. Dette ildstedet var mindre og ovalt (0,95 x 0,75 m).

I nordre del av huset lå nok et ildsted (85), men forskjøvet i forhold til midtlinjen. Det var derfor noe usikkerhet om det tilhørte huset. Det lå mellom to grunder med knapt 3,2 m avstand. Det var rundt med mål 1,1 x 0,95 m, med mye skjørbrent stein og har karakter som kokegrop. Dateringen overlapper med de to øvrige ildstedene, og det antas å ha sammenheng med huset. Derimot vurderes ildsted 86, også nærmest en kokegrop, å *ikke* tilhøre huset. Det lå lengst nord, også forskjøvet i forhold til midtlinjen og svært nær en stolpe. Dateringen er nær de øvrige fra huset og overlapper den eldste ildstedsdateringen. Kokegropen kan være anlagt rett før huset ble bygget.

Det kan bemerkes at det var bjørk i ildstedene, ikke furu. Kokegroper fra førromersk jernalder hadde oftest bjørk, mens de yngre kokegroperne nesten alltid hadde furuved.

Funn i stolpehullene – husoffer

I hullet til takbærende stolpe nr. 11 (nordre del av huset) ble det funnet en sukkerbitformet *ravklump*

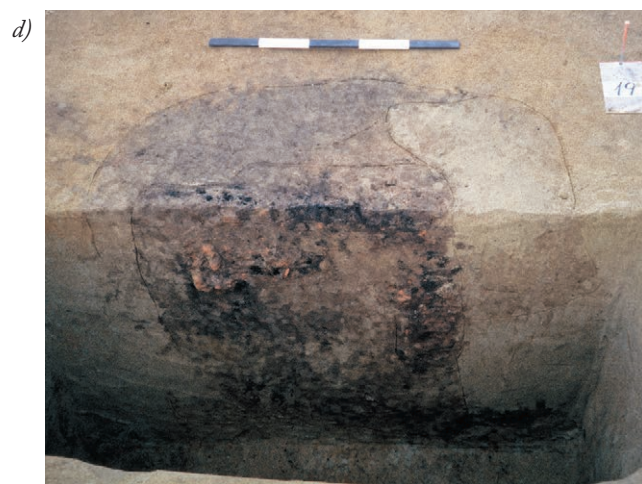
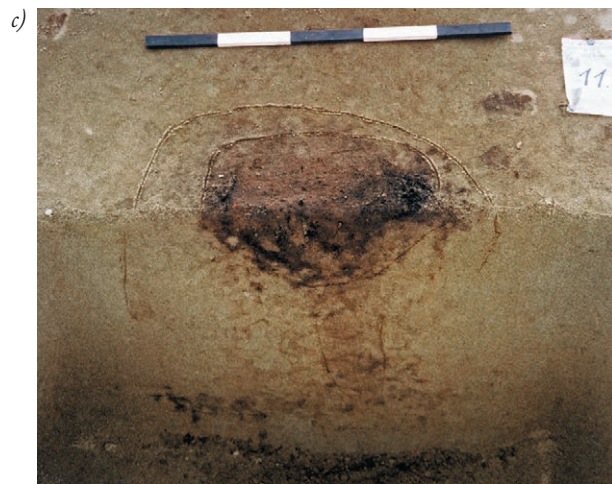
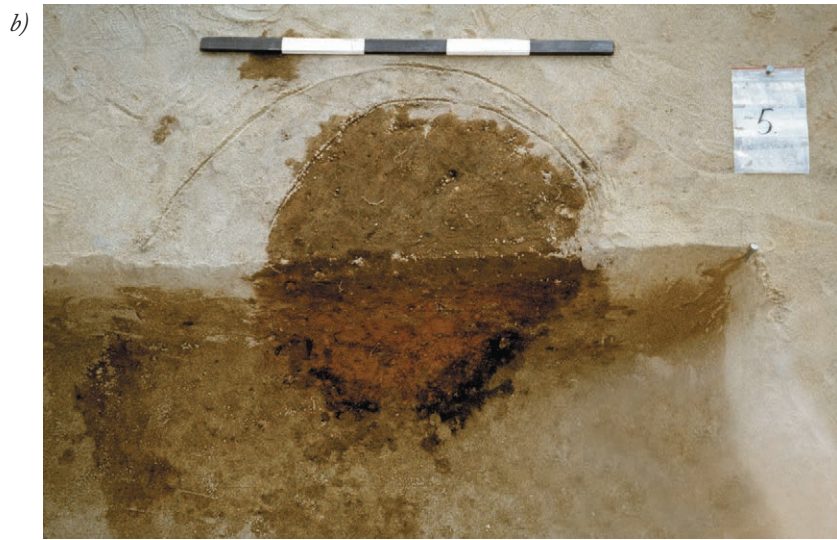

Fig. 5.8. a–i. Langhuset Hus I avdekkes og graves ut

a) Hus I avdekket, halve stolpehull gravet ut, sett mot sør og Tyrifjorden; b) Hus I, stolpehull 5 snittet; c) Hus I, stolpehull 11 snittet; d) Hus I, stolpehull 19, rektangulært, uttrukket; e) Hus I, stolpehull 18, gjennomskåret av stolpe som tilhører Hus III, 4-stolpershus fra middelalder; f) Hus I, nr. 83, midtildstedet, halvparten gravet ut, stein i bunnen avdekket; g) Hus I, nr. 84, søndre ildsted, halvparten gravet ut; h) Kokegrop 85, halvparten gravet ut. Ligger innenfor Hus I, men bærer neppe til huset; i) Lager av råleire, nr.506, utenfor Hus I. ¼ gravet ut.

Fig. 5.8. a–i. Uncovering of House I by topsoil stripping, excavating postholes (b,c,d,e), fireplaces (f,g), cooking pit (h) and pit with clay.

med største mål 1,4 cm. Den kan se ut som forarbeidet til en perle. Et stykke rav blir neppe mistet for tilfeldig å havne i et hull gravd for å sette ned en stolpe ved byggingen av et hus. Det er utvilsomt et offer i forbindelse med reisingen av huset. Rav synes å være en sjeldenhet i Norge på den tid huset ble bygget; det er først i yngre romertid rav kommer til syne som perler i kvinnegraver (Magnus 2003:128), noe som kan ha sammenheng med gravskikken. En rik kvinnegrav fra Hundstad i Hole med ravperler (fig. 6.1) er et nærliggende eksempel fra vårt område, men graven er ca. 200 år yngre enn husets tilblivelse (Gustafson 2004b:133). Det er sannsynlig at rav ble tillagt magiske egenskaper og kanskje var knyttet til sola (Magnus 2003:126; Jensen 2000). En mulig synål eller en tein av jern (stolpe 14) og to leirkarskår (stolpe 17) kan også tenkes å være bevisst lagt ned. De øvrige funn fra stolpehullene er mer usikre med hensyn til tolkning; de er små flintavslag og små, brente beinbiter fra forskjellige stolpehull. Selv om enhver gjenstand kan ha et symbolinnhold, tror jeg disse funnene tilfeldig er havnet der ved graving av stolpehullene. Det var forbausende lite å finne i stolpehullene – forventningene var store siden huset var stort, særlig når det gjaldt stolpene ved midtrommet. Men det var ikke her funnene ble gjort.

Ved graving av stolpehullene i den søndre del av huset ble det funnet ubrente *tenner* (trolig av hest). På det tidspunkt ble de antatt å være sekundære siden det var mye forstyrrelser av dyreganger her. I ettertid er jeg overbevist om at de også var husoffer, som tennene i Hus V, og siden vi fant tenner i kokegropen som kunne C14-dateres og viste samtidighet med kokegropene. Dessverre kan min overbevisning ikke etterprøves.

Graver

På flaten med husene ble det avdekket deler av et flatmarksgravfelt, jf. kapittel 4.1. To graver lå innenfor Hus I, begge i det store midtrommet, grav 545 (barn) ved midtildstedet og 540 (eldre mann) nær stolpe 23, ved en mulig skillevegg i sør (se fig. 4.4). Grav 545 er C14-datert til 155 f.Kr.–55 e.Kr., mens den andre er noen hundre år eldre, 475–375 f.Kr., og inneholdt en lang La Tène-fibula (datering på tetningskitt som er muligens ca. 100 år for gammel). Barnegraven overlapper de tidligste dateringene fra huset, men det er usikkert om den er samtidig med huset. Begravelsen kan ha foregått inne i huset, i tilfelle rett etter at huset var bygget. Det er også et spørsmål om huset er bygget med hensikt over den eldre graven med prestisjefibulaen, siden det respekterer graven. Flere av flatmarksgravene er datert til tiden omkring Kr.f. Det er sannsynlig at flatmarksgravfeltet var kjent da

Hus V og Hus I ble reist, siden disse tar hensyn til gravene, noe Hus II og IV ikke gjør. Flatmarksgraver kan ha vært markert av en stein, slik det fremgår av beskrivelsene av graver under hauger som O. Rygh grov (se kap. 4.1).

Funksjonsinndeling – analyser

Dette var det første huset som ble undersøkt på Veien. Den nærmeste tanken var at dette var et hus på en stormannsgård med boligdel og fjøs. Fortsatt vil nok mange mene det. Alle vil trolig være enige i at det er et spesielt hus, på grunn av dimensjonene og den særegne arkitekturen, og at det gir uttrykk for makt og prestisje. Jeg hadde mine sterke tvil om det skulle oppfattes som et storgårdshus, om det i det hele tatt hadde ligget en gård på dette stedet, som jeg tolket som et helligsted, jf. kapittel 6.3 (jf. Gustafson 2001).

For å komme nærmere en tolkning av funksjonsinndelingen av huset ble det benyttet to metoder, fosfatmåling og makrofossilanalyse. Disse benyttes vanligvis for å skille rom for folk fra rom for husdyr. Undersøkelsen på Gene i Nord-Sverige (Ramquist 1983) var modell for vår utgravning.

Fosfatkartering

Den vanlige oppfatningen av jernalderens gårdshus i Skandinavia er at de har én del for folk og én del for dyr, og store hus kan i tillegg ha flere rom med andre funksjoner. Hvis det ikke er konstruksjonsdetaljer som indikerer fjøs, som båseskille og tettere stolpesetting, er fosfatkartering en vanlig metode benyttet for å påvise husdyrdelen. Høye fosfatverdier er tolket som spor etter dyr (Ramquist 1983:153–161), selv om dette ikke alltid stemmer. Hvis husdyrgjødsel omstendelig ble fjernet for å benyttes som gjødning på åkeren, er det kanskje ikke så høye fosfatverdier her. Det er også et spørsmål om dyra i det hele tatt sto inne, noe som ikke var nødvendig. Fjøs og stall har sammenheng med kontroll over dyra og privateiendom, altså samfunnsstrukturen (jf. Myrdal 1984).

Siden det ikke var påvist konstruksjonsdetaljer som indikerte fjøs, ble det samlet inn jordprøver fra arealet med Hus I og 1 m utenfor huset i alle retninger. Prøvene ble tatt med ca. 1 m avstand i 6 rekker: 2 rekker innenfor midtskipet, 1 rekke på hver side mellom dette og langveggene og 1 rekke på hver side 1 m utenfor huset, til sammen 300 prøver, og dessuten 2 referanseprøver. På grunn av veggens buede form ble avstanden mellom prøvene noe varierende, også fordi vi unngikk å ta prøver fra strukturer. En feilkilde er de mange forstyrrelsene i sørdelen av huset. Analysen viser et mønster som tyder på funksjonsforskjeller. Det er høye verdier i den nordligste halvdel av den

Fig. 5.9. a-f. Funn fra Hus I

a) Ravklump funnet i stolpehull 11. (C52050) b) Leirkarskår funnet i stolpehull 17 c)-f) Brent leire: c) fra stolpehull nr. 22, d) stolpehull nr. 26 med avtrykk av blomst, e) stolpehull nr. 12, f) stolpehull nr. 18, sintret (foto: KHM).

Fig. 5.9. a-f. Finds from House I

a) Piece of amber from posthole 11, b) potsherd from posthole 22, c-f) burnt clay from posthole 22, 26, 12, 18.

nordre del, fra grind 4, ved de to døråpningene, og dessuten rett utenfor gavlen. I den del av huset med ildstedene var det relativt lave verdier. Lengst sør stakk en «tunge» med høye verdier inn fra vest. Analysen er foretatt av J. Lienemann, som har samarbeidet med arkeologen H. Zimmermann ved undersøkelser av langhus på kontinentet. Han beskriver mønstret som uvanlig; det skiller seg fra hus som er inndelt i boligdel og fjøs. Tolkningen er usikker, men viser klart til funksjonsforskjeller (Lienemann 1997, rapport vedlagt). Han forutsetter at det må ha vært et fjøs i huset, og velger den nordligste delen, som viser høye fosfatverdier i topper, selv om dette også er uvanlig. I dette rommet var det to grå, ovale forsenkninger mellom de takbærende stolpene i grind 3 og 4. Disse er ikke tolket. Det var antydning til tilsvarende mellom stolpene i neste grind mot sør.

De høye verdiene lengst sør kan ikke ha sammenheng med fjøs siden vi her har de spesielle arkitektoniske detaljene med uttrukne stolper. Siden det er mange strukturer i dette området som ikke tilhører huset, kan fosfatverdiene være påvirket av aktiviteter som ikke har sammenheng med huset.

Den nordligste delen *kan* altså ha vært rom for husdyr. Dette rommet blir vel 6 m langt, 8 m til gavlstolpene, og vil ikke utgjøre et stort fjøs, som man skulle forvente på en storgård.

Makrofossiler er også benyttet for å tolke funksjonsforskjeller. Der det er funnet korn, holdt menneskene til, og der foregikk matlaging. Det ble lagt vekt på å skille prøver fra *stolpeavtrykk* og *stolpehull*; funn fra avtrykket antas å ha sammenheng med huset, mens funn fra hullet kan være eldre. Analysen er foretatt av E.C. Soltvedt ved Arkeologisk museum i Stavanger (Soltvedt 1997, rapport vedlagt). Det var ikke store mengder makrofossiler, og de var sterkt brent. Siden det er forskjell på funnfordelingen i hull og avtrykk, tyder det på at de forkullede planterestene ligger in situ og ikke er forstyrret av for eksempel mark og mikroorganismaktiviteter (Soltvedt 1997:2).

Korn ble funnet i alle deler av huset; til sammen ble det gjort 101 funn. Det er flest funn i midtre og søndre del fra grind 6, der det er ildsteder, altså sør for området med høye fosfatverdier (se tabell nedenfor). Det var lite korn i den nordligste delen, hvor det var høye fosfatverdier; der var det bare i avtrykkene til stolpe 6 og 7 og i hullet til stolpe 8. Men funn fra en av hjørnestolpene, to veggstolper og en av de ovale forsenkningene i dette området gjør mønstret mindre tydelig.

Til sammen ble det identifisert 15 *agnekledd bygg*, hvorav 8 var i avtrykk, 4 *hvete*, hvorav 3 var i avtrykk (sørlig del), og 1 *havre*, som var i hull. Agnekledd

bygg er den vanligste kornsorten i jernalderen i Norden, mens hvete er mer sjelden (Pedersen og Widgren 1998:379). I «Rigstula» serveres hvetebrød og stekt fugl i rikmannshjemmet (Steinsland 2005:388). Det ble funnet mer ugras enn korn, som er vanlig i jernalderkontekster og har sammenheng med innhøstingsmetoden. Bemerkesverd er funn av *melbær*, fra avtrykk i stolpe 14 (sør i nordre del) og stolpe 22 (midtrommet). Dette var en viktig plante i folkemedisinen (desinfiserende virkning, bl.a. mot urinveisinfeksjon). Funn av forkullet frø kan bety at den har vært samlet inn og brukt som medisiplante, men planten er også brukt til farging av tekstiler. Bringebærfrø er sannsynligvis spor etter innsamling. Det er funnet flest i norddelen, et i midtrommet og et i den sørligste delen. Nøtter ble også samlet; noen få hasselnøttskall er funnet spredt i huset. Frø av *meldestokk* (*Chenopodium*) er dominerende og funnet i alle deler av huset. Planten kan være samlet inn eller fulgt med kornet ved innhøstingen. Den er en indikasjon på gjødslet åker, og mengden i denne undersøkelsen tyder på at dette har vært tilfellet. Funn viser også at den har vært benyttet som matplante i jernalderen (Bårdseth 2009a).

I avtrykket av stolpe 6 var det spesielt mye ugrasfrø i tillegg til fire korn. Muligens kan det ha foregått «drøfting» her, det vil si rensing av korn for ugrasfrø ved at korn ble kastet opp i luften. Her er to motstilte innganger, som har gitt gjennomtrekk som er gunstig for rensingen. Høy kan være lagret i denne del av huset (Soltvedt 1997:4–5, 9). En tolkning som lager passer ikke med fosfatmengden, som indikerer rom for dyr, men funnene kan være spor etter fôr for dyra. Dessuten kan rom ha forskjellige funksjoner avhengig av årstid.

Fosfat- og makrofossilanalysene gir etter min mening ikke grunnlag for en tolkning av funksjonsinndeling i en boligdel og et stort fjøs, slik Trond Løken har foreslått (2001). Det er mulig den nordligste del har vært rom for dyr; en lengde på ca. 6 m utgjør ikke et fjøs på en storgård, men kanskje har den vært stall for prestisjedyr som hester? Min tolkning av dette huset har sammenheng med tolkningen av stedet (se kap. 6).

Brannen

Forkullede stolperester og mengden brent og sintret leire varierer (vedlegg til kap. 5.1). Mengde brannmasse er størst i nordre del av huset. Trolig har brannen oppstått her. Spesielt parstolpene 5 og 6 rett sør for inngangene i nord har en stor mengde, henholdsvis 2030 g og 990 g. Enkelte stolper i søndre del hadde også svært mye brannmasse, som nr. 19 og 18 (ved

Tabell 5.1.4. Hus I. Makrofossiler

Funn fra takbærende stolper fra avtrykk og hull. Funn fra avtrykk er uthevet, de har størst sannsynlighet for samtidighet med huset.

Grind nr. (fra N)	Takbærende stolpe nr.	Korn		Annet	Takbærende stolpe nr.	Korn		Annet	
Nord		Avtr	Hull			Avtr	Hull		
1	1				2		H, 2C		
2	3				Fjernet				
									Inngang
3	5				6	4C	C		
4	7	2C			8		3C		
5	9				10			Ubrent tann	
									Kokegr. 85
6	11	1C		Rav	12	3H, 4C			
7	13				14	4C,	H, A, C	Melbær	
8	15	2C			16	H, C,	H		Skillevegg
Sør									
9	17	3C		Skår	18	3C	C		
									Ildsted 83
10	19	2C	2H, 5C		20		H, 6C		Uttrukne stolper
11	21				22	2H		Melbær	
12	23	T	C		24	3C,	2H		
13	25	T	8C		26				
14	27	H, T, C	T		28				
									Ildsted 84
15	29		H, 2C		30*		H, 7C		Uttrukne stolper
16	31	C	C		32	C,	4C		
17	33	C			34		C		

* I stolpe 30 kunne det ikke skilles mellom avtrykk og hull.

Korn: H = *Hordeum* (bygg), T = *Triticum* (hvete), A = *Avena* (havre), C = cerealia (korn/fragment, ubestemt).

sentralildstedet 83) og nr. 27 i sør (nær ildsted 84). Fordelingen stemmer ikke helt med makrofossilanalysen hvor kull ble målt. De som markerer seg med større mengde kull, er stolpe 7, 8, 14, 16 og 29. Det var ikke spesielt mye ved ildstedene.

Brent og sintret leire fra et utvalg stolper (nr. 5, 10, 12, 18, 19 og 22) og fra et ildsted (nr. 85) er analysert ved B. Hulthén (1999), som målte temperaturen. Prøver fra stolpe 18 og 22 har vært utsatt for høyest temperatur; disse stolpene er fra midtrommet. Forslaget leire fra stolpe 18 har vært utsatt for 1200–1250 grader, den høyeste temperaturen målt. Ved en brann vil de høyeste temperaturene være øverst i huset. Det kan bety at leirklinde vegger var høyere i midtrommet enn for øvrig, eller at det var et innertak her.

Brannmassens dybde kan gi informasjon om taktype. Et torvtak vil kvele varmen, mens med et tretak vil brannen gå dypere. I flere av stolphullene var det

brannmasse med en dybde opp til 0,5 m, særlig i den nordre delen, hvor det var tydeligst spor etter brannen (vedlegg til kap. 5.1), også i den uttrukne stolpen nr. 19. J. Komber har vurdert at et torvtak ville være for tungt; derfor har det oppbygde huset tretak.

Datering

C14-dateringer dekker flere generasjoner, selv med ett standardavvik. Det er foretatt en serie dateringer, fra ildsteder og stolperester og av strukturer som stratigrafisk må være eldre og yngre enn huset. Sees disse i sammenheng, er det godt grunnlag for å hevde at langhusets brukstid var i eldre romertid. Datering av kull fra ildsteder bør representere husets slutfase. C14-dateringene fra midtildstedet 83 dekker eldre romertid (65–240 e.Kr.), mens kull fra det sørlige ildstedet 84, som også utvilsomt hører til huset, har en eldre datering, omkring Kr.f., 180 f.Kr.–20 e.Kr.

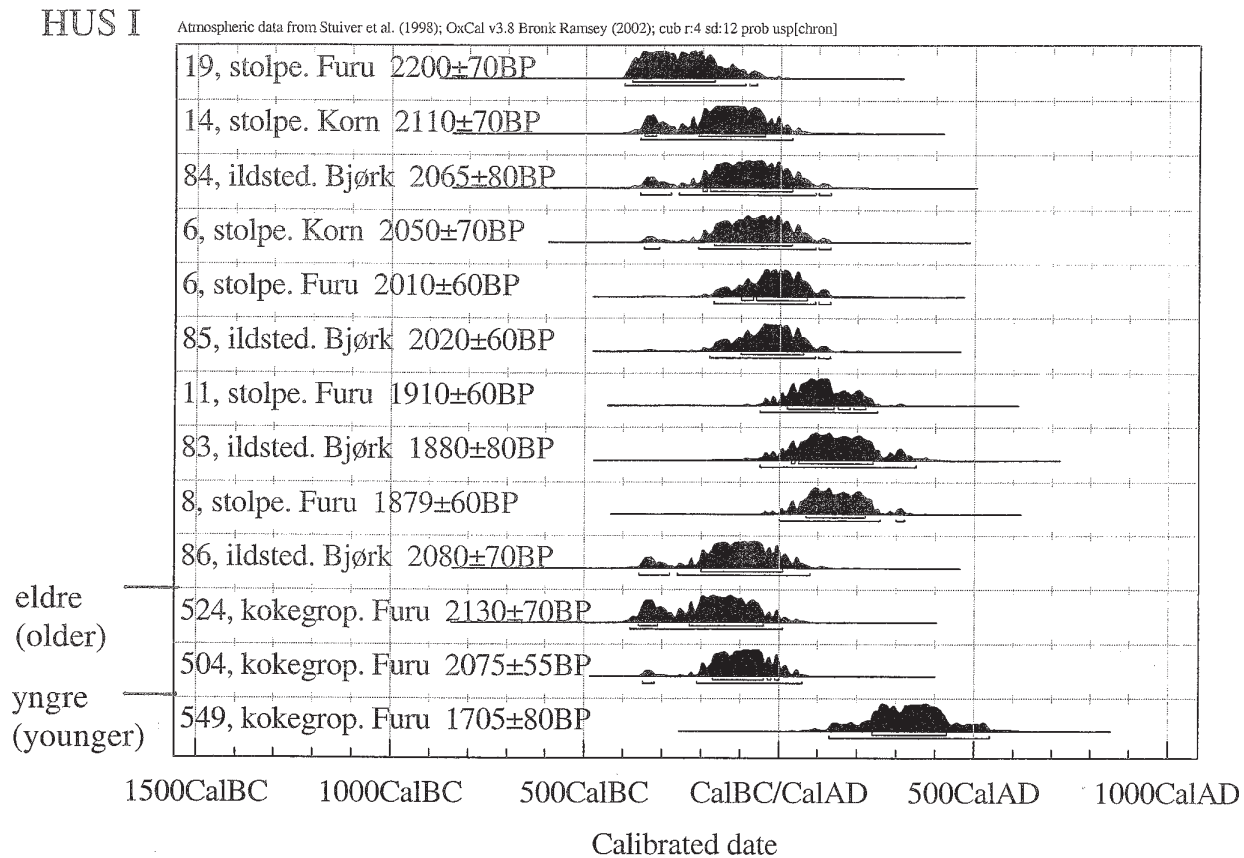

Fig. 5.10. Diagram over C14-dateringer fra Hus I
Fig. 5.10. House I. Diagram with carbon-14 dates

En mulig forklaring kan være at det er datert kull fra en tidlig bruksfase.

Kokegropen 504, som stratigrafisk må være *eldre* enn huset, er datert til 165 f.Kr.–Kr.f., førromersk jernalder, mens en kokegrop 549, som må være *ynge* enn huset, er datert til 245–425 e.Kr., yngre romertid. Disse dateringene sammen med dateringene fra husets strukturer avgrensner husets brukstid til eldre romertid.

Dette huset har trolig stått i flere generasjoner. Selv om det ikke kunne observeres spor etter utskifting av stolpene, tyder C14-dateringene på at dette *kan* ha skjedd, siden dateringene fra stolper synes å danne to grupper. På den annen side er stolpene av furu, med de feilkildene som dette representerer. Dette er godt illustrert ved dateringene av midtpartiet i den store stolpen nr. 19 til førromersk jernalder; den må være skåret av en flere hundre år gammel furu.

HUS II

Huset lå 15 m vest for Hus I, parallelt med dette, orientert omtrent nord–sør, men med en helt annen arkitektur. Det er treskipet, med to rekker med takbærende stolper, og veggen er markert med en grøft, uten andre konstruksjonsspor. Et annet særpreg er at

den indre del i nord mangler spor etter takbærende stolper. Det er ikke tegn til at huset har brent.

Form og dimensjon

Huset ble avdekket og undersøkt i flere omganger; deler av vegggrøftene ble derfor ødelagt eller slitt bort av stadige opprensninger.

Huset var svakt konvekst, ca. 10 m bredt på det bredeste og ca. 7–8 m i nordre ende, målt fra midten av vegggrøftene. Det var ingen synlig endevegg i sør, så dette gavlpertiet var tilsynelatende helt åpent. Lengden fra kortveggen i N til sørenden av vestveggen er ca. 33 m, men omtrent her står de to sørligste takbærerne, så man må regne med at huset har strukket seg iallfall et par meter utenfor stolpene. Lengden blir da ca. 35–36 m. Huset har to deler: søndre del med en lengde på vel 20 m hadde fem par takbærende stolper, mens man som nevnt ikke kunne finne synlige spor av takbærende stolper i nordre del på ca. 15 m, til tross for intens leting. De to nordligste stolpeparene hadde større avstand enn de øvrige, og her hvor huset var på det bredeste, var det to kokegrop/ildsteder som lå omtrent langs husets midtlinje. Beliggenheten, i et stolpefritt rom på ca. 60 m², gjør at disse antas å tilhøre huset.

Datering

De to kokegropene/ildstedene som antas å tilhøre huset, er begge datert til yngre romertid, 235–335 e.Kr (nr. 118) og 215–400 e.Kr (nr. 120), og gir det beste grunnlag for datering av huset. Datering på bjørk og hegg fra veggroften overlapper (145–375 e.Kr.), men spørsmålet er hva som egentlig er datert. Et korn fra veggroften ga et annet resultat, 10–130 e.Kr., opplagt eldre enn huset. En furuprøve fra et stolpehull kunne være en rest av stolpen, men siden det ikke er tegn til at huset har brent, er det usikkert hva som er datert. Dateringen til 1915–1700 f.Kr. viser at kullet ikke har sammenheng med huset. Veggroften i nord ligger over en liten kokegrop datert til 1505–1400 f.Kr. Hus II respekterer ikke gravene, veggroften skjærer gjennom to flatmarksgraver (nr. 37: 365–40 f.Kr., og 79: 30 f.Kr.–75 e.Kr.). Tre graver ligger innenfor huset, alle datert til førromersk jernalder.

Kulturlag

I nordre del var det tidligere avdekket del av et kulturlag (nr. 53). Det ble tatt ut prøver for pollenanalyse, som resulterte i en del kornpollen og pollen av engplanter, som var grunnlaget for tolkningen av laget som rest av en åker (H.I. Høeg, rapport vedlagt). Laget lå temmelig midt i nordre del av Hus II og er sannsynligvis en rest av et gulvlag som må tilhøre huset. Det ble ikke påvist makrofossiler, også et tegn på at huset ikke har brent. Laget var opptil 20 cm tykt. All masse ble vannsåldet, men det ble gjort få funn – litt kull, små biter brent leire og noen små biter brente bein. I et profil gjennom kulturlaget kom det frem en grop med kull i bunnen av laget som ble datert til 265–430 e.Kr. Ved utgravningen av kulturlaget kom det frem et ildsted (53B), som fikk omtrent identisk datering, 265–425 e.Kr. I ettertid ble det klart at det var samme struktur som var datert to ganger. Dette gir en bakre datering av kulturlaget. Dateringene er noe yngre enn de to fra ildstedene som tilhører huset, men de overlapper hverandre, og samlet viser dateringene at husets brukstid må ligge innenfor yngre romertid. Huset er altså yngre enn Hus I.

Ingen av funnene kan bidra til tolkning av funksjonen til denne del av huset, men pollenanalysen gir en indikasjon på at det kan ha vært et kornlager her (Martens og Gustafson 2002).

HUS IV

Dette huset er enda dårligere bevart enn Hus II, noe som har sammenheng med gjentatte opprensinger. Det ligger rett over Hus II og har samme form, med svakt buede veggrofter, men ikke samme dimensjon. Østre veggroft overlapper veggroften i Hus II, og

stratigrafien i snitt gjennom begge grøfter viste helt klart at Hus IV er *yngre* enn Hus II. Siden Hus II ikke viser noen tegn til at det har brent ned, må det være revet for at Hus IV kunne bygges.

Form og dimensjon

Huset er som Hus II svakt konvekst, med veggrofter og åpen gavli i sør, men det har ikke de enorme dimensjonene. Det er smalere, ca. 8 m bredt, omtrent samme lengde, ca. 35 m, og litt forskjøvet mot sør. Også dette huset har et stolpefritt rom i nord, mens det er takbærende stolper i søndre del, trolig fem par. Ingen ildsteder/kokegrop kan sikkert tolkes å tilhøre huset (fig. 5.11).

Datering

Av stratigrafiske grunner er det helt klart at dette huset er yngre enn Hus II, men sannsynligvis bygget nokså snart etter at dette ble revet. Trolig ble huset revet nettopp for å bygge Hus IV. Det må altså være bygget i yngre romertid eller tidlig folkevandringstid. Forsøk på å datere huset var lite vellykkede. Det ble datert tre kull av furu og et korn fra samme stolpehull, som ga henholdsvis bronsealder og førromersk jernalder, noe som viser at de ikke kan ha noen sammenheng med huset. Byggkorn fra et stolpehull som ble datert til førromersk jernalder, og et korn fra veggroften som ble datert til tidlig romertid, kan heller ikke ha sammenheng med huset. Kull av bjørk også fra veggroften ble datert til 255–425 e.Kr., en datering som «passer», men igjen er spørsmålet hva som egentlig er datert. En kokegrop som ligger innenfor huset, men ikke i midtlinjen, har omtrent samme datering, 255–425 e.Kr. (nr. 711), men plasseringen gjør at det er usikkert om den tilhører huset. Dateringsgrunnlaget for dette huset er med andre ord spinkelt. De stratigrafiske observasjonene som gjelder Hus II, gjør at det mest sannsynlig er bygget ved overgangen mellom yngre romertid og folkevandringstid (fig. 5.12).

Nok et hus?

Ved å kombinere stolpehull i området med Hus V har Jes Martens forsøkt å rekonstruere nok et hus, som må være yngre enn Hus V og Hus I. Dette ligger på skrå NØ–SV som Hus V og overlapper delvis dette. Jeg er usikker på denne tolkningen, men det store antall stolpehull i dette området *kan* tyde på at det har ligget flere bygninger her, eventuelt andre konstruksjoner.

SAMMENFATNING OG TOLKNING

Etter en vurdering av C14-dateringene kan jeg konkludere med en huskronologi. Hus V er det eldste,

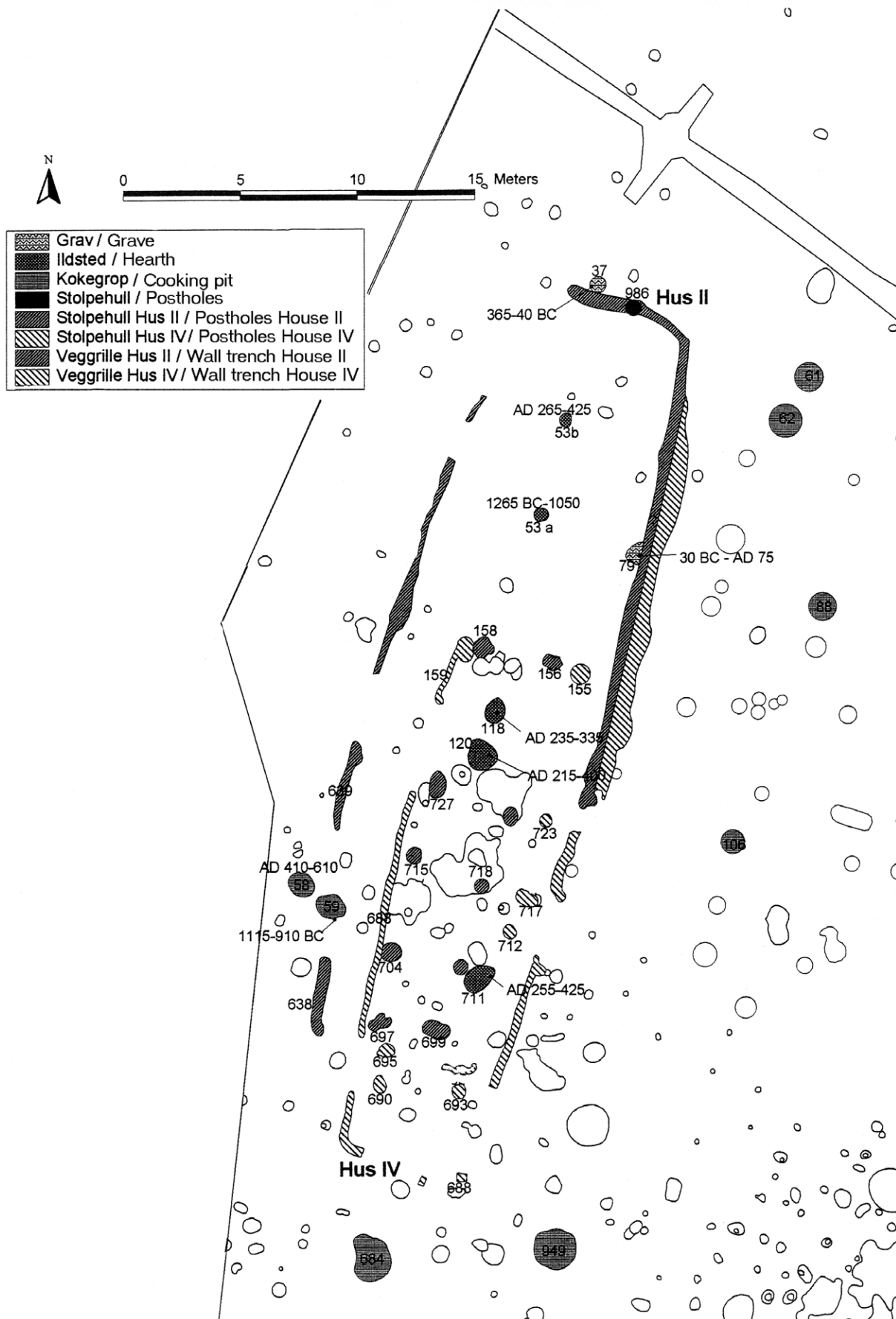

Fig. 5.11. Plan over Hus II og IV påført strukturnummer
 Fig. 5.11. House II and IV with structure numbers.

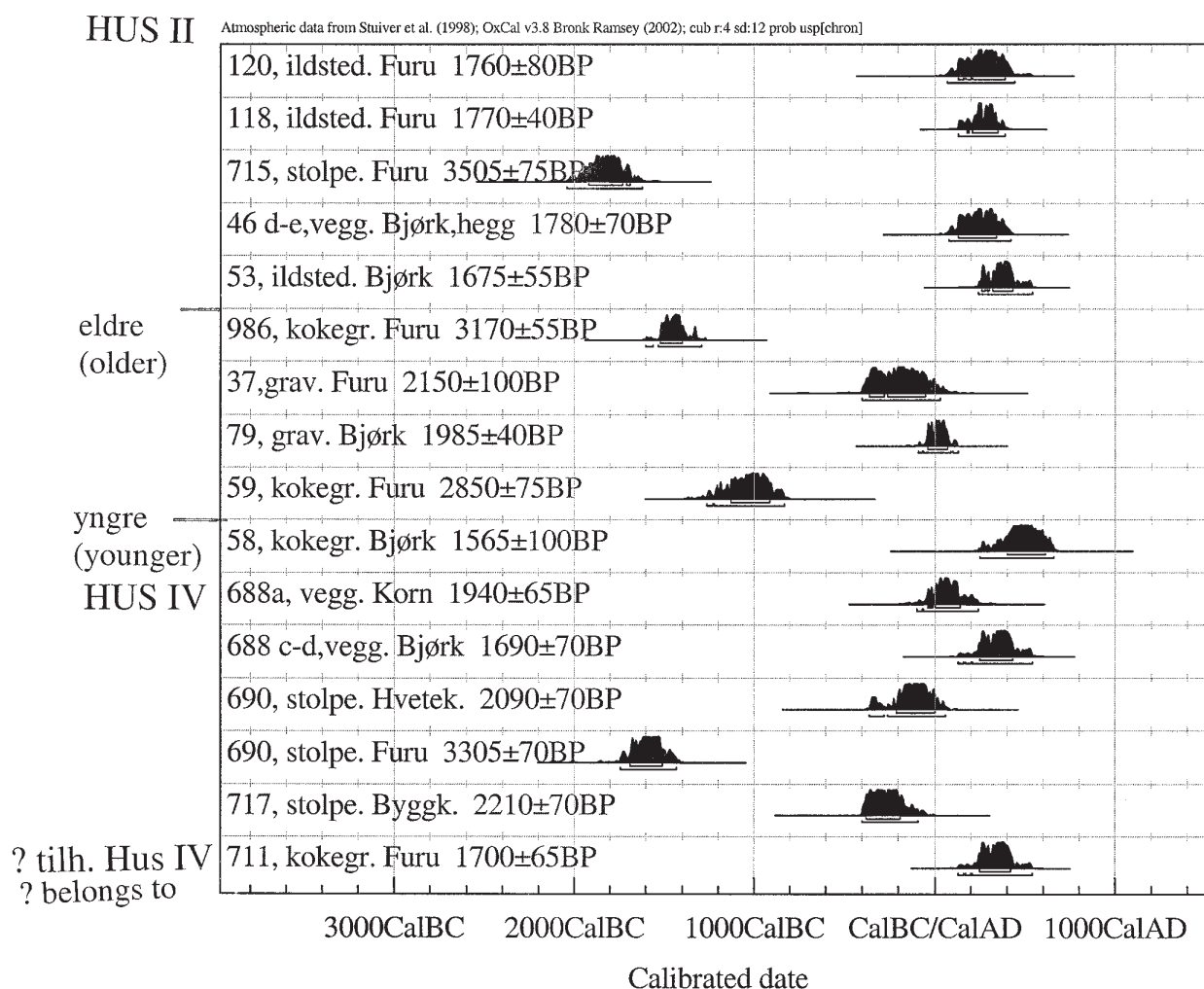

Fig. 5.12. Diagram over C14-dateringer fra Hus II og Hus IV
Fig. 5.12. House II and House IV. Diagram with carbon-14 dates

bygget i førromersk jernalder, og må ha blitt revet for at Hus I skulle kunne bygges. Det er mulig det brant ned, men uansett måtte restene fjernes for at man skulle kunne bygge Hus I. Dette er et praktbygg omtrent dobbelt så langt som Hus V, med en helt annen og avansert arkitektur, og orienteres N–S. Hus I har sin brukstid i eldre romertid og brant ved overgangen til yngre romertid. Etter brannen ble Hus II reist, ca. 15 m vest for Hus I, ikke mindre imponerende, men med et helt annet arkitektonisk uttrykk. Dette er også orientert N–S. I samme periode, muligens ved overgangen til folkevandringstid, ble dette huset revet for byggingen av Hus IV. Dette ble reist på samme tomt, med samme arkitektur, men med litt andre dimensjoner – det var ikke fullt så bredt. Dette huset sto muligens inn i folkevandringstid, men bruksperioden er usikker. Det er sannsynlig at disse fire husene følger rett etter hverandre. En levetid på ca. 200 år for et hus er mulig, men vanskelig å belegge (jf. Løken, Pilø og Hemmdorf 1996:59).

Som det fremgår av beskrivelsene ovenfor, dreier det seg om hus med en spesiell arkitektur og usedvanlige dimensjoner, bortsett fra Hus V. Hus I, II og IV har sine paralleller på Forsandmoen i Rogaland, hvor de omtales som haller, altså bygninger knyttet til makt og prestisje (Løken 2001). På Forsandmoen er det avdekket sju hus av samme type som Hus I på Veien (op.cit.56 f.); det eldste er datert til førromersk jernalder. Det største er fra samme tid og har omtrent samme dimensjoner som Hus I – det er nesten 50 m langt og vel 7 m bredt – og er datert til eldre romertid. Løken antar at det stolpefrie midtrommet har hatt en «hallfunksjon».

Parallellen til Hus II på Forsandmoen omtales av Løken som et enestående hus, spesielt bredden på ca. 9 m, og det har et stort midtrom med to ildsteder på ca. 54 m². Hus II har omtrent samme dimensjoner, men er litt bredere, og midtrommet er ca. 63 m². Slike brede hus er sjeldne og er knyttet til maktsentra (Løken 2001:77, 62 fig. 6). Løken omtaler dette huset som en sal, en bygning som bare har «hallfunksjon».

Fig. 5.13. a–b. Oppbygging av et langhus. a) Reisverket for det nye Hus I. b) Et nytt langhus, et rekonstruksjonsforslag. (Foto: KHM)

Fig. 5.13. a–b. Construction of a longhouse

Husene på Forsandmoen som har samme spesielle arkitektur som på Veien, tolkes av Løken som bygninger med en spesialfunksjon, ikke egentlige gårdshus. Her er to typer prestisjebygg, ett med flere rom, hvorav ett fungerer som «hall» (som Hus I på Veien). Det andre bygg er ettroms og har bare en «hallfunksjon» og kalles sal (som Hus II og IV på Veien).

Nylig er det avdekket et imponerende langhus med uttrukne stolper fra eldre romertid på Missingen i Østfold, minst 60 m langt. Bårdseth (2009b) har tolket det som en høvdinggård som huset en krigergrope, og mener at høvdingen tilhørte «krigeraristokratiet». Mangel på prestisjegjenstander gjør at hun ikke knytter gården til det øverste aristokratiske nivå. Huset har samme form og arkitektur som Hus I på Veien, som riktignok er noe kortere. Gravenes innhold på Veien fra denne perioden er beskjedne, og våpengravene har intet prestisjepreg – de sprer seg i tid med omtrent ett funn per hundre år. Min tolkning av husets funksjon bygger på beliggenhet og stedsnavn (se kap. 6.3).

Diskusjonen omkring betegnelsene *hall* og *sal* er oversiktlig referert i Løken 2001. For meg er ikke betegnelsen av husene viktig, men tolkningen av husene sett i sammenheng med stedets funksjon. Det vil jeg ta for meg i kapittel 6.3.

5.2. KOKEGROPENE

Kokegroper er avdekket i mange ulike kontekster; de er et vanlig fenomen på plasser hvor det har stått jernalderhus. I forbindelse med flateavdekkingen i åkeren ved gravfeltet ble det foruten flatmarksgraver og langhus også avdekket kokegroper. De detaljerte beskrivelsene til Oluf Rygh fra utgravningene på 1870-tallet tyder på at det også ligger kokegroper og flatmarksgraver *under gravhaugene*, jf. kapittel 4.1 og Gustafson 2002.

Kokegroperne lå ikke samlet som et kokegropefelt, men det er en tendens til at de lå omkring en «åpen plass». Siden de fire langhusene ikke er samtidige, men tett etterfølgende, kan det åpne feltet ikke karakteriseres som et «tun». De fleste flatmarksgravene ligger også i dette området. To graver lå inni Hus I, det vil si at Hus I er bygget over. Hus II og IV er bygget over tre graver, og vegg-grøften skjærer gjennom to av dem. Ved bygging av disse husene er det ikke tatt hensyn til gravene, noe som imidlertid er tilfellet ved anlegging av kokegroperne.

Kokegroperne lå utenfor husene. Noen av gropene overlappet husene og må være yngre, og noen må ha ligget under husene og må være eldre. I husene var det vanligvis ikke kokegroper. Et av ildstedene i Hus I var fullt av skjørbrent stein (nr. 85), men tilhører trolig *ikke* huset. Grop 898 (førromersk jernalder) hører trolig til hus V og var betegnet som kokegrop. Den var atypisk ved at det ikke var det klare skille mellom kullag og steinlag – kullet var temmelig oppløst, og noen svært oppsprukne stein lå spredt i det kullholdige laget. Gropen bør heller kalles ildstedsgrop. Innenfor Hus II ligger to groper som var omtalt som kokegroper, som sannsynligvis hører til huset (nr. 118 og 120).

Tjueto kokegroper er C14-datert. I tillegg var her en del groper som kan tolkes som kokegropbunner (de mest sannsynlige er med på oversiktene), samt ildstedsgroper (uten kokstein, ikke med på oversiktene). Dateringene følger det normale mønster i Norge, flest i eldre jernalder, men tradisjonen begynner i bronsealder (Gustafson 1999). De eldste dateringene er fem groper fra yngre bronsealder, fire groper er datert til førromersk jernalder, ni til romertid og tre til folkevandringstid. Ved slutten av folkevandringstid er det slutt på bruken av kokegroperne. Her er det altså en 1500 år lang tradisjon som blir brutt.

Liste over C14-dateringer i vedlegg til dette kapittel.

*Fig. 5.14. Utgravningsfeltet med kokegropene markert og påført nummer.
Fig. 5.14. The excavation area with cooking pits.*

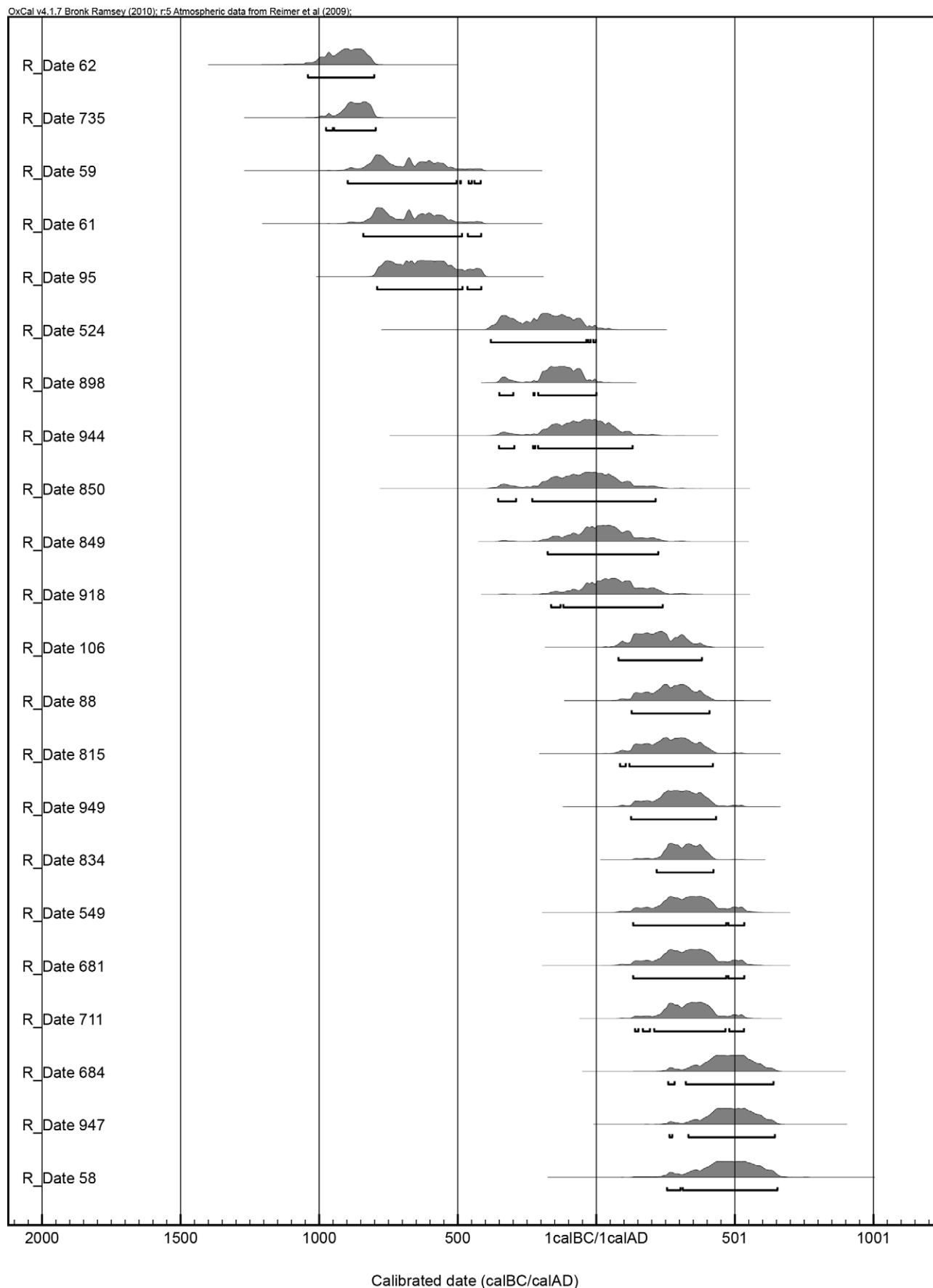

Fig. 5.15. Diagram over C14-dateringer fra kokegroper.
 Fig. 5.15. Diagram with carbon-14 dates from the cooking pits.

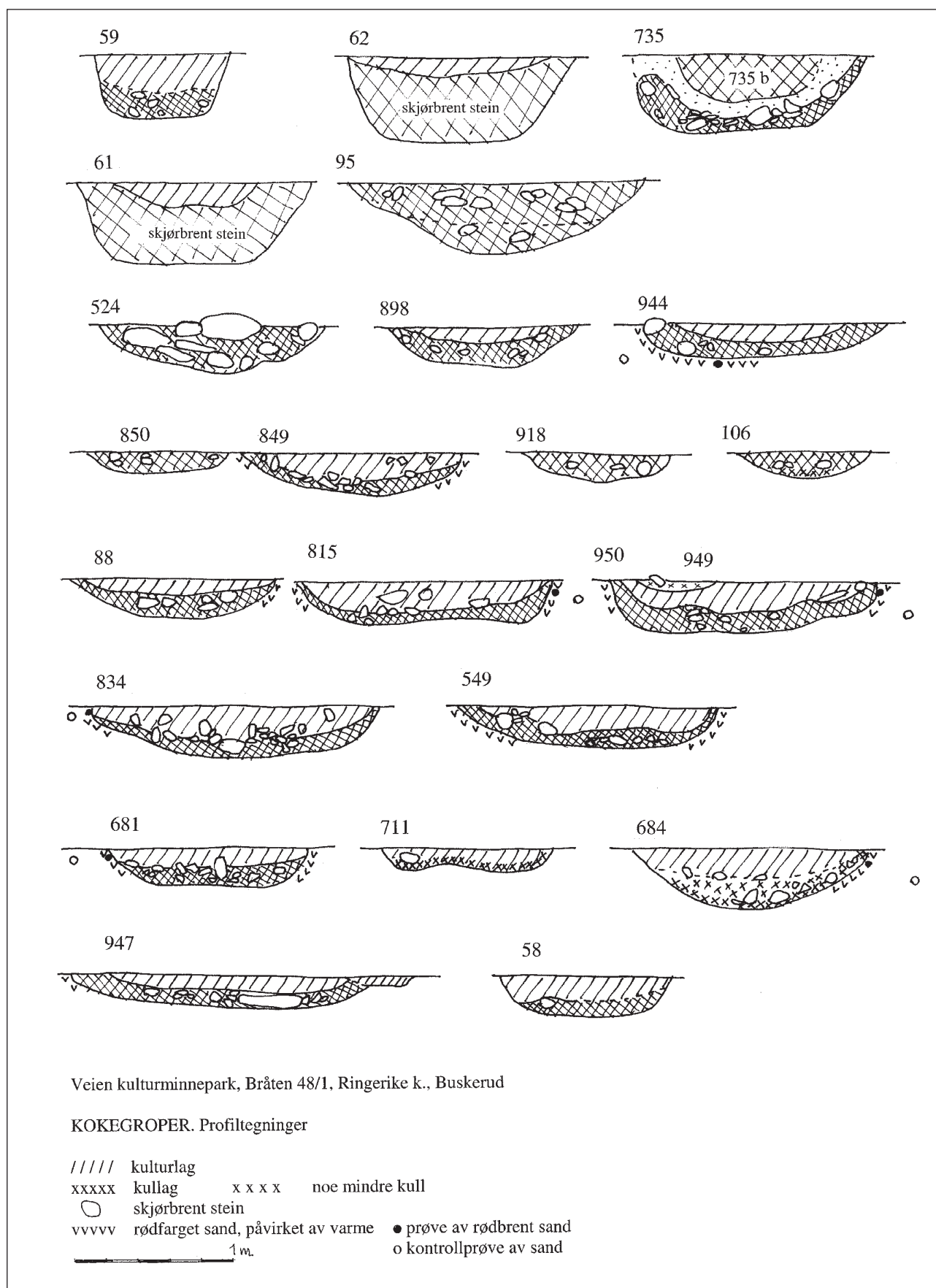

Fig. 5.16. Profiltegning av kokegropene
 Fig. 5.16. Profile drawings of the cooking pits

Som det fremgår av profiltegnningene, er det en viss variasjon. Felles er innholdet av kull og skjørbrønt stein. Gropene fra bronsealder skiller seg ut ved at de er særlig dype, om lag 0,5 m, med bratt sidekant (ikke alle er godt dokumentert). Nr. 621, 62 og 95 hadde et tettpakket lag med hardt brønt, oppsprukket og rødfarget stein, nr. 735 hadde samme karakter, om enn ikke så tykt steinlag. Kanskje har de vært benyttet flere ganger. Gropene fra jernalderen er grunnere og videre, med ett lag ildpåvirkede, nevestore steiner over et kullag, slik kokegropen vanligvis karakteriseres.

Profiltegnningene gir ikke alltid et riktig bilde av mengden skjørbrønt stein. For å få et mål på denne og et sammenlikningsgrunnlag, er skjørbrønt stein målt i 10 liters-bøtter. Ofte er de målt i to omganger siden gropene ble gravd i to halvdel på forskjellig tidspunkt. Dette målet er svært omtrentlig og er ikke dokumentert for alle gropene. I flere av gropene er bare mengden i halve gropen dokumentert; derfor står det «+ ?» i tabellen i vedlegg 5.2a. Mengden varierte med størrelsen og hvor godt gropen var bevart. I gropene hvor steinlaget var intakt, var det fra omkring 20 l til over 100 l stein.

I tillegg til gropene med kull og skjørbrønt stein ble det avdekket en grop med bare stein (nr. 824). Her var ca. 30 l nevestor stein som hadde spor av ildpåvirkning; steinene var litt sprukne og litt rødbrente. Dette tolker jeg som et lager av kokstein som har vært brukt og kan gjenbrukes. At noen av steinene tas opp og brukes på nytt, kan være forklaringen på variasjonen av mengde kokstein i gropene, også variasjonen i hver halvdel.

I kanten av flere av gropene ble det observert rødfarget sand, som var påvirket av brenning i gropene. Dette er påvist i de fleste gropene fra jernalderen, men utvilsomt er det også brønt i gropene fra bronsealderen siden det var mye kull i dem; sannsynligvis har det brønt bål i alle gropene. I flere groper ble det dessuten observert brente trestykker in situ. Vanligvis var den røde sanden i gropenes sidekanter, og av og til også under bunnen. Det ble foretatt temperaturmåling av brønt sand i kanten av noen groper. Den viser en temperatur på mellom 300 og 500/600 grader C (Lindahl og Ramsted 2001, rapport vedlagt).

I de aller fleste kokegropene var det benyttet furu; unntakene er de fire fra førromersk jernalder og en fra folkevandringstid, hvor dateringene er foretatt på bjørk. I ildstedene i Hus I er det også benyttet bjørk. Stedet ligger på en furumo, og den omfattende bruken av furu som brensel kan bety at det var slik også i bronsealder og jernalder. Erfaring fra andre undersøkelser tyder på at man har benyttet den lokale vegetasjon som brensel. Bruk av furu som brensel kan representere en feilkilde ved at furutrær kan bli gamle.

Et godt eksempel på dette er en av de største stolpene i Hus I, hvor innerveden er datert, og hvor resultatet ble flere hundre år «for gammelt» (Gustafson 2005c og kap. 5.1). Jeg tror imidlertid ikke man har benyttet store furutrær som brensel i kokegropene, og det er ikke slik at furudateringene alltid er de eldste.

I de best bevarte gropene var det et kulturlag over de brente steinene, et sekundært påfylt lag. I to groper var det ildsted og kullag som daterte dette laget. I grop 735 er kullet i bunnen datert til yngre bronsealder (905–810 f. Kr.). Dateringene av det *sekundære kullaget*, prøve B (1015–845 f. Kr.), overlapper dateringene fra bunnen. Nr. 950 er et ildsted (260–415 e. Kr.) som ligger *over* kulturlaget i kokegrop nr. 949 (240–410 e. Kr.); disse dateringene overlapper også hverandre. Som påvist i andre områder viser disse dateringene at laget er påført relativt raskt etter at gropene er gått ut av bruk; altså kan det inneholde informasjon om samtidige aktiviteter omkring gropene. I flere av gropene ble det tatt ut jordprøver fra dette laget for pollenanalyse, i håp om at den kunne gi informasjon om landskapet. I denne sanden var det dårlige bevaringsforhold; det var lite pollen i motsetning til i groper andre steder (se artikler av Gustafson om groper ved Andelva i Eidsvoll og i Flå i Hallingdal samt på moreneryggen i Ås i Gustafson, Heibreen og Martens 2005).

I flere groper var det funn av brente bein både i laget over gropene og innimellom steinene. Stort sett er det dyrebein (artsbestemt som sau/geit), men i to groper ble det også funnet et mulig menneskebein (nr. 849, eldre romertid, og nr. 58, folkevandringstid). Om dette eventuelle menneskebein er havnet i kokegropen tilfeldig og stammer fra en branngrav, er uvisst. Det er ingen graver i umiddelbar nærhet. Brente bein av sau/geit er funnet i groper fra hele jernalderen, også andre steder, og det er sannsynlig at dette er rester etter måltider tilberedt i gropene. Bein fra kokegropmåltider blir ikke brønt, men kokt, så disse dyrebeina må være sekundært brønt og trolig knust etter måltidet. Kanskje dreier det seg om en spesiell behandling av rester etter rituelle måltider, men om noen bevisst har plassert beina i gropene, eller om de er havnet der tilfeldig, er et åpent spørsmål.

I fem groper ble det funnet tenner av dyr. Det er påfallende at tennene i motsetning til øvrige bein *ikke* er brønt. I en av gropene fra bronsealder var det en tann, som ikke er artsbestemt. I to groper fra førromersk jernalder – en kokegrop (nr. 524) og et ildsted (nr. 898) i Hus V (se kap. 5.1) – ble det funnet hestetenner. C14-datering av en hestetann fra hver av gropene bekrefter en sammenheng. To ganger er hester ofret, og sannsynligvis spist, og det er sikkert

Fig. 5.17. a–f. Foto av et utvalg kokegroper.

a) Nr. 986, liten grop fra bronsealder

b) Nr. 62, grop fra bronsealder

c) Nr. 735, grop fra bronsealder

d) Nr. 834, grop fra eldre jernalder

e) Nr. 681, grop fra eldre jernalder

f) Nr. 949, grop fra eldre jernalder

Foto KHM

Fig. 5.17. a–f. A selection of photos of cooking pits

ikke de eneste tilfeller. Også i to groper fra romertid og folkevandringstid ble det funnet ubrente tenner som kan være fra storfe (ikke umulig hest).

På Veien overlapper bronsealderdateringene av kokegroper med de eldste dateringene av flatmarksgravene. Flatmarksgravskikken og bruken av kokegropene synes å begynne samtidig, omkring 1000 f.Kr. Det kan tyde på at bruken av kokegroper har en sammenheng med ritualer knyttet til flatmarksgravene. Overgangen til hauggravskikk skjer omkring Kr.f. Om ideologien endret seg i løpet av eldre jernalder, fortsetter bruken av kokegroper i gravhaugperioden og slutter i folkevandringstid.

Som allerede antydnet mener jeg det er rimelig å tolke kokegropene i dette området som spor etter matlaging. Måltider på et helligsted må ha hatt en rituell funksjon. Sammenhengen med graver i tid og rom er et argument som støtter oppfatningen at

matlaging i kokegroper ikke er et hverdagsmåltid. Nettopp den lange tradisjon på Hove i Åsen var Farbregds argument for å knytte kokegropene til religiøse handlinger, som offermåltider (Farbregd 1986; jf. også Narmo 1996). Funnene av hestetennene støtter denne tolkningen. Hestens posisjon i det forhistoriske samfunn er velkjent. Hvis tennene representerer et offer i forbindelse med rituelle måltider (Gustafson 2005b; Oma 2005), er dette en tradisjon som følger kokegropene på dette stedet.

Gropene lå som nevnt utenfor husene og representerer derfor en utendørsaktivitet, fester i det fri og derfor ikke vinterfester. Mange ritualer kan være utført på denne kultplassen, knyttet ikke bare til begravelser, men også andre overgangsritualer og for eksempel årstidsfester. Noen av dem har vært knyttet til kokegropene.

6. GRAV, HUS OG SAMFUNN

I de følgende kapitler vil jeg se funnene fra Veien i en større sammenheng. Jeg vil se på forholdet mellom graver og langhus, kontaktretninger, mønstre og endringer for å tolke samfunnsforhold.

6.1. HISTORIEN BAK URNEGRAVFELTET. FRA BRONSEALDER TIL ELDERE JERNALDER

Eldre forskning var opptatt av spørsmålet om når de store gravfeltene ble anlagt, noe som ble sett i sammenheng med etableringen av den faste gårdsbosetningen. Konkrete spor etter gården var stort sett fraværende, graver var hovedkilden til bosetningshistorien, og det var sjelden funn som kunne dateres lenger tilbake enn til eldre romertid. Ofte ble det antydning at gravfeltenes historie kanskje kunne trekkes lenger tilbake i tid. Bjørn Hougen bemerker de «traktformede groper» med kull og av og til brente bein under haugene på Veien og ser i dem en arv fra førromersk tid, «og man kan heller ikke stille seg avvissende overfor den mulighet, at gravplassen er anlagt alt før vår tidsregnings begynnelse» (1929:111). Også Anders Hagen ser arkaiske trekk ved gravene som peker mot en anleggelsestid til førromersk jernalder (Hagen 1951:59).

Bronsealderen

Undersøkelsene har vist at gravfeltet på Veien ble etablert allerede i yngre bronsealder, ca. 1000 f.Kr.; et urnegravfelt som viser nær kontakt med Oslofjordområdet, Sverige og kontinentet (kap. 4.1). Men bronsene glimrer ved sitt fravær. Heller ikke fra fylket for øvrig er det overveldende funn av bronser fra denne yngre del av bronsealderen. De fleste funn er fra eldre bronsealder og er tolket som depotnedleggelse, trolig offer. Funnene hører til i den maskuline sfære, noe som faller inn i det generelle mønster i landet (Johansen 1993:46 f.). Dette er en kontrast til offerfunnene fra yngre bronsealder som karakteriseres av kvinnesmykker (op.cit. og Johansen 1981:100 f., 105). Bare tre funn er tolket som graver, også de fra eldre bronsealder (jf. tabell nedenfor basert på Melheim 2006). En av disse kan være en branngrav; en bronsekniv fra Svarstad i Hole skal være funnet med brente bein i et lite, steinmurt kammer i en røys (Johansen 1981:41, privat eie). De første branngravene kom samtidig med spor etter metallurgi i Øst-Norge, like tidlig som i Sør-Skandinavia. Branngravskikkens sammenheng

med metallurgiens inntog i samfunnet er påpekt av flere, for eksempel Farbregd (1993b), jf. kapittel 4.2.1 om slaggunn i graver. I yngre bronsealder ble branngravskikken enerådende (Melheim 2006:99 f.), nettopp på det tidspunkt de første kremasjonsbålene ble tent på Veien.

Yngre bronsealder markerer seg som nevnt lite materielt i Buskerud og på Ringerike. Men ikke langt unna, i Lunner på Hadeland, er det gjort et spektakulært offerfunn fra yngre bronsealders slutt-fase (periode VI), «Vestby-funnet»: tre halsringer, to bukker, en stangnål, et perlekjede og en fingerring (Johansen 1981:198). Disse gjenstandene er tolket å tilhøre en helligdom felles for et større område, kanskje «gudinnen med halsring» (Bjørn 1929:57 ff.). Markeringen av det feminine ved offernedleggelse i yngre bronsealder har vært knyttet til Nerthus og er tolket som at fruktbarhetsguddommer får større betydning (Johansen 1993:127 ff.; Melheim 2006:131), jf. også Tacitus' beskrivelse av Nerthus-dyrkelsen i århundret etter Kr (*Germania* 40).

Ved Tyrifjorden er det tegn fra bronsealderen, helleristninger som fremstiller båter og kretsfigurer. Det er to lokaliteter som har størst interesse, fem felt på Berget og et felt på en flyttblokk ved Sundvollen. Ristningene ligger ved en av ferdsselsveiene på Tyrifjorden, ned Steinsfjorden gjennom Kroksund og langs «rorleden» inn i Holsfjorden (Østmo 1990:121). Videre gikk ferdselen kanskje ned Lierdalføret ut til Drammensfjorden. Ristningene er bemerkelsesverdige av flere grunner.

På lokaliteten Berget, en bratt fjellhammer som styrter rett ned i fjorden, er det hugget inn sju båter; kanskje har risteren stått i en båt. Figurene har forskjellige stiltrekk og synes derfor å være ristet over et visst tidsrom innenfor eldre bronsealder, muligens mot overgangen til yngre bronsealder. På Berget IV er det to båter som hører til en av de eldste typene i Skandinavia, og risteren må ha fått inspirasjon fra Sør-Skandinavia, «formidlet nokså direkte» (Østmo 1990:35 ff., 94 ff., 111 ff., 122).

Hvem ristet båtfigurene i den bratte berghammeren ved Tyrifjorden? Hadde han reist langt for å bytte til seg bronseøks for pelsverk? Hadde han knyttet vennskapsbånd, kanskje familiebånd med høvdinger i sør? De tallrike båtfigurene, ristet på berg og på bronsegjenstander, illustrerer muligens hvilken betydning

reisen har hatt i bronsealderen, selv om figurene nok i tillegg har hatt et symbolsk innhold og kan gis en annen tolkning.

Figurene på Steinen ved Sundvollen viser en påfallende kontakt med Vestlandet, muligens i eldre bronsealder, men ikke så langt tilbake i tid som Berget (op.cit.110). De nærmeste paralleller til kretstegnene er på Voss, og Østmo antyder en «ganske nær kontakt mellom Ringerike og Voss» (op.cit. 103 f., 110). På Berget IV er det også ristet inn en kretsfigur som kan minne om en «labyrint», og som er sammenliknet med figurene på «brillespinner». Disse dateres til yngre bronsealder (periode IV). Kanskje har vi her et lite tegn fra denne del av bronsealderen, som ellers er lite synlig på Ringerike.

Ristningene i «det indre Østlandet» er få i forhold til mylderet av båter og andre figurer lenger sør, i Østfold/Bohuslän og Vestfold/Telemark. Men Tyrifjordsristningene kan oppfattes som den innerste «utløper» av denne ristningstradisjonen, med et begrenset antall og en snevrere motivkrets, men allikevel med tydelige tegn på at den tilhører en kultur med felles billedspråk, og på at det har vært kontakt mot sør og mot vest.

Sør-Norge tilhører den sørsandinaviske bronsealderkultur, med samme materielle uttrykk i prestisjegjenstander. Selv om det er få bronser på Østlandet i forhold til Sør-Skandinavias overflod, avspeiler funnene her enhver fluktusjon i sørsandinavisk materiale (Johansen 1981:86); de parallelle endringer i materiell kultur viser nær kontakt og et kulturelt felleskap. Kart over fordelingen av bronser fra

hele perioden viser et tydelig mønster; funnene konsentrerer seg i gode jordbruksstrøk, spesielt omkring Oslofjorden, men i innlandet er det visse områder som merker seg ut, Ringerike, Hadeland, Toten og Hedmarken (Johansen 1981:128), påfallende likt rikdomskonsentrasjonene i romertid. Samfunnet beskrives oftest som et hierarkisk samfunn, hvor makten var basert på kontroll over utveksling av varer og prestisjegjenstander, og hvor lederen foresto utførelsen av ritualer (Johansen 1981:148 ff.; Østmo1990:125 ff.).

Om man oppfatter gravenes utforming og innhold som en refleks av samfunnsstrukturen, skjer det en markant endring ved overgangen til yngre bronsealder. Et hovedtrekk ved funnforholdene er at rikdoms- og maktsymboler i form av skinnende bronser ikke blir lagt i store, dominerende hauger eller røyser, men deponert som offer- eller votivfunn på bortgjemte steder (Johansen 1993:44). Offergjenstandene fra yngre bronsealder er som nevnt knyttet til den kvinnelige sfære. Offergavens funksjon er tolket på mange vis. Sett i sammenheng med gravskikkens ideologitrykk slik de enkle flatmarksgravene kan oppfattes, tolker jeg offergavene også som et uttrykk for en fellesskapsideologi, en gave til gudene fra samfunnet. Det er ikke individet som markeres, men fellesskapet. Samtidig tolker jeg ritualene og praktgjenstandene som presteskapets maktsymboler. Den lange kontinuiteten i branngravskikken kan oppfattes som et tegn på et konsolidert maktsystem som bygget på kunnskap om og kontroll med ritualene i forbindelse med gravlegging og offerhandlinger.

Tabell 6.1.1. Funn fra bronsealder i Buskerud (etter Melheim 2006, tabeller i appendiks)

C-nr.	Sted	Kommune	Gjenstand	Bronse	Flint o.a.	Datering	Kategori	Kjønn
C3574-5	Lunde	N. Eiker	2 dolker		x	EBA 1-2	Depot	M
C24821	Nærstad, v. Randselva	Ringerike	1 dolk		x	EBA 1-2	Depot	M
C37762	Seter, v. stein	Gol	1 dolk		x	EBA 1-2?	Depot	M
C25370a, b	Skogsborg	Røyken	2 økser		Bergart	EBA	Depot, usikker	M
C13875	Skalstad	Ringerike	Randlistøks	x		EBA 1	Depot, usikker	M
C3225	Bjerknes	Kongsberg	Dolk		x	EBA 1-2	Depot, usikker	M
C18884	Verket	Hurum	Spyd	x		EBA 2	Depot, usikker	M
C10300	Sand	Hurum	Spyd	x		YBA 5	Depot, usikker	M
C2342	Gomnes	Ringerike	Sverd	x		EBA 2?	?	M
C25535	Borgergård		Knapp	x		EBA 3	?	-
C13414	Mo	Ringerike	Holkøks	x		YBA 5-6	?	K
C18744	Kløviken	Hole	Kniv	x		EBA 3	Gravrøys, ubr.	-
Joh.nr.4	Svarstad	Hole	Kniv	x		EBA 3	Gravrøys, br.?	-
Br.mus.	Sætrang	Ringerike	Dolk/sverd	x		EBA 3	Gravh./røys	-

De materielle uttrykk, bronser og båter, viser nær kontakt med kontinentet, hvor branngravskikken etablerte seg som urnegravfelt og signaliserer en likhetsideologi. Som vi skal se nedenfor, viser også den gryende jernalderen det samme tegn på et kulturelt fellesskap og ritualene en ideologisk kontinuitet.

Den tidlige jernalder

På mange måter er det kulturelt sett nær sammenheng mellom yngre bronsealder og eldre jernalder. Kontinuiteten er mest synlig i gravskikken, som nevnt ovenfor; mange flatmarksgravfelt har sin begynnelse i yngre bronsealder og fortsetter uendret i førromersk jernalder. Riktignok ble det slutt på tilførselen av bronsegjenstander, som må ha hatt betydning for de grupper som hadde behov for prakten for å legitimere sin posisjon, presteskaper og høvdingene, som kanskje var samme person. Uansett mistet makteliten disse prestisjesymbolene. Muligens har de etablert nye maktmidler. Det var denne gruppen som hadde kontakt med kontinentet, direkte eller indirekte, og de har sannsynligvis også hentet ekspertise derfra til å produsere jern. Ordet *jern* er av keltisk opphav, ikke romersk, noe som viser nær kontakt med kontinentet før den romerske påvirkning, som gjør seg gjeldende særlig etter Kr.f. (Solberg 2000:35). Det er sannsynlig at kunnskapen om jernproduksjon og den metallurgiske ekspertise har vært monopolisert i den eldste fasen.

Nybruget har påpekt de mange likhetstrekk i gravskikk så vel som gjenstandsmaterialet som viser kontakt med kontinentet (1978:159 ff.); for Østlandets del ser han særlig kontakt med Sverige og Østersjø-området og kontinentet øst for Oder (op.cit. 159). Som vist ovenfor (kap. 4.1) stammer mange av gjenstandene fra det keltiske kulturområdet; om de er beskjedne i antall, er de typiske, som draktutstyr (belter, nåler, fibler), jernkjelen og våpengravene. Bronsekjelen fra graven på Ås i Sande er havnet ved Drammensfjorden, direkte eller indirekte fra Mellom-Europa, produsert i det sentrale keltiske kulturområdet.

Beltet fra graven fra Hals i Øvre Eiker har sine paralleller i Sverige og Danmark og er av Becker tolket som tegn på ekteskapsallianse, da slike belter i Skandinavia tilhører kvinnedrakten (Becker 1993:21). I denne graven var det lagt ned sigd, krumkniv og syl. På grunnlag av dette redskapssettet knytter han

funnet til Midt-Sverige (op.cit. 8:22, :34 kart fig. 23, jf. også kap. 4.2.1 om redskapsgravene). Av andre smykker kan nevnes fem halsringer, trolig lokale nordiske produkter som vitner om vedvarende kontakt, påvirkning og videreutvikling av trekk fra keltiske områder (Resi 1998:61).

Våpengravskikken sprer seg i Skandinavia i tre bølger i yngre del av førromersk jernalder – først i Jylland, deretter de danske øyer og Sør-Sverige før den siste bølgen når Norge (J. Martens 2002, jf. fig. 19). Det er få slike graver i Norge, og det hefter usikkerhet ved dateringene. I en ny gjennomgang av våpenfunn og presentasjon av den sensasjonelt rike våpengrav fra Bøli i Eidsberg i indre Østfold argumenterer J. Martens for at det kan være seks-åtte våpengraver som kan knyttes til «våpengrav-tradisjonen» i førromersk jernalder, de fleste fra Oslofjord-området. J. Martens anser denne gravtradisjonen for å være nær knyttet til Jylland fra slutten av førromersk jernalder / tidlig romertid (2008).

Selv om det førromerske jernaldermaterialet i Sør-Norge er av beskjedent omfang, avspeiler det på forbløffende vis utviklingen i det øvrige Nord-Europa (J. Martens 1999:69). Presentasjonen av to graver fra Nordre Rør i Borge i Østfold med bronsekjedebelte og halsring med fugleformede endestykker understreker at det sørøstlige Norge ideologisk sett var en integrert del av det nordeuropeiske kulturfellesskap i yngre førromersk jernalder (op.cit.).

Hensikten med denne korte presentasjonen av funn fra førromersk jernalder er å synliggjøre den kontakt som har vært mellom Oslofjord-området og kontinentet, også det keltiske kulturområdet. Selv om landskapet omkring Tyrifjorden kan oppfattes som perifert i denne sammenheng, er helleristningene, flatmarksgravfeltet med datering tilbake til yngre bronsealder og de to lange La Tène-fiblene tydelige tegn på en sterk kultur-påvirkning.

Gjenstandene viser kontakt og kulturelt fellesskap; båten og reisen er bakgrunnen for å forstå innføringen av branngravskikken og etablering av store urnegravfelt. Et åpent spørsmål er fortsatt hvordan branngravskikken ble etablert – om det var direkte ved innvandring eller indirekte ved påvirkning eller begge deler. Var det de som dro ut for å skaffe bronser, de som hadde kontakter for å skaffe bronser, de som kom med bronsene, som formidlet de nye ideene?

6.2. FRA ROMERTID TIL FOLKEVANDRINGSTID. GRAVER I HAUG – ØKONOMISK OG KULTISK SENTRUM

Resultatet skulde da blive, at de fleste grave med gravgods var kvindelige, og at, bortset fra våbengravene, manden var bleven tarveligere udstyret. Men dette resultat tør dog endnu ei tillægges videre betydning.

I. Undset, 1880, s. 100.

I vel 1000 år ble de døde brent på bål og kull og beina lagt i groper. Fortsatt brant bålene, men beina ble ikke gravet ned, men dekket av haug, og ofte lå det et kullflak i bunnen av haugen. Denne endringen i gravpraksis skjedde omkring Kr.f., og skikken bredte seg over det meste av distriktene omkring Oslofjorden og innover i landet. Sammen med beina og kullet ble det ofte lagt gjenstander, men ikke alltid, som det fremgår av kapittel 4.2.3.

Skjemaet med den kronologiske oversikten over funn fra gravhauger på Veien viser at romertiden dominerer (vedlegg til kap. 4.2.3). Det er omtrent like mange graver i eldre som i yngre romertid; noen av funnene kan ikke dateres nøyaktig, men befinner seg i en overgangssone mellom eldre og yngre romertid. Det gjelder også noen av funnene fra yngre romertid / tidlig folkevandringstid, og noen kan bare plasseres innenfor eldre jernalder.

I yngre romertid og tidlig folkevandringstid finner vi en ny «kategori» graver, tre graver med spektakulære funn, edelmetaller og romersk import (kap. 4.2.2).

Det skjer altså en endring i gravskikk ved tiden omkring Kristi fødsel, ved at det bygges gravhaug, og at det legges gjenstander i gravene, og i yngre romertid og overgangen til folkevandringstid ved eksotiske gravgaver. En av disse gravene er dessuten en skjelettgrav, noe som bryter totalt med den lokale gravskikk. For øvrig er det få graver fra folkevandringstid, men derimot et par funn av «betalingsgull», som muligens kan tolkes som offer.

Kategoriene

Ved gjennomgangen av gjenstandene i gravene som Rygh grov ut, har jeg sett nærmere på om gjenstandene kan knyttes til kjønn, eller den maskuline og feminine sfære, som man kan uttrykke det mer nøytralt. Gravene er sortert i et skjema som viser at de kan grupperes i kategorier (kap. 4.2.3, fig. 4.22).

Innenfor den maskuline sfæren er *våpengravene* de tydeligste; de beskjedne sju gravene med enkelt våpenutstyr er spredt over 400–500 år. Innenfor den feminine sfære er *redskapsgravene* med sigd og/eller krumkniv tydeligst; av disse er det også sju. Redskaper i kvinnegraver kan kanskje tolkes som en motsvarighet til våpen i mannsgravene, knyttet til initieringsriter. Noen av disse gravene kan dateres til eldre romertid; trolig er alle fra denne perioden. To av gravene

inneholdt små fibler, som understreker kjønnstilhørigheten, to inneholdt en kam. Graver med *kam* er en egen kategori, som på Veien synes å tilhøre den feminine sfære. Litt yngre er fire graver med *smykker* som hører til kvinnedrakt og frisyre, mens fibel med spadeformet fot har usikker kjønnstilhørighet. To graver med *nøkler* er også med stor sannsynlighet kvinnegraver. De elleve gravene med bare leirkar kan vanskelig knyttes til kjønn, men en tradisjonell oppfatning er at det var kvinnene som produserte leirkar.

Den korte gjennomgangen viser at det blant de gravene som har tydelig kjønnstilhørighet, er flest kvinnegraver. Mannen har ingen dominerende og synlig plass i gravene før i yngre romertid. Som sitert i innledningen til kapitlet bemerket I. Undset dette forhold, men ut fra sin tid tillegger han det ikke betydning.

I de tolkningene som er referert i kapittel 4.2.1, er markeringen av kvinner i graver knyttet til religiøst lederskap; kvinnene kan ha hatt en ledende rolle ved utføring av de religiøse ritualene (jf. offerfunnene fra yngre bronsealder, kap. 6.1). Dette gjelder redskapsgravene og gravene med kam; de fleste av disse dateres med større eller mindre sikkerhet til eldre romertid. Hva betyr det at disse kategoriene forsvinner i løpet av yngre romertid? Hvis de har tilknytning til det religiøse felt innenfor samfunnsstrukturen, kan det tyde på en endring innen dette feltet. Dessuten kan det tyde på en endring av kvinnerollen. Som antydning i forbindelse med redskapsgravene kan dette muligens knyttes til en endring fra en fruktbarhetsreligion til en krigerideologi som i flere sammenhenger er knyttet til Odin-kulten, som er foreslått etablert i løpet av overgangen mellom yngre romertid og folkevandringstid (Hedeager 1997; Solberg 2000:172 ff.). Gro Steinsland ser denne endringen i sammenheng med gudenavnet Nerthus (gudinne for fruktbarhet), som endrer «kjønn» til den mannlige guden Njård. Hun foreslår at dette skjer noe senere, i yngre jernalder, som et tegn på en mer maskulin, krigersk gudsdyrkelse (2005:147 f.). Det er altså flere forhold som tyder på en grunnleggende samfunnsendring i yngre romertid.

Kontakter

Et annet aspekt ved oldsakene som er antydning ved gjennomgangen, er kulturell kontakt, som setter Veien i en større geografisk sammenheng.

Redskapsgravene viser en tydelig kontaktretning mot øst og Sverige. Slike graver er karakteristiske på gravfeltet på By i Løten i Hedmark. I. Martens antyder at den eldste bebyggelsesfasen her kan skyldes direkte svensk innflytelse (1969:43). Dette gravfeltet har i det hele tatt store likhetstrekk med Veien, som påpekt av Hagen (1951) og I. Martens (1969:44 f.). Alle gravene var branngraver, oftest brannflak, mange graver var uten oldsaker, og innholdet er «enkelt inntil det kjedelige» (Hagen 1951:51). Også her dominerer det fibler, kammer og småredskap i eldre jernalder.

Våpenggravene knytter seg til en innlandstradisjon som går som et belte fra Ringerike via Hadeland og Toten til Hedmark, jf. kap. 4.2.1 (Hougen 1929:117; Herteig 1955:72,79, 91 f.). Som det fremgår i kapitlet, skiller gravene fra Veien seg fra dem i disse landskapene – de er få og enkle.

En type leirkar med fasettert rand og ellers stor likhet med kar fra Vendsyssel på Nord-Jylland, er funnet på gravfelt rundt Oslofjorden (Resi 1986:43 f., kart pl. 90; Hougen 1924:26, 1929:90). Analyser av magringsmateriale av noen slike leirkar fra graver i Østfold viser at karene sannsynligvis ikke kan være produsert i Jylland. Analysene «tyder snarere på mobilitet av personer og ideer enn på import» (Resi 1986:43 f., 53). Var det jyske eksperter som produserte leirkarene etter hjemlig tradisjon, eller var det ekteskapsallianser som førte jyske kvinner til Østfold? Og til Vestfold. Også på Ringerike er det funnet skår av et slikt kar, på gravfeltet Frøishov (C5799–5808). De samme spørsmål kan stilles om dette funnet. Dette er en våpengrav fra eldre romertid (sen), men det forhindrer ikke at karet kan være produsert av en kvinne fra Vendsyssel.

De rike gravene fra yngre romertid / tidlig folkevandringstid (kap. 4.2.2) viser en tydelig påvirkning fra Vestfold, både ved gravskikk og gjenstander (Hougen 1929:115 ff.; Slomann 1959:39 f.). I søndre Vestfold er rike skjelettgraver fra yngre romertid et markant trekk. På Ringerike dominerer branngravskikken, men de få skjelettbegravelsene i området har særlig rike gravgaver (som gullringer, bronsekar, glass); «Kongshaugen» på Veien (våpengrav, C3/D1), Sætrang-graven (dobbelgrav C3), Hundstad (kvinnegrav C2) og By (dobbelgrav, C3). Importen i søndre Vestfold merker seg særlig ved glass med slipte ovaler, av samme type som er funnet på Sætrang og Hundstad.

Veien og Ringerike har mottatt impulser fra mange retninger; særlig tydelig er den østlige kontakten i eldre romertid, mens yngre romertid viser kontakt sørover mot Vestfold og kanskje videre mot kontinentet. De rike skjelettgravene antyder et høvdingssjikt som ønsket å markere seg, både gjennom en fremmed gravskikk og gjennom eksponering av rikdom.

Sentra i yngre romertid

Som det fremgår i kapittel 4.2.2, er Veien et gullrikt sted, og funnene synliggjør Veien som et maktsentrum i yngre romertid og begynnelsen av folkevandringstid. Det er nærliggende å benytte begrepet «prangende forbruk», det vil si å vise frem rikdom og luksus med det formål å vedlikeholde eller få høyere sosial status. Begrepet er hentet fra økonomisk analyse av industrielle samfunn fra vår tid (Veblen 1899). Selv om det ikke er forsvarlig å overføre termer fra samfunn med så grunnleggende forskjellig struktur, er det allikevel kanskje et snev av likhet.

De rike gravene gjenspeiler et lagdelt samfunn; hvor det er rikdom, er det fattigdom, og hvor det er makt, er det undertrykkelse. Ofte betegnes jernalderens hierarkiske samfunnsstruktur som høvdingdømmer, en samfunnsform som innebærer økonomisk spesialisering, redistribusjon av varer og gavebytte. Når rikdommen legges i graver, tolkes det som en demonstrasjon av makt, en rituell sløsing med verdier, et politisk virkemiddel i en konkurransesituasjon. Investering i ritualer synes å foregå i tider med politiske og sosiale endringer, spesielt i yngre romertid (og i begynnelsen av vikingtid; Holand 2001:82). De to rikholdige gravene fra ca. 400 inneholdt gjenstander som gjenspeiler lederroller: Drikkehornene var viktige i gjestebudsseremoniene, og vektene viser til juridiske roller. Vektene var beregnet for veiing av edelmetaller, særlig gull, og kan ha sammenheng med bøter (jf. Brøgger 1921:12, 34 ff.; Solberg 2000:106).

Maktposisjonen vedlikeholdes ved å knytte til seg tilhengere gjennom avhengighetsforhold, nedover i hierarkiet ved å yte beskyttelse og ved raushet. Mat samles inn og redistribueres gjennom store, felles fester. Oppover i hierarkiet, eller på samme nivå, skapes allianser ved gaver, som innebærer gjengaver og skaper lojalitetsbånd, ved fester med drikkeritualer som befester allianser, ved giftermål og ved fosterbarn. Importfunnene tolkes innenfor denne oppfatning av samfunnsstrukturen som tegn på gavebytte mellom mektige slekter for å etablere, vedlikeholde og styrke allianser.

En leder måtte altså sikre mat og drikke til store fester og skaffe eksotiske gjenstander som kunne benyttes som gaver. Det var viktig å ha en viss kontroll med de varer som kunne benyttes som bytteobjekter, det vil si utmarksressursene. Ved en økonomisk spesialisering kunne fjellbygdene tilføres korn mot huder, skinn, gevir og jern. En slik spesialisering skapte også avhengighet. Hvis redistribusjonssystemet brøt sammen, kunne det medføre sult og nød og for lederen tap av ære.

Stefan Brink forutsetter en nær sammenheng mellom religiøse, økonomiske, politiske og juridiske forhold i jernaldersamfunnet. Han har satt opp en rekke

kriterier for det han omtaler som mangefunksjonelle sentra (1996:236):

1. spesielle bygninger (f.eks. hall)
2. spesielle funn: gull, import
3. spesielle begravelser, for eksempel store hauger
4. stedsnavn – for eksempel *sal* og *vi* (*ve*)

Fabech og Ringtved (1995) benytter de samme kriterier og i tillegg strategisk beliggenhet i forhold til ferdsel. Som det har fremgått av beskrivelsen av Veiens beliggenhet og av funn som er gjort her, oppfylles alle kriterier.

Noe som synes å mangle på Veien, men som ikke er nevnt som et kriterium, er spor etter håndverksvirksomhet. Ved utgravningene ble det påvist et slagglag som er bestemt som smieslagg, altså ikke produksjonsslagg. Dateringer i tilknytning til laget viser romertid. Konteksten er noe usikker, men det er mulig at det har vært smedvirksomhet her i perioden, noe også funn av slagglag i graver indikerer, jf. kapittel 4.2.1. Tilgang på jern og dyktige smeder har utvilsomt vært viktig for ikke å si nødvendig i et økonomisk og politisk sentrum (Hjærtner-Holdar et al. 2002).

Gullringer av forskjellig type er tolket som tegn på en hierarkisk inndeling av politiske og økonomiske sentra. Ulla Lund Hansen foreslår tre nivåer, hvor *ormehoderingen* representerer et sentrum av 3. rang, som var knyttet til sentra av 1. rang, i et økonomisk og politisk avhengighetsforhold (1995:375 f.). Ethelberg har forsøkt å sammenlikne Tacitus' beskrivelse av samfunnsstrukturen i *Germania* med funnene på Sjælland i romertid og mener å se seks statuslag. Ormehoderinger knytter han til Princeps (fyrste) i statuslag 3, som er underlagt Reges (konge) i statuslag 1 (gullarmringer) (Ethelberg 2000:162 ff.). Han mener også å se at den status som var knyttet til ringen, var arvelig (op.cit:150).

På grunnlag av denne modellen har Bergljot Solberg pekt på sentra av 3. rang langs kysten av Sør-Norge i yngre romertid (2000). De ligger ved ytterkysten hvor store vassdrag munner ut; store elver og dalfører fungerte som ferdselsveier, hvor man fraktet produkter fra innlandet. I Østfold ligger sentra ved Glommas munning, og i Vestfold er det særlig rike funn i Brunlanes/Tjølling, hvor Numedalslågen munner ut. I Solum/Gjerpen er det funnet en rik mannsgrav med ormehodering ved Skiensvassdragets utløp. Sentraene i søndre Vestfold og Grenland synes å være knyttet til Jylland (Solberg 2000:93 ff., 96 ff.). B. Myhre (1992) har sett et liknende mønster med utgangspunkt i importfunn. De rike gravene samler seg der de store elvene løper ut i havet; de store vassdragene har fungert

som ferdselsveier fra innlandet og ressursene der, og sentraene markerer høvdingdømmer. Hans analyse begrenser seg til Vestlandet og Agder-fylkene.

Nettøpp ved et slikt ferdselsknotepunkt ligger Veien. Som påpekt i kapittel 2 er beliggenheten strategisk i forhold til ferdselsveier mot Hallingdal og Valdres. Og som nevnt flere ganger er det på Veien funnet en grav med ormehoderinger i bronsekar. Et tilsvarende innlandssentrum ved Numedalslågen er Efteløt prestegård sør for Kongsberg, hvor det er funnet en våpengrav med ormehodering (Hougen 1929:96; Solberg 2000:102).

Disse innlandssentrene ved store elvedaler representerer mellomstasjoner mellom kysten og de store utmarksområdene med attraktive byttevarer som pelsverk, gevir og jern. Ikke minst må behovet for jern ha vært kritisk, og jernet ble stort sett produsert i øvre del av innlandsdalene (Larsen og Rundberget 2009). Valdres er et område med omfattende jernproduksjon (Larsen 2000), som kan ha vært noe av grunnlaget for de rike gravene her i yngre romertid, en periode som viser tydelig kontakt mot sørøst, mot Hadeland, men like gjerne mot Veien og Ringerike. Senere er kontakten sterkere mot Vestlandet (Hougen 1929:118 ff.).

Funnene illustrerer nettverk mellom kyst og innland, allianser mellom ætter som hadde behov for prestisjegenstander for å markere sin posisjon. Kontroll over produksjon av byttevarer og strategisk beliggenhet må ha vært av stor betydning (Solberg 2000:122). Fra gravfeltet på Veien er konkrete spor etter utmarksressurser kammene av reinsdyrgevir og slagglumper. Redskapsgravene viser bearbeiding av skinn og pelsverk.

Graver med eksotisk import (edelmetaller, bronser og glass) synes å reflektere et mylder av lokale stormenn og høvdinge av ulik rang. På Ringerike/Hole samler de rike funnene seg på Veien og Sætrang på hver sin side av Begna/Randselva og By og Hundstad på Holehalvøya, som strekker seg midt ut i Tyrifjorden. Dessuten markerer Hokksund seg ved rike funn: gull og import. Her er også et veikryss; ferdselen kan ha gått videre mot vest og Numedalslågen eller sørover langs Eikeren til Sande, hvor rike graver med våpen og import markerer et sentrum ved Oslofjorden (Resi og Sjurseike 2004; Gustafson 2004b). Når rikdommen legges i graver, tolkes det som en demonstrasjon av makt, en rituell sløsing med verdier, et politisk virkemiddel i en konkurransesituasjon. Dette kan være situasjonen i yngre romertid, da konkurrerende aristokratiske slekter på Ringerike/Hole kappes om å demonstrere sin maktposisjon. De «fremmede» skjelettgravene kan tolkes som maktskifte eller som en demonstrasjon av overhøyhet ved å oppta nye skikker fra alliansepartnere i sør.

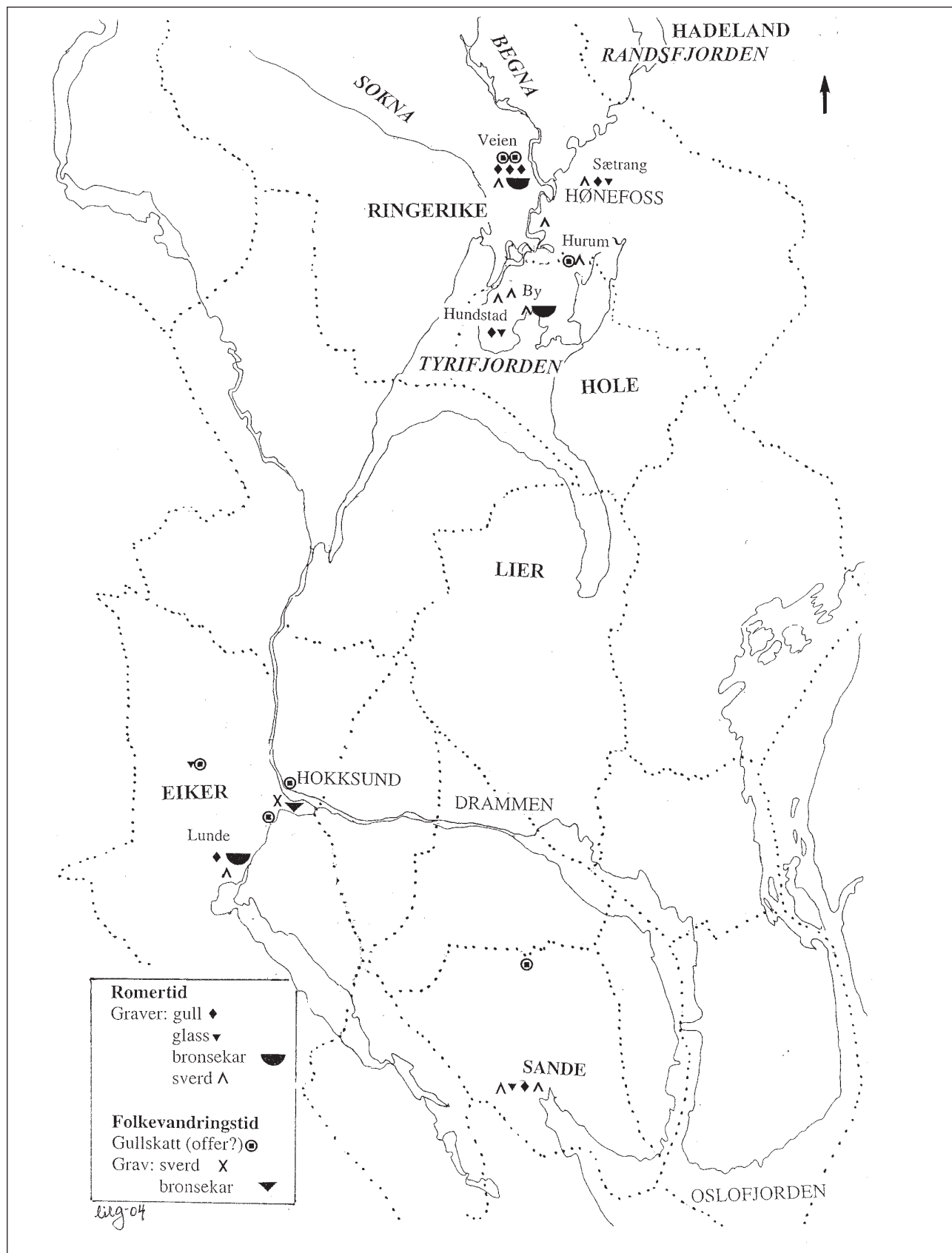

Fig. 6.1. Kart over Ringerike og Hole og område mot Oslofjorden påført prestisjefunn fra romertid og folkevandringstid.

Fig. 6.1. Map of luxuriant finds from Roman Period and Migration Period from Ringerike, Hole and surrounding area towards the Oslo fjord

To bygdeborger som ligger som «grenseposter» nord i Heradsbygda, kan kanskje knyttes til de urolige tider som rikdommen er en indikasjon på (se fig. 2.1). Disse er ikke datert, men undersøkelser i andre områder viser en tendens til at bygdeborger var i bruk i romertid og folkevandringstid. Funksjonen er imidlertid omdiskutert; det er foreslått tilflukt, forsvar, grensemarkering, kontroll over ferdsel eller kultiske samlingssteder (f.eks. Ystgaard 2003).

Spredning av prestisjegjenstander tolkes som resultat av gavebytte mellom ledende familier for å etablere allianser. Allianser kunne også oppnås gjennom giftermål. Det er i flere sammenhenger påpekt at mange av de rike skjelettgravene i yngre romertid er kvinnegraver. «Fremmedelementene» i innlandets dominerende branngravskikk kan tolkes som et tegn på etablering av allianser gjennom giftermål. Kvinnegraven på Hundstad i Hole og kvinnen i dobbeltgraven på Sætrang er eksempler fra vårt område. Når Hougen beskriver den rike kvinnegraven fra S. Kjørstad i Fron i Gudbrandsdalen «hvis vi vil la fantasien råde – snarest leder tanken hen på en nybygger fra Vestfold – Ringerike» (1929:120), er en nærliggende tolkning at kvinnen kom herfra som et ledd i en alliansepolitikk (1929:120). Samme tolkning kan man gi den eksklusive Evang-graven fra Ø. Toten,

med blant annet hakekorsfibula, hvor Herteig ser en nær forbindelse med den danske øygruppe (1955:55 ff., 64).

Det er en tendens til at rike mannsgraver tolkes som tegn på makt og prestisje, mens rike kvinnegraver oppfattes som tegn på giftermålsallianser. Selv om krigsideologien dominerer funnbildet i disse landskapene i yngre romertid, vil jeg tolke de rike kvinnegravene slik at kvinnene faktisk hadde en viktig posisjon i samfunnet, at de gjennom begravelsesseremoniene kunne representere slektens makt og prestisje like vel som menn. Som tidligere nevnt indikerer redskapsgravene kvinners økonomiske og rituelle roller. Kvadet *Beowulf* er ofte benyttet som illustrasjon på ritualene som utspilte seg i høvdingens hall, hvor husfruen hadde en aktiv politisk rolle i forbindelse med gjestebudseremoniene, og kongen og dronningen hadde separate, men komplementære roller. Denne tradisjonen kan ha røtter lenger tilbake i jernaldersamfunnet (Enright 1988; Solberg 2000:89 f.; Holand 2001:85–87). De mange drikkebegre i kvinnegraver er sett i sammenheng med denne tolkningen (Solberg 2004).

Det er ingen glassbegre i de rikt utstyrte gravene på Veien, men bronsekjelen og drikkehornene kan ha hatt en viktig funksjon i drikkeritualer. Disse er funnet i mannsgraver.

Fig. 6.2. Kvinnegrav fra Hundstad, Hole, fra yngre romertid
Graven er datert til C2, ca. 300 e.Kr. og er et eksempel på rikt utstyrt skjelettgrav med bl.a. ravperler. (C16688–98. E.I.J.KHM)
Fig. 6.2. Woman's burial from Hundstad in Hole. Inhumation grave from ca. AD 300 (Late Roman Period).

Endringer i romertid

I denne del av jernalderen benyttes gjenstander i gravene som grunnlag for forståelsen av samfunnsforhold, jf. premissene uttrykt i kapittel 1. Det fremtrer tydelige mønstre og skjer markante endringer. Ved overgangen fra førromersk jernalder til eldre romertid bygges det hauger over gravene, og det legges gjenstander i en del graver. Det skjer en endring i gravinventaret i yngre romertid ved at kategoriene «redskapsgraver»

og «kammer» forsvinner; disse er funn som knyttes til kvinneroller.

Rikdommen eksponeres i yngre romertid og ved overgangen til folkevandringstid. Dette er felles for Ringerike og Vestfold. Funnene viser tydelige kontaktretninger mot sør. I løpet av folkevandringstid minker gravfunnene, og yngre jernalder er knapt synlig. I neste kapittel vil jeg se på om det er en sammenheng mellom endringer i gravskikk og langhusenes arkitektur.

6.3. GRAVSKIKK OG ARKITEKTUR. VEIEN SOM KULTSTED OG SENTRALPLOSS

Det är genom gemensamma ritual och kulthandlingar som dessa platsers kollektiva betydelse har konstruerats.

Vikstrand 2001:323

Før jeg ser gravskikk og arkitektur i sammenheng, vil jeg presentere min tolkning av stedet, området med gravfelt og langhus, og trekke inn stedsnavnene.

Helligstedet: stedsnavn – gårdsgrenser

Ingen av gårdene i Heradsbygd har gravhauger, og det er ikke gjort funn som tyder på oppløyde graver. Et unntak er Follum. På denne gården skal det ha ligget en stor haug (kap. 3.1). Det store gravfeltet i kontrast til mangel på graver på gårdene omkring, er et argument for at dette er et fellesgravfelt for bygda. Dette er en omdiskutert tolkning, som jeg vil kommentere nedenfor. Videre argumenter bygger på gårdsnavnene.

Gårdsnavnene som ut fra navneklassene kan regnes å skrive seg fra jernalderen (eller før), kan relateres til Ve/Veien, som ligger sentralt i bygda. Tolkningen av gårdsnavnene bygger hovedsakelig på O. Ryghs *Norske Gaardnavne* (Forord og indledning 1898, NG Indl. og bd. V, Buskeruds Amt, 1909, NG V, s. 31–34) samt *Norsk stadnamnleksikon* (NSL); se også Gustafson 2000).

Sentralt i bygda ligger gårdene *Ve*, *Vessal* og *Veien*. *Ve* = helligdom, hellig sted (NG Indl.: 85; NSL: 336 f.). Rygh henviser til sted for hedensk gudedyrkelse; «rimeligvis har her stått et tempel» (NG V:33).

Tolkningen av navnet *Ve* er udiskutabel – navnet er den sikreste språklige indikasjon på en kultplass/helligdom (Andersson 1992:77 ff.; Brink 1996:261; Helleland 1997:127,136). Slik blir navnet også tolket av Magnus Olsen, som imidlertid ikke synes å legge vekt på det som en indikasjon på eldre sentrale kultplasser (1926:261). Vikstrand antyder at stedsnavnet *Ve* (*Vi*) kan være brukt om rituelle plasser – kultplasser – felles for et større område (2001:322 ff.): «Det är genom gemensamma ritualer och kulthandlingar som dessa platsers kollektiva betydelse har konstruerats» (:323). Han anser at *Ve* (*Vi*) først og fremst er en plass, et

hellig område, men at det innenfor området kan ha befunnet seg ulike strukturer, også bygninger (:325).

Vessal = *ve* sammensatt med *sal*.

Sal = sal, stort værelse. I sammensetninger kan *Sal* bety oppholdssted, gård (NG Indl.:73).

Sal = hus, bygning med ett rom, i stedsnavn visstnok med den allmenne betydningen «gård» (NSL:266).

Det «finnes i navne, der inneholder Minde om hedensk Gudedyrkelse. *Vessal* ligger i skråningen ovenfor Gaarden *Ve* og har formodentlig hørt til Templet der» (NG V:33).

Sal kan bety et hus med spesialfunksjon knyttet til høy sosial prestisje, en festhall (Brink 1996:255 ff.; jf. Løken 2001).

Veien = *veig* sammensatt med *vin*.

Vin = «havnegang» (NG Indl.:85 ff.), «naturlig eng, beite» (NSL:343 f.).

Veig = «sterk drikk», tidligere den mer allmenne betydning «væske» (NSL:337 f.), sterk drikk, væske, fuktighet, grunnbetydningen er «styrke» snarere enn væske (NG V:31 f.).

Rygh/Falk antyder at *Veig* i denne sammenhengen kan ha en sakral betydning, beslektet med *ve*, «helligdom» (NG V:31 f.); betydningen blir i tilfelle «den hellige enga».

For en gangs skyld mener Rygh/Falk at et uforklart navn ikke har sammenheng med et elvenavn. *Veien*-valdet går ned til Hønefossen. I en kilde fra 1337 er «*Væighini fossar*» omtalt: Ogmund på *Veigin* tillater prestene ved Mari kirke i Oslo rett til hugst i *Veigin* skog til istandsettelse av deres mølle i *Veigin*-Fossen (NG V:31). Det viser at *Veien* knyttes til fossen.

Sør i bygda ligger

Sorum = sør-heim, «sørgården» (NG V:31).

Heim = bosted, sted hvor man har sitt tilhold (NG Indl.:53).

Heim = «liggested, oppholdssted». Kan være brukt om større områder og senere fått den snevrere betydningen boplass, gård, for eksempel Sørheim (NSL:147 f.).

Gården ligger sør for *Ve/Vessal/Veien*. Det er åpenbart at stedet er navngitt fra disse sentrale gårdene.

I lia ovenfor «Ve-gårdene» ligger

Hallum = sammensatt med *heim*, gården i hellingen (NG V:33).

Follum = sammensatt med *heim*, forleddet *foli* = fole, mannstiltavn (NG V:32)?

Oppen = sammensatt med *vin*, oppvin = den høytliggende gård (NG V:32; eg. den høytliggende eng,

havnegang, jf. betydningen av *vin*, se ovenfor under *Veien*).

Oppsal = sammensatt med *sal* = den høytliggende gård (NG V:33).

For tolkning av *sal*, se ovenfor under *Vessal*. *Oppsal* er det mest utbredte av gårdsnavn sammensatt med *sal* (NG Indl.:73, NSL:266).

Kile = navngitt etter jordveiens form (NG V:32; gården kiler seg mellom *Hallum* og *Follum*).

Gårdene med de «terrengbeskrivende» navnene *Hallum*, *Oppen* og *Oppsal*, som ligger i lia ovenfor *Ve/Vessal/Veien*, må være navngitt herfra.

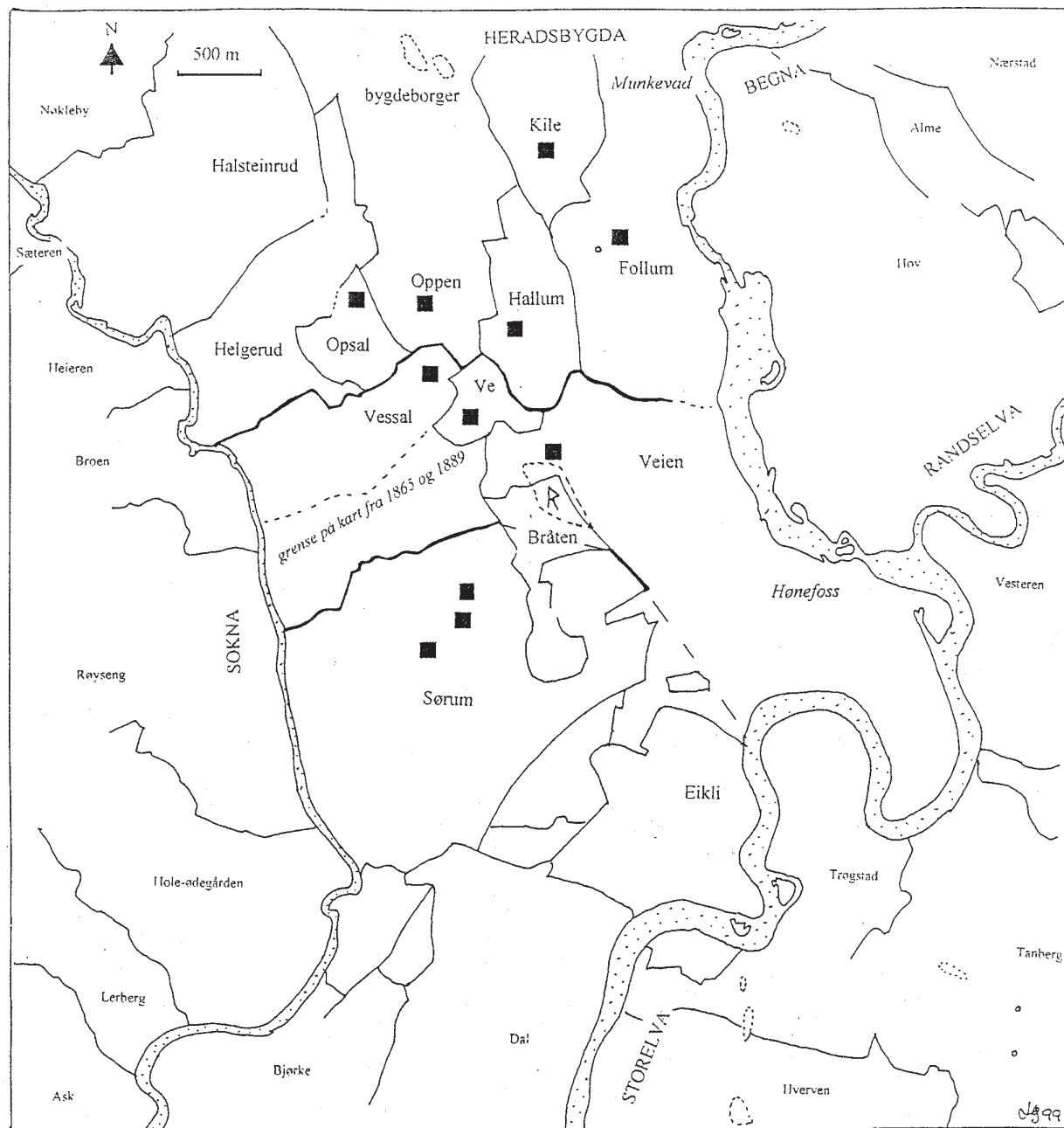

Fig. 6.3. Kart over Heradsbygda med gårdsgrenser tegnet etter dagens ØK-kart og påført dagens tun. En eldre grense mellom *Ve* og *Vessal* fra kart fra 1865 og 1889 er stiple

Fig. 6.3. Map of the settlement of Heradsbygda with farm boundaries of today. An old boundary from 1865 and 1889 between the farms *Ve* and *Vessal* is marked out.

At flere av gårdsnavnene relaterer seg til et sentral-område som inneholder *Ve*, underbygger tolkningen at navnet betegner et *sentralt helligsted, felles for bygda*. Denne oppfatningen deles også av lokalhistorikerne T. Slåtto (1979:23) og A. Syvertsen (1978).

Topografi og gårdsnavn i tillegg til gravfeltets størrelse og beliggenhet og mangel på graver på de omkringliggende gårder er derved grunnlaget for en hypotese at navnet *Ve* viser til området med gravfeltet.

For å belyse forholdet mellom *Ve*, *Vessal* og *Veien* har jeg sett på *gårdsgrensene*. Bruk av gårdsgrenser for tolkning av bosetningsstruktur er et omdiskutert tema. Navn kan være forsvunnet, og grenser kan være endret gjennom historiens løp. Vi arbeider med fragmenter, og det er mange feilkilder vi ikke har kontroll over. Det gjelder i like høy grad det arkeologiske kildematerialet. Mitt premiss for denne analysen er at fragmentene, med alle forbehold, gjenspeiler noe av en fortidig virkelighet hvis de synes å vise et forklarlig mønster.

På kartet er tegnet inn *navnegårdenes* vald. Med utgangspunkt i formen på gårdsvaldene, på de klassiske navneklasser og delvis på sameie, har jeg forsøkt en rekonstruksjon av den relative tidsfølge for oppdeling i enkeltgårder (Gustafson 2000). Det er en forenklet analyse i forhold til de prinsipper O. Farbrege har satt opp som grunnlag for gårdsgrenseanalyse (1984), og her skal jeg bare gjengi et utdrag.

Gårdskjernene som er påført kartet, er bare delvis fra eldre kart (*Ve* og *Veien*). Det er dessuten usikkert hvor relevante de er, da de senere års undersøkelser på Østlandet har påvist gårdsanlegg fra eldre jernalder i åkerområder utenfor kjente gårdskjerner. På grunnlag av topografi og gårdsgrenser synes Heradsbygda å bestå av tre hoveddeler: et midtparti med *Ve/Veien/Vessal*, i sør *Sørum* og i nord gårdene i *lia* ovenfor, *Føllum/Hallum/Oppen/Opsal*.

I midtpartiet ligger *Ve*-valdet som et lite fragment midt i bygda. Det eneste eldre kart jeg har klart å oppspore, er over *Ve*, fra 1865/1889. Det viser at det lille *Ve*-valdet er et nytt fenomen. *Ve* og *Vessal* var i forrige århundre omtrent like store, og formen kan tyde på at de har utgjort ett stort vald som er blitt delt i to på langs. Ut fra navneformen burde *Vessal* være sekundært i forhold til *Ve*. *Ve* og *Veien* utgjør da to omtrent like store vald som sammen danner et bredt belte på tvers av bygda. *Veien* er også et sekundærnavn fordi det er sammensatt med *vin*; det er sannsynlig at det er sekundært i forhold til *Ve*.

Jeg hevder ikke at gårdsgrenser og vald eksisterte i eldre jernalder slik de fremstilles på kartet, men at den struktur som fremgår av grenser og navn, har en rot i eldre jernalder. Etablering av faste gårdsgrenser

oppstår kanskje først i yngre jernalder / middelalder.

Min tolkning av gårdsgrenser og navn er at *Ve* er et primærvald som danner den sentrale del av bygda. Navnet *Ve* viser at her ligger helligstedet, lenge før noen grenser dannes, og her etableres en *felles gravplass*, men når stedet fikk navnet *Ve*, er uvisst. Den øvrige bosetningen ligger omkring dette sentrale området.

Gravhauger

Gravhaugen er tolket som et symbol på den frie mann/kvinne, på eiendomsrett og på rett til å arve jord (Skre 1998:201 f., 228 ff., 2001:10 f.). Jeg støtter meg til denne tolkning. Kanskje betyr bygging av gravhauger som her synes å oppstå i eldre romertid, at den tidligere felles rettighet til jord nå blir fordelt mellom de enkelte slekter, noe som kan være forårsaket av at det nå er en større befolkning. Et argument for denne tolkningen er mitt forsøk på å plassere de utgravde gravhaugene med daterte funn på kartet fra 1847. Siden disse sprer seg tyder det på at hele området er tatt i bruk på samme tid (kap. 4.3). Den felles gravplassen beholdes fortsatt som en markering av fellesskapet.

Dette er i strid med tolkningen at manglende gravhaug betyr at befolkningen består av ufrie, eller en slags «leilendinger», under et jordegods. En slik struktur mener Dagfinn Skre å se på Romerike allerede i eldre jernalder. Han trekker også en sammenlikning med *Veien* (1998:247 ff.). Ut fra en slik oppfatning vil *Veien*-gravfeltet kunne tolkes som et gårdsgravfelt, tilhørende en jordherre, mens gårdene omkring med «jernaldernavn» er bosatt av ufrie, uten eiendomsrett til jorden. Harald Jacobsen oppfatter også gravfeltet som tilhørende én bosetningsenhet (1984:202–204). En liten tvil kan anes hos Skre, ved at han ser det uforklarlig med det usedvanlig store antall graver (1998:248). En slik jordegodsstruktur allerede i eldre romertid ser jeg som lite sannsynlig; den burde vært synlig i en mer hierarkisk gravkikk, som her gir seg uttrykk først i yngre romertid / folkevandringstid.

Man kan regne med ca. 200 gravhauger på *Veien* fra perioden ca. Kr.f.–500 e.Kr. En generasjon kan regnes for 30 år; $500:30 = 16$ generasjoner. $200:16 = 12,5$, det vil si en haug per generasjon i ca. tolv bosetningsenheter. Det er ni gårder med «jernaldernavn». Denne utregningen er meget omtrentlig og bygger på premisset at bare én person fikk en synlig begravelse per generasjon (regnet som 30 år), som representant for ætten. I noen av haugene er det flere graver; jeg har imidlertid ikke regnet ut hvor mange graver dette ville utgjøre, da det er for mange usikkerhetsmomenter (jf. kap. 4.2.4). Slike beregninger er foretatt for flere

områder (Løken 2006:315 ff.). Jeg ser det som et tegn på at det ikke er urimelig at gravplassen er benyttet av flere gårder.

Jeg legger vekt på den lange kontinuiteten, at stedet er valgt som gravplass og helligsted allerede i bronsealder, 1000 år før gravhaugene ble påbegynt, beliggenheten midt i bygda samt stedsnavnet Ve. Etter min oppfatning er dette sterke indisier på at dette er et kultsted, et helligsted, felles for et større område. Når det bygges store hus med en særpreget arkitektur på kultstedet, får det konsekvenser for tolkningen av husene.

Sentralplass

En kultplass kan ha andre funksjoner enn religiøse. Ordet *vebond*, en symbolsk innhegning av tingplassen, indikerer helligstedets sammenheng med juridiske forhold (T. Andersson 1992:79; Vikstrand 2001:323 f.). Stefan Brink forutsetter en nær sammenheng mellom religiøse, økonomiske, politiske og juridiske forhold i jernaldersamfunnet. Han har satt opp en rekke kriterier for det han omtaler som mangefunksjonelle sentra (1996:236). Som det har fremgått av kapittel 6.2, er alle kriteriene til stede i yngre romertid på Veien. Funnene har også gitt grunnlag for tolkning av stedet som et «sentrum av 3. rang». Her er altså tydelige tegn på en kombinasjon av religiøs og politisk makt i yngre romertid.

Gravskikk og arkitektur

Gravfeltet viser en lang kontinuitet, en fasttømret tradisjon, men det skjer endring i ritualene. Som det vil fremgå av beskrivelsen nedenfor, ser det ut til at endring i gravskikk skjer parallelt med endring i arkitektur. Samtidig med flatmarksgravene bygges det et enkelt langhus (Hus V), når det omkring Kr.f. bygges haug over grav, bygges det et avansert langhus (Hus I), og når rikdommen legges i grav i yngre romertid og tidlig folkevandringstid, reises det mektige hus med en ny arkitektur (Hus II og IV).

Den eldste perioden med flatmarksgraver uttrykker politisk stabilitet, lokalsamfunnets fellesskap og en likhetsideologi (jf. Hedeager 1992:84 f.). Dette betyr ikke nødvendigvis et egalitært samfunn. Ideologiens funksjon kan være å maskere motsetninger. Gravene reflekterer 1000 års temmelig uendret tradisjon og kan tolkes som en konsolidering av maktstrukturen. Bak de tilsynelatende enkle gravene ligger kompliserte rituelle handlinger som indikerer religiøse spesialister (jf. Holck 1986:41 ff., 156 og Østigård 2006:17 f., om kremasjon). Makten kan ha vært knyttet til monopolisering av kunnskap om utøvelse av de religiøse ritualene. Det eneste mulige maktsymbolet fra denne

perioden er den lange fibula lagt i graven til en voksen, kraftig mann på omkring 50 år.

Samtidig med flatmarksgravfeltet i førromersk jernalder bygges det et langhus, Hus V, et temmelig normalt langhus, ikke av de minste, men uten særpreg. Det eneste trekk som indikerer et kultisk aspekt, er som nevnt i kapittel 5.1 ildstedet i midtrommet, som inneholdt hestetenner, tolket som et offer i forbindelse med rituelle måltider.

Den første endringen skjer omkring Kr.f.; Hus V rives for at Hus I skal kunne bygges. Dette er et hus med en særegen arkitektur, og det settes opp nøyaktig nord-sør. På omtrent samme tidspunkt bygges det haug over grav. Mange av ritualene i forbindelse med kremering av den avdøde vedlikeholdes, men nye ritualer er innført. Under haugene ligger brente, knuste bein, kull og av og til leirkarskår, som i flatmarksgravene. Forskjellen er at gravene ikke er lagt i en grop i bakken, men at det er bygget haug over dem. En annen forskjell er at det i noen graver legges med gjenstander, men halvdelene av gravene er uten oldsaker (jf. kap. 4.2.3). Forholdene tyder på en samfunnsendring; som nevnt ovenfor kan det ha sammenheng med rettighet til jord.

Ved haugleggingen får graven en synlig og varig markering, men haugene som er samtidige med Hus I, er lite dominerende, og gravgavene demonstrerer ikke makt i form av «rituell sløsing» med statusgjenstander. Ingen graver peker seg ut som «høvdinggraver»; gravene gir fortsatt uttrykk for en flat struktur. Gjenstandene i gravene som er samtidige med Hus I, fra eldre romertid, er småredskap og kammer, som er tolket å tilhøre den feminine sfære; i tillegg er det tre våpengraver med enkelt utstyr: spyd og skjold. Funnene kan indikere ulike roller. Den feminine sfære er mer synlig enn den maskuline, og gjenstandene er tolket som at kvinnene hadde en viktig rolle innenfor ritualene, og at disse kan ha sammenheng med en fruktbarhetskult, jf. forrige kapittel.

Hus I plasseres nord-sør, mens huset som ble revet, lå skrått i forhold til himmelretningene. Den fremherskende vindretningen er sør-nord, fra Tyrifjorden. Vi erfarte at den kunne være kraftig. Taket ville fort blåse av et hus som ble lagt øst-vest. Men huset måtte ikke nødvendigvis ligge nøyaktig nord-sør. Denne endringen i orientering er utvilsomt gjort med hensikt. Det har vært viktig at huset rettet seg mot sør, mot sol og mot vann. Ravklumpen funnet i et av stolpehullene kan tolkes i samme retning, som et symbol på sol og fruktbarhet. Huset er dobbelt så langt som Hus V. Det har dessuten en særegen arkitektur ved de uttrukne stolpene ved to midtildsteder som danner to større rom i den søndre del av huset,

den rituelle del. I forhold til de beskjedne samtidige gravhaugene, er det huset som er monumentet. Den markante todelingen i den rituell del er påfallende. I forlengelsen av tolkningen av gravfunnene referert ovenfor kan man spekulere over en sammenheng med vanegudene Njård-Nerthus, som av noen er tolket som et gudepar, «tvilling-guddommer» eller «hermafrodit» (Solberg 1999; Solli 2002:116 ff.). Njård forekommer i stedsnavnet Norderhov (Njårds hov) sør for Veien, som ble kirkested i middelalder, jf. nedenfor om teofore navn, som domineres av vaneguder.

Hus I har stått i lang tid, trolig flere generasjoner, og brenner ned ved overgangen til yngre romertid. På grunn av det nye Hus II, som bygges opp med en markant ny arkitektur, som en bevisst kontrast, tolker jeg brannen som tegn på konflikt og maktskifte, et nytt lederskap og en ny ideologi. Brannen var ikke en tilfeldig ulykke.

Hus II bygges 15 m lenger vest; dette er også orientert nord-sør. Det har en helt annen form; det er spesielt bredt og har ett stort midtrom. Det uttrykker makt. Dette huset er trolig bygget i yngre romertid. Jeg har ovenfor antydning en ideologisk endring i denne perioden på grunnlag av gravgavene. Den feminine kultiske rolle får mindre betydning, og jeg har foreslått at vi ser en refleks av en endring fra fruktbarhetskult til krigerideologi.

Hus II rives, og Hus IV bygges umiddelbart på samme tomt, med samme arkitektur, men litt andre dimensjoner. Dette kan være et tegn på arvelig status – en ny generasjon får et nytt hus. Det er mange eksempler på utskifting av «haller» som et uttrykk for makt og status (jf. Weber 2007:188 f.).

Hus II og IV er samtidige med de rikt utstyrte gravene fra yngre romertid og overgangen til folkevandringstid. De øvrige gravene fra denne tiden karakteriseres ved en variasjon av leirkar og enkle smykker som hører til kvinneklæden. Det er to våpengraver. Den rikest utstyrte og eneste med sverd, fra storhaugen «Kongshaugen», er en skjelettgrav, det tydeligste tegn på innflytelse og dominans utenfra. Den nye eliten ønsket kanskje å markere sin tilknytning til sørlige strøk med mektige høvdinge, i Vestfold, kanskje Sjælland, ved å bryte en uendelig lang tradisjon med en ny begravelsesseremoni. Med utgangspunkt i den nye arkitekturen vil jeg tro at denne endringen skjer allerede ved byggingen av Hus II, i yngre romertid.

Disse langhusene, som ligger på et kultsted, tolkes som spesialbygg knyttet til makt og prestisje, med en politisk, religiøs og økonomisk funksjon. Beliggenheten er grunnlaget for min tolkning, at dette ikke er å betrakte som gårdshus, selv ikke en storgård. De øvrige bygg som vanligvis fins på storgårder, er ikke funnet.

En storgård bør ha et stort fjøs. Dette er ikke påvist i disse prestisjebyggene.

De som holdt til her, var mennesker med økonomisk og religiøs makt. Eliten hadde behov for bygninger som markerte status, med store rom som kunne benyttes til samlinger, gjestebud og ritualer. Hus I, II og IV kan utvilsomt tolkes slik. En så avansert arkitektur må ha vært et virkningsfullt maktuttrykk.

Endringer i arkitektur skjer parallelt med endringer i gravritualer, og disse tolkes som dramatiske samfunnsendringer, endringer fra en fellesskapsideologi til et hierarkisk samfunn med tydelig makt demonstrasjon gjennom rituell sløsing med gravgaver. Jeg har i flere sammenhenger antydning at ideologiskiftet kan knyttes til en overgang fra en fruktbarhetskult med kvinner som rituelle ledere til en krigerideologi ved overgangen til yngre romertid. På Veien sees dette ved at det er slutt med å legge redskapssett og kammer i gravene. Derimot legges eksotiske gjenstander i gravene, og det bygges hus med en ny arkitektur.

Teofore stedsnavn – vaneguder

Samlingen av teofore stedsnavn på Ringerike/Hole domineres av vanegudene. Halvøya som stikker ut i nordenden av Tyrifjorden (Røyse), har en spesiell konsentrasjon av stedsnavn som inneholder gudenavn (Magnus Olsen, tillegg i Munch 1967:313 ff.). Særlig mange navn er det i den vestre del, hvor vi finner Frøy(-vin eller -hov) og Frøya(-hov), Ull(-vin) og Odin(-aker). I den østre del, som atskilles fra den vestre ved lave åser, ligger «Halvdanshaugen» og nord for denne Njårds hov (Norderhov), hvor det bygges kirke i middelalderen. Tvers overfor er et stedsnavn som inneholder Høne(-vin). Kan dette også være et gudenavn siden Njård og Høne har en nær tilknytning i gudelæren? I krigen mellom vanene og æsene ble freden etablert ved bytte av gisler; æsen Høne ble byttet mot vanen Njård (Munch 1967:27 f.). Tolkningen er antydning av Rygh (NG V:30), mens religionshistorikere og navneforskere i dag stiller seg avvissende. Selv om Høne er en av hovedgudene, er Holtsmarks anmerkning at han ikke synes å være dyrket som gud, og at navnet ikke forekommer i stedsnavn (1967:52). Harsson hevder at navnet mest sannsynlig skriver seg fra et eldre navn på elva Begna (Harsson 2002). Siden jeg ikke er ekspert på dette tema, får tolkningen ligge som et åpent spørsmål. Navn sammensatt med Høne og Ull fins lenger nord nær Ve, og Ull forekommer to ganger lenger sør i Eiker. I tillegg til gudenavnene har vi navnet Helgeland (hellig land) på Holehalvøya (Gustafson 2004).

Frøy, Frøya, Ull og Njård er vaneguder, mens Odin hører til blant æsene. Frøy og Frøya var søsken og

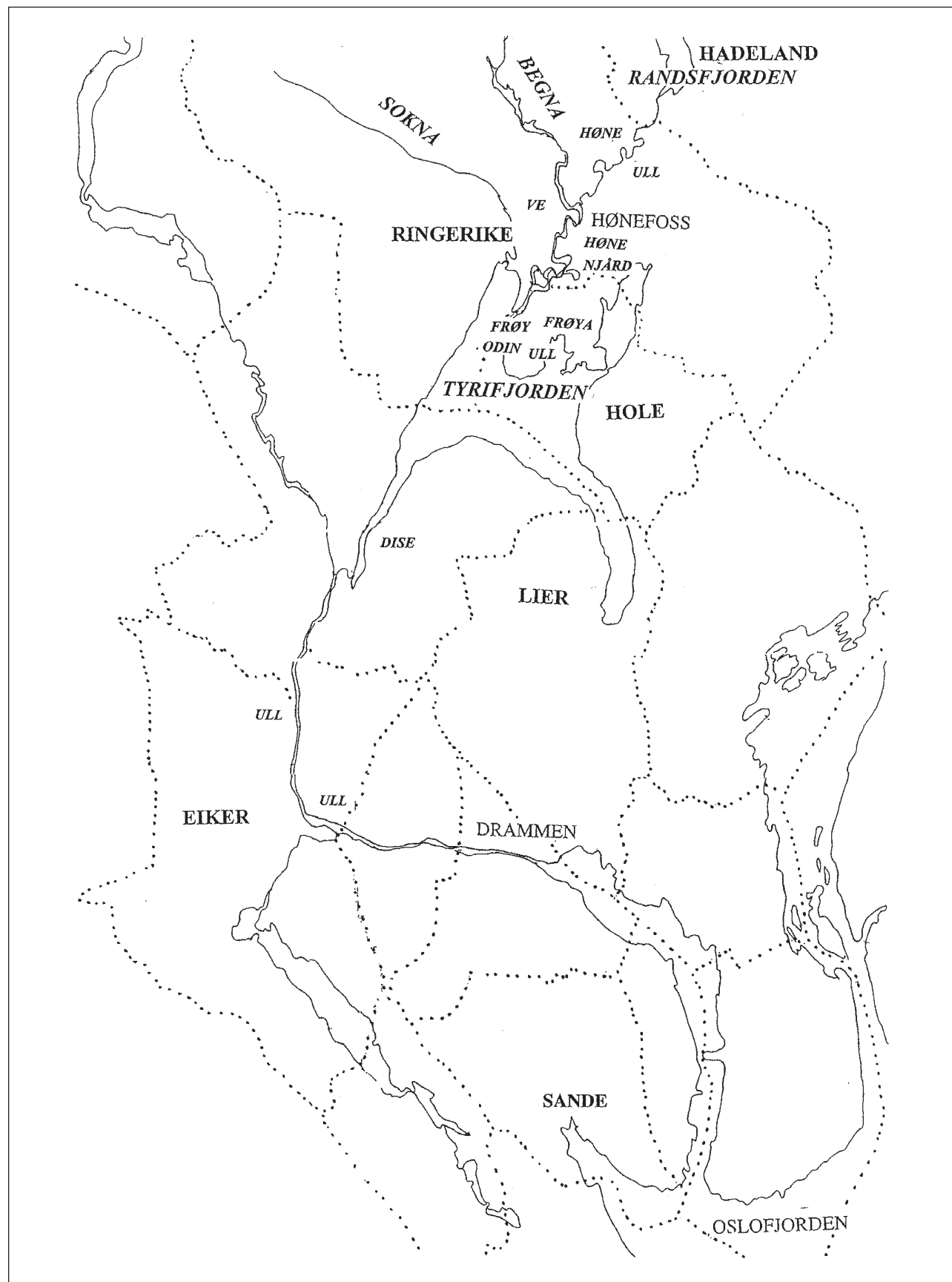

Fig. 6.4. Kart over Ringerike og Hole og område mot Oslofjorden med stedsnavn med kultisk innhold. Tolkning av navnene er hentet fra Rygh 1909 og Magnus Olsen i Munch 1967. (NB: Høne-navnet er omdiskutert)

Fig. 6.4. Map showing place-names related to names of deities. The interpretation of the names is according to Rygh 1909 and Magnus Olsen in Munch 1967. The name Høne is disputed.

barn til Njård. Njård er det mannlige motstykke til Nerthus, fruktbarhetsgudinnen beskrevet i Tacitus' verk fra omkring Kr.f. (Holtmarks anmerkning i Munch 1967:42 f.; Davidson 1967:97 ff., 110). Gudeverdenen reflektert i stedsnavnene er således dominert av vanene, knyttet til fruktbarhetskult, mens Odin representerer æsene og krigerideologien, men også har andre sider som sjaman (Solli 2002). Dominansen av vaneguder kan være et argument for at fruktbarhetskulten sto sterkt i dette landskapet. Disse stedsnavnene antas å ha en anselig alder, men kan ikke dateres nærmere enn til eldre jernalder; muligens er de eldre.

Ringerike

De mange våpengravene i yngre romertid på Opplandene – Hadeland, Toten og Hedemarken – sees ofte i sammenheng med Ringerike, selv om det ikke er samme type våpengraver her og de ikke er så tallrike (kap. 4.2.1).

Forholdet er tolket på mange måter. H. Sheteligs tolkning at det kan dreie seg om hjemvendte soldater som har deltatt i Markomannerkrigen (166–180 e.Kr.), og andre krigshandlinger ved Romerrikets grenser ved Donau har fått ny aktualitet (Hagen 1983:309 ff.; Solberg 2000:92, 2009:150 f.). Det er velkjent at germanere deltok som leiesoldater i den romerske hær, og de har selvfølgelig også deltatt på den «germanske» siden. T. Østigård har foreslått at noen av gravene med romerske kjeler med våpen og brente bein er begravelser av militære ledere som døde på slagmarken, og som seierherren var forpliktet til å sende hjem (Oestigaard 1999). De store våpenofferfunnene i myrer i Danmark viser krigerske forhold; det antas at en av de ofrede hærene kom fra Norden i yngre romertid (Ilkjær 2000:70 ff.). Våpengravene i Øst-Norge gjenspeiler det militære hierarki som kunne observeres i våpenofferfunnene, noe som støtter tolkningen at krigere fra Norge tok del i militære aktiviteter i Sør-Skandinavia. Det er flere graver med krigere fra nivå 2, mens krigeren i Sætrang-graven er den eneste «offiser» på nivå 1 på Østlandet (Solberg 2009:151 f.).

Våpengravene er også sett som tegn på interne uroligheter og konkurranse mellom landskapene Hedemark, Toten, Hadeland og Ringerike (Solberg 2000:103 ff.) og organisering av større enheter innenfor områder med navn sammensatt med *rike*. Solbergs analyse av geografisk og kronologisk fordeling av våpengraver fra eldre jernalder tyder på at en makt-sentralisering skjer tidligere og er sterkere i øst enn i resten av Norge. Kontrasten mellom et stort antall våpengraver i yngre romertid og få slike graver i folkevandringstid ser hun som tegn på konsolidering av

makt og at militære eliter kontrollerte større territorier (Solberg 2009).

Landskapsnavnene sammensatt med *rike*, Ringerike, Romerike og Ranarike (Bohuslän), har gitt grunnlag for mange spekulasjoner omkring de første forsøk på etablering av «småriker» i eldre jernalder siden slike navn er omtalt som stammenavn i et verk av Jordanes fra 500-tallet (Solberg 2000:162). Det er antatt at landskapsnavn sammensatt med *rike* eller *land* gjenspeiler etablering av større politiske enheter i løpet av folkevandringstid (ev. begynnelsen av merovingertid), selv om det er usikkert hva slags samfunn og lederskap de representerer. Stammeorganisasjonen var mer sosial enn territoriell (Skre 1998:257 ff.; Solberg 2000:106, 162 ff.). Navneleddet *rike* har keltiske røtter, og betydningen «makt, myndighet» gir klare assosiasjoner til erobring og herredømme. T. Anderssons grundige gjennomgang av ulike forskeres tolkning av *rike*-navn konkluderer med at navnene i seg selv ikke gir grunnlag for tolkning av samfunnsstruktur, og at de må sees i sammenheng med arkeologiske funn og eventuelt andre kilder (T. Andersson 1976:81).

Funnbildet på Veien fra yngre romertid og folkevandringstid kan støtte Solbergs teori. Det er få graver fra folkevandringstid; én grav med våpen og korsformet spenne er det eneste funnet med tegn på prestisje. I folkevandringstid legges ikke rikdommen lenger i gravene, men ofres i forbindelse med felles ritualer. Som omtalt i kapittel 3.1 er to gullringer («betalingsringer») fra denne perioden funnet på Veien. Én er lagt i den store «Kongshaugen» flere generasjoner etter begravelen, en annen er funnet i åkeren et stykke fra gravfeltet. Slike «betalingsringer» omtales ofte som «markfunn» fordi de ikke er funnet i graver. Jeg tolker funnene på Ringerike som «offisielle» ofringer; det er ikke lenger elitens individer og slekt som markeres. At det nå er få graver, kan tolkes som et tegn på at makten er konsolidert og sentralisert.

På denne tid bygges «Halvdanshaugen». Selve byggingen av denne haugen, som måler 55 m i diameter og er over 5 m høy, må ha vært en maktdemonstrasjon. Den ligger alene på en stor slette, uten tilknytning til andre graver, men nær en av ferdselsveiene fra Tyrifjorden. Uten dagens skogkant ville den vært synlig fra vannet, som et mektig symbol på makt, på tilhørighet, og kanskje også på trygghet.

De tre C14-dateringene som i første omgang ble knyttet til byggingen av haugen, ligger innenfor tidsrommet 416–569 e.Kr. (Larsen og Rolfsen 2004:60 f.). Som en parallell til dateringen er det nærliggende å trekke frem Raknehaugen i hjertet av Romerike, hvor de nyeste C14-dateringer viser at tømmeret som haugen er bygget av, mest sannsynlig

ble hugget i perioden 533–551 e.Kr. (Skre 1997:31). Når to storhauger blir bygget i hvert sitt «rike» i løpet av folkevandringstid, er det ikke urimelig å gi samme forklaring (jf. Skre 1998:326; Solberg 2000:164 ff.). Mitt forslag til tolkning er at de konkurrerende aristokratiske slekter på Ringerike/Hole som i yngre romertid kappes om å demonstrere sin maktposisjon, blir innlemmet i en større organisasjon, i «Ringerike». I tidlig merovingertid ble det bygget storhauger flere steder på Østlandet, noe som er tolket som etablering av «småriker» (Myhre 1992:163 f.; Skre 1998:326).

536 – krisetid

Som det fremgår ovenfor, er det tegn på grunnleggende samfunnsendringer i løpet av folkevandringstid. Mot overgangen til merovingertid etableres det en ny og enklere teknologi i jernvinna, leirkarproduksjonen opphører, det oppstår nye smykkestiler, det er dokumentert ødegårder og tilsynelatende avfolkning, og det skjer språklige og religiøse endringer. Mange har sett disse forhold som tegn på en krise, og det er stilt spørsmål om årsaker (Solberg 2000:197 f., 210). Den justinianske byllepesten som herjet i Europa på denne tid, er foreslått som en del av forklaringen. Det er imidlertid usikkert om pesten nådde Skandinavia siden den svarte rotten som spredte pesten, ikke er påvist i Norden (Axboe 2001:12). Men utvilsomt fikk pesten virkning i de områder på kontinentet som skandinaviske høvdingar var knyttet til ved allianser og varebytte. Romerrikets oppløsning og de mange folkevandringer hadde allerede skapt uro, og kanskje var det vanskeligere å skaffe prestisjegenstander og få avkastning på egne produkter.

Et forhold som nå synes klart, er at det skjer en klimatisk katastrofe i året 536, som kan ha vart i flere år. Bo Gräslund har overbevisende argumentert for at fortellingen om Fimbulvinteren har en rot i virkeligheten, og at det ikke dreier seg om en ekstremkald vinter, men derimot om to somre som ikke kom (2007). Situasjonen beskrives i kilder som at sola ikke har noen virkning, at tre vintre følger uten sommer imellom. Årsaken til at sola forsvant, er omdiskutert; kanskje det var et voldsomt vulkanutbrudd som medførte et sammenhengende mørkt slør foran sola over to eller kanskje flere år. Dessuten fulgte ti år med kalde somre. Dette må ha fått katastrofale følger for områder i periferien i Europa og for folk som var avhengige av jordbruk, for uten sol ble ikke kornet modent og beitene fikk dårlig vekst. Gräslund mener å kunne dokumentere en gjengroing av kulturlandskapet i paleobotanisk materiale som tolkes som et resultat av avfolkning (op. cit. 110 f.). Naturkatastrofen kan ha lagt grunnlaget til en økonomisk maktsamling til en jordeiende overklasse,

som illustreres ved storhauger (:114).

Morten Axbo har foreslått at gullofringer i folkevandringstid intensiveres etter år 536. Hensikten er å få sola tilbake – det foretas «desperate sacrifices to revive the darkened sun ... after a time they saw the desired result of their sacrifice: the sun recovered, and life continued» (2001:13). Gräslund tviler på denne tolkning siden det er vanskelig å datere disse funnene nøyaktig til de aktuelle årene (2007:113).

Bjørn Myhre hevder at det arkeologiske og naturvitenskapelige kildematerialet har frembrakt nye resultater som ikke gir grunnlag for en hypotese om en generell og relativt brå nedgangstid i Sør-Norge. Hypotesen om en krisetid er i ferd med å bli forskningshistorie (Myhre og Øye 2002:179 ff.). Riktignok blir gårder forlatt, men det er fordi folk samles i større enheter. Jorden blir fortsatt dyrket, og det skjer en omstrukturering av jordbruket. Som Gräslund ser også Myhre en sentralisering av makt og fremveksten av større jordegods som bakgrunnen for storhauger som ble bygget på 500–600-tallet, for eksempel Halvdanshaugen (:185 f., 205 f.). Det skjer omfattende endringer, men over et lengre tidsrom, og de har sammenheng med sosiale og politiske forhold.

Mats Widgren støtter Gräslunds tolkning av «Fimbulvinteren» (2012). Han legger vekt på et samfunns sårbarhet for å forstå virkningen av klimaendringen, og at den fikk forskjellige konsekvenser i ulike områder. Det ser ut til at områder nær den romerske sfære, som hadde nettverk til kontinentet, blir sterkest berørt (:132): «Internal power relationships and the various types of exchange relationships with the continent arguably may have had an indirect, but decisive impact on the outcome of the crisis» (:133). Han ser klare tegn på økende sosial stratifisering og konsentrasjon av land på færre hender, som også Gräslund og Myhre. Samfunnsforandring og en antatt krise kan ikke forklares ved klimaendring eller sosiale endringer alene, men med en kombinasjon av disse. Klimakrisen kan ha forsterket en prosess som allerede var i gang.

Kan klimakrisen ha påvirket forholdene på Veien? De små høvdingdømmer beskrevet ovenfor i kapittel 6.2 var avhengige av korn for å fø slaver og tjenerskap, for å brygge øl til fester og trolig som byttmiddel for å anskaffe utmarksprodukter i øvre dalfører hvor det ikke var gunstige dyrkingsforhold. Det er flere steder argumentert for at rikdommen på Veien baserer seg på den strategiske beliggenhet ved ferdssveger fra dal og fjell mot kysten, og at utmarksprodukter var attraktive gaver som kunne nyttes for å skape allianser. Dette nettverket kan ha vart over flere generasjoner.

En slik økonomisk spesialisering og avhengighet er svært sårbar. En klimakatastrofe ville bryte redistribusjonssystemet og maktgrunnlaget for høvdingen og medføre strukturelle samfunnsendringer. Det er en mulighet for at dette har skjedd på Ringerike og er noe av bakgrunnen for at Veien mistet sin posisjon. En avfolkning og oppløsning av de gamle maktstrukturer gjorde det enklere for de overlevende eliter å samle større jordegods. Som hevdet av de siterte forfattere er et tydelig trekk ved slutten av folkevandringstid en økende stratifisering og sentralisert makt illustrert ved storhauger.

Vikingtid

På grunnlag av mengden granpollene er det argumentert for at «Halvdanshaugen» kan være anlagt i vikingtid (Høeg 2004). Her foreligger også C14-dateringer fra vikingtid, og forfatterne antyder at haugen kan være oppført i flere faser (Larsen og Rolfsen 2004:60 f.). Jeg anser det som sannsynlig at dette mektige makt-symbolet ble utnyttet i vikingtid. Det må ha vært viktig å innlemme det i kongemaktens ideologi som et ledd i kontrollen over dette landskapet. Én måte kunne være å etablere en fiktiv slektskapsrelasjon ved å bygge på haugen og begrave en «kongeætling» her

(jf. Myhre 2004:223). At den nærliggende Stein gård var en av mange kongsgårder, vises av sølvskatten fra sen vikingtid og middelalderkirken der, i tillegg til tradisjoner i sagaene (Harsson 2004:117). To steder merker seg ut som viktige for kongemakten i tillegg til Stein: Gjermundbu på Ringerike og Huseby ved Drammen (Gustafson 2004b).

Veien får aldri tilbake sin posisjon. I den turbulente vikingtid markeres andre sentra ved rike funn og storhauger som nevnt over. På Veien bygges ikke kirke i middelalderen, slik man kan observere mange steder, hvor de tidlige kirker bygges på førkristne kultsteder, som er det sosiale sentrum i bygda (se f.eks. Hofseth 1990). Det er en påfallende topografisk sammenheng mellom tidlige middelalderkirker og gravhauger (Sollund og Brendalmo 2013). Den nærmeste middelalderkirken ligger lenger sør, på Norderhov, Njårds hov (dvs. gård eller høyde). Veien var nok en storgård i middelalderen; her bodde en høyættet mann Phillipus av Veigin (død 1207), som var gift med Margrete, datter av kong Magnus Erlingsson, som hadde fått henne med en av sine mange friller (Bugge 1916:139,197 f., 222, 232). Men dette er en annen historie.

7. VEIEN – KULTSTED OG SENTRALPlass På Ringerike – EN OPPSUMMERING

I hjertet av Ringerike, nord for Tyrifjorden på en furukledd sandrygg, ligger gravplassen på Veien, midt i Heradsbygd. I litteraturen er gravfeltet ofte omtalt som Veien/Bråten, siden det ligger innenfor begge gårder. Men fordi Bråten er en plass skilt ut fra Veien i nyere tid, benytter jeg Veien-navnet her.

Formålet med denne boken er å presentere Veien og det arkeologiske kildematerialet som er fremkommet de siste par hundre år. Dette er et av de største gravfeltene på Østlandet, opprinnelig med mer enn 150 hauger, nå redusert til noe over 100. På 1800-tallet ble det gravd ut til sammen 90 hauger, 87 av dem av arkeologen Oluf Rygh. Gravfunnene er hovedsakelig fra romertid, noen få fra folkevandringstid og ett fra merovingertid. Dessuten er det pløyd opp fem funn fra vikingtid. På slutten av 1900-tallet til 2000 ble det foretatt utgravninger i områder omkring gravfeltet som avdekket 23 flatmarksgraver fra bronsealder og førromersk jernalder, 4 langhus datert til eldre jernalder, en del kokegroper og andre nedgravninger. Funnene viser at gravplassen etableres i yngre bronsealder, ca. 1000 f.Kr., at stedet har hatt en sentral betydning i eldre jernalder, og at gravlegging og andre aktiviteter har satt få spor ved overgangen til yngre jernalder. De fire langhusene følger hverandre i tid innenfor eldre jernalder. Det spesielle ved dette stedet er den merkelige lange kontinuiteten, mer enn 60 generasjoner, at det bygges langhus med en særpreget arkitektur ved gravfeltet, og at det er mulig å se parallelle endringer i gravskikk og arkitektur.

I kapittel 1 gir jeg en kort beskrivelse av målsetting, problemstilling og metoder. Mine premisser for tolkning av gravfunnene er at de også reflekterer samfunnsstrukturen. Det er ikke tilfeldig hvordan en grav er utformet, og hva den inneholder, det er et resultat av bevisste valg. Hva vi kan observere ved fortidens begravelser, er de materielle spor etter rituelle handlinger, et offentlig anliggende som var like mye myntet på det levende samfunn som på den avdøde. Ritualer uttrykker en ideologi og har som funksjon å vedlikeholde en maktstruktur, å legitimere de dominerende gruppers politiske makt. Markante endringer i ritualer ser jeg som tegn på maktpolitiske endringer.

Gravritualer oppfattes ikke som en direkte gjenspeiling av samfunnsstrukturen. De kan ha som funksjon å maskere motsetninger. «Fattige graver» tolkes ikke

som et fattig samfunn. Mangel på statusgjenstander kan være uttrykk for en egalitær ideologi, men tolkes ikke nødvendigvis som et egalitært samfunn – de kan være tegn på stabile politiske forhold hvor makten er konsolidert. Graver som inneholder gjenstander som må ha vært sjeldne og må ha kommet langveisfra, import og edelmetaller, gjenspeiler rikdom. En slik «rituell sløsing» kan tolkes som tegn på sosial uro og konkurranse, som nødvendiggjør en demonstrasjon fra eliten ved eksponering av prestisjegjenstander i begravelsesseremonien.

Selv om jeg har en materialistisk tilnærming til materialet, anser jeg at gravenes utforming og de utvalgte gjenstandene som er lagt i dem, har en mening utover det rent materielle, et symbolsk innhold som kan reflektere kjønn, roller og status.

Ved gjennomgangen av kildematerialet ønsker jeg å belyse følgende tema: hvorfor dette stedet ble valgt, hvilke endringer som kan observeres over det lange tidsrom, og hvordan kan de tolkes, og hvorfor stedet mistet sin betydning.

Boken er ordnet kronologisk og tematisk. Stedet presenteres, i mikro- og makroperspektiv, og sees i forhold til ferdselsveier, som er noe av bakgrunnen for stedets maktposisjon (kap. 2, se fig. 2.1 og 6.1). Veien har en strategisk beliggenhet i et «veikryss» hvor ferdsel fra utmarksområder i Hallingdal og Valdres møtes. Herfra kommer varer fra jakt, fangst og jernutvinning. Pelsverk, gevir og jern er ofte nevnt som attraktive byttevarer for å skaffe eksotiske gjenstander.

Det arkeologiske kildematerialet gir en kortfattet historie fra gravhaugundersøkelser på 1800-tallet til maskinell flateavdekking av hus og graver ved 1900-tallets slutt (kap. 3). I de følgende kapitler (kap. 4) beskriver og daterer jeg funnene grundigere for å kunne se hele materialet i sammenheng. Jeg mener å kunne finne mønstre og endringer over tid som grunnlag for tolkninger av samfunnsforhold.

GRAVENE

Branngravskikken er gjennomgående, med ett unntak, den særlig rikholdige graven i «Kongshaugen». Gravene fordeler seg i to tydelige hovedkategorier: graver under flatmark, hvor brente bein ligger i en grop, og graver markert med en haug, hvor beina ligger på haugbunnen, og hvor det kan være flere graver.

I kap. 4.1 beskrives flatmarksgravene, de fleste ble avdekket under åkerjord utenfor gravfeltet, noen kunne jeg på grunnlag av Oluf Ryghs beskrivelser tolke som graver som ligger under haugene og er eldre enn disse. Et interessant resultat er at det synes å ha ligget et flatmarksgravfelt forut for hauggravene, noe som illustreres på et kart fra 1847, hvor jeg har kunnet påføre gravene (fig. 4.1). De brente beina er knust; i noen graver er de tydelig «renset», mens de i andre er blandet med kull. I flere av gravene er det tetningskitt, som viser at beina er lagt i en beholder av organisk materiale; derfor betegnelsen «urnegravfelt». Den eneste gjenstand som ble funnet, var en La Tène-fibula (fig. 4.9); for øvrig var det enkelte skår av leirkar, trolig rester av kar benyttet i begravelsesritualet. Beskrivelsene fra Ryghs gravinger viser at flatmarksgravene ofte var dekket av en stein. At gravene avdekket under åkerjorden var uten markering, er naturlig; eventuelle steiner her vil være fjernet. Gravene har stor likhet med de store flatmarksgravfeltene i Øst-Sverige og viser nær kontakt (fig. 4.11). Det store flatmarksgravfeltet med urnegraver samt den lange La Tène-fibula knytter området til kulturtradisjonen rundt Oslofjorden og videre til kontinentet.

Rygh samlet inn brente bein fra en del av gravene fra utgravningen i 1875; de fleste av disse har jeg tolket som flatmarksgraver. De osteologiske analysene av bein fra gamle og nye utgravninger viser at de begravde hovedsakelig var voksne, omtrent likt fordelt på menn og kvinner hvor kjønn kunne antydes; det var få unge og bare ett barn.

I kapittel 4.2 behandles gravene med haug over. Her ligger de brente beina på haugbunnen, av og til i en beholder, en del med gravgods, og det forekommer flere graver i samme haug. I 1870 og 1875 grov Oluf Rygh ut 87 hauger, noe i overkant av halvparten av haugfeltet. Selv om utgravningene etter våre begreper gikk noe raskt for seg, gjør han gode observasjoner og gir grundige beskrivelser. Stolpediagrammet fig. 4.21 i kapittel 4.2.3 illustrerer haugenes innhold. Bare 39 hauger inneholdt *gjenstander*, og av disse hadde 7 bare *leirkarskår*. Alle disse haugene bortsett fra tre hadde brente bein, alle unntatt tre hadde kull, og en haug inneholdt verken brente bein eller kull. I de resterende hauger hadde 19 bare *brente bein og kull*, 6 bare *brente bein* og 13 bare *kull*. I ni hauger var det *ingenting*. Dette viser at 25 av haugene hadde samme innhold som flatmarksgravene; forskjellen er at bein og kull ikke er gravd ned i grop, og at det er bygget haug over.

Oluf Rygh dokumenterte med ord, ikke tegninger. Hans detaljerte beskrivelser gjorde det mulig å tegne gravene i plan og profil, som gir en illustrasjon av

gravskikken, hvor mange graver det var i hver haug, og at det var flatmarksgraver under haugene, noe som utvider flatmarksgravfeltet som ble avdekket på 1990-tallet (tegninger i kap. 8). Alle funnene fra gravene presenteres i kataloger i form av tabeller med referanser til litteratur hvor gjenstandene er behandlet, som grunnlag for datering og kronologi, for å kunne se graver og bygninger i sammenheng (kap. 8).

Romertid dominerer med 35 graver (tabell i vedlegg til kap. 4.2.3). De fordeler seg relativt likt innenfor eldre og yngre: ca. 16 graver fra eldre romertid og ca. 19 fra yngre romertid. Fra folkevandringstid er det bare fem gravfunn, men blant disse er det tre med spesielle og rike funn. Fra yngre jernalder er det få funn, det er en grav fra merovingertid og fem gjenstander funnet ved pløying som kan skrive seg fra vikingtidsgraver. En spenne funnet i «Kongshaugen» kan være en sekundærgrav. Den ellers så funnrrike vikingtid markerer seg ikke på Veien.

Gravene i haug kan grupperes i *kategorier* ut fra innholdet av gjenstander, illustrert i skjemaet fig. 4.22 i kapittel 4.2.3. Tydeligst er velkjente kategorier som *våpengraver* og graver med *småredskaper* (krumkniv, sigd, syl og nål). Sistnevnte gruppe kan også inneholde et smykke, og/eller en kam. Graver med bare *kam* utgjør en egen gruppe, også graver med et *smykke*, og en gruppe inneholder bare *leirkar*. Når gravfunnene kan grupperes, antar jeg at de nettopp representerer en «gruppe», at det er den avdødes rolle i samfunnet som markeres ved gjenstander med et symbolsk innhold. Dette forhold diskuteres i kap. 6. De største gruppene, som er de uten daterbare gjenstander eller uten gjenstander, er ikke med i skjemaet.

En egen kategori er tre graver med eksotiske gjenstander, de «rike» gravene, funn som delvis er et resultat av amatørers skattejakt på 1800-tallet. De presenteres i kapittel 4.2.2, fig. 4.17, 4.18 og 4.19. En bronsekjel (østlandskjel) med brente bein og to fingerringe av gull (*ormehoderinger*) ble funnet i 1862. Kjelen sto i et kammer av fire heller med en helle på toppen som lokk. Graven er trolig fra yngre romertid. «Kongshaugen» var den største gravhaugen på feltet. Ved en utgravning i 1824 ble det blant annet funnet gullringer, sverd med sølvbeslag på sliren, spyd, skjold, drikkehorn, skålvekt, mosaikkperle og rester av stoff farget purpurrødt av kochenille. Foruten at dette er det rikeste funnet fra gravfeltet, er det mest bemerkelsesverdige at det er en ubrent grav, i motsetning til samtlige øvrige graver, som er branngraver. Graven er datert til ca. 400 e.Kr. I 1825 ble det gravd ut en stor haug i hagen på Bråten. Herfra stammer den berømte skålvekten med ti vekt-lodd, sølvbeslag til kniv, drikkehorn og leirkar av høy kvalitet, datert til ca. 400 e.Kr.

De rike gravfunnene er fra yngre romertid og overgangen til folkevandringstid, en tid da maktsymbolene florerer og synliggjør Veien som et maktsentrum. I tillegg er det funnet en gullmedaljone, en dobbeltsolidus fra Konstantin den store fra yngre romertid og to «betalingsringer» av gull fra tidlig folkevandringstid (fig. 4.20). Disse funnene er ikke fra graver.

Etter gjennomgangen av gravfunnene gjør jeg et forsøk på å systematisere gravskikken på grunnlag av Ryghs beskrivelser (kap. 4.2.4.) Formålet var å finne mønstre, men konklusjonen er snarere at det var stor variasjon. Det var mangel på sammenheng mellom gravgods og haugstørrelse, bortsett fra at de få store haugene som var undersøkt, inneholdt rikt gravgods. Andre trekk var at langhauger synes å være knyttet til kvinner, et kjent forhold fra andre analyser, og at kammergraver trolig var mannsgraver.

I kapittel 4.3 har jeg foretatt en del detektivarbeid for å plassere Ryghs graver på kartet fra 1847 (fig. 4.23). Ifølge Rygh var kartet misvisende, og han tegnet ikke noe nytt, men refererer av og til haugnummeret på 1847-kartet, og beskriver av og til haugens beliggenhet. Noen hauger har jeg kunnet plassere, og de som har dekket en flatmarksgrav, viser som nevnt ovenfor at det har ligget et felt med flatmarksgraver spredt i området før haugene ble bygget. Noen av dem har hatt en større stein over gropen. De må ha vært synlige den gang haugen ble bygget. Også dateringer tyder på det samme, for eksempel haug 9 fra 1875. Hauger med flere graver er av Rygh tolket som familiegraver.

Et annet resultat er at daterte hauger som jeg har kunnet identifisere på kartet fra 1847, ligger spredt. Det ser ut til at hele området med graver ble tatt i bruk til samme tid. De særlig store haugene ligger i ytterkanten av feltet, noe som kan bety at det bare var her det var ledig plass. At to av haugene inneholdt spesielt rike funn fra tidlig folkevandringstid, kan bety at de øvrige store haugene som ikke er undersøkt (noen er fjernet), også er fra denne tid.

LANGHUSENE OG KOKEGROPENE

Langhusene og kokegropene presenteres i kapittel 5. Rett sør for gravfeltet ble det foretatt maskinell flateavdekking av åkerjorden. Foruten diverse groper ble det funnet rester av fire langhus. Tre av disse har en særpreget arkitektur. Etter en vurdering av C14-dateringene har jeg konkludert med en huskronologi. Hus V er det eldste, bygget i førromersk jernalder, og må ha blitt revet for at Hus I skulle kunne bygges. Dette er et praktbygg omtrent dobbelt så langt som Hus V, vel 45 m langt og 8 m bredt, med svakt konkav form. Det har en helt annen og avansert arkitektur ved at de takbærende stolpene ved to av ildstedene er trukket ut

mot veggene, slik at det blir to større stolpefrie rom. Dette huset plasseres N–S. I et av stolpehullene ble det funnet en sukkerbitformet ravklump, som tolkes som husoffer (fig. 5.9). Hus I hadde sin brukstid i eldre romertid og brant ved overgangen til yngre romertid. Etter brannen ble Hus II reist, ca. 15 m vest for Hus I, ikke mindre imponerende, men med et helt annet arkitektonisk uttrykk. Det er spesielt bredt, ca. 10 m, og 35–36 m langt. Dette ble også plassert N–S. I samme periode, muligens ved overgangen til folkevandringstid, ble dette huset revet for byggingen av Hus IV. Dette ble reist på samme tomt, med samme arkitektur, men med litt andre dimensjoner – det var ikke fullt så bredt. Dette huset sto muligens inn i folkevandringstid, men bruksperioden er usikker. Det er sannsynlig at disse fire husene fulgte rett etter hverandre.

Med unntak av Hus V har husene en spesiell arkitektur og usedvanlige dimensjoner. Hus I, II og IV har sine paralleller på Forsandmoen i Rogaland, hvor de omtales som haller, altså bygninger knyttet til makt og prestisje (Løken 2001). På Forsandmoen er det avdekket sju hus av samme type som Hus I på Veien; det eldste er datert til førromersk jernalder. Det største er fra samme tid og har omtrent samme dimensjoner som Hus I – det er nesten 50 m langt og vel 7 m bredt – og er datert til eldre romertid. Løken antar at det stolpefrie midtrommet har hatt en hallfunksjon.

Langhuset på Forsandmoen som er en parallell til Hus II på Veien, omtales av Løken som et enestående hus, spesielt bredden på ca. 9 m. Det har et stort midtrom med to ildsteder, ca. 54 m². Hus II har omtrent samme dimensjoner, men er litt bredere, og midtrommet er ca. 63 m². Slike brede hus er sjeldne og er knyttet til maktsentra. Løken omtaler dette huset som en sal, en bygning som bare har en «hallfunksjon». De husene på Forsandmoen som har samme spesielle arkitektur som de på Veien, tolkes av Løken som bygninger med en spesialfunksjon, ikke egentlige gårdshus. Det er to typer prestisjebygg, ett med flere rom, hvorav ett fungerer som hall. Det andre bygg er ettroms og har bare en hallfunksjon og kalles sal.

For å tolke funksjonsinndelingen i Hus I ble det foretatt fosfatanalyse og makrofossilanalyse. For de øvrige husene ble slike analyser ikke foretatt fordi det var for mange forstyrrelser. Tolkningen av analysene gir ikke grunnlag for å slutte at Hus I var et gårdshus med et stort fjøs. Beliggenhet og stedsnavn er andre argumenter for å tolke husene som spesialhus.

Som vanlig i aktivitetsområder og bosteder i eldre jernalder ble det avdekket kokegrop. Tjueto kokegrop er datert, og det kan ha vært flere som er pløyd i stykker. De eldste er fra bronsealder og de yngste fra folkevandringstid, en 1500 år lang tradisjon, som er

normalt på Østlandet. Flatmarksgravskikken og bruken av kokegropene synes å begynne samtidig, omkring 1000 f.Kr. Det kan tyde på at bruken av kokegrop har sammenheng med ritualer knyttet til begravelsene. Overgangen til hauggravskikk skjer omkring Kr.f. Om ideologien endret seg i løpet av eldre jernalder, fortsatte bruken av kokegrop i gravhaugperioden og sluttet i folkevandringstid.

Jeg mener det er rimelig å tolke kokegropene i dette området som spor etter matlaging. Måltider på et hel- ligsted må ha hatt en rituell funksjon. Sammenhengen med graver i tid og rom er et argument som støtter den oppfatning at matlaging i kokegrop er et hverdagsmåltid. Funnene av hestetenner i to av gropene støtter denne tolkningen. Tennene tolkes som spor etter offer i forbindelse med rituelle måltider. Hestens posisjon i det forhistoriske samfunn er velkjent.

Dette er et eksempel på kokegrop på en kult- plass, som viser at bruken av kokegrop har en lang tradisjon, og er knyttet til ritualer, ikke bare ved begravelser, men trolig også andre overgangsritualer for eksempel årstidsfester.

SAMFUNNET

I kapittel 6 ser jeg funnene fra Veien i en større sammenheng og diskuterer til slutt forholdet mellom gravene og langhusene.

Endringer i gravskikken skjer omkring Kr.f. ved at det bygges haug over gravene. Innholdet i haugene i romertid er enkelt, men gravene kan ut fra gjenstan- dene deles i kategorier. Det mest påfallende er at det er flest graver som kan knyttes til kvinner; spesielt er redskapsgravene interessante. Tolkningene av grav- funnene knytter kvinnegraver til religiøst lederskap. Dette gjelder redskapsgravene og gravene med kam; de fleste av disse dateres med større eller mindre sikkerhet til eldre romertid. Disse kategoriene synes å forsvinne i løpet av yngre romertid, noe som kan tyde på forandringer innenfor det religiøse feltet og av kvinnerollen. Det kan tolkes som en endring fra en fruktbarhetsreligion til en krigerideologi som i flere sammenhenger er knyttet til Odin-kulten, som er foreslått etablert i løpet av overgangen mellom yngre romertid og folkevandringstid (Hedeager 1997, Solberg 2000:172 ff.). Gro Steinsland ser denne endringen i sammenheng med gudenavnet Nerthus (gudinne for fruktbarhet), som endrer «kjønn» til den mannlige guden Njård, og foreslår at dette skjer i yngre jernalder som et tegn på en mer maskulin, krigersk gudsyndyrkelse (2005:147 f.).

Det er i yngre romertid og overgangen til folke- vandringstid eksotiske gjenstander legges i grav, og synliggjør Veien som et økonomisk senter. Den rikeste

graven, fra «Kongshaugen», er den eneste ubrente graven, fra ca. 400, tidlig folkevandringstid. Dette bryter med en mer enn 1000-årig branngravskikk i området og tolkes som tegn på maktskifte og sosial uro. Det har vært nødvendig å markere posisjon ved «prangende forbruk». Ubrent grav tyder på kontakt med sør, Vestfold og Danmark. Også en rekke av gjenstandene funnet i graver viser et vidt kontaktnett i flere retninger.

Når jeg skal tolke stedets betydning, legger jeg stor vekt på gårdsnavnene og O. Ryghs tolkninger i *Norske Gaardnavne*, men også andre forskeres tolkninger (se også Gustafson 2000).

Sentralt i bygda ligger gårdene *Ve*, *Vessal* og *Veien*. Navnet *Ve* er den sikreste språklige indikasjon på en kultplass/helligdom (T. Andersson 1992:77 ff.; Brink 1996:261; Helleland 1997:127,136). *Veien* er ikke sik- kert tolket; navnet er sammensatt av *veig* og *vin*, vin betyr «havnegang, naturlig eng, beite». *Veig* kan bety «sterk drikk, fuktighet»; grunnbetydningen er «styrke» snarere enn væske. *Ve* og *Vessal* ligger midt i bygda og var ifølge et kart fra 1800-tallet omtrent like store. Formene kan tyde på at de har utgjort ett stort vald som er delt i to på langs. Ut fra navneformen burde Vessal være sekundært i forhold til *Ve*. *Veien* er også et sekundærnavn fordi det er sammensatt med *vin*; det er sannsynlig at også det er sekundært i forhold til *Ve* (fig. 6.3). *Ve* og *Veien* utgjør to omtrent like store vald som sammen danner et bredt belte på tvers av bygda.

Min tolkning av gårdsgrenser og navn er at *Ve* representerer et primærvald som danner den sentrale del av bygda. Navnet *Ve* viser at her ligger helligstedet, lenge før noen grenser dannes. Her etableres en *felles gravplass*, men når stedet fikk navnet *Ve*, er uvisst. Den øvrige bosetningen ligger omkring dette sentrale områ- det. De gårdsnavnene som man ut fra navneklassene vanligvis regner å skrive seg fra jernalderen eller før, kan relateres til *Ve/Veien*. Det er ikke påvist graver på disse gårdene, med ett unntak, en haug på Follum.

Jeg hevder ikke at gårdsgrenser eksisterte i eldre jernalder, men at den struktur som fremgår av grenser og navn, har en rot i eldre jernalder. Etablering av faste gårdsgrenser oppstår kanskje først i yngre jernalder / middelalder.

Et felles kultsted og sentralsted

Gravhaugen er tolket som et symbol på den frie mann/kvinne og eiendomsrett og derved på rett til å arve jord (Skre 1998:228 ff., 2001:10 f.). Kanskje betyr bygging av gravhauger som her synes å oppstå i eldre romertid, at den tidligere felles rettighet til jord nå blir fordelt mellom de enkelte slekter, noe som kan være forårsaket av en befolkningsøkning.

Samtidig beholdes den felles gravplassen som en fortsatt markering av fellesskapet.

Dette er i strid med tolkningen at manglende gravhaug betyr at befolkningen består av ufrie, eller en slags «leilendinger», under et jordegods. En slik struktur mener Dagfinn Skre å se på Romerike allerede i eldre jernalder, og trekker også en sammenlikning med Veien (1998:247 ff.). Ut fra en slik oppfatning vil Veien-gravfeltet kunne tolkes som et gårdsgravfelt, tilhørende en jordherre, mens gårdene omkring med «jernaldernavn» var bosatt av ufrie, uten eiendomsrett til jorden. Harald Jacobsen oppfatter også gravfeltet som tilhørende én bosetningsenhet (1984:202–204). En slik jordegodsstruktur allerede i eldre romertid ser jeg som lite sannsynlig; den burde vært synlig i en mer hierarkisk gravskikk, som her gir seg uttrykk først i yngre romertid / folkevandringstid. Jeg legger også vekt på den lange kontinuiteten, at stedet er valgt som gravplass – og helligsted – allerede i bronsealder, på landskap, på gårdsstruktur og på navn. Det store gravfeltet med den lange kontinuiteten og stedsnavnet Ve er etter min oppfatning sterke indisier på at dette er et felles kultsted, et helligsted. Når det bygges store hus med en særpreget arkitektur på kultstedet, får det konsekvenser for tolkningen av husene.

En kultplass kan ha andre funksjoner enn religiøse. Ordet *vebond*, en symbolsk innhegning av tingplassen, indikerer helligstedets sammenheng med juridiske forhold (T. Andersson 1992:79; Vikstrand 2001:323 f.). Stefan Brink forutsetter en nær sammenheng mellom religiøse, økonomiske, politiske og juridiske forhold i jernaldersamfunnet. Han har satt opp en rekke kriterier for det han omtaler som mangefunksjonelle sentra (1996:236). Alle kriteriene er til stede i yngre romertid på Veien. Funnene har også gitt grunnlag for tolkning av stedet som et «sentrum av 3. rang» knyttet til «sentra av 1. rang». Her er altså tydelige tegn på en kombinasjon av religiøs og politisk makt i yngre romertid og overgangen til folkevandringstid.

Gravskikk og arkitektur

Den eldste perioden med flatmarksgraver uttrykker politisk stabilitet, lokalsamfunnets fellesskap og en likhetsideologi (jf. Hedeager 1992:84 f.). Dette betyr ikke nødvendigvis et egalitært samfunn. Gravene reflekterer 1000 års temmelig uendret tradisjon og kan tolkes som en konsolidering av maktstrukturen. Bak de tilsynelatende enkle gravene ligger kompliserte rituelle handlinger som indikerer religiøse spesialister. Makten kan ha vært knyttet til monopolisering av kunnskap om utøvelse av de religiøse ritualene.

Samtidig med flatmarksgravfeltet i førromersk jernalder bygges det et langhus, Hus V, et temmelig

normalt hus, ikke av de minste, men uten særpreg. Det eneste trekk som indikerer et kultisk aspekt, er ildstedet i midtrommet, som inneholdt hestetenner, tolket som et offer i forbindelse med rituelle måltider.

Omkring Kr.f. ble Hus V revet for at man skulle kunne bygge Hus I, som er dobbelt så langt og har en særegen arkitektur. Omtrent samtidig ble det bygget haug over gravene. Mange av ritualene i forbindelse med kremering av den avdøde ble vedlikeholdt, men nye ritualer ble innført. Denne endring i gravskikk kan ha sammenheng med rettighet til jord. Ved haugleggingen får graven en synlig og varig markering, men haugene som er samtidige med Hus I, er lite dominerende; det er huset som er monumentet. Gravgravene demonstrerer ikke makt i form av «rituell sløsing» med statusgjenstander. Ingen graver peker seg ut som «høvdinggraver»; gravene gir fortsatt uttrykk for en ideologi med flat struktur. Gjenstandene i gravene som er samtidige med Hus I, fra eldre romertid, er småredskaper og kammer, som trolig tilhører den feminine sfære I tillegg er det tre våpengraver med enkelt utstyr: spyd og skjold. Funnene kan indikere ulike roller. Den feminine sfære er mer synlig enn den maskuline, og gjenstandene er tolket som at kvinnene hadde en viktig rolle innenfor ritualene, og at disse kan ha sammenheng med en fruktbarhetskult.

Hus I plasseres nord–sør, mens Hus V, som ble revet, lå skrått i forhold til himmelretningene. Den fremherskende vindretningen er sør–nord, fra Tyrifjorden. Et hus som ble lagt øst–vest, ville snart miste taket. Men huset måtte ikke nødvendigvis ligge *nøyaktig* nord–sør. Denne endringen i orientering er utvilsomt gjort med hensikt. Det har vært viktig at huset rettet seg mot sør, mot sol og mot vann. Ravklumpen funnet i et av stolpehullene kan tolkes i samme retning, som et symbol på sol og fruktbarhet. Den sørlige del av huset er den rituelle del, hvor de uttrukne stolpene ved to midtildsteder danner to større rom. Kan todelingen knyttes til vanegudene Njård–Nerthus, som av noen er tolket som et gudepar, «tvilling-guddommer» eller «hermafroditt» (Solberg 1999; Solli 2002:116 ff.)? Njård forekommer i stedsnavnet Norderhov (Njårds hov) sør for Veien, som ble kirkested i middelalder. Samlingen av teofore stedsnavn på Ringerike/Hole domineres av vanegudene. Halvøya som stikker ut i nordenden av Tyrifjorden (Røyse), har en spesiell konsentrasjon av stedsnavn som inneholder gudenavn, Frøy(-vin eller -hov) og Frøya(-hov), Ull(-vin) og Odin(-aker). Frøy, Frøya, Ull og Njård er vaneguder, mens Odin hører til blant æsene. Frøy og Frøya var søsken og barn til Njård. Dominansen av vaneguder kan være et tegn på at fruktbarhetskulten sto sterkt i dette landskapet (kart fig. 6.4).

Hus I brenner ned ved overgangen til yngre romertid. Brannen tolkes som et tegn på konflikt og maktskifte, ikke som en tilfeldig ulykke. Et nytt hus, Hus II, bygges 15 m mot vest. Dette er også orientert mot sør, men med en markant ny arkitektur. Hus II er spesielt bredt med ett stort midtrom, et nytt uttrykk for makt.

Endringer i arkitektur skjer parallelt med endringer i gravritualer, og disse tolkes som dramatiske samfunnsendringer, endringer fra en fellesskapsideologi til et hierarkisk samfunn med tydelig maktdemonstrasjon gjennom rituell sløsing med gravgaver. Jeg har antydning at ideologiskiftet kan knyttes til en overgang fra en fruktbarhetskult med kvinner som rituelle ledere til en krigerideologi i yngre romertid. På Veien sees dette ved at det er slutt med å legge redskapssett og kammer i gravene. Derimot legges eksotiske gjenstander i gravene, og det bygges hus med en ny arkitektur. Når Hus II rives og Hus IV med samme arkitektur bygges på tomten, kan det tolkes som etablering av arverett.

Disse langhusene, som ligger på et kultsted, tolkes som spesialbygg knyttet til makt og prestisje, med en politisk, religiøs og økonomisk funksjon. Beliggenheten er grunnlaget for min tolkning, at dette ikke er å betrakte som gårdshus, selv ikke en storgård. De øvrige bygg som vanligvis fins på storgårder, er ikke funnet. En storgård bør ha et stort fjøs. Dette er ikke påvist i disse prestisjebyggene. Men de som holdt til her, var mennesker med økonomisk og religiøs makt. Eliten hadde behov for bygninger som markerte status, med store rom som kunne benyttes til samlinger, gjestebud og ritualer. Hus I, II og IV kan utvilsomt tolkes slik.

Her er hus og grav, men slik jeg tolker det, er det ikke en storgård med sitt eget gravfelt, men et felles

helligsted med en felles gravplass, og husene en samlingsplass for ritualer og seremonier, for fester med gavebytte og etablering av allianser, hvor samfunnets maktelite holdt til.

Når maktsymbolene blekner i løpet av folkevandringstid, kan det tolkes som at konkurrerende småhøvdinger samles til et «rike», Ringerike, og storhaugen «Halvdanshaugen» bygges som et samlende symbol. Fra haugen foreligger C14-dateringer fra folkevandringstid og fra vikingtid, noe som kan tyde på gjenbruk av dette maktsymbolet.

En mulig årsak til høvdingdømmenes sammenbrudd kan være klimakrisen i år 536 og etterfølgende år. Bo Gräslund har argumentert for at historiene om «Fimbulvinteren» har rot i en virkelighet, og at det dreier seg om en ekstrem kald sommer, hvor sola forsvant, kanskje over to år, med en etterfølgende kuldeperiode (2007). Dette må ha fått katastrofale virkninger for jordbrukssamfunn som var avhengige av korn som føde og som byttmiddel for å anskaffe utmarksprodukter. Som nevnt i mange sammenhenger antas det at grunnlaget for Veiens maktposisjon er den strategiske beliggenhet hvor ferdselsveier fra fjell og dalfører møtes, med kontroll over utmarksprodukter som kunne nyttes som gaver ved alliansebygging. Dette kan ha skapt et sårbart system som brøt sammen når kornet uteble. En avfolkning vil gi overlevende eliter muligheter til å samle større jordegods. En økende stratifisering og maktsentralisering illustrert ved storhauger er et tydelig mønster flere steder ved slutten av folkevandringstid / tidlig merovingertid, men årsakene diskuteres (Myhre og Øye 2002; Gräslund 2007; Widgren 2013).

Tabell 7.1. Sammenfatning av funn og langhus

PERIODE		ÅR	GRAVFORM	«RIKDOM»		LANGHUS
Bronsealder, yngre		1000 f.Kr.–500 f.Kr.	3 flatmarksgraver			
Førromersk jernalder		500 f.Kr.– Kr.f.	28 flatmarksgraver			HUS V
Romertid, eldre	B1, B2	Kr.f.– 150/200 e.Kr.	Små hauger, 16 med gjenstander			HUS I
Romertid, yngre	C1, C2, C3	150/200–400 e.Kr.	Små hauger, 19 med gjenstander	Østlandskjele med ormehoderinger av gull	Gullsolidus	HUS II
Folkevandringstid	D1	400–475 e.Kr.	5 hauger med gjenstander. Storhauger	«Kongshaugen» med sverd, gullringer m. m. Grav med vekt		HUS IV
	D2	475–575/600 e.Kr.			Betalingsringer, gull	
Yngre jernalder		575/600–1030 e.Kr.	1 haug, merov.tid 4–5 funn i åker, graver? Vik.tid			

7. VEIEN – CULT SITE AND CENTRAL PLACE IN RINGERIKE – A SUMMARY

In the heart of Ringerike, north of the Tyrifjord on a pine-covered sand ridge, lies the ancient burial ground Veien, in the middle of the farming community of Heradsbygd. In the literature, the burial ground is often referred to as Veien/Bråten since it lies within both farms. But since Bråten is an area sectioned out of Veien in more recent times, I use the name Veien here.

The main purpose of this book is to present Veien and the archaeological material discovered there in the last two centuries. This is one of the largest burial grounds in Eastern Norway, originally more than 150 mounds, now reduced to a little over 100. In the 1800s, a total of 90 mounds were excavated, 87 of them by the archaeologist Oluf Rygh. The grave finds are mainly from the Roman Period, a few from the Migration Period and one from the Merovingian Period. In addition, five finds from the Viking Period have been ploughed up. At the end of the 20th century, excavations were undertaken in areas surrounding the burial ground which uncovered 23 flat graves from the Bronze Age and Pre-Roman Iron Age, four longhouses dating to the Early Iron Age, a number of cooking pits and other pits. The finds show that the burial ground was established in the Late Bronze Age, ca. 1000 BC, that the site had a central significance in the Early Iron Age and that burials and other activities have left few traces into the Late Iron Age. The four longhouses follow each other in time within the Early Iron Age. What is special about this place is that it has a notably long continuity, more than 60 generations, that longhouses are built in a distinctive architectural style close by the burial ground, and that it is possible to see parallel changes in burial practice and architecture.

In chapter 1, I have provided a short description of the objectives, problems and methods. My premises for interpreting the grave finds are that these also reflect the social structure. How a grave is formed and what it contains is not random, but rather the result of conscious choices. What we can observe from burials from the past are the material traces of ritual practices, a public occasion that addressed society as much as the deceased. Rituals express an ideology and have the function of maintaining a power structure, legitimating the dominant group's political power. I consider distinct changes in rituals as signs of changes in political power.

Burial rituals are not perceived as a direct reflection of the social structure. They can have the function of masking contradictions. «Poor» graves are not interpreted as a «poor» society. The lack of high-status goods can be an expression of an egalitarian ideology, but is not necessarily interpreted as an egalitarian society; they could be a sign of stable political conditions where power is consolidated. Graves which include objects which must have been rare and from far away, such as imported goods and precious metals, reflect wealth. Such a «ritual squandering» can be interpreted as a sign of social unrest and competition, which necessitate a demonstration from the elite in the form of exposing prestigious objects in the burial ceremony.

Even though I take a materialistic approach to the material, I recognise that the design of the graves and the selected objects that are placed in them have a meaning beyond the purely material, a symbolic content that can reflect gender, role and status.

By reviewing the source material, I wish to illuminate the following topic: why this place was chosen, which changes can be observed over the long term and how they can be interpreted, and why the site lost its significance.

The book is ordered chronologically and thematically. The site is presented, in micro and macro perspectives and in relation to transport routes as these are some of the basis for the site's position of power (ch. 2, see figures 2.1 and 6.1). Veien has a strategic location at a crossroads leading from the outfields and mountains of Hallingdal and Valdres. From these areas come goods from hunting, trapping and iron extraction. Furs, antlers and iron are often mentioned as attractive exchange goods for acquiring exotic objects.

The presentation of the archaeological source material provides a short history from the grave mound investigations of the 1800s to the mechanised exposure of houses and graves at the end of the 20th century by topsoil stripping (ch. 3). In the subsequent chapters (ch. 4), I describe and date the finds more comprehensively in order to be able to see the whole collection in a wider context. I argue that being able to find patterns and changes over time provides a basis for interpreting social relations.

THE BURIALS

The tradition of cremation burials is consistent, with one exception, the particularly rich grave in «The King's Mound» (*Kongsbaugen*). The graves can be subdivided into two clear main categories: flat graves, where burnt bones lie in a pit, and graves marked by a mound, where the bones lie at the base of the mound.

In chapter 4, the flat graves are described, both those which were uncovered beneath arable land outside the burial ground and those which, based on Oluf Rygh's descriptions, I interpret as burials under mounds, but older than the mounds. An interesting result is that there appears to have been a field of flat graves prior to the mound graves. This is illustrated on a map of 1847, where I have been able to add the burials (fig. 4.1). The burnt bones are crushed, in some graves they are clearly «cleaned», while in others, the bones are mixed with charcoal. In a number of the graves, it is the rings of birch tar that show that the bones have been placed in a container made of organic material, hence the term «urnfield». The only object found was a La Tène fibula (fig. 4.9); in addition, there were some potsherds, most likely the remains of vessels used in the burial ritual. The descriptions from Rygh's excavations show that the flat graves were often covered with stones. That the burials uncovered beneath the arable land were unmarked is not surprising; any stones here would have been removed. The burials share a likeness with the large, flat grave burial grounds in Eastern Sweden and show close contact (fig. 4.11). The large, flat grave burial ground with urn burials, as well as the long La Tène fibula, connects the area to the cultural tradition around the Oslo fjord and further afield to the continent.

Rygh collected burnt bones from some of the graves from the excavation of 1875, and I have interpreted the majority of these as flat graves. The osteological analyses of bones from old and new excavations show that the deceased were mainly adults, with men and women represented almost equally in those cases where sex could be determined; there were just a few adolescents and a single child.

Chapter 4.2 addresses the burials with mounds, where the burnt bones lie at the base of the mound, sometimes in a vessel, some with grave goods, and there is evidence of several burials in the same mound. In 1870 and 1875, Oluf Rygh excavated 87 mounds, a little over half of the burial ground. Even though the excavations were, by our standards, rather hasty, he made good observations and detailed descriptions. The bar chart fig. 4.21 in chapter 4.2.3 illustrates the contents of the mounds. Just thirty-nine mounds contain *artefacts*; of these, seven had only *potsherds*. All

but three of these mounds had burnt bones, all except three had charcoal, and one mound contained neither burnt bones nor charcoal. In the remaining mounds, nineteen had just *burnt bones and charcoal*, six had just *burnt bones* and thirteen only *charcoal*. In nine mounds, there was *nothing*. This shows that twenty-five of the mounds had the same contents as the flat graves, the difference being that the bones and charcoal are not in a pit and that a mound is built over them.

Oluf Rygh documented through words, not drawings. His detailed descriptions made it possible to draw the graves in plan and section, which gives an illustration of how the burial traditions were and how many burials there were in each mound and of the fact that there were flat graves under some of the mounds. This expands the field of flat graves that was uncovered in the 1990s outside the burial ground (drawings in ch. 8). I present all the finds from the burials in catalogues in the form of tables with reference to the literature where the artefacts are documented, which provides a basis for dating and chronology, in order to be able to see burials and buildings in relation (ch. 8).

The graves from the Roman Period dominate with thirty-five burials (table in the appendix to ch. 4.2.3). They are spread relatively evenly between early and late: ca. sixteen burials from the Early Roman Period and ca. nineteen from the Late Roman Period. There are just five burials from the Migration Period, but among these are three with special and rich finds. There are few finds from the Late Iron Age, one burial from the Merovingian Period and five artefacts found via ploughing that may be from Viking Period graves. A brooch found in The King's Mound may be a secondary burial. The otherwise find-rich Viking Period is not well represented at Veien.

The burials in the mounds can be grouped into *categories* based on their artefacts, illustrated by fig. 4.22 in chapter 4.2.3. Most evident are well-known categories such as *weapon burials* and burials with *small tools* (curved knife, sickle, awl and needle). The latter group can also include jewellery and/or a comb. Graves with just *combs* form their own group, as do burials with one piece of *jewellery*, and one group contains just *clay vessels*. When grave finds can be grouped, I assume that they represent a «grouping», the deceased's role in society being marked by artefacts with a symbolic content. This relationship is discussed in chapter 6. The largest groups, those without datable artefacts or with no artefacts at all, are not part of this figure.

In a separate category are three burials with exotic artefacts, «the richly furnished graves», finds which are partly a result of amateur treasure hunting in the 19th century. It is presented in chapter 4.2.2, fig. 4.17,

4.18 and 4.19. A bronze cauldron (*østlandskjele*) with burnt bones and two snake-head finger rings of gold (*ormehoderinger*) were found in 1862. The cauldron was placed in a chamber of four stone slabs with another on the top as a seal. The burial is most likely from the Late Roman Period. «The King's Mound» was the largest burial mound in the field. At an excavation in 1824, finds included among other things gold rings, a sword with silver scabbard mounts, spears, shields, a drinking horn, a set of scales, a millefiori glass bead and remains of fabric dyed purple with cochineal. Besides being the richest find in the burial ground, it is most notable that it is an inhumation, in contrast to all the other graves, which are cremation burials. The burial is dated to ca. AD 400. In 1825, a large mound was excavated in the garden at Bråten. It contained the famous set of scales with ten weights, in addition to a silver attachment for a knife, a drinking horn and pottery of high quality, dating to ca. AD 400.

The rich grave finds are from the Late Roman Period and the transition to the Migration Period, a time when symbols of power flourish and make clear that Veien is a centre of power. In addition, a gold medallion, a double solidus of Constantine the Great from the Late Roman Iron Age and two «currency rings» in gold from the Early Migration Period have been found (fig. 4.20). These finds are not from burials.

After a review of the burial finds, I attempt to systematise the burial traditions based on Rygh's descriptions (ch. 4.2.4.). The aim was to find patterns, but the conclusion is in fact that there was a large variation and a lack of any relation between grave goods and mound size, except that the few especially large mounds that were investigated earlier contained rich grave goods. Other possible conclusions are that long barrows seem to be connected to women, something suggested in other analyses, and that chamber burials are most likely male graves.

In chapter 4.3, I have undertaken some detective work in order to place Rygh's graves on the map from 1847 (fig. 4.23). According to Rygh, the map was misleading, and although he did not make any new drawings, he sometimes refers to the mound number on the 1847 map and sometimes describes the mound's location. I have been able to place some mounds on the map. As mentioned above, they show that there have been flat graves in the area before the mounds were built. Some of the flat graves under mounds have had a larger stone over the pit. They must have been visible at the time the mounds were built. Datings suggest the same, for example Mound 9 from 1875. Mounds with multiple burials are interpreted as family graves by Rygh.

Another result is that the dated mounds that I have been able to identify on the map of 1847 are widely spread. It looks like all of the area with burials was in use at the same time. The especially large mounds are situated at the outer edge of the field, which may mean that it was only here there was available space. The fact that two of these contained particularly rich finds from the Early Migration Period may mean that the other large mounds that have not been investigated – some have been removed – are also from this time.

THE LONGHOUSES AND THE COOKING PITS

The longhouses and cooking pits are presented in chapter 5. Immediately south of the burial ground, mechanical topsoil stripping was undertaken. As well as various pits, the remains of four longhouses were found. Three of these have a distinctive architecture. After a consideration of the carbon-14 datings, I have created a house chronology. House V is the oldest, built in the Pre-Roman Iron Age, and must have been demolished in order for House I to be built. This is an impressive building almost twice as large as House V, at least 45 m long and 8 m wide, with a slightly concave form. It has a completely different and more advanced architecture in that the two pairs of roof-supporting posts by two of the hearths are set closer to the walls, creating two large post-free rooms. This house is positioned N–S. Found in one of the postholes was a sugar lump-shaped piece of amber, which has been interpreted as an offering (fig. 5.9). House I was in use in the Early Roman Period and burnt down in the transition to the Late Roman Period. After the fire, House II was constructed about 15 m west of House I, no less impressive but with a completely different architectural expression. It is particularly wide, ca. 10 m, and 35–36 m long. This was also placed N–S. In the same period, perhaps at the transition to the Migration Period, the house was pulled down for the building of House IV. This was built on the same plot, in the same architectural style, but with slightly different dimensions – it was not quite so wide. This house possibly stood in the Migration Period, but its period of use is not securely dated. It is likely that these houses followed each other directly.

With the exception of House V, the houses have a special architecture and unusual dimensions. Houses I, II and IV have their parallels at Forsandmoen in Rogaland, where they are referred to as halls, that is buildings connected to power and prestige (Løken 2001). At Forsandmoen, seven houses of the same type as House I at Veien have been uncovered, the eldest dating from the Pre-Roman Iron Age. The

largest has roughly the same dimensions as House I; it is almost 50 m long and about 7 m wide, dating to the Late Roman Period. Løken suggests that the post-free middle room has functioned as a hall.

The parallel to House II at Veien is referred to by Løken as an exceptional house, especially its width of ca. 9 m and its large middle room with two hearths, measuring ca. 54 m². House II at Veien has approximately the same dimensions, but is a little broader, and the middle room is 63 m². Such wide houses are rare and are connected to centres of power. Løken refers to this house as a 'sal', a building which solely functions as a hall. The houses at Forsandmoen that have the same special architecture as those at Veien are interpreted by Løken as buildings with a special function and not as proper farmhouses. There are two types of prestige buildings, one with multiple rooms, of which one functions as a hall. The other type has one room and functions as a hall and is called a 'sal'.

In order to interpret the functional divisions in House I, phosphate analysis and macrofossil analysis was undertaken. Such analyses were not done for the other houses because of too many disturbances. The interpretation of the analyses does not provide the grounds to conclude that House I was a farmhouse with a large barn. The location and place names are other arguments for interpreting the houses as special buildings.

As usual in activity areas and settlements from the Early Iron Age, cooking pits were found. Twenty-two cooking pits have been dated, and there may have been others that have been destroyed by ploughing. The oldest are from the Late Bronze Age and the youngest from the Migration Period, a 1500-year-long tradition, which is normal in Eastern Norway. The tradition of flat graves and the use of cooking pits seem to start at the same time, around 1000 BC. This could suggest that the use of cooking pits is related to rituals connected to funerals. The change of burial practises happened around the transition BC/AD. Even if the ideology changed in the course of the Early Iron Age, the use of cooking pits continued into the burial mound period and ended in the Migration Period.

I consider it reasonable to interpret the cooking pits in this area as traces of cooking. Meals at a holy place must have had a ritual function. The connection with burials in time and space is an argument which supports the view that the use of cooking pits is not for everyday meals. The finds of horse teeth in two of the pits supports this interpretation. The teeth are interpreted as remains of an offering in connection with ritual meals. The horse's position in prehistoric society is well known.

This is an example of cooking pits at a ritual site that shows that the use of cooking pits has a long tradition. Many rituals may have been performed at this site – not just rituals related to funerals, but also other transitional rites and seasonal festivities, for example. Some of them have been connected to the cooking pits.

THE SOCIETY

In chapter 6, I place the finds from Veien in a larger context and discuss the relationship between the burials and the longhouses.

Changes in burial traditions are considered to begin in the Early Roman Period with the building of mounds over burials. The contents of the mounds in the Roman Period are simple, but the graves can be categorised based on the artefacts they contain. The most striking aspect is that the majority of graves can be connected to women, and the tool burials are especially interesting. The interpretations of the finds associate female graves to religious leadership. This applies to the tool burials and the burials with combs, the majority of which are dated with a varying degree of confidence to the Early Roman Period. These categories seem to disappear in the course of the Late Roman Period, something which suggests changes within the field of religion and female roles. It can be interpreted as a change from a fertility cult to a warrior ideology which, in many contexts, is associated with the cult of Odin, which has been suggested as being established around the transition between the Late Roman Period and the Migration Period (Hedeager 1997; Solberg 2000:172ff.). Gro Steinsland sees this change in relation to the name of the deity Nerthus (the goddess of fertility), who changes gender to the male god Njård, and suggests that this happened in the Late Iron Age as a sign of a more masculine, warlike worship (2005:147f.).

It is in the Late Roman Period and the transition to the Migration Period that exotic artefacts are placed in graves, and mark Veien as an economic centre. The richest burial from the «King's Mound» is the only unburnt grave, from ca. 400, early in the Migration Period. This breaks with a more than 1000-year-long cremation burial tradition in the area and is interpreted as a sign of a power shift and social unrest. It has been necessary to make a statement through «conspicuous consumption». Inhumation burials suggest contact with the south, Vestfold and Denmark. In addition, a series of artefacts found in the burials suggests a broad contact network in many directions.

When I interpret the site's significance, I place great importance on the farm names and O. Rygh's

interpretations in *Norske Gaardnavne*, but also other researchers' interpretations (see also Gustafson 2000). At the centre of the community lie the farms *Ve*, *Vessal* and *Veien*. The name *Ve* is the clearest linguistic indication of a ritual site or holy place (T. Andersson 1992:77 ff.; Brink 1996:261; Helleland 1997:127, 136). The meaning of *Veien* is not established; the name is a combination of *veig* and *vin*, 'a natural meadow or pasture'. *Veig* can mean 'strong drink or moisture', but the basic meaning is 'strength' rather than liquid. *Ve* and *Vessal* lie in the middle of the settlement area, and were according to a map from the 1800s approximately the same size. The forms may suggest that they have constituted one large piece of land that was divided in two lengthways. Based on the name form, *Vessal* should be secondary to *Ve*. *Veien* is also a secondary name, as it is combined with *vin*; it is likely that it is also secondary in relation to *Ve*. *Ve* and *Veien* comprise two similarly sized territories that together form a broad belt across the settlement area (fig. 6.3).

My interpretation of the farm boundaries and names is that *Ve* represents a primary territory that formed the central part of the settlement area. The name *Ve* shows that a holy place lay here, long before any boundaries were made, and that a *shared burial place* was established here. It is unknown when the site acquired the name *Ve*. The other settlements lie around this central area. The farm names which are estimated to derive from the Iron Age or before, based on the naming classes, can be related to *Ve/Veien*. No graves have been found on these farms, with one exception, a mound at Follum.

I do not claim that the farm boundaries existed in the Early Iron Age but that the structure which is evident from the boundaries and names has its roots in the Early Iron Age. The establishment of permanent farm boundaries perhaps first appears in the Late Iron Age or in the Middle Ages.

A shared ritual site and central place

The burial mound is interpreted as a symbol of the free man/woman and right of ownership and thus right of inheritance of land (Skre 1998:228ff.; 2001:10f.). Maybe the construction of burial mounds, which is here considered to begin in the Early Roman Period, means that the previous shared rights to land are now subdivided to lineages, something that could be due to there being a larger population. At the same time, the shared burial site is maintained as a continued marking of the community.

This is in contrast to the interpretation that the missing burial mounds mean that the inhabitants are unfree, or some sort of serfs, living on an estate.

Dagfinn Skre argues that it is possible to see such a structure in Romerike by the Early Iron Age. He also makes comparisons with Veien (1998:247ff.). From such a position, the Veien burial ground could be interpreted as a farm burial ground, affiliated with the lord of an estate, while the surrounding farms with 'Iron Age names' were inhabited by serfs with no ownership rights to the land. Harald Jacobsen also perceives the burial ground as affiliated with one settlement unit (1984:202–204). I consider such an estate structure in the Early Roman Period to be somewhat unlikely; it should be clear from a more hierarchical burial tradition, which is not expressed here until in the Late Roman Period / Migration Period. I also place emphasis on the long continuity, that the place was chosen as a burial site – and holy place – as early as the Bronze Age, on the landscape, on the farm structure and on names. The large burial ground with long continuity and the place name *Ve* are, in my opinion, strong indicators that this is a shared ritual site, a holy place. When large houses are built with a distinctive architectural style at a ritual site, it has consequences for how one interprets the houses.

A ritual site may have other functions than the purely religious. The word *vebond*, a symbolic enclosure of the meeting place, indicates the holy place's link to legal matters (T. Andersson 1992:79; Vikstrand 2001:323f.). Stefan Brink sees a close connection between religious, economic, political and legal matters in Iron Age society. He has set up a series of criteria for what he calls multifunctional centres (1996:236). All the criteria are in place in the Late Roman Period at Veien. The rich finds have also provided a basis for interpreting the place as a «centre of the third order» connected to centres of the «first order». Thus, here are clear signs of a combination of religious and political power in the Late Roman Period and the transition to the Migration Period.

Burial traditions and architecture

The oldest period, with its flat graves, expresses political stability, society's sense of community and an ideology of equality (cf. Hedeager 1992:84f.). This does not necessarily mean an equal society. The burials reflect 1000 years of somewhat unchanged tradition and can be interpreted as a consolidation of the power structure. Behind the apparently simple graves lie complicated ritual actions that indicate religious specialists. Power may have been connected to monopolising knowledge regarding the practice of religious rituals.

Contemporary with the flat grave burial ground in the Pre-Roman Iron Age, a longhouse was built, House V, a rather normal house, by no means small,

but featureless. The only characteristic that indicates a ritual aspect is the hearth in the middle room, which contained horse teeth, interpreted as an offering associated with a ritual meal.

In the years around the transition BC/AD, House V was dismantled in order to build House I, which is twice as long and has a distinctive architecture. Around the same time, mounds were built over the burials. Many of the rituals related to the cremation of the deceased were maintained, but new rituals were initiated. This change in burial traditions could be connected to land rights. Through mound construction, the grave receives a visible and long-lasting marker, but the mounds that are contemporary with House I are not dominating; it is rather the house that is the monument. The grave goods do not demonstrate power in the form of «conspicuous consumption» of high-status objects. No graves stick out as «lordly graves»; the burials continue to express an ideology with a flat structure. The finds in the graves that are contemporary with House I, from the Early Roman Period, are small tools and combs, which are likely to be associated with the feminine sphere; in addition, there are three weapon burials with simple equipment: spear and shield. The finds could indicate different roles. The feminine sphere is more visible than the masculine, and the finds are interpreted as evidence for these women having important roles within the rituals and that these may be connected to fertility cults.

House I is oriented north-south, while House V, which was dismantled, was placed diagonally in relation to the cardinal directions. The prevailing wind direction is south-north, from the Tyrifjord. A house which was built east-west would soon lose its roof. But a house would not necessarily have to lie *exactly* north-south. This change in orientation was undoubtedly done for a reason. It was important that the house was directed to the south, towards the sun and the water. The lump of amber found in one of the postholes can be interpreted in the same manner, as a symbol of the sun and fertility. The southernmost part of the house is the ritual part, where withdrawn posts by two mid-hearths form two large rooms. Can the division into two be connected to the Vanir gods Njård-Nerthus, who are interpreted by some as a deity couple, 'twin gods' or a 'hermaphrodite' (Solberg 1999; Solli 2002:116ff.)? Njård occurs in the place name Norderhov (Njård's temple) south of Veien, which became the site of a church in the Middle Ages. The collection of place names related to deities in Ringerike/Hole is dominated by the Vanir gods. The peninsula that sticks out of the northern end of the Tyrifjord (Røyse) has a special concentration of

theophoric place names that include Frøy(-vin or -hov) and Frøya(-hov), Ull(-vin) and Odin(-aker). Frøy, Frøya, Ull and Njård are Vanir gods, but Odin belongs to the Æsir. Frøy and Frøya were siblings and the children of Njård. The dominance of Vanir gods could be a sign that the fertility cult was strong in this landscape (map fig. 6.4).

House I burnt down during the transition to the Late Roman Period. The fire is interpreted as a sign of conflict and a change in power rather than as an accident. A new house, House II, was built 15 m to the west. This is also oriented towards the south but has a new architectural style. House II is especially wide with a large middle room, a new expression of power.

Changes in architecture happen parallel with changes in burial rituals, and these are interpreted as dramatic social changes, changes from a community-based ideology to a hierarchical society with visible demonstrations of power through ritual consumption via grave goods. I have suggested that the shift in ideology can be connected to a transition from a fertility cult with women as ritual leaders to a warrior ideology in the Late Roman Period. At Veien, this can be seen by the ending of the practice of placing tools and combs in the graves. Instead, exotic objects are placed in graves, and houses are built in a new architectural style. The destruction of House II and construction of House IV on the same plot can be interpreted as the establishment of inheritance rights.

These longhouses situated within a ritual site are interpreted as special buildings connected to power and prestige, with political, religious and economic functions. The location is the basis for my interpretation that these are not to be considered farmhouses, not even an estate. The other buildings which one usually finds on estates are not to be found. An estate should have a large barn. This is not evident in these prestigious buildings. But those who lived here were people with economic and religious power. The elite had a need for buildings which expressed status, with large rooms that could be used for gatherings, hosting guests and rituals. Houses I, II and IV can undoubtedly be interpreted as such.

Here are houses and graves; however, as I interpret it, it is not an estate with its own burial ground but a shared holy place with a shared burial ground, and the houses are a gathering place for rituals and ceremonies, for celebrations with gift exchange and the establishment of alliances, where society's power elites were present.

The fading of symbols of power in the course of the Migration Period can be interpreted as competing petty kingdoms being united into one 'kingdom',

Ringerike, and the large mound «Halvdan's Mound» (*Halvdanshaugen*) is built as a uniting symbol. Carbon-14 datings from the Migration Period and the Viking Period from the mound can suggest re-use of this power symbol.

A possible reason for the breakdown of the petty kingdoms could be the climatic problems of 536 and the subsequent years. Bo Gräslund has argued that the stories of the Fimbulwinter have roots in reality, and that it is not about a long harsh winter, but an extremely cold summer, where the sun disappeared, possibly for over two years, with a subsequent colder period (2007). This must have had catastrophic consequences for agricultural societies that were dependent on grain as food and trading resource used to acquire outfield products. As mentioned in a number of contexts, it

is thought that the basis for Veien's position of power in the Late Roman Period / Migration Period was its strategic location at transport routes from the mountains and valleys towards the sea, with control over outfield products which could be used as gifts for the building of alliances. This may have created a vulnerable system which collapsed when the crops failed. Depopulation would provide the surviving elites with the possibilities of gathering larger estates. An increasing stratification and centralisation of power illustrated by large mounds is a visible pattern in a number of places at the end of the Migration Period and Early Merovingian Period, but the reasons remain under discussion (Myhre and Øye 2002; Gräslund 2007; Widgren 2013).

Table 7.1. *Summary of finds and longhouses*

PERIOD		YEAR	GRAVE TYPE	«RICHES»		LONGHOUSE
Bronze Age, Late		1000 –500 BC	3 flat graves			
Pre-Roman Iron Age		500 BC–AD 1	28 flat graves			HOUSE V
Early Roman Period	B1, B2	AD 1–150/200	Small mounds, 16 with finds			HOUSE I
Late Roman Period	C1, C2, C3	AD 150/200–400	Small mounds, 19 with finds	Østland cauldron with snake-head rings, gold	Gold solidus	HOUSE II
Migration Period	D1	AD 400–475	5 mounds with finds. Large mounds	«King's Mound» with sword, gold rings and more. Grave with scales		HOUSE IV
	D2	AD 475–575/600			Currency ring, gold	
Late Iron Age		AD 575/600–1030	1 mound, Merovingian. 4–5 finds in fields, graves? Viking Period			

*Sverdslirebeslag fra «Kongshaugen»
Mount from the sword scabbard chape from the «King's Mound»*

8. KATALOGER, FOTO, TEGNINGER

8.1 OLUF RYGHS UTGRAVNINGER I 1870 OG 1875. FUNNKATALOGER MED KOMMENTARER

8.1 a. Oluf Ryghs utgravninger 1870. Funnkatalog.

Hnr tr. = haug-nummer i trykt innberetning. Hnr skr. = haug-nummer i håndskreven tilvekst (museumskatalogen).

Leirkar: fargen er varianter av rød/gul/brun, som også kan variere innen hvert kar avhengig av brenning og oksygentilførsel. Farge er derfor utelatt på beskrivelsene med noen få unntak som skiller seg ut. Skårene av de spennformede leirkar har en lysere, gulgrå farge.

Hnr tr.	Hnr skr.	Cnr.	grav nr.	gjenstand råstoff	mål, vekt ant.frag.	beskrivelse	referanse (og kommentarer)	datering
1	44	5151		a) skjoldhåndtråk, jern	l.c.17,5cm 4 deler	Noe skadd, tresidige endestykker m. ett naglehull.	Bemmann 1994 s.516, typ. IIIa, trolig By-gr. Ilkjær1990 typ.5a, s.331	y.rt. C1
		5152		b) kantbeslag til skjold, jern c) leirkarskår	c.20 stkr. 1 skår, st.mål 2,1 cm	4 stkr.: 1.4-6,8 cm, brettet til c.1cm br., 0,25 cm åpning, rette kanter. Ett uformelig skår bevart. Rødbrunt. 1 stk. br.bein, 1,2,5cm.	(Skjoldet har trolig hatt rette kanter) iflg. Rygh: 3 skår av buket kar	
2	45	5153		a) korsformet spenne, bronse	1.10,5 cm	Toppknott, en sideknott og nål mgl. Tredobbel punktsirkel på toppplate. Støpt i ett. Kort nåleholder, 1.3 cm fra bøylen til hode.	Lik Schetelig 1906, fig.42 (C 15685-8, Eine, Vang?) Reichstein 1975, s.116, no.46, taf.139, 1 "Einzel-form" (smlgn. Taf.8, Typ Eine, D2?) Fett 1939, fig. 56	450-500 D2
		5154		b) skjoldbule, jern	d.c.18cm	Skadd, 2 biter, st.mål 11,7cm og 10 cm, + 6 frag- menter		
				c) lanse, jern	hel l.c.26 cm?	Rustskadd, odd mgl., spissovalt blad st.br. 4 cm, tange? Midtribbe.	Fett, 1940, part II, s.6 nr.47 Species C og D (begge)	6. årh.
				c) lanse, jern	hel l.c.28 cm?	Sammenbøyd, rustskadd, odd mgl. midtribbe, fal.	Bemmann 1994: våpnene kan ikke typebestemmes. mess.116, fvt.? Herteig 1955 s.181: Grieg 1926, VIb (y.rt.)	fvt. y.rt.
3	46	5155	I	jernstkr. leirkar	7 frag. st.mål 4,7cm TAPT?	Det største trolig del av skjoldbulen, neppe hånd- taksbeslag som nevnt i Ryghs innb. Iflg. Rygh: hankekar, fint rødt gods, knust, men helt. H.c.11,7 cm, diam. ved munning c. 13 cm		C2,C3
				beslag, jern	TAPT?	Iflg. Rygh: lite flatt beslag m.2 nagler		
4	47							
5	28							
6	27	5160	II	a) ring m.2 beslag, jern		3 slike ringe har samme Cnr. men er funnet i 2 ulike kontekster, grav II og grav IV. Ringene har d. 2-2,5 cm. 2 beslag delv. bevart er trekantet m. nagle ? i enden, l. 2,3 cm, st.br.1,3cm	Ilkjær 1993: die Gürtel, beltebeslag m. anheng	C?

Hnr tr.	Hnr-skr.	Cnr.	grav nr.	gjenstand råstoff	mål, vekt ant.frag.	beskrivelse	referanse (og kommentarer)	datering
		5156	III	b) leirkar (i karet brente bein og rust festet til bunnen)	h. c. 10 cm, rand-diam. 10 cm	Bolleform, hank nede, dekor: skrålignjer i horison-talfelt avgr. av parallelle linjer, rosetter, hengebeuer, skraverte trekanter på hank.	Bøe 1931, s. 77, fig. 101 s. 79: særform, om dekoren s. 217	C3 (tidl. 300-tall)
		5156		e) 2 nåler med lenke, jern	div. frag.	Funnet i leirkaret, som C 5158. 5 frag. av nåler, 4 frag. av lenker, sammenrustet, 12 mindre frag.		
		5156		h) beinnål	12 frag. st. 1,7 cm, d. 0,7 cm	Funnet i leirkaret, brent, rund, øvre del sprukket på langs i to, dekor: to parallelle linjer.		
		5157		c) kniv, jern	TAPT?	Iflg. Rygh: eldre jernalders form, dekor: en rad punkter på hver side langs ryggen.		
		5158		d) 2 nåler med lenke, jern	nål 1. 6,4 cm	Begge nåler bevart, en spiss brukket, begge har 2 vulster under øyet. Lenken brutt, 12 lenkeledd er bevart, en ring vridd. Rygh: resten av lenken i en klump.	Avb. Undset 1880, fig. 2 Som: Reichstein 1975, taf. 131, Tveide, Birkenes, Aust-Agder, C14889-94	C3
				jernklump	st. diam. 2,4 cm	En kompakt, rund jernklump.		
		5159		f) beslag, jern	1,6 cm, br. 1 cm	2 flate stykker sammenføydd m. 3 nagler. Avstand mellom stykkene = naglelengde 0,6 cm.		
		5162 a		g) ring m. krampe, jern	ringens ytre d. 0,9 cm			
		ikke Cnr		2 leirkarskår	st. m. 3 og 2,8 cm	Gods m. avskalling, dekor: pinneintrykk. Grågult gods, dekor: parallelle streker, pinneintrykk.	Usikkert hvor disse hører til. Ingen oppl. i Ryghs innberetn. (likner C5192?)	
		5160	IV	i) 2 ringer m. beslag		som C5160 a)		
		5161		k) 2 endebslag, jern	1,5, 3 cm st. br. 1 cm	2 flate str. sammenloddet i ene ende. Det andre beslaget rustet, 1,4 cm, består av ett stk., kan ha vært lik		
		5162 b		l) nål av jern	TAPT?	Iflg. Rygh: nål av samme størrelse som lenkenålene.		C3?
7	26							
8	25			hestetann	TAPT?			
				slagg	TAPT?			
9	24	5163		c) fibula, bronse	1.5 cm	Spadeformet fibula, rekt. hodeplate. Midtpartiet har et rekt. opphøyd parti, bøylene går over i spadefor-met fot i en spiss. Mangler nålen.	Schetelig 1910, fig. 29 Bitner-Wroblewska 20001: 179b-d. Se Reichstein 1975, taf. 48, m. korsf. spenne typ. Gammelsrød	450-550 400-tall. D3, 450-tidl. 500

Hnr tr.	Hnr-skr.	Cnr.	grav nr.	gjenstand råstoff	mål, vekt ant.frag.	beskrivelse	referanse (og kommentarer)	datering
		5164		b) spinnehjul, leire	diam. 4,8, ty. 1,8 cm, 40,8 g	Halvkuleform, dekor: 3 grupper med 3 parallelle streker som stråler fra hullet.		
		5165		a) pilespiss, jern (sekundær?)	l. 12,2 cm	Spissovalt blad, st. br. 1,6 cm, ty. 0,3 cm, fal l. 4 cm, st.diam. 1 cm.	Som R 535.Hougen 1932, s. 62, fig. 6, Størkestad (Rygh: skutt inn i haugen?)	600-tall
10	23			slagg (?)	TAPT			
11	21	5166		jernstift (sek.?)	l. 3 cm	Ten med pårustet br.bein.		
				2 flate jernstykker (sekundære?)	l. 2,5 og 1 cm	Det minste med dekorstrekk langs begge (lang)sider		
12	22	5167		a) leirkarskår	7 skår, to sammenlente stkr, st.mål: 6,5 cm	Spannformet kar, grått gods med asbest(?) -magring. Dekor: parallelle rekker med knopper og små innstemplede sirkler.	Rynning 2007	C3
				b) randskår	st.mål 3 cm	Tynt, fint gods, buket kar, munningsdiam. ca. 10 cm?		
				brent leire	2 frag., st.m. 3 cm og 4,2 cm	1 stk. rødbrent leire. 1 stk. gult gods		
				hestetann	TAPT			
13	20	5168		a) beltespenne, jern og bronse	l. 6,5 cm	Skjoldtornspenne.	Gudesen 1980, s.68, som pl. 30 b	merov.tid
		5169		b) beltebeslag(?), jern og bronse	l. 3,5 cm, st.br. 2,3 cm, åpning 0,8 cm	Flatt sammenbøyd stkr., utvidelse med nagle.		
		5170		c) bronseblikk, beslag?	l. 4 cm, br. 1 cm	Sammenbrettet flatt stykke, delv. smeltet?		
				d) kniv, jern	TAPT?	iflg. Rygh: bruddstykke av knivblad		
				e) leirkarskår	3 skår	Dekor: parallelle rekker pinninstrykk	Usikker type	passer ikke i merov.t.?
					4 skår	hvorav ett randskår, mulig fra to kar		
14	19	5171		hank fra leirkar	h. 6 cm, br. 2,5 cm	Grovt gods, hank med litt av buken		
15	16	5172		bryne (sek.)	l. 5, br. 1,5 cm ty. 1,2 cm	Rektangulær form, brukket i begge ender, grå, skifrig bergart.		
16	17			dyrebein (sek.)	TAPT			
17	16	5173		leirkar	h. 10 cm, randedd. 12 cm	Knust, ca. halvdel bevar, delv. sammenlimt, godsty. 0,6 cm. Dekor: svake horisont. striper på hals, vert. striper på buk. Hank fra rand?	Bøe, 1931, s. 46, tidlig bolleform	C 1 (200-tall)

Hnr tr.	Hnr-skr.	Cnr.	grav nr.	gjenstand råstoff	mål, vekt ant.frag.	beskrivelse	referanse (og kommentarer)	datering
				leirkarskår	7 skår	bl.a.randskår, h.5,5 cm, gods ty. 0,6 cm, samme kar?		
				hank	h. 5,6 cm, st. br.2,7 cm	Hank fra annet kar, grovere gods, fra kar med hank ved rand.	Oval form som Straume 1987 gr.3a, ser.3, men særlig stor	C3/D1
18	14							
19	13	5174		a) skjoldbule, jern		Skjoldbule med spiss, noe av kragen bortrustet.	Ilkjær 1990, typ.2 (346, nr.72)	B2
				håndtraksbeslag, jern	l. 17,5 cm	Jevnbredt, den ene enden avbrutt, bevart ende med 2 nagler, dekor: tversgående linjer, vinkellinjer	Ilkjær 1990 typ. 3a	
		5175		b) lanse, jern	l.12,3 cm, st.br. 2,3 cm	Som R 204, falens st.d.1,8 cm	Ilkjær1990 typ.3a	
		5176		c) remspenne, jern	3,5x1,8 cm	Rekt.form, spinkel, torn l.2,2cm		
							Våpensettet: Grieg, 1926 gr. III Bemmann 1994 s.560 Ilkjær 1990 s.278, 346, nr.72	e.rt.slutt B2
20	12							
21	15							
22	11	5177		a) nøkkel, jern	l. 7,5	som R 162	Kristoffersen 2000:112ff	e.ja (fvt.?)
		5178		b) 2 beslag, jern	l. 3,3 cm, br. 1,4 cm	2 flate rekt. stykker m. linjer langs kanten, sammenføydd av to nagler, 8 cm avstand mellom stykkene = naglelengde.	Som Herteig 1955, fig. 5 e,f (C28443)	
23	10							
24	8	5179	I	a) skjoldbule, jern	d.15,5, h.4 cm	Som R 221	Bemmann 1994, typ.IVb Ilkjær 1990 typ.6a e. 8d(C2)	
		5180		b) spyd, jern	l.34,5 cm	Fal, diam. 2,3 cm, agnorer, bøyd.	Grieg 1926. VIII, Fett nr. 48 Bemmann 1994: 516, typ. Svennum Ilkjær 1990, typ. 6 (Svennum)	5.årb. C1
		5181		c) skjoldkantbeslag, jern	c. 30 frag.	st.l. 8,5 cm, br. 1 cm. 5 stkr. m. nagler av bronse(?)		
				d) håndtraksbeslag, jern	st.l. 3,5 cm	Brukket, ene ytterdel bevart, tresidig form m. en nagle.	Bemmann, 1994, typ. IIIa Ilkjær 1990, typ.5c (eller 5a?)	

Hnr tr.	Hnr-skr.	Cnr.	grav nr.	gjenstand råstoff	mål, vekt ant.frag.	beskrivelse	referanse (og kommentarer)	datering
							Våpensettet: Herteig 1955, s.181: Grieg 1926, VIa. Bemmann 1994:516,By-gruppe Ilkjær 1990, B1:346, nr. 70	250-300 C1b-C2
		5182a	II	e) leirkar, fragm.	Bevart h. 7 cm	Knust, del av buk/bunn, hank v. rand, dekor: negleintrykk i rekker dekker buken (br.0,9, som min pekefinger)	"Det lille kokekar"? Straume 1987 gr. 1 (ikke sot innvendig)	C2, D
		5182b	III	f) leirkarskår	bunnparti d.7 cm	Grovmagret, rødgult gods, sammenlimt bunn.		
25	7	5183	I	a) leirkarfragment	7 skår, limt. h.11-12 cm, randd c.13 cm	Hankekar, usikker plassering av hank, gods ty. 0,6 cm. dekor på buken: felt med vertikale streker og pinneinntrykk.	"det lille kokekar"? (ikke sot innvendig)	
				kleberskår	st.m.6,6 cm, ty.0,7 cm	buet form, ty. 0,7 cm, brent?		
		5184	II	b) leirkar, sammenlimt	h.10,5 cm, randd. 14 cm,	Hank nede, gods ty.0,5 cm, dekor på skulder: felt m. sikksakk bånd avgrenset av horisontale streker.	Bøe 1931 s.82, s.81,fig.109 Straume 1987, gr. 3a, ser 1	Tidl.300 C2 (250-320)
		5185	III	c) leirkar, sammenlimt	h.13 cm, randd.11,5-12 cm	Hank nede, gods, ty.0,5 cm, dekor: som C5184, + groper, også på buk, strekdekor på hank.	Straume 1987, gr. 3a, ser.2	C2-C3 (2/300-400)
		5186		d) hårnål, jern	l. 16,2 cm	Nær R 274, øvre del har 5 vulster, spiss brukket, rustklump i toppen.		
		5187		e) knivblad, jern	hel l. 11,3 cm, tange 5,8 cm	Ytterste spiss mangler.		
		5188		f) spinnehjul? Vekt-lodd? bronse?	42 g	Sylinderform, hull i midten.		
		5185	IV	g) hårnål, jern	6,5 cm	Brukket, spissen bevart. Ligger sammen med C5185, men de er funnet i forskjellige graver.		
26	1	5189		Kam, gevir	2 frag., h.5cm 5 g	Ertlagskam, ca. halvdel, flatedekor på begge sider.	Ilkjær 1993, typ. 1c	B/C1
27	2	5190		a) fibula, jern	l. 6,2 cm	"kraftig profilert fibula" (trompetfibula).	Almgren 1897, taf. IV, nr.76, gr. IV (typeeks.)	B2
		5191		b) krumkniv, jern	l. 8,8 cm	Opprullet skaftende, dekor på skaftet: 5 doble tverrlinjer.		
28	3	5192		leirkarskår	2 frag. st.m. 2,6 og 4 cm	Del av bunnskår, gods ty. 1,1 cm, negleintrykk.		
29	4							

Hnr tr.	Hnr-skr.	Cnr.	grav nr.	gjenstand råstoff	mål, vekt ant.frag.	beskrivelse	referanse (og kommentarer)	datering
30	5	5193		a) kam	h.2,4 cm, 3,2g	Ertlagskam, ca. halv, relieffdekor på begge sider.	Ilkjær 1993, type 1b	B1-B2
		5194		b) sigd, jern	kordelengde 14 cm	R 144 (typeeks.), ytterste spiss og skaft avbrutt.		
		5195		c) kniv	TAPT, l.ca.15 cm	Iflg. Rygh: nagle gjennom tangen.		
		5196		d) synål, jern	l.12,6 cm hull 0,8 cm	R 173 (typeeks.), ytterste spiss avbrutt, spissvalt hode og hull.		
31	6							
32	9	5197		a) kam	l.5,3 cm, 9g	Usammensatt, hel, men tenner brukket, flatedekor på begge sider og rygg.	Ilkjær 1993, type 1c	B/C1
		5198		b) torn	l. 6,7 cm	Torn til spenne, hull i ene ende.		
33	29							
34	30							
35	31	5199		a) nøkkel m. ring	l. 14 cm	Som R 161. Ringd.2 cm, stangen fasettert med vulstdekor på midten.	Kristoffersen 2000:112ff	e,ja (fvt?)
		5200		b) nøkkel	l.7,7 cm	R162 (typeeks.) tvsnitt kvadratisk hode, smal rekt. stang.	Pl.21508/4?	
				c) 2 beslag (låser?)	TAPT?	Iflg. Rygh firkantet plate m. hull i midten, m.2 nagler og m.4 nagler.	Beslag m.2 nagler avb. i Innb. 1870, Pl. II, fig.10	
36	32			eggstein	TAPT			
37	33	5202		leirkar	h.10,5 cm, randdiam.12 cm	Hank v. rand, sotet, innvendig svart sotet, matskorpe, godsty.0,5 cm. Dekor: pinneintrykk i rekker på hele kroppen.	"Det lille kokekar" Straume, gr.1	C2-D1
		5203		leirkar	h.7,2 cm, randdiam.10,5 cm	Hank nede, mørk grått gods, ty.0,5 cm. Dekor på skulder/ hals: parallelle horisontale streker i to bånd. Strekkdekor på hank (løs).	Bøe 1931, s.79, fig.103 Straume 1987, gr.3a, ser.1	C2, 250-320
38	34			slagg	TAPT			
39	35	5204	II	leirkar	h.11,3cm, randd.13 cm delv knust, sammenlimt	Hank nede, bolleform, godsty.0,5 cm. Dekor skulder: horisontale striper i bånd og skråstriper. V-striper på hank	Straume 1987, gr.3a, ser.1 (tidlig type)?	200-300 t C1-2
40	36							
41	37	?		sigd	TAPT			

Hnr tr.	Hnr-skr.	Cnr.	grav nr.	gjenstand råstoff	mål, vekt ant.frag.	beskrivelse	referanse (og kommentarer)	datering
42	38							
43	39							
44	40	5205		a) sigd	korde lengde 10,3 cm			
		5206		b) krumkniv	l. 9,3 cm	R 142 (typeeks.), opprullet skaiftende		B
		5207		c) nål (tapt?)		Iflg. Rygh l. 5,5 cm (2 1/6 tomme) prydet med inntrykte ringer øverst. I magasinet: åpen ring med opprullet ende, d. 4,5 cm		
45	41							
46	42							
47	43							
48		5208		a) skjoldbule	h. 10,3 cm, d. 12,7 cm	Kremmerhusform, 3 nagler bevart R 218 (typeeks.).	Grieg 1926, s. 49, fig. 34-gr. 1a Ilkjær 1990, typ. 1	1/beg. 2. årh.
				håndtaksbeslag	l. 14,9 cm	Rektangulært, brukket, ene ende mgl., 2 naglehull, 1 nagle bevart.	Ilkjær? Ikke i katalogen	
		5209		b) lanse	l. 12,4 cm	Skadet fal, R 204 (typeeks.)	Ilkjær 1990, type 20	
		5210		c) spyd	l. 11,5 cm	En mothake, 2 naglehull i falen.	Ilkjær 1990, type 6	
49							Våpensettet: Herteig 1955 s. 177: Grieg Ia Ilkjær 1990 B.1, s. 346, nr. 71	e.rt. B1-B2
50		5213	I	a) leirkar	h. 11 cm, randdiam. 12 cm	Hank nede, gods ty. 0,5 cm. Dekor på skulder: buer og innstemplet groper, horisontale og vertikale streker	Straume 1987, gr. 3a, ser. 2	Slutt C2, særlig. C3
				hank	1 frag. br. 2 cm	tilhører et annet kar, grågult gods.		
		5211	II	b) skjoldbule	h. 8 cm, diam. 15,5 cm	Noe skadd, 2 nagler bev.	Herteig 1955, s. 181 Grieg 1926, gr. VIa Ilkjær 1990, type 8ad?	y.rt. C2-C3
				håndtaksbeslag	l. 14,2 cm	Skadd i begge ender. R 222	Type?	
		5212		c) 2 kniver	l. 20,3 cm og 18,3 cm	Noe forrustet, spiss mgl. på den korteste.		
			III			Hop brente bein uten gjenstander.		
			IV	d) remspenne	TAPT			
		5214	IV	e) tetningskitt	7 biter, l. 2,3-5 cm	Tydelige avtrykk av kar.		

Hnr tr.	Hnr-skr.	Cnr.	grav nr.	gjenstand råstoff	mål, vekt ant.frag.	beskrivelse	referanse (og kommentarer)	datering
51		5214b	?	hestetann	l. 1,4 cm, br. 2 cm	Ubrent. Funnet nær centrum.		
		5215		skår av spannf. kar	13 skår, st.h. 10,5 cm, diam ca.11 cm	Sylinderform, deler av side og bunn limt, randskår. Lyst grågult gods, ty.0,6 cm. Dekor: pinneinstrykk, parallelle skrålinjer. Bunnskår; diam.c.9,5cm	Rynning 2007	D1
52				slagg (?)	TAPT			
				hank	TAPT			
				remspenne	TAPT			
53								
54		5216		leirkarskår	7 skår, st.m. 2,8-4,5 cm	Trolig fra samme kar, 1 randskår, gods ty.0,4cm. Linjedekor. Fortykkelse, del av buevase?		
55								
56				hestetann	TAPT			
57		5217		a) kam	1,3 cm, 2,2g	Ertlagskam, ca. halve, flatedekor på begge side (ulik).	Ilkjær 1993 typ. 1c	B/C1
				b) flatt stykke, bein	st.m. 2,5 cm, 1,9g	halvsirkelformet flatt stykke, brukket.		
58								
60		5218		a) leirkarskår	ca. 20 skår	Noen sammenlimt. Mulig fra 2 kar. Grovt, sprøtt gods, rødgul m.mørk kjerne, magret m.kvarts? Bunnskår og randskår, ty. opp til 1,2 cm.		
				b) kleberskår	3 skår, st.m. 1,3-3,3 cm	Svært sprø, trolig brent, ty.0,9 cm	Iflg. Rygh: stykke av liren, fin buket urne av kleber	
				c) bennål	TAPT?	Iflg. Rygh en tykk tilspisset pinne (på katalogkort: usikker begjennstand)		
				slagg (?)	TAPT			
61		5219		ring med nål, jern (sekundær?)	nål 1,2,5, ringdiam. 2cm			
62		5220		a) skår av spannf. kar	5 skår	Sylinderform, lys grått gods, ty.0,5 cm, bunnskår, d.9 cm, dekor: vertikale hullkiler.	(Bøe 1931 s. 177) Rynning 2007	C3 D1/D2a
				leirkarskår	8 skår diam.c.13 cm	Fint gods, ty. 0,4 cm, 3 randskår		
		5221		b) hekte, sølv	d.0,7 cm	Del av hektespenne, spiral m. 3 omdreiningar, brukket.	Hines 1993, type A	ft.
				sølvfragment	d.1,5 cm	Del av samme hektespenne? ten, tykkelse som b) bøyd i halvsirkelform.		

Hnr tr.	Hnr-skr.	Cnr.	grav nr.	gjenstand råstoff	mål, vekt ant.frag.	beskrivelse	referanse (og kommentarer)	datering
63								
64								
65		5222		a) skår av 2 leirkar	8 skår, rand-diam.c.14 cm	Hank nede, mørkt, fint gods, ty. 0,5 cm, 5 randskår, litt av hank. Dekor: horisont. og vertik. linjer. Delvis glittet.		
					5 skår, rand-diam. c.13 cm	Brunt, fint gods, ty. 0,5 cm, 3 randskår, 2 skulder-skår, dekor: buede pinneintrykk, horisontale linjer.	Usikker type	
				b) leirkar	h.c.10 cm, skulderdiam. c.15 cm	Limt, omtrent halvdel bevart, trolig hank nede. Særlig tynt og fint gods, mørkgrått, ty. 0,3 cm. Dekor skulder, hals: parallelle linjer, siksakslinjer, groper i rekke langs skulderknekk.	Straume 1987, gr. 3a, ser 1 (tidlig type, 200-tall)	C2
66								

ANDRE FUNN:

Øvre Veien, mellom de nordligste haugene i åker: et sammenbøyd sverd (tapt)

C5223: spyd, vikt.t., i åker

Nedre Veien, mellom haug 1 og 2

C5224: øks, vikt.t.

C17966: sverd, vikt.t.

C17967: oval spenne, vikt.t.

FORKORTELSER: st.mål = største mål, h. = høyde, l. = lengde, br. = bredde, ty. = tykkelse, d. = diameter, c. = ca, frag.=fragment, sek. = sekundær, mgl. = mangler, e.rt. = eldre romertid, y.rt. = yngre romertid, fvt. = folkevandringstid, e.ja = eldre jernalder, årh = århundre.

LITTERATUR:

- Almgren, O. 1897: *Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte*. Stockholm
- Bemmann, J. & G. Hahne 1994: Waffenführende Grabinventare der jüngere römischen Kaiserzeit und Völkervandringstid in Skandinavien. Studier zur zeitlichen Ordnung anhand der norwegischen Funde. *Bericht der römisch-germanischen Kommission*. Band 75, 283-
- Bitner-Wroblewska, A 2001: *From Samland to Rogaland*. Warsawa.
- Bøe, J. 1931: *Jernalderens keramikk i Norge*. Bergen Museums skrifter. Nr. 14.
- Fett, P. 1938 a: Beltet fra Hove og nogen andre belter fra folkevandringstiden. *Bergen Museums Årbok* 1937, nr. 5:3-15.
- Fett, P. 1938 b: Setrangelbillet og andre belter fra eldre jernalder. *Bergen Museums Årbok* 1937 nr.7:4-21.
- Fett, P 1940: Arms in Norway between 400-600 A.D. *Bergen Museums Årbok* 1938/39. Historisk Antikvarisk rekke nr. 2/1.
- Grieg, S.1926: *Hadelands eldste bosetningshistorie*. Skrifter utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. I Hist.- Filos. Klasse. 1925. No. 2. Oslo.
- Gudesen, H.G. 1980: *Merovingertiden i Øst-Norge*. Varia nr. 2. Oslo
- Herteig, A.E. 1955: *Bidrag til jernalderens busetningshistorie på Toten*. Skrifter utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II Hist.- Filos. Klasse. 1955. No. 1. Oslo.
- Hines, J. 1993: *Clasps. Hektespenner. Agraffen*. Stockholm.
- Hougen, B. 1932: Jaktfunn fra dalbygdenes folkevandringstid. *Universitetets Oldsaksamling. Årbok* 1930, 51-87. Oslo.
- Ilkjær, J. 1990: *Illerup Ådal 1-2. Die Lanzen und Speere*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 25. 1-2. Højbjerg.
- Ilkjær, J. 1993: *Illerup Ådal 3. Die Gürtel*. Jutland Archaeological Society Publications XXV:3. Århus. (Textband und tafelband)
- Kristoffersen, S. 2000: *Sverd og spenne. Dyreornamentikk og sosial kontekst*. Studia humanitatis Bergensia.
- Petersen, J. 1916: *Gravplassen på Store Dal i Skjeberg*. Norske Oldfunn I. Oslo.
- Reichstein J. 1975: *Die Kreuzformige Fibel*. Offa-Bücher. Neue Folge, Band 34. Neumünster.
- Resi, H.G. 1986: *Gravplassen på Hunn i Østfold*. Norske Oldfunn XII. Oslo.
- Rynning, I.Cunen 2007: *Spannformede kar på Østlandet. Produksjon, distribusjon, kommunikasjon*. Upubl. hovedfagsoppgave. Universitetet i Oslo
- Schetelig, H. 1905: Spandformede lerkar fra folkevandringstiden. *Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Aarsberetning for 1904*, s.42-91. Kristiania.
- Schetelig, H. 1906: The cruciform brooches of Norway. *Bergen Museums Årbok* 1906. No. 8.
- Schetelig, H. 1910: Smaa bronsespænder fra folkevandringstiden. *Oldtiden* 1910, s. 51-99.
- Straume, E. 1987: *Gläser mit Facettenschliff aus skandinavischen Gräbern des. 4 und 5. Jahrhunderts n. Chr.* The Institute for Comparative Research in Human Culture. Serie B. Skrifter LXXIII. Oslo.
- Thomas, S. 1960: Studien zu den germanischen Kämmen der römischen Kaiserzeit. *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 8.
- Undset, I: 1880: Fra Norges ældre jernalder. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighet*, 89-184.

8.1 b Oluf Ryghs utgravninger 1875. Funnkatalog

Haug nr. trykt = nr i trykt innberetning. Haug nr. skr. = nr. i håndskreven tilvekt (museums katalogen).

Haug nr.	haug nr. trykt	Cnr.	grav nr.	Gjenstand råstoff	Mål vekt	beskrivelse	referanse	datering	bein best.
1									
2	3	7505		tetningskitt	2,4g	17 biter, st.mål 1-2 cm			V, K
3									
4	5	7506		kam, (reinsgevir?) bronseklump	1. 3,4 cm, 2,2g	Usammensatt, halvdel, 2 frag.som hører sammen. Del av rygg og tenner. Tosidig dekor. Relieff, gj.brutt. Bronse smeltet på bein (tapt?).	Illkjær 1993, 1 a/b. Martens I, 1969., s.21,fig.3, Haug 11	B1+B2. Seint 1. årh.	V
5	6	7507	I	a) krumkniv, jern	1.10 cm	Skaftenden brukt, var opprullet mot eggen (iflg. Rygh), l. 11 cm	Som R 142		V, K?
				4 jernfrag.	St.m. 1-3,5 cm	Flate biter.			
		7509		b) fibula, bronse	1.3cm, 8,8 g	Båndformet u.dekor, krave v.spiral Spiral og nål mangler.	R 230 (typeeks.) Resi 1986, 32 Almgren 1897, gr.V,fig.120 Martens I., s.22,fig-4a,Haug 3 Straume 1998, s.439	Resi: B2 2. årh. B2	
		7510		c) kam, (reinsgevir?)	1.3,3cm, 4,7g	Usammensatt, 2 frag. som hører sammen. Tosidig dekor. Antydte relieff.	Illkjær 1993, 1 (287: B2)	B2	
		7537b		del av kam	h.1,6, br.1,1 cm, 0,64g	1 fragment, dekor: punktsirkel forbundet m. linje. Funnet blant brente bein, i mag. merket: Haug 6a C 7537b, tilsv. haug 5. Kan høre til C 7510, jfr. tegning.			
			II	(brente bein uten oldsaker)					V, M?
6									
7	8	7511		a) krumkniv, jern		Tvunnet skaft	Som R 142	B?	
		7512		b) jernstk..m. nagle		(notat: ødelagt og tapt)			
8	9								V
9	11	7515	1a	a) leirkarskår, kullbiter	c.1140 g 2 g, diam. c. 18 cm?	Mange skår. Rødgul, noen m. sort innsi- de (matskorpe?), grovt magret glimmer og små kvartskorn? 8 randskår, svakt utbøyd rand.			2 V, 1 M? 1 a og 1 b

Haug nr.	haug nr.	Cnr.	grav nr.	Gjenstand råstoff	Mål vekt	beskrivelse	referanse	datering	bein best.
		7516	1b	b) tetningskitt	25 g	20 biter, 2-5,1 cm, ca.35 mindre. Avtrykk.		C14tetn.kitt 200-25BC	
		7517	II	c) tetningskitt	17,5 g	32 biter 1,5-3,4 cm, ca. 40 mindre. Avtrykk.		C14tetn.kitt AD40-205	2 V, M+K, c og d
		7518		d) skjoldbule, jern	Indre d. 10cm		Avb. Innb. 1875, pl. IV, fig. 24 Martens I. 1969, fig. 2, Haug 10 Grieg 1926, gruppe 1a Ilkjær 1990	1.beg.2.årh B1-B2	
		7519		e) lanse, jern			R 204? Ilkjær 190, typ.6, katalog s. 346	B1-B2	
		7520		f) lanse, jern			R 204? S. 147?		
		7508		g) remspenne, jern	2x2,1 cm	Tilnærmet kvadratisk.			
		7521	IIIa	h) leirkarskår	155 g	13 skår. Rødgul, grov magring (glimmerkvr?). 1 randskår, svakt fortykket rand. 1 bunnskår.			
				i) leirkarskår		Trolig sammen med C 7521			
		7522	IV	leirkarskår	207 g	c.30 skår. Rødgul, grov magring (glimmerkvr?). 5 randskår, sterkt ut-overbøyd, fassettert rand. 3 skulderskår. 2 bunnskår.	Hinsch 1951, fig. 11 no 13	y.førrom.ja.	2 V, 1 K
				brent leire	6,46 g	2 klumper med avtrykk.			
				tetningskitt	0,58 g	20 biter, tilhører trolig C 7524			
				brent bein	1 bit				
		7524		l) tetningskitt	5,8 g	20 biter, 1-2 cm, 23 mindre. Avtrykk.		C14tetn.kitt 360-125BC	
		7535	V	m) kam, bein/gevir	1. 4,1cm, 4,16 g	Usammensatt, 2 frag. som hører sammen. Halvdel av ryggparti. Tosidig dekor, relieff, gj-brutt. Funnet blant brente bein, merket f.	Ilkjær 1993, 1 a/b	B1-B2	2 V, M?
10	10	7513	I	a) leirkarskår	218 g	Ca. 20 skår, rødgul, grovt magret (glimmerkvarst?).			1 V (bjørn)
		7536		b) beinnål?		Funnet blant br. bein. Tap?			1 V, K?

Haug nr.	haug nr.	Cnr.	grav nr.	Gjenstand råstoff	Mål vekt	beskrivelse	referanse	datering	bein best.
		7514	II	c) kam	1,4,1 cm, 4,16g	Usammensatt, halvdel, 2 frag. som hører sammen. Ryggparti og tenner. Tosidig dekor, relief.	Ilkjær 1993, 1 b	B1-B2	
11	12	7537		slagge kam	br.1 cm, h.1,5cm, 0,7g	Tapt? Trelagskam. 2 frag. som hører sammen, del av tannparti. Funnet blant brente bein.	Ilkjær 1993, 3	C?	V
		7537 c		1 leirkarskår	4,3 cm, 17,2g	1 skår, rødgul, grov magring.			
		7537 d		2 skår	St.m. 2,2 cm, 5,8g	Rødgul, grov magring, merket Haug 12 c, <i>kan være fra haug 11</i> , selv om det bare nevnes ett skår i skr.protokoll og i trykt innber.			
		7537 e		Bit av kam? <i>Usikker tilhørighet!</i>	St.m. 1 cm, 0,54g	Dobbel punktsirkel og bucom. Splittet på langs. Funnet blant brente bein, merket Haug 9 (tilsv.haug 8). Passer ikke kam 7535 i haug 9, kan være fra haug 8, men <i>ingen oppl.om funn i innb.</i> <i>Kan tilhøre trelagskammen?</i>			
17	20	7523		leirkarskår	St.m. 8,8cm, st.ty.1,2cm, 79,2g	Grovt, grågul ytterside, gråsort innside, avskalling.			

C7535, 7356, 7537 er funnet etter utgravningen blant de brente beina, men det er ikke alltid klart fra hvilken grav. I den skriftlige innberetningen (museumsprotokollen) er opplysninger som indikerer hvilken grav beina hører til. Beinbestemmelser ved P. Lahtiperä, 1980, Zoologisk Museum, Bergen, se kpt. 4.1 om flatmarksgravene. V = voksen, K = kvinne, M = mann.

Kam-råstoff bestemt av R. Lie og A.K. Hufthammer, se kapt. om kammer i kpt. 4.2.1.

C14-dateringer fra Haug 9:

Grav IV, tetningskitt (C7524): BP 2190±70, kal. 1 s. 365-125 BC (Tua-2588). Flatmarksgrav

Grav 1b, tetningskitt (C7516): BP 2105±70, kal. 1 s. 200-25 BC (Tua-2586). Flatmarksgrav

Grav II, tetningskitt (C7517): BP1905±70, kal 1 s.AD 40-205 (Tua-2587). Sekundærgrav

LITTERATUR:

- Almgren, O. 1897: *Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte*. Stockholm.
- Grieg, S. 1926: *Hadelands eldste bosetningshistorie*. Skrifter utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. I Hist.- Filos. Klasse. 1925. No. 2. Oslo.
- Hinsch, E. 1953: Førromersk jernalder i Norge. Nordiska Arkeologmøtet I 1951. *Finska Fornminnesföreningens Tidskrift* LII:I, 51-71. Helsinki.
- Ilkjær, J. 1990: *Illerup Ådal 1-2. Die Lanzen und Speere*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 25. 1-2. Højbjerg.
- Ilkjær, J. 1993: *Illerup Ådal 3. Die Gürtel*. Jutland Archaeological Society Publications XXV:3. Århus. (Textban und tafelband)
- Martens, I. 1969: Gravfeltet på By i Løten, Hedmark. *Universitetes Oldsaksamling, Årbok* 1965-1966: 11-148. Oslo.
- Resi, H. Gjøstein. 1986: *Gravplassen Hunn i Østfold*. Norske Oldfunn XII. Oslo
- Straume, E. 1998: Fibeln der römischen Kaiserzeit aus Norwegen – der Stand der Forschung. *100 Jahre fibelformen nach Oscar Almgren*. Internationale Arbeitstagung 25.-28. mai 1997, s. 437-451. Kleinmachnow, Land Brandenburg. Wünsdorf.

8.2 KOMMENTARER TIL GRAVFUNNENE FRA O. RYGH'S UTGRAVINGER (SE KPT. 4.2.1).

VÅPEN

Våpnene er behandlet av Jørgen Ilkjær i publikasjonene om offerfunnene i Illerup Ådal, 1990. Her er referert fra oversikt s. 346. *Cnr. er riktig referanse, men noen haugnumre er her feil (riktig nr. i parentes):*

N Bråten Høy 24, C5179-82. Type: spyd:6, skjoldbule: 6a, håndtak 5c. Dat: C1b-C2. Gr. 7

Litt: Herteig 1955.s.181, Fett 1938 nr. 48.

N Bråten høy 48, C5208-10. Type: spyd 20, lanse 6, skjoldbule 1. Dat: B1-B2. Gr. 1

Litt: Grieg 1926, s.49, abb,34, Herteig 1955, s.177.

N. Bråten 2, C5174-76 (= haug 19/1870). Type: lanse 6, skjoldbule 2, håndtak 3a. Dat: B2. Gr.2. Litt. Herteig 1955 s. 177.

N Bråten 7, C 7518-20 (= Haug 9/1875). Type: lanse 6, skjoldbule 1. Dat: B1-B2. Gr. 1

Haug 50/1870, som bare inneholder en skjoldbule, er ikke i Ilkjærs katalog, men datering av typen passer bra med et leirkar fra samme haug, men som muligens tilhører en annen grav.

Det eneste funnet som ikke så lett lar seg plassere er fra haug 2/1870. Det er datert svært forskjellig av ulike forfattere, jfr. katalogen. Funnet er ikke med i Ilkjærs katalog, mens det iflg. Bemann og Hahne ikke kan typebestemmes, men dateres til folkevandringsdringstid? trolig basert på den korsformete spennen (1994:516).

Noen misforståelser hos Ilkjær: Die Gürtel (1993), er oppstått pga. forvirring m.h.t. haugnummer:

På side 344 omtales funnene fra Haug 6 som krumkniv, kam og fibula (må være grav fra 1870, siden det ikke er funn fra haug 6/1875). Dette er feil, den eneste grav med denne kombinasjonen er fra haug 5/1875, og her er ikke belteutstyr. I haug 6 er flere beslag og ring med torn og er uten våpen. Beskrivelsen av en firkantet beltespenne kan passe med den fra haug 9/1875.

KAMMER

Kommentarer til tabellen.

C5197 har en uvanlig dekor og har også dekorert rygg, den har ikke det vanlige bueformete relieff, men et komplisert og til dels dypt innskåret mønster, og er av Ilkjær plassert som type 1b.

C 7535 er nå mer fragmentert enn foto i Resi 1986 pl. 37,5 som viser at kammen sannsynligvis er

type 1b. Fragmentet er så lite at typebestemmelsen er noe usikker. Det er en uoverensstemmelse mellom min typebestemmelser og Ilkjærs i Liste 33 (Ilkjær 1993/4 Tafelband).

C 7510 har relieff, dog enkelt, og jeg har derfor bestemt den som type 1b, mens Ilkjær har plassert den som type 1c. Kammen er omtalt som funn i haug 6 (Ilkjær 1993:287), som er nummeret i den håndskrevne museums katalogen, mens i den trykte innberetning er dette haug 5. Ilkjær påpeker at det trekantete relieffmønster avviker fra de øvrige bueformene, som må være grunnen til at han plasserer den som type 1c (men C5197 avviker også). Denne kammen er funnet sammen med en bronsefibula (Almgren gr. V, fig.120) som daterer graven til B2 (op.cit., se også Resi 1986:32,34), ulik typebestemmelse har derfor ingen betydning for datering. Graven inneholdt også en krumkniv. Beltespennen som omtales av Ilkjær tilhører ikke denne graven, men haug 9/grav II. Misforståelsen kommer av at spennen har Cnr 7508, et nummer som faller innimellom Cnr. fra haug 5.

Tilleggsopplysninger:

Kamfragmentene under Cnr 7535-7537 ble oppdaget ved gjennomgangen av brente bein samlet inn i 1875. I den håndskrevne museums katalogen er anført fra hvilken haug, men dette haugnummer er ikke identisk med nummeret i den trykte tilveksten. Trelagskammen har Cnr 7537, og må være den som er oppført i Ilkjærs liste 48a under Bråten (1993/4 Tafelband). Dette Cnr tilhører i den skrevne museums katalogen haug 12, i den trykte innberetningen haug 11, hvor det opplyses at det er funnet to småstykker av en "halvmåneformet benkam". Med samme Cnr er to små fragmenter som også må tilhøre kammer. Siden han opplyser at stykkene kan settes sammen, må det være trelagskamfragmentene Rygh referer til. C 7537b har i magasinet merke haug 6a, men i haug 6 er ingen funn. Haug 6 i den håndskrevne museums katalogen tilsvarer haug 5 i den trykte, og fragmentet *kan* tilhøre kammen C7510 i denne haugen (jfr. tegning hvor bitene er satt sammen). Det andre fragmentet 7537e er merket haug 9, som i den trykte tilveksten er haug 8. Her var bare 6 g brente bein, og det er kanskje ikke sannsynlig at det blant disse ble funnet et kamfragment i etterkant? Muligens stammer det fra en av de mange beinsamlingene fra haug 9 (haugnr. i trykt tilvekst).

8.3 GRAVFUNNENE FRA OLUF RYGH'S UTGRAVNINGER 1870 OG 1875. FOTOLISTE (SE KPT. 4.2.1)

Fotografer: EIJ: Eirik Irgens Johnsen, ACE: Ann Christine Eek, EH: Ellen Holthe

Haug nr/ grav nr	Cnr	Gjenstand/er	kategori	Cfnr	fotograf
1870					
1	5151-52	Skjoldhåndtak, kantbeslag	våpenggrav	25266-3	ACE
2	5153	Korsform.spenne	«	29243-112,113	ACE
	5154	Skjoldbule, 2 lanser	«	25266-11	ACE
6/II	5160	ring m.beslag	beslag mm	25267-1	EIJ
6/III	5156-59,62	Smykker (i leirkar)	smykkegrav	29267-4	EIJ
	5156	Deler av beinnål		25275-3	EIJ
	5156	Leirkar		29243-23	ACE
6/IV	5160-61	Ringer m beslag	beslag mm	25267-1 og 7	EIJ
9	5163	Fibula,	smykkegrav	29243-271	ACE
	5164	Spinnehjul		24672-10	EH
	5165	Pilspiss, sekundær		25267-10	EIJ
11	5166	Jernstift, jernstkr.		25268-1	EIJ
12	5167	Leirkarskår, spannf.	leirkarskår	25268-5	EIJ
13	5168	Skjoldtornspenne mm	belteutstyr	25268-7	EIJ
	5170	Leirkarskår	leirkarskår	25269-4	EIJ
14	5171	Hank	leirkarskår	25269-8	EIJ
17	5173	Leirkar, skår,hank	leirkar	25276-3	EIJ
19	5174	Skjoldbule, håndtak	våpenggrav	25269-10	EIJ
	5175	Spyd		«	
	5176	Beltespenne		«	
22	5177-78	Nøkkel, beslag	nøkkel, beslag	25270-3	EIJ
24/I	5179	Skjoldbule	våpenggrav	25275-07	EIJ
	5180	Spyd		«	
	5181	Kantbeslag, håndtak		«	
24/II	5182a	Leirkarskår	leirkar	25275-9	EIJ
24/III	5182b	Leirkarskår	leirkarskår	25275-11	EIJ
25/I	5183	Leirkar	leirkar	25276-5	EIJ
25/II	5184	Leirkar	leirkar	29243-88	ACE
25/III	5186, 87,88	Härnål, kniv, spinnehjul?	smykker	25275-1	EIJ
	5185	Leirkar		29243-93	ACE
25/IV	5185	Härnål (foto m. grav III)	smykker	25275-1	EIJ
26	5189	Kam	kam	25081-17	EIJ
27	5190	Fibula	redskapsgrav	29243-296	ACE
	5191	Krumkniv		29243-161	ACE
28	5192	Leirkarskår	leirkarskår	29243-109	ACE
30	5193	kam	redskapsgrav	29243-269	ACE
	5194, 5196	Sigd, synål		29243-154	ACE
32	5197	Kam	kam	29243-264	ACE
	5198	Torn		29243-163	ACE
35	5199-5200	2 nøkler	nøkkel	29243-158	ACE
37	5202	Leirkar	leirkar	29243-140	ACE
	5203	Leirkar		29243-100	ACE
39/II	5204	Leirkar	leirkar	29243-136	ACE
44	5205-06	Sigd, krumkniv	redskapsgrav	29243-159	ACE
	5207	Jernnål (usikker alder)		29243-160	ACE
48	5208a	Skjoldbule	våpenggrav	29243-148-151	ACE

Haug nr/ grav nr	Cnr	Gjenstand/er	kategori	Cfnr	fotograf
	5208b	Skjoldhåndtak		29243-151	ACE
	5209-10	2 spyd		29243-157	ACE
50/I	5213	Leirkar	leirkar	29243-104	ACE
	5213	Hank		29243-106	ACE
50/II	5211b	Skjoldbule	våpengrav	29243-145	ACE
	5211b	Skjoldhåndtak		29243-147	ACE
	5212	2 kniver		29243-155	ACE
50/IV	5214	Tetningskitt (remspenne)		29243-275	ACE
	5214b	Hestetann		29242-162	ACE
51	5215	Leirkarskår, spannf.kar	leirkarskår	29243-120	ACE
54	5216	Leirkarskår	leirkarskår	29243-110	ACE
57	5217	Kam	kam	25081-10,11	EJE
		flatt stk. av bein		25081-13	EJE
60	5218	Leirkarskår	leirkarskår, grov	29243-279, 280	ACE
61	5219	Ring m nål, jern		29243-273	ACE
62	5220-21	Sølvhektespenne+fragm.	smykkegrav	29243-107 (copy)	ACE
	5220	Leirkarskår, spannf.		29243-121	ACE
65	5222a	Leirkarskår	leirkarskår	29243-124, 125	ACE
	5222c	Leirkar, fragm.	leirkar	29243-130	ACE

Haug nr/ grav nr	Cnr	Gjenstand/er	kategori	Cfnr	fotograf
1875					
2	7505	Tetningskitt	flatmarksgrav	25081-22	EIJ
4	7506	Kam	kam	29243-267,268	ACE
5	7509	Fibula,	redskapsgrav	25081-5,6	EIJ
	7510	Kam		25081-9	EIJ
	7507	Krumkniv (+4 jernstykker)		25081-21	EIJ
	7537b	del av kam (C7510?)		25081-2,3	EIJ
7	7511	Krumkniv	redskapsgrav	29243-126	ACE
9/1a	7515	Leirkarskår	flatmarksgrav	29243-287, 288, 289, 291	ACE
9/1b	7516	Tetningskitt	flatmarksgrav	25081-29,30	EIJ
9/II	7518	Skjoldbule	våpengrav	29243-152	ACE
	7519, 20	2 spyd (lanser)		29243-128	ACE
	7508	Remspenne		25081-7	EIJ
	7517	Tetningskitt		25081-27,28	EIJ
9/III	7521	Leirkarskår	leirkarskår, grov	29243-277	ACE
9/IV	7522	Leirkarskår	flatmarksgrav	29243-283	ACE
	7524	Tetningskitt	flatmarksgrav	25081-24,25	EIJ
9/V	7535	Kam	kam	25081-8	EIJ
10/I	7513	Leirkarskår	flatmarksgrav	29243-292	ACE
10/II	7514	Kam	kam	25081-14,16	EIJ
11	7537e	Kam, fragment	kam	25081-1	EIJ
	7537	Kam, fragment		29243-108	ACE
	7537c	Leirkarskår		25081-20	EIJ
	7537d	Leirkarskår		25081-19	EIJ
17	7523	Leirkarskår	leirkarskår, grov	29243-293	ACE

8.4 FOTO AV ALLE GRAVFUNNENE FRA OLUF RYGHS UTGRAVNINGER I 1870 OG 1875

C5151-52

C5153

C5154

C5160

C5156-5158-5159

C5156

C5156

C5161

C5163

C5164

C5165

C5167

C5168

C5170

C5171

C5173

C5174-76

C5177-78

C5179-81

C5182a

C5182b

C5183

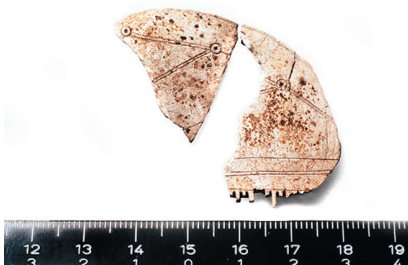
C5184

C5186-88

C5185

C5189

C5190

C5191

C5192

C5193

C5196-5194

C5197

C5198

C5199-5200

C5202

C5203

C5204

C5206-5205

C 5207
Haug 44

C5207

C5208

C5210-5209

C5213

C5213

C5211

C5212a-b

C5214

C5215

C5216

C5217

C5217

C5218

C5218a

C 5219
Haug 61

C5219

C5221

C5220

C5222a

C5222a

C5222b

C7506

C7506

CE2081_06-05_C7509

C7509

C7510

C7507

C7511

C7518

C7519-7520

C7508

C7517

C7517

C7521

C7535

C7514

C7514

C7537e

C7537b

C7537b

C7537

C 7537
Haug 11

C7537d

C7523

C7505

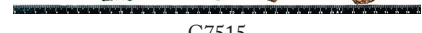
C7515

C7515

C7515

C7515

C7516

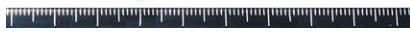
C7516

C7522

C7513

C7524

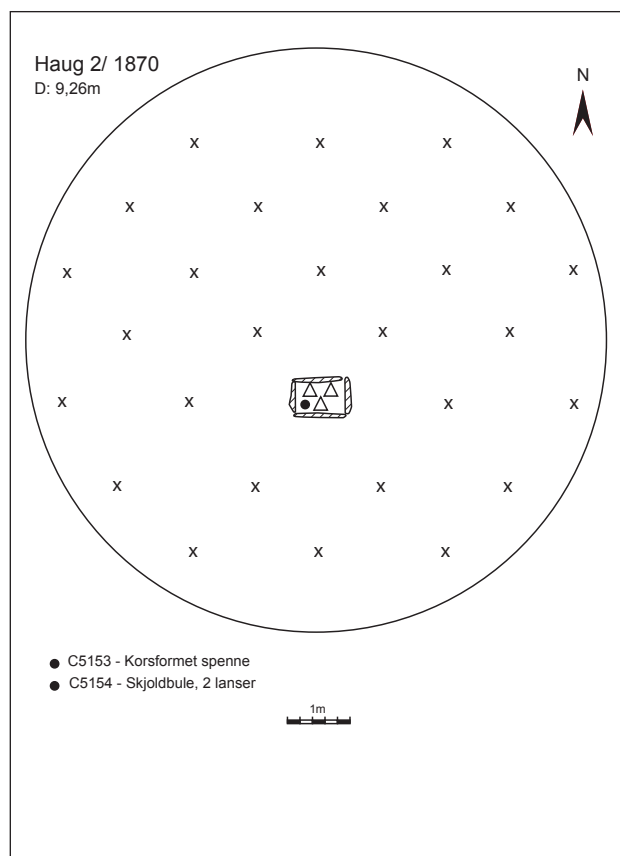
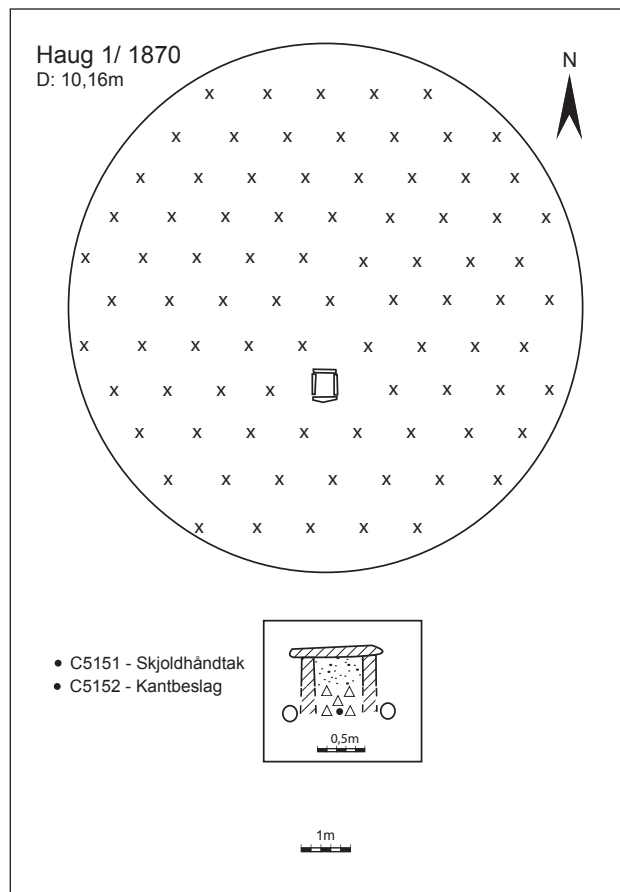

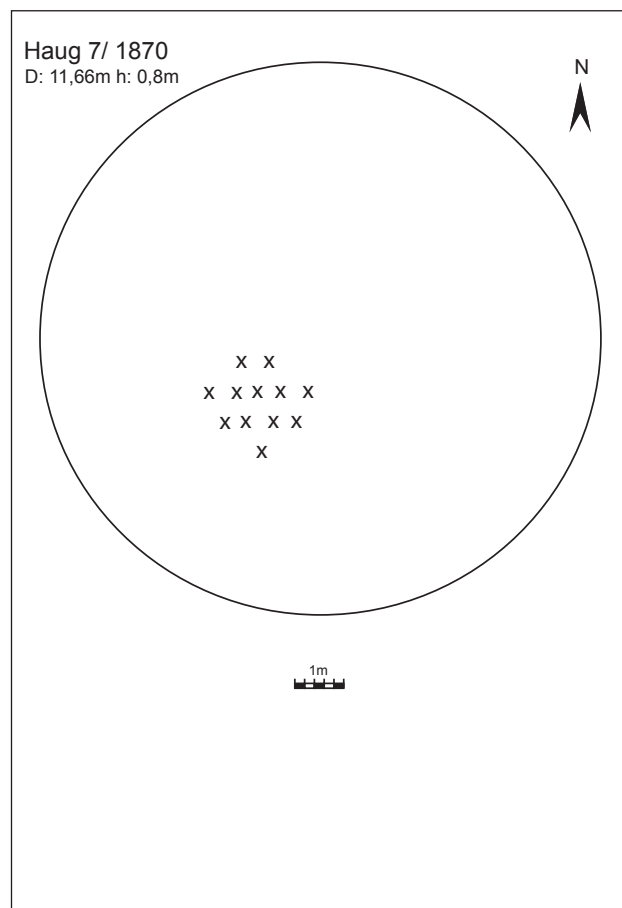
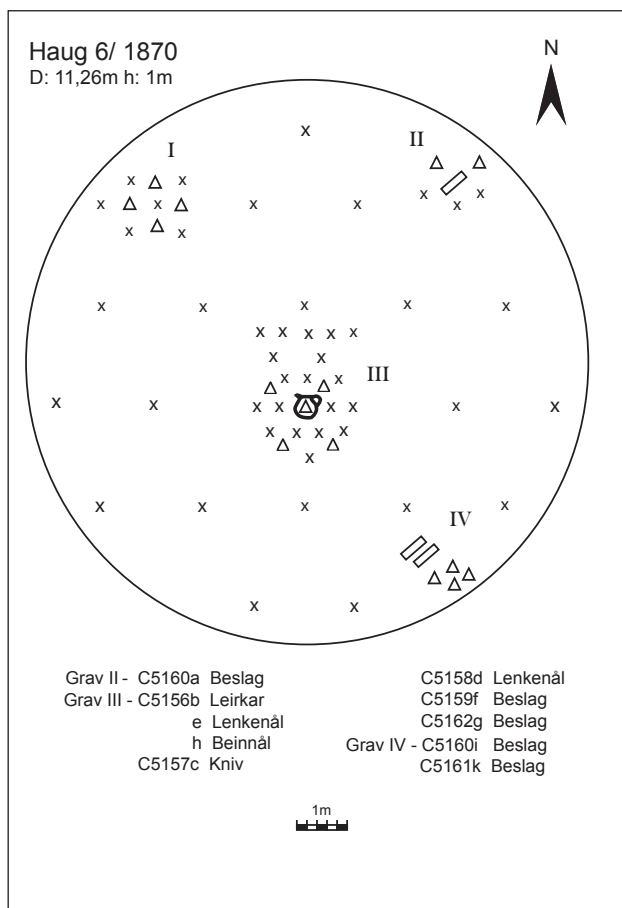
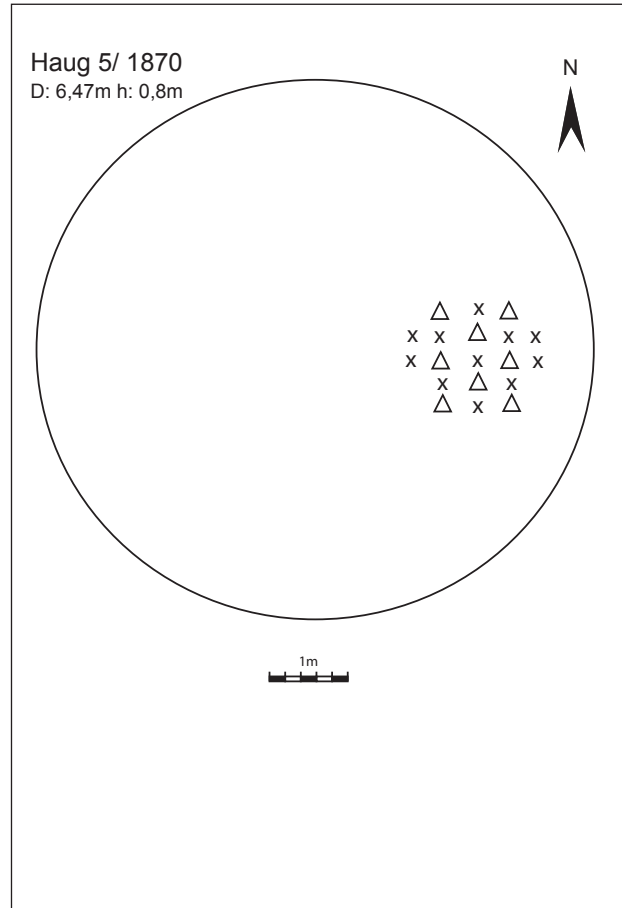
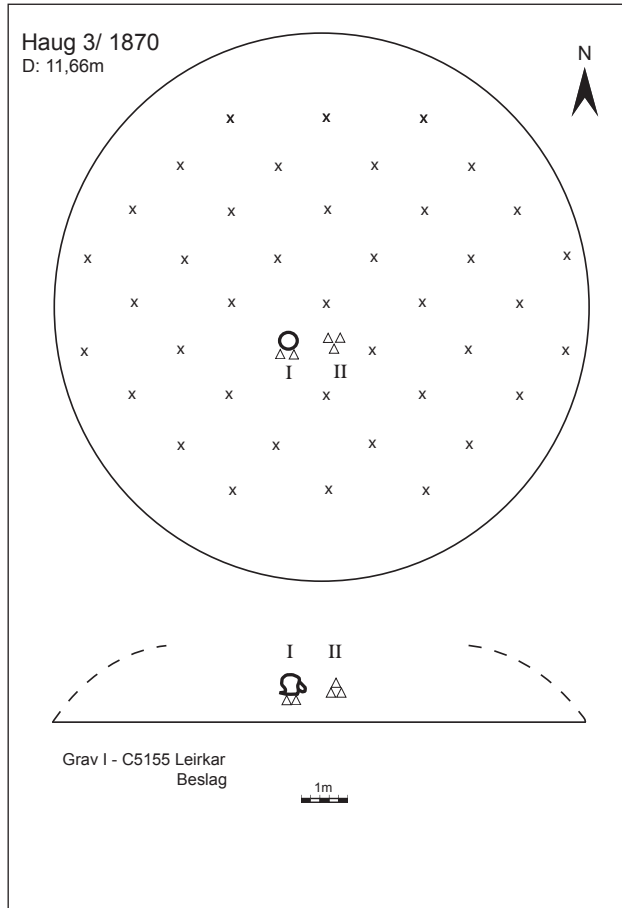
C7524

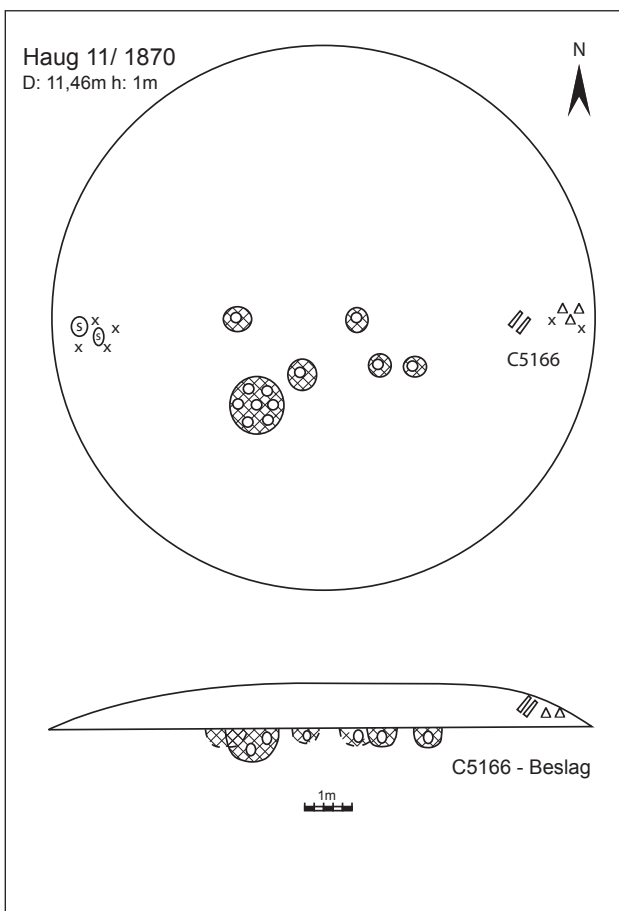
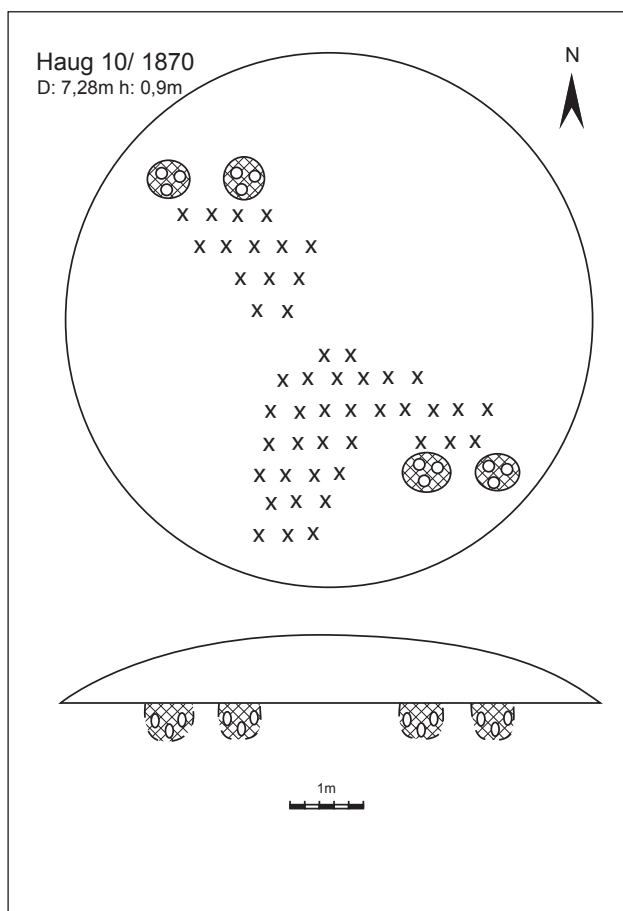
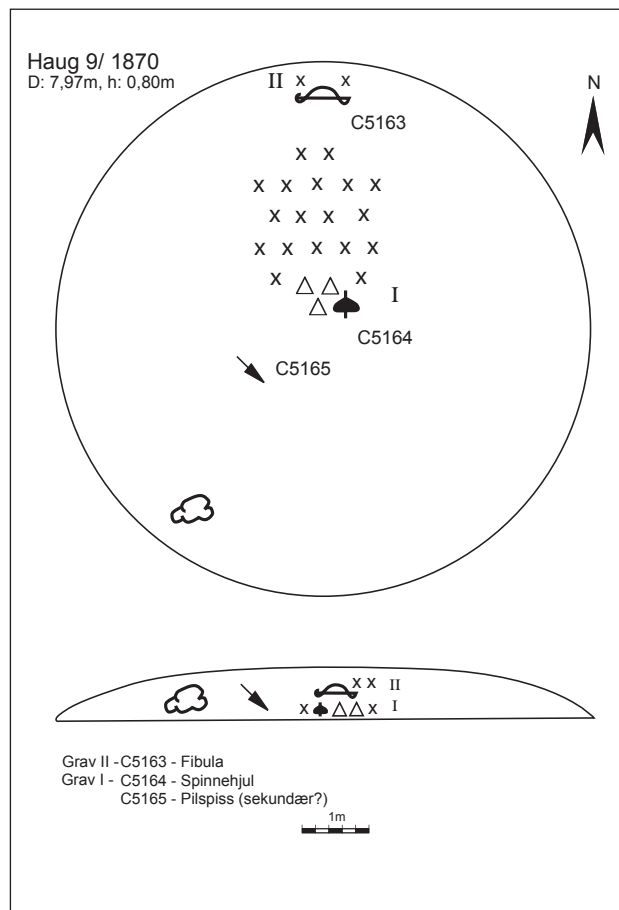
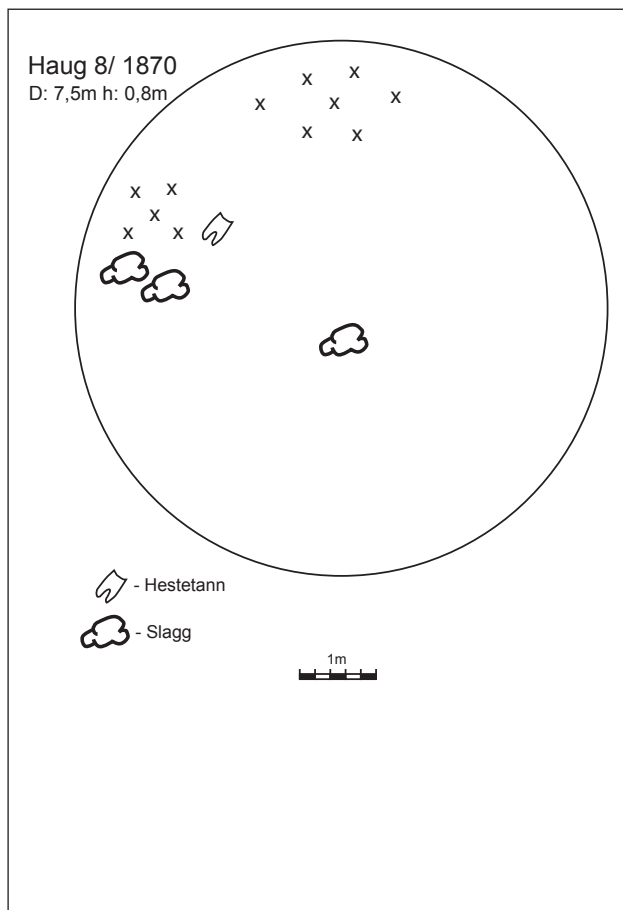
8.5 TEGNINGER AV ET UTVALG GRAVER FRA RYGH'S UTGRAVNINGER I 1870 OG 1875.
DE ER TOLKNINGER PÅ GRUNNLAG AV HANS BESKRIVELSER.

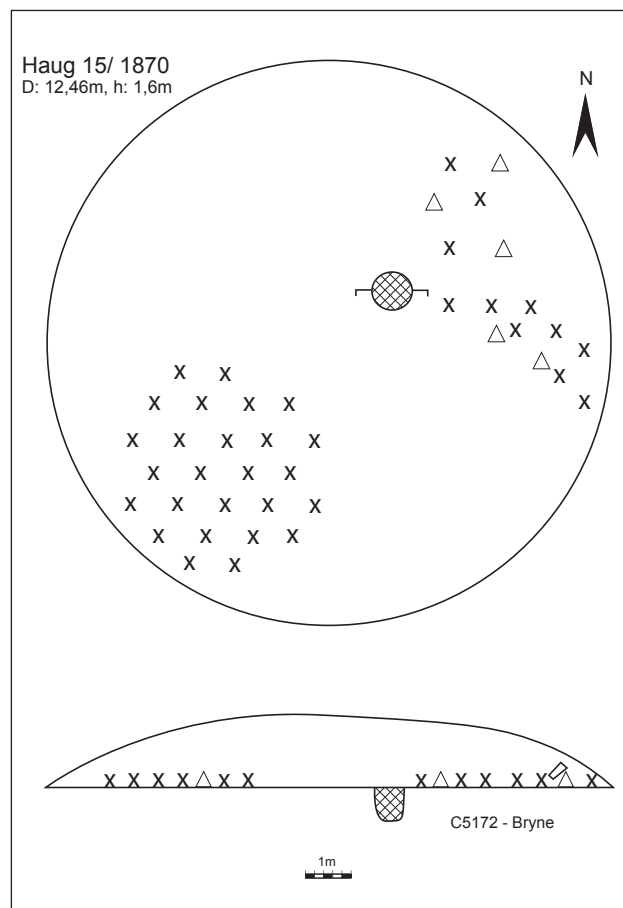
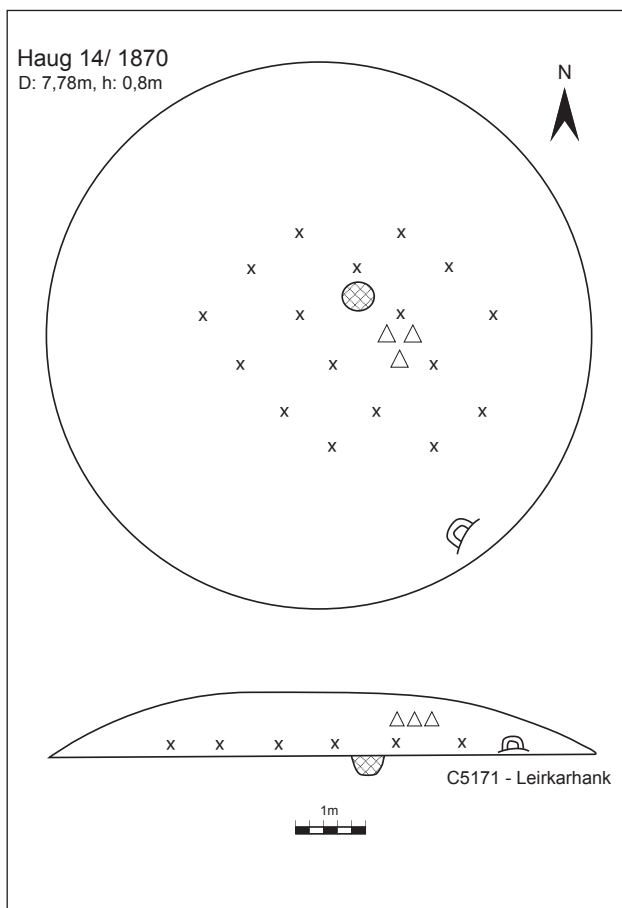
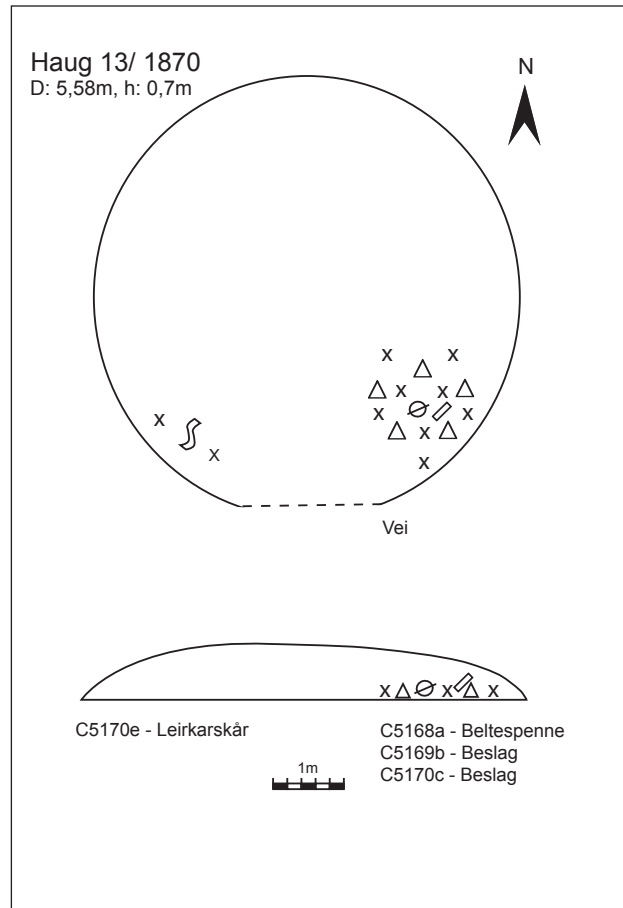
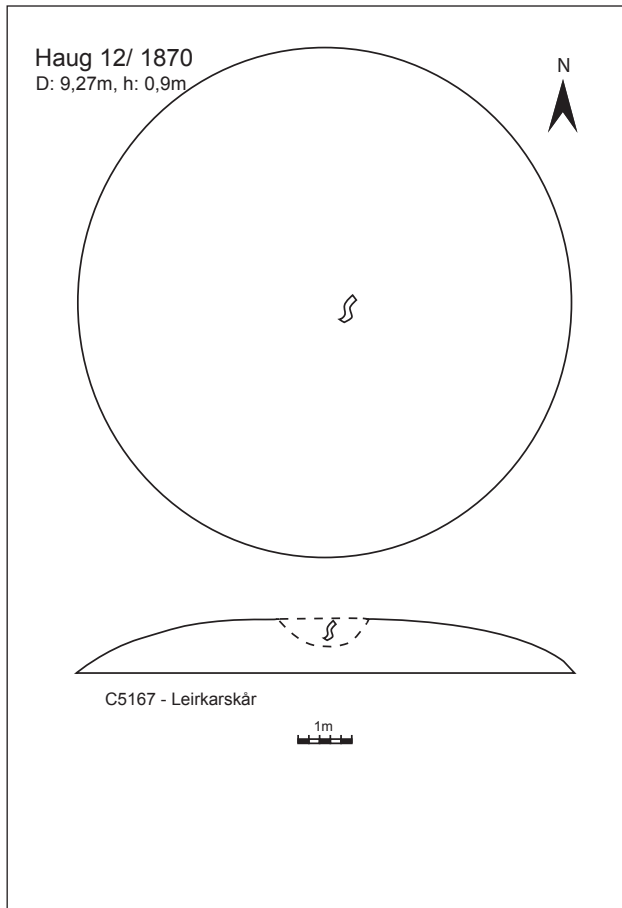
Signaturer:

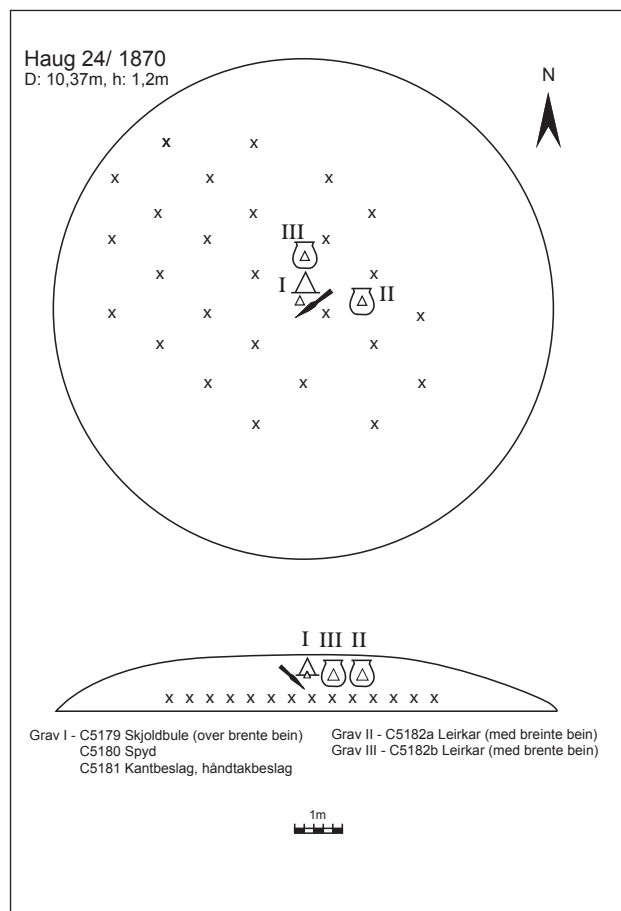
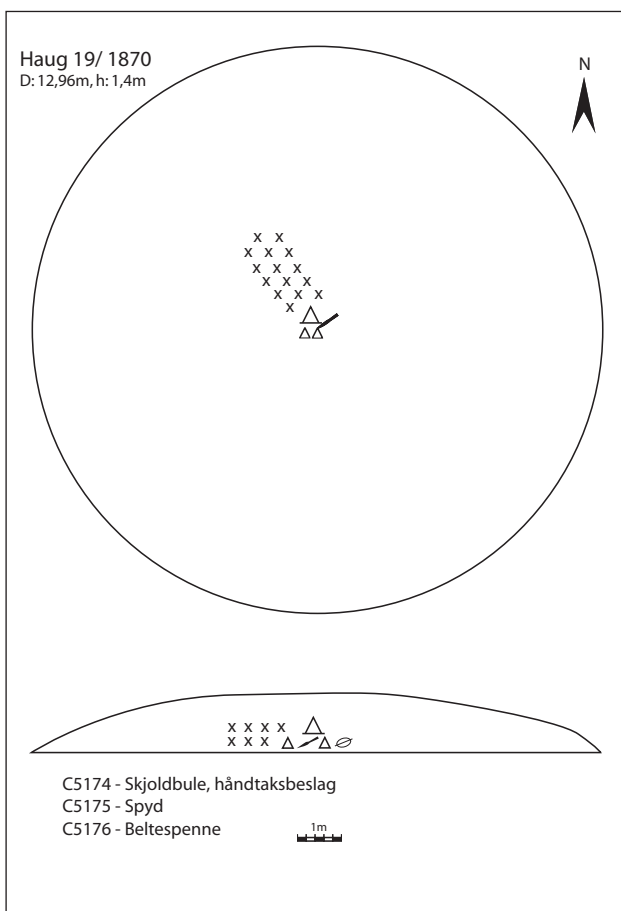
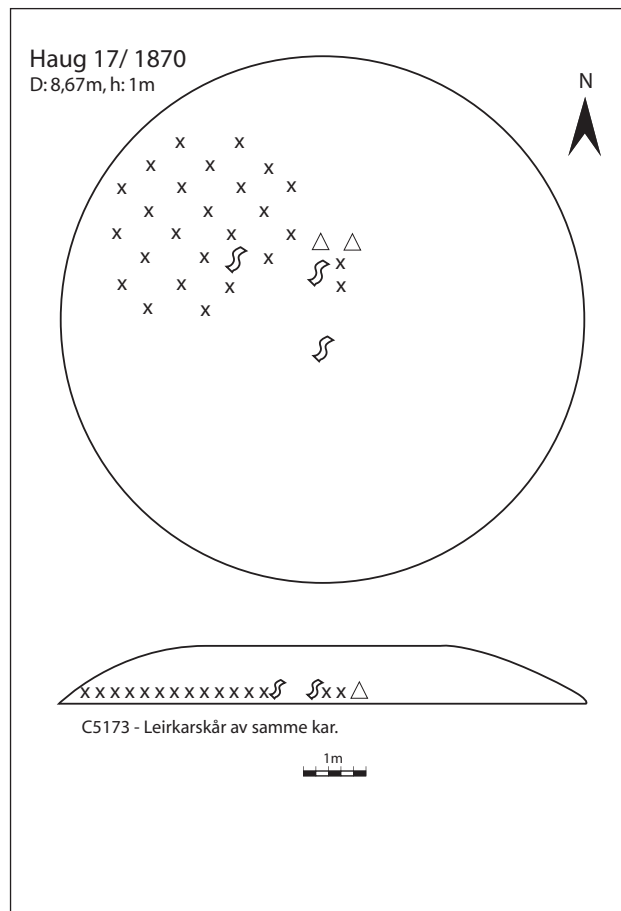
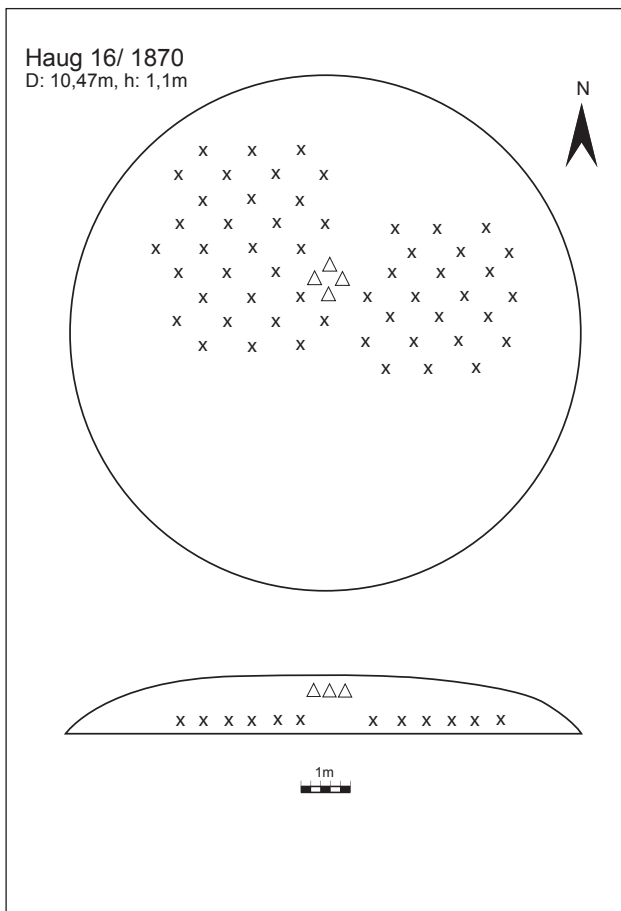
	= Skjoldbule
	= Pilspiss
	= Spydspiss
	= Fibula
	= Kam
	= Krumkniv
	= Sigd
	= Nål
	= Leirkar
	= Leirkarskår
	= Leirkarhank
	= Beslag
	= Beltespenne
	= Spinnehjul
	= Nøkkel
	= Bryne
	= Andre objekter
	= Hestetann
	= Slagg
	= Tetningskitt
	= Reist stein
	= Helle
	= Stein
	= Bruddstein
	= Brent bein
	= Kull
	= Kull i grop
	= Kull og brent stein i grop
	= Aske
	= Sand
	= Brent sand

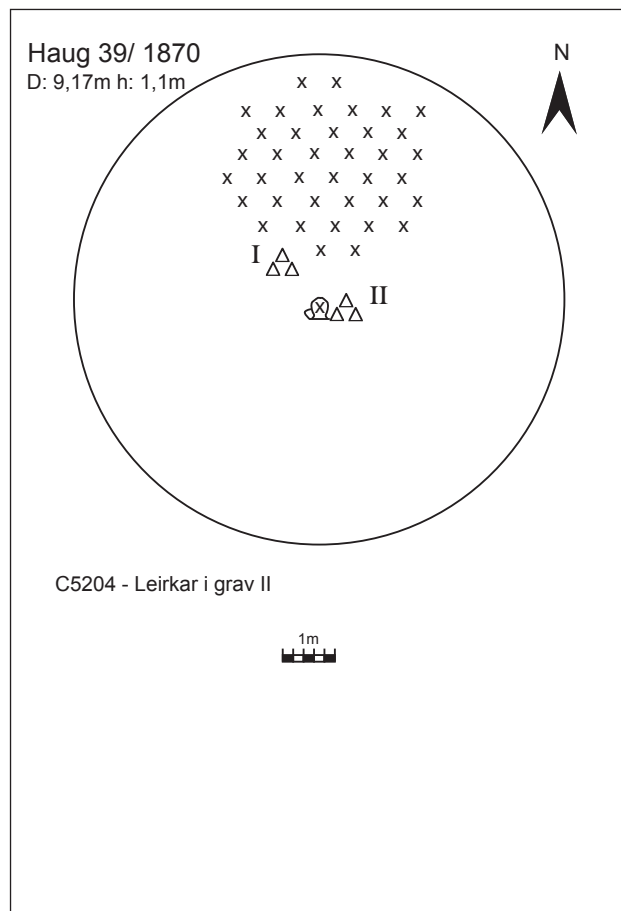
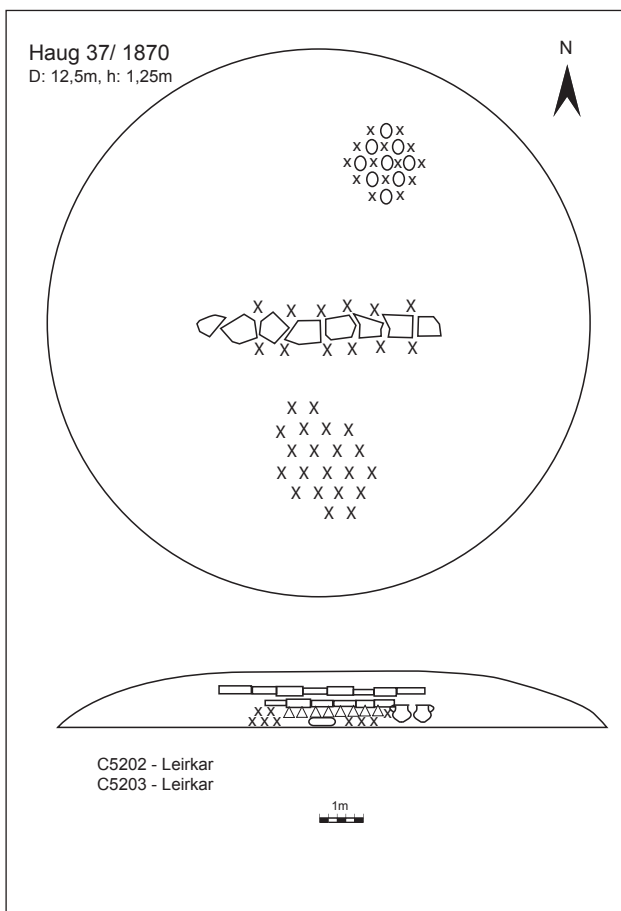
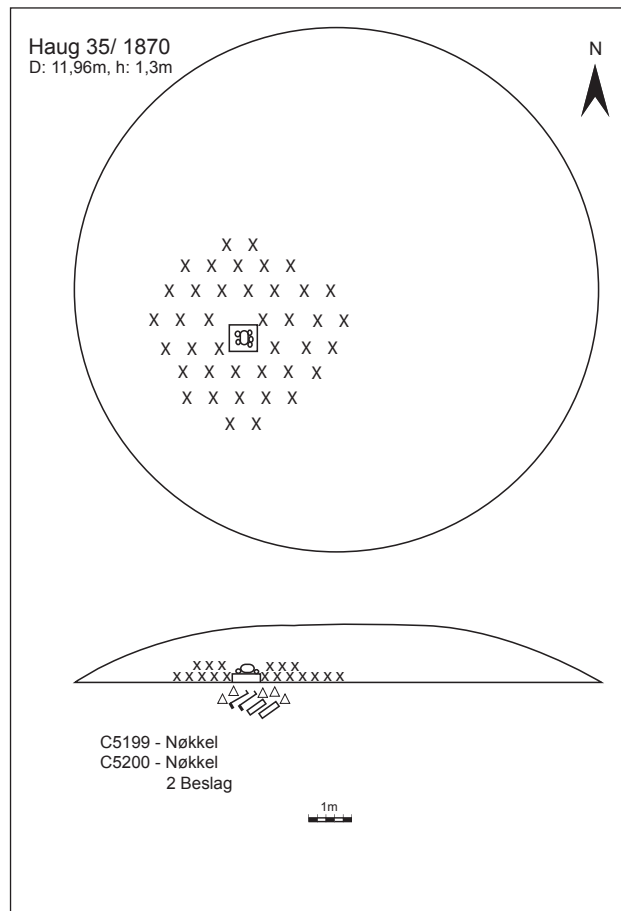
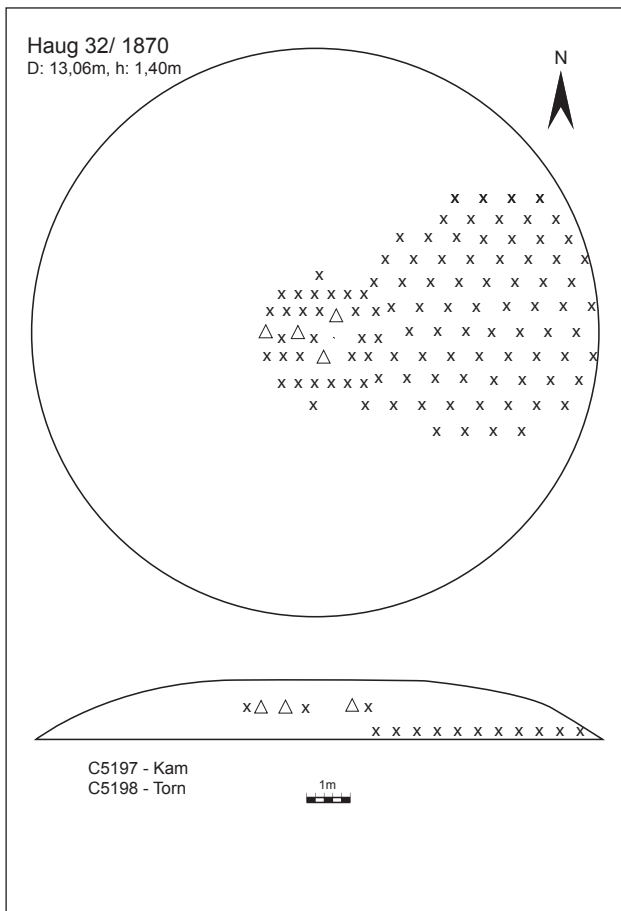

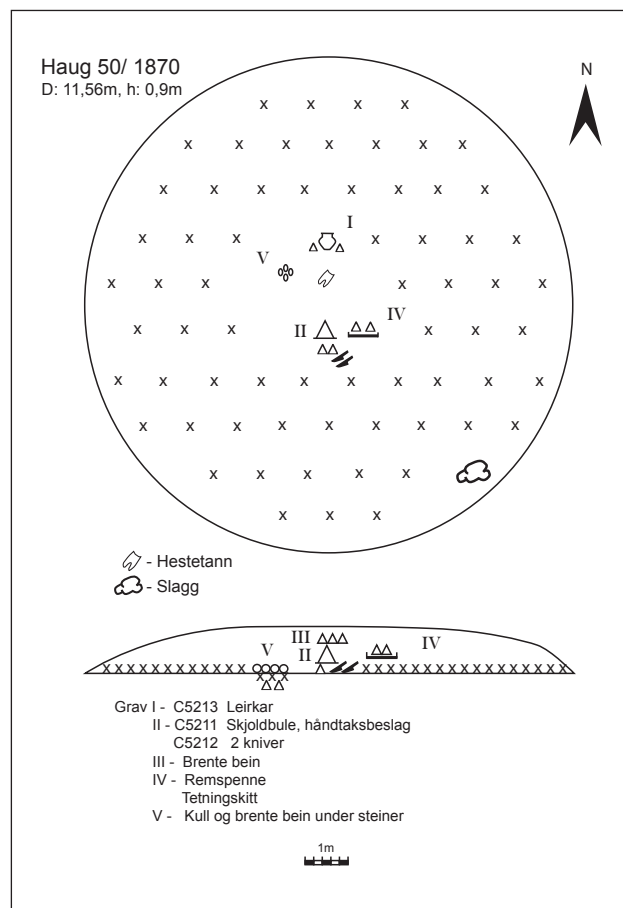
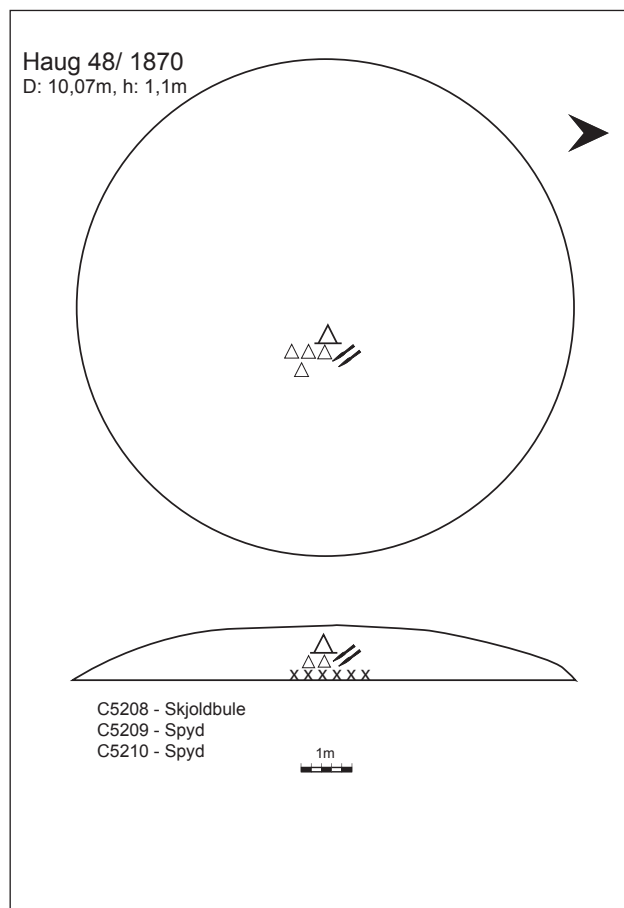
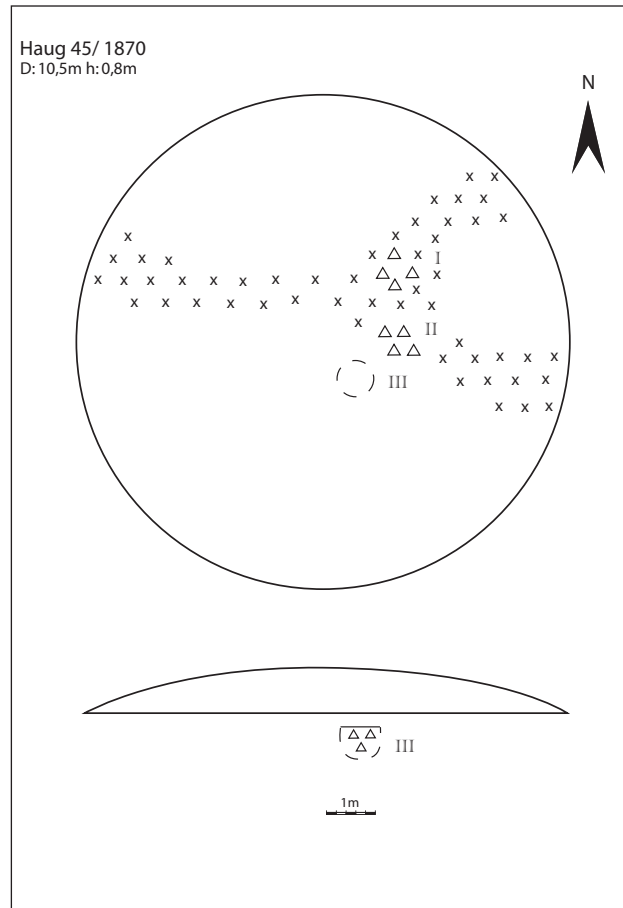
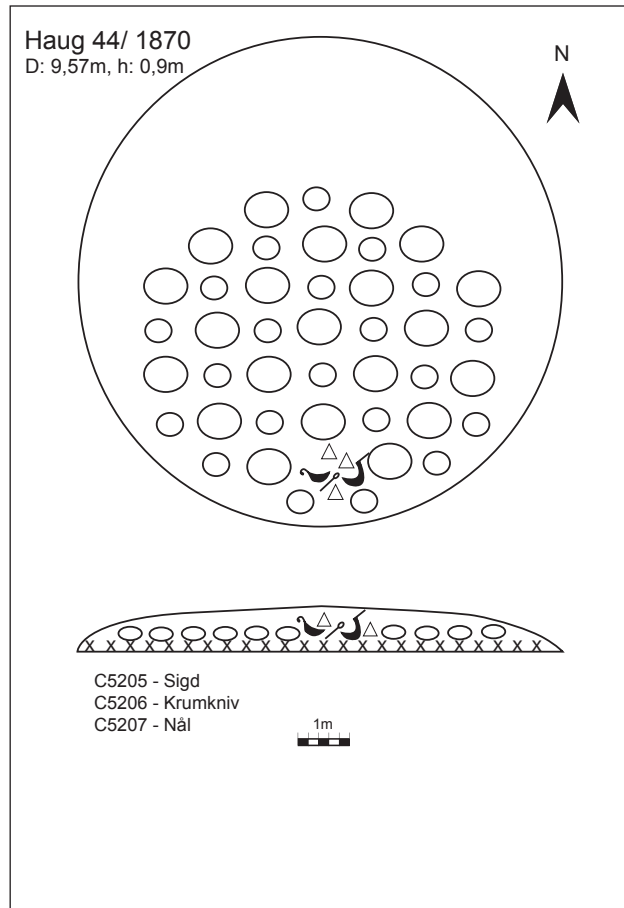

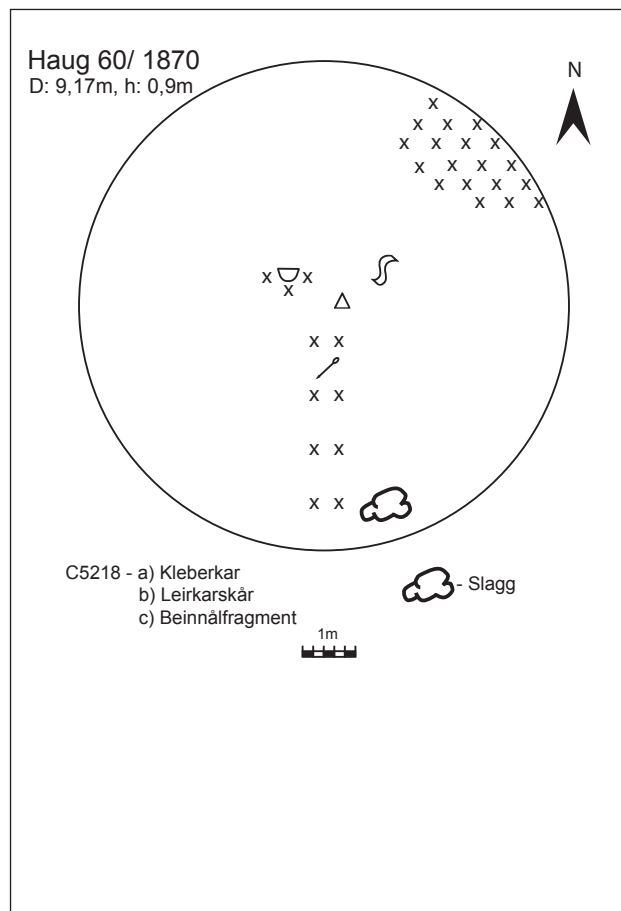
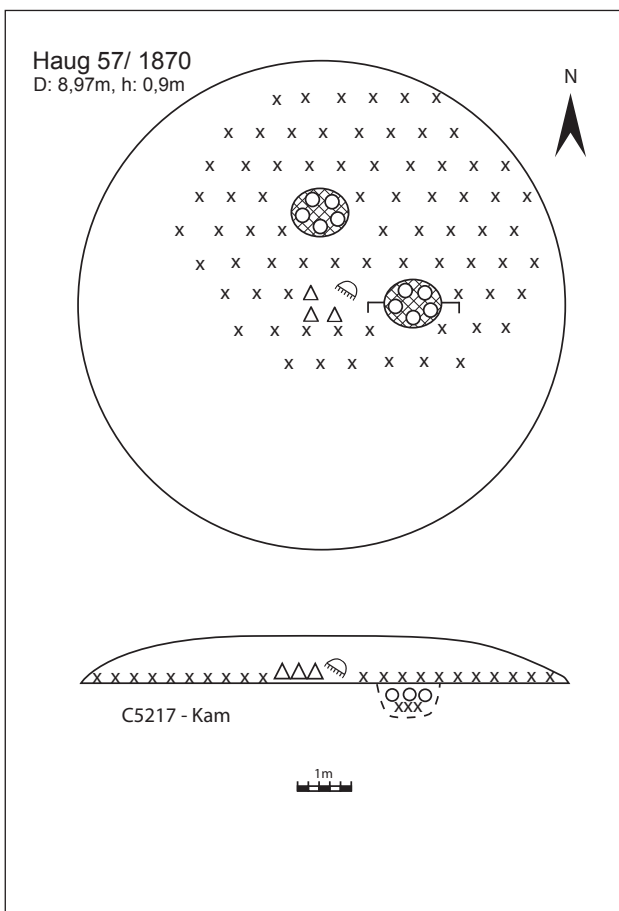
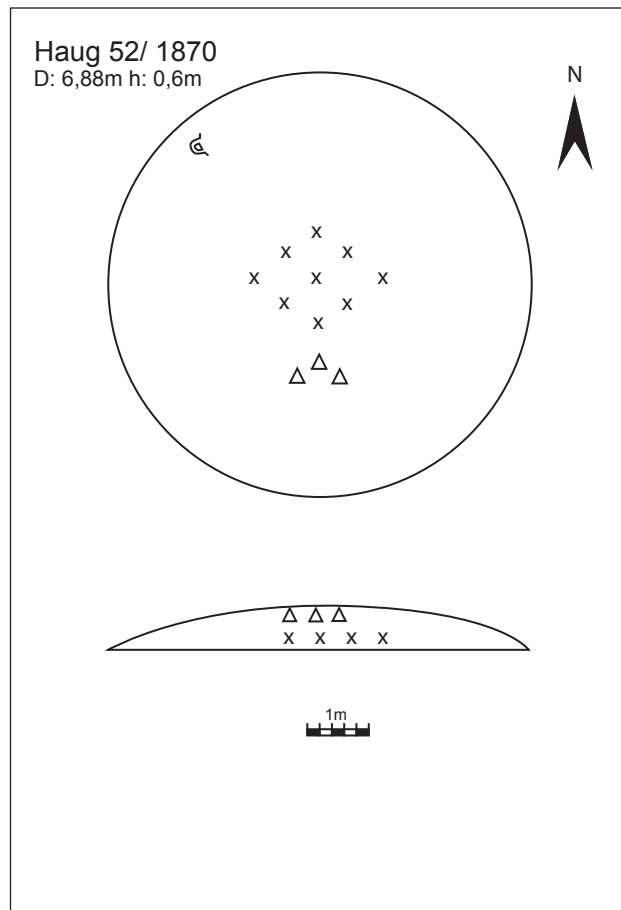
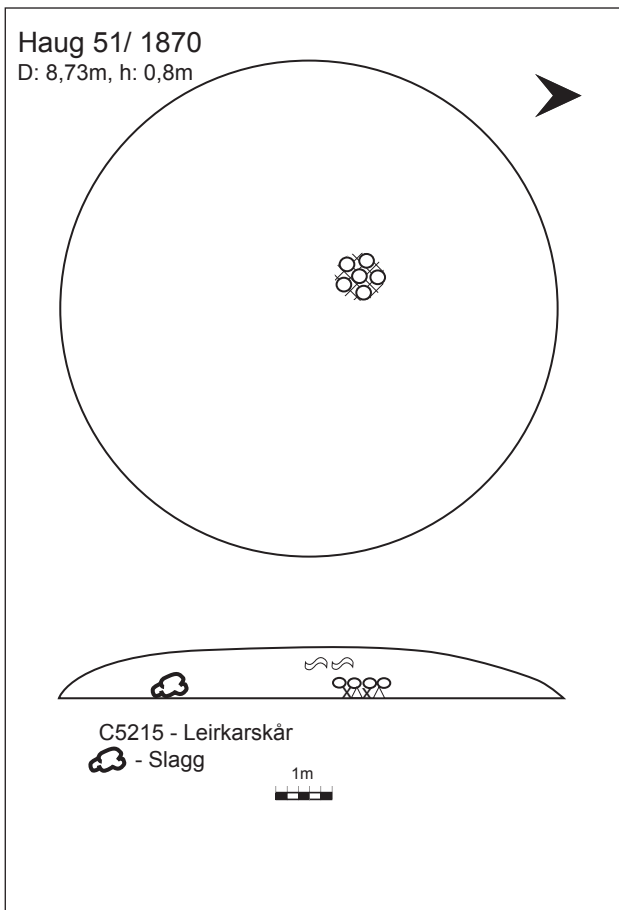

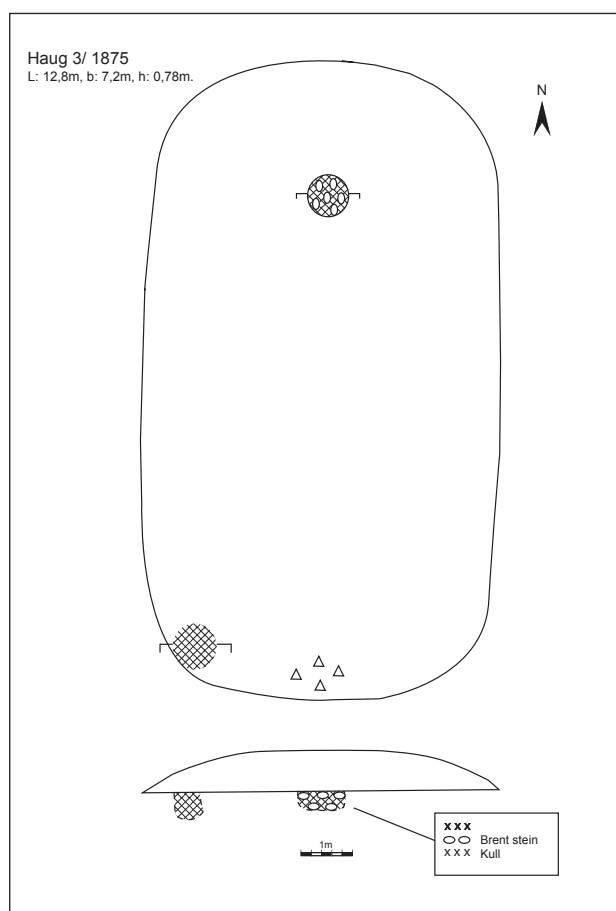
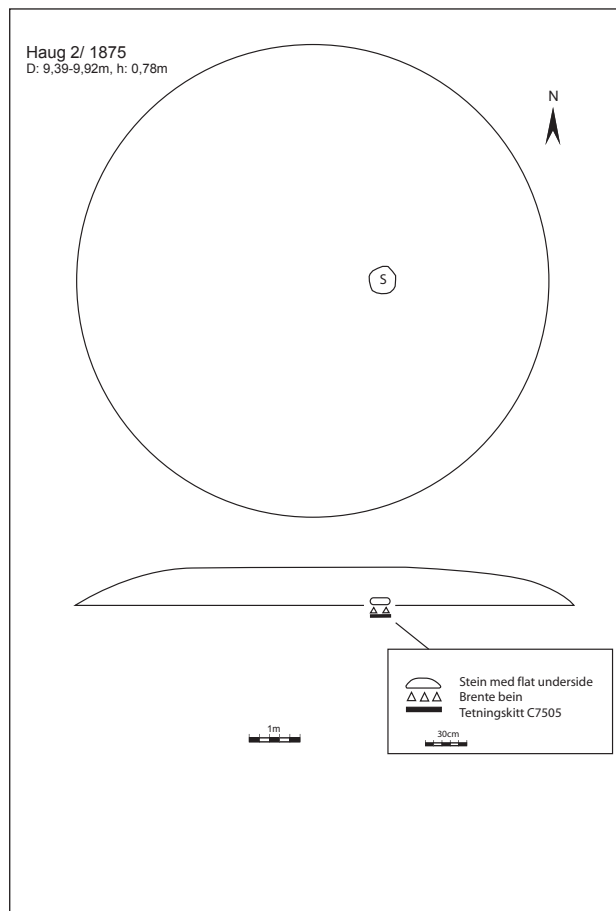

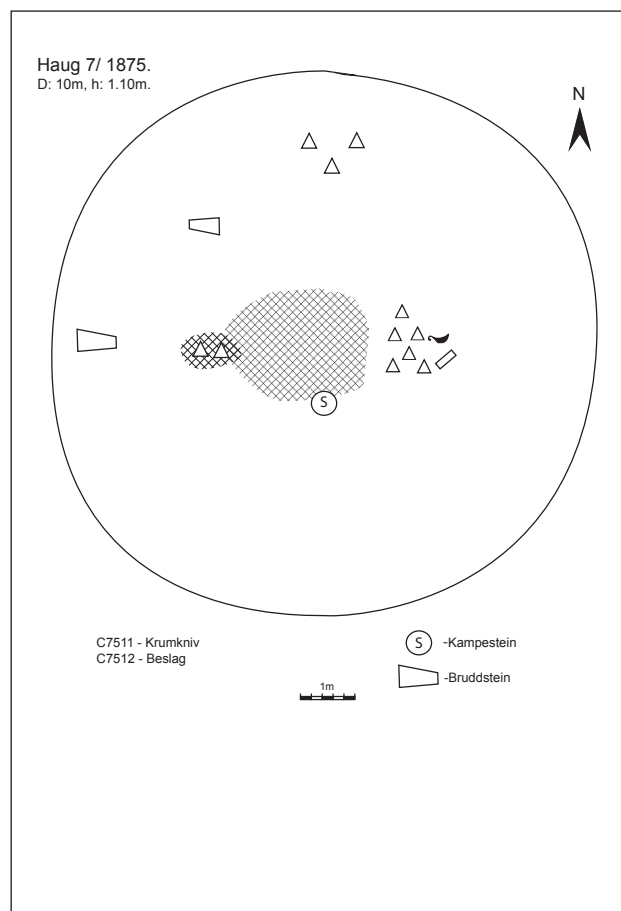
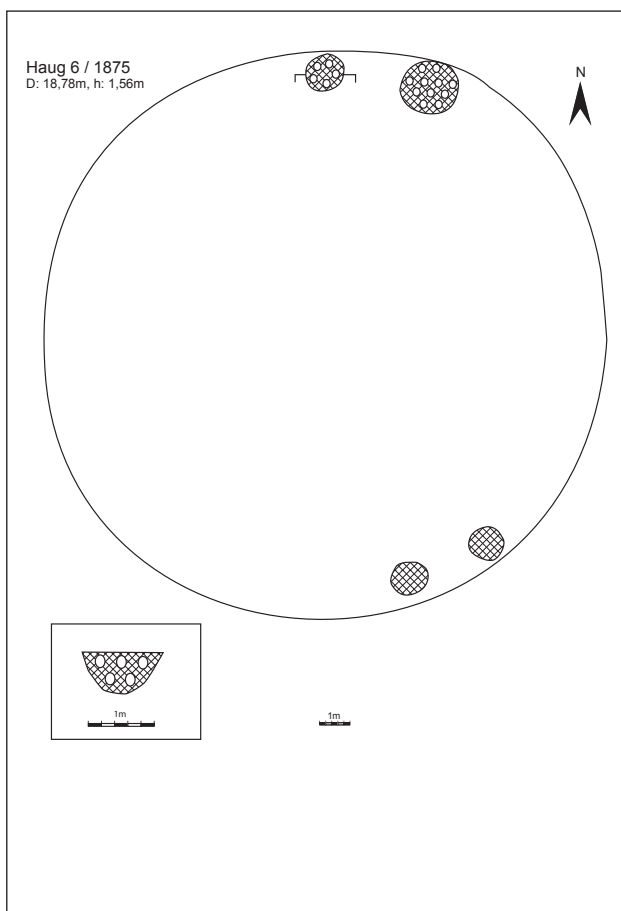
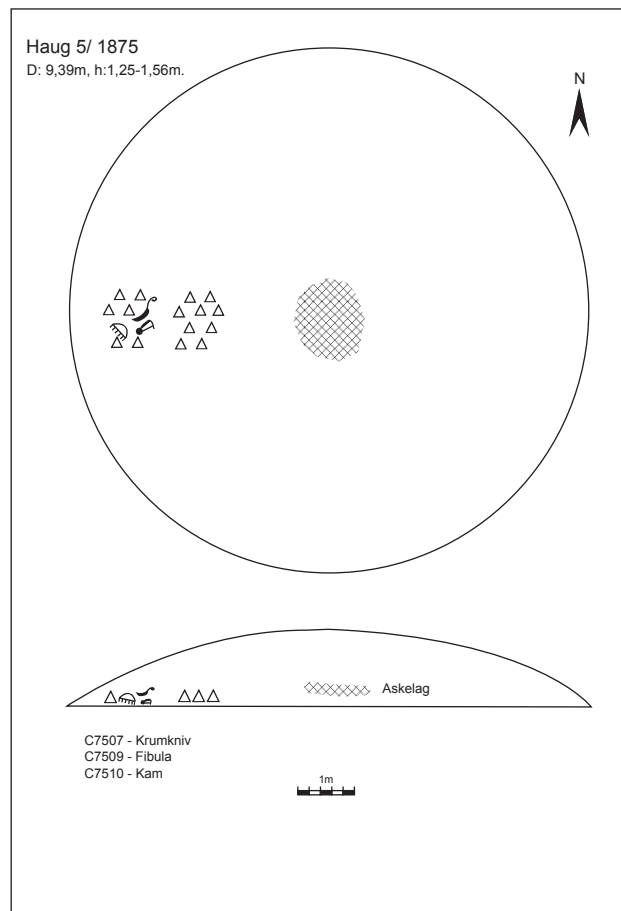
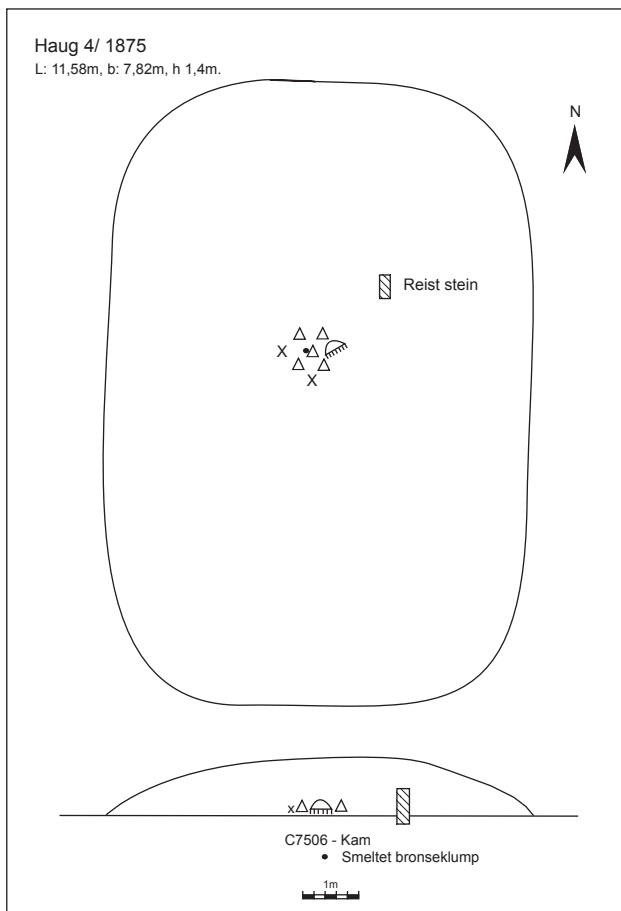

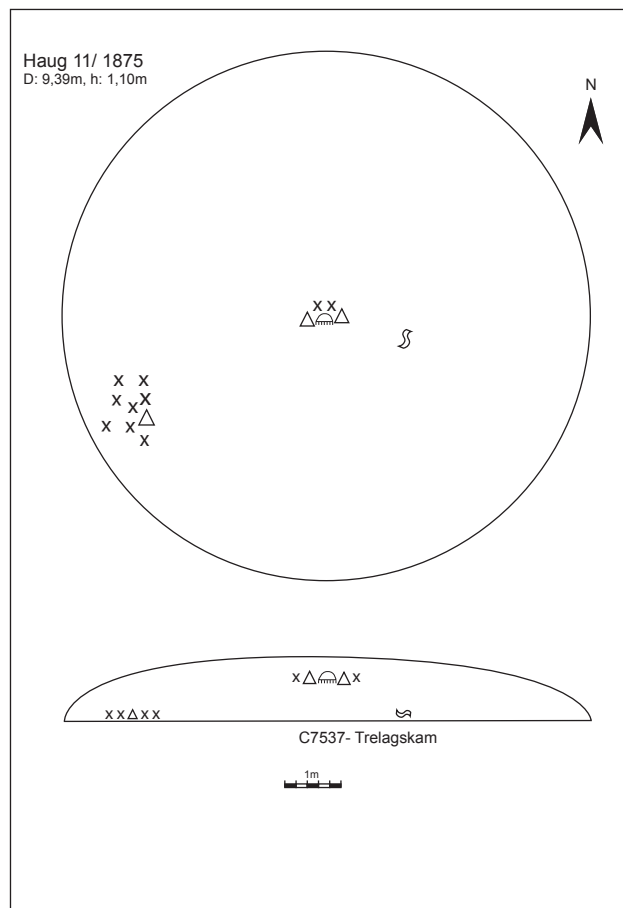
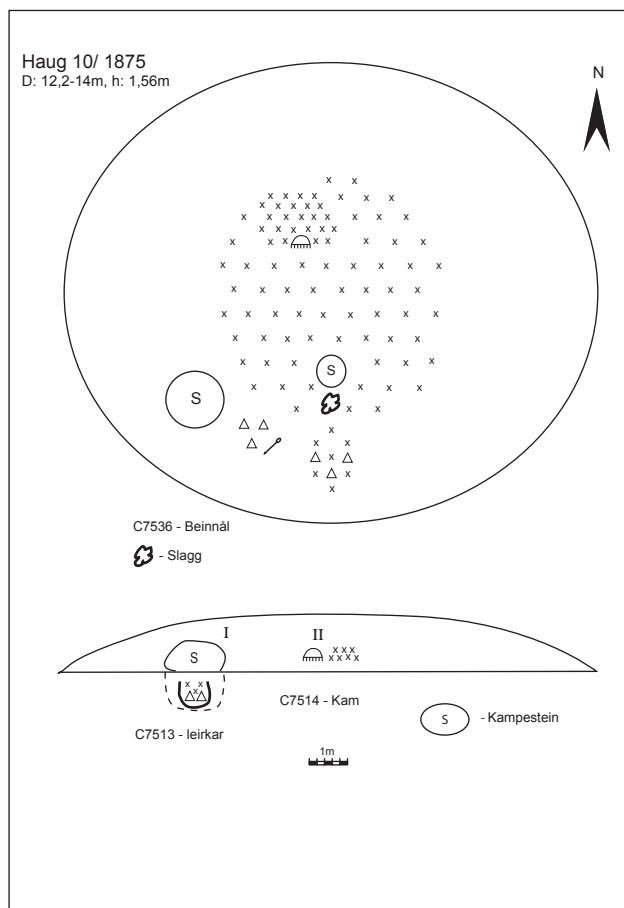
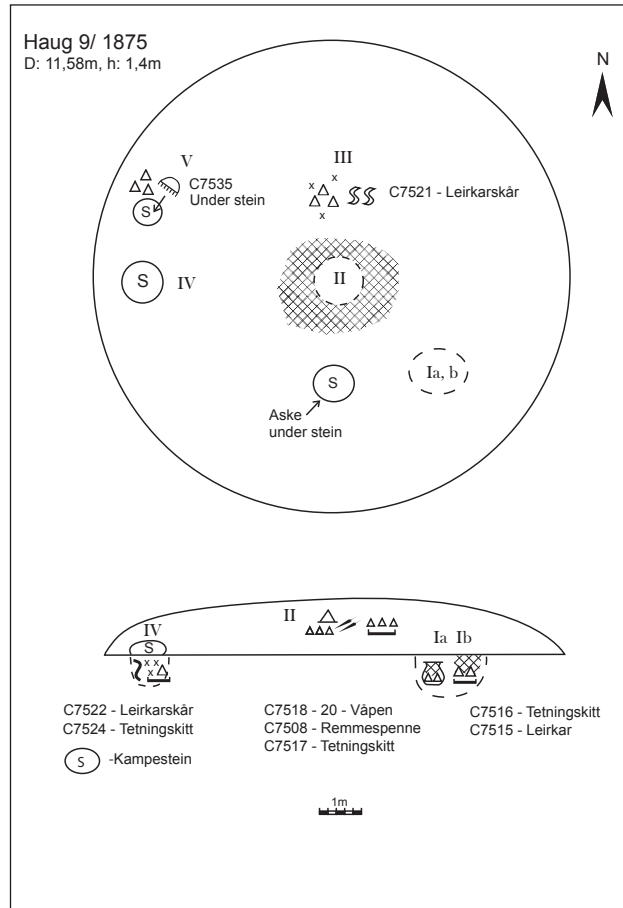
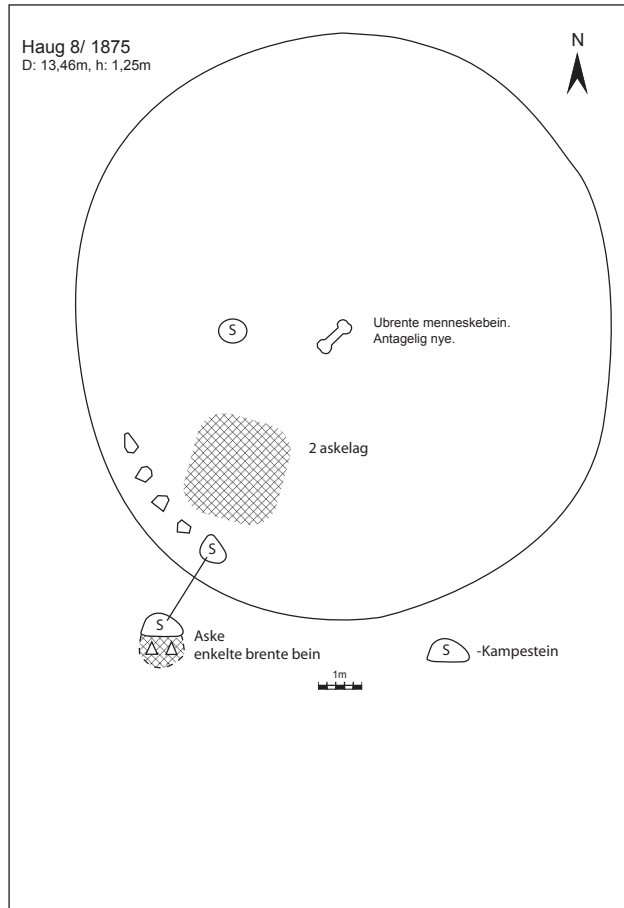

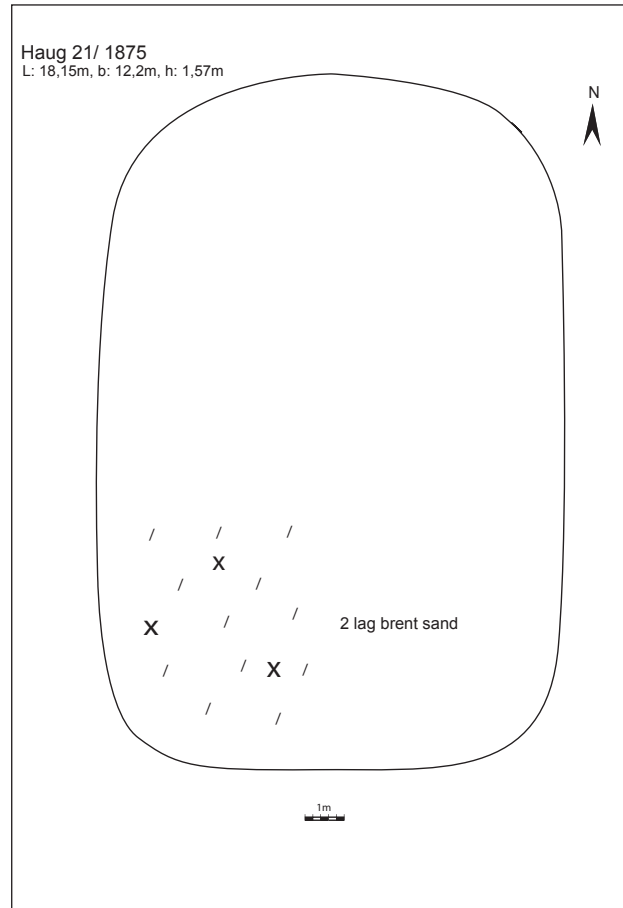
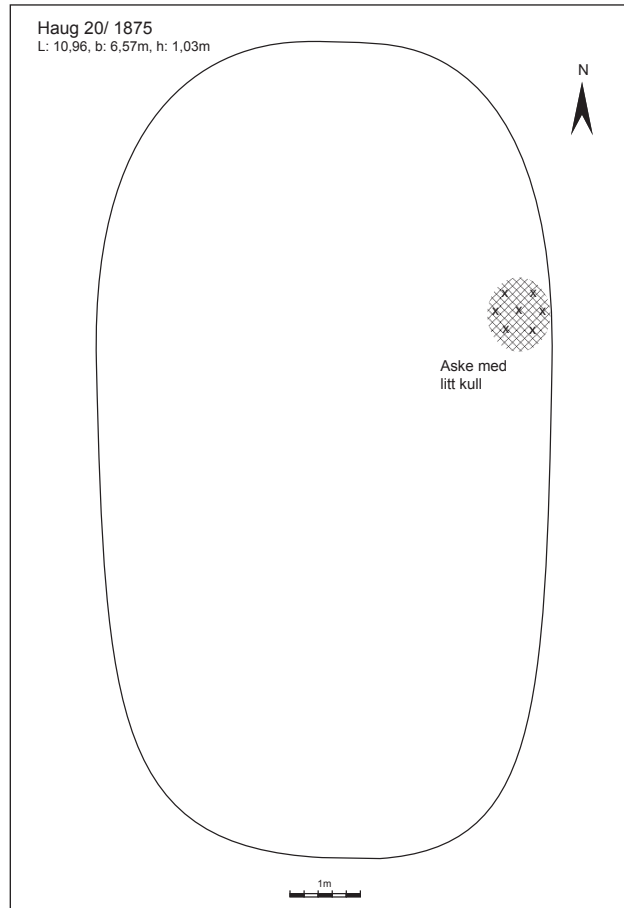
Signaturer:

- = Skjoldbule
- = Pilspiss
- = Spydspiss
- = Fibula
- = Kam
- = Krumkniv
- = Sigd
- = Nål
- = Leirkar
- = Leirkarskår
- = Leirkarhank
- = Beslag
- = Beltespenne
- = Spinnehjul
- = Nøkkel
- = Bryne
- = Andre objekter
- = Hestetann
- = Slagg
- = Tetningskitt
- = Reist stein
- = Helle
- = Stein
- = Bruddstein
- = Brent bein
- = Kull
- = Kull i grop
- = Kull og brent stein i grop
- = Aske
- = Sand
- = Brent sand

8.6 FUNNKATALOGER OVER DE TRE «RIKE GRAVEN» MED KOMMENTARER.

Veien. Gravfunn fra 1824. «Kongshaugen»

C325-348

Cnr	Gjenstand	Råstoff	målvekt	Beskrivelse/type	Referanse	Datering	Komm
325	Snodd gullring	gull	175,18 g	“betalingsring”	Brøgger 1921 s.26, fig. 13 Bøe 1922: 19f, fig: 9	500-tall	Iflg. tilvekst funnet da et gruslass ble kjørt bort fra haugen. Sekundært offer?
326	Fingerring	gull	28,53 g diam.2,1 cm	Typ.12 var. a	Anderson 1993b, nr.740a	C3	
327	Fingerring	gull	30,77 g diam.1,75cm	Typ. 11	Anderson 1993b, nr. 740b	C3	
328	Leirkar		Hi:11 cm diam. rand:12 cm	Vase m. hank nede på siden. Sort, matt overflate, gult gods. Dekor: tre grupper med parallelle streker på skulder	Bøe 1931 s. 82 (ref. Sheteligs datering)	Slutt 4. årh.	
329 a	Leirkar		Hi:13,7 cm, diam. rand: 8,5 cm	Beger m.høy hals uten hank. Sort, glittret overfl. Dekor: hullkiler på hals, strekbånd, bølgebånd med groper på skulder	Bøe 1931 s. 113, fig.159, s. 118,119 (ref. Sheteligs dat.) Slomann 1959 s. 26	Slutt 4. årh.	Byggkorn i godset
329 b	Leirkar, fragm.		Diam. rand:13 cm	Samme type, men mer fragmentert, skår av hals og buk: dekor på buk: horisontale streker, tverrstreker med rosetter			
330	Leirkar, fragm.		Hi: 8,5 cm diam. rand: 12 cm,	Del av buk og hals, sort matt overflate, noe avskallet, grått gods. Dekor: smalt bånd (snor) ved overg.hals/buk	Form som C328		
	Hank		3 skår	Sort matt overfl., grågult gods, hank m. litt av hals, 2 bukskår	Mulig som C328 (tilh..330?)		
	Skår		1 skår	Del av spanformet kar, rustspor etter jernbånd, som R 529, men blankere overflate, annen dekor: horisontale streker, grop.			Iflg. tilvekst: tilh.mulig ikke graven. Oppført under C 328
331	Bøtte	tre		Lagget bøtte med bronsebeslag om rand, rundt midten og to på høykant festet m. nagler, hank (se egne nr. nedenfor)			
332	Del av bøtter	barlind	2 store, 1-2 mindre	Samme type trekar som 331			
333	beslag	bronse	div.	Tilhører 331 og 332, bøtter			
a	beslag	bronse		Midtbeslag til bøtte			
b	beslag	bronse		Randbeslag til bøtte			
c	2 hanker	bronse		Til bøtte			

Cnr	Gjenstand	Råstoff	mål vekt	Beskrivelse/type	Referanse	Datering	Komm
d	beslag	bronse		Sidebeslag til bøtte			
334	Beslag til drikkehorn	bronse sølv		Randbeslag, 5 flate bånd med oppbøyde riller mellom, påsatte ringer, nagler m. sølvhoder (rest av horn). Munnstykkebeslag C 343	Slomann 1959 s.40	Noe yngre enn Sætrang	
	Beslag	bronse sølv		Fragment, flatt, forgylt, med stempeld. Nagler m. sølvhode			Iflg. tilvekst kan ikke tilhøre drikkehornet
335	Spenne	bronse m sølv		Korsformet spenne m innlagt sølvdekor: punkt-sirkler og tverstreker, stilisert dyrehode, lang nåleholder.	Schetelig 1906, fig. 143 s.121 ff. Reichstein 1975 s.101, 116 no.46, taf.121. Einzelform Dyrehodet plasserer den blant de eldste. Slomann 1977, overg. C3/D1	Slutt 4. årh. C3/D1	Schetelig 1906: graven yngre enn spennen
336	Beslag til belter o.a.	bronse lær		div. bronsebeslag og spenner tilh. belte, rester av lær		C3-D1	
a	Lærrem						
b	Beslag, ringer						
c	Beslag m.nagler	bronse m.sølv		Tilhører trespann, nagler av sølv			
d	Beslag						
337	Beslag	sølv		Beslag til sverdsmeden. Innstemplet og gravert dekor m. nielloinnlegning (Nydamsstil)	Arwidsson 1984, s. 22ff, fig. 1,3,4a,b	Folkvandrtid	
aI	Beslag	sølv		Beslag: to halvmåneformete beslag til doppsko (pelta-form) med bl.a. hestehoder og masker	Samme		
aII	Beslag	sølv		Rektangulært (øvre del av sverdsliren)			
b	Beslag?	sølv	3,3x2,6cm	3 flate beslag m. avrundet ende			
338	Beslag						
aI	beslag	sølv	5,7x3,1	Rektangulært			
aII	Beslag	sølv	2,9x2,9	Kvadratisk			
aIII	Beslag	sølv	br.6,2, st.l. 1,15	Rester av tre, del av sverdsliere?			
b	Beltesp.	sølv					

Cnr	Gjenstand	Råstoff	målvekt	Beskrivelse/type	Referanse	Datering	Komm
339	Perle	glass	d.2,1 cm, h. 2 cm	Mosaikkperle m. sylindrisk hull, d. 0,7 cm. Hvit blomst på blå bunn, grønt/gult rutenett, røde rammer. Noe skadet.			Tilvekst: bruddstkr. av liknende?
340	Vekt	bronse		Skålvekt			Tilvekst: iflg. generalmajor Gram ble den funnet i annen haug, hvor intet annet ble funnet. Tvilksomt?
341	Spenne	bronse		Trefliket		Vik.tid	Sekundærgrav? Iflg. tilvekst funnet i annen haug
342	Øreskje	bronse					
343	Beslag til drikkehorn	bronse		Munnstykke, dekorert med ringe, se C334	Slomann 1959 s. 25, Pl. IX		
344	Belrestein	kvarts- sitt		Bronseomfatning, rester av trefutteral (av gran)	R 155 (typeeks.)		
345	Sverd	jern					
	Spyd	"		R 209?	Grieg 1926, gr.IX	3/400	
	Pil/spyd?	"					
	Kniv	"					
	Div.piler	"		"Sylformede" m.skaft			
346	skjoldbuler	jern		Rester av tre, del av håndtak, en som R221	Slomann 1959 s. 40, Grieg 1926, gr. VIIb, IX	Slutt 300	
347	2 skiver	leire		Ujevn rund form med midthull			
348	Tekstil oa.			Spor av cochinille	Jørgensen 1986 s. 247ff Walton 1988 s. 148, 156	Fvt.	
a	Tann						
b	Tekstil						
c	div			Tre, tekstil, skinn, tre m. nevet, rem m. kobber-spenne, o.a.			

LITTERATUR med kommentarer:

- Keyser, R. 1837: Beskrivelse over tvende Fund paa Ringerige i Norge af Oldsaker fra Hedenskabets sidste Periode. *Annaler for Nordisk Oldkyndighed*, udgivne af det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab. 1836-1837. Kjøbenhavn:142-150
- Anderson, K. 1993a: Romertida guldsmide i Norden. I. Katalog. Aun 17. Uppsala:141, nr. 740 a og 740 b.
- Arwidsson, G.1984: The splendid sword from Veien in Norderhov. *Festskrift til Thorleif Sjøvold på 70-årsdagen*. U O Skrifter. Ny rekke. Nr. 5: 21-29. Oslo. Rekonstruerer sverdsliren. Sammenlikner sverd-doppskoens sølvebeslag med funn fra Nydam mose. Paralleller til dekoren finner hun blant relieffspenner i Sösdala-Nydam-gruppene. Hun nevner den treflikete spennen som argument (bl.a.) for at dette er en mulig dobbeltgrav. Denne spennen er imidlertid fra vikingtid, og må være plassert i haugen langt seinere enn hovedbegravelsen, og kan være en sekundærgrav. Iflg. tilveksten kan den komme fra en annen haug.
- Brøgger, A.W. 1921: *Ærtog og øre*. Videnskapselskapets Skrifter II, Hist.-filos. Klasse, 1921, no 3. Kristiania.
- Bøe, J. 1922: Norske guldfund fra folkevandringstiden. *Bergens Museums Aarbok*, 1920-21, Hist.-Antikv. Række nr. 2: 20, fig. 9.
- Bøe, J. 1927: Norsk gravguld fra ældre jernalder. *Bergens Museums Aarbok*, 1926. Hist.-antikv. Række nr. 2. Bergen.
- Bøe, J. 1931: *Jernalderens keramikk i Norge*. Bergen Museums Skrifter. Nr. 14. Bergen.
- C329 fig. 159 s.113, i gruppen "Hankeløse begre og krukker: begre med lav nederdel og høy smal hals" omtalt s.118,119: om gruppen: når neppe vesentlig ut over 4. årh...."vanskelig å tro at fig. 159 fra Veien – som de øvrige lerkar i fundet – kan være så sent som fra midten av femte århundre, selv om det nok tilhører det yngre lag". Referer her til Schetelig 1906 som plasserer den korsformete spennen til slutten av 4. årh. (fig. 143-44).
- C 328 omtalt s.82, undergruppe: "lavere bukede vaser" ref. til Schetelig 1906 s. 122, daterer graven til midt 400-tall, mens spennen er eldre. Bøe gjentar her at tidspunktet er noe sent.
- Grieg, S. 1926: *Hadelands eldste bosetningshistorie*. Skrifter utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. I Hist.- Filos. Klasse. 1925. No. 2. Oslo
- Ilkjær, J. 1993: *Illerup Ådal. B. 3 Die Gürtel. Bestandteile und Zubehör*. Jutland Archaeological Society Publications XXV:3.
- Jørgensen, E. og Vang Petersen, P. 2003: Nydam mose – nye fund og iagttagelser. I *Seirens triumf. Norden i skyggen af det romerske imperium: 258-284*. Gylling. (Sverdslirebeslag med trekk som likner beslagene C 337)
- Jørgensen, L. B. 1986: *Forhistoriske tekstiler i Skandinavien*. Norske Fortidsminder. Serie B. Bind 9. København.
- Reichstein, J. 1975: *Die kreuzformige Fibel*. Offa-Bücher, Neue Folge, Band 34 (Neumünster) s. 116, nr. 45 (NB ikke gravet av Nicolaysen!), taf.121-123, datering C3/D1 (NB slangehoderingen taf. 123, 4 hører ikke til funnet!), s. 121 om datering: den korsformete spennen betegnes som "Einzelform", men det "nur flüchtig angedeutete Tierkopf" plasserer spennen uten videre blant de eldste. Han legger også vekt på beltet: med "sanduhrförmigen" beslag festet direkte på beltet og ikke hengende som på Sætrangbeltet. Samme beslag fra Tibble i Uppland, Lilla Jored, Bohuslän og Evje, Setesdalen (i vestlandskjel). S. 108: De eldste korsformete fiblene opptrer ved slutten av C3.
- Kommentar: han legger vekt på det "flyktig antydete dyrehodet" på den korsformete spennen. To av beltespennene har også dyrehoder, av samme type som de som avslutter de korsformete spennene. Særlig den ene spennen har et dyrehode med markerte nesebor og ører, som finns på de noe yngre typene. "Stil", eller i dette tilfellet formen på dyrehodet, er således vanskelig å benytte som dateringsmiddel.
- Slomann, W. 1959: *Sætrangfunnet*. Norske Oldfunn IX. Oslo. (Sætranggraven dateres til siste del av 4. årh, bl.a. basert på våpnene.
- Veien-graven nevnes sporadisk som noe yngre, bl.a. den høyhalsede krukke herfra, s.26. Drikkehornet fra Veien er noe yngre enn det på Sætrang, s. 40. Den «rike graven» fra Veien daterer hun til begynnelsen av 5. årh., s. 40.)
- Slomann, W. 1977: Der Übergang zwischen der späten Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit in Norwegen. *Archäologische Beiträge zur Chronologie der Völkerwanderungszeit. Antiquitas. Reihe 3, B 20*, s. 61-64. Bonn (s. 64: den korsformete fibula fra det store funn fra Veien plasseres i overgangen C3-D1, sølvbeslagene til sverdsliren dekorert i Sösdala-stil).
- Schetelig, H. 1906: The Cruciform Brooches of Norway. *Bergens Museums Aarbok* 1906, no 8. Bergen

Fig. 143, s. 121 ff, den korsformete spennen: "its form alone might belong to the end of the 4th century", mens graven for øvrig ikke kan være eldre enn midten av 5. årh., sammenlikner sverdslirebeslagene med nye funn fra Nydam mose som han daterer til midten av 5. årh.

Straume, E. 1987: *Gläser mit Facettenschliff aus skandinavischen Gräbern des 4. und 5. Jahrhunderts n. Chr.* The Institute for Comparative Research in Human Culture. Serie B: Skrifter LXXIII.

s. 15: Veien-graven er ledefunn periode D1, tidlig folkevandringstid.

Walton, P. 1988: Dyes and Wools in Iron Age Textiles from Norway and Denmark. *Journal of Danish Archaeology*. Vol. 7 :144-158 (s. 148, 156: tekstiler fra Veien viser spor av rødfarging med polsk cochinille (som Evebø)).

Sluttkommentar:

Katalogen er meget enkel, og det er ikke gjort forsøk på detaljbeskrivelse eller å gå i dybden for de enkelte gjenstander, her er mye å hente for videre studier. Hovedsaken har vært å referere argumenter for datering av graven. De fleste daterer graven til overgangen 3-400-tall, eller tidlig 400-tall, altså begynnelsen på folkevandringstid.

Detaljer om utgravningen

I et brev datert Christiania 6. mars 1825 uten underskrift informeres det om detaljer ved utgravningen som foregikk 20. juli 1824. Dette må være grunnlaget for R. Keysers innberetning.

I den håndskrevne tilveksten (museumskatalogen) fra ca. 1830, står det at gravningen begynte 16. juli og varte til 20. juli, altså 5 dagers arbeid. Her er det tilføyet informasjon fra "generalmajor Gram" som var til stede ved utgravningen. Det må være Johan Georg Boll Gram som ble generalmajor i 1866, han var født i 1809 og var altså 15 år da gravhaugen ble gravet ut. Faren var Jens Jensen Gram, sorenskriver i Ringerike og Hallingdal, som eide Ask gods og døde 2. november 1824. I Andreas Fayes referering av sagnet om kong Tane og kong Veine trykt i 1844 (Faye 1948:96), står det at gravhaugen ble gravet ut under oppsyn av sønn til avdøde sorenskriver Gram, som personlig fortalte detaljer om utgravningen og funnene. Det er bemerkelsesverdig at en så ung person skulle forestå utgravningen av den store haugen. Det er imidlertid mulig at hans far også var til stede. Til tross for at han hadde fått slag i 1821 og døde i november 1824 kan han ha vært den som organiserte utgravningen. Sønnen må ha vært spesielt interessert, siden han bisto ved kartleggingen av gravfeltet i 1847 (se kpt. 3.2).

I Oluf Ryghs innberetning om utgravningen på Veien i 1870 står det at "Kongshaugen" ble gravet ut under generalmajor Grams ledelse (Rygh 1871:98). J.G.B. Gram var på det tidspunkt blitt generalmajor og bodde på gården Ask. Han kan ha vært til stede ved Ryghs utgravning og var da hovedinformant om utgravningen av "Kongshaugen". Han døde i 1873.

I museumskatalogen står det at informasjonen fra generalmajoren (om skålvekten) ble formidlet via student Anders Lorange (f. 1847, cand.jur. i 1872), som må ha vært på stedet.

Veien. Gravfunn fra 1825
C 525-535

Cnr	Gjenstand	Råstoff	Mål, vekt	Beskrivelse, type	Referanse	Datering
525	Skålvekt	bronse		10 lodd, 0,94-79,2 g	Brøgger 1921, s. 3ff., fig. 1,3 Bakka 1981.	Ca. 400, evt. litt seinere.
526	Pinsett	bronse		Med ring i øvre ende		
527	Beslag (holk)	sølv		Knivskaft? Hul cylinder, lukket i ene ende med sirkelrund plate m. hull i midten (denne finns ikke 1874)		
528	Beslag, drikkehorn	bronse		Randbeslag, 3 fragmenter. Feste m. nagler m. sølvhoder.		
529	Leirkar		h. 12,5 cm diam. 15 cm	Spannformet, med rest av jernbånd. Dekor: felt m. pinneinntrykk avgrenset av horisontale og vertikale parallelle streker	Bakka 1981, fig. 2	
530	Leirkar			Hankeløst beger? Dekor, snodd tråd rundt halsen, hulkiler på skulder	Bakka 1981, fig. 4, rekonstruert	
531	Leirkar					
532	Leirkarskår					
533	Leirkarskår					
534	Leirkarskår					
535	div			Bruddstkr. av tre, never, jern		

LITTERATUR (med kommentarer):

Bakka, E. 1981: A Set of Weights from Late roman or Early Migration Times found at Bråten in Ringerike, Eastern Norway. *Frühmittelalterliche Studien*. 15. Band. Berlin: 294-315, Taf. III. Daterer funnet til omkring 400 e.Kr. eller litt etter, basert på drikkehornbeslaget og leirkarene, særlig det spannformete. Dekoren på dette er vanlig og dekker et langt tidsrom, allerede fra 4. årh. Jernbånd var vanlig i Fvt., sjelden før, båndet dekker noe av dekoren, altså er karet et tidlig eksemplar.

Brøgger, A.W. 1921: *Ertog og øre*. Videnskapsselskapets Skrifter II, Hist.-filos. Klasse, 1921, no 3. (Kristiania)
Bøe, J. 1931: *Jernalderens keramik i Norge*. Bergens Museums Skrifter 14. (Bergen): 109, om keramikkskår, tidlig 5. årh.

Veien. Gravfunn fra 1862 (Husmann Eriksens funn)

C 2877-2879

Cnr	Gjenstand	Råstoff	Mål,vekt	Beskrivelse, type	Referanse	Datering	komm
2877	Østlandskjel	bronse	d. 23,5 cm h. 17,5 cm	Reparert. Type E 41	Hansen 1987s. 69, 434, 460. 1995, 211, kart s.108	C3	Kjelen fylt med aske og brente bein og kull
2878	Ormehode- ring	gull	7,21 g diam. 2 cm	Beckmann, form 40 (to omdreinin- ger)	Beckmann 1969, nr.293. S. 49 daterer formen. Hansen 1995 s. 211 Anderson 1993a s. 141 1993b s. 86: form 40, C1-C2 Bøe 1926 s.15f, no 38	C1-C2 C3 (300-t?) C1-C2	
2879	Ormehode- ring	gull	4,79 g	Samme type, 2 fragmenter			

LITTERATUR (med kommentarer):

Andersson, K. 1993a: *Romartida guldsmede i Norden. I.*

Katalog. Aun 17. Uppsala: 141, nr. 740 a og 740 b.

Andersson, K. 1993b: *Romartida guldsmede i Norden. II*

Fingerringar. Occ.Papers in archaeology. 6. Form 40,

dat. C1-C2. Veien-graven s.86, Østlandskjelen kan ikke findateres innenfor yngre romertid.

Beckmann, Ch. 1969: Metallfingerringe der römischen

Kaiserzeit im freien Germanien. *Saalburg-Jahrb.* 26,

1969:5-106 (funnet mangler på kart taf. 17), : 49,

daterer form 40 til C1- C2.

Bøe, J. 1927: Norsk gravguld fra ældre jernalder. *Bergens*

Museums Aarbok, 1926. Hist.-antikv. Række nr. 2.

Bergen: 15f, no 38.

Hansen, U. L. 1987: *Römischer Import im Norden.*

Nordiske Fortidsminder. Ser.B, B.10. København

:434, 460.

Hansen, U. L.1995: *Himlingøye – Seeland – Europa.*

Ein Gräberfeld der jüngeren römischen Kaiserzeit

auf Zeeland, seine Bedeutung und internationale

Beziehungen. Nordiske Fortidsminder. Serie B. Band

13. København. Liste: 211, kart: 208.

Typ. 40 relativt sjelden i Danmark i forhold til de andre

typene ormehoderinger, bare 5. I Sverige 7, Norge

3, Finland 1. Typen har den største spredning

av ormehoderinger, 374 ff: ormehodefingerring

markerer sentrum av kategori 3.

Ethelberg, P. et.al. 2000: *Skovgårde.* Ein Bestattungsplatz

mit reichen Frauengräbern des. 3. Jhs.n.Chr. auf

Seeland. (:183- Form 40 antagelig en svensk type,

en østsvensk form. Slangehoderingene av form 39

og 40 ...utvikler seg synkront så vel typologisk som

kronologisk på Sjælland og i Sverige. Ringene inngår

i utvekslingsallianser de to områdene imellom.)

8.7 FOTOLISTE OVER FUNNENE FRA DE TRE «RIKE GRAVENE» (SE FOTO I KPT. 4.2.2.).

Kpt. 8.7 Veien. Funn fra «rike graver» og gullfunn. Fotoliste (se foto i kpt. 4.2.2)

Cnr.	Gjenstand	Cf nr	Farge/sorthv	fotograf	gravet år
2877	Østlandskjel, bronse	21066-18	farge	O.Holst	1862
2878	Ormehodering, gull	24793-02	farge	EIJ	
525	Skålvekt	22057 c	farge	EIJ	1825
529	Leirkar	20344-10	sort/hv	O.Holst	
337	Div beslag til sverdslire	10678	sort/hv	?	1824
	Sverdslire rekonstruert	21066-4	farge	?	Kongs-
334+343	Drikkehorn, rekonstr.	21066-3	farge	EIJ	haugen
326,327+339	2 gullringer, 1 perle	21065- 13	farge	O.Holst	
335	Korsformet spenne, tegn.	29243-118	sort/hv	A.C. Eek	
329	leirkar	21404-5	sort/hv	O.Holst	
336 m.fl.	2 beltespinner, div beslag	10681	sort/hv	?	
337, 338	Beslag og beltespenne	10683	sort/hv	?	
GULLFUNN					
22668	Dobbeltsolidus, gull	22064-10	farge	?	
325, 10604	2 betalingsringer, gull	21065-01	farge	O.Holst	

EIJ = E.I. Johnsen O. Holst = Ove Holst A.C. Eek = Ann Christine Eek

LITTERATUR

- Ab = Aarsberetning for Foreningen til Norske Fortidsmindesmerkers Bevaring.
Aarb. = Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie.
- Albrechtsen, E. 1956: *Fynske jernaldergrave II. Ældre romersk jernalder*. København.
- Albrethsen, S.E. 1973: Disse mennesker mener. *Skalk*, nr. 5:3–8.
- Almgren, O. 1897: *Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte*. Stockholm.
- Andersson, K. 1993a: *Romartide guldsmede i Norden*, bd. 1, *Katalog*. Aun 17. Societas Archaeologica Upsaliensis. Uppsala.
- Andersson, K. 1993b: *Romartide guldsmede i Norden*, bd. 2, *Fingerringar*. Occasional papers in archaeology. Uppsala.
- Andersson, K. 1995: *Romartide guldsmede i Norden*, bd. 3, Övriga smycken, teknisk analys och verkstadsgupper. Aun 21. Uppsala.
- Andersson, T. 1976: Hringariki, Ranriki, Romeriki. Till diskussionen om ordet *rike* i gamla nordiska ortnamn. *Saga och sed*: 56–83. Uppsala.
- Andersson, T. 1992: Kultplatsbeteckningar i nordiska ortnamn. I *Sakrale navne*. NORNA-rapporter 48: 77–103. Uppsala.
- Arwidsson, G. 1984: The splendid sword from Veien in Norderhov. I *Festskrift til Thorleif Sjøvold på 70-årsdagen*. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke. Nr. 5: 21–29. Oslo.
- Axboe, M. 2001: Amulet Pendants and a Darkened Sun. *KVHAA Konferenser* 51:119–136. Stockholm.
- Bakka, E. 1981: A Set of Weights from Late Roman or Early Migration Times Found at Bråten in Ringerike, Eastern Norway. *Frühmittelalterliche Studien*. 15. Band: 294–315, Taf. III. Berlin.
- Bang, A.B. 1979: Heradsbygdas topografi. I *Ringerike* 1979 (Hefte nr. 51): 16–19. Hønefoss.
- Becker, C.J. 1993: Studien zur Jüngerem Vorrömischen Eisenzeit auf Bornholm. *Acta Archaeologica*, 1992, nr. 63: 1–38. København.
- Beckmann, Ch. 1969: Metallfingerringe der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. *Saalburg-Jahrb.* 26:5–106.
- Bemmann, J., og G. Hahne 1994: Waffenführende Grabinventare der jüngeren römischen Kaiserzeit und Völkervanderungszeit in Skandinavien. Studie zur zeitlichen Ordnung anhand der norwegischen Funde. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*. Band 75: 283–653.
- Bitner-Wróblewska, A. 2001: *From Samland to Rogaland: East-West Connections in the Baltic Basin during the Early Migration Period*. Warszawa.
- Bjørn, A. 1927: Fra vor ældste jernalder. *Bergens Museums Aarbok 1926. Historisk-Antikvarisk række*. Nr. 3:3–42. Bergen.
- Bjørn, A. 1929: Vestby-fundet: Et yngre bronsalders votivfund fra Hadeland. *Universitetets Oldsaksamlings Skrifter*. Bd. 2. Utg. ved A.W. Brøgger: 35–73. Oslo.
- Brink, S. 1996: Political and Social Structures in Early Scandinavia. *Tor* 28:235–281. Uppsala.
- Brøgger, A.W. 1916: La Tènekjedelen fra Sande i Jarlsberg. *Oldtiden Bind VII*, første hefte: 65–72.
- Brøgger, A.W. 1921: *Ertog og øre: Den gamle norske vegt*. Videnskapsselskapets skrifter. II. Hist. Filos. Klasse. 1921. No 3. Kristiania.
- Brøgger, A.W. 1925: *Det norske folk i oldtiden*. Instituttet for sammenliknende kulturforskning. Serie A. Oslo.
- Bugge, A. 1916: *Norges historie*. Bd. 2-2. Kristiania.
- Bursche, A. 2001: Roman Gold Medallions as Power Symbols of the Germanic Élite. I B. Magnus (ed.), *Roman Gold and the Development of the Early Germanic Kingdoms*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Konferenser: 83–102. Stockholm.
- Burström, Mads 1990: Järnframställning och gravritual: En strukturalistisk tolkning av järnslag i vikingatida gravar i Gästrikland. *Fornvännen* 85:261–271.
- Bøe, J. 1922: Norske guldfunn fra folkevandringstiden. *Bergens Museums Aarbok*. 1920–21. Historisk-Antikvarisk Række. Nr. 2:3–73. Bergen.
- Bøe, J. 1927: Norsk gravguld fra ældre jernalder. *Bergens Museums Aarbok 1926. Historisk-Antikvarisk Række*. Nr. 2:1–104. Bergen.
- Bøe, J. 1931: *Jernalderens keramik i Norge*. Bergens Museums skrifter. Nr. 14. Bergen.
- Bårdseth, G.A. 2009a: Kva dyrka Vodurid, brøddherren? *Viking* 72:123–136.

- Bårdseth, G.A. 2009b: The Roman Age Hall and the Warrior-Aristocracy: Reflections upon the Hall at Missingen, South-East Norway. *NAR* 42, nr. 2:146–158.
- Cullberg, K. 1972: Ekehögen und Valtersberg. Zwei Gräberfelder der vorrömischen Eisenzeit in Westschweden. *Studier i nordisk arkæologi* 11. Göteborg.
- Davidson, H.R.E. 1967: *Nordens guder og myter*. Dansk udgave ved Torkild Ramskou. København.
- Dillmann, F.-X. 1997: Kring de rituella gästabuden i forskandinavisk religion. I *Uppsala och Adam av Bremen*. Red. A. Hultgård: 51–73.
- Engelhardt, C. 1970: *Nydam mosefund*. Sønderjydske og fynske mosefund. Bd. 2. Nærum.
- Englund, L.-E. 1994: Debatt: Om att okritisk projisera tillbaka vår tids föreställningar till förhistorisk tid. *Fornvännen* 89:281–298.
- Enright, M.J. 1988: Lady with a Mead-Cup: Ritual, Group Cohesion and Hierarchy in the Germanic War Band. *Frühmittelalterliche Studien* 22:170–203.
- Ethelberg, P., et al. 2000: *Skovgårde: Ein Bestattungsplatz mit reichen Frauengräbern des 3. Jhs. n. Chr. auf Seeland*. København.
- Fabeck, C., og Ringtved, J. 1995: Magtens geografi i Sydsandinavien – om kulturlandskab, produktion og bebyggelsesmønstre. I: *Produksjon og samfunn: Om erverv, spesialisering og bosetning i Norden i 1. årtusen e.Kr.* U.O. Varia 30:11–37. Oslo.
- Farbregd, O. 1984: Gardsgrenser og geometrisk analyse. I: *Heimen* 21:33–50.
- Farbregd, O. 1986: Hove i Åsen – kultstad og bygdesentrum. *Spor*, 1986:42–51.
- Farbregd, O. 1993a: Gravskikk: Vrimmel av variasjon. *Spor*, 1993, nr. 1:4–7.
- Farbregd, O. 1993b: Kremasjon – gåtefull gravskikk: Elden, døden og metallet. *Spor*, 1993, nr. 1:8–11.
- Faye, A. 1948: *Norske folkesagn*. 3. opplag. Oslo.
- Fett, P. 1938a: Beltet fra Hove og nogen andre belter fra folkevandringstiden. *Bergens Museums Årbok* 1937. Nr. 5:3–15. Bergen.
- Fett, P. 1938b: Setrangbeltet og andre belter fra eldre jernalder. *Bergens Museums Årbok* 1937 Nr. 7:4–21. Bergen.
- Fett, P. 1940: Arms in Norway between 400–600 A.D. *Bergens Museums Årbok* 1938. Historisk Antikvarisk rekke Nr. 2:1–89. *Bergens Museums Årbok* 1939. Historisk Antikvarisk rekke Nr. 1:1–45.
- Gansum, T., G.B. Jerpåsen og C. Keller 1997: *Arkeologisk landskapsanalyse med visuelle metoder*. AmS-Varia 28. Stavanger.
- Van Gennep, A. 1999: *Rites de passage: Overgangsriter*. Oversatt av E. Ringen. Oslo.
- Grieg, S. 1926: *Hadelands eldste bosetningshistorie*. Skrifter utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. I Hist.-Filos. Klasse. 1925. No. 2. Oslo.
- Groseth, L. 2001: Å finne sted: Økonomiske og rituelle landskap i Telemark i sen-neolitikum og bronsealder. *Varia* 53. Oslo.
- Gräslund, B. 2007: Fimbulvintern, Ragnarök och klimatkrisen år 536–537 e.Kr. *Saga och Sed*, 2007:93–123.
- Gudesen, H.G. 1980: *Merovingertiden i Øst-Norge*. Varia nr. 2. Oslo.
- Gundersen, I.M. 2010: Tekst og tolkning – en kritisk tilnærming til bruken av skriftlige kilder i romertidsforskningen. *Primitive tider* 12:81–92.
- Gustafson, L. 1981: Krumkniver og kvinnearbeid. *Nicolay* 36:16–25.
- Gustafson, L. 1993: Kvinnene i langhauger. *KAN* 16:47–70.
- Gustafson, L. 1999: En kokegrop er en kokegrop er en...? *Follominne* 37:6–13.
- Gustafson, L. 2000: I Oluf Ryghs fotspor på Veien, Ringerike: Langhus, graver og stedsnavn. I B. Sandnes et al. (red.), *Oluf Rygh: Rapport fra et symposium på Stiklestad 13.–15. mai 1999*. *NORNA-rapporter* 70 B: 95–119. Uppsala.
- Gustafson, L. 2001: The Longhouse at Veien: A «Central Place» in Eastern Norway Dating from the Roman Iron Age. I R. Brandt og L. Karlsson (red.), *From Huts to Houses: Transformation of Ancient Societies*: 195–200.
- Gustafson, L. 2002: Et urnegravfelt ved Tyrifjorden. I E.H. Hofseth (red.), *UKM – En mangfoldig forskningsinstitusjon*. Universitetets kulturhistoriske museer. Skrifter nr. 1: 83–94. Oslo.
- Gustafson, L. 2004a: Veien på Ringerike – en kultplass fra bronsealder og eldre jernalder i Øst-Norge: Ritualer og arkitektur som ideologiske uttrykk. I G. Gudmundsson (ed.), *Current Issues in Nordic Archaeology: Proceedings of the 21st Conference of Nordic Archaeologists, 6–9 September 2001, Akureyri, Iceland*: 141–145. Society of Icelandic Archaeologists. Reykjavik.
- Gustafson, L. 2004b: Jernalderlandskapet rundt Tyrifjorden. I J.H. Larsen og P. Rolfsen (red.), *Halvdanshaugen – arkeologi, historie og naturvitenskap*. Universitetets kulturhistoriske museer. Skrifter nr. 3:127–144. Oslo.
- Gustafson, L., T. Heibreen og J. Martens (red.) 2005: *De gåtefulle kokegropene*. KHM Varia 58. Oslo.
- Gustafson, L. 2005a: Kokegropene på en kultplass. I Gustafson, Heibreen og Martens 2005:109–115.
- Gustafson, L. 2005b: Offer i kokegropene. I Gustafson, Heibreen og Martens 2005:233–241.

- Gustafson, L. 2005c: Hvor gammelt er huset? Om datering av langhusene på Veien, Ringerike. I M. Høgestøl et al. (red.), *Konstruksjonsspor og byggeskikk*. AmS-Varia 43:43–54, Stavanger.
- Gustafson, L. 2006: Veien. I *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Band 32:195107, tafel 7. Berlin.
- Hagberg, U.E. 1967: *The Archaeology of Skedemosse I og II*. Stockholm.
- Hagen, A. 1951: Studier omkring et gravfelt på By i Løten, Hedmark. *Universitetets Oldsaksamling. Årbok 1949–50*:49–65. Oslo.
- Hagen, A. 1983: *Norges historie*. Oslo.
- Hagen, A. 1997: *Gåten om kong Raknes haug: Hovedtrekk i norsk arkeologi*. Oslo.
- Hansen, U.L. 1987: *Römischer Import im Norden*. Nordiske Fortidsminder. Serie B. Bd. 10. København.
- Hansen, U.L. 1995: *Himlingøje – Seeland – Europa*. Nordiske Fortidsminder. Serie B. Bd. 13. København.
- Harsson, M. 2002: Hønen i Hønefoss. *Ringerike*, 2002, (Hefte nr. 74:4–6. Sandefjord.
- Harsson, M. 2004: Ringerike og Stein – et landskap og en gård. I J.H. Larsen og P. Rolfsen (red.), *Halvdanshaugen – arkeologi, historie og naturvitenskap*. Universitetets kulturhistoriske museer. Skrifter nr. 3:113–125. Oslo.
- Hedeager, L. 1992: *Danmarks jernalder: Mellem stamme og stat* (2. udg.). København.
- Hedeager, L. 1997: *Skygger af en annen virkelighed: Oldnordiske myter*. Samlerens Universitet.
- Hedeager, L og H. Tvarnø: 2001: *Tusen års europahistorie: Romere, germanere og nordboere*. Oslo.
- Helleland, B. 1997: Sosiale og sakrale uttrykk i stadnamn. I S. Strandberg (red.), *Ortnamn i språk och samhälle: Hyllningsskrift till Lars Hellberg*: 125–142. Uppsala.
- Helliksen, W. 1997: *Gård og utmark på Romerike 1100 f.Kr.–1400 e.Kr.* Varia 45. Oslo.
- Herteig, A.E. 1955: *Bidrag til jernalderens busetningshistorie på Toten*. Skrifter utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II Hist.-Filos. Klasse. 1955. No. 1. Oslo.
- Hines, J. 1993: *Clasps Hektespenner Agraffen*. Stockholm.
- Hinz, H. 1978: Zur Frauentracht der Fölkerwanderungs- und Vendelzeit im Norden. *Bonner Jahrbücher*. Band 178:347–365. Köln.
- Hinsch, E. 1953: Førromersk jernalder i Norge. Nordiska Arkeologmøtet i Helsingfors 1951. *Finska Fornminnesföreningens Tidskrift* 52, nr. 1:51–71.
- Hjärthner-Holdar, E., K. Lamm og B. Magnus 2002: Metalworking and Central Places. I B. Hårdh og L. Larsson (eds.), *Central Places in the Migration and Merovingian Periods*: 159–183.
- Hofseth, E.H. 1990: Kirken den er et gammelt hus.. Religiøs tradisjon eller brudd??? *Universitetets Oldsaksamling. Årbok 1989/1990*:129–151. Oslo.
- Hoftun, O. 1993: Kammene fra eldre jernalder i Vest-Norge og trosforestillinger knyttet til kammer. Upubl. hovedfagsavhandling i arkeologi. Universitetet i Bergen.
- Holand, I. 2001: *Sustaining life: Vessel Import to Norway in the First Millennium AD*. AmS Skrifter 17. Stavanger.
- Holck, P. 1986: *Cremated Bones*. Antropologiske skrifter nr. 1. Oslo.
- Holtkjølen, A.K. 2001: Characterisation of Tar as a Preservative by Gas Chromatography-Mass Spectrometry. Hovedfagsavhandling i kjemi. Universitetet i Oslo.
- Hougen, B. 1924: Grav og gravplass: Eldre jernalders gravskikk i Østfold og Vestfold. *Videnskapselskapets Skrifter. II Hist.-Filos. Klasse*. 1924. No 6. Kristiania.
- Hougen, B. 1929: Trekk av østnorsk romertid. *Universitetets Oldsaksamling Skrifter*. Bd. 2: 75–126. Oslo.
- Hougen, B. 1932: Jaktfunn fra dalbygdernes folkevandringstid. *Universitetets Oldsaksamling. Årbok 1930*:51–87. Oslo.
- Høeg, H.I. 2004: Pollenanalytiske undersøkelser av prøver fra Halvdanshaugen. I J.H. Larsen og P. Rolfsen (red.), *Halvdanshaugen – arkeologi, historie og naturvitenskap*. Universitetets kulturhistoriske museer. Skrifter nr. 3:79–85. Oslo.
- Høgestøl, M. et al. (red.) 2005: *Konstruksjonsspor og byggeskikk*. AmS-Varia 43. Stavanger.
- Ilkjær, J. 1990: *Illerup Ådal 1–2: Die Lanzen und Speere*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 25: 1–2. Højbjerg.
- Ilkjær, J. 1993: *Illerup Ådal 3: Die Gürtel*. Jutland Archaeological Society Publications 25:3. (Textband und tafelband). Århus.
- Ilkjær, J. 2000: *Illerup Ådal – et arkæologisk tryllespejl*. Moesgård.
- Ilkjær, J. 2003: Danske krigsbytteofringer. I *Sejrens triumf: Norden i skyggen af det romerske Imperium*: 44–64. København.
- Jacobsen, H. 1984: Et spørsmål om balanse? Næringsgrunnlag og bosetning på Ringerike i jernalderen. Avhandling (mag.art.). Universitetet i Oslo.
- Jacobsen, H. 1990: Flyarkeologisk rekognosering på Ringerike. *Viking* 53:67–90. Oslo.
- Jensen, J. 2000: *Rav: Nordens guld*. København.
- Johansen, E. 1955: Ny datering av branngraver under flat mark: Gravskikken som sosial historie. *Universitetets Oldsaksamling. Årbok 1951–1953*:178–236. Oslo.

- Johansen, Ø. 1981: *Metallfunnene i østnorsk bronsealder*. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny Rekke. Nr. 4. Oslo.
- Johansen, Ø.K. 1993: *Norske depotfunn fra bronsealderen*. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny Rekke. Nr. 15. Oslo.
- Jørgensen, L.B. 1986: *Forhistoriske tekstiler i Skandinavi*. Nordiske Fortidsminder. Serie B. Bind 9. København.
- Jørgensen, E., og Petersen, P.V. 2003: Nydam mose – nye fund og iagttagelser. I *Sejrens triumf: Norden i skyggen af det romerske Imperium*: 258–284. København.
- Keyser, R. 1837: Beskrivelse over tvende Fund paa Ringerige i Norge af Oldsager fra Hedenskabets sidste Periode. *Annaler for nordisk Oldkyndighed* 1836–1837:142–150. København.
- Komber, J., og T. Jøssang 1998: Langhuset på Veien: Forslag til rekonstruksjon; Forprosjekt utarbeidet for Buskerud fylkeskommune og Ringerike kommune. (Rapport).
- Kostrzewski, J. 1919: *Die ostgermanische Kultur der Spätlatènezeit*. Mannusbibliothek no. 18. Leipzig.
- Kristoffersen, S. 2000: *Sverd og spenne: Dyreornamentikk og sosial kontekst*. Studia Humanitatis Bergensia. Kristiansand.
- Kristoffersen, S. 2006: *Kvinnedrakten fra Rogaland i folkevandringstid*. AmS-Varia 45. Stavanger.
- Larsen, J.H. 2000: Den eldste jernvinna i Valdres. *Årbok for Valdres 2000*. Valdres i tusen år: 38–50.
- Larsen, J.H., og F.-A. Stylegar 2002: Oluf Ryghs utgravninger i Vest-Agder. I Hofseth, E.H. (red.), *UKM – En mangfoldig forskningsinstitusjon*. Universitetets kulturhistoriske museer. Skrifter nr. 1:151–160. Oslo.
- Larsen, J.H., og P. Rolfsen 2004: Hva skjuler Halvdanshaugen? I J.H. Larsen og P. Rolfsen (red.), *Halvdanshaugen – arkeologi, historie og naturvitenskap*. Universitetets kulturhistoriske museer. Skrifter nr. 3:23–78. Oslo.
- Larsen, J.H., og B. Rundberget 2009: Raw Materials, Iron Extraction and settlement in South-East Norway 200BC–AD1150. *The 58th International Sachsen-symposium*. 1–5 September 2007. Vitark 7: 39–50. Trondheim.
- Liestøl, A. 1959: Landheving og stadnamn. *Maal og Minne*, 1959:143–155.
- Lillehammer, G. 1996: *Død og grav: Gravskikk på Kvassheimfeltet, Hå i Rogaland, SV Norge*. AmS-skrifter 13. Stavanger.
- Lorange, A. 1876: *Bergen Museums tilvekst*.
- Løken, T. 1978: Nye funn fra gammelt gravfelt. Kan gård og gravplass gå tilbake til eldre bronsealder? *Viking* 41:133–165. Oslo.
- Løken, T. 1980: Grålum i Tune, Østfold: Et keltertids flatmarksgravfelt. *Festskrift til Sverre Marstrander*. U.O. Skrifter. Ny rekke. Nr. 3:65–72. Oslo.
- Løken, T. 1987: The Correlation Between the Shape of Grave Monuments and Sex in the Iron Age, Based on Material from Østfold and Vestfold. *Were They All Men? An Examination of Sex Roles in Prehistoric Society*. Ams-Varia 17:53–64. Stavanger.
- Løken, T. 1990: Utviklingen av grindbygde hus i vestnorsk forhistorie. *Bygningshistorie og bygningsvern*. Rapport fra seminar 14.–16. mars 1990, Solstrand Fjord Hotell: 63–71.
- Løken, T. 1999: The Longhouses of Western Norway from the Late Neolithic to the 10th Century AD: Representatives of a Common Scandinavian Building Tradition or a Local Development? I *NIKU Temahefte* 030:52–64.
- Løken, T. 1998: Bofaste bønder eller jordbrukere på flyttefot? Hus og bosetning i bronsealderen på Opstad i Tune, Østfold, vurdert på bakgrunn av de siste 20 års bosetningsforskning. I E. Østmo (red.), *Fra Østfolds oldtid: Foredrag ved 25-årsjubileet for Universitetets arkeologiske stasjon Isegran*. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke. Nr. 21:173–195. Oslo.
- Løken, T. 2001: Oppkomsten av den germanske hallen – hall og sal i eldre jernalder i Rogaland. *Viking* 64:49–86. Oslo.
- Løken, T. 2006: Høvding, bonde, leilending og ufri i Rogalands eldre jernalder. I H. Glørstad, B. Skar og D. Skre (red.), *Historien i forhistorien: Festskrift til Einar Østmo på 60-årsdagen*. Kulturhistorisk museum. Skrifter 4:309–322. Oslo.
- Løken, T., L. Pilø og O. Hemdorff 1996: *Maskinell flateavdekking og utgravning av forhistoriske jordbruksboplasser, en metodisk innføring*. AmS-Varia 26. Stavanger.
- Mackeprang, M.B. 1952: *De nordiske guldbrakteater*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter. Bd. 2. Aarhus.
- Magnus, B. 1975: *Krosshaugfunnet*. Stavanger Museums skrifter 9. Stavanger.
- Magnus, B. 2000: En liten gyllen ring. I *Drikk – og du vil leve skønt. Festskrift til Ulla Lund Hansen på 60-årsdagen 18. august 2002*: 255–262.
- Magnus, B. 2003: The Importance of Amber in the Viking Period in the Nordic Countries. I *Amber in Archaeology*: 126–138. Riga.
- Magnus, B., og Raknes-Pedersen, I. 1983: How Was He Dressed? New Light on the Garments from the Grave at Evebø/Eide in Gloppen, Norway. *Studien zur Sachsenforschung* 4:293–313. Hildesheim.

- Marstrander, S. 1984: 150-års jubileet for Oluf Ryghs fødsel. *Universitetes Oldsaksamling, Årbok* 1982–83:11–14. Oslo.
- Martens, I. 1969: Gravfeltet på By i Løten, Hedmark. *Universitetes Oldsaksamling, Årbok* 1965–1966:11–148. Oslo.
- Martens, J. (red.) 1997: *Chronological Problems of the Pre-Roman Iron Age in Northern Europe*. Arkæologiske Skrifter 7. København.
- Martens, J. 1999: En halsring med fugleformede endestykker fra Nordre Rør, Østfold: Om betydningen af de zoomorfiske udsmykkede genstande fra afslutningen af den yngre førromerske jernalder. *Universitetes Oldsaksamling, Årbok* 1999:39–74. Oslo.
- Martens, J. 2002: The Introduction of the Weapon Burial Rite in Southern Scandinavia During the Late Pre-Roman Iron Age. *Bewaffnung der Germanen und ihrer Nachbarn in den letzten Jahrhunderten vor Christi Geburt*: 229–265. Lublin.
- Martens, J. 2008: A Princely Burial at Bøli vestre, Østfold. The (Re-)Introduction of Weapon Burial Rites in Iron Age Norway. I K. Chilidis, K. Lund og C. Prescott (eds.), *Facets of Archeology: Essays in Honour of Lotte Hedeager on her 60th Birthday*. OAS vol. 10:309–322. Oslo.
- Martens, V.V., og L. Gustafson 2002: Norges bredeste jernalderhus? Foreløpig meddelelse om resultatene fra udgravningen ved Veien kulturminnepark sommeren 2000. *Nicolay* 84:42–52. Oslo.
- Melheim, A.L. 2006: Gjennom ild og vann: Graver og depoter som kilde til kosmologi i bronsealderen i Øst-Norge. I C. Prescott (red.), *Myter og religion i bronsealderen*. Oslo Arkeologiske Serie nr. 5:7–193.
- Moberg, C.-A. 1941: *Zonengliederungen der vorchristlichen Eisenzeit in Nordeuropa*. Lund.
- Moberg, C.-A. 1952: Between La Tène II and III. *Acta Archaeologica* 23:1–29. København.
- Moen, M. 1988: Holocen vegetasjons-, jordbruks- og klimautvikling på Ringerike, Buskerud. Hovedfagsavhandling i geologi. Universitetet i Oslo.
- Montelius, O. 1900: Oluf Rygh. *Foreningen til Norske Fortidsmindesmerkers Bevaring. Aarsberetning* 1899: 1–5.
- Munch, P.A. 1967: *Norrøne gude- og heltesagn*. Revidert utgave ved Anne Holtmark. Oslo.
- Munch, J.S. 1965: Borg og bygd: Studier i Telemarks eldre jernalder. *Universitetets Oldsaksamling, Årbok* 1962: 7–175. Oslo.
- Myhre, B. 1992: Borre – et merovingertidssenter i Øst-Norge. Økonomiske og politiske sentra i Norden ca. 400–1000 e.Kr. Åkerseminaret, Hamar 1990. Universitetets Oldsaksamling Skrifter. Ny rekke. Nr. 13:155–179. Oslo.
- Myhre, B., og I. Øye 2002: *Norges landbruks historie*, bd. 1, 4000 f.Kr.–1350 e.Kr. Oslo.
- Myhre, B. 2004: Undersøkelse av storhauger på Borre i Vestfold. I J.H. Larsen og P. Rolfsen (red.), *Halvødenshaugen – arkeologi, historie og naturvitenskap*. Universitetets kulturhistoriske museer. Skrifter nr. 3:203–226. Oslo.
- Myrdal, J. 1984: Elisenhof och järnålderns boskapskötsel i Nordvästeuropa. *Fornvännen* 79:73–92.
- Narmo, L.E. 1996: «Kokekameratene på Leikvin»: Kult og kokegroper. *Viking* 59:79–100.
- Nicolaysen, N. 1862–1866: *Norske fornlevninger*. Kristiania.
- NG V: Rygh, O. 1909, *Gaardnavne i Buskeruds Amt*. Udg. af Hj. Falk (*Norske Gaardnavne V*).
- NG Indl.: Rygh, O. 1898: *Norske Gaardnavne: Forord og Indledning*.
- Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed I, Kbh. 1832, Antiquariske Efterretninger. Norge. Buskeruds Amt: 398–403.
- NSL: *Norsk stadnamnleksikon* 1980. 2. utg. Red. J. Sandnes og O. Stemshaug. Oslo.
- Nybruget, P.O. 1978: Førromersk jernalder i Sørøst-Norge. Upubl. avhandling til magistergraden i nordisk arkeologi. Universitetet i Oslo.
- Nybruget, P.O., og Martens, J. 1997: The Pre-Roman Iron Age in Norway. I J. Martens (red.), *Chronological Problems of the Pre-Roman Iron Age in Northern Europe*. Arkæologiske Skrifter 7:73–90. Copenhagen.
- Oestigaard, T. 1999: Cremations as Transformations: When the Dual Cultural Hypothesis Was Cremated and Carried Away in Urns. *European Journal of Archaeology*, 1999, nr. 2:345–364.
- Olsen, B. 1997: *Fra ting til tekst: Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Oslo.
- Olsen, M. 1926: *Ættegård og helligdom: Norske stedsnavne sosialt og religionshistorisk belyst*. Oslo.
- Olsen, M. 1967 (1922): Minner i norske stedsnavn om guder og gudedyrkelse. I Munch 1967:293–333.
- Oma, K. 2005: Hestetenner i kokegroper – på sporet av blot? Eit perspektiv frå Veien. I Gustafson, Heibreen og Martens 2005:243–249.
- Omland, A. 2002: Arkeologi og folkelige forestillinger. I L. Melheim, L. Hedeager og K. Oma (red.), *Mellom himmel og jord*. OAS vol. 2:32–48. Oslo.

- Pedersen, E.A., og M. Widgren 1998: *Jordbrukets första femtusen år*, del 2, Järnålder 500 f.Kr.–1000 e.Kr. Borås.
- Penack, J.-J. 1993: *Die eisernen eisenzeitliche Erntegeräte im freien Germanien*. BAR International Series 583. Oxford.
- Petersen, J. 1916: *Gravplassen på Store-Dal i Skjeberg*. Norske Oldfunn I. Kristiania.
- Prescott, C. 1996: Was there really a Neolithic in Norway? *Antiquity*, 1996, nr. 70: 77–87.
- Ramqvist, P.H. 1983: *Gene*. Umeå.
- Ramqvist, P.H. 1997: Inte bara väggar. Analys av lerklining från äldre järnålder. *Arkeologi i norr*. 98–124.
- Rasmussen, B.B. 2003: Romerrigets soldater og den romerske hær. I *Sejrens triumf*: 148–164.
- Reichstein, J. 1975: *Die kreuzförmige Fibel*. Offa-Bücher. Neue Folge. Band 34. Neumünster.
- Reitan, G. 2005: Neolitikum i Buskerud: Skikk, bruk og erhverv i et langtidsperspektiv. Upubl. hovedfagsavhandling. Universitetet i Oslo.
- Reitan, G. 2009: Offer det? – om den sosiale funksjonen til offer og graver i neolitikum. I *Primitive tider* 11:31–50.
- Resi, H.G. 1986: *Gravplassen Hunn i Østfold*. Norske Oldfunn XII. Oslo.
- Resi, H.G. 1998: «Krukken i treet». Om nye funn og boplass på Kjølberg i Østfold. I E. Østmo (red.), *Fra Østfolds oldtid*. Foredrag ved 25-årsjubileet for Universitetets arkeologiske stasjon Isegran. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke. Nr. 21:55–68. Oslo.
- Resi, H.G., og R. Sjurseike 2004: Eine kaiserzeitliche Brandbestattung mit dreifacher Waffenausstattung aus Åshaugen, Vestfold, Norwegen. I *Bruc Ealles Well*. Acta Archaeologica Lovaniensia. Monographiae 15: 195–220. Leuven.
- Rundberget, B.H. 2002: Teknologi og jernvinne: En teoretisk og metodisk tilnærming til jernvinna som kilde for menneskelig kunnskap og handling. Upubl. hovedfagsavhandling i arkeologi. Institutt for arkeologi og kulturhistorie, Vitenskapsmuseet, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU).
- Räf, E. 2001: *Krumknivar, kvinnor och kreatur – aspekter av kvinnelig genus under äldre järnålder på Öland*. University of Lund. Institute of Archaeology. Report series No. 80. Lund.
- Rygh, O. 1869: Om den ældre Jernalder i Norge. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1869: 149–184.
- Rygh, O. 1871: Indberetning om undersøgelser paa en gravplads fra den ældre jernalder paa Ringerike. *Foreningen til Norske Fortidsmindesmerkens Bevaring. Aarsberetning* 1870: 96–133.
- Rygh, O. 1875: Spor af Trækar i Grave fra ældre Jernalder. Smaaestykker. *Foreningen til Norske Fortidsmindesmerkens Bevaring. Aarsberetning* 1874: 180–187.
- Rygh, O. 1876: Fortsatte udgravninger paa gravpladsen ved Broten og Veien paa Ringerike. *Foreningen til Norske Fortidsmindesmerkens Bevaring. Aarsberetning* 1875: 193–202.
- Rygh, O. 1877: Om den yngre Jernalder i Norge. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1877: 101–194.
- Rygh, O. 1885 (1999): *Norske Oldsager*. Christiania.
- Rynning, I.C. 2007: Spannformede kar på Østlandet: Produksjon, distribusjon, kommunikasjon. Upubl. hovedfagsavhandling. Universitetet i Oslo.
- Rødsrud, C.L. 2003: Fattige graver – komplekse ritualer? Upubl. hovedfagsavhandling i nordisk arkeologi. IAKK, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Røgeberg, K. (red.) 2005: *Norge i 1743*. Bd. 3. Oslo.
- Sandnes, B., J. Sandnes, O. Stemshaug og L. Stenvik (red.) 2000: *Oluf Rygh: Rapport fra symposium på Stiklestad 13.–15.mai 1999*. NORNA-rapporter 70 A og B. Uppsala 2000.
- Sahlström, K.E., og Gejvall, N.-G. 1948a: *Gravfältet på Kyrkbacken i Horns socken, Västergötland*. Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Handlingar 60:2. Stockholm.
- Sahlström, K.E., og Gejvall, N.-G. 1948b: *Bankälla och Stora Ro: Två västergötska brandgroppsgravfält*. Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Handlingar 89. Stockholm.
- Schetelig, H. 1905: Spandformede lerkar fra folkevandringstiden. *Foreningen til Norske Fortidsmindesmerkens Bevaring. Aarsberetning* 1904: 42–91. Kristiania.
- Schetelig, H. 1906: The Cruciform Brooches of Norway. *Bergens Museums Aarbog* 1906. No. 8. Bergen.
- Schetelig, H. 1911: Smaa bronsespænder fra folkevandringstiden. *Oldtiden* 1, 1910: 51–99.
- Schetelig, H. 1912: *Vestlandske graver fra jernalderen*. Bergens Museums Skrifter. Ny Række Bd. 2 No. 1. Bergen.
- Schetelig, H. 1913: Den førromerske jernalder i Norge. *Oldtiden*. 3, 1913:117–145 Stavanger.
- Sejrens triumf: Norden i skyggen af det romerske Imperium*. Nationalmuseet, København 2003 (utstillingskatalog).

- Skogstrand, L., og Fuglestedt, I. (red.) 2006: *Det arkeologiske kjønn*. Foredrag fra et seminar om kjønn og arkeologi, Vitlycke Museum 30. januar–1. februar 2003.
- Skre, D. 1997: Raknehaugen: En empirisk loftsrydding. *Viking* 60:7–42.
- Skre, D. 1998: *Herredømmet: Bosetning og besittelse på Romerike 200–1350 e.Kr.* Acta Humaniora, bd. 32, 384 s. Universitetsforlaget. Oslo.
- Skre, D. 2001: The Social Context of Settlement in Norway in the First Millennium AD. *Norwegian Archaeological Review* 34, nr. 1:1–12.
- Skaare, K. 1976: *Coins and Coinage in Viking-Age Norway*. Oslo.
- Slomann, W. 1959: *Sætrangfunnet: Hjemlig tradisjon og fremmede innslag*. Norske Oldfunn IX. Oslo.
- Slomann, W. 1972: Bosetning og bosetningsproblemer i Sydvest-Norge i eldre jernalder. *Stavanger museum. Årbok* 1971: 5–38. Stavanger.
- Slomann, W. 1977: Der Übergang zwischen der späten Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit in Norwegen. *Archäologische Beiträge zur Chronologie der Völkerwanderungszeit*. Antiquitas. Reihe 3, B. 20: 61–64. Bonn.
- Slåtto, T. 1979. Gårdsvald – eiendomsfigurer. I *Ringerike* (Hefte nr. 51): 23–28. Hønefoss.
- Sognnes, K. 1984: Oluf Rygh som arkeolog. *Heimen* 21:107–114. Oslo.
- Solberg, B. 1999: «Holy white stones»: Remains of Fertility Cult in Norway. Völker an Nord- und Ostsee und die Franken. Akten des 48. *Sachsensymposiums* in Mannheim von 7. bis 11. September 1997: 99–106, Bonn.
- Solberg, B. 2000: *Jernalderen i Norge: Ca. 500 f.Kr. til 1030 e.Kr.* Oslo.
- Solberg, B. 2004: Ritual Feasts: Glass Vessels in Norwegian Graves of the Late Roman and Migration Period. I *Bruc Ealles Well*: 203–210. Leuven.
- Solberg, B. 2009: Norwegian Weapon Graves and Regional Diversity in the Roman and Migration Periods. *The 58th International Sachsen-symposium*. 1–5 September 2007. *Vitark* 7: 146–155. Trondheim.
- Solli, B. 2002: *Seid: Myter, sjamanisme og kjønn i vikingenes tid*. Oslo.
- Steinsland, G. 2005: *Norrøn religion: Myter, riter, samfunn*. Oslo.
- Stenvik, L. 2000: Arkeologen Oluf Rygh. I B. Sandnes et al. (red.), *Oluf Rygh: Artikler om en foregangsmann i humanistisk forskning*. Norna-rapporter 70 A: 21–29. Uppsala.
- Straume, E. 1987: *Gläser mit Facettenschliff aus skandinavischen Gräbern des. 4 und 5. Jahrhunderts n. Chr.* The Institute for Comparative Research in Human Culture. Serie B. Skrifter 73. Oslo.
- Straume, E. 1988: The grave from Nordre Rør, Rygge, Østfold: The Burial of a Danish Woman from the 3rd Century AD. I B. Hård (ed.), *Trade and Exchange in Prehistory: Studies in Honour of Berta Stjernqvist*. Acta Arch. Lundensia Ser. Altera 8, 16: 167–176. Lund.
- Straume, E. 1998: Fibeln der römischen Kaiserzeit aus Norwegen – der Stand der Forschung. I *100 Jahre fibelformen nach Oscar Almgren*. Internationale Arbeitstagung 25.–28. mai 1997: 437–451. Kleinmachnow, Land Brandenburg. Wünsdorf.
- Straume, E. 2002: Ommundrød. I *Realexikon der Germanischen Altertumskunde*. Band 22. Berlin.
- Ström, F. 1985: *Nordisk hedendom – tro och sed i förkristen tid*. Göteborg.
- Svenfelt, Y. 2009: Metoder vid könsbedömningar av skelettmateriale med utgångspunkt från Ula-gravfalten. *Viking* 72:91–108. Oslo.
- Syvertsen, A. 1978: Heradsbygda – utvikling fra flokkområde til enfamiliegårder. I *Ringerike* 1978 (Hefte nr. 50): 44–46. Hønefoss.
- Tacitus, C.: *Germania*. Til norsk ved Trygve Width. Oslo 1997.
- Thomas, S. 1960: Studien zu den germanischen Kämmen der römischen Kaiserzeit. *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 8.
- Trøim, I. 1999: *Arkeologisk forskning og det lovregulerte fornminnevernet: En studie av fornminnevernets utvikling i perioden 1905–1978*. Varia 49. Oslo.
- Tsigaridas, Z. 1998: Fra gård til grav: Langhauger, kvinneroller og reproduksjonen av samfunnet. *Primitive tider*, 1998, nr. 1:1–20. Oslo.
- U.O. Årbok = Universitetets Oldsaksamlings Årbok.
- Undset, I. 1880: Fra Norges ældre jernalder. I *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed*: 89–184.
- Veblen, Th. 1899 (1994): *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. New York.
- Vibe-Müller, K. 1987: *Gravfeltene på Ula, Glemmen, Østfold*. Varia 13. Oslo.
- Vikstrand, P. 2001: *Gudarnas platser*. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 77. Uppsala.
- Wangen, V. 2009: *Gravfeltet på Gunnarstorp i Sarpsborg, Østfold. Et monument over ritualer og kultutøvelse i yngre bronsealder og eldste jernalder*. Norske oldfunn 27. Oslo.
- Walton, P. 1988: Dyes and Wools in Iron Age Textiles from Norway and Denmark. *Journal of Danish Archaeology* 7.

- Weber, B. 1995: The Identification of Raw Material in Combs. *Universitetets Oldsaksamling. Årbok 1993/94*: 191–205. Oslo.
- Weber, B. 2007: *Vesle Hjerkin – Kongens gård og sælehus*. Norske oldfunn 21. Universitetets kulturhistoriske museer. Oslo.
- Wegewitz, W. 1937: *Die langobardische Kultur im Gau Moswidi (Niederelbe) zu Beginn unserer Zeitrechnung: Die Urnenfriedhöfe in Niedersachsen*. B. 2. Hildesheim und Leipzig.
- Widgren, M. 2013: Climate and Causation in the Swedish Iron Age: Learning from the Present to Understand the Past. *Geografisk Tidsskrift / Danish Journal of Geography* 112, nr. 2, 126–134.
- Wiel, I. 1743 (optrykk 1970): *Beskrivelse over Ringeriges og Hallingdals fogderi*. Oslo.
- Ystgaard, I. 2004: Bygdeborger som kilde til studiet av samfunns- og maktforhold i eldre jernalder. *Primitive tider*, 2003:21–45. Oslo.
- Østigård, T. 2006: Lik og ulik – introduksjon til variasjon i gravskikk. I T. Østigård (red.), *Lik og ulik: Tilnærminger til variasjon i gravskikk*. UBAS Nordisk. Universitetet i Bergen Arkeologiske Skrifter 2: 9–40. Bergen.
- Østmo, E. 1990: *Helleristninger av sørsandinaviske former på det indre Østlandet: Fylkene Buskerud, Akershus, Oslo, Oppland og Hedmark*. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny Rekke. Nr. 12. Oslo.
- Østmo, E. 1998: Hester, båter og menn: En statusrapport fra bronsealderen. *Viking* 61:71–97.
- Aannestad, H.L. 2004: En nøkkel til kunnskap – om kvinneroller i jernalder. *Viking* 67:69–82.

UTRYKTE RAPPORTER I TOPOGRAFISK ARKIV, KULTURHISTORISK MUSEUM

SE OGSÅ VEDLEGG med naturvitenskapelige rapporter.

- Binns, R. 2005: Gradiometerundersøkelser av Veien kulturminnepark, Bråten 48/1, Ringerike kommune, Buskerud.
- Gustafson, L. 1998: Langhuset på Veien. «Veien kulturminnepark», Bråten 48/1, Ringerike kommune, Buskerud. Rapport om utgravning av Hus I. Rapport i top. arkiv, Kulturhistorisk museum.
- Hoftun, O. 1997: Arkeologisk undersøkelse i gang- og sykkelvegtrasé forbi Veien barnehage og Gamleskolen. Rapport i top. arkiv, Kulturhistorisk museum.
- Lahtiperä, P. 1980: Analyse av brente bein fra graver gravet av O. Rygh. Zoologisk Museum, Bergen 01.08.1980.
- Martens, V.V. 2000: Arkeologisk utgravning av boplass og gravfelt fra eldre jernalder i Veien kulturminnepark. Rapport i top. arkiv, Kulturhistorisk museum.
- Rui, L.M. 1987: Arkeologisk utgravning i forbindelse med ny E68, omkjøringsvei. Parsell Veien–Nymoen. Rapport i top. arkiv, Kulturhistorisk museum.
- Schaller, E og Coulson S. 1983: Arkeologiske undersøkelser i forbindelse med kommunal vannledning. Bråten 48/1, Ringerike k., Buskerud. Rapport i top. arkiv, Kulturhistorisk museum.
- Rapporter fra utgravninger med skoleelever i Veien kulturminnepark, Bråten 48/1, Ringerike k., Buskerud:
- Gustafson, L.: 1992
- Carlstrøm, S. og L. Gustafson: 1993
- Gustafson, L.: 1994
- Gustafson, L.: 1994/1995
- Carlstrøm, S.: 1996
- Skare, K.: 1997
- Rytter, J.: 1998
- Carlstrøm, S. 2000 (utgravning av kullgrop)
- Rapporter fra forskningsgravinger i Veien kulturminnepark, Bråten 48/1, Ringerike k., Buskerud
- Olsen, S. 1998 (strukturer ved/over/under Hus I som ikke hadde sammenheng med huset)
- Gustafson, L. 1998 (Hus I)
- Os, K. 1998 (Maskinsolding av matjord ved Hus I)
- Wangen, V. 1999 (katalog over flatmarksgraver og utgravning av flatmarksgraver i preparat)
- Martens, V.V. 2000 (utgravning av området utenfor Hus I, med Hus II, IV og V m.m.)
- Gustafson, L. 2000 (utgravning av kokegrop)

VEDLEGG

LISTER OG TABELLER M.M. KNYTTET TIL DE ENKELTE KAPITLER

- Kpt. 3.1 a) Brev om «Kongshaugen»
 b) Brev om haugen med bronsekjøl og gullringer
 c) Kart over funnsted for gullsolidus
- Kpt. 3.3 Lister:
 a) Deltagere ved undersøkelser
 b) Cnr. Funn fra utgravninger 1992-2000
 c) Liste over utgravningsrapporter
- Kpt. 4.1 a) Analyse av brente bein ved P. Lahtiperä, Bergen Museum, 1980. Med kommentarer
 og to tabeller.
 b) Tabell over C14-dateringer av flatmarksgraver
 c) Tabell over beskrivelse av flatmarksgraver
- Kpt. 4.2.1 a) Liste over funn fra O. Ryghs utgravninger 1870 og 1875, som typeeksemplarer i
 Norske Oldsaker og avbildet i annen litteratur.
 b) Undset 1880. To fig. med tegninger av et utvalg oldsaker fra Ryghs utgravninger.
- Kpt. 4.2.3 a) Tabell som viser gravfunn og andre funn fra Veien kronologisk
- Kpt. 4.2.4 a) Liste over hauger gravet av Oluf Rygh
 b) Liste over hauger gravet av Oluf Rygh sortert etter diameter
 c) Liste over hauger gravet av Oluf Rygh sortert etter høyde
 d) Tabell over grav-variasjon fra utgravning 1870
 e) Tabell over grav-variasjon fra utgravning 1875
- Kpt. 4.3 a) Liste over haugene fra kartet fra 1847, med forsøk på identifikasjon av Ryghs
 haugnummer
 b) Liste over haugene fra kartet fra 1847 sortert etter høyde
 c) Liste over dagens hauger
 d) Liste over dagens hauger sortert etter høyde
 e) Diagram. Gravhauger på kart fra 1847 sortert etter høyde
 f) Diagram. Gravhauger gravet av O. Rygh 1870 og 1875 sortert etter høyde
 g) Diagram. Gravhauger gravet av O. Rygh 1870 og 1875 sortert etter diameter
 h) Diagram. Dagens hauger sortert etter høyde
- Kpt. 5.1 a) Hus I. Tegning av takbærende stolper, plan.
 b) Hus I. Fordeling av brent leire i stolpehull
 c) Hus I. Tabell over mengde brent og sintret leire i stolpehull
 d) Liste over C-14-dateringer fra langhusene
- Kpt. 5.2 a) Liste over C-14-dateringer mm fra kokegropene
- Kpt. 6.3 a) Kart over Ve's innmark. Fra 1865 og 1889

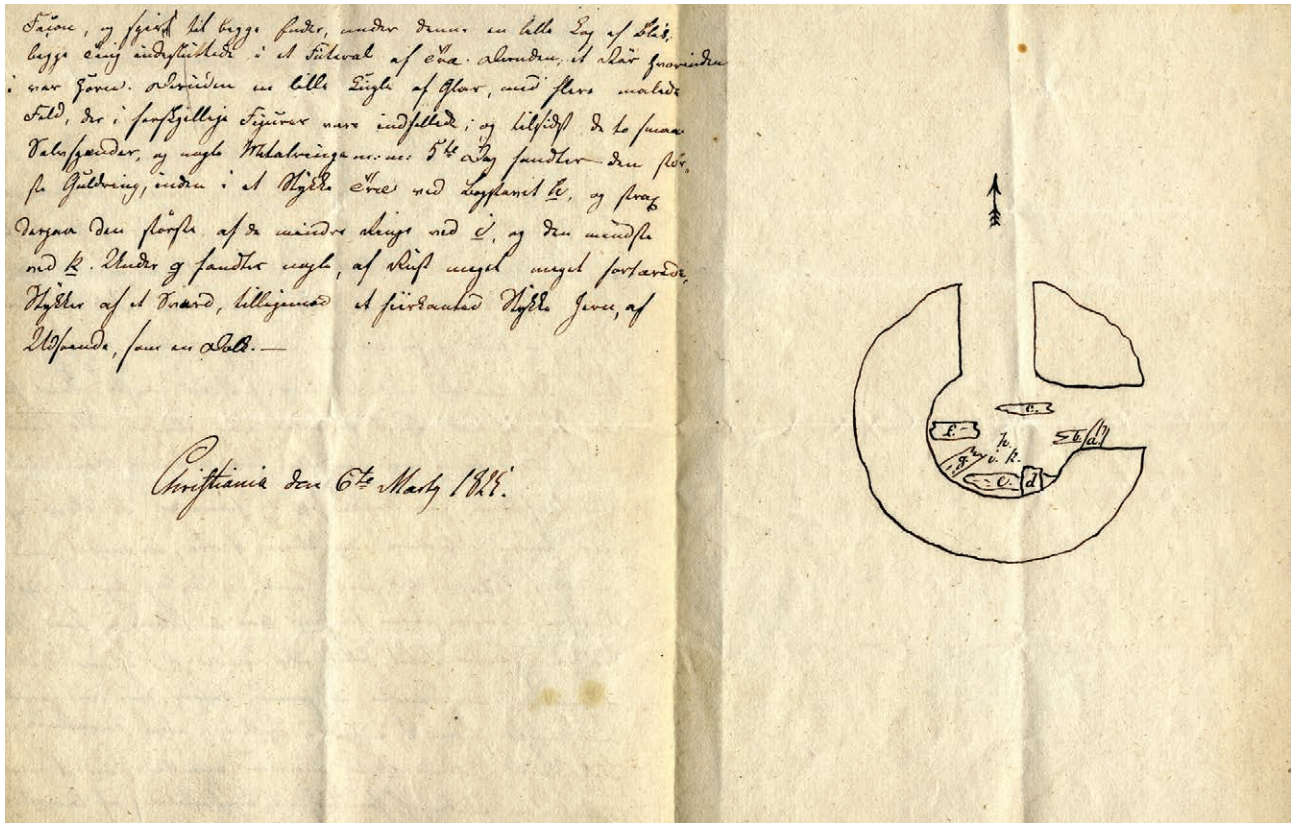
VEDLEGG KPT. 3.1

N° 325-348

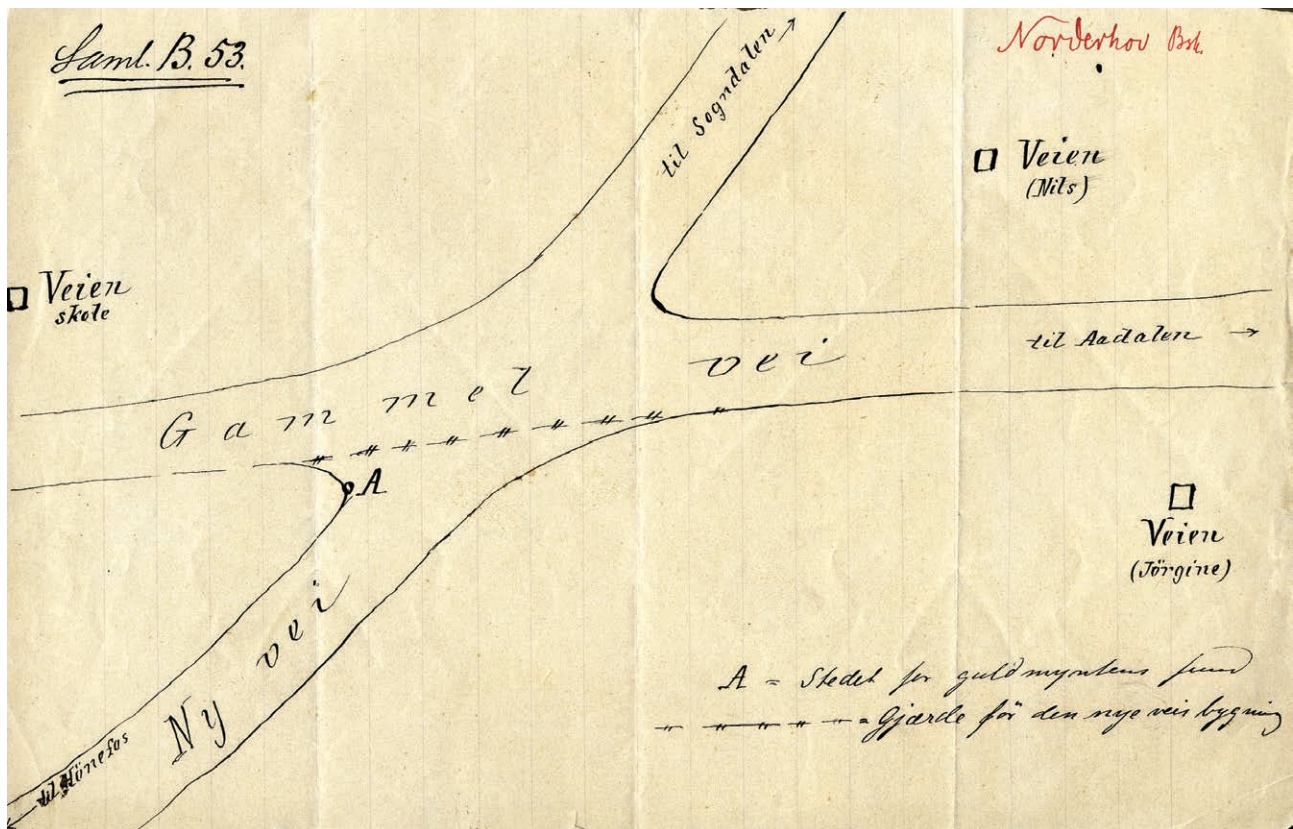
Nordenhous 115 Beskrivelse over Weier-Haugen.

Paa Gaarden Weier foretoges Tirsdag den 20de Juli, en
 Gravning i den, med højest uerlygende. Gang, i Gjelleren, af
 Mr. Daguet, en Løng, med Hans Weie (Weider) og Weier, i efter
 at have læst et høfeligst Klage med Kæbedragens Skæde,
 skulde være begravet. Høst begravdes der med en 5 Alen bred
 Gang, fra Nord, og samme Dag, en lignende bred Gang fra
 S. S. De længere end to Alen fra den yderste Land fandt
 man Lag af Gul. Første og anden dag blev der ikke fundet
 andet, end Gul, og nogle enkelte fæmte Lær. Den tredje
 dag, blev man paa Nordre a, og fundes en Hov af
 Lær, inden i Gjelleren en Hov af Træ, omgivet med
 Jorder af Marsingblid, samt Jorder, og Løsting ligeledes af
 Marsing. Længere inden for disse Lær en Hov af Lær. Under
 Nordre b fandtes Tødt, jeller ikke under c. Under Nordre
d fandtes en e i en Hov, af samme Lær, som den første,
 men noget større. I inden i Gjelleren, noget smaa Hov af
 Lær. Under Nordre e, to fæmte Lær, omgivet med et stort
 ømt f. Under f fandtes en Løngstær, af lavastig

3.1 a) Brev om «Kongsbaugen» side1

3.1 a) Brev om «Kongshaugen» side2

3.1 c) Kart over funnsted for gullsolidus

VEDLEGG KPT. 3.3

3.3 a)

VEIEN KULTURMINNEPARK.

Deltagere i diverse undersøkelser:

Utgravning med skolebarn: (1992-1998)

Sissel Carlstrøm
Inger Liv Gøytil Lund
Kjetil Skare
Jens Rytter

«Stolpehullseminar» I (24-27 august 1995)

Hilde Amundsen
Liv Appel
Sissel Carlstrøm
Inger Liv Gøytil Lund
Wenche Helliksen
Ronny Henriksen
Knut Paasche
Ragnhild Sjurseike
Isa Trøim
Espen Uleberg

«Stolpehullseminar II» (16-25 august 1996)

Hilde Amundsen
Sissel Carlstrøm
Wenche Helliksen
Inger Liv Gøytil Lund
Knut Paasche
Ragnhild Sjurseike
Espen Uleberg

Nye i tillegg:

Christian Keller
Trond Løken
Lars Pilø
Kjersti Randers

Videre utgravning av Langhuset (Hus I)

Kjetil Skare
Nina Hildre
Utgravning av andre strukturer:
Siri Olsen
Hanne Aannestad

Maskinell sålding av jordhauger:

Jan Henning Larsen
Kristin Os

Utgravning av resten av området:

Vibeke Vandrup Martens
Nina Hildre
Kathrine Tønnesen
Anne Skogsfjord
Desiree Nævdal
Stig Knutsen
Birgit Tansøy
Monica Hansen

Andre som har vært involvert i planlegging av oppbyggingen av Hus I:

Torry Jøssang, arkitekt og Jochen Komber, arkeologi/ingeniør, arkeolog Bente Magnus

3.3 b)

VEIEN KULTURMINNEPARK, BRÅTEN 48/1, RINGERIKE KOMMUNE, BUSKERUD**Funn fra utgravninger 1992-2000**Langhus

C 52050 Hus I

C 52051 Hus II

C 52052 Hus III

Graver

C 52053 Nr. 2 C 52058 Nr. 90 C 52063 Nr. 98 C 52068 Nr. 124

C 52054 Nr. 37 C 52059 Nr. 91 C 52064 Nr. 99 C 52069 Nr. 540

C 52055 Nr. 38 C 52060 Nr. 92 C 52065 Nr. 102 C 52070 Nr. 545

C 52056 Nr. 78 C 52061 Nr. 94 C 52066 Nr. 103 C 52071 P8

C 52057 Nr. 79 C 52062 Nr. 96 C 52067 Nr. 123 C 52072 P11

C 52073 StrukturerC 52074 LøsfunnC 52075 Løsfunn fra maskinell sålding av åkerjordFunn fra utgravning 2000 (rapport V.V. Martens)

C52351-52360 – forts. av Hus II, III, IV, og div groper

Funn fra nyere tid levert til Ringerike museum

3.3 c)

Liste over utgravningsrapporter

Skolegravning:

1992: Lil Gustafson

1993: Sissel Carlstrøm og Lil Gustafson

1994: Lil Gustafson

1995/96: Lil Gustafson

1996: Sissel Carlstrøm

1997: Kjetil Skare

1998: Jens Rytter

Forskningsgravning

1998: Siri Olsen (strukturer ved/over/under Hus I som ikke hadde sammenheng med huset)

1998: Lil Gustafson (Hus I)

1998: Kristin Os (maskinsålding av matjord)

1999: Vivian Wangen (flatmarksgraver i preparat)

2000: Vibeke Vandrup Martens

2000: Lil Gustafson (kokegroper)

VEDLEGG KPT. 4.1

4.1 a) Analyse av brente bein fra graver gravet av O. Rygh 1875 Rapport ved Pirjo Lahtiperä, Zoologisk Museum, Bergen 01.08.1980

Oluf Rygh samlet inn brente bein fra utgravningen i 1875, men ikke fra alle gravene. Beina ble sendt til Bergen Museum for analyse i 1980. De ble returnert til KHM i 2009.

Ved gjennomgang av rapporten (osteologisk rapport) ble det snart klart at det ikke var samsvar med opplysningene i den trykte innberetningen/tilveksten når det gjelder mengde bein. For eksempel: i rapporten står haug 3 oppført med 552 g bein, i den trykte innberetning står det om haug 3: «intet spor av bein». Årsaken til forvirringen er at de brente beina hadde beholdt det opprinnelige haugnummer, mens øvrige funn har nye haugnummer som gjengitt i den trykte innberetningen. Den opprinnelige haug nr. 3 har endret nummer

til haug 2 i den trykte innberetningen, hvor det var en «stor samling brændte bein». Det endrete nummer står i parentes i den håndskrevne «museumsprotokollen». Den trykte innberetningen må altså sammenholdes med den håndskrevne protokollen, fordi haugnumrene ikke stemmer overens. En sammenlikning av Oluf Ryghs beskrivelser av beinmengden med mengden oppgitt i den osteologiske rapport viser et sammenfall som bekrefter at samtlige referanser i den osteologiske rapport viser til de opprinnelige haugnummer, altså i den håndskrevne museumsprotokollen.

En forenklet tabell nedenfor tar utgangspunkt i Ryghs mengdebeskrivelse. **Haugnr. er fra den trykte innberetningen.**

Mengdebeskrivelse av brente bein v. O. Rygh	gram	analyse: alder, kjønn	haugnr/gravnr	Cnr (gjenstander i haugen)	Dat.	Gravtolkning
enkelte	6	V	8			flatm.grav?
Liten hop	105	V	4	7506 (kam)	B	
Noen (liten hop)	216	V	11	7537 (kam)	C?	sekundærgrav?
Liten samling	102	V, K?	10/II	7536 (nål, tapt)		
I leirkar	184	V	10/I	7513 (leirkar)		flatm.grav
Hop	392	V, K?	5/I	7507,09,10 (kam, krumkniv, fibula)	B2	på bunnen
Hop (samling)	475	V, M?	5/II	Uten oldsaker		på bunnen
Stor samling	552	VK	2	7505 (tetn.kitt)		flatm.grav
Trekar og leirkar fylt med br.bein	752 (2 graver)	2 V (1M?)	9/Ia 9/Ib	7515(leirkar) 7516 (tetn.kitt)	C14	2 flatm.graver
Betydelig samling (betydelig hop)	935	2 V (2M?)	9/V	7535 (kam)		flatm.gr.?
Stor hop	1259 (2 graver)	2 V(1 K)	9/IV	7522 (leirkar) 7524 (tetn.kitt)	C14	2 flatm.graver
En mengde	1501 (2 graver)	2 V (M+K)	9/II	7517 (tetn.kitt) 7518 (skjoldbule mm,7519,20,08)	B1-2	2 sekundær- graver

Kolonne 1: i parentes er mengdebeskrivelsen i den håndskrevne protokoll:

Liten hop/samling:100-200 g, hop/samling: ca. 400g, stor samling: ca.550g, betydelig samling/hop:ca 900 g, en mengde/stor hop:ca. 1250-1500 g.

Tabellen viser at det er samsvar med hans mengdebeskrivelse og beinas vekt. Der det ut fra beskrivelsen fremgår at det var to graver, er beina blandet, men analysen viser at det er to individer. Dette er de største beinsamlingene. Der det er funnet oldsaker, er det usikkert hvilke bein som hører til disse. Dette har betydning for analyse av kjønn i forhold til gjenstandskategorier, men det er få kjønnsanalyser med gjenstander.

I den håndskrevne museumsprotokoll er det verdifulle opplysninger om graver med flere beinsamlinger som oppklarte konteksten til de analyserte beina. I teksten var beinfunn påskrevet bokstaver, som gjengis i Lahtiperä's rapport: haug 11, a,b,e,f som tilsvare haug 9 grav Ia, Ib, II, IV og V.

Her fremgår også at det i haug 10 var to beinsamlinger, en sammen med knust leirkar under en stein, en annen på bunnen hvor det ble funnet en beinnål. I den trykte innberetningen er dette ikke klart.

Noen Cnr. faller utenfor serien for utgravningen, C7535, C7536, C7537. Dette er deler av gjenstander av bein/gevir, kam eller beinnål, som er funnet etter utgravningen, *blant de brente beina*. Referansene i hovedprotokollen er tydelig til *de opprinnelige haugnummer*.

C7535 er funnet blant en av beinsamlingene fra haug 11, altså haug 9 i den trykte innberetning. I beskrivelsen av haug 11 i museumsprotokollen er tilføyd i margin C7535 ved beinsamling f, denne tilhører grav V.

C7536, en beinnål, er funnet blant brente bein merket b i haug 10, som også har nr. 10 i den trykte tilveksten. Opplysninger om haug 10 i "museumsprotokollen": leirkar m brente bein (a), liten samling brente bein blandet m kull (b) m. liten beinnål (denne er ikke funnet i magasinet).

C7537 er påført flere gjenstander som trolig stammer fra flere graver. I den skriftlige museumsprotokollen er under dette nummer bare nevnt to biter av en beinkam funnet i en liten hop brente bein ½ alen fra toppen i haug 12, som tilsvare haug 11 i den trykte innberetningen. Dette må være de to bitene av en trelagskam som altså hører til en sekundærgrav.

Det er flere funn med dette Cnr merket med haugnummer. Disse er sannsynligvis også nummeret fra den skriftlige museumsprotokollen, ikke den trykte

innberetningen. På grunnlag av disse opplysninger og fragmentenes dekor har jeg plassert dem der de sannsynligvis hører hjemme.

Kamfragmentet som har nr. C7537b, merket haug 6a, er høyst sannsynlig del av kammen C7510 i haug 5, som er det nye nummer for haug 6. Mønsteret passer med denne.

C7537e er merket haug 9, men passer ikke med kammen fra denne haugen. Haug 9 har nytt nummer 8, så fragmentet stammer muligens fra denne haugen.

Fra haug 6, er to beinsamlinger merket haug 6a og 6b. I haug 6 er det verken funn av oldsaker eller bein, men haugen tilsvare haug 5 i trykt innberetning, hvor det var to beinsamlinger. I innberetningen står at den ene samling bein er med oldsaker, mens den andre er «uten oldsaker». I den håndskrevne «museumsprotokollen» opplyses at den første beinsamlingen hadde spor av «bronse-ir». Dette var et holdepunkt, og ved gjennomgang av de brente beina kunne jeg tydelig se smeltet bronse på noen bein fra samlingen merket 6 a. Dette er altså beina funnet sammen med gjenstandene og de er bestemt som sannsynlig *kvinne*. Dette er den eneste graven med krumkniv som er kjønnsbestemt. Her er også en liten fibula og en kam, graven har utvilsomt et «feminint» preg.

Alle beina er av voksne individer, litt varierende mellom 20 og 40 år, ingen barn, ingen eldre. Av 19 individer er 6 bestemt som K eller mulig K, 5 som M eller mulig M.

Blant individene som er begravet sammen er det både to menn og mann og kvinne.

Tilleggstabell

Første kolonne (magasin ref.) er den referanse som gis i P Pirjo Lahtiperä's rapport (J.S.638), og som må være magasinmarkeringen. Dette er de opprinnelige haugnummer (i den håndskrevne «museumsprotokoll»), mens annen kolonne viser haugnumrene i den *trykte tilvekst* som er de nummer som anvendes i denne boken. Alle bein er brente unntatt fra haug 8 som er den eneste hvor det ble funnet ubrente bein, av Rygh beskrevet som «friske» og trolig et lik gravet ned i haugen lenge etter at den var oppkastet. Gravkontekst er grunnlaget for å tolke en del av beinfunnene som flatmarksgraver under hauger. «Kampestein» kan være opptil 1 m stor.

Magasin ref. i ost.rapp.	Haug nr. trykt tilvekst	ant. frag.	gr.	andre oppl.	Bestemmelse ved P. Lahtiperä	gravkontekst
Haug 3	2	679	552		Voksen (25-30 år) K	På bunnen under en på undersiden flat stein, trekar
Haug 5	4 (langhaug)	174	145	dyre-bein	Voksen (25-30 år)	
Haug 6a	5/I	448	392		Voksen (25-30 år) mulig K	10 fot V for midten, på bunnen
Haug 6b I C7507-10	5/II	461	475	dyre-bein	Voksen (25-30 år) mulig M	7 fot vest for midten
Haug 6b II		5	2,5		Ubest.	
Haug 9	8		381	Ubr. (nye)	Voksen (25-30 år)	
		5	6	brente	Voksen (20-40)	et hull fylt med aske under en stor stein
Haug 10a	10/I	167	184	Bjørn phalanx III 1	Voksen (30-35 år)	På bunnen en større kampestein m. flat underside, leirkar under denne.
Haug 10b	10/II	162	102		Voksen (20-25 år) mulig K	På bunnen
Haug 11a (1 pose)	9 grav Ia, Ib	631	752		2 voksne (20-30 år) en mulig M	Et stort hull i bunnen, leirkar og tetningskitt, må være satt ned ved siden av hverandre
Haug 11b (2 poser)	9 grav II	1568 (844+724)	1501 (593+908)		2 voksne (25-30 år) 1 M og 1 K	En del under skjoldbule + trekar
Haug 11e (3 poser)	9 grav IV	1441	1259	Sau/ geit	2 voksne (20-30 år) en K	Stor kampestein på bunnen. Leirkar og trekar 2 fot under den.
Haug 11f (2 poser)	9 grav V	1053	935		2 voksne (20-30 år), mulig 2 M	En middelsstor kampestein dekket brent bein og kam
Haug 12	11	150	216		Voksen (30-35 år)	En fot under toppen
Haug 12c		78	62		Voksen (20-25 år)	

Lathipära, P: Brända ben från Hole och Ringerike kommune i Buskerud. J.S. 638. (1.8.1980). Top.ark.

Hock, P. C7507-10 1987 : 250			485	dyrebein	Voksen, mulig K	Samme som 6a eller 6b?
------------------------------	--	--	-----	----------	-----------------	------------------------

Holck, P.1987: Cremated bones. A Medical-Anthropological Study of an Archaeological Material on Cremation Burials. Antropologiske skrifter 1.

4.1 b) Tabell over C14-dateringer av flatmarksgraver

nr.	Cnr.	bein renset	bein gram	tetn. kitt	skår	treslag	C14-datering			bein-analyse		utgr. år
							BP	cal. 1 s.	lab.nr.	kjønn	alder o.a.	
2	52053		645			fur, bjørk	2850±100	BC1090-840	Beta-57189	K,M	kraftig	1992
37	52054		1250			fur	2150±100	BC365-40	T-11077	?	voksen	1993
38	52055	x	1994	x	x	(fur) bjørk	2165±55	BC355-110	Tua-796	?	voksen	1993
78	52056			x	x	tetn.kitt	2370±75	BC515-385	TUa-2582	K?	voksen	1994
78	52056		708	x	x	fur	2150±60	BC345-75	Beta-78738	K?	voksen	1994/98
79	52057		960		x	bjørk, selje (fur)	1985±40	BC30-AD75	TUa-3503	?	voksen	1997
90	52058			x	x	tetn.kitt	2345±100	BC510-350	TUa-2583	M	voksen ca.30	1997
90	52058	x	2576	x	x	fur	2210±45	BC370-190	T-14172	M	voksen, ca.30	1997
91	52059	utpløyd								?	voksen	
92	52060		277		x	fur (bjørk)	2240±45	BC380-200	TUa-3504	K?	18-20 år	1997
94	52061	utpløyd								K?	voksen	1995
96	52062		1160	x	x	fur	2030±70	BC100-65AD	Beta-99422	K?	30 år	1995
98	52063		86,5			fur	2215±80	BC385-165	T-14173	K?	ca. 20 år, spinkel	1995
99	52064	x				fur	2385±40	BC475-395	TUa-3506	K?	20-30 år	
99	52064	x	1480			bjørk (fur i bunn)	2265±40	BC385-210	TUa-3505	K?	20-30 år	1996/99
102	52065	x	1024	x		fur	2160±45	BC340-115	TUa-3507	?	16-18 år	1997
103	52066	x		x		tetn.kitt	2335±70	BC430-365	TUa-2584	M?	18-22	
103	52066	x	1316	x		fur	2220±70	BC380-180	T-14174	M?	18-22 år	1997
123	52067	x	833	x		fur	2090±70	BC190-5	T-14175	?	ynge enn 20	1997
124	52068	x	677		x	fur	2180±45	BC355-170	TUa-3508	M?	c.30 år	1997
540	52069	x	1943	x	x	tetn.kitt	2360±75	BC475-375	TUa-2585	M	40-50 år	1997/99
545	52070	x	930		x	vier/osp,- selje(fur)	2050±70	BC155-AD55	TUa-2426	?	barn, 10-12 år	1998
P11	52072		580			fur	2530±85	BC800-515	T-14171	?	40 år	1996
P8	52071		835			fur	2535±70	BC 800-525	T-14170	K?	30 år	1996
9/1b	7516			x		tetn.kitt	2105±70	BC200-25	TUa-2586	?	voksen	
9/IV	7524			x		tetn.kitt	2190±70	BC365-125	TUa-2588	?	voksen	
1983												
1A	36223c	x	684		x		2405±35	BC515-400	TUa-8176	K	20-40	1983
8	36223u		995		x		2135±30	BC190-105	TUa-8177	K	voksen, u.30	1983
9	36223z		103		x		2185±30	BC350-185	TUa-8178	M?	voksen	1983

P = parkeringsplass

1983 = utgr. ved Schaller og Coulson

Nr 9/1b og 9/IV er flatmarksgraver under haug 9, gravet av O. Rygh 1875. Datert på tetningskitt

Noen graver har dobbelt datering (kull og tetningskitt), nr. 78,90, 99, 103. Treslag i parentes ikke brukt til datering.

4.1 c) Tabell over beskrivelse av flatmarksgraver

VEIEN. FLATMARKSGRAVER										
1992-2000										
Nr.	Cnr.:	dimensjon grop	dyb cm	brente bein	INNHOLD	leirkar-skår	tetn. kitt, gr.	kull	datering cal.	kjønn/alder
		diam cm	dyb cm	vekt g	behandling	gr.	ring diam	gr.		
2	52053	120x85	20	645	sortete	nei	nei	7,9	BC1090-840	K (kraftig)
37	52054	45	10	1250	sortete		nei	2	BC 365-40	voksen
38	52055	45	20?	1994	kompakt,18x8	146,5	2,5 g	9,8	BC355-110	voksen
78	52056	50	28	708	sortete,20x15	1057	7 g	24	BC345-75	K?voksen
79	52057	35	15	960	sortete	132	nei	1	BC30-AD75	voksen
90	52058	75x70	20	2576	kompakt,20x14	136	6,1 g	18	BC370-190	M,voks.c.30
91	52059			39,2	utpløyd					K?18-20
92	52060	48	16	277	sortete	260	nei	0,8	BC380-200	K?18-20
94	52061	40?		203	utpløyd		nei	0		K?voksen
96	52062	65x75	18	1160+	sortete	73,6	nei	21	BC100-65AD	K?c.30
98	52063	45	15	86,5	sortete		0,1 g?	6,6	BC385-165	K?c.20
99	52064	40	17	1480	kompakt,15x13		nei	15	BC385-210	K?20-30
102	52065	35	23	1024	kompakt,10x12		3,2 g, 16 cm	1,4	BC340-115	16-18
103	52066	43	29	1316	kompakt,16x12		13,1 g	21	BC380-180	M?18-22
123	52067	40	15	833	kompakt,30x13		2 g	3,3	BC190-5	yngre enn 20
124	52068	56x45	10	677	kompakt,20x10	2,8	nei	0,6	BC355-170	M?c.30
540	52069	50	12	1943	kompakt,25x10	31,2	24,7 g 21 cm	1,1	La Tène-spenne, MLt	M,40-50
545	52070	47	31	930	kompakt,15x10	406	nei	3	BC155-AD55	barn,10-12
P8	52071	55	15	835	sortete		nei	10	BC800-525	K?c.30
P11	52072	55	10	580	sortete		nei	2,8	BC800-515	?40
1983		Schaller og Coulson 1983								
1A	36223c	120x70?	45	684 (850)	kompakt 27x40,dy 30	18		x	BC515-400	K, 20-40
1B		30	22	14	(samme grav?)			x		
8	36223u	60x70	17	995 (930)		116		x	BC190-105	K, voksen (ikke over 30)
9	36223z	90	4	103 (110)		55		x	BC350-185	M? V

VEIEN. FLATMARKSGRAVER

Flatmarksgraver under hauger gravet av O. Rygh.										
haug nr	Cnr	br. bein gr.	i leirkar?/skår	tetn.kitt	kull	datering	kjønn/alder			
10/75	7513	184	i leirkar?/skår			førrom.ja.	V (bjørn)			
2/75	7505	552	trekar	2,4 g			VK			
9/1a/75	7515	tils.	i leirkar?/skår		x		2 voksne			
9/1b/75	7516	752	trekar	25g	x	200-25 BC				
9/IV/75	7522	tils.	i leirkar?/skår		x	y.førrom.ja	2 voksne (1 K)			
	7524	1259	trekar	c. 9	x	365-125 BC				
9V/75	7535	tils. 935				B1-2?	2 voksne (M?)			
45/1870		stor hop								

VEDLEGG KPT. 4.2.1

4.2.1 a) Liste over funn fra O. Ryghs utgravninger 1870 og 1875, som typeeksemplarer i Norske Oldsaker og avbildet i annen litteratur.

Typeeksemplarer i Rygh: Norske oldsager

142 – krumkniv	C 5206	(Haug 44/1870)
144 – sigd	C 5194	(Haug 30/1870)
155 – beltesten	C 344	(Kongshaugen)
162 – nøkkel	C 5200	(Haug 35/1870)
173 – synål	C 5196	(Haug30/1870)
181 – skålvekt	C 525	(Haug ved Bråten-huset)
200 a, b, c, d – sølvbeslag, sverdskede	C 337, 338	(Kongshaugen)
204 – spydspiss	C 5209	(Haug 48/1870)
218 – skjoldbule	C 5208	(Haug 48/1870)
230 – fibula, br.	C 7509	(Haug 5/1875)
305 – gullring	C 326	(Kongshaugen)

Bøe, Johs. Jernalderens keramikk i Norge. Bergens Museums skrifter. Nr. 14. Bergen 1931

Avbildet:

Fig. 101, s. 77 – C 5156 (haug 6, 1870) – kar med hank nede på siden (finere bordkar), s. 79: individuell variant, jfr. fig. 100 fra Vestre Slidre. Dekor: skrårkraverte horisontalfelter, roestter, hengebuer, skraverter trekant. Fra i grav med to lenkenåler, tidlig 300-tall

Fig. 103, s. 79 – C 5202 (haug 37/1870) – kar med hank nede på siden (lavere buket) (udatert grav, tarvelig kvalitet)

Fig. 109, s. 82 – C 5184 (haug 25/1870) – kar med hank nede på siden (lavere buket)

s. 81 – et velformet kar med smukt avpolert overflate, gulbrent, vinkelbord

Fig. 159, s. 113 – C 320 (kongshaugen) begre med lav nedredel og høy smal hals, omtalt s. 119, ikke så sent som midten av 5. årh (midt 400 tall) – Shtelig, Cruc.br. fig.143-44

Bare omtalt:

Kpt. 3. tidlige bolleformer

C 5173, s. 46 – et skår fra udatert grav, m blindøre, se Müller ordningII fig 157

C 5204, s 82 , kar med hank nede på siden

C 328, s 82 kar m hank nede på siden, lavere bukede vaser, (som fig 103, fig.109) typologisk ytterpunkt. Shtelig dat midt 400tall, men korsf.spenne er typ eldre, Shtelig, cruc br. s.122

C525-35, s. 109, begre med høy hals, utvidet oventil, et skår med overfladisk likhet (kar av denne form tilhører vesentlig 4. årh - R 360

Schetelig, H: The cruciform brooches of Norway. Bergen Museums Aarbog 1906. No 8. Bergen 1907.

fig. 143, s. 122 - C 335, korsformet spenne (Kongshaugen), omtalt s. 121, spennen av en tidlig form, slutten av 4. århundre, støpt i ett, sølvinnlegg Sølvbeslag R 200 a - C 337, beslag til slire av en yngre type, kjent i Nydamfunnet, midt. 5. årh.

Grieg, Sigurd: Hadelands eldste bosetningshistorie. Skrifter utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. I Hist.-Filos. Klasse. 1925. No. 2. Oslo 1926

C 5208-10 Våpenfunn, gruppe 1 a...det er et av de eldste funn som inneholder en spydspiss med mot-hake sammen med en annen spydspiss, og denne fundkombinasjon er, som vi senere skal se, meget almindelig i de romersk-germanske våbengraver. Henviser til Jahn, 1916: Die bewaffnung der Germanen in die ältere Eisenzeit etwa 700 v Chr. bis 200 n. Chr., fig. 98, forklaring s. 89, s. s. 187 sitat.

Fett, P Arms in Norway between 400 and 600 A.D. Bergens Museums Årbok 1038/39. Hist. antikv. rekke, nr. 2/1

Part II, s. 6, 45. Kongshaugen, C325 ff.. (fig. 80) 450 AD 47, C 5153-54 – korsf. spenne, 5. årh, lanse 6. årh. Dat 500 AD 48, C 5179-80 – 5. årh.

Undset, I: 1880:

Fra Norges ældre jernalder. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed*, 89-184.

4.2.1 b) Undset 1880. To fig. med tegninger av et utvalg oldsaker fra O. Ryghs utgravninger.

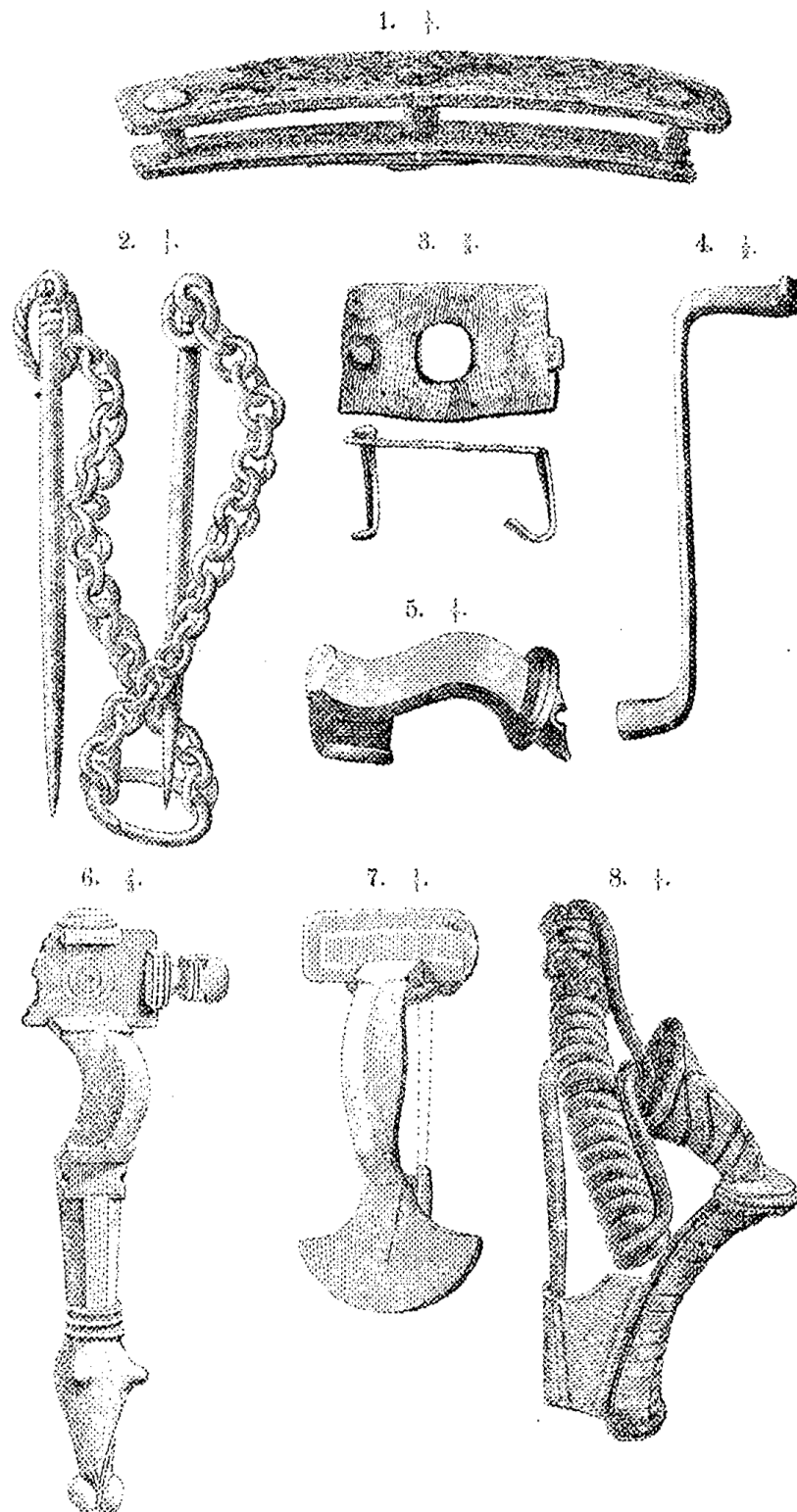

Fig. 1—8, se p. 93—97.

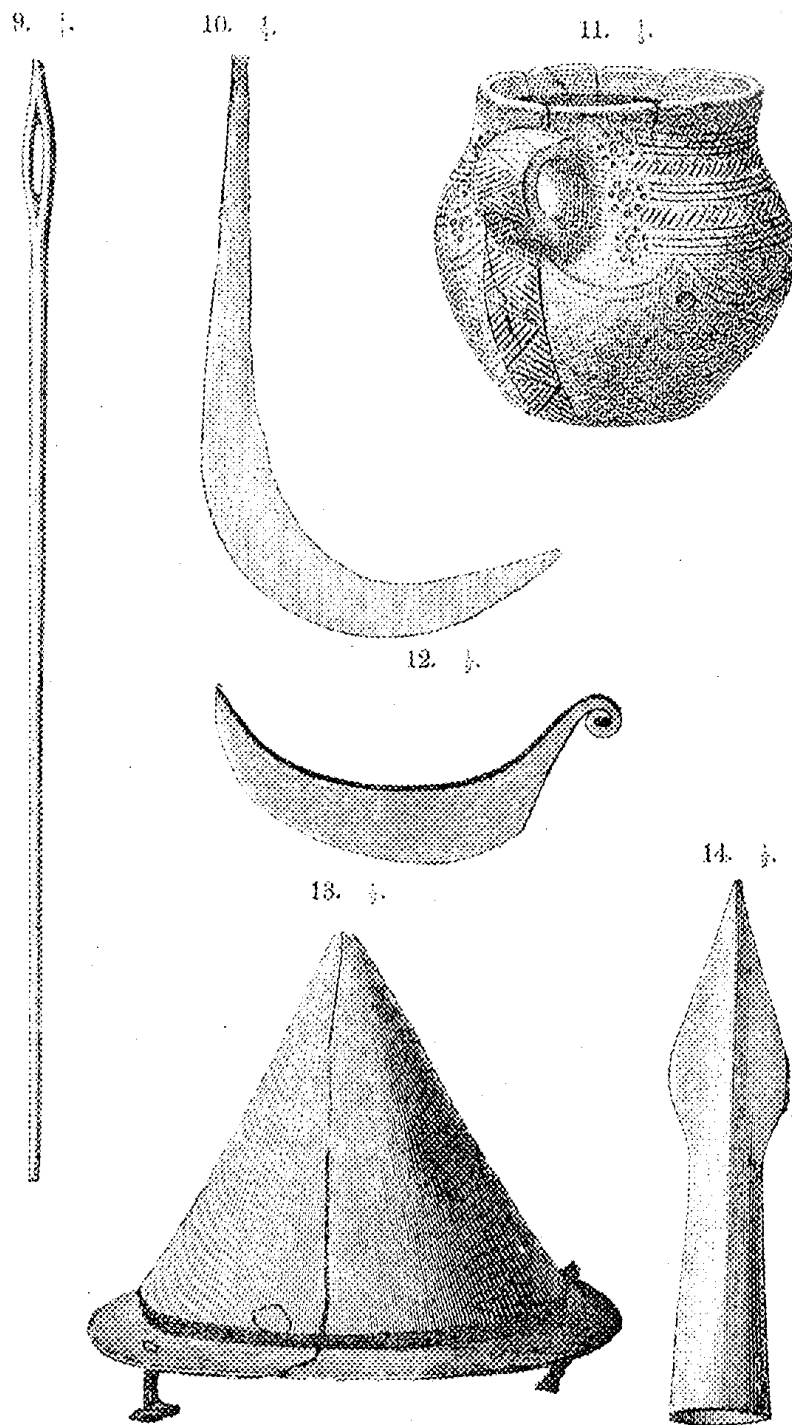

Fig. 9—14, se p. 93—97.

VEDLEGG KPT. 4.2.3

4.2.3 a) Tabell som viser gravfunn og andre funn fra Veien kronologisk

Oluf Ryghs utgravninger av gravhauger 1870 og 1875.

Cnr.	Haug nr./ Grav nr.	Dat.	Våp.	Belte utst.	Red- skap	krum- kniv	sigd	synål	spinne- hjul	Kam	Smykke	Nøkkel	Leirkar	Beslag	annet
5208-10	1870/48	B1-2	2 x												
7518-20,08	1875/9 /II	B1-2	2 x	x											
5193-96	1870/30	B1-2			x		x			x					
7506	1875/4	B1-2								x					?
7535	1875/9/V	B1-2								x					
7513,14,36	1875/10	B1-2								x					
5174-76	1870/19	B2	1 x	x									skår		slag
7507,9,10	1875/5	B2			x					x	fibula				
5190-91	1870/27	B2			x						fibula				
-	1870/41	B?					x								
5205-6	1870/44	B?			x		x								nål
7511-12	1875/7	B?			x									x	
5197-98	1870/32	B-C1								x					torn
5217	1870/57	B-C1								x					?
5189	1875/26	B-C1								x					
5151-52	1870/1	C1											skår		
5173	1870/17	C1											bolleform		hank
5179-81	1870/24/I	C1-2	1 x												
5204	1870/39/II	C1-2											hankekar		
5184	1870/25/II	C2											hankekar		
5222	1870/65	C2											flere h. kar		
5211-12	1870/50/II	C2-3													hestetann
5185-88	1870/25/III	C2-3			x				x?		hårnål		hankekar		
5185	1870/25/IV	C2-3									hårnål				
5213	1870/50/I	C2-3											hankekar		hank
5156-59,62	1870/6/III	C3			x						2 lenkenåler beinnål		hankekar	x	jern- klump
5167	1870/12	C3											skår, spannif.		hestetann
5202-3	1870/37	C2-D1											kokekar		
		C2											hankekar		
5182	1870/24/II	C2-D											kokekar		
5183	1870/25/I	C2-D											kokekar		
5220-21	1870/62	C3-D									hektespenne		kokekar		kleber
													skår, spannif.		

Cnr.	Haug nr./ Grav nr.	Dat.	Våp.	Belte utst.	Red- skap				Kam	Smykke	Nøkkel	Leirkar	Beslag	annet
7537	1875/11	C?							x			skår		
5163-64	1870/9	D1					x			spadef..fib		skår, spannf.		slagg
5215	1870/51	D1												
5153-54	1870/2	D (2)	2	x						korsf. sp.	x		x	
5177-79	1870/22	e.ja.												
5199-01	1870/35	e.ja.									2		2	
5168-70	1870/13	merov.		x								skår		
35647utenf- gravfeltet	gravet 1982	B/C1	pil						kam			skår		Sta.funn og slagg u. haug.

Andre funn: grav, mulig grav, offer/skatt

Cnr.	år	dat.	våpen	belte utst.	redskap	smykker	leirkar, kar	beslag	annet	Kommentar/tolkning
2877-2879	1862	C3				2 ornehodringer, gull	Østlandskjel, bronse			Gravhaug
22668	1893	C3				Gullsolidus, Konstan- tin den store				Grav/offert/skatt? F. på grav- feltet
326-348 Kongs- haugen	1824	D1	sverd, spyd, skjold	div.	kniv, beltestein	korsformet spenne, 2 gull fingerringe, mosaikkperle	mange leirkar, trebøtter	mange	vekt, drikkehorn rødt stoff, pels mm	Største gravhaugen, den rikeste graven, ubrent
525-535	1825	D1			pinsett		Flere leirkar		vekt, drikkehorn	Gravhaug
325 Kongshaugen	1824	D							Betalingsring, gull	Sekundær i haugen, offer/skatt?
10604	1880	D							Betalingsring, gull	Offer/skatt? funnet ved harving
341 Kongshaugen	1824	vik.t.				treffiket spenne, br.				sekundær-grav i haugen?
5223	Ca. 1870	vik.t.	spyd (sverd)							Grav?f.ved ploying mellom de nordligste hauger (et bøyet sverd tapt) Øvre Veien
5224	Ca 1870	vik.t.	øks							Grav?f. mellom haug 1 og 2, v. plassen Tøjet. Nedre Veien
17966	Ca. 1895	vik.t.	sverd R509							Grav?
17967	Ca. 1895	vik.t.				skålfornet spenne, dobbel, bronse, R 654				Grav?
29337	beg. 1930	vik.t.	pil esp. treegg. R546						hestetenner	Funnet ved gravning. Øvre Veien.

VEDLEGG KPT. 4.2.4

4.2.4 a) Liste over hauger gravet av Oluf Rygh (haug nr: uten år = 1870, 75 = 1875)

Haug nr	form	diam m	høyde m	funn (komm.)	dat.	brente bein	kull	flatm. grav	kokegrop	grop m. kull
1	rund	10,2		våpen	C1	br.b	k			
2	rund	9,3		våpen	D2	br.b	k			
3	rund	11,7		leirkar	C3-D1	br.b	k			
4				ødelagt		br.b	k			
5	rund	6,5	0,8			br.b	k			
6	rund	11,3	1	smykker	C2-3	br.b	k			
7	rund	11,7	0,8				k			
8	rund	7,5	0,8				k			
9	rund	8	0,8	smykker	D3	br.b	k			
10	rund	7,3	0,9				k		4 kok.gr.	
11	rund	11,5	1,1			br.b	k		6 kok.gr.	
12	rund	9,3	0,9	leirkar	D					
13	rund	5,6	0,7	beltesp m.m.	Merov.	br.b	k			
14	rund	7,8	0,8	skår			k			gr.m.kull
15	rund	12,5	1,6			br.b	k			gr.m.kull
16	rund	10,5	1,1			br.b	k			
17	rund	8,7	1	leirkar	C1	br.b	k			
18	rund	14,4	1,3			br.b	k			
19	rund	13	1,4	våpen	B2	br.b	k			
20	rund	7,5	0,9			br.b	k			
21	rund	9,6	1,3			br.b	k			
22	rund	6,4	1,3	nøkkel	C-D	br.b	k			
23	rund	12	1,3			br.b	k			
24	rund	10,4	1,2	våpen	C1-2	br.b	k			
25	rund	10,4	1,1	leirkar	C2-3	br.b	k			
26	rund	6,5	0,8	kam	B-C1	br.b	k			gr.m.kull
27	rund	10,2	1,1	fib., krumkniv	B2	br.b	k			
28	rund	9,4	0,9	skår		br.b	k			
29	rund	7,4	0,9			br.b				
30	rund	12	1,3	kam,- sigd,nål	B1-2	br.b	k			
31	rund	9,5	0,9			br.b	k			
32	rund	13,1	1,4	kam	B1-2	br.b	k			
33	rund	14,1	1,7			br.b	k			
34	rund	12,3	1,4				k			
35	rund	12	1,3	2 nøkler,- beslag	C-D	br.b	k			
36	rund	13,8	1,3				k			gr.m.kull
37	rund	12,4	1,3	leirkar	C2-D1	br.b	k			
38	rund	6,2	0,9	slagg		br.b	k			
39	rund	9,2	1,1	leirkar	C1-2	br.b	k			
40	rund	11,3	1,3			br.b	k			
41	rund	9,4	1,2	sigd	B-C1	br.b	k			
42	rund	13,2					k			
43	rund	8,9	1,1				k			

Haug nr	form	diam m	høyde m	funn (komm.)	dat.	brente bein	kull	flatm. grav	kokegrop	grop m. kull
44	rund	9,6	0,9	sigd, krumkniv	B-C1	br.b	k			
45	rund	10,5	0,8			br.b	k			
46	lang	13	0,8				k	fl.m.gr.		
47	lang	16	0,8				k			3 gr.m.kull
48	rund	10,1	1,1	våpen	B1-2	br.b	k			
49	rund	7,2	0,8				k			
50	rund	11,6	0,9	leirkar	C2-3	br.b	k			
51	rund	8,4	0,8	skår	D	br.b	k			
52	rund	6,9	0,6	skår		br.b	k			
53	rund	6,2	0,6			br.b				
54	rund	9,1	0,9	skår			k			
55	rund	7,7	0,8							
56	rund	7				br.b	k			
57	rund	9	1	kam	B-C1	br.b	k			
58	rund	6,5	0,8			br.b	k		2 kok.gr?	
59	rund	6	0,6			br.b	k			
60	rund	9,2	0,9	skår		br.b	k			
61	rund	6	0,6	slagg			k			
62	rund	7,8	0,8	hekte, -skår	D		k			
63	rund	9,3	0,9							
64	rund	7,5	0,8							
65	rund	5,2	0,6	leirkar	C2		k			
66	rund	7	0,6							
75.1	rund	9,4	0,6							
75.2	rund	10	0,78			br.b		fl.m.gr.		
75.3	lang	12,8	0,78			br.b			kok.gr.	gr.m.kull
75.4	lang	11,6	1,4	kam	B1-2	br.b	k			
75.5	rund	9,4	1,6	fib. krumkn. kam	B2	br.b				
75.6	rund	18,8	1,6						2 kok.gr.	
75.7	rund	10	1,1	krumkniv	B-C1	br.b	k			
75.8	rund	13,5	1,3			br.b	k	fl.m.gr.		
75.9	rund	11,6	1,4	våpen	B1-2	br.b	k	3 fl.m.gr.		
75.10	rund	14	1,6	kam	B1-2	br.b	k	fl.m.gr.		
75.11	rund	9,4	1,1	kam	C	br.b	k			
75.12	rund	6,3	0,8				k			
75.13	rund	3		liten haug						
75.14	rund	3		liten haug						
75.15	rund	3		liten haug						
75.16	rund			kalkovn						
75.17	rund	10,3	1,1	skår		br.b	k			
75.18	rund	14,4	1,3			br.b				
75.19	rund	11	1,3			br.b	k			
75.20	lang	11	1				k			
75.21	lang	18,2	1,6				k			

4.2.4 b) Liste over hauger gravet av Oluf Rygh sortert etter diameter (haug nr: uten år = 1870, 75 = 1875)

Haug nr	form	diam m	høyde m	funn (komm.)	dat.	brente bein	kull	flatm. grav	kokegrop	grop m. kull
		m	m							
75.6	rund	18,8	1,6						2 kok.gr.	
75.21	lang	18,2	1,6				k			
47	lang	16	0,8				k			3 gr.m.kull
18	rund	14,4	1,3			br.b	k			
75.18	rund	14,4	1,3			br.b				
33	rund	14,1	1,7			br.b	k			
75.10	rund	14	1,6	kam	B1-2	br.b	k	fl.m.gr.		
36	rund	13,8	1,3				k			gr.m.kull
75.8	rund	13,5	1,3			br.b	k	fl.m.gr.		
42	rund	13,2					k			
32	rund	13,1	1,4	kam	B1-2	br.b	k			
19	rund	13	1,4	våpen	B2	br.b	k			
46	lang	13	0,8				k	fl.m.gr.		
75.3	lang	12,8	0,78			br.b			kok.gr.	gr.m.kull
15	rund	12,5	1,6			br.b	k			gr.m.kull
37	rund	12,4	1,3	leirkar	C2-D1	br.b	k			
34	rund	12,3	1,4				k			
23	rund	12	1,3			br.b	k			
30	rund	12	1,3	kam,sigd,nål	B1-2	br.b	k			
35	rund	12	1,3	2 nøkler,beslag	C-D	br.b	k			
7	rund	11,7	0,8				k			
3	rund	11,7		leirkar	C3-D1	br.b	k			
75.4	lang	11,6	1,4	kam	B1-2	br.b	k			
75.9	rund	11,6	1,4	våpen	B1-2	br.b	k	3 fl.m.gr.		
50	rund	11,6	0,9	leirkar	C2-3	br.b	k			
11	rund	11,5	1,1			br.b	k		6 kok.gr.	
40	rund	11,3	1,3			br.b	k			
6	rund	11,3	1	smykker	C2-3	br.b	k			
75.19	rund	11	1,3			br.b	k			
75.20	lang	11	1				k			
16	rund	10,5	1,1			br.b	k			
45	rund	10,5	0,8			br.b	k			
24	rund	10,4	1,2	våpen	C1-2	br.b	k			
25	rund	10,4	1,1	leirkar	C2-3	br.b	k			
75.17	rund	10,3	1,1	skår		br.b	k			
27	rund	10,2	1,1	fib., krumkniv	B2	br.b	k			
1	rund	10,2		våpen	C1	br.b	k			
48	rund	10,1	1,1	våpen	B1-2	br.b	k			
75.7	rund	10	1,1	krumkniv	B-C1	br.b	k			
75.2	rund	10	0,78			br.b		fl.m.gr.		
21	rund	9,6	1,3			br.b	k			
44	rund	9,6	0,9	sigd, krumkniv	B-C1	br.b	k			
31	rund	9,5	0,9			br.b	k			

Haug nr	form	diam m	høyde m	funn (komm.)	dat.	brente bein	kull	flatm. grav	kokegrop	grop m. kull
75.5	rund	9,4	1,6	fib. krumkn. kam	B2	br.b				
41	rund	9,4	1,2	sigd	B-C1	br.b	k			
75.11	rund	9,4	1,1	kam	C	br.b	k			
28	rund	9,4	0,9	skår		br.b	k			
75.1	rund	9,4	0,6							
12	rund	9,3	0,9	leirkar	D					
63	rund	9,3	0,9							
2	rund	9,3		våpen	D2	br.b	k			
39	rund	9,2	1,1	leirkar	C1-2	br.b	k			
60	rund	9,2	0,9	skår		br.b	k			
54	rund	9,1	0,9	skår			k			
57	rund	9	1	kam	B-C1	br.b	k			
43	rund	8,9	1,1				k			
17	rund	8,7	1	leirkar	C1	br.b	k			
51	rund	8,4	0,8	skår	D	br.b	k			
9	rund	8	0,8	smykker	D3	br.b	k			
14	rund	7,8	0,8	skår			k			gr.m.kull
62	rund	7,8	0,8	hekte,skår	D		k			
55	rund	7,7	0,8							
20	rund	7,5	0,9			br.b	k			
8	rund	7,5	0,8				k			
64	rund	7,5	0,8							
29	rund	7,4	0,9			br.b				
10	rund	7,3	0,9				k		4 kok.gr.	
49	rund	7,2	0,8				k			
66	rund	7	0,6							
56	rund	7				br.b	k			
52	rund	6,9	0,6	skår		br.b	k			
5	rund	6,5	0,8			br.b	k			
26	rund	6,5	0,8	kam	B-C1	br.b	k			gr.m.kull
58	rund	6,5	0,8			br.b	k		2 kok.gr?	
22	rund	6,4	1,3	nøkkel	C-D	br.b	k			
75.12	rund	6,3	0,8				k			
38	rund	6,2	0,9	slagg		br.b	k			
53	rund	6,2	0,6			br.b				
59	rund	6	0,6			br.b	k			
61	rund	6	0,6	slagg			k			
13	rund	5,6	0,7	beltesp m.m.	Merov.	br.b	k			
65	rund	5,2	0,6	leirkar	C2		k			
75.13	rund	3		liten haug						
75.14	rund	3		liten haug						
75.15	rund	3		liten haug						
4				ødelagt		br.b	k			
75.16	rund			kalkovn						

4.2.4 c) Liste over hauger gravet av Oluf Rygh sortert etter høyde (haug nr: uten år = 1870, 75 = 1875)

Haug nr	form	diam m	høyde m	funn (komm.)	dat.	brente bein	kull	flatm. grav	kokegrop	grop m. kull
33	rund	14,1	1,7			br.b	k			
75.6	rund	18,8	1,6						2 kok.gr.	
75.21	lang	18,2	1,6				k			
75.10	rund	14	1,6	kam	B1-2	br.b	k	fl.m.gr.		
15	rund	12,5	1,6			br.b	k			gr.m.kull
75.5	rund	9,4	1,6	fib. krumkn. kam	B2	br.b				
32	rund	13,1	1,4	kam	B1-2	br.b	k			
19	rund	13	1,4	våpen	B2	br.b	k			
34	rund	12,3	1,4				k			
75.4	lang	11,6	1,4	kam	B1-2	br.b	k			
75.9	rund	11,6	1,4	våpen	B1-2	br.b	k	3 fl.m.gr.		
18	rund	14,4	1,3			br.b	k			
75.18	rund	14,4	1,3			br.b				
36	rund	13,8	1,3				k			gr.m.kull
75.8	rund	13,5	1,3			br.b	k	fl.m.gr.		
37	rund	12,4	1,3	leirkar	C2-D1	br.b	k			
23	rund	12	1,3			br.b	k			
30	rund	12	1,3	kam, sigd, nål		br.b	k			
35	rund	12	1,3	2 nøkler, beslag		br.b	k			
40	rund	11,3	1,3			br.b	k			
75.19	rund	11	1,3			br.b	k			
21	rund	9,6	1,3			br.b	k			
22	rund	6,4	1,3	nøkkel		br.b	k			
24	rund	10,4	1,2	våpen	C1-2	br.b	k			
41	rund	9,4	1,2	sigd		br.b	k			
11	rund	11,5	1,1			br.b	k		6 kok.gr.	
16	rund	10,5	1,1			br.b	k			
25	rund	10,4	1,1	leirkar	C2-3	br.b	k			
75.17	rund	10,3	1,1	skår		br.b	k			
27	rund	10,2	1,1	fib., krumkniv	B2	br.b	k			
48	rund	10,1	1,1	våpen	B1-2	br.b	k			
75.7	rund	10	1,1	krumkniv		br.b	k			
75.11	rund	9,4	1,1	kam	C	br.b	k			
39	rund	9,2	1,1	leirkar	C1-2	br.b	k			
43	rund	8,9	1,1				k			
6	rund	11,3	1	smykker	C2-3	br.b	k			
75.20	lang	11	1				k			
57	rund	9	1	kam		br.b	k			
17	rund	8,7	1	leirkar	C1	br.b	k			
50	rund	11,6	0,9	leirkar	C2-3	br.b	k			
44	rund	9,6	0,9	sigd, krumkniv		br.b	k			
31	rund	9,5	0,9			br.b	k			
28	rund	9,4	0,9	skår		br.b	k			
12	rund	9,3	0,9	leirkar	D					
63	rund	9,3	0,9							

Haug nr	form	diam m	høyde m	funn (komm.)	dat.	brente bein	kull	flatm. grav	kokegrop	grop m. kull
60	rund	9,2	0,9	skår		br.b	k			
54	rund	9,1	0,9	skår			k			
20	rund	7,5	0,9			br.b	k			
29	rund	7,4	0,9			br.b				
10	rund	7,3	0,9				k		4 kok.gr.	
38	rund	6,2	0,9	slagg		br.b	k			
47	lang	16	0,8				k			gr.m.kull
46	lang	13	0,8				k			
7	rund	11,7	0,8				k			
45	rund	10,5	0,8			br.b	k	fl.m.gr.		
51	rund	8,4	0,8	skår	D	br.b	k			
9	rund	8	0,8	smykker	D3	br.b	k			
14	rund	7,8	0,8	skår			k			gr.m.kull
62	rund	7,8	0,8	hekte,skår	D		k			
55	rund	7,7	0,8							
8	rund	7,5	0,8				k			
64	rund	7,5	0,8							
49	rund	7,2	0,8				k			
5	rund	6,5	0,8			br.b	k			
26	rund	6,5	0,8	kam	B-C1	br.b	k			gr.m.kull
58	rund	6,5	0,8			br.b	k		2 kok.gr?	
75.12	rund	6,3	0,8				k			
75.3	lang	12,8	0,78			br.b	k		kok.gr.	
75.2	rund	10	0,78			br.b		fl.m.gr.		
13	rund	5,6	0,7	beltesp m.m.	Merov.	br.b	k			
75.1	rund	9,4	0,6							
66	rund	7	0,6							
52	rund	6,9	0,6	skår		br.b	k			
53	rund	6,2	0,6			br.b				
59	rund	6	0,6			br.b	k			
61	rund	6	0,6	slagg			k			
65	rund	5,2	0,6	leirkar	C2		k			
42	rund	13,2					k			
3	rund	11,7		leirkar	C3-D1	br.b	k			
1	rund	10,2		våpen	C1	br.b	k			
2	rund	9,3		våpen	D2	br.b	k			
56	rund	7				br.b	k			
75.13	rund	3		liten haug						
75.14	rund	3		liten haug						
75.15	rund	3		liten haug						
4				ødelagt		br.b	k			
75.16	rund			kalkovn						

4.2.4.d) Tabell over grav-variasjon fra utgravning 1870

O. Ryghs beskrivelser i tabellform. Mine tolkninger av grop: flatmarksgrav, kokegrop, ildstedsgrop.

Mål: 1 tomme = 2,6 cm, 1 fot = 31,3 cm. Omkrets er regnet om til diameter og meter. Målene er avrundet. L = langhaug (lengdemål)

haug nr.	Cnr	omkr fot	diam m	høyd. m	gravnr.	dat.	gravgjenne	bein	kull	grop	tolkn.	annet	skade
1	5151-52	102	10,16	?		C1	hellekammer, 0,5x0,4m, N-S, heller ty:0,15	en mengde	lag, nesten hele bunnen				
2	5153-54	93	92,6	?		D2	hellekammer, ødelagt, 0,94x0,63m, heller ty: 0,18-0,23m	brent bein	lag, nesten hele bunnen				gravet i
3	5155	117	11,6	?	I	C2/C3	snudd leirkar	stor hop	lag, nesten hele bunnen				
4					II			stor hop	spor av				sterkt gravet i midten
5		65	6,5					en mengde	lag i Ø-del				litt avskåret
6	5156-62	113	11,3	1	I			stor samling	lag over hele bunnen				litt gravet i toppen
					II	e.ja.		enkelte					
					III	C3	leirkar	en hop + fylt i kar					
					IV	e.ja		en hop					
7		117	11,7						stor mengde v. sentrum				gravet i topp
8		75	7,5					ingen	en hop i utkant			heste-tann, tre slagg	
9	5163-65	80	8	0,78		D3		liten hop	lag i N i striper og bue			slagg	
10									4 dype hull m. kull og ildskjøernet stein		4 koke groper		
11	5166	115	11,4					liten hop	6 større og mindre hull m. kull og ildskjøernet stein		6 koke groper		
12	5167a-b	93	9,3	1		C3						heste-tann	dypt hull i toppen
13	5168-70	56	5,6	0,7		Mero. tid		en del	lag på bunnen, SØ				noe bort-skåret

haug nr.	Cnr	omkr fot	diam m	høyd. m	gravnr.	dat.	gravgjemme	bein	kull	grop	tolkn.	annet	skade
14	5171	78	7,8	0,8				smuler, en hop 0,47m over bunnen	lag på bunnen, sentralt	hull m. aske	bålgrop		
15	5172	125	12,5	1,57				enkelte splinter	lag i SV og NØ	dypt hull i bunnen m. kull og aske	bålgrop		
16		105	10,5	1,1				stor hop	lag mot NV og SØ				
17	5173	87	8,7	0,95		C1/C3, D1		et par splinter	lag mot NV				
18		144	14,4					en del	litt				dypt skår i toppen
19	5174-76	130	13	1,4		B2	skjoldbule	hop under skjoldbule	lag				dypt skår i toppen
20		75	7,5					litt	to saml. i N + sentrum				
21		96	9,6					noen små splinter	mektig lag i SV				noe avskåret
22	5177-78	64	6,4	1,25		e.ja.		en mengde	stor hop				halve haugen fjernet av ny veg
23		120	12					en splint	svakt lag, liten samling			noen større stein	
24	5179-82	104	10,4	1,17	I	C1/C2	skjoldbule	hop under skjoldbule	lag				
					II		leirkar	fyllt i kar					
					III		leirkar	fyllt i kar					
25	5183-88	104	10,4	1,1	I	e.ja		endel	noe				dypt hull
					II	C2	hellekammer, 0,21x0,16m, h. 0,3m	halvfullt kammer					
					III	C2/C3		hop					
					IV	e.ja.		hop					
26	5189	65	6,5	0,78		B/C1		en del	litt	hull i bunnen m kull	bålgrop		
27	5190-91	102	10,2	1,1		B2		hop	hop				
28	5192	94	9,4	0,94		e.ja.		stor hop	stor hop				
29		74	7,4						tynt lag m br.stein				
30	5193-96	120	12	1,25		B1/B2		liten hop	liten hop				

haug nr.	Cnr	omkr fot	diam m	høyd. m	gravgjemme	bein	kull	grop	tolkn.	annet	skade
31		95	9,5			noen	lag i V				litt gravet
32	5197	131	13	1,4		hop	to lag over hverandre				
33		141	14			stor hop	lite lag aske og kull				
34		123	12,3				noe				dypt hull
35	5199-5201	120	12	1,25	0,3 m under bruddstein m. eggformet stein	stor hop	lag i SSV		flatm. grav?		
36		138	13,8				svakt lag	lite hull i bunnen m. kull	bålgrop		
37	5202-03	124	12,4	1,25		en mengde mellom steinlag	lite lag			2-3 lag bruddstein i rekker	litt avskåret
38		62	6,2			liten hop	begrenset lag i S			slagg	
39		92	9,2	1,1		liten hop	lag i N				
	5204					stor hop	kull i snudd leirkar				
40		113	11,3			endel	spredt				dypt hull
41		94	9,4			hop	lag			dobbelt steinlag	
42		132	13,2				lag aske/kull				
43		89	8,9				litt			6 kampe stein	
44	5205-07	96	9,6	0,94		liten hop	tykt lag			steinlag	
45		105	10,5			liten hop	lag i 2 buer				
						liten hop					
						stor hop i hull		hull med meget stor hop bein	flatm. grav		
46		42	4,2 L				svake spor			trær hindret gravn..	
47		51	5,1L				1 stor hop kull og aske oppe i haugen	3 store hoper kull/ aske dypt nede under bunnen	3 bål-groper		
48	5208-10	101	10,1	1,1	skjoldbule	stor hop under br.stein	kullflekk				

haug nr.	Cnr	omkr fot	diam m	høyd. m	gravnr.	dat.	gravgjemme	bein	kull	grop	tolkn.	annet	skade
49		72	7,2						sterkt lag i to grener				
50	5211-14	116	11,6	1,1	I	C2/C3		få splinter	lag på nesten hele bunnen			hestetann	
					II	C2/C3	skjoldbule	en hop under skjoldbulen					
					III			en hop					
					IV		tetningskitt	en hop					
					V		kretsformet steinlag over	en mengde	en mengde		flatn. grav?	slagg	
51	5215	84	8,4	0,78		D1	kretsformet steinlag over	liten hop	omgitt av kull			slagg	
52		69	6,9					en del	svakt lag				
53		62	6,2					hop	nei				
54	5216	91	9,1						tykt lag i V				
55		77	7,7										
56		70	7					en del	spor av			hestetann	
57	5217	90	9	0,54		B/C1		hop	lag i N	under kullag 2 mektige hoper kull m ildskj. stein	2 kokegrop		
58		65	6,5					hop	aske på bunnen, stor samling kull under beina				
59		60	6					hop	askelag uten kull				
60	5218	92	9,2	0,9				smuler	tykt lag i NØ			slagg	
61	5219	60	6	6,3					lag	hop kull i hull i bunnen	bålgrop		
62	5220-21	78	7,8	0,78		C3/D			litt				
63		93	9,3							lite hull m kull	bålgrop		
64		75	7,5										
65	5222	52	5,2			C2							
66		70	7										

4.2.4 e) Tabell over grav-variasjon fra utgravning 1875

O.Rygghs beskrivelser i tabellform. Mine tolkninger av ulike groper (flatmarksgrav, kokegrop, ildstedsgrup).

Mål: 1 fot = 0,313 m 1 tomme = 1/12 fot = 0,026 m (2,6 cm) (målene er avrundet)

H.nr. = haug nr. i trykt tilvekst. L = langhaug. Brennte bein (br.b.): V = voksen, K = kvinne, M = mann

Hvor det er flere samlinger bein er de skilt som «egne graver» (gr.), i noen tilfeller har Rygh gitt dem undernummer.

H. nr	Cnr.	diam. (lxbr) m	høyd. m	grav nr.	dat.	gravgjemme leitrkar/skår, tetningskitt	brennte bein	alder, kjønn	kull	grop	tolkning	annet	skade
1		9,4	0,6										gravet i midten
2	7505	9,4-10	0,78			trekar (kitt) u. flat stein, d.30 cm, ty. 15 cm	stor samling	VK			flatmarks grav?		noe gravet i midten
3 L		12,8 x 7,2	0,78				noen få, spredt på bunnen, S ytterkant						
										dypt nede en hel del kull	ildsteds-grop?		
										litt u. bunnen et ovalt lag m. br. stein og kull, d.0,47	kokegr.?		
4 L	7506	11,6 x 7,8	1,4		B1-2		liten hop, bronse påsmeltet	V	litt			reist stein nær, ca.69x63 cm	
5	7507-10	9,4	1,2-1,6		B2		en hop på bunnen	VK					
							en hop	V M el.K					
									tynt askelag i midt, over bunnen				
6		18,8	1,6							Hull m kull, aske og br.stein, d.1,2, dy.0,6	kokegrop		
										et liknende adskillig større	kokegrop		
										to mindre u.stein	ildst.grop		
7	7511-12	10	1,1		B?		stor samling på bunnen		Tykt askelag på bunnen i midten				
							enkelte spredt i N						

H. nr	Cnr.	diam. (lxbr) m	høyd. m	grav nr.	dat.	gravgjemme leirkar/skår, tetningskitt	brente bein	alder, kjønn	kull	grop	tolkning	annet	skade
8		13,5	1,3				enkelte smuler i kull					2 bruddst. 1 kampest.	
												ubrente menneske-bein (nye)	gravet i midten
							enkelte	V		Under større kampest. hull m. aske enkelte br.b.	fl.marks grav?	under stein	
									flere aske lag			flere stein	
9	7515 7516	11,6	1,4	Ia 2 gr. Ib	C14: før-rom. ja,	a) leirkarskår b) trekar (kitt)	fyllt m. br.bein m. br. bein	2 V M?	mengde	stort hull	2 fl.marks graver		rotet i toppen
							en mengde	2V, M og K					
	7517 7508, 7518-20			II 2 gr.	C14: e.rt. B1-2	c) trekar (kitt) d) skjoldbule (7518) dekket beina						2 sekundær graver	
	7521			III		leirkarskår	noen		tykt askelag				
	7522 7524			IV 2 gr.	før-rom ja.	leirkarskår l) trekar(kitt)	stor hop	2 V (1K?)	mektig hop	grop u. kampestein	2 fl.marks graver		
							betydelig samling	2VM?					
10	7513 7536	12-14	1,6	I	B1-2	m) under kampestein a) leirkar/skår under stor kampestein	fyllt m. br.bein og kull	V	kull		fl.marks grav?		lite hull i toppen
	7514			II	B1-2				tykk hop litt over bunnen				

H. nr	Cnr.	diam. (kbr) m	høyd. m	grav nr.	dat.	gravgjemme leirkar/skår, tetningskitt	brente bein	alder, kjønn	kull	grop	tolkning	annet	skade
									mektig lag			kampestein på bunnen	
							enkelte på bunnen		litt			slaggl. i bunnen	
11		9,4	1,1			skår	en splint		tykt lag				
	7537				C?		noen br.b. 1 fot under toppen		litt				
12		6,3	0,8						litt over bunnen, tykt lag				
									mindre hop i N				
17		10,3	1,1						stor hop aske			stein	
							et par		spor				gravet i siden
	7523					skår							
							spredte						
									større stein				
18		14,4	1,3				beinsmuler på bunnen						dypt i toppen
									kull		bålgrop?	u. flat stein	
										i dypt hull		store stein	
19		11	1,3				enkelte spredt		spredt			kampestein	litt i toppen
20	L	10,7 x 6,6	1						stor hop aske, litt kull i bunn				
21	L	18,2 x 12,2	1,6						2 lag br. sand m. litt kull				

VEDLEGG KPT. 4.3

4.3 a) Liste over haugene fra kartet fra 1847, med forsøk på identifikasjon av Ryghs haugnummer (høyde omregnet til m, fot: 31,3 cm, tomme: 2,6 cm)

nr.	fot	tom.	høyde m	merknad på kartet	Ryghs nr. antatt identitet	dat.	kommentar/innhold
a	14	9	4,6	utgr.i midten			
b	12		3,8				
c	17	6	5,5	utgr.i midten			
d	6	5	2	utgr.i midten			
e	3	3	1		20/1875 langh.		aske med litt kull
f	5		1,6				
g	6	6	2		21/1875 langh.		brent sand, litt kull
h	5	5	1,7				
i	4	1	1,3				
j	6	4	2				
k	2	11	0,9				
l	6	2	1,9	utgr.i midten			
m	7	3	2,2				
n	3	1	1				
o	3	9	1,2				
p	3	1	1	utgr.i midten			
q	3	2	1	utgr.i midten			
r	3	3	1	utgr.i midten			
s	3	5	1				
t	4	11	1,5				
u	3	1	1				
v	5	5	1,7	utgr.i midten			
x	2	6	0,9				
y	2	9	0,9				
z	4	7	1,4				
æ	3	11	1,2				
ø	3	10	2,2				
a1	4	9	1,5				
b1	3	10	1,2				
c1	3	1	1				
d1	3	7	1,1				
e1	2	6	0,8				
f1	2	9	0,9				
g1	6	1	1,9				
h1	5	4	1,7	utgr.fra søndr.side			
i1	6	4	2				
j1	3	1	1,9				
k1	3	10	1,2				
l1	4	10	1,5				
m1	3	11	1,2				
n1	5	4	1,7				
o1	5	1	1,6				
p1	2	9	0,9				
q1	4	8	1,5				
r1	3	11	1,2				

nr.	fort	tom.	høyde m	merknad på kartet	Ryggs nr. antatt identitet	dat.	kommentar/innhold
s1	5	5	1,7				
t1	5	9	1,8				
u1	4	11	1,5				
v1	2	7	0,8				
x1	5	3	1,7				
y1	3	7	1,1				
z1	3	11	1,2				
æ1	3	2	1				
ø1	5	7	1,8				
a2	3	6	1				
b2	2	9	0,9				
c2	5	5	1,7				
d2	3	9	1,2				
e2	3	10	1,2				
f2	4	11	1,5				
g2	2	9	0,9				
h2	4	8	1,5				
i2	5	2	1,6				
j2	5	10	1,8				
k2	3	6	1,1				
l2	3	1	1				
m2	3	11	1,2				
n2	2	9	0,9				
o2	5	1	1,6				
p2	3	6	1,1				
q2	5		1,6				
r2	5	3	1,7				
s2	2	9	0,9				
t2	3	4	1				
u2	3	5	1				
v2	3	9	1,2				
x2	2	7	1,4				
y2	3	11	1,2	utgr.i midten			
z2	5	7	1,8				
æ2	15		4,7	utgr.fra østre side	Utgr. 1825	D1	Skålvekt, leirkar m.m.
ø2	6	3	2	utgr.i midten	16/1870		kalkovn
a3	4	11	1,5				
b3	3	7	1,1				
c3	3	5	1	(4 hauger ved Tajet)	1/1870, fjernet	C1	våpen
d3	2	3	0,7				
e3	3	6	1,1		2/1870, fj.	D2	våpen, korsf.spenne
f3	3	5	1				
g3	5	4	1,7		3/1870, fj.	C2/3	leirkar, beslag
h3	4	4	1,4				
i3	2	4	0,7		4/1870, fj.		litt kull og br.bein
j3	4	10	1,5				
k3	3		0,9				
l3	4	10	1,5		1870? fj.		
m3	5	3	1,7				
n3	3	5	1				
o3	4	1	1,3				

nr.	foto	tom.	høyde m	merknad på kartet	Ryghs nr. antatt identitet	dat.	kommentar/innhold
p3	4	11	1,5				
q3	3	2	1		11/1870		ten. 6 kokegrop
r3	5	1	1,6		1870? fj		
s3	3	1	1				
t3	5	2	1,6				
u3	5	1	1,6				
v3	5	5	1,7				
x3	4	9	1,5				
y3	5	3	1,7		9/1875	B1-B2	6 graver:våpen, kam, 3 fl.m.gr.
z3	5	1	1,6	utgr.i midten			
æ3	5	1	1,6		10/1875	B1-B2	kam, slagg. Fl.m.grav
ø3	4	6	1,4	utgr.i midten			
a4	3	7	1,1				
b4	2	6	0,8				
c4	3	5	1				
d4	15		4,7	utgr.i midten			
e4	3	4	1				
f4	3	4	1				
g4	3	5	1				
h4	3	5	1				
i4	3	2	1				
j4	3	5	1				
k4	3	5	1				
l4	3	5	1				
m4	2	11	0,9				
n4	10		3,1	utgr.i midten			
o4	2	6	0,8		12/1875		kull
p4	3	9	1,2				
q4	3	6	1,1		11/1875	C	kam. Litt brent bein
r4	2	8	0,8				
s4	2	1	0,7				
t4	2	6	0,8				
u4	2		0,6				
v4	3	1	1				
x4	3	2	1		13/1875		
y4	2	9	0,9				
z4	3	5	1		14/1875		
æ4	3	1	1		15/1875		
ø4	1		0,3	bortgravet			5 hauger
a5	1		0,3	bortgravet			i åker
b5	1		0,3	bortgravet			
c5	1		0,3	bortgravet			
d5	1		0,3	bortgravet			
e5	1		0,3	bortgravet			3 hauger
f5	1		0,3	bortgravet			på tunet
g5	1		0,3	bortgravet			
1	18	11	6	utgr.fra søndr.side	„Jomfruhaugen”		gravd ca.1770
2	8		2,5	3/4 av høyden fjernet	„Kongshaugen”	D1	Utgr.1824. Ubrent. Rike funn

4. 3 b) Liste over haugene fra kartet fra 1847 sortert etter høyde

nr.	fot	tom.	høyde m	merknad på kartet	Ryggs nr. antatt identitet	dat.	kommentar/innhold
1	18	11	6	utgr.fra søndr.side	«Jomfruhaugen»		gravd ca.1770
c	17	6	5,5	utgr.i midten			
æ2	15		4,7	utgr.fra østre side	Utgr. 1825	D1	Skålvekt, leirkar m.m.
d4	15		4,7	utgr.i midten			
a	14	9	4,6	utgr.i midten			
b	12		3,8				
n4	10		3,1	utgr.i midten			
2	8		2,5	3/4 av høyden fjernet	„Kongshaugen”	D1	Utgr.1824. Ubrent. Rike funn
m	7	3	2,2				
ø	3	10	2,2				
d	6	5	2	utgr.i midten			
g	6	6	2		21/1875 langh.		brent sand, litt kull
j	6	4	2				
i1	6	4	2				
ø2	6	3	2	utgr.i midten	16/1870		kalkovn
l	6	2	1,9	utgr.i midten			
g1	6	1	1,9				
j1	3	1	1,9				
t1	5	9	1,8				
ø1	5	7	1,8				
j2	5	10	1,8				
z2	5	7	1,8				
h	5	5	1,7				
v	5	5	1,7	utgr.i midten			
h1	5	4	1,7	utgr.fra søndr.side			
n1	5	4	1,7				
s1	5	5	1,7				
x1	5	3	1,7				
c2	5	5	1,7				
r2	5	3	1,7				
g3	5	4	1,7		3/1870, fj.	C2/3	leirkar, beslag
m3	5	3	1,7				
v3	5	5	1,7				
y3	5	3	1,7		9/1875	B1-B2	6 graver:våpen, kam, 3 fl.m.gr.
f	5		1,6				
o1	5	1	1,6				
i2	5	2	1,6				
o2	5	1	1,6				
q2	5		1,6				
r3	5	1	1,6		1870? fj		
t3	5	2	1,6				
u3	5	1	1,6				
z3	5	1	1,6	utgr.i midten			
æ3	5	1	1,6		10/1875	B1-B2	kam, slagg. Fl.m.grav
t	4	11	1,5				
a1	4	9	1,5				
l1	4	10	1,5				
q1	4	8	1,5				

nr.	fort	tom.	høyde m	merknad på kartet	Ryghs nr. antatt identitet	dat.	kommentar/innhold
u1	4	11	1,5				
f2	4	11	1,5				
h2	4	8	1,5				
a3	4	11	1,5				
j3	4	10	1,5				
l3	4	10	1,5		1870? fj.		
p3	4	11	1,5				
x3	4	9	1,5				
z	4	7	1,4				
x2	2	7	1,4				
h3	4	4	1,4				
ø3	4	6	1,4	utgr.i midten			
i	4	1	1,3				
o3	4	1	1,3				
o	3	9	1,2				
æ	3	11	1,2				
b1	3	10	1,2				
k1	3	10	1,2				
m1	3	11	1,2				
r1	3	11	1,2				
z1	3	11	1,2				
d2	3	9	1,2				
e2	3	10	1,2				
m2	3	11	1,2				
v2	3	9	1,2				
y2	3	11	1,2	utgr.i midten			
p4	3	9	1,2				
d1	3	7	1,1				
y1	3	7	1,1				
k2	3	6	1,1				
p2	3	6	1,1				
b3	3	7	1,1				
e3	3	6	1,1		2/1870, fj.	D2	våpen, korsf.spenne
a4	3	7	1,1				
q4	3	6	1,1		11/1875	C	kam. Litt brent bein
e	3	3	1		20/1875 langh.		aske med litt kull
n	3	1	1				
p	3	1	1	utgr.i midten			
q	3	2	1	utgr.i midten			
r	3	3	1	utgr.i midten			
s	3	5	1				
u	3	1	1				
c1	3	1	1				
æ1	3	2	1				
a2	3	6	1				
l2	3	1	1				
t2	3	4	1				
u2	3	5	1				
c3	3	5	1	(4 hauger ved Tåjet)	1/1870, fjernet	C1	våpen

nr.	foto	tom.	høyde m	merknad på kartet	Ryghs nr. antatt identitet	dat.	kommentar/innhold
f3	3	5	1				
n3	3	5	1				
q3	3	2	1		11/1870		ten. 6 kokegroper
s3	3	1	1				
c4	3	5	1				
e4	3	4	1				
f4	3	4	1				
g4	3	5	1				
h4	3	5	1				
i4	3	2	1				
j4	3	5	1				
k4	3	5	1				
l4	3	5	1				
v4	3	1	1				
x4	3	2	1		13/1875		
z4	3	5	1		14/1875		
æ4	3	1	1		15/1875		
k	2	11	0,9				
x	2	6	0,9				
y	2	9	0,9				
f1	2	9	0,9				
p1	2	9	0,9				
b2	2	9	0,9				
g2	2	9	0,9				
n2	2	9	0,9				
s2	2	9	0,9				
k3	3		0,9				
m4	2	11	0,9				
y4	2	9	0,9				
e1	2	6	0,8				
v1	2	7	0,8				
b4	2	6	0,8				
o4	2	6	0,8		12/1875		kull
r4	2	8	0,8				
t4	2	6	0,8				
d3	2	3	0,7				
i3	2	4	0,7		4/1870, fj.		litt kull og br.bein
s4	2	1	0,7				
u4	2		0,6				
ø4	1		0,3	bortgravet			5 hauger
a5	1		0,3	bortgravet			i åker
b5	1		0,3	bortgravet			
c5	1		0,3	bortgravet			
d5	1		0,3	bortgravet			
e5	1		0,3	bortgravet			3 hauger
f5	1		0,3	bortgravet			på tunet
g5	1		0,3	bortgravet			

4.3 c) Liste over dagens hauger

Haug nr.	form	diam.	høyde	x:fotgrøft	langhaug
1	rund	20	4		
2	rund	30	3,5		
3	rund	15	1,3		
4	rund	9	0,8		
5	rund	7	0,6	x	
6	rund	6	0,9		
7	rund	9,5	0,8		
8	rund	9	0,3		
9	rund	12	0,7	x	
10	rund	8,5	0,8	x	
11	rund	10,5	0,9	x	
12	lang	8	1,3	x	12x8
13	lang	10	0,6		15x10
14	lang	14	2		20x14
15	rund	6	0,8		
16	rund	8,5	0,8	x	
17	rund	6	0,5		
18	rund	9	0,8	x	
19	rund	10,5	0,7	x	
20	rund	12	1	x	
21	rund	6	0,4	x	
22	rund	10	2		
23	rund	4	0,3		
24	rund	13,5	1		
25	rund	13	0,7	x	
26	rund	5	0,7		
27	lang	7	0,9		15x7
28	rund	10	0,7		
29	rund	8	0,7	x	
30	rund	9	0,8	x	
31	rund	10	0,8	x	
32	rund	12,5	0,9	x	
33	rund	8,5	0,5		
34	rund	9	0,4		
35	rund	10	0,5	x	
36	rund	13	0,8	x	
37	rund	10,5	0,9	x	
38	rund	10	0,9		
39	rund	10	0,9	x	
40	rund	10	0,7		
41	lang	7	0,8		15x7
42	rund	9,5	0,8	x	
43	rund	12	0,7		
44					
45	rund	8,5	0,3		

Haug nr.	form	diam.	høyde	x:fotgrøft	langhaug
46	rund	10	0,6	x	
47	rund	8	0,5		
48	rund	8	0,6		
49	rund	15	1,2	x	
50	rund	8,5	0,8	x	
51	lang	10	1,2	x	14x10
52	lang	6	1	x	9x6
53	rund	14	1,5		
54	rund	9	0,8	x	
55	rund	12	1		
56	rund	12	0,9	x	
57	rund	7	0,4		
58	rund	12	1	x	
59	rund	12	1,2	x	
60	rund	14	0,9	x	
61	rund	14	1,1	x	
62	rund	10	0,7		
63	utenf				
64	utenf				
65	utenf				
66	utenf				
67	åker				
68	rund	5	0,3		
69	rund	12	0,9		
70	rund	9	0,3		
71	rund	12	0,9		
72	rund	14	0,9		
73	rund	5	0,4		
74	rund	9	0,8	x	
75	rund	7,5	0,6	x	
76	rund	7	0,7	x	
77	rund	7	0,8	x	
78	rund	7	0,6		
79	rund	25	3,5		
80	rund	7	0,7	x	
81	rund	8	0,7		
82	rund	8	0,8	x	
83	rund	8	0,9	x	
84	rund	8	0,9	x	
85	rund	7	0,8		
86	rund	7	0,7	x	
87	rund	13	1		
88	rund	10	0,9	x	
89	rund	9	1	x	
90	rund	7	0,7		
91	rund	8	0,9		

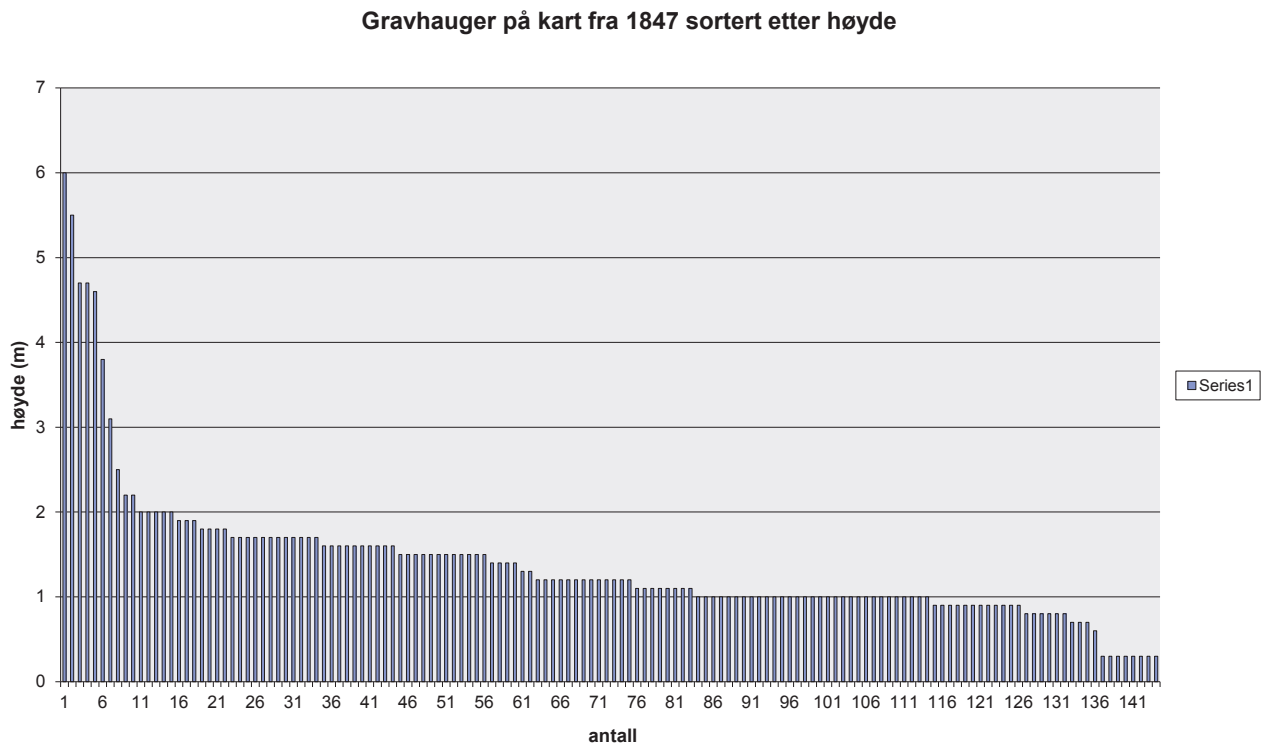
Haug nr.	form	diam.	høyde	x:fotgrøft	langhaug
92	rund	6	0,5		
93	rund	8	0,7		
94	rund	10	0,9		
95	rund	7	0,4		
96	rund	9	0,5		
97	rund	10	0,6		
98	utenf				
99	rund	8	0,7		
100	rund	8	0,3		
101	rund	5	0,5		
102	rund	7	0,6		
103	rund	7	0,6		
104	rund	6	0,5		
105	rund	8	0,9		
106	rund	11	0,8		
107	rund	10	0,6		
108	rund	8	0,7		
109	rund	7	0,6		
110	rund	7	0,4		
111	rund	5	0,7		
112	rund	5	0,4		
113	lang	3,5	0,7		7x3,5

4.3 d) Liste over dagens hauger sortert etter høyde

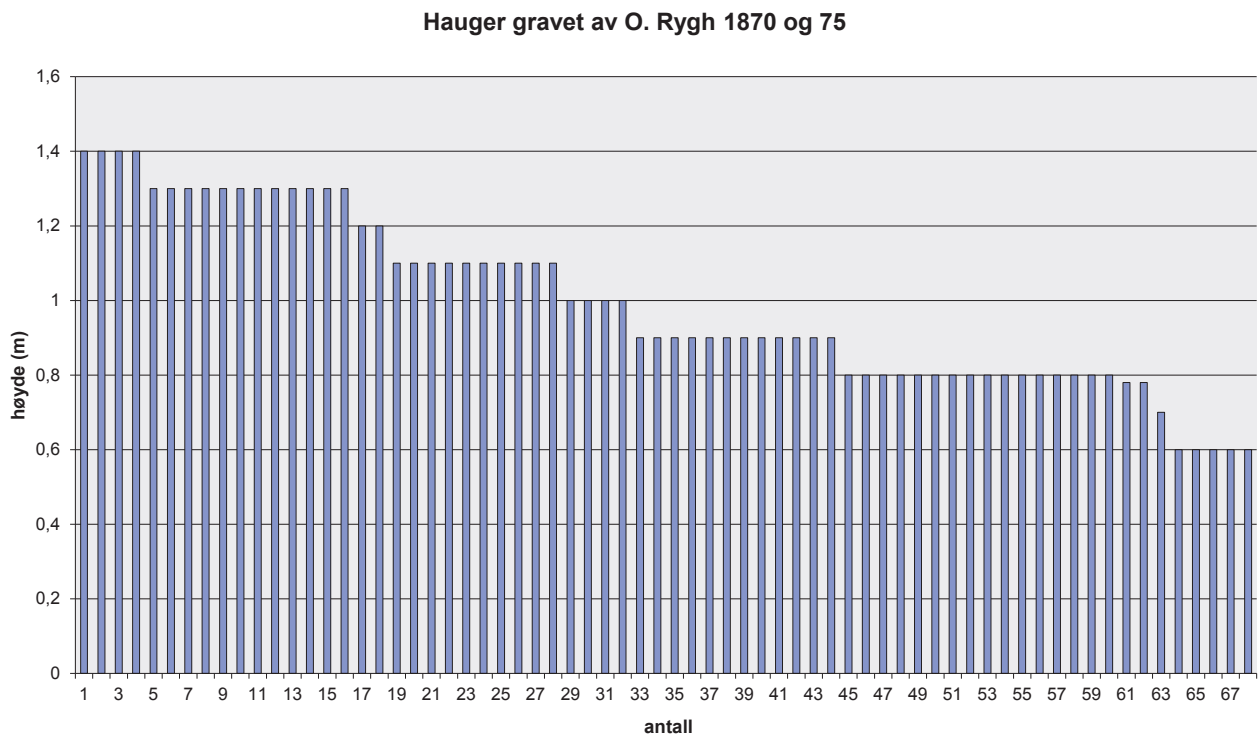
haugnr.	form	m	høyde m.	x = fotgr	langhaug
1	rund	20	4		
2	rund	30	3,5		
79	rund	25	3,5		
14	lang	20	2		20x14
22	rund	10	2		
53	rund	14	1,5		
3	rund	15	1,3		
12	lang	12	1,3	x	12x8
49	rund	15	1,2	x	
51	lang	14	1,2	x	14x10
59	rund	12	1,2	x	
61	rund	14	1,1	x	
20	rund	12	1	x	
24	rund	13,5	1		
52	lang	9	1	x	9x6
55	rund	12	1		
58	rund	12	1	x	
87	rund	13	1		
89	rund	9	1	x	
6	rund	6	0,9		
11	rund	10,5	0,9	x	
27	lang	15	0,9		15x7
32	rund	12,5	0,9	x	
37	rund	10,5	0,9	x	
38	rund	10	0,9		
39	rund	10	0,9	x	
56	rund	12	0,9	x	
60	rund	14	0,9	x	
69	rund	12	0,9		
71	rund	12	0,9		
72	rund	14	0,9		
83	rund	8	0,9	x	
84	rund	8	0,9	x	
88	rund	10	0,9	x	
91	rund	8	0,9		
94	rund	10	0,9		
105	rund	8	0,9		
4	rund	9	0,8		
7	rund	9,5	0,8		
10	rund	8,5	0,8	x	
15	rund	6	0,8		
16	rund	8,5	0,8	x	
18	rund	9	0,8	x	
30	rund	9	0,8	x	
31	rund	10	0,8	x	
36	rund	13	0,8	x	
41	lang	15	0,8		15x7
42	rund	9,5	0,8	x	
50	rund	8,5	0,8	x	
54	rund	9	0,8	x	
74	rund	9	0,8	x	
77	rund	7	0,8	x	
82	rund	8	0,8	x	
85	rund	7	0,8		
106	rund	11	0,8		
9	rund	12	0,7	x	
19	rund	10,5	0,7	x	

haugnr.	form	m	høyde m.	x = fotgr	langhaug
25	rund	13	0,7	x	
26	rund	5	0,7		
28	rund	10	0,7		
29	rund	8	0,7	x	
40	rund	10	0,7		
43	rund	12	0,7		
62	rund	10	0,7		
76	rund	7	0,7	x	
80	rund	7	0,7	x	
81	rund	8	0,7		
86	rund	7	0,7	x	
90	rund	7	0,7		
93	rund	8	0,7		
99	rund	8	0,7		
108	rund	8	0,7		
111	rund	5	0,7		
113	lang	7	0,7		7x3,5
5	rund	7	0,6	x	
13	lang	15	0,6		15x10
46	rund	10	0,6	x	
48	rund	8	0,6		
75	rund	7,5	0,6	x	
78	rund	7	0,6		
97	rund	10	0,6		
102	rund	7	0,6		
103	rund	7	0,6		
107	rund	10	0,6		
109	rund	7	0,6		
17	rund	6	0,5		
33	rund	8,5	0,5		
35	rund	10	0,5	x	
47	rund	8	0,5		
92	rund	6	0,5		
96	rund	9	0,5		
101	rund	5	0,5		
104	rund	6	0,5		
21	rund	6	0,4	x	
34	rund	9	0,4		
57	rund	7	0,4		
73	rund	5	0,4		
95	rund	7	0,4		
110	rund	7	0,4		
112	rund	5	0,4		
8	rund	9	0,3		
23	rund	4	0,3		
45	rund	8,5	0,3		
68	rund	5	0,3		
70	rund	9	0,3		
100	rund	8	0,3		
44					
63	utenf				
64	utenf				
65	utenf				
66	utenf				
67	åker				
98	utenf				

4.3 e) Diagram. Gravhauger på kart fra 1847 sortert etter høyde

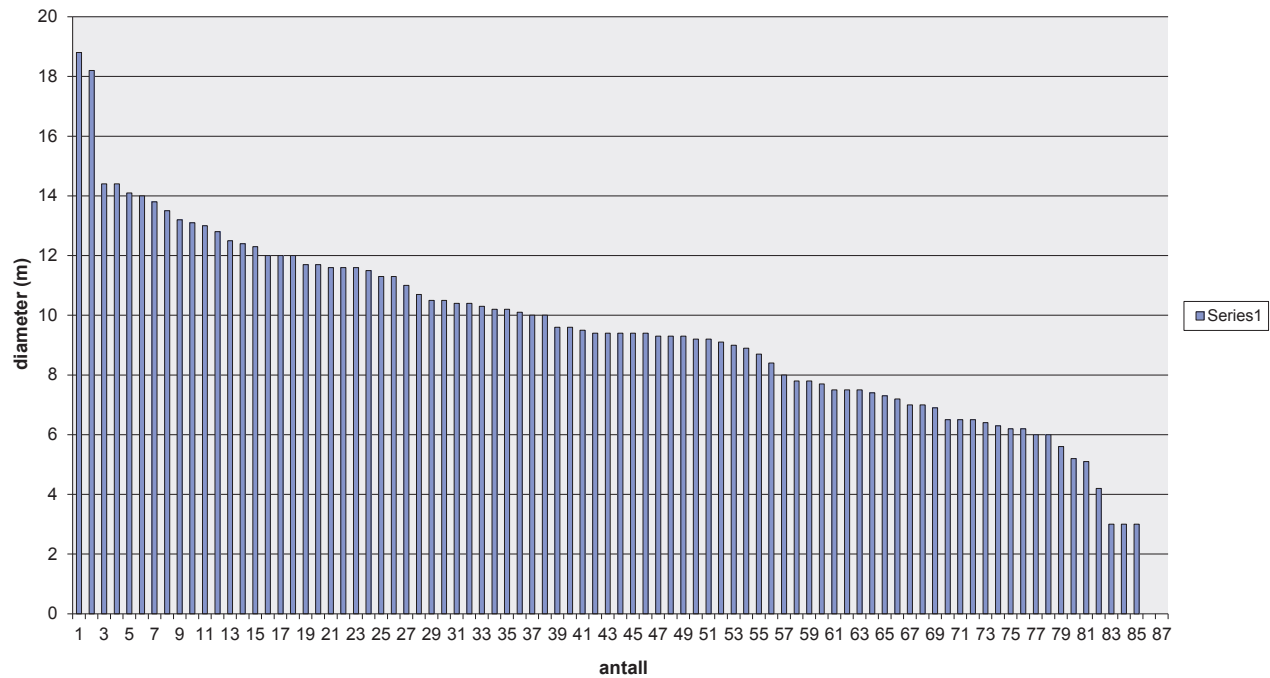

4.3 f) Hauger gravet av O. Rygh 1870 og 75 sortert etter høyde

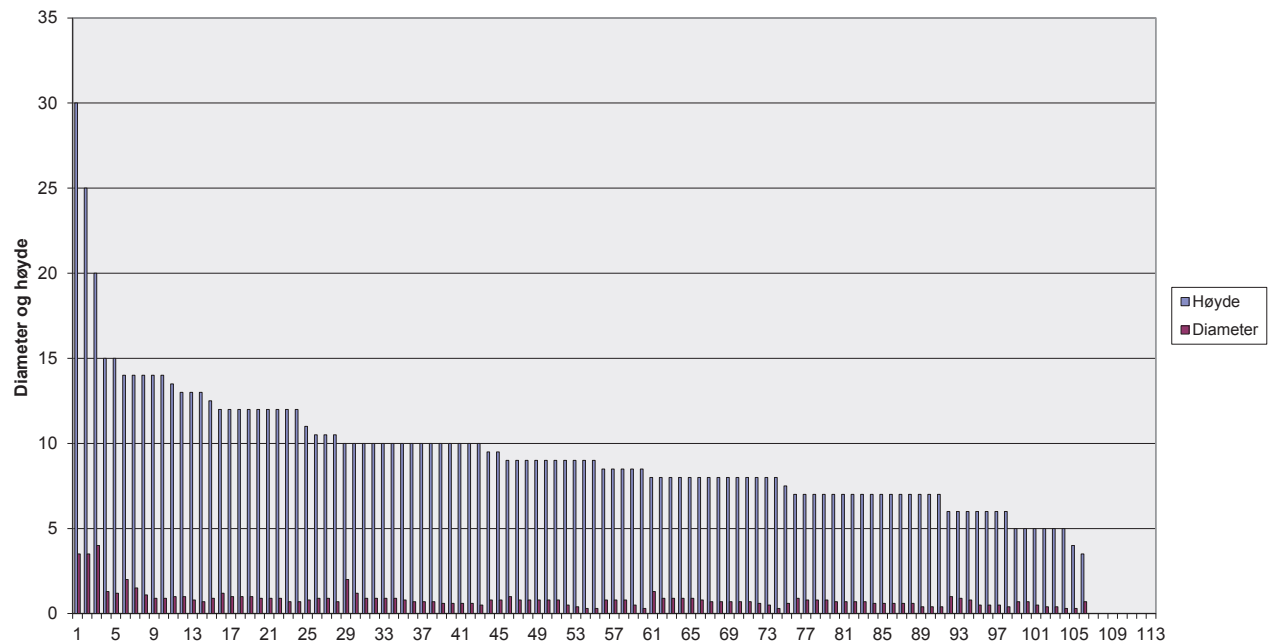
4.3 g) Diagram. Hauger gravet av O. Rygh 1870 og 1875 sortert etter diameter

Hauger gravet av O. Rygh 1870 og 1875 sortert etter diameter

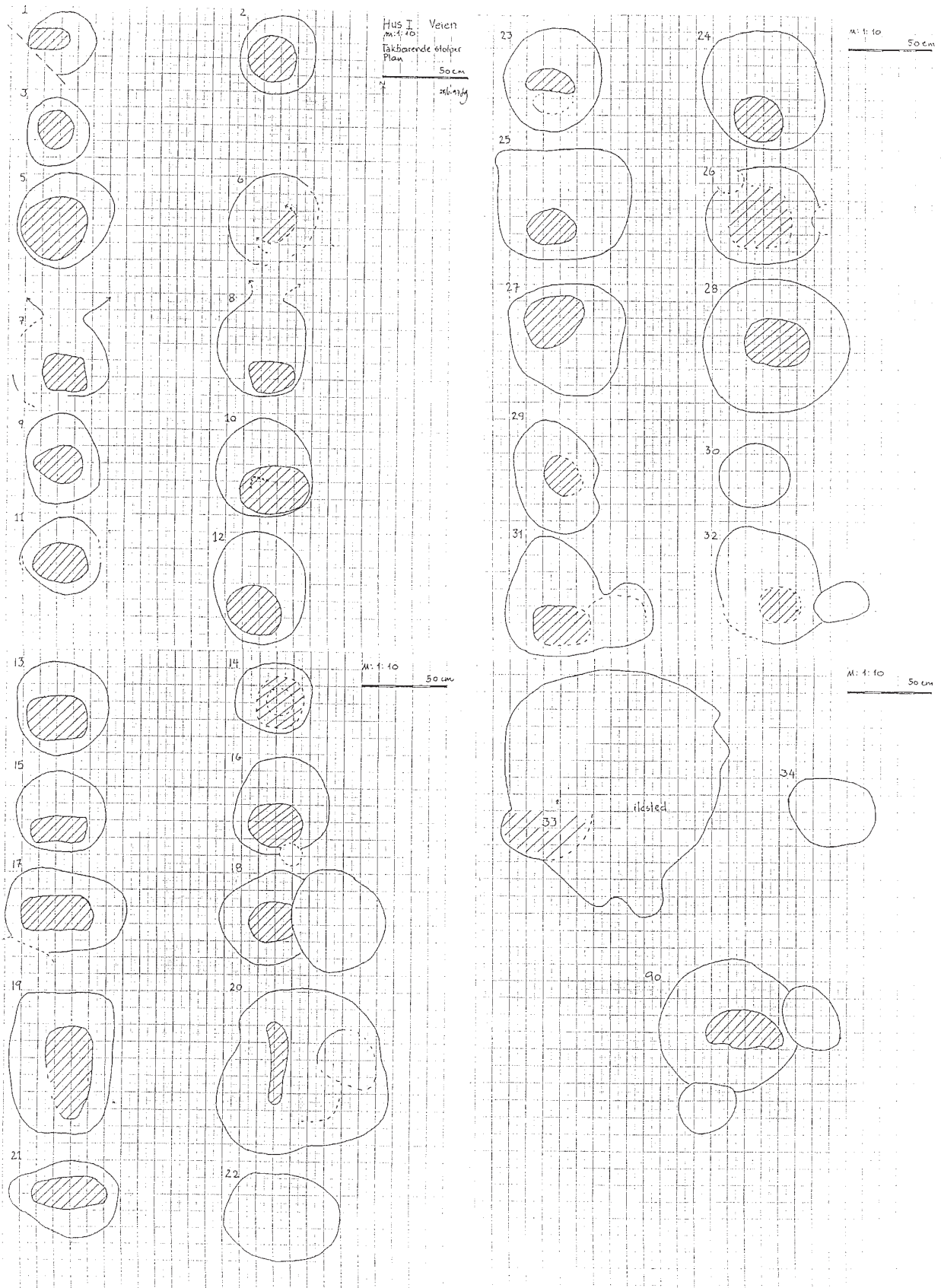
4.3 h) Diagram. Dagens hauger sortert etter høyde

Gravhauger, dagens hauger. Sortert etter høyde

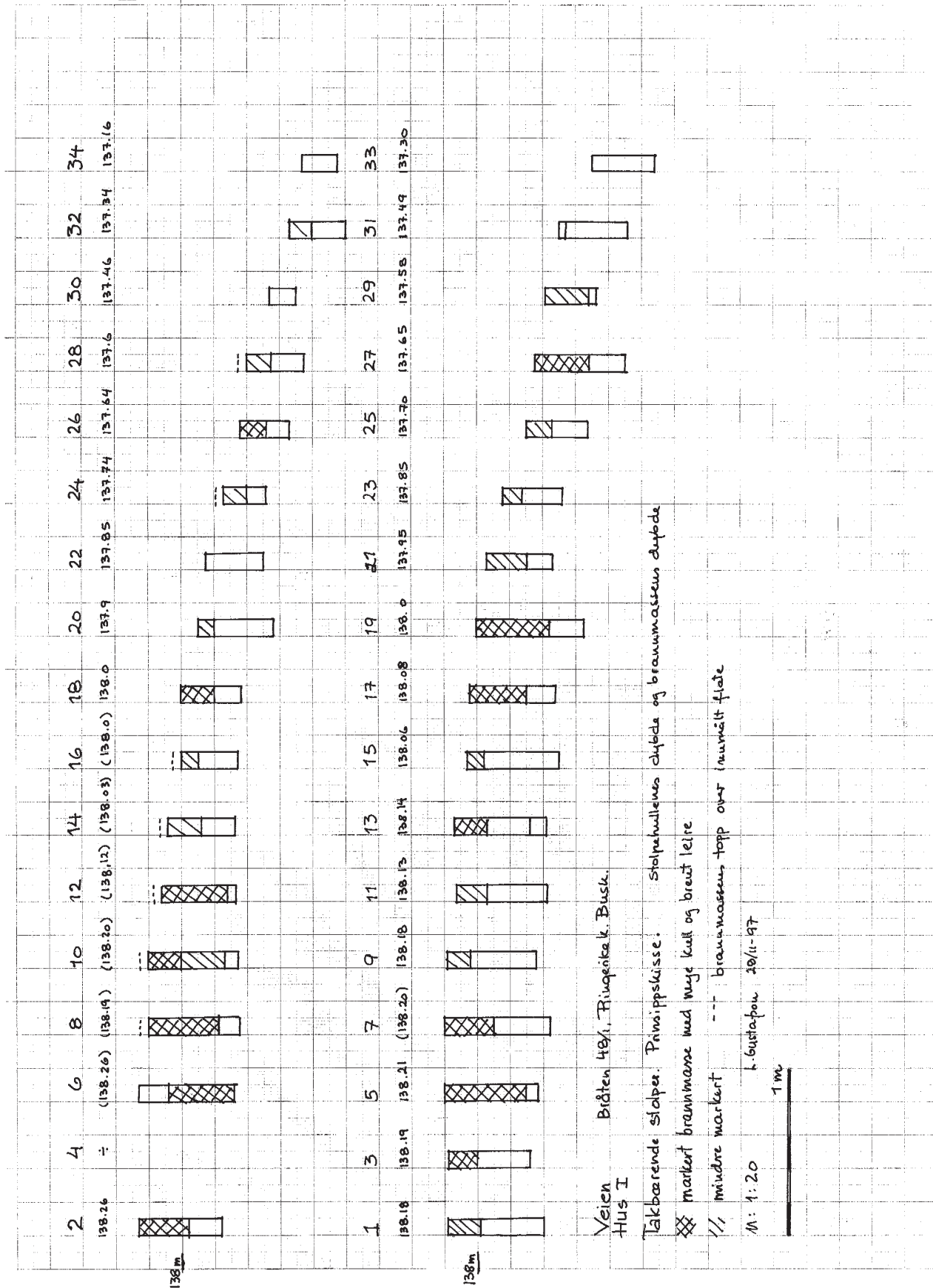

VEDLEGG KPT. 5.1

5.1 a) Hus I. Tegning av takbærende stolper, plan.

5.1 b) Hus I. Fordeling av brent leire i stolpehull

5.1 d) Tabell. Liste over C-14-dateringer fra langhusene

HUS V	strukt. nr.	type	kontekst	treslag/korn	BP	Cal 1s.	lab.nr.	kommentar
	868	takbær. stolpe	tilh.hus	furu	3085+-75	BC1420-1225	Tua-3189	
	890	"	"	korn	2215+-70	BC380-175	Tua-3183	
	899	"	"	korn	2100+-65	BC190-35	Tua-3184	
	898	ildsted	"	løvtre	2105+-45	BC180-45	T-15090	daterer huset
	"	"	"	hestetann	2085+-50	BC170-10	Tua-2841	
yngre enn hus	850	kokegr.	i vegg-linjen	bjørk	2020+-95	BC155-AD85	T-15275	
"	849	kokegr.	nær vegg	bjørk	1975+-80	BC45-AD120	T-15089	
	918	kokegr.		bjørk	1945+-80	BC5-AD140	T-15091	
"	815	kokegr.	i vegg-linjen	furu	1760+-70	AD220-390	T-15087	
"	834	kokegr.	i vegg-linjen	furu	1720+-75	AD255-405	T-15088	

HUS I	strukt. nr.	type	kontekst	treslag/korn	BP	Cal 1s.	lab.nr.	kommentar
	19	takbær. stolpe		furu	2200+-70	BC376-165	Beta-99477	midtpartiet datert
	14	"		korn	2110+-70	BC195-35	Tua-2428	
	6	"		korn	2050+-70	BC155-AD50	Tua-2427	
	6	"		furu	2010+-60	BC50-AD70	Beta-78737	
	11	"		furu	1910+-60	AD55-160	Beta-99476	
	8	"		furu	1870+-60	AD85-235	Beta-78739	
	84	ildsted	i sør	bjørk	2065+-80	BC180-AD20	T-15928	
	85	ildsted		bjørk	2020+-60	BC60-AD65	Beta-99416	
	83	ildsted	sentralt	bjørk	1880+-90	AD65-240	B eta-99478	
eldre enn hus	86	kokegr	i nord	bjørk	2080+-70	BC180-AD5	Beta-90554	tilhører ikke hus
eldre enn hus	524	kokegr.		furu	2130+-70	BC340-45	T-14184	"
"	504	kokegr.		furu	2075+-55	BC165-0	T-14179	"
yngre enn hus	549	kokegr.		furu	1705+-80	AD245-425	T-14185	"
Flatm. grav	545	grav (barn)	v sentral ildsted	løvtre	2050+-70	BC155-AD55	Tua-2426	under huset?
Flatm. grav	540	grav (eldre mann)	midtrom v skille- vegg i S	tetn.kitt	2360+-75 LaTene fibula	BC475-375 M.LaTene: BC 250-130	Tua-2585	under huset?

HUS II	strukt. nr.	type	kontekst	treslag/korn	BP	Cal 1s.	lab.nr.	kommentar
	120	ildsted/ kokegr	i midt-lin- jen	furu	1760+-80	AD215-400	T-14181	
	118	"	"	furu	1770+-40	AD235-335	T-14180	
	715	takbær. stolpe		furu	3505+-75	BC1915-1700	Tua-3185	
	46 d-e	vegg		bjørk/hegg	1780+-70	AD145-375	Tua-3186	
	53B	ildsted	under kulturlag	bjørk	1690+-60	AD265-425	Beta-99417	
	53B	ildsted	"		1675+-55	AD265-430	Tua-797	
eldre enn hus	986	kokegr	under vegg	furu	3170+-55	BC1505-1400	T-15095	
	59	kokegr		furu	2850+-75	BC1115-910	T-11186	
	37	grav	Skåret av vegg	furu	2150+-100	BC365-40	T-1107	
	79	grav	"	bjørk	1985+-40	BC30-AD75	Tua-3503	
yngre enn hus	58	kokegr		bjørk	1565+-100	AD410-610	T-11187	

HUS IV	strukt. nr.	type	kontekst	treslag/korn	BP	Cal 1s.	lab.nr.	kommentar
	690	takbær. stolpe		furu	3305+-70	BC1675-1510	Tua-3187	
	690			hvetekorn	2090+-70	BC190-0	Tua-3180	
	717	"		byggkorn	2210+-70	BC375-175	Tua-3181	
	688 a	vegg		korn	1940+-65	AD10-130	Tua-3182	
	688 c-d	vegg		bjørk	1690+-70	AD255-430	Tua-3183	
tilhører?	711	kokegr.	innenfor	furu	1700+-65	AD255-425	T-15085	Usikker

VEDLEGG KPT. 5.2

5.2 a) Liste over C-14-dateringer mm fra kokegropene

Nr.	form	plan m	dybd. m	kokst. liter	bein	treslag	BP	C14, 1s.	Lab.nr.	br. sand	temp. grad.
59	rund	0,9	0,4	10		furu	2850±75	BC1115-910	T-11186		
62	rund	1,4	0,58	35+?		furu	2750±60	BC1015-805	B-99419		
735	rund	1,45	0,5	20+?		furu	2710±50	BC905-810	T-15086		
735b	sek.					furu	2805±70	BC1015-845	Tua-2901		
61	rund	1,45	0,52	mye	tann, br. bein	furu	2570±70	BC805-560	B-99418		
95	rund	1,8	0,5	50+?		furu	2600±60	BC785-505	B-99421		
524	oval	1,2x1,5	0,3	17+?	hestetenner brent bein	furu	2130±70	BC340-45	T-14184		
524					hestetann	tann	2200±55	BC365-180	Tua-2842		
898	rund	1,2	0,2	5+lite	hestetenner br.bein sau/geit	løvtr	2105±45	BC180-45	T-15090		
898					hestetann	tann	2085±50	BC170-10	Tua-2841		
944	rund	1,6	0,2	8+30	br.bein sau/geit	bjørk	2030±80	BC115-AD70	T-15276	x	500
850	rund	1	0,3	2+?		bjørk	2020±95	BC155-AD85	T-15275		
849	rund	1,4	0,25	15+50	br. bein sau/geit, fugl, menneske?	bjørk	1975±80	BC45-AD120	T-15089	x	
918	rund	1	0,8	10+?		bjørk	1945±80	BC5-AD140	T-15091		
106	oval	1,3x0,8	0,15	Lite		furu	1800±60	AD145-330	B-99425		
88	rund	1,2	0,2	tot.10	brent bein	furu	1760±60	AD225-380	B-99420	x	
815	rund	1,6x1,4	0,3	13+20		furu	1760±70	AD220-390	T-15087	x	3-400
949	rund	1,7	0,3	5+40		furu	1735±65	AD240-410	T-15092	x	5-600
950	sek.					furu	1700±50	AD260-415	T-15093		
549	oval	1,6x1,4	0,25	tot.40	brent bein	furu	1705±80	AD245-425	T-14185	x	
834	rund	1,8	0,35	15+90	tenner,storfe? brent bein	furu	1720±45	AD255-405	T-15088	x	6-700
681	rund	1,35	0,25	20+?	br. bein sau/geit	furu	1705±80	AD245-425	T-15082	x	300
711	oval	1,3x1,1	0,14	tot.12		furu	1700±65	AD255-425	T-15085		
684	oval	2x1,45	0,4	10+17		furu	1580±80	AD410-595	T-15084	x	5-600
947	oval	1,8x1,3	0,2	40+25	tenner,storfe? brent bein	furu	1565±80	AD415-605	T-15277	x	
58	rund	1,1	0,3	lite	1br.b.menneske?	bjørk	1565±100	AD410-610	T-11187		

T = Lab.for radiologisk datering, NTNU, Trondheim sek. = sekundært bål i fyllmasse i kokegrop

B = Beta, Florida, USA

Tua = Akseleratorlab., Uppsala, Sverige

NATURVITENSKAPELIGE ANALYSER. RAPPORTER

Pollenanalyse

Høeg, H.I.: Diverse rapporter 1993-2000, se egen liste.

Analyse av makrofossiler

Soltvedt, E-C. 1997: makrofossilanalyse av prøver fra Veien kulturminnepark, Bråten 48/1, Ringerike k., Buskerud. Arkeologisk museum i Stavanger. Oppdragsrapport 1997-7. Stavanger.

Fosfatanalyse:

Lienemann, J. 1998: Phosphatkartierung in einem Langhaus aus der frühen römischen Eisenzeit in Ringerike, Norwegen. ABOLA GmbH. Oldenburg.

Analyse av leire

Hulthén, B. 1999: Lerorna i långhuset på Veien, Bråten 48/1, Ringerike k. Buskerud, Norge. Laboratory for Ceramic Research. KFL. Rapportserie no 99/10. Lund University, Sweden.

Analyse av temperatur i brent sand:

Lindahl, A. og Ramstedt E. 2001: Brända sandprover från Akershus, Buskerud och Vestfold. KFLRAPPORT 010815. Keramiska Forskningslaboratoriet. Kartärgeologiska avdelningen. Lunds Universitet, Sverige.

Osteologisk analyse

Holck, P. 2000: Analyse av brente bein fra Veien kulturminnepark (C 52055-72, diverse flatmarksgraver)

Holck, P. 2009: Bestemmelse av brente bein fra Bråten 48/1, Ringerike kommune, Buskerud (C36223, 3 flatmarksgraver)

Hufthammer, A.K. Rapport Veien kulturminnepark, Bråten, Ringerike k. Buskerud. Js 0867, Js 1148. Universitetet i Bergen, Zoologisk Institutt, Avd. Zoologisk Museum.

POLLENANALYSE

Oversikt over rapporter ved Helge Irgens Høeg

Utgravninger i åker ved gravfeltet.

Rapportdato	Utgravningsår	Kontekst	Antall prøver	Komm.
22.02.1995	1993	Profil ved gravhaug nr. 79 Kulturlag under åkerjorden	3 serier, tils. 16 prøver	Mye korn, åker rett etter graninnv.
16.03.1995	1994	Kulturlag nr. 53 ved nr. 60 (kull) under åkerjord (i Hus II, gulvlag?)	2 serier, tils. 9 prøver	Mye korn og åkerugras. Bygg, rug. Etter graninnv.
06.12.1995	1995	Nr. 46, grøft (Hus II, vegggrøft)	7 prøver	Mye korn, og ugress. Bygg, hvete, rug. Etter graninnv.
12.11.1996	1996	Hus I, 11 stolpehull, fra stolpeavtrykk og -hull	11 prøver	Ingen funn
23.10.1997, 22.07.98, 18.11.98	1997/98	Kulturlag i flatmarks- graver, nr. 92, 124, 540, 79, 545	2 fra hver grav, tils. 10 prøver	Funn i grav 92, pr.1, 124 pr. 1.
05.11.2000	2000	Kulturlag over kokegrop Nr. 735, 898, 749	3 serier, tils. 10 prøver	Lite funn

KOMMENTARER VED LIL GUSTAFSON

JORDPROFIL VED GRAVHAUG NR. 79

Serie A, b og C er tre serier tatt ut i forskjellige stratigrafiske kontekster fra jordprofilen i kanten av sjakten som går forbi gravhaugen.

Et svært kullholdig lag utgjør et skille, prøver som er under dette laget:

Serie A, 1-4 nedenfra, Serie B, 1-2 (nedenfra), Serie C, 1-3, alle prøver.

Disse nederste prøvene inneholder mye kornpollen, alle slag er representert, men ikke i alle prøvene og i ulik mengde. De nederste prøvene er tolket som kornåker på stedet, rett etter graninnvandringen. Datering er basert på mengde granpollen i forhold til andre treslag.

I Serie A synes det å være en gjengroing i midtpartiet, mens de tre øverste, 7, 8, og 9 tolkes som ryddet område med kornåker på stedet. Serie B, 3-4 som er tatt over kullaget, tolkes på samme måte. Disse prøvene er fra samme lag som Serie A, 8 og 9.

Muligens representerer det kullholdige laget rydding ved brenning.

Et uavklart spørsmål er om noen av lagene kan knyttes til gravhaug nr. 79. Ved avdekking av åkerjord i sjakten langs haugen fremkom det bueformer i undergrunnen som kan representere en eldre ytterkant av haugen som seinere er utpløyd. Det er ikke tydelig om haugens ytterkant er pløyd vekk, men dagens åker går helt inntil haugfoten. Muligens har haugen ligget på en eldre åker, som er blitt bevart under dagens åker. Dagens pløyelag er 40-50 cm tykt.

JORDPROFILER I HUS II

Prøver fra et kulturlag (nr. 53) (serie D)

Dagens åkerlag var ca. 30 cm tykt, under dette ble det avdekket et opptil 15 cm tykt kulturlag. Dette ble først tolket som rest av en eldre åker, seinere tolket som mulig gulv i Hus II. Prøve 1-6 var tatt i kulturlaget, prøve 7 i åkerlaget over. Prøve 8-9 var tatt i kulturlaget, rett over en kullkonsentrasjon (nr. 60). Dette er seinere avdekket og tolket som et lite ildsted (53 B), datert til yngre romertid/tidlig folkevandringstid. Kull er datert i to omganger, før jeg var klar over at det var samme struktur: nr. 60: AD 265-430 (bjørk), nr 53 B: 265-425 (furu). Pollenprøvene fra prøve 4-6 og 8-9 er altså yngre enn evt. samtidig med dateringene.

Serie D. Prøve 1-2 er tatt under kulturlaget og var pollentomme.

Prøvene fra kulturlaget har tilnærmet likt polleninnhold, mens prøve 7, fra åkerlaget over, skilte seg ut.

Prøvene fra kulturlaget inneholdt 5 % korn (bygg, rug og ubest.), 55-60 % gress, mye engplanter og 15-20 % trepollen. Forholdene tolkes som at det har vært et åpent område med kornåker på stedet og beite/forsankingsområder omkring. Lite skog som besto av furu og gran, altså yngre enn graninnvandringen (ca. 1500 BP).

Øverste prøve, 7 var fra bunnen av dagens åkerlag. Den inneholdt mer trepollen, 35 %, særlig mye furu, mindre gress, men mer korn. Ikke mer gran her enn i

prøvene fra kulturlaget under. Tolkes som intensivering av korndyrking i et endret landskap.

Da kulturlaget var avdekket i sin helhet, var det klart at det lå innenfor veggroftene til Hus II, i bakre del som tilsynelatende ikke hadde spor etter takbærende stolper. Polleninholdet som var tolket som kornåker, må omtolkes. Muligens er dette et lagerrom, for oppbevaring av korn til mat og for til dyr, og evt. annet. Det var svært lite funn i kulturlaget og ingen gjenstander.

Dette rommet kan ha hatt en annen stolpesetting og evt. annet tak enn oppholdsrommet med to ildsteder.

Pollenserie fra veggroften til Hus II

7 prøver ble tatt ut, 1-5 under kulturlaget i veggroften, 6-7 fra selve kulturlaget.

Prøve 1-3 var pollentomme, 5-7 inneholdt mye pollen.

Det var 15-20% trepollen, som viser at det er et stykke til skog, granpollen tolkes som at prøvene er yngre enn graninnvandringen (ca. 1500 BP).

12-6 % korn (bygg, hvete, rug, ubest.) 50-60 % pollen av gress, mye engplanter er tolket som at det er kornåker og eng/beite på stedet.

Polleninnholdet er nokså likt det som er bevart i kulturlaget inne i huset og tolkes som dette.

Kulturlaget i veggroften må være avsatt i forbindelse med bygging av huset, og bør være samtidig med huset. Jeg antar at pollen ikke oppbevares lenge i sandjorda hvor huset ligger. Siden det er så mye kornpollen og åker/eng-planter kan det bety at huset ble bygget på en åker.

POLLENPRØVER FRA FLATMARKSGRAVER

Det ble tatt ut to prøver fra fem flatmarksgraver, bl.a. de to som var funnet i Hus I, hvorav en muligens kan ha sammenheng med huset, siden dateringen faller sammen med de eldste fra huset (omkring Kr.f.)

Grav 540 og 545 (fra Hus I) og grav 79 (ved Hus II, gjennomskrået av veggroften) var alle pollentomme. Grav 545 og grav 79 har dateringer omkring Kr.f., mens grav 540 trolig er noe eldre pga funn av La Tene fibula (midten av førromersk jernalder).

To graver, 92 og 124 er fra midten av førromersk jernalder, en ligger under Hus II og en mellom Hus II og Hus I. Begge inneholdt mye pollen.

Pollen i jorden som ligger i gropa hvor beinsamlingen er lagt ned, er trolig fra samme tid som graven.

I begge gravene var det en del granpollen, 3,7% og 1,8% (av total) 9,1% og 12,7% av trepollen, noe som tolkes at grana er vel etablert. Vanligvis antar man at dette skjer først ca. 1500 BP, altså i sein romertid. Gravene er imidlertid utvilsomt fra førromersk jernalder. Forklaringen er enten fjernflukt eller en lokal granbestand etablert tidlig. Det er lite trepollen i forhold til, gress, korn og urter, som tyder på et åpent landskap. Det er mye korn, 22,2% og 14,8 %, bare rug er artsbestemt. Dette tolkes som at gravene lå i en kornåker, rundt området har det vært eng og beite.

Det forhold at det noen graver var tomme for pollen, mens det i andre var mye, kan ha sammenheng med når på året begravelsen fant sted. Polleninholdet viser at det var korndyrking, beite og eng i området. Men det er forbausende at det er så mye granpollen. Det viser at datering ved innholdet av granpollen kan være problematisk.

KONKLUSJON

Pollenprøver som er tatt fra kulturlag innenfor utgravningsområdet viser at det har vært korndyrking, beite og eng i tiden rett før og etter graninnvandringen, dvs innenfor romertid, dessuten også i førromersk jernalder. Men som nevnt ovenfor, datering på grunnlag av innhold av granpollen er problematisk, prøvene kan være eldre.

1

RAPPORT OVER ANALYSE AV POLLENPRØVER FRA 3 JORDPROFILER FRA
VEIEN, 14/11-93. VED GRAVHAUG NR. 79
av Serie A, B, C

Helge Irgens Høeg

Innledning

Jeg har mottatt 16 prøver fordelt på 3 serier fra jordprofiler på Veien. Seriene er kalt h.h.v. Serie A, B og C.

Preparering

Prøvene er preparert etter standardmetodene, dvs. ca. 1 cm³ prøve er kokt i kalilut for å løse opp humussyrer, silt gjennom 250 μ nylonnett for å bli kvitt grove partikler, kokt i en blanding av 9 deler eddiksyreanhydrid og 1 del konsentrert svovelsyre for å løse opp cellulose, farget med basisk fuchsin og oppbevart i glyserol for å nevne det viktigste. Prøvene er ikke kokt i flussyre for å løse opp sand, men det er foretatt en forsiktig dekantering.

Analysering

Det er forsøkt opptalt ca. 400 pollenkorn pr. prøve. Pollenkornene var relativt godt oppbevart. Det er tegnet prosentpollendiagram for alle 3 seriene hvor summen av alle pollenkorn, ΣP , utgjør 100%. Sporer og andre mikroorganismer er også regnet i prosent av ΣP .

P.g.a. diagramtegningen er den opprindelige nummereringen av prøvene snudd opp ned. Prøve 1 i serie A har f.eks. fått nytt nr. 9 og omvendt.

Resultater

Serie A

Serien bestod av 9 prøver. Alle var relativt pollenrike. De 3 nederste prøvene inneholdt ubetydelig med kullstøv, de andre meget. Mesteparten kom fra bartrær. I prøve 7 nedenfra var noe av kullet fra furu.

Bunnprøven inneholdt ikke granpollen. Den inneholdt nesten ikke trepollen i det hele tatt, bare ca. 1%. I de andre prøvene var det granpollen, lite i de nederste prøvene, noe mer i de 4 øverste. Antagelig er hele prøveserien, iallfall de 8 øverste prøvene, yngre enn graninnvandringen.

Diagrammet kan inndeles i 4 soner, den nederste prøven, de to neste, de tre neste og de tre øverste.

Sone 1, bunnprøven. I denne prøven var det en del korrosjon, og pollenkornene var vanskelig å bestemme. Prøven inneholdt nesten 90% gresspollen, 10% kornpollen og litt annet. Området må ha vært åpent, kanskje vekselvis gressbakke og kornåker.

Sone 2, prøve 2 og 3 nedenfra. I disse prøvene var pollenkornene godt oppbevart. Mengden av gresspollen er avtagende, og mengden trepollen øker, først furu og så bjerk. Vi kommer etter hvert opp i 60% trepollen. I prøve 2 er det pollen av alle kornslagene, mest hvete og rug. I den neste er

det betydelig mindre kornpollen, ikke rug, og de andre var tildels ikke mulig å artsbestemme. Det ble sett 1 pollenkorn av havre og 1 av hvete. Det virker som om det har vært kornåker på stedet fortsatt, men skogen har rykket nærmere mot slutten.

Sone 3, prøve 4, 5 og 6 nedenfra. I disse prøvene var også pollenkornene godt oppbevart. Mengden av gresspollen avtar ytterligere noe. Mengden av furupollen avtar igjen, mens bjerk, hassel og or øker. Skogen var på det tetteste ved siste prøve i forrige sone og gjennom denne sonen. Bregner var den vesentlige delen av undervegetasjonen.

Alle prøvene inneholdt kornpollen, vesentlig ubestemte korn, men også rug i de to nederste. Det var også en del soleie, kurvplanter og andre urter. Det er fortsatt korndyrking i området, ganske nær, men ikke nødvendigvis på prøvestedet. Meget åker er vokst til med skog, særlig hassel og bjerk.

Sone 4, prøve 7, 8 og 9 nedenfra. Nå er skogen igjen ryddet. Furu øker, antagelig bare relativt ved at mengden trepollen totalt går tilbake. Bregnene blir kraftig redusert, og gress og kurvplanter øker. Det er meget kornpollen i prøvene, en del ubestemt, men også hvete og rug og litt bygg og havre. Igjen er det antagelig kornåker på stedet.

Serie B.

Serien bestod av 4 prøver. Alle var relativt pollenrike, og pollenkornene var godt oppbevarte. Det er talt 400 - 500 pollenkorn pr. prøve. De to nederste prøvene inneholdt ubetydelig med kullstøv, de to neste så meget at laget kunne karakteriseres som et kullag. Mesteparten av kullet var fra bartrær. I den nest øverste prøven var det noe furu, muligens også noe gran.

Skogen har vært åpen. Det er bare 30 - 45% trepollen. Furu har vært det viktigste treslaget, men det har også vært noe bjerk, or og gran. Den siste bare i de tre øverste prøvene. Serien omfatter tidsrommet fra like før til noe etter graninnvandringen. Hvis diagrammet kan sammenlignes med det fra Serie A, må hele Serie B tilsvare sone 2 i Serie A. Det er meget gresspollen og en del pollen fra andre urter som soleie og kurvplanter.

Prøvene inneholdt meget kornpollen. I de to nederste var det bare ubestemte korn, i de to neste alle kornslagene, vesentlig hvete og rug. Det kan ha vært vekselvis kornåker og gress på stedet eller i nærmeste omegn.

Serie C

Serien bestod av 3 prøver. De var pollenrike og pollenkornene var godt oppbevarte. Det er talt 250 - 450 pollenkorn pr. prøve. Den nederste prøven inneholdt en del kullstøv, av dette var det både løvtre og bartre. Den midterste inneholdt meget kullstøv. Her ble det bare sett bartre. Den øverste prøven kan kalles et kullag. Her var det også vesentlig kull fra bartrær.

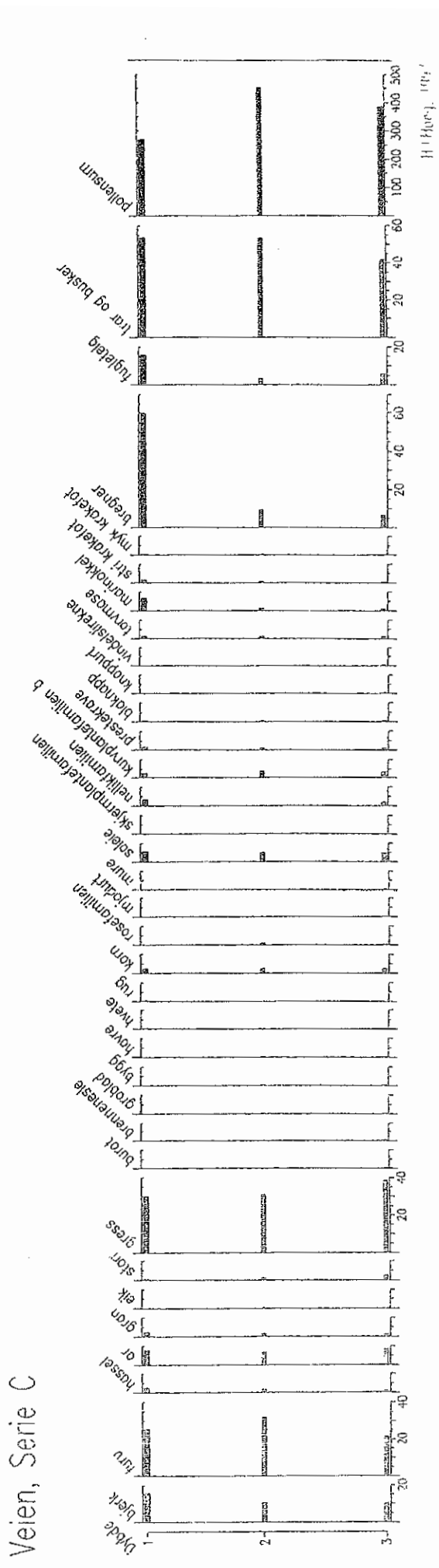
Det er 40 - 50% trepollen, furu er den dominerende pollenprodusenten, men det er også en del bjerk og or og litt hassel og gran. Hele serien er yngre enn graninnvandringen.

3

Det er 40 - 30% gresspollen og ganske meget urter, bl.a. soleie og kurvplanter. Det er lite bregnesporer i de to nederste prøvene, meget i den øverste. Kanskje er vi ved overgangen mellom sone 2 og 3 i Serie A? Alle prøvene inneholdt meget kornpollen, den nederste bl.a. bygg, havre og hvete, den midterste bygg og havre og den øverste hvete og rug. Antagelig var det også her kornåker på stedet.

Konklusjon

Uten å vite noe om prøvestedet, avstanden mellom prøveserielokalitetene og avstanden mellom prøvene, er det vanskelig å uttale seg om samtidighet mellom seriene. Det synes imidlertid helt klart at alle seriene dekker tidsrom hvor det har vært åpen vegetasjon med meget gress og ugress, og korndyrking svært nært. Serie A kan inneholde en fase med sterkt redusert jordbruksaktivitet i området, men ikke en ødefase.

1

RAPPORT OVER ANALYSE AV POLLENPRØVER FRA EN JORDPROFIL FRA
VEIEN, 16/3-95.

av

HUS II, prøver fra kulturlag nr. 53
Serie D

Helge Irgens Høeg

Innledning

Jeg har mottatt 9 prøver. Prøve 1 - 7 er fra en serie fra en jordprofil på Veien. Prøve 8 og 9 er fra en annen like ved den første.

Preparering

Prøvene er preparert etter standardmetodene, dvs. ca. 1 cm³ prøve er kokt i kalilut for å løse opp humussyrer, silt gjennom 250 µ nylonnett for å bli kvitt grove partikler, kokt i en blanding av 9 deler eddiksyreanhydrid og 1 del konsentrert svovelsyre for å løse opp cellulose, farvet med basisk fuchsin og oppbevart i glyserol for å nevne det viktigste. Prøvene er ikke kokt i flussyre for å løse opp sand, men det er foretatt en forsiktig dekantering.

Analysering

Det er opptalt ca. 400 (200 - 600) pollenkorn pr. prøve. Pollenkornene var relativt godt oppbevart. Det er tegnet ett prosentpollendiagram som omfatter begge seriene. Den er kalt serie D. Prøve 8 og 9 er inntegnet over prøve 7. Summen av alle pollenkorn, ΣP , utgjør 100%. Sporer og andre mikroorganismer er også regnet i prosent av ΣP .

Resultater

Prøve 1 og 2 var helt pollentomme. Det var også bare en og annen kullpartikkel å se. Alle de andre prøvene inneholdt meget kullstøv.

Prøve 3 - 6 og 8 og 9 hadde meget til felles. De var forholdsvis pollenrike med untagelse av prøve 5 som var sterkt korrodert. I alle prøvene var det bare 15 - 20% trepollen. Det var mest pollen fra furu, men også noe bjerk, or og litt mindre gran. Ved at furu er den største og gran den minste pollenprodusenten av disse, har antagelig den lille rest av skog som har vokst i området bestått av omtrent like deler av disse treslagene.

Det er 55 - 60% pollen av gress i prøvene. Det er også meget pollen av melde, soleie, nellikfamilien, prestekrave og tungekronede kurvplanter, f.eks. løvetann, fjellblomst og dylle. Det er ca. 10% bregnesporer.

Alle prøvene inneholdt ca. 5% ubestemt korn, i tillegg er det noe pollen fra bygg i prøve 3 og 4 og rug i prøve 3, 5, 6, 8 og 9. Når det er 5% kornpollen og bare 15 - 20% trepollen, må området ha vært helt åpent. Det må ha vært åker på stedet og beite- og førsankingsområder rundt, eller det har vekslet mellom kornåker og eng på stedet gjennom et lengre tidsrom.

Prøve 7, derimot, skilte seg noe ut. I denne var det 35% trepollen. Dette skyldes særlig mer pollen fra furu. I denne prøven var det betydelig mindre pollen av gress, men en del

2

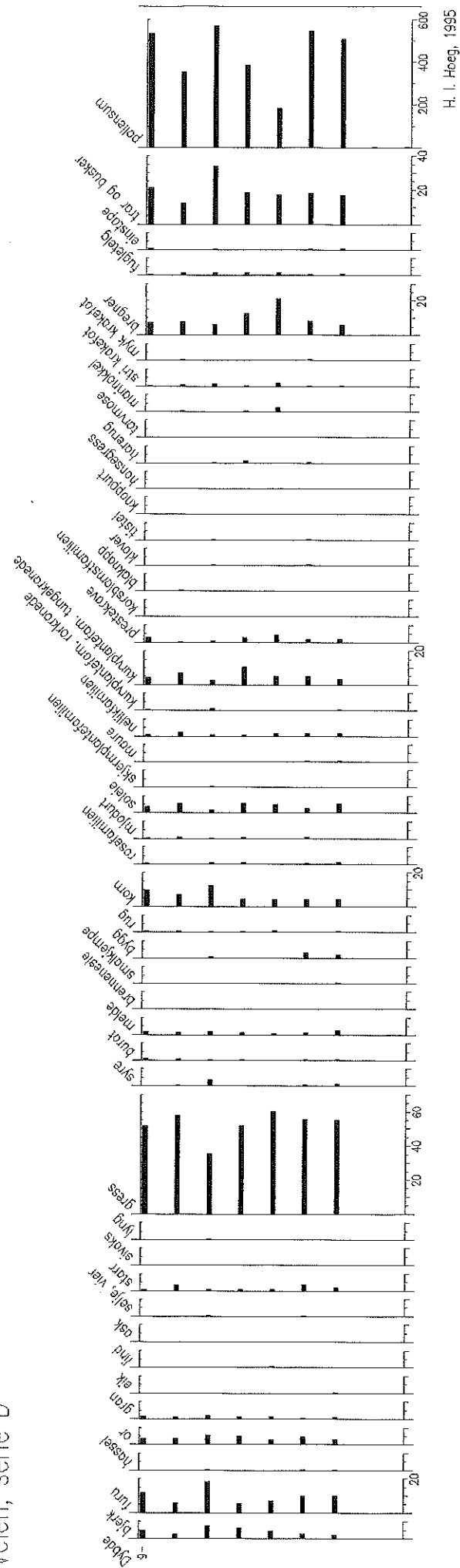
mer pollen fra korn enn i de andre prøvene.

Ved at prøve 7 er fra et lag som ligger over laget prøve 3 - 6 og 8 - 9 er fra, må prøve 7 være yngre enn de andre, men aldersforskjellen behøver ikke være stor. Det er f.eks. ikke mer pollen av gran i denne prøven, men vegetasjonen er blitt noe anderledes og korndyrkingen er blitt intensifisert.

Helge Ingers Høy.

MØTER PÅ VEIEN

Veien, serie D

RAPPORT OVER POLLENANALYSE AV PRØVER FRA VEIEN.

6/12-95

av

HUS II, kulturlag i veggroft nr. 46

Helge Irgens Høeg

Innledning

Jeg har mottatt 7 prøver fra et jordprofil. Prøvene ble preparert etter standardmetodene og analysert. Prøve 1 - 3 var pollentomme. Prøve 2 inneholdt noe kullstøv. Prøve 4 - 7 inneholdt pollen, de tre øverste meget.

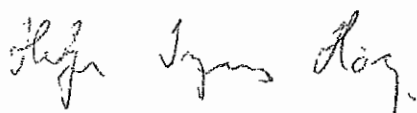
Resultater

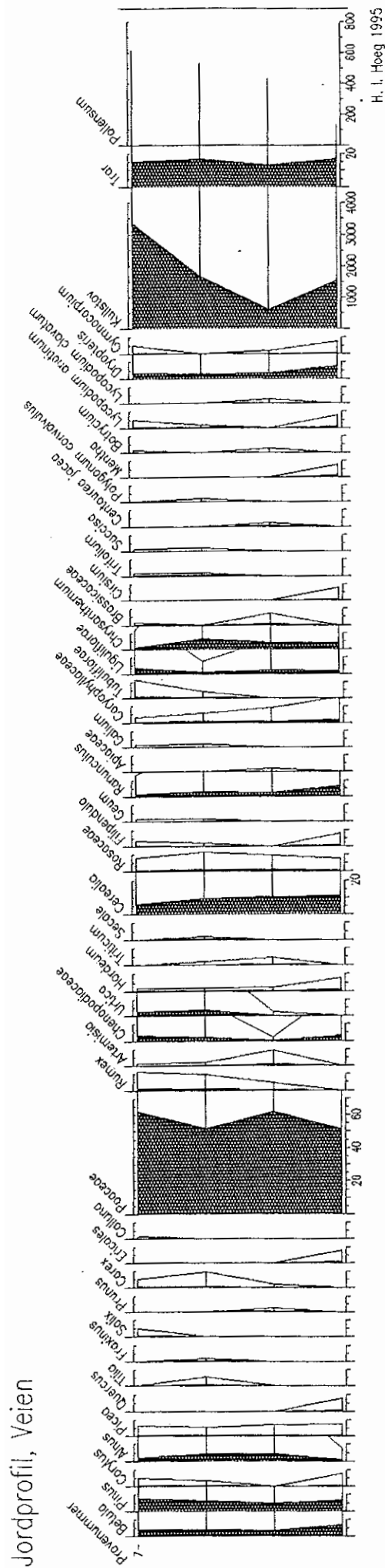
De prøvene som inneholdt pollen, skilte seg lite fra hverandre. Det virket som om de var fra samme omrodede lag. Det var 15 - 20% trepollen. Det må ha vært et stykke til skog, og det har antagelig heller ikke vært trær i nærheten.

Skogen som var i området har bestått av bjerk, furu, or og gran. Alle prøvene er derfor yngre enn graninnvandringen, dvs. antagelig yngre enn 1500 BP.

Rundt lokaliteten var det som nevnt, skogløst. Prøvene inneholder 50 - 60% pollen fra gress. Det er også meget pollen av melde, nesle, soleie, nellik, prestekrave og andre kurvplanter. Det er 12 - 6% pollen fra ikke artsbestemt korn. I tillegg er noen kornpollen bestemt til art. Det er pollen av bygg i alle prøvene, av hvete i de to midterste og rug i den nest øverste. Det er også 1000 - 3500% kullstøv i prøvene, mest i de øverste.

Området hvor prøvene er innsamlet har iallfall en stor del av det tidsrommet som er representert, vært kornåker. Resten av tiden har det vært eng og/eller beite.

1

RAPPORT OVER EN POLLENANALYTISK UNDERSØKELSE AV SEKS PRØVER
FRA BRÅTEN 48/1, VEIEN KULTURMINNEPARK.

av

GRAVER

Helge Irgens Høeg

23/10-97

Feltarbeid

Jeg har selv ikke sett prøvestedet. Prøvene er overlevert meg fra Lil Gustafson. Prøvene er fordelt på 3 prøveserier, to fra hver, fra henholdsvis grav i hus I, grav nr. 92 og grav nr. 124.

Laboratoriearbeid

Prøvene er preparert etter standardmetodene. De er kokt i 10% kalilut for å løse opp humussyrer, skylt med destilert vann, skylt med eddiksyre, varmet opp i vannbad med eddiksyreanhydrid og konsentrert svovelsyre for å løse opp cellulose, skylt med eddiksyre, skylt med vann, varmet opp i vannbad med kalilut for å gjøre prøvene alkaliske og for å løse opp mer humussyrer, skylt med vann, overført til prøveglass med alkohol, tilsatt glyserol og farvet med basisk fuchsin. Mellom hver behandling er prøvene sentrifugert.

Under analysearbeidet er det vanligvis talt mellom 400 og 500 pollenkorn.

Resultater

Prøvene var pollenfattige eller pollentomme, desuten noe korroderte som vanlig er i prøver fra jordprofiler.

Pollentype.	Grav 92, pr. 1, %	pr. 2	Grav 124, pr.1 %	%	
Bjerk	3	5,6	1	12	3,6
Furu	9	16,7	2	23	6,9
Or	3	5,6		3	0,9
Gran	2	3,7		6	1,8
Starr				2	0,6
Gress	14	25,9	1	172	51,8
Syre				3	0,9
Burot				1	0,3
Melde	2	3,7		2	0,6
Smalkjempe	1	1,9			
Korn	12	22,2		49	14,8
Rug	2	3,7		1	0,3
Rosefam.				2	0,6
Mjødurt	1	1,9			
Soleie	2	3,7		7	2,1
Skjerimpl.				7	2,1
Nellikfam.				1	0,3
Kurvplante t.				4	1,2
Kurvplante l.	1	1,9	1	15	4,5
Prestekrave	1	1,9	1	8	2,4
Tistel				4	1,2

2

Kornblomst	1	1,9		
Knoppurt			2	0,6
Tunbendel			1	0,3
Vindelslirekne			4	1,2
Perikum			1	0,3
Kløver			1	0,3
Vortemelk			1	0,3
<u>Pollensum</u>	<u>54</u>		<u>332</u>	
<u>Trepollen</u>		<u>31,5</u>		<u>13,3</u>
Bregner	4	7,4	1	6 1,8
Fugletelg			1	
Einstape	2	3,7	2	0,6

Grav i hus I. nr. 540

Begge pollenprøvene var pollentomme, men de inneholdt meget kullstøv.

Grav nr. 92.

Prøve 1 var tellbar. I prøve 2 ble det bare sett noen få pollenkorn. Begge inneholdt meget kullstøv.

Grav nr. 124.

Prøve 1 inneholdt brukbart med pollen. I prøve 2 ble det sett 1 pollenkorn av gran, ellers var den tom. Begge inneholdt meget kullstøv.

Konklusjon

Bare to prøver inneholdt pollen av betydning, den nederste prøven i grav nr. 92 og grav nr. 124. I begge var det pollen av gran, 3,7% og 1,8% av totalt pollen. I prosent av trepollen blir det 9,1% og 12,7%. Pollensammensetningen tyder på at prøvene er godt yngre enn graninnvandringen, dvs. godt yngre enn 1500 BP, hvis ikke det lokalt har vært en tidligere graninnvandring.

I prøvene var det henholdsvis bare 31,5% og 13,3% trepollen. Det ser ut til å ha vært langt til skog. Dette gjelder særlig ved grav nr. 124. Her var det meget pollen fra gress, korn og andre urter.

I begge prøvene, dvs. ved begge lokalitetene, er det meget kornpollen, også pollen av rug. Gravene er sannsynligvis anlagt i en kornåker. Rundt i området har det vært eng og beite.

Ved at det ikke var pollen i prøvene fra grav i hus I, kan det ikke sies noe om denne.

Helge Inge Høy.

RAPPORT OVER EN POLLENANALYTISK UNDERSØKELSE AV TO PRØVER FRA
BRÅTEN 48/1, VEIEN KULTURMINNEPARK.

av

GRAV 79

Helge Irgens Høeg

27/2-98

Feltarbeid

Jeg har selv ikke sett prøvestedet. Prøvene er overlevert meg fra Lil Gustafson. Prøvene er fra nr. 79, Grav. Den første er tatt mellom keramikkskår, den andre i øvre del

Laboratoriearbeid

Prøvene er preparert etter standardmetodene. De er kokt i 10% kalilut for å løse opp humussyrer, skylt med destilert vann, skylt med eddiksyre, varmet opp i vannbad med eddiksyreanhydrid og konsentrert svovelsyre for å løse opp cellulose, skylt med eddiksyre, skylt med vann, varmet opp i vannbad med kalilut for å gjøre prøvene alkaliske og for å løse opp mer humussyrer, skylt med vann, overført til prøveglass med alkohol, tilsatt glyserol og farvet med basisk fuchsin. Mellom hver behandling er prøvene sentrifugert.

Resultater

Prøvene var helt pollentomme, men det var stort innhold av kullstøv.

Helge Irgens Høeg,

Høeg - Pollen, 876 842 262,
Helge Irgens Høeg,
Skogbrynet 21 F,
0283 OSLO

Grav 545

Oslo, 18/11-98

RAPPORT OVER EN POLLENANALYTISK UNDERSØKELSE AV PRØVER FRA
VEIEN 98, GRAV 545. PROSJEKT 19983002.

av

Helge Irgens Høeg

Feltarbeid

Jeg har mottatt 2 prøver merket 1 og 2, grav 545, Veien.

Laboratoriearbeid

Prøvene er preparert etter standardmetodene. De er kokt i 10% kalilut for å løse opp humussyrer, silt gjennom nylonduk med maskevidde 1/4 mm, skylt med destilert vann, skylt med eddiksyre, varmet opp i vannbad med eddiksyreanhydrid og konsentrert svovelsyre for å løse opp cellulose, skylt med eddiksyre, skylt med vann, varmet opp i vannbad med kalilut for å gjøre prøvene alkaliske og for å løse opp mer humussyrer, skylt med vann, overført til prøveglass med alkohol, tilsatt glyserol og farvet med basisk fuchsin. Mellom hver behandling er prøvene sentrifugert.

Prøvene er mikroskopert med 300x forstørrelse. Det er analysert 4 varv over dekkglasset.

Resultater

Begge prøvene var pollentomme, men de inneholdt svært meget kul. Det kan ikke sies noe om alder på prøvene, heller ikke noe om miljøet i området den gangen graven ble anlagt.

Helge Irgens Høeg

1

Høeg - Pollen, 876 842 262,
Helge Irgens Høeg,
Gloppeåsen 10,
3261 LARVIK

Skaiti, 5/11-00.

KOKEGROPER

RAPPORT OVER EN POLLENANALYTISK UNDERSØKELSE AV PRØVER FRA
VEIEN KULTURMINNEPARK, RINGERIKE KOMMUNE, BUSKERUD.

av

Helge Irgens Høeg

Prøver

Jeg har mottatt fra Lil Gustafson 10 prøver fordelt på 3 serier innsamlet på Veien.

Laboratoriearbeid

Prøvene er preparert etter standardmetodene. Prøvene er kokt i 10% kalilut for å løse opp humussyrer, silt gjennom nylonduk med maskevidde 1/4 mm, skylt med destillert vann, skylt med eddiksyre, varmet opp i vannbad med eddiksyreanhydrid og konsentrert svovelsyre for å løse opp cellulose, skylt med eddiksyre, skylt med vann, varmet opp i vannbad med kalilut for å gjøre prøvene alkaliske og for å løse opp mer humussyrer, skylt med vann, overført til prøveglass med alkohol, tilsatt glyserol og farvet med basisk fuchsin. Mellom hver behandling er prøvene sentrifugert. Før silingen ble det foretatt en forsiktig dekantering for å bli kvitt mesteparten av sanden i prøvene. Skulle man fjernet all sanden, måtte prøvene blitt behandlet med flussyre.

Prøvene er mikroskopert med 300x forstørrelse. Det er analysert 8 varv over dekkglasset. Alle pollenkorn, sporer fra sporeplanter som moser, bregner og kråkefotplanter er opptalt. Det var ikke mange. Da det var betydelig flere kullpartikler enn pollenkorn, dvs. mer enn 100 kullpartikler før pollenkorn ble sett, er kullet ikke tallet.

Analyser og resultater

Alle prøvene inneholdt meget sand og meget kullstøv.

Veien, Serie 735, Prøve 1 - 3.

I prøve 2 ble det sett ett pollenkorn av bjerk, ellers ingen pollenkorn eller sporer.

Veien, Serie 898, Prøve 1 - 3.

Ingen pollenkorn eller sporer ble sett

2

Veien, Serie 749, Prøve 1 - 4.

I prøve 4 ble det sett ett pollenkorn av Pinus (furu) og ett av Liguliflorae (del av kurvplantefamilien, f.eks. løvetann) en spore av Dryopteris (bregne) og en spore av Botrychium (marinøkkel).

Konklusjon

Pollenanalysen var neppe til noen hjelp i dette tilfellet.

Helge Irgens Høy.

Makrofossilanalyser av prøver fra Veien kulturminnepark, Bråten gnr. 48/1, Ringerike k., Buskerud

Innhold

1 Innledning

2 Metode

3 Resultater

4 Artene og deres kulturhistorie

5 Sammendrag

6 Referanser

7 Tabell og figurer

Makrofossilanalyse av prøver fra Veien kulturminnepark, Bråten gnr. 48/1, Ringerike k., Buskerud

1 Innledning

Rapporten inneholder resultatene av makrofossilanalyser av til sammen 94 jordprøver fra Hus I (fig. 1) Veien kulturminnepark. Fra Hus II ble en prøve analysert, i denne var ingen funn av makrofossiler. Hus II er ikke ferdig utgravd. Denne rapporten omhandler analysene fra Hus I. Huset ble delvis utgravd i 1995/96 og undersøkelsene fortsatte i 1997. Formålet med makrofossilanalysene er å framskaffe planterester som kan gi økt informasjon om aktiviteter i huset og hvilke ressurser som har vært utnyttet. Det er også et ønske å få makrofossiler som kan AMS-C¹⁴ dateres for å tidfeste bruken av huset. Det har vært analysert prøver i tre omganger. I første omgang ble 22 prøver analysert for å vurdere makrofossilinnholdet i avsetningene og framskaffe forkullede korn som kunne akseleratordateres. I neste omgang (feb. 1997) mottok AmS 23 prøver, tabell ble oversendt i mai 1997. Det ble avtalt at rapport skulle foreligge når prøver fra feltsesongen i 1997 var ferdig analysert (49 prøver).

Prøver er tatt i 33 strukturer etter takbærende stolper. I tillegg er det tatt prøver fra en midtstolpe (nr. 90), to inngangsstolper (nr. 35 og 37), hjørnestolper (nr. 43 og 73) og en veggstolpe (nr. 69). Masse fra hullet og stolpeavtrykket er samlet inn separat der dette var mulig. Fra strukturer der det ikke var mulig å differensiere mellom hull og avtrykk ble det tatt udefinert prøve (nr. 30, 37, 43 og 69). Prøver fra to sentrale ildsteder er analysert (nr. 83 og 84) og fra "pølse" lignende strukturer (nr. 87 og 88). Korn funnet ved analyse av trekull fra struktur nr. 2, 19, 20, 32, 45 og 48 ble tilsendt AmS og er tatt med i tabell 1 og rapporten. I framstillingen av resultatene er hull og avtrykk holdt adskilt for å kunne se om det er forskjell. Fra noen av hullene og avtrykkene er det også samlet inn separate prøver fra topp og bunn uten at dette ga forskjeller i denne undersøkelsen. I diagrammene er disse slått sammen, men i tabellen står de hver for seg.

Det bør reflekteres over hvor sikkert det er at planterester som blir deponert i hull eller avtrykk eller hvor som helst i et kulturlag, ligger der de ble deponert. I dette tilfellet kan en se forskjell mellom avtrykk og hull og det er derfor grunn til å tro at sedimentene ikke er blitt blandet av mark- og mikroorganisme-aktivitet i jorden etter at avtrykkene ble fylt. De forkullede planterestene ligger "in situ". Antall makrofossiler i hver prøve er lav og den statistiske holdbarheten i materialet kan diskuteres. De arkeologiske undersøkelsene av huset konkluderer med at huset er brent.

Da huset ble bygget ble det gravd hull og stolpene satt ned. Eldre kulturavsetninger som inneholder brente planterester fra tidligere aktiviteter kan ha blitt fylt omkring stolpene i hullet. Sannsynligvis er massen i avtrykkene fra husets bruksfase. Over tid har gulvavfall o.l. samlet seg rundt stolpen og da denne brente, ség massene som opprinnelig lå rundt stolpen ned i avtrykket. De forkullede planterestene i stolpestrukturer kan være en blanding fra forskjellige kontekster: lager, avfall og/eller golv søppel.

2 Metode

Tilsammen er 94 prøver analysert. En av prøvene er flattert på laboratoriet ved AmS etter standardmetode uten salt. Minste maskevidde var 0,5 mm. De øvrige prøvene ble oversendt

AmS ferdig flottert. Volumet av noen prøver er målt, dette er oppført i tabellen. Generelt kan en si at måling av volumet av prøvene fra østre stolperekke er gjennomført. Volum trekull som var i prøvene etter flotasjon er målt og oppført i tabellen (dette er trekull større enn 0,5 mm.).

Forkullede planterester er sortert ut og forsøkt identifisert under en Nikon stereolupe med opptil 40X forstørrelse. Tabell og diagrammer er utarbeidet i dataprogrammet Excel 5.0 og det er benyttet Nikon mikroskopfotoutstyr. Det er tre papirkopier bakerst i rapporten.

3 Resultater

3.1. Hus II

Prøven fra hus II ble tatt i midtpartiet i et kulturlag. Kull fra laget er C¹⁴-datert til 365-430 e.Kr. Fire liter masse ble flottert og det var lite trekull (under 5 ml.) og ingen makrofossiler i prøven (tab.1).

3.2. Hus I

Volum av prøver i forhold til antall makrofossiler

Ved å sammenligne diagrammene i fig. 8 og 9 med de andre diagrammene kan en kontrollere i hvor stor grad prøvestørrelse er bestemmende for hvor mye makrofossiler som blir funnet i prøvene. Det er bare mulig å sammenligne volumet av prøvene fra østre rekke fordi volumet av de andre prøvene ikke er målt. I avtrykk nr. 10, 20 og 26 er det tatt små prøver, det er funnet få ugrasfrø og ikke korn. Det kan se ut til at det er en sammenheng mellom prøvestørrelse og antall makrofossiler i disse tre prøvene. I andre prøver er det ikke sammenheng mellom størrelsen på prøver og antall makrofossiler i avtrykkene. I avtrykk 8 og 28 er det tatt en stor prøve, men her er det ikke funnet korn. Antall makrofossiler i prøvene er avhengig av andre forhold i tillegg til prøvestørrelse.

Fordeling av korn i hull

Diagrammet i fig. 2 viser fordelingen av korn som er funnet i hullene. Korn er funnet både i østlig og vestlig stolperekke i den sørlige delen av huset. I nordlige del av huset er korn funnet bare i den østlige rekken. Flest korn er funnet i den sørlige delen av huset. I struktur 30 var det ikke mulig å differensiere mellom hull og avtrykk, det ble derfor tatt en udefinert prøve. Det var åtte korn i denne. Fig. 2 antyder at det ikke er tilfeldig spredning av korn i hullene.

Fordeling av korn i avtrykk.

Fordelingen av korn i avtrykkene (fig 3) etter takbærene stolper er noe forskjellig fra fordelingen i hullene. Det er ikke markert skille mellom østsiden og vestsiden. Flest korn er funnet i de midtre delene av huset fra stolpepar 11/12 til og med stolpene 25/27.

Det er få korn i hver prøve. Identifisering av kornene er vanskelig fordi de er sterkt forkullede. Det er funnet agnekledd bygg, havre og hvete. Tre hvetekorn fra avtrykk kan identifiseres, men det er ikke mulig å bestemme disse til art fordi de er sterkt forkullede. Korn av hvete er funnet i avtrykk 23, 25, 27 og hull 27.

Legges de to diagrammene på hverandre blir det flest korn i midten og den sørlige delen av huset. Imidlertid er det funnet korn i nr. 73 og 88 (hjørnestolpe og "pølselignende struktur, østlig del) og i udef. prøve fra veggstolpe 45 og 48 ved trekullanalysen. Dette gir et ikke fullt så entydig bilde som en ser i diagrammene i fig. 2 og 3.

Fordelingen viser en aktivitetsforskjell i huset med flest korn i midten og den sørlige delen av huset.

Innsamlete planter

Bringebærfrø er funnet i avtrykk nr. 2, 6, 10, 12, 17, 26 og hull 5, 24, 73, og i "pølse" 87, altså mest i den nordlige halvdel av huset. Fragmenter av hasselnøttskall er funnet i udef. 43 og 69, avtrykk 10 og 35, hull 18 og 32 og i midtstolpe 90. Skallfragmenter er funnet i alle deler av huset med en overvekt i sørlige halvdel.

Fordeling av ugras og ubestemte frø sammenlignet med fordeling av korn.

Frø av urter (ugras) er funnet fordelt etter samme mønster i hullene som korn, men det er flere (fig. 7). Det er flere ugras og ubestemte frø i avtrykkene enn i hullene. Det er prøver fra avtrykk der det ikke er korn, men ugras, f.eks. 10, 13 og 28. Korn og ugras fra avtrykkene har ulik fordeling (fig. 6). Dette kan eksemplifiseres ved funn i avtrykk 28 hvor det er forholdsvis mange ugras, men ingen korn. Fordelingene av korn og ugras har til felles at det var få i den vestlige rekken i nordlige del av huset. Heller ikke i prøven fra hullet i nr. 35 (inngangstolpen) var det makrofossiler.

Det er ikke vanlig å finne mer enn 1 til 2 frø av soleie (*Ranunculus* sp.) i prøver fra lignende undersøkelser. I denne undersøkelsen er det imidlertid funnet hele 5 sammen med mange andre små frø i prøve fra avtrykk nr. 6. Kan dette bety at det er rester etter tørrhøy som er funnet i avtrykk 6 (se under *Ranunculus* sp. i avsnitt 4)?

Det er funnet flere ugrasfrø enn korn. Dette er vanlig i jernalderkontekster. Antagelig ble kornet skåret ved bakken og ugrasene kom med da kornet ble høstet. Siden ble korn og ugras skilt ved rensing og kasting/drøfting. I historisk tid er kornet først blitt grov rensed d.v.s. at halmstubber og lignende ble fjernet fra kornet ved hjelp av grove sikter. I neste prosess ble kornet kastet. Kornet ble kastet i en halvsirkel og kastelengden kunne være opptil ca. 6-7 meter. På grunn av luftmotstanden falt lette agner og ugras ned først, lengst borte falt det tyngste kornet som ble benyttet til såkorn. Før kornet kunne males måtte det være helt tørt, tørkingen kunne foregå i nærhet til åpen ild. Da kornet hadde tørket ble det gjerne drøftet. Kornet ble lagt i et lett drøftetraug og kastet opp, støv, agner og lette ugras ble da rensed fra (Dybdahl 1983, Viklund 1998). Det er ulik representasjonen av korn og ugras i avtrykkene. Korn og halmfragmenter/agner/ internodier/ugras er blitt separert ved rensing, og kornet er blitt lagret. Andre fraksjoner har nok også blitt utnyttet, men mye vil være avfall som deponeres på overflaten nær der hvor rensing/drøfting har foregått. Ved brann i huset vil kornet spres fra lageret og bli forkullet. Ugraset vil bli forkullet der det ligger. Det er derfor ikke uventet at det er ulik fordeling av korn og ugras i avtrykkene.

Hva som blir forkullet og dermed har mulighet for å bli bevart for ettertiden er avhengig av temperatur og hvor plutselig materialet er blitt utsatt for høy temperatur (Viklund 1998). Brannforholdene i de enkelte delene av huset vil sannsynligvis variere. Makrofossilene i denne undersøkelsen er meget brent. Agner, strå og internodier kan ha blitt brent helt opp (tåler mindre enn korn å bli utsatt for plutselige høye temperaturer (Viklund 1998)). Ved stolpe 6 kan det ha vært to utganger overfor hverandre. Rommet mellom disse utgangene vil være ideell for drøfting av korn fordi det der vil være gjennomtrekk. Dette kan også være forklaring på relativt høyt antall av ugras i avtrykk 6. Rester etter tørrhøy utelukker ikke drøfterester. Ved drøfterester skulle det ha vært agner / internodier /lette korn tilstede, men disse kan ha brent

opp i brannen. Det er de to motstilte utgangene som hovedsakelig gir assosiasjoner til drøfting av korn.

I alle avtrykkene var det ugrasfrø bortsett fra i nr 33 og 34, fig.6. I hullene var det mest ugrasfrø i midtpartiet og i den sørlige delen av huset (fig. 7). Frø av soleie er funnet i avtrykk nr. 6, 12 og 22. Det er de samme artene som blir funnet i hullene og avtrykkene. Frø av meldestokk dominerte i prøvene og det var mindre mengder frø av maure, åkerkål, hønsegras, syre og vassarve. Engelmark (1991) skriver at funn av meldestokk, maure og linbendel viser at åkrene har vært gjødslet.

Fordeling av trekull

Trekullmengden i avtrykkene etter stolpene varierer. I prøvene fra avtrykk 7 og 8 er det mye trekull se fig. 4. I stolpene rundt ildstedene kunne forventes stor trekullmengde som i avtrykk 29 i nærhet til ildsted 84. I prøvene fra avtrykk rundt ildsted nr. 83 er det imidlertid lite trekull, mens det derimot er mye trekull i avtrykk nr. 14 og 16, et stykke fra ildstedet. Det kan se ut til at det ikke er ildstedsaktiviteten som bestemmer hvor mye trekull det er i stolpeavtrykkene. Skillet som ses mellom avtrykk 15/16 og 17/18 kan ha noe med skilleveggen som kan ha stått her (struktur 41 og 42). Trekullmengden i hullene er jevnere fordelt, omtrent 5 ml i hver prøve bortsett fra i hull 16 hvor det også er mye i avtrykket. I noen stolpehull er det mer trekull i de øvre deler, f.eks. i 9, 11, 13 og 21, mens det er motsatt i 5 og 27. Fordelingen av trekull i hvert avtrykk har med brannforhold å gjøre, noe som også de arkeologiske undersøkelsene konkluderer med.

Den er ulik fordelingen av trekull i hull og avtrykk. Massen i hullene kommer sannsynligvis fra et kulturlag som var på plassen da huset ble satt opp. Massen i avtrykkene er mindre homogen med hensyn til trekull og synes derfor å gjenspeile aktivitet/brannforhold.

4. Artene og deres kulturhistorie

Hordeum vulgare (agnekledd bygg).

Agnene sitter fast på kornet også etter tresking. Både dorsal- og ventral-siden er konveks og flates mot toppen av kornet. I furen på ventralsiden sitter ofte rester etter agnene, og på dorsalsiden er det avtrykk etter tre nerver i lemma. Ulempen med agnekledd bygg er at melet man får etter maling av kornet blir meget grovt sammenlignet med naken bygg og nakne hvetesorter (brødhvete). Skal det brygges øl av kornet, har det ingen betydning om kornet er agnekledd eller ikke, og vi ser fra historisk tid at agnekledd bygg er mest brukt til ølbrygging. Fordelen med agnekledd korn i forhold til nakne sorter er at det er mer motstandsdyktig mot skadelige mikro-organismer både under vekst og lagring. Agnekledd bygg er den kornsorten det er flest funn av i jernalder i Norge. Forkullet agnekledd bygg har vært vanlig å finne i eldre jernalder kontekster. I Førde, Sogn og Fjordane ble det funnet agnekledd bygg i stolpehull datert til romersk jernalder (Soltvedt 1993). Griffin (1981) rapporterer om funn av bygg i plogfurer i Grong, Trøndelag. På Forsandmoen i Rogaland var det agnekledd bygg og havre i konstruksjoner som er datert til eldre jernalder (Bakkevig 1995). I prøver tatt i et anlegg fra folkevandringstid på Ullandhaug, Rogaland var det også agnekledd bygg og havre som ble funnet (Lundeberg 1972). Også i undersøkelser av hustomter på Valum og Åker, Hamar, Hedmark og på Høgevollen, Egersund, Rogaland (begge folkevandringstid) var agnekledd bygg dominerende (Soltvedt 1994 og 1996).

Triticum sp. (hvete)

Kornene har en konveks dorsalside og rett ventralside. Korn av emmer (*T. dicoccum*) og i noen tilfeller korn av brødhvete (*T. aestivum/compactum*) har samme form. Det er derfor vanskelig å identifisere hvetekorn med konveks dorsalside og rett ventralside til art hvis bare få korn er tilstede i materialet. *T. monococcum* (enkorn) har vanligvis bare en blomst i småakset og både ventral- og dorsal-siden er konvekse, men det kan forekomme to blomster i småakset og da har også disse kornene rett ventralside og konveks dorsalside. Konklusjonen på dette er at form og størrelse innen de forskjellige artene varierer og derfor er det enighet blant fagfolk om at fossilt materiale er vanskelig å identifisere uten at internodier og/eller forholdsvis mange korn er i materialet.

Få hvetekorn er funnet i de makrofossilanalysene som er utført til nå fra eldre jernalder. Hvete er funnet på Forsandmoen (Rogaland) (Bakkevig 1995) og i hus datert til eldre jernalder på Rør, Østfold (Soltvedt 1997). Oversikt fra Danmark (Robinson 1993) og Sverige (Hjelmqvist 1979) viser at forskjellige *Triticum*-arter har vært ganske dominerende i bronsealder, men har en mer beskjeden rolle i jernalder.

Avena sp. (havre)

Havre er den mest hardføre av kornsortene. Kornene er smale og flate. Som oftest sitter agnene på kornet når dette er tresket. I etnobotanisk forkullet materiale er imidlertid agnene ofte falt av, og det er da vanskelig å skille vanlig havre fra floghavre (som er et ugras). Havre begynner å dukke opp i Nord-Europa på slutten av bronsealder, og først i førromersk jernalder er den dominerende i enkelte funn (Körber-Grohne 1988). Havre ble dyrket på nord-Jæren i folkevandringstid (Lundeberg 1972). På Forsandmoen (Bakkevig 1995) er havre tilstede i jernalder kontekster, og i siste del av bosetningsfasen (folkevandringstid) er havre klart dominerende blant kornsortene. Kroll (1975) viser til at i kystklima, områdene rundt Nordsjøen, ble havre og bygg dyrket sammen. I år hvor klimaet var dårlig, var en sikret en minimumsavling av havre.

Rubus idaeus (bringebær)

Frøene er halvmåneformet med retikulat mønster. De er robuste og kan ligge lenge i jorda uten å bli ødelagt. Bærene inneholder viktige næringsstoffer som C-vitaminer, pektin og sitronsyre. De har også et forholdsvis høyt innhold av karbohydrater og proteiner. Bringebærsirup er godt for sår hals. Ikke bare bærene, men også uttrekk av bladene har vært brukt. Uttrekk virker sammentrekkende, stimulerende og rensende. Planten er vanlig, men krever god jordbunn med tilførsel av nitrogen. Den favoriserer åpne og omrotete lokaliteter og kan ha vokst i forbindelse med avfallshauger o.l.

Vicia/Lathyrus ("villert")

Det kan være vanskelig å si om frøet er innsamlet, eller om planten har vokst som ugras i åkeren med korn. I historisk tid er de sådd ut med kornet for på denne måten å tilføre nitrogen til jorda fra lufta.

Corylus avellana (hassel)

Det er vanlig å finne hasselnøttskall i stort antall på boplasser fra steinalder, men funnmengden avtar mot slutten av bronsealder og i jernalder. likevel er tydelig at den har vært sanket. Det er funnet mye av den i middelalderavsetninger (Krzywinski *et. al.* 1983). Hasselnøtter er en utmerket næringskilde (Loewenfeld 1957), de er lette å samle, lagre og krever ingen forberedelse. Som trekull er veden utmerket. Hassel har vært et avholdt tre, det viser bl.a. nedskreven sagn o.l.. Treet har hatt en sentral plass i folketroen.

Arctostaphylos uva-ursi (melbær)

Frøene er halvmåneformet og tykke på midten. Melbær skiller seg fra de andre artene som er funnet. Den er ikke et ugras, men er en svært vanlig viltvoksende plante på knauser og grusjord i skog og på fjell. Melbær er en viktig plante både i skole- og folkemedisinen. Skriftlige kilder vitner om medisinsk bruk i det trettende århundre (Grieve 1976). Utkok av bladene blir brukt mot nyresykdommer og blærekatarr og dessuten kunne en sterk låg (utkok) brukes mot eksem (Høeg 1976). Bladene har vært i offisiell bruk i Norge fram til 1963 (Høeg 1984). Det er bladene som blir brukt. I engelske opptegetninger opplyses det at planten må samles om høsten mens bladene ennå er grønne og deretter tørkes i svak varme. Sannsynligheten for å få med bær i denne inhøstningen er tilstede. Melbær har også vært brukt til farging av tekstiler. Vi kjenner ikke til at bærene har noen bruksverdi i dag.

Galium sp. (maure)

Frøet ligner en rund kule som er innsunken på en side. I denne innsynkningen er det et kulerundt hull. De forskjellige *Galium* artene har litt varierende størrelse og noen har et tydelig retikulat mønster. Frø blir ofte funnet forkullet i arkeologiske kontekster. I bronsealder og seinere blir den ofte funnet sammen med korn og da får den status som ugras. Klengemaure klatrer oppover andre vekster og blir derfor tatt inn sammen med det som dyrkes. Planten opptrer også i ikke-jordbrukskontekster. Gammel litteratur forteller at planten har vært utnyttet, men i vår sammenheng oppfattes den som et ugras.

Chenopodium album (meldestokk)

Frø av meldestokk er svarte, runde og har en diameter på ca. 1,1 mm. I prøvene var det forkullede og uforkullede frø av meldestokk, det kan være vanskelig å se om de er forkullet fordi epidermis er svart. Noen ganger er det nødvendig å ødelegge frøene for å sjekke om de er forkullet. Meldestokk foretrekker godt gjødslet jord og regnes for å være ledeart for nitrogenholdig jord (Kroll 1975). Meldestokk tar opp overskudd av nitrogen i jorda. I moderne åkrer står kornet så tett at meldestokk ikke vil overleve. Engelmark (1991) skriver at høy prosent av meldestokk viser at markene som kornet har vært dyrket på, kan ha vært intensivt gjødslet. Gjødsling har sannsynligvis vært benyttet på den jorda der dette kornet har vært dyrket. Meldestokk er den arten det er funnet flest frø av i denne undersøkelsen. Meldestokkfrø ble funnet i magesekken på dansk myrlik som døde i romersk jernalder (Helbæk 1951). Amerikanske indianerstammer har utnyttet både planten og frøene. Frøene kan spises i rå tilstand. Frøene er også blitt tørket, malt og brukt til brødbaking. Med hensyn til smak og næringsinnhold er den lik bokhvete (Grieve 1976). Geraghty (1996) mener å finne belegg for at meldestokk har vært brukt som matplante i Irland i vikingtid.

Ranunculus acris (engsoleie)

Det er mange arter i soleieslekten. Frøene som var i avtrykk nr. 6 likner frø av engsoleie. Frøet har skjevt avstumpet basis og forlenget topp. Overflatecellene har opphøyde cellevegger. Engsoleie er vanlig i eng og mark over hele landet. Husdyr på beite skyr denne planten fordi den inneholder flere giftige og skarpe stoffer (bl.a. protoanemonium) (Fægri 1970). Giftstoffene ødelegges ved tørking, så i tørket høy gjør den ingen skade. I våre dagers driftsform får engsoleien stå og frø seg og opptar derfor plassen for mer verdifulle beiteplanter.

Spergula arvensis (linbendel)

Frøet er lite, rundt med en kjøl over frøet. Linbendel er et vanlig ugras som trives best på sur jord. Frøene spres med såfrø.

Stellaria media (vassarve)

Frøene er flate, runde til svakt kantete. Formen er karakteristisk for en stor del av Caryophyllaceae- artene. Epidermiscellene er avlange og tydelig stjerneformet. Midtpartiet av cellene er forhøyet, og cellene ligger i rekker rundt arret etter frøfestet. De er ca.: 1,3 x 1,2 mm. Vassarve er et vanlig ugras, og den vokser på all slags jord. Planten er et av de mest brysomme ugras i alle åkerkulturer.

Thlaspi arvensis (pengeurt)

Frøet er ovalt i omriss og sammentrykt fra sidene. På overflaten er det tverrstripete ribber som går langs randen. Basis er uttrukket og her begynner og slutter ribbene. Pengeurt er et vanlig åkerugras som spres med såfrø.

Polygonum lapathifolium (rødt hønsegras) og *P. persicaria* (vanlig hønsegras).

Frukt av *P. lapathifolium* har rundt omriss. De er breie ved basis, og begge fruktbladene er konkave. Lengden av fruktene er 2,4-3 mm. Fruktene av *P. persicaria* ligner *P. lapathifolium*, men har et noe smalere omriss, og de er tilspisset ved basis. Det ene fruktbladet er konvekst, det andre konkavt. Skillekarakterene blir lett ødelagt ved forkulling fordi fruktene blir oppblåst. I noen tilfeller kan det derfor være vanskelig å skille de to artene.

P. lapathifolium og *P. persicaria* er vanlige ugras som vokser på vannsyke, litt sure åkrer (Jessen og Lind 1922). *P. lapathifolium* er vanligere enn *P. persicaria* fra vikingtid og framover. I etnobotaniske prøver fra yngre perioder er *P. persicaria* vanligere (Kroll 1975).

Fallopia convolvulus (vindelslirekne)

Fruktene er avlange (2,9 x 2,2 mm), breiest på midten og avsmalnende mot endene. Frukten har tre fruktblad som er like store, tverrsnittet er trekantet. Kantene er glatte og overflaten på sidene har avlange celler ordnet i lengderetningen. *F. convolvulus* vokser i kornåkre og er et skadelig ugras. Den hemmer kornveksten (Jessen og Lind 1922).

Andre planter

Ellers er det funnet noen få frø av åkerkål, smalkjempe, syre, knegras, gras, starr og sivaks. Dette er alle planter som gir det samme bilde som de andre plantene, ugras og planter som foretrekker åpne gjerne noe omrotete lokaliteter.

5 Sammen drag

Agnekledd bygg har vært dyrket og brukt av beboerne av huset. Det er vanlig å finne forkullet agnekledd bygg i rester av hus-strukturer fra eldre jernalder. Agnekledd bygg ble kan hende brukt og tilberedt på en slik måte at kornet hadde større sjanse for å bli forkullet og bevart enn andre kornsorter. Noen få hvetekorn er funnet, men hvor viktig hvete har vært i kosten er usikkert. Analysen viser at det er en ulik funnfordeling av korn i huset. Det var flest korn i den midtre og sørlige delen og lite i den nordlige delen av huset. Dette tyder på at den sørlige og midtre delen av huset har vært brukt til lagring og/eller at kornet er behandlet og brukt her.

Fordelingen av korn var noe ulik i stolpeavtrykk og stolpehull med større spredning i avtrykkene. Om mulig hadde det vært interessant å datere korn fra samme stolpeavtrykk og stolpehull for å prøve å teste om de er samtidige eller ikke.

I avtrykkene var det forholdsvis mange ugrasfrø. I prøven fra avtrykk nr. 6 var det så mange frø av soleie at det kan forbindes med tørrhøi. Dette kan tyde på at høy har vært lagret eller brukt i den nordre delen av huset.

Andre planter som hassel og bringebær har vært utnyttet. Ekstra spesielt i denne analysen er funn av melbærfrø i huskontekst. Planten melbær har hatt en sentral plass i folkemedisin og skolemedisin helt opp til våre dager. Funn av forkullede frø kan bety at den har vært samlet inn og brukt som medisinplante.

6 Referanser

- Bakkevig, S. 1995. Neue makrofossile Beiträge zur Kenntnis des vorhistorischen Getreideanbaus in Südwestnorwegen. In: Kroll, H. & Pasternak, R. (eds). *Res arheobotnicæ - 9th Symposium IWGP*. s 5-15.
- Dybdahl, A. 1983. Jord- og korn behandling i eldre tid. Redskaper brukt i Steinkjer-regionen. Steinkjer Museum.
- Engelmark, R. 1991. Miljø och jordbruksekonomi vid Kalascabrännen, Malax. I: Baudou, E. m.fl. : Järnåldersbygd Österbotten. *Acta Antiqua ostrobotniensia, Studier i österbottens förhistoria nr2 (86-102)*.
- Fægri, K. 1970 Norges planter. Bind I-III. Oslo
- Geraghty, S. 1996. Viking Dublin: Botanical Evidens from Fishamble Street. National Museum of Ireland. Ser. C, vol. 2. Royal Irish Academy. Dublin 1996.
- Grieve, M. 1976. A Modern Herbal. Penguin books.
- Griffin, K. 1981. Plant remains from Archaeological Sites in Norway. *Z.f. Archäol.* 15
- Helbæk, H. 1951. Ukrutsfrø som næringsmiddel. *Årbøger for Nordisk Oldkyndighet og Historie*. København (311-41)
- Hjelmquist, H. 1979. Beiträge zur Kenntniss der prähistorischen Nutzpflanzen in Sweden. *Opera Botanica* 47: 1-58.
- Høeg, O.A. 1976. Planter og tradisjon. *Universitetsforlaget*.
- 1984. Våre medisinske planter. *Det Beste*.
- Jessen, K, & Lind, J 1922. Det Danske Markkruddts Historie. *Kgl Dan Vidensk skr, Naturv Mathe Afd 8*, (1-496)
- Kroll, H.J. 1975: Ur und frühgeschichtlicher Akerbau in Archum auf Sylt, eine botanische Grossrestanalyse. Dessertatin, Christian-Albrechts-Universität(Kiel). 191 s.

-Krzywinski, K. Fjeldal, S. & Soltvedt, E-C. 1983. Paleoethnobotanical Work at the Medieval Excavations at Bryggen, Bergen, Norway. In Proudfoot, B. (ed), Site, Environment and Economy. B A R, Series 173, 145-169.

-Körber-Grohne, U. 1988. Nutzpflanzen in Deutschland. Kulturgeschichte und Biologie. Stuttgart 490s.

-Lundeberg, B.R. 1972. Planterester fra Ullandhaug, et gårdsanlegg på Jæren fra folkevandringstiden. Upubl. hovedfagoppgave i spesiell botanikk. Universitetet i Bergen.

-Loewenfeld, C. 1957. Nuts.

-Robinson, D.E. 1993. Dyrkede planter fra Danmark forhistorie. *Arkeologiske udgravninger i Danmark 1993. s 22-39.*

-Soltvedt, E-C. 1993. Makrofossilanalyse av prøver fra Slåtten og Tefre, Førde, Sogn og Fjordane. Oppdragsrapport 1993-2 ved AmS, Stavanger.

-Soltvedt, E-C. 1994. Makrofossilanalyse av prøver fra hustomt I, II, III og V, Valum, Hamar k., Hedmark. Oppdragsrapport 1994 ved AmS, Stavanger.

-Soltvedt, E-C. 1996. Makrofossilanalyse prøver fra hustomt på Åker (fase I og II) Åker, Hamar k., Hedmark. Oppdragsrapport 1996 ved AmS, Stavanger.

-Soltvedt, E-C. 1997. Makrofossilrapport av prøver fra Rør S gnr. 3/ bnr. 1, Dobbeltsporprosjektet 1996, Rygge k., Østfold. Oppdragsrapport 1997-4 ved AmS, Stavanger.

Viklund, K. 1998. Cereals, Weeds and Crop Processing in Iron Age Sweden. *Archaeology and Environment* 14. University of Umeå.

Tabell og figurer

Tab. 1. Forkullede frø og frukter i prøver fra hus 1, Veien kulturminnepark.

Fig. 1. Plan over hus 1, Veien kulturminnepark.

Fig. 2. Kornfordeling i hull

Fig. 3. Kornfordeling i avtrykk

Fig. 4. Volum av trekull i avtrykk

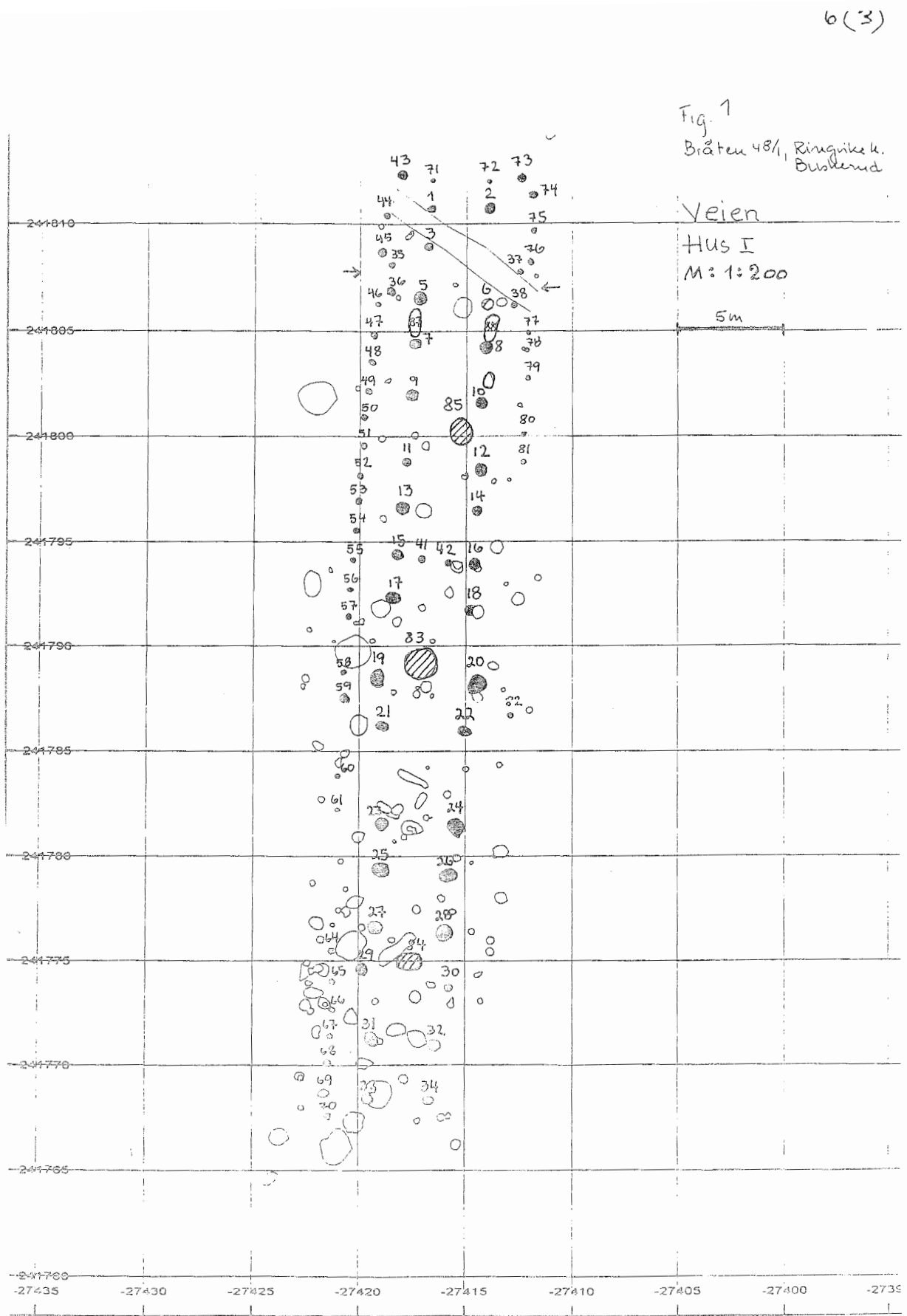
Fig. 5. Volum av trekull i hull

Fig. 6. Ugras og ubestemte frø i avtrykk

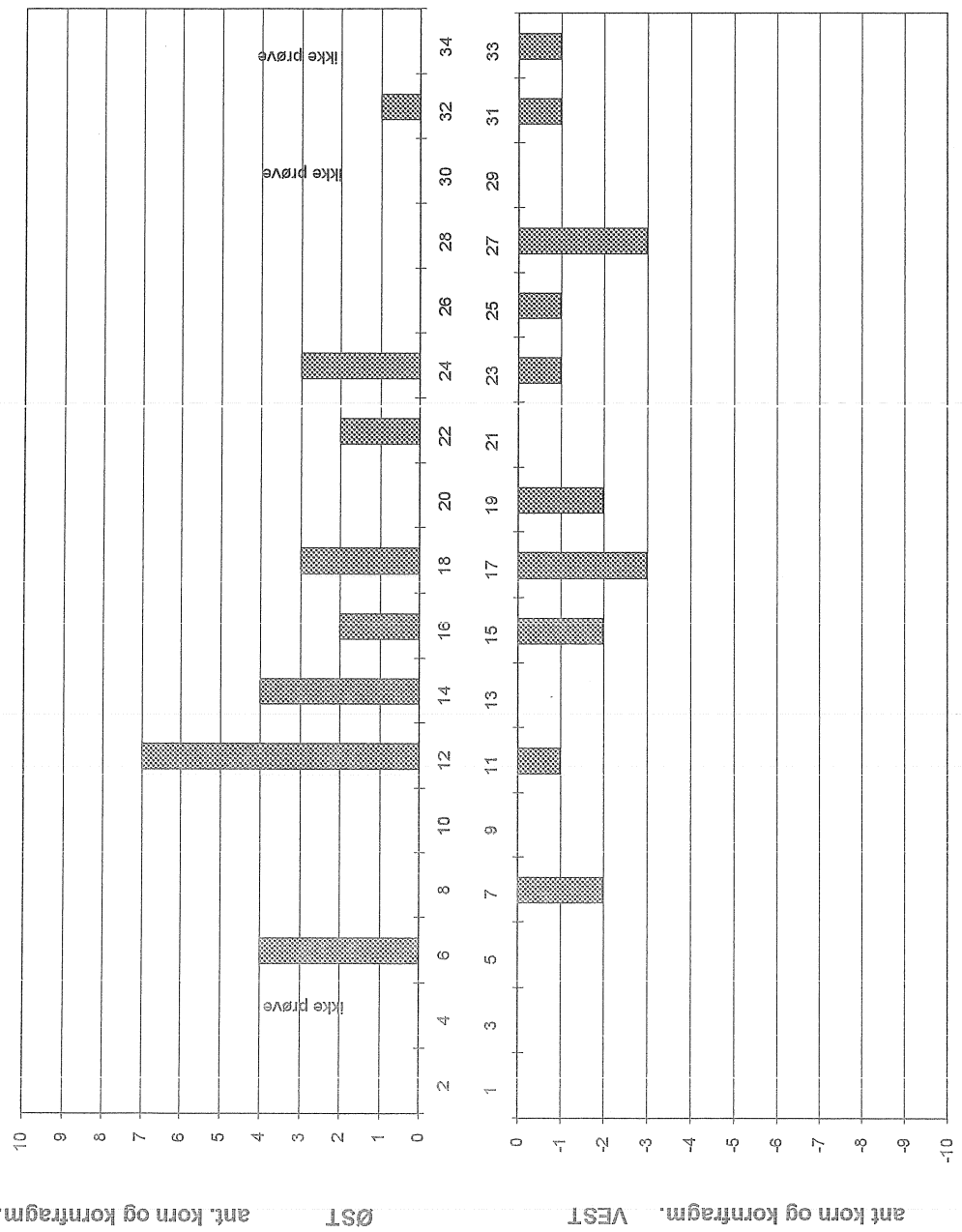
Fig. 7. Ugras og ubestemte frø i hull

Fig. 8. Volum av prøver i avtrykk

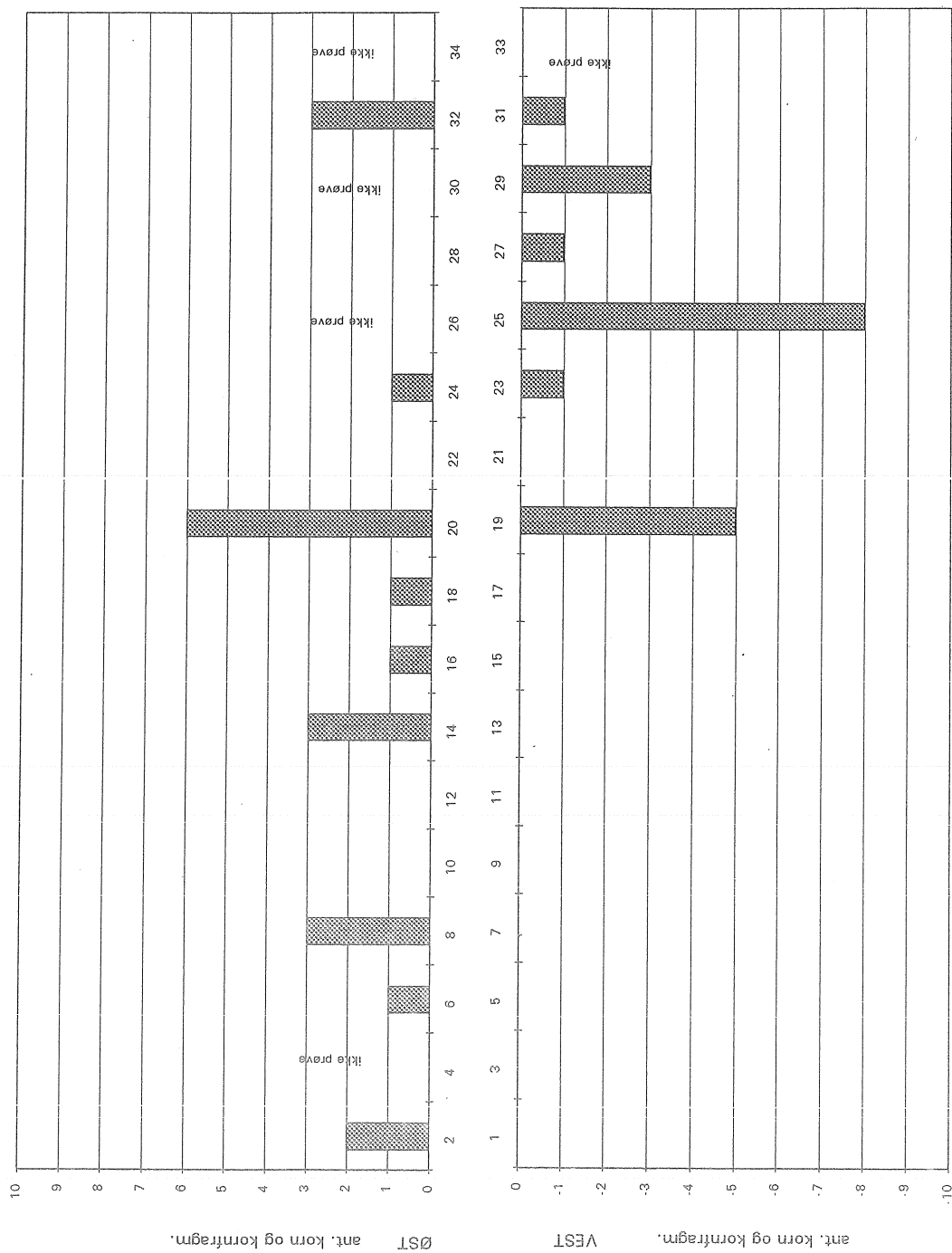
Fig. 9. Volum av prøver i hull

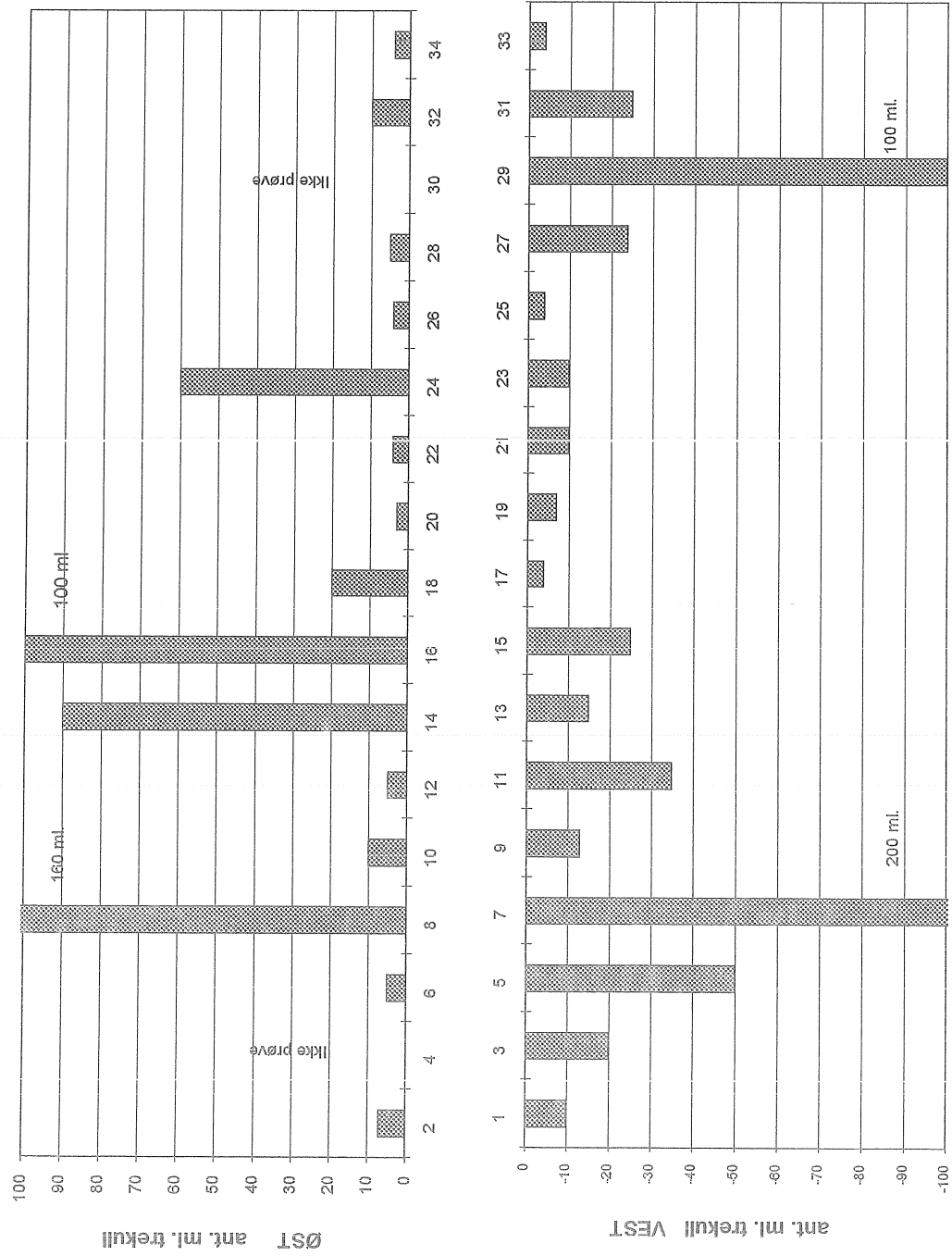
Fordeling av korn og kornfragm. i avtrykk etter takbærende stolper

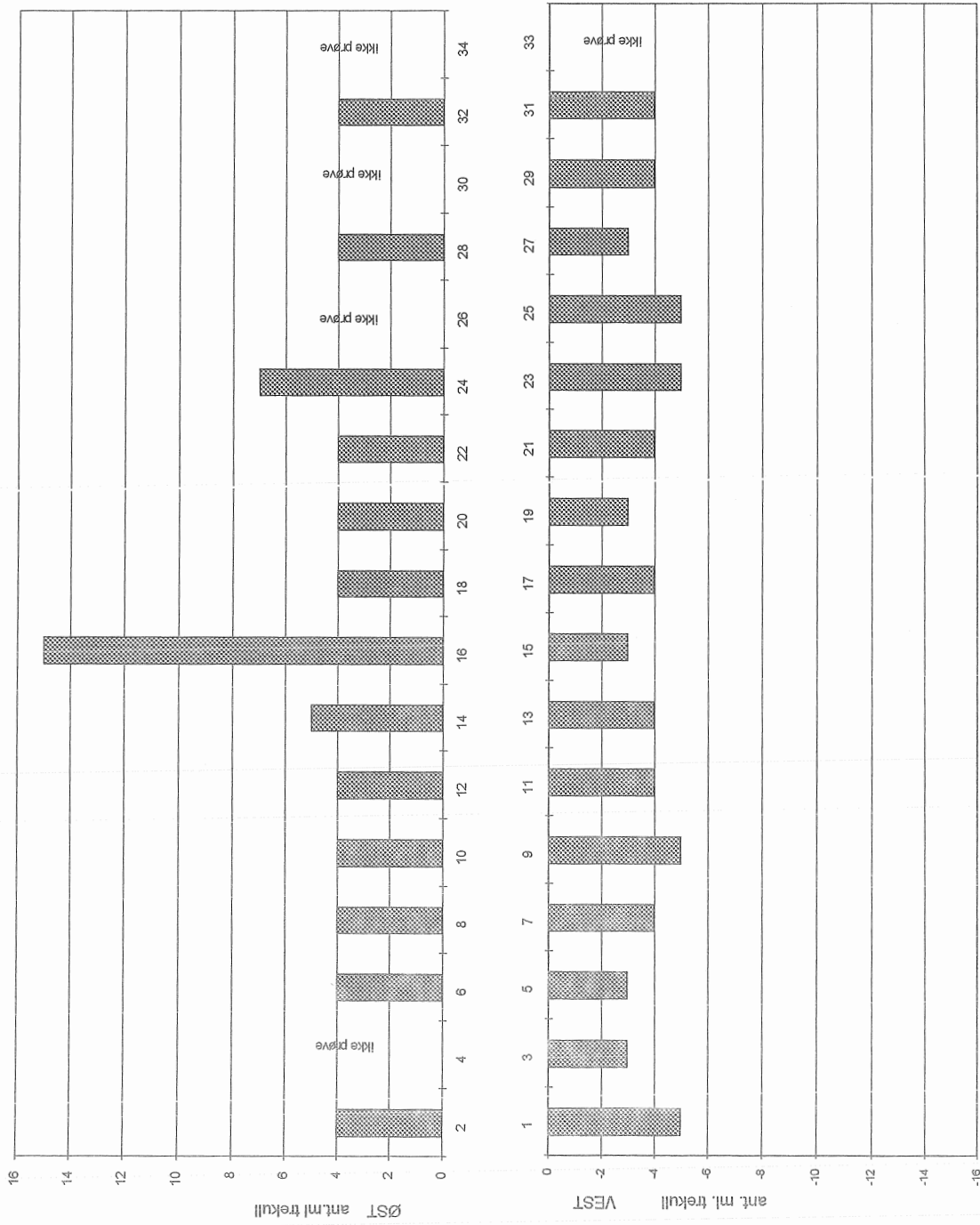
Fordeling av korn og kornfragm. i hull etter takbærende stolper

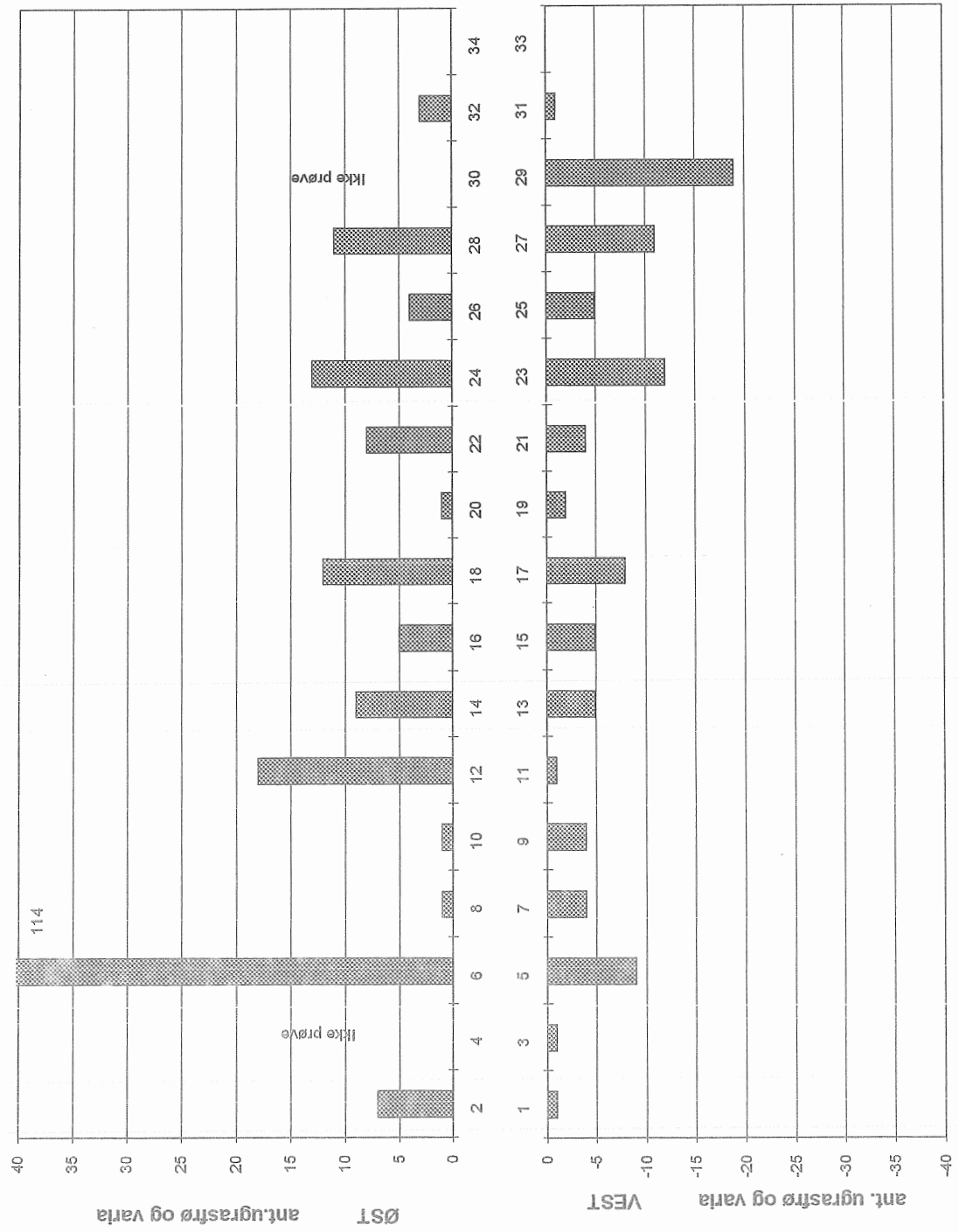
Volum av trekull i prøver fra avtrykk etter takbærende stolper

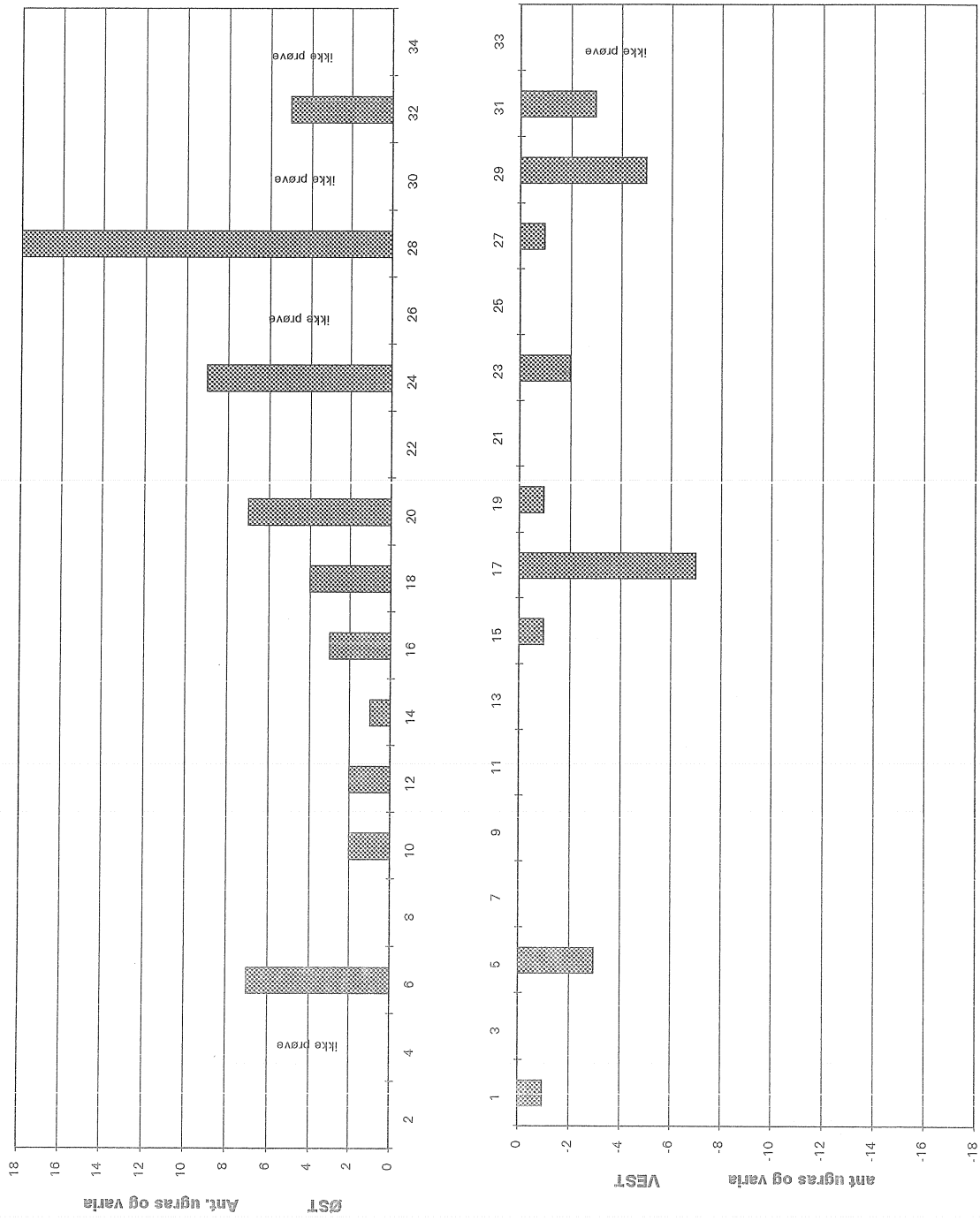
Volium av trekull i prøver fra hull etter takbærende stolper

Fordeling av ugrasfrø og varia i avtrykk etter takbærende stolper

Fordeling av ugras og varia i hull etter takbærende stolper

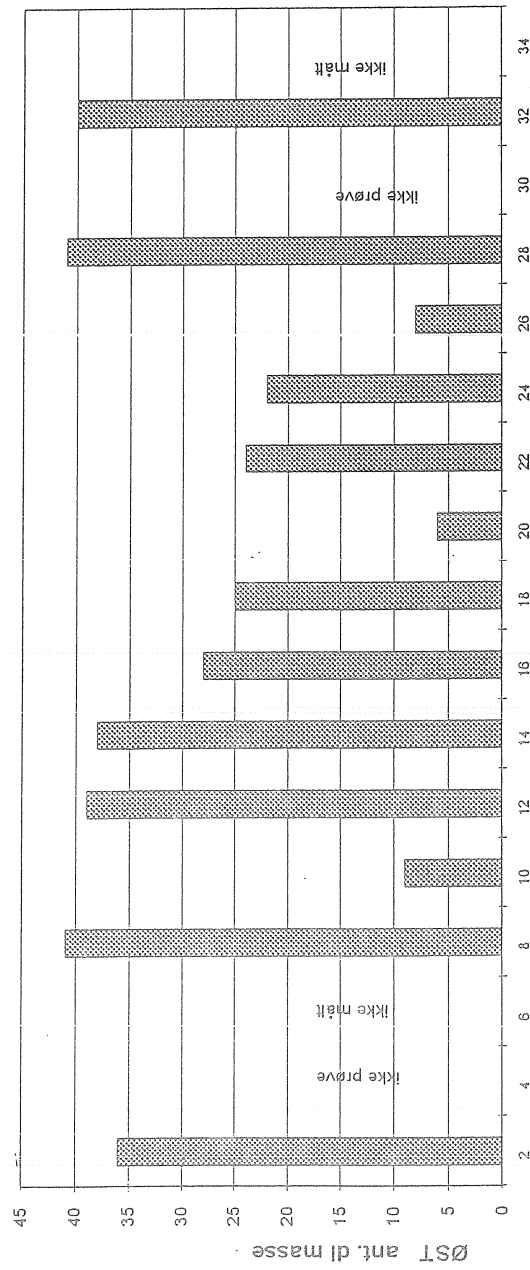
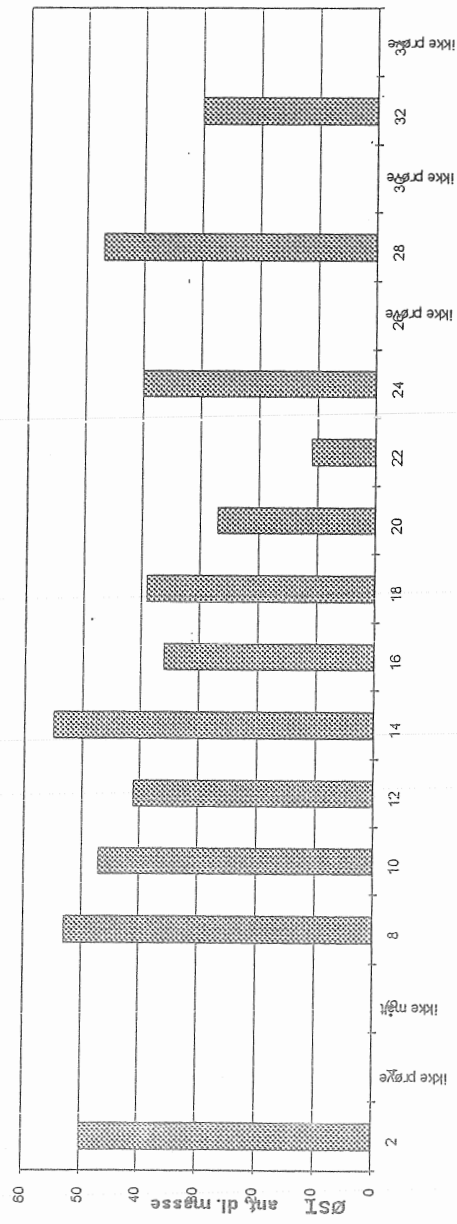

Fig. 8. Volum av prøver fra avtrykk etter takærende stolper

Fig. 9. Volum av prøver fra hull etter takbærende stolper.

Arbeitsgruppe für Bodenkunde
Landschaftsökologie und
angewandte Botanik GmbH

ABOLA GmbH • Postfach 11 43 • 26001 Oldenburg

Frau Lil Gustafson
Universität Oslo
Institutt for Arkeologi
Fredriks gate 3
0164 Oslo

Oldenburg, den 31. Juli 1997

P-Kartierung Hus I, Veien

Sehr geehrte Frau Gustafson,

anbei die Ergebnisse und die Auswertung der P-Kartierung Veien.

Das Ergebnis ist zwar eindeutig, jedoch etwas überraschend. Wie im beiliegenden Text beschrieben, sind derartige Häuser bisher kaum kartiert worden. Nach Rücksprache mit Herrn Zimmermann konnte ich jedoch eine Interpretation der Ergebnisse versuchen. Ich hoffe Sie sind mit dem Ergebnis zufrieden.

Die Probenvorbereitung und Anlieferung war übrigens sehr gut, nur ist Luftpost für Bodenproben doch eine sehr teure Sache.

Falls Sie noch einmal eine P-Kartierung planen, sollten die Proben möglichst in einer 1m-Matrix genommen werden, um eine höhere Informationsdichte zu bekommen. Im vorliegenden Fall habe ich die fehlenden Zwischenreihe durch Interpolation ausgefüllt. Bei diesem Verfahren gibt es jedoch eine gewisse Unsicherheit im Ergebnis.

Falls Sie noch Fragen zu den Ergebnissen haben, bin ich selbstverständlich jederzeit für Sie da. Bis dahin verbleibe ich

mit freundlichen Grüßen

(Dr. J. Lienemann)

ABOLA GmbH
Postfach 11 43
26001 Oldenburg

Paketanschrift:
Kummerkamp 107
26125 Oldenburg

☎ +49 (0)441 33 46 8
☎ (D-Netz) 0171 64 103 30
☎ +49 (0)441 33 36 89

Prof. Dr. sc. agr. H. Gebhardt, Dr. rer. nat. A. Gerlach
Dr. rer. nat. J. Lienemann (Geschäftsführer)
E. Tolksdorf-Lienemann

Dr. J. Liene mann

Phosphatkartierung in einem Langhaus aus der frühen römischen Eisenzeit in Ringerike, Norwegen

Aus dem Grundriß eines mit Hus I bezeichneten Langhaus in Ringerike wurden auf 50m Länge und 10 m Breite 300 Bodenproben zur P-Analyse entnommen, um zu versuchen die Funktion der verschiedenen Hausteile zu bestimmen .

In Längsrichtung (etwa N-S) lagen dabei jeweils zwei Probenreihen an jeder Seite außerhalb der deutlich erkennbaren Pfostenreihen. An der nördlichen Stirnseite des Hauses beginnt die Beprobung etwa 2m außerhalb der Postenreihe, im Süden etwa 3 m außerhalb. Die Beprobung fand in N-S- Richtung im 1m-Abstand stand, zwischen den Probenreihen beträgt der Abstand 2m.

Zur Klärung des nativen P-Gehaltes des anstehenden Gesteins wurden zwei Referenzproben auf ungestörten Flächen entnommen.

Die P-Konzentration wurde nach dem hinlänglich bekannten Glühaufschluß-Verfahren nach Bleck durchgeführt, welches das im Boden gebundene Phosphat annähernd quantitativ erfaßt und sich für archäologische Zwecke und Fragestellungen bewährt hat (vergl. LIENEMANN 1989).

Die Referenzproben und die niedrigsten Werte innerhalb des Hauses weisen Konzentrationen um 450mgP/kg Boden auf, so daß man für diesen Grabungsplatz diesen Wert etwa als Nullmarke des unbeeinflußten Bodens festsetzen kann.

Das Haus gliedert sich nach den P-Konzentrationen in drei Bereiche (vergl. Diagramm 1 u. 2). Im Nordteil treten auf einer Fläche, die etwa einem Viertel der Hausfläche entspricht, sehr hohe Konzentrationen in deutlichen Spitzen von über 1000mg P/kg Boden auf (vergl Tab.1), was besonders in Diagramm 2 deutlich wird. Es wird jedoch keine zusammenhängend flächendeckende hohe Anreicherung des Bodens mit Phosphor erreicht.

Dieser Hausteil ist nach den archäologischen Befunden vorn übrigen Haus durch eine Mauer getrennt.

Im südlich angrenzenden Mittelteil , der etwa ein Drittel des gesamten Grundrißes ausmacht, gibt es ein Zentrum mit einem punktuell stark erhöhten P-Wert von 923 mg P/kg Boden, der von einem Bereich mäßig erhöhter Werte etwa (650-800mg) umgeben ist. Die übrigen Bereiche im Mittelteil des Hauses weisen niedrige (500-600 mg) bis sehr

niedrige Werte ($< 500\text{mg}$) auf, die mit den Konzentrationen unbeeinflusster Flächen vergleichbar sind.

Im südlichen Hausteil treten hohe bis sehr hohe Werte auf, denen jedoch die Spitzen wie im nördlichen Teil fehlen, dafür nehmen diese Konzentrationen aber fast flächendeckend den gesamten südlichen Hausteil ein.

Eine Differenzierung einzelner Hausteile hinsichtlich der P-Konzentration dieses Grundrisses ist sehr deutlich. Allerdings ist die Verteilung der P-Konzentrationen ungewöhnlich. Die bisher oft festgestellte Einteilung in einen Teil mit flächendeckend sehr hohen Werten, der gemeinhin als Stallteil interpretiert wird, einen Teil mit erhöhten und niedrigen Werten dicht nebeneinander (Wohnteil) und einem Bereich mit nicht feststellbarer P-Anreicherung (Speicher, vergl. ZIMMERMANN 1992) tritt hier nur teilweise auf.

Nach der P-Verteilung ist jedoch der mittlere Teil des Hauses mit großer Wahrscheinlichkeit als Wohnteil anzusprechen.

Die nördlichen und südlichen Hausteile mit den hohen P-Konzentrationen aber unterschiedlichen Verteilungsmustern weisen eindeutig auf einen hohen P-Eintrag über einen längeren Zeitraum hin.

Die Ursache dieses Eintrags ist in einem Fall sehr wahrscheinlich die Viehhaltung innerhalb des Gebäudes. Da nach bisherigen Erkenntnissen kaum von zwei Stallteilen innerhalb eines Hauses ausgegangen werden kann, ist die Erklärung für die hohen P-Konzentrationen in dem zweiten Hausteil in einer anderen P-Quelle zu suchen.

Da in diesem Bereich archäologische Befunde auf eine massive Störung hinweisen, sind diese sehr wahrscheinlich die Ursache für die Erhöhung der P-Werte.

Insgesamt handelt es sich bei dem untersuchten Hausgrundriß um ein Gebäude mit deutlich differenzierten P-Konzentrationen, die sich im Verteilungsmuster jedoch etwas von den meisten bisher untersuchten Grundrissen mit Stall- und Wohnteil und Speicher unterscheidet (vergl. Zimmermann 1992).

Nach den P-Konzentrationen ist eine, wenn auch wenig intensive, Stallnutzung im Nordteil möglich. Eine Nutzung des Mittelteils als Wohnraum ist nach der P-Verteilung mit niedrigen, mittleren und wenigen hohen Konzentration ebenfalls anzunehmen.

Das P-Maximum im südlichen Hausteil beruht sehr wahrscheinlich auf einer Störung, wie sie die archäologischen Befunde belegen. Es kann daher für diesen Bereich keine sinnvolle Bewertung der P-Konzentrationen gegeben werden.

Literatur:

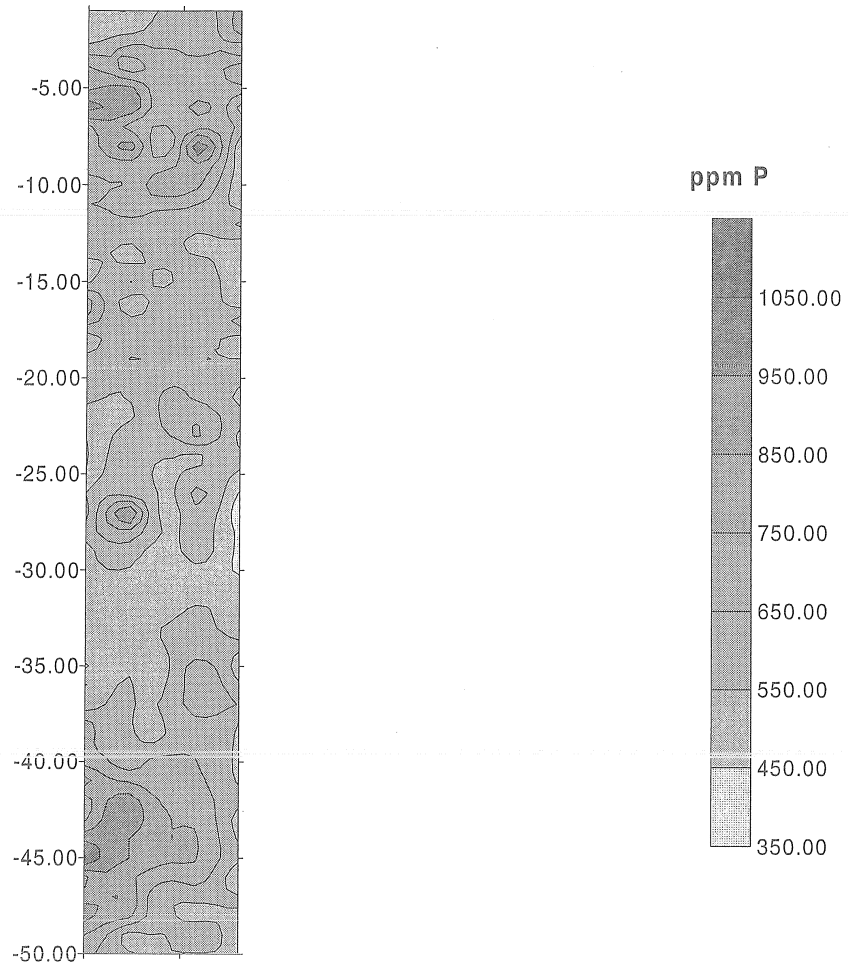
LIENEMANN, J., 1989: Anthropogene Böden Nordwestdeutschlands in ihrer Beziehung zu historischen Bodennutzungssystemen. Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet **17**, 77-117, Hildesheim

ZIMMERMANN, W., H., 1992: Die Siedlungen des 1. bis 6. Jahrhunderts nach Christus von Flögeln-Eekhöltjen, Niedersachsen: Ihre Bauformen und Funktionen. Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet **19**, Hildesheim

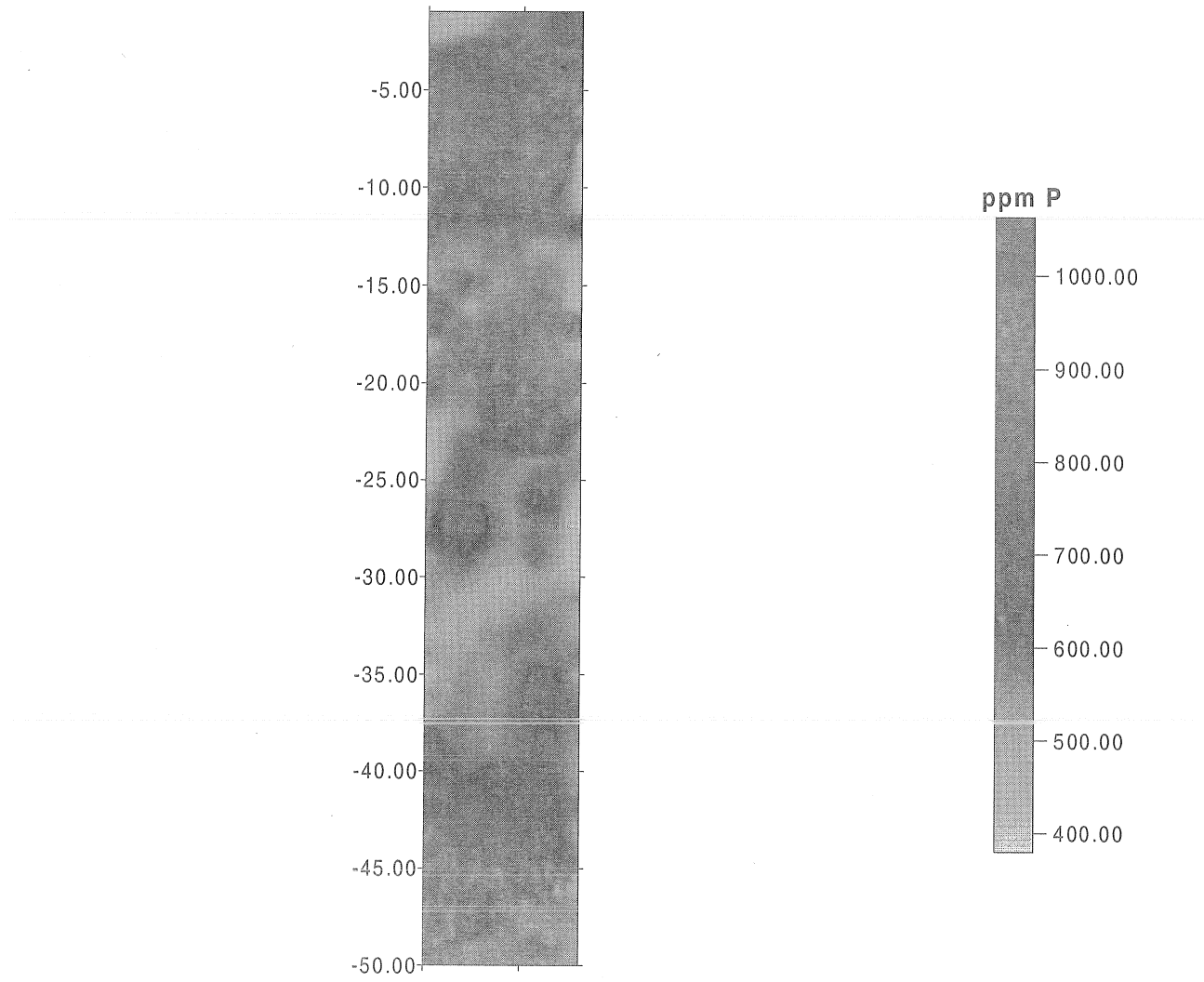
P-Kartiering Norwegen Veien Hus I (P-Konz. In mgP/kg Boden Tabelle 1

523	433	507	582	570	800
455	490	590	1105	600	810
600	738	858	665	586	577
767	536	1247	720	783	836
825	916	650	985	651	716
993	1003	701	692	843	510
730	649	608	914	664	618
691	1000	507	622	1141	454
697	654	730	678	789	478
600	625	915	941	765	467
648	779	757	646	626	490
591	579	674	568	606	675
597	550	604	668	487	503
536	520	552	595	587	495
533	711	514	599	612	486
793	458	596	590	591	455
713	581	797	595	593	707
477	578	641	603	561	488
593	676	729	641	532	553
609	539	649	626	634	581
587	553	676	756	611	515
481	504	660	923	717	589
457	607	813	649	813	523
438	625	653	524	496	566
467	658	635	517	592	538
553	545	622	520	720	440
517	1006	611	467	624	379
591	711	535	596	600	422
509	616	486	578	631	418
541	559	507	445	518	421
535	454	507	459	500	544
505	470	563	512	571	491
483	486	618	567	571	505
537	510	677	544	543	570
437	542	701	499	738	492
551	569	510	599	718	570
473	563	556	558	734	647
689	562	604	537	614	548
675	579	667	508	643	534
701	566	778	752	647	527
891	745	653	703	666	540
689	929	806	737	705	579
733	962	771	1008	728	503
921	849	965	725	757	543
1063	664	840	806	757	579
727	768	847	676	704	451
810	872	826	518	586	560
869	849	649	605	480	531
757	481	590	528	684	498
669	586	546	584	522	537

Phosphatkonzentrationen in Veien Haus 1

Phosphatkonzentrationen in Veien Haus 1

P-Kartierung Norwegen Veien Hus I (P-Konz. in mgP/kg Boden)

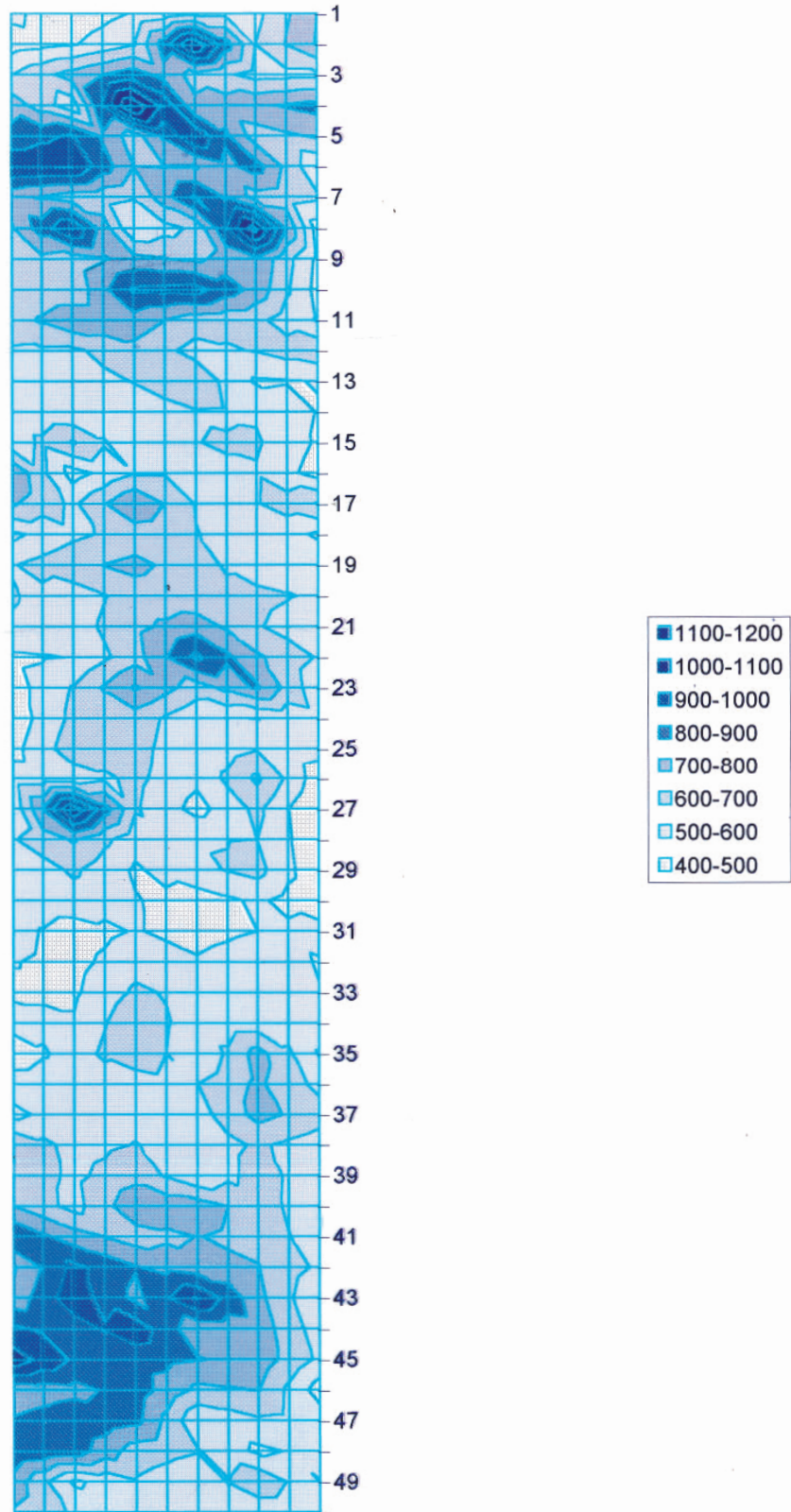

Diagramm 1

P-Kartiering Norwegen Veien Hus I (P-Konz. in mg P/kg Boden)

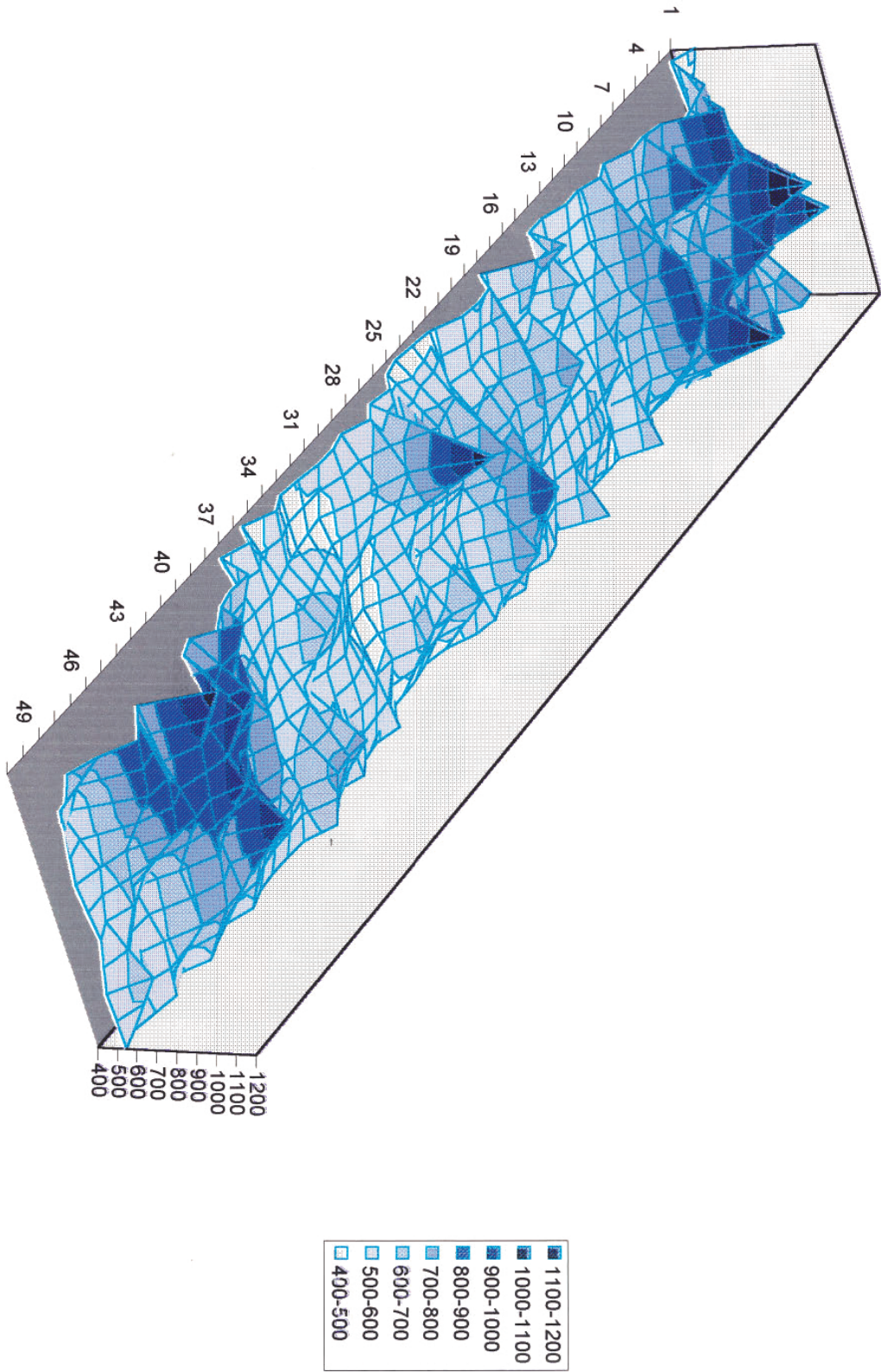
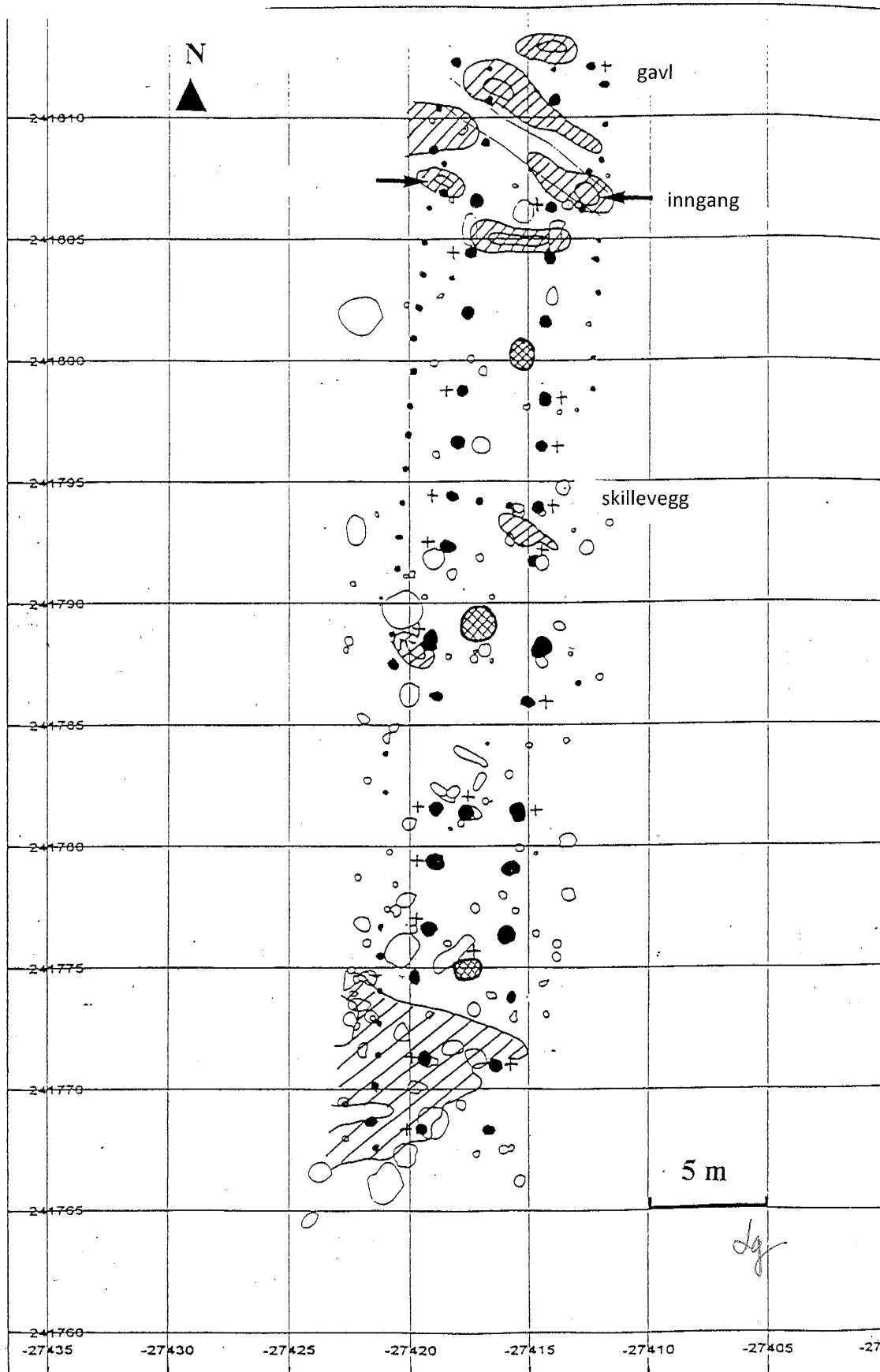
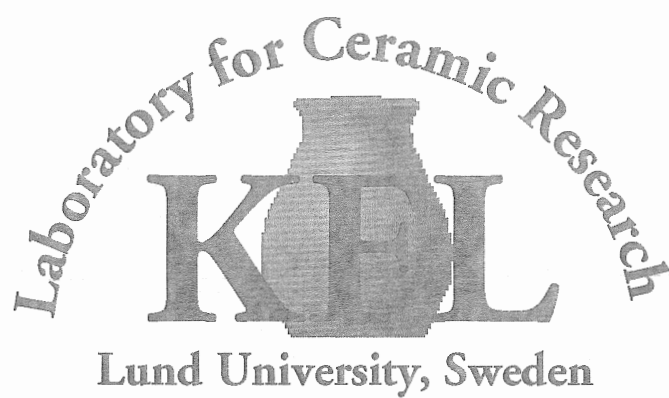

Diagramm 2

Forenklet fosfatkartering av Hus I etter Lienemann 1997

RAPPORTSERIE

No 99 / 10

**LERORNA I LÅNGHUSET PÅ VEIEN, BRÅTEN 48/1, RINGERIKE K.,
BUSKERÖD, NORGE**

LERORNA I LÅNGHUSET 1 PÅ VEIEN, BRÅTEN 48/1, RINGERIKE K., BUSKERÖD, NORGE

Birgitta Hulthén

INLEDNING

På uppdrag av Mag.art. Lil Gustafson, Universitetets Oldsaksamling, Oslo, har ett antal brända leror tillvaratagna vid arkeologiska undersökningar av hus 1 på Veien, blivit föremål för olika analyser vid Keramiska Forsknings-Laboratoriet, Kwartärgeologiska avdelningen, Lunds Universitet.

Syftet med undersökningen var att testa olika kvalitativa samband mellan lerorna, deras strukturella och termiska egenskaper samt om möjligt deras funktioner i huset. Av intresse var även att försöka fastställa eventuell magring av lerorna.

Följande konkreta frågor ställdes till materialet:

1. Är lerorna funna inne i huset av samma typ inbördes och av samma typ, som råleran tillvaratagen i en grop utanför huset?
2. Är lerorna magrade och i så fall med vad?
3. Förekommer gödselmagring?
4. Har de olika lerorna varit exponerade för samma eller för varierande grad av upphettning / bränning?
5. Härrör den ljusa ytan på några av lerstyckena från någon form av bemålning?
6. Överensstämmer hårdleran med övriga leror i huset?

UNDERSÖKNINGSMATERIAL

FNR.	FÖREMÅL	ANLÄGG.	VIKT, g	FÄRG
5 a	Rödb. lera	Stolpgrop	32,5	266
5 b	Rödb./sint. I	Stolpgrop	7,5	244
10 a	Sintrad lera	Stolpgrop	7,1	241
10 b	Sintrad lera	Stolpgrop	4,4	342
12	Sintrad lera	Stolpgrop	23,8	243
18 a	Slagg. lera	Stolpgrop	63,5	442
18 b	Sintrad lera	Stolpgrop	3,4	342
19 a	Rödb. lera	Stolpgrop	14,2	35,54
19 b	Sintrad lera	Stolpgrop	20,6	354
22	Rödb./sint. I	Stolpgrop	48,8	354
85 a	Rödb./sint. I	Härd	21,4	344
85 b	Rödb. lera	Härd	19,3	256
78	Keramik	Grav	10,1	
545	Keramik	Grav	16,1	
600	Rålera	Lergrop	64,9	2,566

Tab. 1. Undersökningsmaterialet från hus 1 på Veien.
Färgbestämningar enligt Munsell Color Chart System
(Munsell 1942).

METODER

TERMISK ANALYS

För analys av lerorna har använts TCT (Thermal Colour Test) (Hulthén 1976). Analysen tillgår så att färgen på lerorna bestäms enligt Munsell Color Chart System. Därefter hettas materialet upp i muffelugn i 100°- steg med början i detta fall vid 600°C. I varje steg uttages proven och efter avsvälning bestäms färgen (färgförändringen) på nytt. Efter det att 1000° uppnåtts flyttas proven till en högtemperaturugn för vidare bränning. Förändringar noteras nu vid varje 50°-steg. Förutom färgförändringar noteras när provytan blir blank, när provets konturer mjuknar och när smältning inträffar. Resultaten presenteras i TCT-diagram. En leras termiska egenskaper beror på vilka lermineral, som ingår och vilka föroreningar som t.ex. järn, kalk m.fl., som finns i

leran. En viktig iakttagelse i sammanhanget är lerans sintringsintervall d.v.s. det temperaturintervall inom vilket leran börjar sintra och tills den smälter. Detta intervall kan vara långt eller kort, det kan ske vid relativt låga temperaturer och det kan starta först vid förhållandevis höga bränningsgrader. Leror med samma mineralogiska innehåll har oftast identiska sintringsintervall.

MIKROSKOPERING

Stereomikroskop

En plan yta slipades på varje prov. Lerans innehåll av silt och sand, d.v.s. dess grovlek, undersöktes i stereomikroskop vid förstoring av 40 X

Polarisationsmikroskop.

Tunnslip (tjocklek = 30 µm) framställdes av skärvorna 78 och 545, lera nr 19a och av råleran. Tunnslipen analyserades i polarisationsmikroskop i parallellt och korsat ljus vid förstoringar från 25 till 1000 X. Därvid bestämdes keramiklerans grovlek och grovfraktionernas mineralogiska innehåll, föroreningar och glimmerhalt samt magringens art, kornstorlek och andel.

RESULTAT

Provnr.	Struktur	Sand	Silt	Övrigt	Bränn.temp. °C	Sintr.intervall °C	Smältpunkt °C
5a	M	.	+	Sliror av finl.	7-900	1000 - 1300	1300
5b	G	.	+		1000	1100 - 1300	1300 Jäsn.
10a	G	.	+		7-900	1100 - 1300	1300 Jäsn.
10b	G	.	+		7-900	1100 - 1300	1300 Jäsn.
12	G	.	+		900	1000 - 1250	1250
18a				Ej bestämbar	>1100	1150 - 1250	1250
18b	G	.	+		1000	1100 - 1300	1300 Jäsn.
19a	G	.	+	Se slipanalys	7-800	1100 - 1250	1250
19b	G	.	+		7-800	1100 - 1250	1250
22	G	.	+		1000	1100 - 1300	1300 Jäsn.
85a	G	.	+		7-800	1100 - 1300	1300 Jäsn.
85b	F	.	--	Mycket tät	7-800	1100 - 1300	1300
Rålera	G	.	+	Se slipanalys		1100 - 1300	1300 Jäsn.

Tabell 2. Resultat av mikroskopering och termiska analyser av leror från Veien, Ringerika kommun i Norge. Förkortningar: G = grovlera, M = mellanlera, F = finlera. Jäsn. = leran jäser vid smältningen. . = förekomst medelstor. + = riklig förekomst. - = sparsam förekomst.

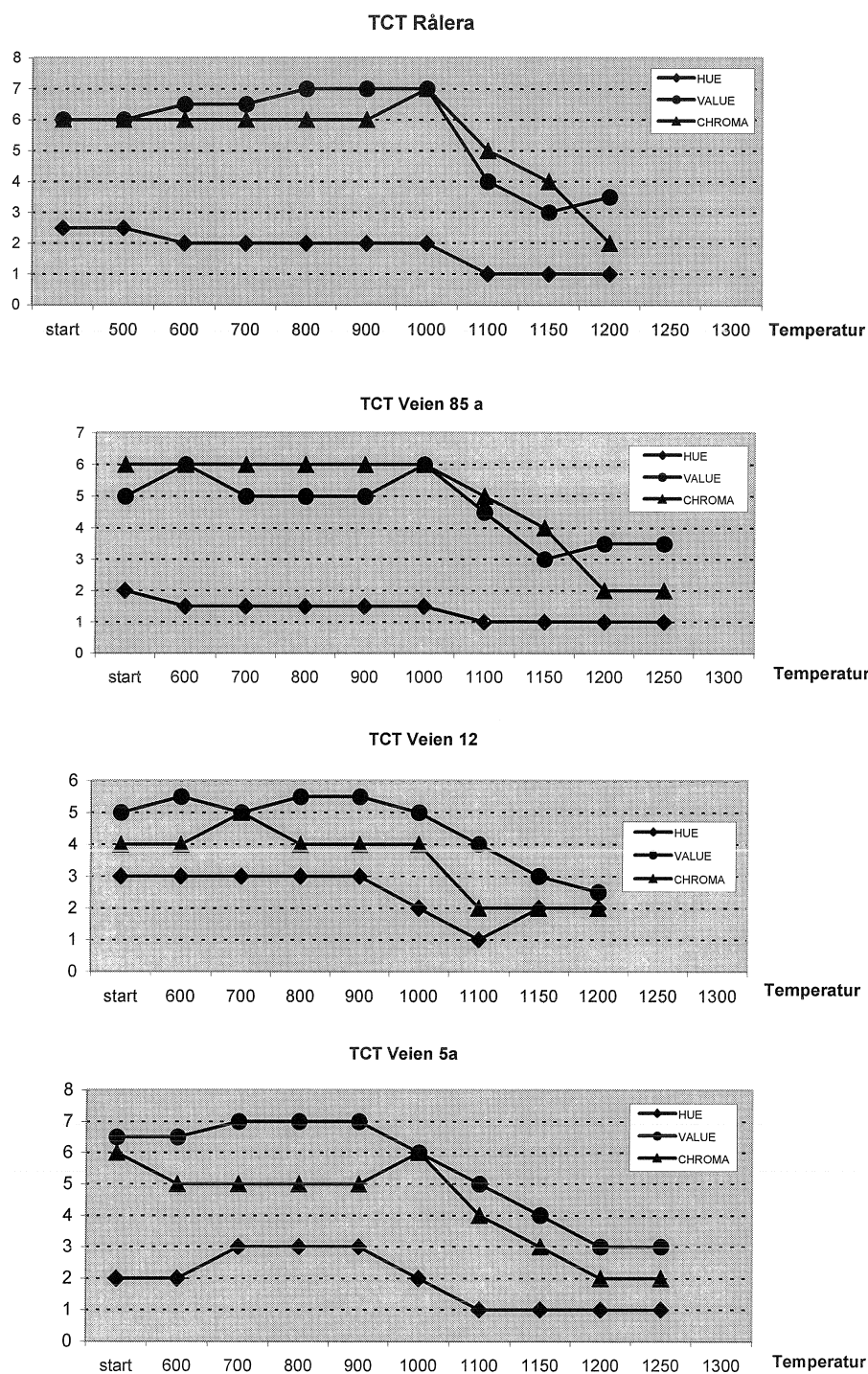

Fig. 1. (motstående sida) Diagram över bränningsförloppet hos några av lerproven. Temperaturen = °C.
 Av praktiska skäl har HUE-koderna i Munsell-systemet bytts ut mot enkla sifferkoder: 6 = 5Y; 5 = 2.5Y; 4 = 10YR; 3 = 7.5YR; 2 = 5YR; 1 = 2.5YR; 0 = 10YR. (Y = yellow, R = red).
 VALUE (från mörkt till ljus) : koderna 0 - 8 utgör de lodräta stegen i schemat.
 CHROMA (från grått till full färgmättnad) : koderna 0 - 8 utgör de vågräta stegen i schemat.

De flesta av de undersökta lerorna visar god överensstämmelse sinsemellan vad gäller struktur (Tab.2) och övriga egenskaper och får anses tillhöra samma lertyp, kanske med ursprung i samma lertäkt. Det gäller prov nr. 5b, 10a, 10b, 18b, 22, 85b och råleran. De har samma sintringsintervall (Fig.1), samma smältpunkt och samtliga jäser vid smältningen. Flera leror har varit exponerade för temperaturer på ca 1000° C. Lera nr 5a, som har det längsta sintringsintervallet, skiljer sig från de nu nämnda proven. Den har mycket liten andel sand och innehåller sliror av finlera. Lera nr.5a har inte varit utsatt för högre temperaturer än mellan 700 och 900° C. Vid smältningen inträffade ingen jäsning av provet. Förhållandevis låg smältpunkt, 1250° C, har proven nr 12 och 19a-b Inte heller i dessa fall kunde jäsning observeras vid smältningen. Sintringsintervallens längd är däremot olika med nr 12 som längst. Detta prov har ursprungligen upphettats till 900° C. Proven 19a och 19b har identiska egenskaper. Sannolikt härrör de från samma lertäkt. Den ursprungliga bränntemperaturen har legat i intervallet 7-800° C. Lera nr 85 b utgöres av en sorterad, tät, ej sandig finlera med ringa andel silt. Ingen jäsning förekom vid smältningen. Prov nr 18a har utsatts för de högsta upphettningen i Veien-huset , mellan 1200 och 1250° C. Detta har resulterat i en påbörjad smältningsprocess, som försvårat övriga observationer vad gäller t.ex innehåll av sand och silt.

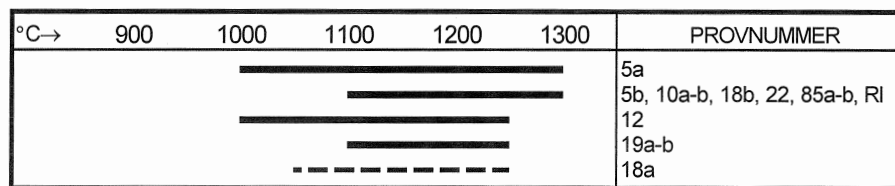

Fig. 2. Lerprovens olika sintringsintervall. RI = rålera.

Den petrografiska mikroskoperingen (Tab.3) visar att proven nr 19 består av en osorterad, sandig, siltig grovlera med rikligt innehåll av järnoxid och glimmer. Som accessoriska mineral förekommer epidot och augit. I likhet med övriga leror i undersökningen har prov nr 19 ej någon tillsatt magring. Den i leran naturligt förekommande silten / sanden med maxkorn under 1 mm utgör tillräcklig magring för att leran ska fungera för sitt ändamål. Något organiskt material som t.ex rester efter gödseltillsats har ej observerats i någon av de analyserade lerproven.

Råleran, som påträffades i en lergrop utanför huset, överensstämmer beträffande grovlek, sintringsintervall och smältpunkt väl med flertalet lerprov i undersökningen. Den har en viss varvighet med tydliga sliror av grovlera omväxlande med skikt av finlera. Den innehåller även körtlar av extremt tät finlera. Råleran är rik på järnoxid och malm och innehåller rikligt med glimmer. Sandens maximala kornstorlek är 1 mm.

Provnnummer	C L A Y								T E M P E R				N O T E S
	sorted	unsorted	silt	sand	iron oxide	ore	mica	plant material	accessory minerals	natural sand	mica-rich granite	total content [%]	
Lera 19a	g	x	x	++	x	++		Epid.Aug.	x			0.75	
Rålera	*	x	x	+	+	++			x			1.00	**"Varvig": f / g. Körtlar:f
Skärva 78	m	.	-	++	.	.		*Epid	x	20*	4.00	Bränntemp.700 °C	
Skärva 545	f	.		++	.	-			x	19	7.00	Bränntemp.700 °C	

Tab.3. Resultat av mikroskopering av leror och keramik från Långhus 1, Veien, Ringerike, Norge. Förkortningar och symboler: g = grovlera; m = mellanlera; f = finlera; Epid. = epidot; Aug. = augit; . = förekomst medel; - = sparsam förekomst; + = riklig förekomst; x = förekomst.

KERAMIK

De båda skärvorna, som representerar två gravkärl, består av något olika gods. Kärlet från grav 78, belägen utanför hus 1, hade framställts av en sorterad, siltig, finsandig och mycket järnrik mellanlera. Partiklar av malm förekommer. Leran har magrats med 20% krossad granit med rikt innehåll av biotit (mörk glimmer). Bergarten innehöll även epidot och olivin som accessoriska mineral. Den maximala kornstorleken var 4 mm. Bränningen har skett i öppen eld vid temperaturer omkring 700° C. Keramiklerans sintringsintervall ligger mellan 1000 -1250° C. Den smälter utan jäsning vid 1250° C.

Kärlet från grav 545, påträffat under hus 1, hade som råmaterial haft en sorterad, siltig finlera med rikligt innehåll av järnoxid. Partiklar av malm förekommer sparsamt. Glimmerhalten är låg. Även detta gods har magrats med krossad biotitrik granit med maximal kornstorlek av 7 mm. Magringsandelen är 19%. Också detta kärl hade bränts i öppen eld vid ca 700° C.

Godslerans börjar sintra vid 1100° och smälter vid 1250° C utan jäsning.

SAMMANFATTNING

De frågeställningar, som formulerades i undersökningens inledningskede kan på bas av analysresultaten besvaras som följer.

1. Det finns flera olika lertyper med olika sammansättning och egenskaper bland de klineleror som använts i HUS 1. De flesta tillhör dock samma lertyp som den tillvaratagna råleran. 4 av proven - nr 5a, nr 12, nr 19 (a och b är samma lera) och nr 85b avviker från övriga.
2. I de osorterade grovlerorna krävdes ingen tillsatt magring för att lermassan skulle fungera som klinelera. Den i leran naturligt förekommande grovfraktionen silt / sand var en fullt tillräcklig magring.

3. Inga rester av organiskt material har observerats vid leranalyserna. Om t.ex. gödsel skulle ha blandats i klinelera skulle detta tydligt visats i mikroskopanalysen.
4. 4 av provlerna har varit exponerade för temperaturer mellan 900 och 1000° C. Detta tyder på en häftig eldsvåda. Temperaturen har emellertid inte varit helt lika i alla delar av huset. I golvplanet har temperaturen inte överstigit 800° C vilket indikeras av bränningstemperaturen på lera i anläggning 85, härden. Detsamma gäller proven nr 5a, 10a-b och 19a-b. I vad mån detta indikerar att klinelerna varit placerade på olika höjd i huset kan vara svårt att fastställa. Hypotetiskt bör temperaturen under en husbrand vara högre vid takhöjd än nere vid golvplanet.
5. En del av lerproven har en ljus ytfärg, som skulle kunna tolkas som pålagd. Ingenting har emellertid framkommit, som kan bekräfta målning av klinelera. Sannolikt har den ljusa ytan bildats sekundärt under deponeringstiden.
6. Härden - anläggning 85 - har konstruerats av 2 olika leror. Kanske byggdes själva härden av grovlera för att sedan putsas med den sorterade finlera för att få en slät och prydd utsida.

Ett av proven, nr 18a, är så omvandlat genom sintring att analyser till stor del omöjliggjordes. Det har därför inte medtagits i utvärderingen.

Rålera hade deponerats i en grop utanför huset. Detta kan tolkas så att man hämtat hem lera från en täkt belägen på ett visst avstånd från huset och lagrat den i närheten för bekväm åtkomst vid behov av t.ex. reparationer. Ett annat skäl är sannolikt att lera förbättras avsevärt om den lagras efter upptagningen t.ex. över en vinter. Lera fryser då sönder och de olika komponenterna uppnår därefter en ny jämnvikt med omgivande miljö. Detta förfarande är välkänt inom keramikhandverket och kallas att *mauka* lera. Obs! i moderna keramikverkstäder arbetar man med köpta, färdigblandade leror och där är maukning sannolikt ett ganska okänt begrepp.

För klining i samband med husbyggen användes lera av flera olika slag. Ofta utnyttjade man kalkrika leror som vid torkningen "brände" och gav en fast, tät beläggning. Grova, sandiga leror är vanliga för kliningsändamål. Exempel på att man blandat gödsel i lera som ett slags magringsmaterial finns det också många exempel på. På en och samma boplats kan både gödselblandad och enbart sand / silt-lera förkomma. På en nyligen undersökt boplats från sen bronsålder och tidig förromersk järnålder på Bjärehalvön i Skåne fanns det bland de 5 husen exempel på bådadera tillvägagångssätten. Som nämnts är gödselmagring relativt lätt att fastställa.

Beträffande godset i de båda gravkärlen framgår att de tillverkats av två olika leror. Dessa är emellertid ej mera skiljaktiga i typ än att de kunnat förekomma i samma lertäkt men på olika fynddjup. Hantverksmässigt är tillverkningsmetoden densamma för de båda kärlen. Magringen med 20% krossad glimmerrik granit har visserligen olika kornstorlek – 4 respektive 7 mm - men i övrigt representerar kärlogden samma hantverkstraditioner. Båda kärlen har bränts i öppen eld. De två kärlen har sannolikt sitt ursprung i ett samtida hantverk.

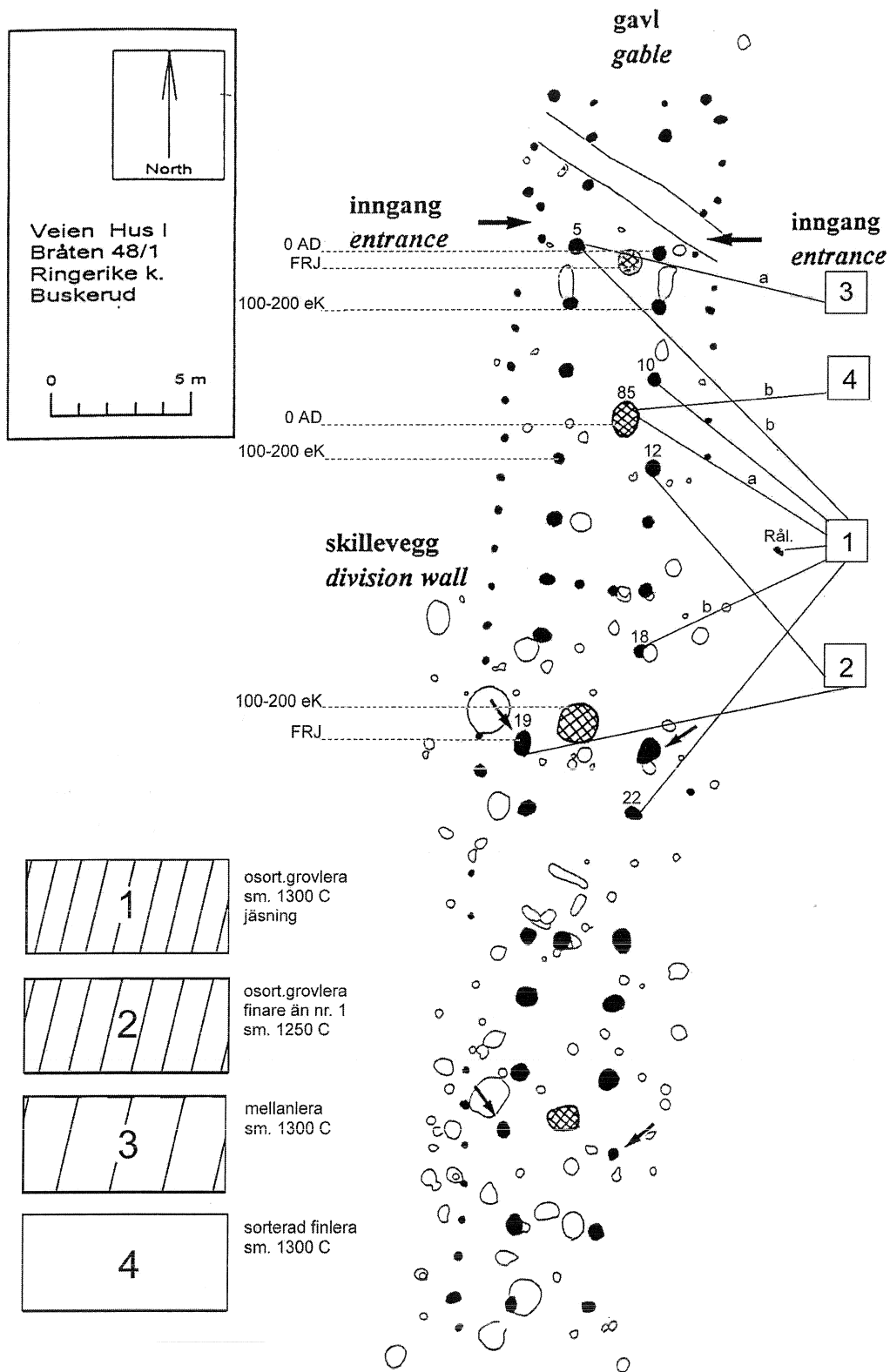

Fig. 3. Spridningen av de olika lertyperna i Hus 1, Veien.
Sm. = smältpunkt

REFERENSER

- Hulthén, B. 1976 On Thermal Colour Test.
Norwegian Archaeological Review 9:1
- Munsell, A.H. 1942 Munsell Book of Color. Baltimore.

Brända sandprover från Akershus, Buskerud och Vestfold

*Anders Lindahl
Emma Ramstedt*

KFLRAPPORT 010815
Keramiska Forskningslaboratoriet
Kvartärgeologiska avdelningen
Lunds Universitet

Brända sandprover från Akershus, Buskerud och Vestfold

Inledning

På uppdrag av Lilian Gustafson, universitetets kulturhistoriske museer, universitetet i Oslo, har vid Keramiska Forskningslaboratoriet, Kvartärgeologiska avd, Lunds Universitet, genomförts en undersökning av 28 prover från eldgorpar på fyra lokaler.

Material

Proverna bestod av såväl mer eller mindre obränd som klart eldpåverkad jord (prov 13) samt ett prov sintrad lera (prov 15).

Problemställning

Syftet med analysen var att undersöka till vilken temperatur jordproverna blivit upphettade. Gällande jordprovet från anläggning 7 fynd nr 23, prov 15, från Hov 87/1 Ringerike k, Buskerud önskades även en bestämning av vilket material som provet bestod av.

Metod

De 13 jordproverna obränd sand och provet av bränd sand från A70 (jordprov nr 14) Lystad brändes i laboratorieugn från 20°C till 100°C och därefter i steg om 100°C upp till och med 700°C. Proverna brändes i 15 minuter i varje intervall varefter en del av provet togs ut ur ugnen som referens för en jämförande studie. Således erhöles sju referenser från varje prov. Jordprover som ännu var fuktiga torkades i torkskåp vid 40°C innan den jämförande studien. Provet med bränd sand från utgrävningsplatsen jämfördes med dessa referensprover, varefter den uppskattade bränningstemperaturen kunde noteras. I fallet med det sintrade prov 15 togs ett prov i den minst sintrade delen. Detta prov hettades upp i laboratorieugn från 20°C till 100°C och därefter i steg om 100°C i 15 minuter. Efter varje 100°C intervall togs provet ur ugnen, läts svalna och därefter undersöktes eventuella

Jordprov nr	Lokal	Anläggning nr	Anläggningstyp	Område	Uppskattad bränningstemperatur °C
1	Veien	681			<300
2	Veien 2000	682			<300<400
3	Veien	684			>500>600
4	Veien	815			<300<400
5	Veien	834			<600<700 (?)
6	Veien	944			≤500
7	Veien	949			<500<600
8	Lystad	13	Profil A13	P27B	≤200
9	Lystad	61		P9C	<200<300
10	Lystad	71		P8C	<300<400
11	Lystad	73	Ytterkant av struktur	P34C	<400<500
12	Hov, Ringerike	1		87/1	≤500
13	Bråtten Søndre, Eidsvold, Akershus	7	NNV kanten av kokgrop 7		≥700
14	Lystad	A70		P12A	≤500
15	Hov, Ringerike	A7	F nr 23 (Sintrat prov)		<1150<1200

Tab. 1 Proverna efter lokal, anläggning och bränningstemperatur

förändringar. Sedan fördes provet åter in i ugnen och upphettades i nästa 100°C intervall. Vid 1000°C kortades temperaturintervallen till steg om 50°C vardera. Tidsintervallet som provet upphettades ändrades inte. Detta upprepadades till dess att provet åter började sintra.

Resultat

Prov 1

Provet är svagt eldpåverkat med en gulbrun färg (ej rödoxiderat). Omkring 300°C antar det testbrända referensprovet samma färg som det eldpåverkade provet.

Prov 2

Provet är svagt eldpåverkat med en gulbrun färg (ej rödoxiderat). Det testbrända referensprovet antar samma färg som det eldpåverkade provet mellan 300°C och 400°C.

Prov 3

Provet har varit utsatt för påverkan av eld och erhållit en rödoxiderad färg. Det testbrända referensprovet antar samma färg som det eldpåverkade provet mellan 500°C och 600°C.

Prov 4

Provet är svagt eldpåverkat med en lätt rödbrun färg (ej rödoxiderat). Det testbrända referensprovet antar samma färg som det eldpåverkade provet mellan 300°C och 400°C.

Prov 5

Provet är eldpåverkat med en brunröd färg dock ej helt igenom rödoxiderat. Vid testbränning av referensprov sker förändring mellan 600°C och 700°C då provet uppvisar en rödoxiderad färg. Att ursprungsprovet ej är helt genomoxiderat leder dock till viss osäkerhet gällande bränningstemperaturen.

Prov 6

Provet har varit utsatt för påverkan av eld och erhållit en rödoxiderad färg. Det testbrända referensprovet antar samma färg som det eldpåverkade provet vid en temperatur kring 500°C.

Prov 7

Provet har varit utsatt för påverkan av eld och erhållit en rödoxiderad färg. Det testbrända referensprovet antar samma färg som det eldpåverkade provet vid en temperatur mellan 500°C och 600°C.

Prov 8

Provet har ej utsatts för eldpåverkan. Vid testbränning börjar referensprovet svagt ändra färg mellan 400°C och 500°C, och blir då rödoxiderat, något som inte skett med det jordprov som hämtats från A13, Lystad.

Prov 9

Provet är svagt eldpåverkat med en gulbrun färg (ej rödoxiderat). Det testbrända referensprovet antar samma färg som det eldpåverkade provet vid en temperatur mellan 200°C och 300°C.

Prov 10

Provet är svagt eldpåverkat med en gulbrun färg (ej rödoxiderat). Det testbrända referensprovet antar samma färg som det eldpåverkade provet vid en temperatur mellan 300°C och 400°C.

Prov 11

Provet är eldpåverkat med en lätt rödbrun färg. Det testbrända referensprovet antar samma färg som det eldpåverkade provet vid en temperatur mellan 400°C och 500°C då provet uppvisar en rödoxiderad färg.

Prov 12

Provet är svagt eldpåverkat med en lätt rödbrun färg (ej rödoxiderat). Det testbrända referensprovet antar samma färg som det eldpåverkade provet vid en temperatur kring 500°C.

Prov 13

Provet har varit utsatt för påverkan av eld och erhållit en kraftig rödoxiderad färg. Sandprovet är något kraftigare rödoxiderat än vad referensprovet vid 700°C är. Det är därför möjligt att sandprovet varit högre upphettat än 700°C.

Prov 14

Provet är svagt eldpåverkat med en brun färg (ej rödoxiderat). Det testbrända referensprovet antar samma färg som det eldpåverkade provet vid en temperatur kring 500°C

Prov 15

Prov 15 utgörs av lera som sintrat vid hög temperatur. Provet kan utgöra resterna efter en ugnskappa till exempelvis en ugn för reducering av järn eller delar av en smideshård

Den silt som fanns på utsidan av det otvättade prov 15 började ändra färg efter 400°C och skiftade från grå till en ljusare gråbrun nyans. Denna färgskiftning skedde sedan stegvis kontinuerligt mot en allt ljusare, intensivare beigegel nyans upp till 1000°C för att därefter kraftigt mörkna och anta en mörk rödaktigt brun färg vid 1050°C.

Provets snittyta, dvs där det inte fanns tidigare obränd silt från omgivningen uppvisade ett något annat färgutvecklingsförlopp. Färgförändringen var mycket mindre dramatisk än den hos ytans siltlager. Vid 700°C började provet fläckvis att anta en något rödare grå ton, nästan åt det lila hållet. Denna färgton breddade vid ökad temperatur ut sig över hela provets snittyta och mörknade marginellt vid 900°C.

Vid 1100°C antog provets yta och snittyta samma färg där dock snittytan var marginellt rödare än utsidan.

Vid 1150°C blev provets yta lätt blankt, men inga övriga strukturella förändringar hos provet kunde noteras. Vid 1200°C var provet helt smält.

En tidigare bränningstemperatur torde därför ha legat mellan 1150°C och 1200°C.

Resultat

Prov 1 och prov 8 har inte blivit utsatta för eldpåverkan. Prov 2-7 är eldpåverkade, men endast utsatta för relativt låga temperaturer. Proven 3, 5 och 7 visar att i dessa gropar har temperaturen ej överstigit 300°C, medan groparna som representeras av proven 2, 4 och 6 har blivit utsatta för en något högre temperatur, dock högst 400°C. Sand/silt har mycket bra

värmeisolerande förmåga och prover tagna endast någon centimeter från den yta som haft direkt kontakt med värmekällan kommer därför att uppvisa missvisande temperaturuppgifter dvs en lägre temperatur än den gropen har utsatts för.

Färgförändringarna hos den tidigare obrända silten på prov 15 utsida ger en fingervisning om hur färgförändringen kan ha sett ut hos leran i prov 15 då den ursprungligen upphettades. Anledningen till färgförändringen i provets kärna är oklar, men förmodligen inte av någon större betydelse mer än som jämförelse till provets siltiga yta. Vad som dock är anmärkningsvärt är hur snabbt provet smälte helt. I de flesta andra fall brukar en lera först mjukna något för att först efter ytterligare några hundra grader smälta helt. Detta var inte fallet med prov 15. Här gick provet från att ha haft en fast och klar struktur till att vara helt smält inom en temperatur skillnad av bara 50°C. En anledning till att så var fallet kan ha varit att den del av den sintrade jordklump som skickats till analys som togs ut till prov 15 tidigare blivit upphettad till just under den punkt där den började smälta. Den del av förloppet där provet långsamt blivit mjukare var redan passerad, men provet hade ännu inte nått punkten där den smälte helt. Detta gör resultatet att provet från anläggning 7 i Hov, Ringerike verkligen blivit upphettat till just mellan 1150°C och 1200°C tämligen säkert.

UNIVERSITETET I OSLO

Lil Gustafson,
Oldsaksamlingen,
Frederiks gate 2,
0164 Oslo.

Anatomisk institutt
Antropologisk avdeling
Postboks 1105 Blindern
0317 Oslo

Besøksadresse:
Sognsvannsveien 9
Telefon: +47 22 85 14 00
Telefaks: +47 22 85 12 78
E-mail: per.holck@basalmed.uio.no

Oslo 2/3-00

ANALYSE AV BRENTE BEN FRA VEIEN KULTURMINNEPARK, RINGERIKE.

Bensamlingen særpreges ved gjennomgående uvanlig svak brenning, særlig av rygghvirvler, hvilket kan tyde på et bål bygget over liket (ikke under). Det er også påfallende fravær av dyreben. Det kan ikke påvises noen bevisst lagdeling der hvor dette er lagt vekt på ved utgravningen. Tross stor benmengde i etpar av gravene, er det ikke påvist noe tilfelle av dobbelbegravelse.

C 52055 f/grav nr. 38: Svakt brente benbiter av et voksent menneske, usikkert kjønn og aldersgruppe. Det synes ikke å være noen separasjon av ben i de enkelte lagene.

C 52056 c+d/grav nr. 78: Svakt brente biter, spinkelt preg, trolig kvinnelig individ. Voksen (gruppe adultus), uten at alderen kan angis nærmere.

C 52057 d/grav nr. 79: Moderat brente ben. Voksent individ, uten at kjønn eller aldersgruppe kan angis med sikkerhet.

C 52058 c+d/grav nr. 90: Svakt brente, sotete ben, særlig svakt brente hvirvler. På tross av stor benmengde synes det bare å dreie seg om ett individ: en voksen, yngre mann, neppe over 30 år.

C 52059 a/grav nr. 91: Moderat brente ben av voksent menneske, uten at kjønn eller aldersgruppe kan angis nærmere.

C 52060 b+c/grav nr. 92: Svakt til moderat brenning. Svært spinkle knokler, kunne ved første øyekast minne om benbiter fra et barn, men tannrøtter i separat pose tyder klart på et voksent individ. Det dreier seg trolig om en kvinne i 18-20-årsalderen.

C 52061 a/grav nr. 94: Svakt til moderat brente benbiter, trolig av en voksen kvinne. Svake muskelfester. Aldersgruppe adultus, uten at alderen kan angis nøyaktigere. Det er sykelige forandringer i benoverflaten (periostitt) på noen av knokkelbitene, trolig på grunn av en infeksjon.

C 52062 b/grav nr. 96: Svakt brente benbiter. Forholdsvis store knokler, men svake muskelfester. Muligvis kvinne i 30-årsalderen.

C 52063 a/grav nr. 98: Svakt brente ben. Meget små, spinkle knokler, men tannrøttene har avgjort et voksent preg. Det dreier seg sannsynligvis om en yngre, spinkelt bygget kvinne, trolig i 20-årsalderen.

C 52064 a/grav nr. 99: Det synes å være ben fra samme individ i alle lagene, tross stor benmengde. Det er ben fra hele skjelettet overalt. Variabelt brente ben av en forholdsvis spinkelt bygget person, muligvis en kvinne i 20-30-årsalderen.

C 52065 c/grav nr. 102: Moderat brente ben, tildels med metallrester (rust). Her er åpne epifyser, men tannrøttene tyder på et utvokst individ. Det dreier seg trolig om en person i 16-18-årsalderen. Usikkert kjønn. På tross av stor benmengde, synes det bare å være ett individ.

C 52066 b/grav nr. 103: Svakt brente benbiter fra hele skjelettet. Tyder på et yngre individ, alder 18-22 år (bedømt ut fra manglende hoftekamepifyse, men ellers full epifyselukning). Forholdsvis store knokler, vide alveoler og runde øyhulekanter. Trolig mannlig individ.

C 52067 b/grav nr. 123: Moderat brente ben. Svært tynne skalleben, tyder på et yngre individ, ikke over 20 år. Det kan imidlertid ikke påvises noen epifyseområder som kan bestemme alderen mer nøyaktig. Ubestemt kjønn.

C 52068 b+c+d/grav nr. 124: Svakt til moderat brente ben. Forholdsvis kraftig benbygning, muligvis mannlig individ. Alder neppe over 30 år. Alle posene har innhold med samme preg, og det synes således å være ben fra samme individ.

De småklumpene som sitter i benet oppfatter jeg som smeltet metallegering av et eller annet slag, som har dryppet ned på knoklene under brenningsprosessen.

C 52069/grav 540: Svakt brente ben. Heller ikke her synes det å være forskjell i lagene. Det er skjelettdeler fra hele kroppen nokså jevnt fordelt. Tross stor benmengde synes det bare å være ett individ: en voksen, muligvis litt eldre mann, neppe over 50 år.

C 52070 b/grav nr. 545: Moderat brente ben i to lag. Det synes å være samme individ i begge lagene: et barn i 10-12-årsalderen. Åpne epifyser overalt, alderen bedømt ut fra knokkelstørrelsen. Usikkert kjønn. Muligvis dyreben iblandet.

C 52071 a/grav nr. P8: Svakt brente ben av et voksent individ i 30-årsalderen, bedømt ut fra knokkelstatus. En bekkenbit samt manglende muskelfester tyder på et kvinnelig individ.

C 52072 a/grav nr. P11: Svakt til moderat brente ben. Voksent individ i 40-årsalderen, usikkert kjønn. Tannrøtter legges separat i en pose.

PS: Benkassene kan hentes her, ring helst på forhånd.

Per Holck,
prof. dr.med.

UNIVERSITETET I OSLO

Lil Gustafson,
Oldsaksamlingen,
Frederiks gt. 2,
0164 Oslo.

Anatomisk institutt
Antropologisk avdeling
Postboks 1105 Blindern
0317 Oslo

Besøksadresse:

Sognsvannsveien 9

Telefon: +47 22 85 14 00

Telefaks: +47 22 85 12 78

E-mail: per.holck@basalmed.uio.no

Oslo 18/1-00

Analyse av brente ben fra grav nr. 540, Bråten 48/1, Ringerike, Buskerud.

Lag 1:

Stor pose med 5 mindre poser svakt til moderat brente ben. Vekt ialt 260 g. Inneholder bl.a. fragmenter av over- og underekstremiteter av et voksent individ, usikkert kjønn og alder i dette materialet.

Lag 2:

Stor pose med ialt 14 mindre poser svakt til moderat brente ben. Vekt ialt 435 g. Inneholder identifiserbare biter av bl.a. bekken og underekstremiteter.

Lag 2:

Pose med to mindre poser inneholdende ikke identifiserbare småbiter. Svak brenning, vekt ialt 225 g.

Lag 3:

Pose med 14 mindre poser, hvorav 1 kun med trekull. Vekt ialt 68 g. Svakt til moderat brenning. Inneholder stort sett skalle- og underkjevefragmenter samt biter av halshvirvler, men også enkelte underekstremitetsfragmenter. Enkelte biter tyder på en voksen eldre mann, skallebitene har samme struktur som de øvrige i funnet.

Lag 3:

Stor pose med 4 mindre poser moderat brente ben, vekt ialt 530 g. Inneholder benbiter fra alle deler av kroppen (skalle, hvirvler, over- og underekstremiteter). Tyder på en kraftig bygget, voksen mann.

Grav lag 3B:

6 poser svakt til moderat brente ben, vekt ialt 315 g. En av posene inneholder en tannemaljebit. Stort sett inneholder posene skallefragmenter, men også biter fra brysthvirvlene, ribben og overarmsben. Mannlig, voksent individ.

Lag 3B, bunn ved fibula:

2 poser moderat brente ben, kjevefragmenter, tannrot, rørknokkelbiter. Endel av bitene har rustbelegg.

Det er også 2 pakker med skalletakfragmenter, pakket i silkepapir. Tykt skalletak, tyder på et eldre individ. Moderat brenning, vekt ialt 63 g.

Toppen:

3 poser variabelt brente ben, vekt ialt 179 g. Inneholder diverse biter fra hele kroppen, men også flere tannrøtter.

Utenfor bensamling, lag 1:

Svakt brente rørknokkelbiter, vekt 4 g.

Utenfor bensamling, lag 2:

Svakt brente ben, bl.a. en bekkenbit og en tannrot. Vekt 12 g.

Utenfor bensamling lag 3:

Svakt til moderat brente ben, vekt 23 g. Består av fragmenter fra rørknokler samt skallebiter. Ingen opplysninger om kjønn eller alder mulig.

Utenfor bensamling, gen.:

Småbiter, svakt brente, vekt 12 g. Ingen opplysninger om kjønn eller alder.

Konklusjon. Til tross for en uvanlig stor benmengde (ialt 2126 g), kan dette teoretisk skrive seg fra ett individ, da alle har samme preg og brenningsgrad. Det er ikke i noe tilfelle påvist mer enn ett sett parknokler (f.eks. høyre og venstre kjeveledd) der hvor disse er særlig karakteristiske. Ingen sikre dyreben er påvist. Det synes å dreie seg om en kraftig bygget, voksen mann, alder trolig omkring 40-50 år.

Per Holck,
prof.dr.med.

UNIVERSITETET I OSLO
DET MEDISINSKE FAKULTET

Per Holck, prof., dr.med.

Institutt for medisinske basalfag
Avdeling for anatomi, Antropologisk seksjon
 Postboks 1105, Blindern
 0317 Oslo

Besøksadresse:
 Domus Medica, Sognsvannsveien 9

Telefon: 22 85 14 00
 Telefaks: 22 85 12 78
 e-mail: per.holck@medisin.uio.no

Lillian Gustafson,
 Kulturhistorisk museum,
 UiO

Oslo 13/6-09

**BESTEMMELSE AV BRENTE BEN FRA BRÅTEN 48/1, RINGERIKE KOMMUNE,
 BUSKERUD.**

C36223 c, Grav 1 A:

Moderat til kraftig brente ben, rene, uten oppblanding med fremmedlegemer. Det er ben i flere poser med samme funnsted, vekt 303 g + 256 g + 44 g + 41 g + 29 g + 3 g. Dertil foreligger det to små poser merket "løsfunn", vekt henholdsvis 5 g + 3 g. Vekt i alt: 684 g. Det er tatt av ca. 5 g "bensmuler" uten informasjonsverdi til 14C-datering, legges i egen pose merket med et rødt kryss.

Alle benbitene har samme preg og synes å stamme fra samme individ. Det synes kun å være ben fra ett individ: sannsynligvis kvinne mellom 20 og 40 år. Her er fragmenter av hvirvler, tåben og fingerben, som alle synes å være meget små. Ingen kraftige muskelfester. Skallefragmentene har suturer som ikke bærer noe preg av lukning, mens en pose med minst 10 tannrøtter viser at vedkommende har vært voksen og avsluttet sin skjelettutvikling.

Etpar ben med irr-belegg ligger i egen pose. Jeg kan ikke påvise dyreben eller artefakter i funnet.

C36223 u, Grop 8:

Funnet består av fire poser med moderat brente ben med en del forurensing. Vekt 290 g + 278 g + 268 g + 159 g, i alt: 995 g. Sistnevnte pose består kun av "bensmuler", grus, trekullbiter og røtter. Det er tatt av ca. 5 g ben til 14C-datering som legges i egen pose merket med rødt kryss. Det er også minst 13 tannrøtter i egen pose.

Bena stammer fra et voksent, yngre individ, nepe over 30 år. Biter av skalletaket er tynne og suturene uten tegn til lukning. Det er små fingerben, kjeveleddhodet er lite og smalt, små alveoler for tennene, ingen markerte muskelfester. En bit av 2. halshvirvel viser at "tannen" (*dens axis*) er liten. Tannrøttene tyder likevel på at vedkommende har vært voksen. Trolig kvinnelig individ.

UNIVERSITETET I OSLO
Det medisinske fakultet

Side 2 av 2

På tross av forholdsvis stor benmengde (svakere brenning!), kan jeg ikke se at det er ben fra flere enn ett individ til stede. Ingen dyreben kan påvises med sikkerhet.

C36223 z, Grop 9:

Moderat brente ben med en del forurensning, vekt 103 g. Samme preg som "grop 8", men virker likevel litt mer robust. Jeg kan ikke her angi noen sikker alder eller kjønn. De tilstedeværende skallebitene er spaltet, slik at jeg bare kan se suturene (som er åpne) på oversiden. Et stykke av øyehulen har en forholdsvis rund kant, og kunne i seg selv tyde på et mannlig individ, voksen og ikke særlig gammel (neppe over 50 år) – men jeg kan heller ikke utelukke at funnet hører sammen med "grop 8".

Det kan ikke oppdages artefakter eller dyreben i funnet. Det er tatt av ca. 5 g ben som legges i egen pose merket med rødt kryss.

Alle posene bringes av undertegnede til Kulturhistorisk museum.

Per Holck,
professor, dr.med.

Hufthammer, AK

Js 1148 Rapport Veien kulturminnepark, Bråten, Ringenike K., Buskerud

C nr	Nr	S nr	Utgr år	Rutedel	Klasse	Fam art	Norsk navn	Beinslag	Beindel	Epi-sit	Ant	Kommentar
52352:1		719	2000		Aves	Ubestembart	Fugl	Ubestembart			1	
52358:		849	2000		Aves	Ubestembart	Fugl	Ubestembart			7	
52351:1		716	2000		Aves	Ubestembart	Fugl	Ubestembart			1	
52352:1		719	2000		Aves	Ubestembart	Fugl	Lemmeknokler			1	
52073 i 105			1995		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Phalanx I	Tomme		1	
52358:		898	2000		Mammalia	Equus caballus	Hest	Dens	MN		1	
52358:		898	2000		Mammalia	Equus caballus	Hest	Dens			10	
52358:		898	2000		Mammalia	Equus caballus	Hest	Dens	PO/MO		2	
52358:		898	2000		Mammalia	Equus caballus	Hest	Dens	PN/MN		2	
52073 i 524			1998		Mammalia	Equus caballus	Hest	Dens	I		2	
52073 i 524			1998		Mammalia	Equus caballus	Hest	Dens			2	
52073 i 524			1998	Kvadr II	Mammalia	Equus caballus	Hest	Dens			14	
52073 i 524			1998	S-kvadr	Mammalia	Equus caballus	Hest	Dens	P/M		12	
52073 i 524			1998	S-kvadr	Mammalia	Equus caballus	Hest	Dens	I		4	
947				Lag I	Mammalia	Artiodactyla	Klovdyr	Dens			17	Større enn Sau/Geit, tr ung storfe
52352:1		719	2000		Mammalia	Artiodactyla	Klovdyr	Metapodier	Dia		1	
52352:1		719	2000		Mammalia	Bos taurus	Storfe	Metacarpus	Prox		1	
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Tibia epifyse	Dist		1	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Pelvis	Acetabulum		1	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Scapula			1	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Ulnare			1	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Tibia epifyse	Prox		1	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Phalanx I	Prox, Dia		1	Kan event. også være Capreolus Delt på langs
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Metapodier	Dist	epf	1	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Carpale 4+5		epf	1	Kan event. også være Capreolus

C nr	Nr	S nr	Uigr. år	Rutedel	Klasse	Fam art	Norsk navn	Beinslag	Beindel	Epi-sit	Ant	Kommentar
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Phalanx II			1	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Phalanx II			2	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Phalanx I	Prox.Dia	epl	1	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Radius	Dist	/epf	1	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Phalanx I	Prox.Dia	epf	1	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Phalanx I epifyse			2	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Phalanx I epifyse			1	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Malleolare			1	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Radius epifyse			1	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Radius epifyse			1	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Metapodier	Diafyse		1	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Calcaneum	Prox		1	Kan event. også være Capreolus
52358:		849	2000		Mammalia	Ovis aries/Capra hircus	Sau/Geit	Calcaneum	Prox del av tuber		1	Kan event. også være Capreolus
52073 i 105			1995		Mammalia	Ubestemtbart	Pattedyr	Ubestemtbart			15	
52073 i 549			1998	SØ-kvadr	Mammalia	Ubestemtbart	Pattedyr	Ubestemtbart			9	
52073 i 549			1998	NV-kvad	Mammalia	Ubestemtbart	Pattedyr	Ubestemtbart			1	
52073 i 549			1998	S-delen	Mammalia	Ubestemtbart	Pattedyr	Ubestemtbart			10	
52073 i 549			1998	N-delen	Mammalia	Ubestemtbart	Pattedyr	Ubestemtbart			6	
52073 i 549			1998	S-delen	Mammalia	Ubestemtbart	Pattedyr	Ubestemtbart			5	
52358:		849	2000		Mammalia	Ubestemtbart	Pattedyr	Femur epifyse	Prox (caput)		1	Str Sau/Geit eller mindre
52351:1		716	2000		Mammalia	Ubestemtbart	Pattedyr	Lemmeknokler			1	
52351:1		716	2000		Mammalia	Ubestemtbart	Pattedyr	Ubestemtbart			2	
52073 i 549			1998	S-delen	Mammalia	Ubestemtbart	Pattedyr	Lemmeknokler			2	Mindre dyr
52358:		849	2000		Mammalia	Ubestemtbart	Pattedyr	Cranium			6	
52358:		849	2000		Mammalia	Ubestemtbart	Pattedyr	Phalanx			2	Trolig menneske
52358:		849	2000		Mammalia	Ubestemtbart	Pattedyr	Metapodier epifyse			1	Str Sau/Geit eller mindre
52358:		849	2000		Mammalia	Ubestemtbart	Pattedyr	Phalanx			5	Trolig Sau/Geit/Rådyr

C nr	Nr	S nr	Utgr år	Rutedel	Klasse	Fam art	Norsk navn	Beinslag	Beindel	Epi-sit	Ant	Kommentar
52358:		849	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Scapula			2	
52358:		849	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Costa			18	Sau/Geit eller mindre
52358:		849	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			1	Mulig ulna Prox str Sau/Geit eller mindre
52358:		849	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens	Rot		1	
52073 i 105		849	1995		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Lemmeknokler			2	
52358:		849	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Lemmeknokler			121	
52358:		849	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			381	
52073 i 108			1996		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Lemmeknokler			1	Trolig menneske
52073 i 108			1996		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			1	
52073 i 105			1997		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			29	
52073 i 105			1995		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Lemmeknokler			1	Trolig menneske
52358:		849	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			1	
52073 i 524			1998	Kvadr I	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			33	
52352:1		719	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Lemmeknokler			1	Fra et stort dyr: kanskje Bos
52073 i 529			1998	Kvadr I	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Cranium			1	Stor dyr: tr ikke humant
52073 i 529			1998	Kvadr I	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			1	
52358:		898	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			1	
52358:		898	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Cranium			1	
52358:		898	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			1	Mulig cranium
52358:		898	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Lemmeknokler			1	<Sau/Geit
52358:		898	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			1	Muligens prox del av tåledd: rev?
52358:		898	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			15	
52358:		898	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			41	Tr mye hest
52073 i 104			1995		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			6	Fra et stort dyr: hest?
52073 i 524			1998	Overflate	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			3	
52073 i 544			1998		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			3	
52073 i 524			1998	Kvadr I	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			8	

C nr	Nr	S nr	Ugr år	Rutedel	Klasse	Fam art	Norsk navn	Beinslag	Beindel	Epi-sit	Ant	Kommentar
52073 i 524			1998	S-delen	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			33	
52073 i 524			1998	S-delen	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			22	
52073 i 524			1998	N-Kvadr	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			2	
52073 i 524			1998	N-Kvadr	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			7	
52073 i 524			1998	Nordre d	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			4	
52073 i 524			1998	Nordre d	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			4	
52073 i 524			1998	Kvadr II	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			35	Tr mye hest
52073 i 524			1998	S-kvadr	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			27	Tr hest
52073 i 524			1998	S-kvadr	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			87	
52073 i 524			1998	Mammalia	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			58	Små fragm
834			2000	Lag I	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			21	Både storfe og hest er mulig
52352:1		719	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Cranium			2	
52352:1		719	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			2	Ser litt human ut
52352:1		719	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Lemmeknokler			1	Ser litt human ut
52352:1		719	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			76	
52352:1		719	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Lemmeknokler			5	
52073 i 524			1998	S-kvadr	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			30	Muligens fra kjeve
52073 i 524			1998	S-kvadr	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			4	Litt svidd. Muligens fra kjeve
52358:1		681			Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Lemmeknokler			1	Sau/Geit eller større
52358:1		681			Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			197	
944					Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Lemmeknokler			1	Sau/Geit eller større
52073 i 104			1995		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			64	
947				Lag 1+2	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			48	
52352:1		719	2000		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Costa	Dist del		1	Trolig fra en større Canidae
834			2000	Lag 1	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			33	Små fragm tenner+tannrot
834			2000	Lag 1	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			1	
52073 i 95			1995		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			5	

C nr	Nr	S nr	Uigr år	Rutedel	Klasse	Fam art	Norsk navn	Beinslag	Beindel	Epi-sit	Ant	Kommentar
52073 i	61		1994		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			1	Stort dyr
52073 i	61		1994		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			8	
52073 i	97		1995		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			12	
52073 i	149?		1997	Overflate	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			31	Stort dyr; mulig hest. Tr. kun få år gamle bein
52073 i	544		1998		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens			1	
52073 i	544		1998		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Cranium			1	
52073 i	544		1998		Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Lemmeknokler			1	Mulig radius; <Sau/Geit
	947			Lag 1+2	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Dens	Rot		1	Sau/Geit eller større

Js 0867 Rapport. Veien/Bråten, Ringerike K., Buskerud

Hufthammer, A-k

Utgår år	Struktur-beskr	Felt	Sjakt	Fnr X	Y	Klasse	Fam art	Norsk navn	Beinslag	Beindel	Side	Ant	B/U	Kommentar
1992	Ildsted 2	2				Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Vertebra			1	Br	
1993	Flatmarksgrav		B	37		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Cranium			29	Br	
1993	Flatmarksgrav		B	37		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Dens	Premolar rot		1	Br	
1993	Flatmarksgrav		B	37		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Femur/humerus epifyse Prox			1	Br	
1993	Flatmarksgrav		B	37		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Mandibula	Corpus		1	Br	
1993	Flatmarksgrav		B	37		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Femur	Dist		2	Br	Revmatisme(?)
1992	Ildsted 1	2				Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Phalanx			2	Br	
1992	Ildsted 1	2				Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Dens	Rot		1	Br	
1992	Ildsted 1	2				Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Ubestembart			200	Br	
1993	Flatmarksgrav		B	37		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Metapodium	Dia		3	Br	
1992	Ildsted 2	2				Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Cranium	Temp:P.pet		1	Br	
1993	Flatmarksgrav		B	37		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Metacarpus II			1	Br	
1992	Ildsted 2	2				Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Lemmeknokler			130	Br	
1992	Ildsted 2	2				Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Ubestembart			2100	Br	
1992	Tr-yterk av gravhaug	2		127-128	100-101	Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Ubestembart			5	Br	
1992	Tr-yterk av gravhaug	2				Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Ubestembart			44	Br	
1993	Flatmarksgrav		B	37		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Femur epifyse	Dist		1	Br	
1993	Flatmarksgrav		B	37		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Femur	Dia		1	Br	
1993	Flatmarksgrav		B	37		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Fibula	Dia		1	Br	
1993	Flatmarksgrav		B	37		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Cranium	Temp:P.pet	Dx	1	Br	
1993	Flatmarksgrav		B	37		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Mandibula	Corpus	Dx	1	Br	
1992	Ildsted 2	2				Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Dens	Rot		10	Br	
1993	Flatmarksgrav		B	37		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Phalanx I	Dia		1	Br	
1993	Løstunn		A	87	112	Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Cranium			1	Br	
1993	Grop		A	43		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Metapodium			1	Br	

4. desember 2000

Side 1 av 4

Ugr år	Struktur beskr	Felt	Sjakt	Fur	X	Y	Klasse	Fam art	Norsk navn	Beinslag	Beindel	Side	Ant	B/U	Kommentar
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Lemmeknokler			204	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Ubestembart			1	Br	Mulig scapula corpus
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Lemmeknokler epifyse			25	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Phalanx I epifyse	Tommel		1	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Ubestembart			1	Br	Mulig intermedium
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Phalanx I	Dist		1	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Metapodium	Dist		1	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Phalanx I/II	Dia		2	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Tibia epifyse	Prox		1	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Cranium	Temp:P,pet	Sin	1	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Ulnare			1	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Phalanx I/II	Dist		1	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Phalanx I/II	Dia		6	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Phalanx I/II epifyse			2	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Phalanx III			1	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Phalanx II	Dist		1	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Phalanx	Dia (Finger)		4	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Phalanx	Prox		1	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Phalanx I/II	Dist		1	Br	
1993	Opprens 38 P.II	B	B	74		133	Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Metapodium			1	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	38			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Mandibula			1	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	38			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Cranium			41	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	38			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Dens			10	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	38			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Cranium	Max		2	Br	
1993	Opprens ved 37	B	B	75		116	Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Cranium	Zyg		1	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37			Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Vertebra			15	Br	
1993	Opprens ved 37	B	B	75		116	Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Ubestembart			270	Br	

Utgår år	Struktur beskr	Felt	Sjakt	Fnr X	Y	Klasse	Fam art	Norsk navn	Beinslag	Beindel	Side	Ant	B/U	Kommentar
1993	Flatmarksgrav	B	B	38		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Costa			3	Br	
1993	Opprens 38 P.II	B	B	74	133	Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Lemmeknokler			41	Br	
1993	Opprens ved 37	B	B	75	116	Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Lemmeknokkel			35	Br	
1993	Opprens 38 P.II	B	B	74	133	Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Phalanx			1	Br	
1993	Opprens 38 P.II	B	B	74	133	Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Cranium			1	Br	
1993	Opprens 38 P.II	B	B	74	133	Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Ubestembart			51	Br	
1993	Opprens 38 P.III	B	B	74	133	Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Vertebra			1	Br	
1993	Opprens 38 P.III	B	B	74	133	Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Lemmeknokler			20	Br	
1993	Opprens 38 P.III	B	B	74	133	Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Ubestembart			340	Br	
1992	Sr 20 B					Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Ubestembart			8	Br	
1993	Løstunn	B	B	94	140	Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Cranium			1	Br	
1993	Opprens 38 P.I	B	B	74	133	Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Ubestembart			18	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	38		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Ubestembart			11022	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Vertebra epifyse			2	Br	
1993	Opprens 38 P.I	B	B	74	133	Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Lemmeknokler			6	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Ubestembart			7500	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	38		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Phalanx			6	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	38		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Lemmeknokler			329	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	38		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Fibula	Dia		1	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	38		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Vertebra			10	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	37		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Dens	Incisor		1		
1993	Flatmarksgrav	B	B	38		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Metapodium			12	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	38		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Lemmeknokler epifyser			30	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	38		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Carpalia/tarsalia			2	Br	
1993	Flatmarksgrav	B	B	38		Mammalia	Homo sapiens	Menneske	Cranium	Temp;P.pet		6	Br	
1992	N for nr 7	1		112	104	Mammalia	Artiodactyla	Klovdyr	Dens			11		Mulig storfe
1993	Løstunn	B	B	74	145	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			15	Br	

Utgår	Struktur beskr	Felt	Sjakt	Fnr X	Y	Klasse	Fam art	Norsk navn	Beinslag	Beindel	Side	Ant	B/U	Kommentar
1993	Løsfunn		A	74	112	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Lemmeknokler			3	Br	Sanns menneske
1993	Løsfunn		A	74	112	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			1	Br	Sanns menneske
1992		2 O					Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			1	Br	Pattedyr+menneske
1993	Løsfunn		B	74	129	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			1	Br	
1993	Løsfunn		B	74	124	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			4	Br	Menneske+pattedyr
1993	Løsfunn		B	74	126	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			1	Br	Sanns menneske
1993	Løsfunn		B	74	144	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			2	Br	Menneske+pattedyr
1993	Løsfunn		B	74	126	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Costa			1	Br	Sanns ikke menneske
1993	Løsfunn		B	74	126	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			1	Br	Menneske+pattedyr
1993	Løsfunn		B	74	126	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Lemmeknokler			2	Br	Menneske+pattedyr
1993	Kulturiag, huestuff?		B	53			Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			4	Br	Menneske+pattedyr
1993	Løsfunn		B	74	124	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Lemmeknokler			1	Br	Menneske+pattedyr
1993	Løsfunn	4					Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			5	Br	Menneske+pattedyr
1992		2 D					Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			5	Ubr	Mulig menneske
1992	Srr 20 B						Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			1	Br	
1992	I sold	1					Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			1	Ubr	Pattedyr+menneske
1993	Koksteinsgrup		B	58			Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			1	Br	Tr menneske
1993	Løsfunn		B	74	138	Mammalia	Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			3	Br	
1992	I sold	1					Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			2	Br	Pattedyr+menneske
1992		2 W					Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			3	Br	Tr menneske
1992		2 Q					Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			1	Br	Tr menneske
1992	I sold	2					Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			4	Br	Pattedyr+ I fragm mulig mennesk
1992	Ved nr 3	2					Ubestembart	Pattedyr	Ubestembart			25	Br	Tr menneske
1993	Løsfunn	4					Ubestembart	Pattedyr	Lemmeknokler			2	Br	Menneske+pattedyr